

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT

ÁRPÁD-KORI ÉPÍTÉSZETI HAGYOMÁNYOK
SZEPESES ÉS SÁROS MEGYÉBEN

II.

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT

ÁRPÁD-KORI ÉPÍTÉSZETI
HAGYOMÁNYOK
SZEPES ÉS SÁROS MEGYÉBEN

II.

TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY

BUDAPEST >< 2023

Magyar Tudományos Akadémia

Nemzeti Kulturális Alap

Rómer Flóris Terv

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Bakó Zsuzsanna, Juraj Bartík, Buday Péter, Marián Chryvala, Marian Čurný, Sandra Csabiová, Tomáš Haviar, Michaela Haviarová, Martin Homza, Farbakyné Deklava Lilla, Koreň Péter, Kovács Gergely, Stanislav Krivjanský, Martina Orosová, Bibiana Pomfyová, Semánová Csilla, Marián Soják, Szakács Éva, Terdik Szilveszter, Miroslav Terray

MÉM MDK

PŰ SR Bratislava/Pozsony

Archív KPŰ SR Prešov/Eperjes

AŰ SAV Nitra/Nyitra

SNM – Archeologické múzeum, Bratislava/Pozsony

Szerkesztő KOLLÁR TIBOR

Lektor LŐVEI PÁL

Fényképek

MUDRÁK ATTILA

KOLLÁR TIBOR, SZAKÁCS BÉLA ZSOLT, ZENTAI PÉTER, FARKAS BÉLA, ÁMENT GELLÉRT

Az archív képek forrását a képaláírásokban jelöljük.

Képfeldolgozás ÁMENT GELLÉRT

Alaprajzok SZAKÁCS DOMONKOS

Térképek NAGY BÉLA

A szerkesztő munkatársa ZENTAI PÉTER

Könyvterv KÖRNYEI ANIKÓ

A borítón: Mateóc, levélmaszkos konzol (Mudrák Attila fényképe)

A hátsó borítón: Zsegnye, szentélybelső (MÉM MDK, Fotótár, D10.127 N)

A 2. oldalon: Pongrácfalva, Mária koronázása falkép (Mudrák Attila fényképe)

© Szakács Béla Zsolt, 2023

© Teleki László Alapítvány, 2023

Felelős kiadó TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY

Igazgató DR. DIÓSZEGI LÁSZLÓ

II. kötet | ISBN 978 963 7081 38 5

Minden jog fenntartva. Bármely másoláshoz, sokszorosításhoz, adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Nyomtatta és kötötte a Keskeny és Társai 2001 Kft., Budapest

Felelős vezető IFJ. KESKENY ÁRPÁD

TARTALOM

› I. KÖTET ‹

Előszó	7
I. ÁRPÁD-KORI ÉPÍTÉSZETI HAGYOMÁNYOK SZEPES ÉS SÁROS MEGYÉBEN	
1. Bevezetés	9
1. A kutatás helyzete és feladatai	9
2. Szepes és Sáros megye korai történetéről	16
3. A középkori örökség megőrzése Szepes és Sáros megyében	42
2. Építészeti elemzés	68
1. Épülettípusok	68
2. Térlefedés és támaszrendszer	100
3. A diadalív formái	130
4. Kaputípusok	148
5. Ablakformák	212
6. Faltagolás	260
7. Fülkék és szentségházak	276
8. Építészeti ornamentika	296
9. Figurális faragványok	362
3. Értelmezés	359
1. Csoportosítás és kronológia	401
2. Hazai és nemzetközi összefüggések	413
3. Következtetések	425

› II. KÖTET ‹

II. ADATTÁR

ÁRPÁD-KORI JELLEGŰ TEMPLOMOK
SZEPES ÉS SÁROS MEGYÉBEN

7

Útmutató

9

Szepes megyei templomok

11

Sáros megyei templomok

235

Kovács Gergely: Fejezetek a műemlékvédelem

Szepes és Sáros megyei tevékenységéből (1872–1920)

327

FÜGGELÉK

403

IRODALOM- ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

427

HELYSÉGNÉV-KONKORDANCIA

445

II.
ADATTÁR

ÁRPÁD-KORI JELLEGŰ TEMPLOMOK
SZEPES ÉS SÁROS MEGYÉBEN

ÚTMUTATÓ

Az alábbiakban Szepes megye 70 templomát és azt követően Sáros megye 30 templomát mutatjuk be. A XIII. századi szepesi templomok eddigi legteljesebb gyűjtése, B. Pomfyová 2001-es doktori disszertációja a katalógusrész bevezetőjében 96 helység 112 templomát ígéri, de mivel a szepesi várat nem számolja bele (noha külön tételt szentel neki), valójában 97 középkori település szerepel benne. Ezek közül nincs érdemi középkori részlete 6 emlékeknek (Ágostháza, Domanyóc, Erzsébetháza, Gnézda, Pálmafalu, Védfalva), csekély részletei miatt a katalógusból kihagytunk (de az elemzésnél figyelembe vettünk) 2 emléket (Lándzsásótfalu–Szentandrás, Tátraalja), 8 csak régészeti kutatás alapján vonható ide (Bethlenfalva, Detrefalva, Farkasfalva, Igló, Késmárk: Szent Erzsébet, Kiskerény, Ivános, Nemessány–Zsaluzsány; felvettük azonban Ruszkint és Sztojánfalvát), egyet azóta lebontottak (Lefkóc), 8 emlék XIII. századi létéről csak írásos forrásból értesülünk (Kisszalók, Margitfalva, Prakfalva, Strelce, Szentmargita, Szentmiklós, Szentpéter, Vilkóc), 9 emlék középkori részletei e kötet időhatárán túl esnek (Duránd, Gölnichánya, Görgő, Lándok, Lócse, Maldur, Menedékkő, Szepesdaróc, Vöröskolostor), és nem vettük fel tételként Szepes várát, összesen tehát 35 települést, így maradt 62, ami a jelen katalógusban 64 tételnek felel meg, mivel az össze nem tartozó egyházi épületeket (Leibicben és Savnikban) külön tárgyaltuk (de az összetartozókat, mint Szepesmindszent, egyben). Ezzel szemben új tételként jelentkezik 6 (Ábrahámfalva, Harakóc, Hernádmáté, Hernádtapolca, Szepesótfalu és Újclubló), azaz a szepesi emlékanyagot 70 katalógustétel képviseli.

Az egyes tételeket megyei bontásban, azon belül ABC-rendben közöljük. A besoroláshoz kiválasztott névváltozat az irodalomban bevett névalakot követi, mely legtöbbször azonos a legutolsó hivatalos magyar alakkal (kivéve a művészettörténeti irodalomban általánosan használt Zsegra a hivatalos Zsigra helyett). Ez ugyan gyakran a XIX. század végén keletkezett magyarosított alak, de egyrészt ezek többségének van történeti gyökere, másrészt ezen kívül nincs olyan hivatalosan rögzített alak, amelyet egységesen használhatnánk. A helynévvariánsok között azonban feltüntettünk minden egykor és ma használatos alakot.

A nevet zárójelben az Árpád-kori megye követi; majd az ismert névváltozatok; ezektől pontosveszszóval elválasztva a jelenlegi hivatalos alak és a mai országnév. A következő sorokban a patrocínium (ha ez csak újkori forrásból ismert, annak évszámával), az egyházi testület típusa (zárójelben a jelenlegi, ha ez megváltozott) és az egyházmegyei besorolás olvasható.

A történeti adatokat évszámok szerint csoportosítva, a források megjelölésével közöljük. Minden adatot ellenőriztünk, ha kiadott forrásról van szó, vagy megadtuk a másodlagos hivatkozást, ha a forrás közöletlen vagy nem sikerült a nyomára bukkannunk. A történeti adatok közlésében (különösen jobban ismert emlékek esetében) nem törekedtünk teljességre, hiszen nem helytörténeti kézikönyvről van szó; általában az építészettörténetileg is jelentőséggel bíró említéseket idézzük, az adatok nagyobb bőségét a hivatkozott történeti és egyháztörténeti kiadványok tartalmazzák. A gyakrabban előforduló,

← Csütörtökhely, a templom északkeletről

téves vagy nem eléggé megbízható adatokat és javításukat szögletes zárójelben közöljük. A katalógus szövegében rövidítve idézett irodalom a tétel végén található bibliográfia vagy az *Irodalom- és rövidítésjegyzék* segítségével oldható fel.

Ezt követi az épület bemutatása. Az első bekezdésben arra térünk ki, hogy mennyire ismertek az Árpád-kori állapotok, az emlék milyen átalakításokon ment keresztül, milyen kutatásokat végeztek rajta. A második bekezdésben következnek az építészeti leírás, a tételrendezés, a faltagolás és az építészeti szerkezetek bemutatásával. Ha több Árpád-kori építési periódust ismerünk, ezek szétválasztása és relatív kronológiája is itt található. A kőfaragványokra és falképekre csak annyiban térünk ki, amennyiben ezek az építészeti rekonstrukciót támogatják, illetve az épület relatív és abszolút kronológiáját segítenek megadni. Végül az építészettörténeti, stílári kapcsolatokon és írott forrásokon alapuló datálás következik, figyelembe véve a szakirodalomban javasolt megoldásokat.

A tételeket bibliográfia zárja, melyben felsoroljuk először a történeti és egyháztörténeti, majd a művészettörténeti és régészeti szempontú, tudományos szintű, az adott emlékek szentelt önálló közleményeket, továbbá válogatunk az összefoglaló munkákból. Az idézett szakirodalomban esetenként a régebbi közlemények bővebben megtalálhatók, a legújabb irodalom esetében nagyobb teljességre törekedtünk.

A tételeket alaprajz, archív ábrázolások és a jelen állapotot dokumentáló fényképek egészítik ki. Az alaprajzi változatok az eddigi felmérések és a szakirodalom alapján készültek, egységes léptékben. A feketével kiemelt rész tekinthető az első periódusnak, a későbbi hozzáadásokat a szürke árnyalatai jelzik. A periodizációhoz csak kivételes esetekben tudunk falkutatási eredményeket használni, így a korszakolás legtöbbször az eddigi feltételezéseken és a helyszíni szemléken tett megfigyeléseken alapul, inkább csak tájékoztató jellegű hipotézis.

SZEPES MEGYEI TEMPLOMOK

ÁBRAHÁMFALVA

Szepes; Ábrahám-pikfalva néven 1895-ben egyesítve Pikfalvával; Abrahamsdorf; 1927–52: Abrahamovce-Pikovce, 1952–82: Abrahamovce, 1982 óta Abrahamovce, Szlovákia

Szent Simon és Júdás (1842-es Schematismus: 1383-ban már létezett)

plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

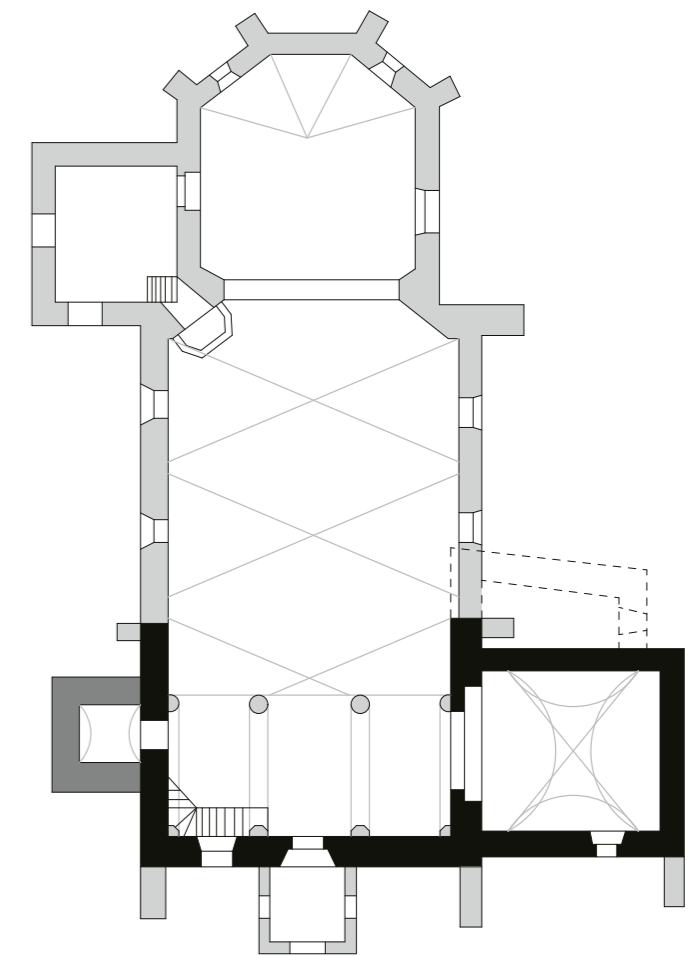
1286: adásvételnél határleírásban szerepel *villa Abraham* (/1299: DL 38876; CD V/3. 331.).

1323: *villa Abrahe* területén fekvő javak eladományozása (AOKl. VII. 13. no. 8.).

1367: *Abraamfalua* (id. Kiss L. I. 52.)

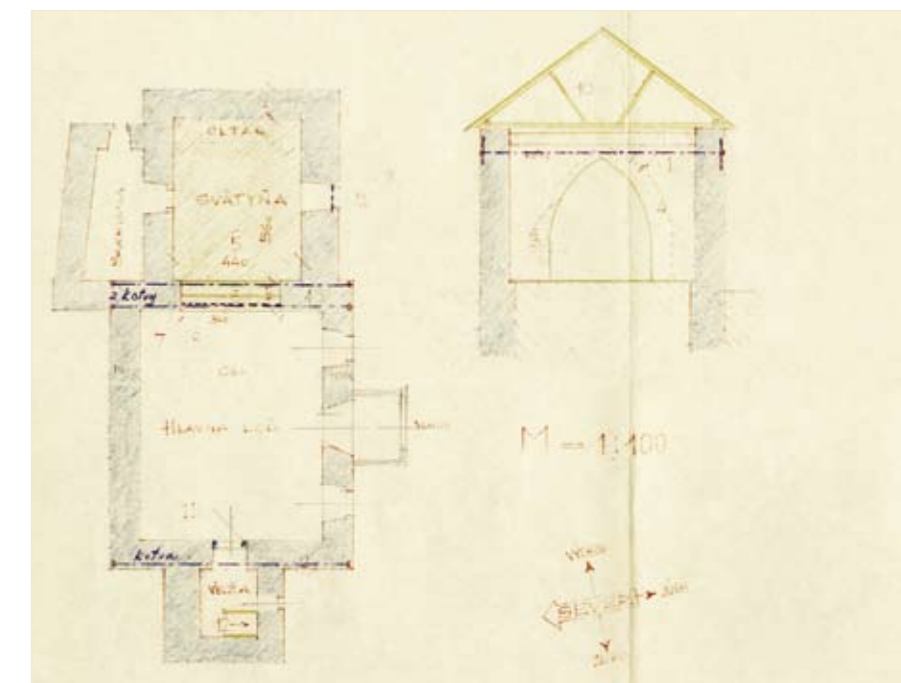
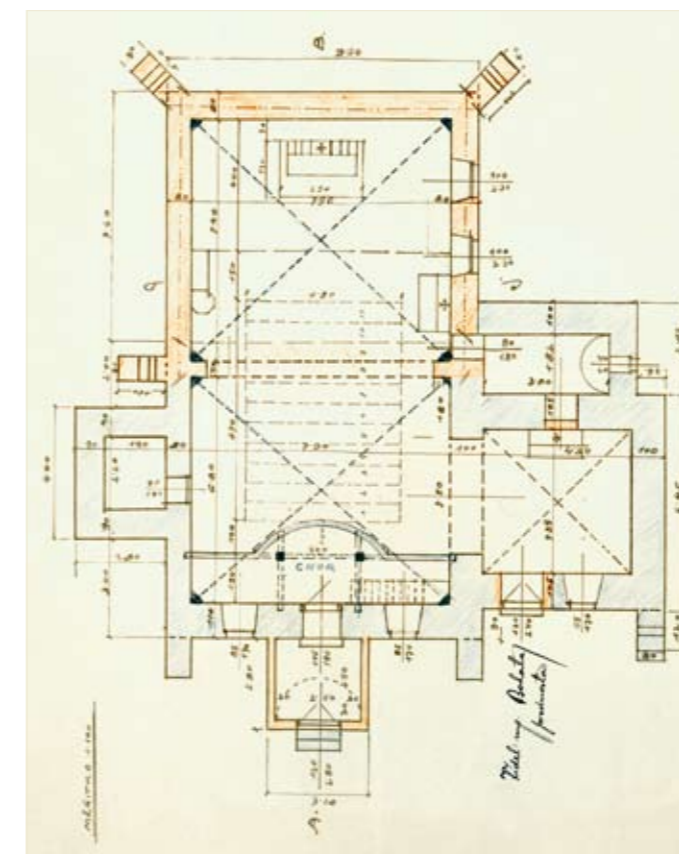
[1403: a Szentléleknek szentelt templomot (CD X/4. 269.) Ábrahám-pikfalvánál hozza, amelyet *villa Abrahe*-vel azonosít BUIÁK 2021, 208., de az a csak 1895-ben egyesített falu pikfalvi részére vonatkozik.]

Lándzsásnemes falu, 1300 körül hat család bírja ősi joggon. 1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUIÁK 2021, 200.).

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom átépítési terve a középkori részek jelölésével, Josef Widenka, 1928 (PŰ SR, A 9476)

3. A templom felmérése, Stenczel, 1944 (PŰ SR, A 9477)

4. A templom délkeletről
5. A régi szentély boltozata

6. A torony és a hajó csatlakozása a lábázat magasságában
7. Lábazati részlet a szentély és a délkeleti támpillér csatlakozásánál

Helyi hagyomány szerint a torony 1383-ból való, 1626-ban és 1778-ban átépítették. 1832-ben új előcsarnok készült. 1874-ben a famennyezetű hajó olyan rossz állapotban volt, hogy a templom bezáratott (Vajdovszky). 1879-ben megújították a déli részt, 1909-14 közt és 1945-46-ban átépítették (a templomban elhelyezett latin felirat szerint). 1928-ból is ismert átépítési terv (PÚ SR, A 9476, J. Widenka). A mai templom észak-déli irányú, a középkori hajó előcsarnokul, a szentély mellékkápolnaként szolgál. Az utóbbi években levették a lábázat vakolatát, és láthatóvá vált a törtkő fal.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom, későbbi (a kelet-nyugati tengelytől északra elhelyezett) nyugati toronnyal. Az 1928-as terv szerint csak a legfelső szint épült a XX. században, és ma nem látszik falelválás az alsó kősoroknál. A hajó és a szentély sarkain, a déli oldalon a falra merőleges támpillérek (ezek utólagosnak látszanak). Az eredeti szentélyt újkori élkeresztboltozat fedi. Az 1928-as átépítési terv és Mencl (PÚ SR, Z 3514) szerint dongaboltozatos sekrestyéje volt (ez ma már nem áll), de az 1944-es terv (PÚ SR, A 9477, 1944, Stenczel) szerint ennek északi fala nem volt párhuzamos a szentéllyel. A diadalív csúcsíves volt. Az

említett XIV. századi gótikus bejárati kapu (Špirko, SPS) ma nem látható.

Részletformák hiányában a templom nem datálható. Felmerült a XIV. század első fele (SPS), amely reálisnak látszik, de lehet korábbi is.

IRODALOM

CSÁNKI I. 255.
FEKETE NAGY 1934, 75–76.
HUDÁK 1984, 264. (tévesen Pikfalvához sorolva)
MEZŐ 2003, 390.
BUJÁK 2021, 208.

VAJDOVSZKY 1874a, 152.
GERECZE 1906, 797.
ŠPIRKO 1936, 117.
SPS I. 16.
DIVALD 1999, 308.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5091, Puškár, 1955

ALSÓRÉPÁS

Szepes; Nagyrepás, Unter-Ripsch, Unterrepasch; Nižné Repaše, Szlovákia
Szent Anna (nincs középkori adat hozzá)
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
esztergomi egyházmegye

1278-ban IV. László király a *Repach* nevű erdőt a Görgeieknek adja (HO VI. 227., vö. Nagy Iván, *Századok* 1872, 220.; Reg.Arp. II. no. 2847.; /1311: RDSI I. 390. no. 908.). 1310: a Görgeiek birtokosztályakor szerepel *villa Repas cum metis in nova plantatione* (CD VIII/5. 75. no. 34.; RDSI I. 339. no. 784.; AOkl. II. 396. no. 909.). 1319-ben a Görgeiek pert folytatnak *Repach* határáért a zepesi préposttal (CD VIII/2. 241. AOkl. V. 170. no. 430.). 1323: Druget Fülöp nádor visszaadja a Görgeieknek birtokaikat, köztük *Keetrepas*-t (CD VIII/5. 133.; AOkl. VII. 25. no. 33.; ezt I. Károly király megerősíti: uo. 169. no. 361.) 1399: *Repach Inferior* (ZsO I. 629. no. 5694.).

A XIV. század közepén a templom hajóját falképekkel díszítették. Ezek ma a padláson láthatók, mert a hajót a XVII. században beboltolták. A belsejt 1879-ben restaurálták.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal. A sarkok armírozottak, támpillér nélküliek. A szentély

keleti és déli ablaka csúcsíves, a keletiben mérművel (felső részén négykaréjos motívum, a kettéosztott alsó rész csúcsíves, háromkaréjos motívumban végződik; a mérművek enyhén ívesen rézsűsek, külső felületük lemezt képez). A szentélyt élszedett profilú keresztboltozat fedi, zárókőve rozettás (vö. Lándok). Az alacsonyról indított bordák geometrikus végződésűek, a konzol nem válik el a bordától (vö. Szepesszentlőrinc). A déli falban csúcsíves, mérműves keretű szentségfülke, a keleti fal északi részén négyzetes fülke középkori vasráccsal. A szentély északi oldalán dongaboltozatos sekrestye, keleti falán félköríves, rézsús ablakkal (bejáratai és északi ablaka új). A szentélyt csúcsíves, keletről élszedett, párkány és lábázat nélküli diadalív választja el a hajótól. A hajó fiókos dongaboltozata barokk. A hajó déli kapuja gótikus, meredeken csúcsívben végződik, béléttét a belső oldalon félhomorlat, lemez, félpálca, -homorlat és -pálca alkotja; a pálcátágok alul szarvtagban futnak össze. A nyugati torony kiugrik a homlokzat elé. Sarkait a hajóhoz és a szentélyhez hasonlóan armírozották. A legfelső szinten mind a négy égtáj felé félköríves ikerablak nyílik, melynek oszlopja sokszögű, lépcsőzetes vállkövel. A padláson Jézus gyermekségét ábrázoló falképek a XIV. század közepéről.

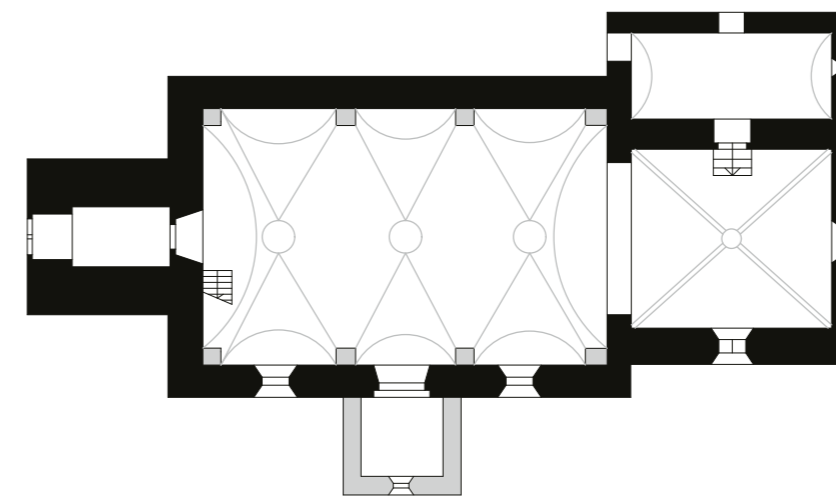
A két Répás közül Fekete Nagy szerint Alsórepás a korábbi, és csak a XIV. század elején jött létre. Javorský szerint a templom több fázisban épült, a torony későbbi. Pomfyová szerint lehet a XIII–XIV. század fordulója, esetleg 1300 előtti, amit a formák lehetővé is tennének, de történeti érvek alapján valószínűbb a XIV. század eleje (Špirko, SPS). Ebbe az irányba mutat a rozettás zárókő lándoki és a geometrikus konzol szepesszentlőrinci rokonsága is.

IRODALOM

CSÁNKI I. 265.
FEKETE NAGY 1934, 159–161.
KÖRMENDY 1974, 327–328.
HUDÁK 1984, 98.
MEZŐ 2003, 44.

DIVALD 1905, 60.
GERECZE 1906, 798.
ŠPIRKO 1936, 120.
SPS II. 386–387.
DIVALD 1999, 309.
JAVORSKÝ 1999, 58.
POMFYOVÁ 2001, 202–203.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 202–205.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5101, Bašková, 1954
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.3.13., 2.5.5., 2.5.35., 2.5.66., 2.7.11., 2.8.86.

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A torony déli ikerablaka
3. A templom délkeletről

4. Részlet a padlason megmaradt kifestésből, a Jézus gyermekéje ciklusból

5. Részlet: a tizenkét éves Jézus a templomban
6. A hajó déli kapuja
7. Részlet a Bemutatás a templomban jelenetből

ALSÓZÚGÓ

Szepes; 1907-ig Alsó-Rusbach, Alsóruzbach, Órauschenbach, Unterrauschenbach, Niederrauschenbach, Družbaki Nižne, 1927-ig Nižné Družbachy is; Nižné Ružbachy, Szlovákia

Alexandriai Szent Katalin (1842: 1303)

plébániatemplom

esztergomi egyházmegye

1286: Rauschenbach patak említése (CD V/3. 334.).

1288-ban IV. Béla lánya, Kunigunda (Boleszló krakkói herceg özvegye) Henrik podolini soltésznek erdőséget ad, amelynek határainál szerepel a *Ruschenbach* patak (CD V/3 425.; HO VI. 336. no. 243.; RD 158. no. 251.).

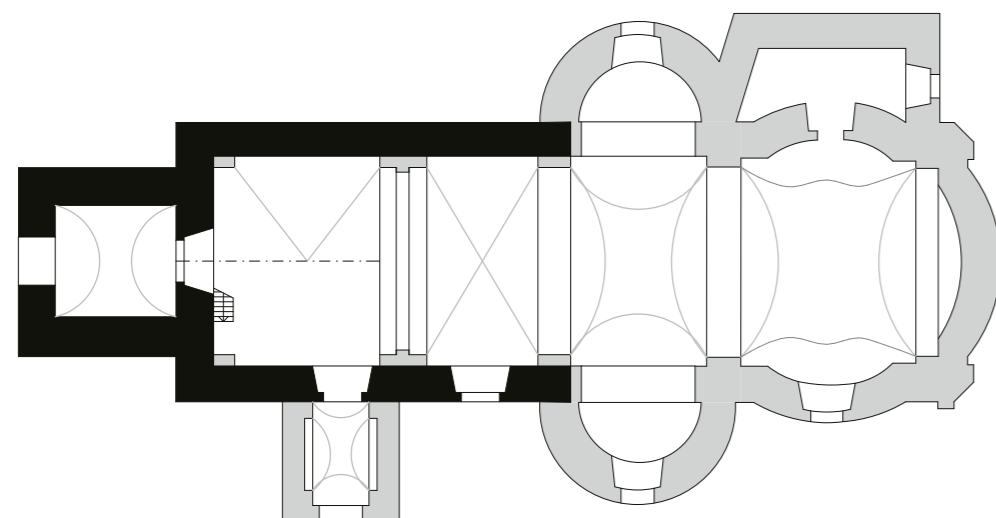
1303: Henrik *Rusenbach* falu soltészágát és itteni birtokát nővérének és sógorának adja; ebben szerepel a szabad plébánosválasztás joga is (WAGNER II. 23.; CD VIII/1. 153.; RDSL. I. 105–106. no. 188.; AOkl. I. 202. no. 365.).

1329: *antiqua et nova Rusunbach* soltészágának adásvétele (AOkl. XIII. 282–283. no. 461.).

A podolini uradalom része, 1412-től elzálogosítva.

1520-ban a lublói plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

A XVII–XVIII. század folyamán jelentősen átépített templom. 1615-ben a gótikus hajót boltozták, majd a keleti részt késő barokk stílusban átalakították.

0 10 m

A középkori eredetű, egyterű hajóhoz nyugatról erőteljes torony kapcsolódik. A hajó déli falában gótikus kapu, melynek bélletét két horony közé fogott csúcsívtagos pálca alkotja; a hornyok alul belefutnak a palcába (a szakirodalomban emlegetett vasalás ma nem látható). A nyugati kapu is csúcsíves, élszedékes kerettel. A templom felszereléséhez tartozik egy kehely alakú, kő keresztelőlmedence, melynek felső része elnagyoltan vakmérműves faragású, a sokszögű szárt, melynek nodusát dísztelen szalag alkotja, oldalain körök díszítik (az egyik belsejét háromkaréjos motívummal alakították).

A templom kutatás nélkül építészettörténetileg nem értékelhető. A déli kaput a XIV. század második felére datálták (SPS), de ennél lehet korábbi is (vö. Toporc, szentélykapu). A keresztelőlmedence keltezése a XIII. (Pomfyová) és a XV. század (Divald) közt ingadozik, közelebb állhat az előbbihez. A történeti adatok megengedik az 1300 előtti datálást, de mivel 1303-ban csak a jogról van szó, nincs akadálya, hogy ez átcsússzon ezutánra.

IRODALOM

CSÁNKI I. 265.
FEKETE NAGY 1934, 246–247.
KÖRMENDY 1974, 336.
HUDÁK 1984, 145.
MEZŐ 2003, 162.
BUJÁK 2021, 211.

DIVALD 1905, 58.
GERECZE 1906, 796–797.
ŠPIRKO 1936, 117.
SPS II. 387.
DIVALD 1999, 309.
POMFYOVÁ 2001, 203.
PODOLINSKÍ, Štefan: Nižné Ružbachy, <http://apsida.sk/c/1283/nizne-ruzbachy>
TARI 2018, 103.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3756,
Hocmanová, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉP 2.8.125.

← 1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom déli kapuja

3. A templom nyugati kapuja

4. A templom délnyugatról

BATIZFALVA

Szepes; Botzdorf; Batizovce, Szlovákia
Mindenszentek (1842, de 1700 körül Keresztelő Szent János; BUJÁK 2021, 208. szerint eredetileg Szűz Mária a szentély falképei alapján, de ez az érv nem perdöntő) plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1264: IV. Béla király adja a területet (Csetenye-erdő) *Botyz* ispánnak (a Máriássy család tagjának), akiről a falu a nevét kapta (DL 74776; CD IV/3. 185.; Reg.Arp. I. 431. no. 1407.).

1279: a Máriássyak két soltésznek adják betelepítésre, biztosítják a szabad plébánosválasztást (CD V/2. 598.).

1286: a Máriássyak eladják a birtok felét Sztojánfalvi Menárdnak, ekkor említik Batizfalvát (DL 78781; MÁRIÁSSY 18.).

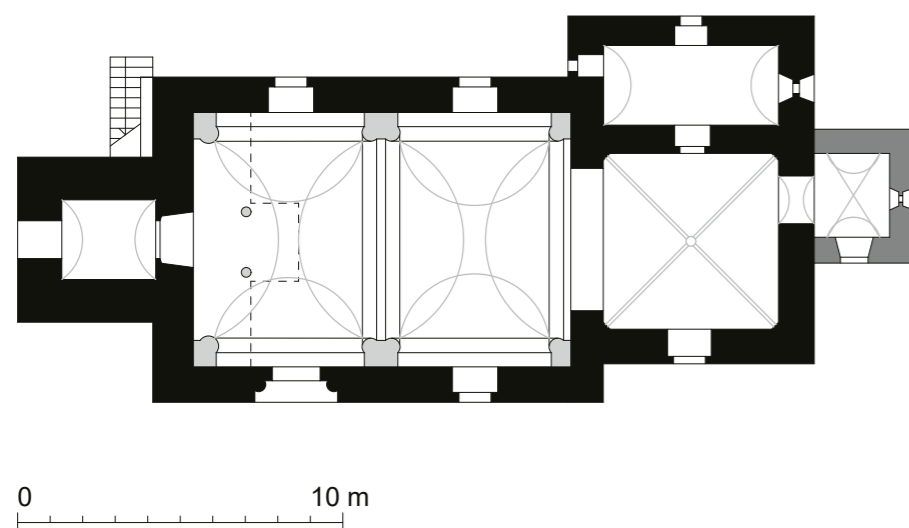
1308: az 1279-es oklevél 1292-es átírásának (HO VII. 226–227. no. 184.) átírását kezdeményezi *Botiz* templomának plébánosa, Menhárd (SCHMAUK 1889, 28–29.; RDSL. I. 252. no. 551.; AOkl. II. 150–151. no. 336.; /1331: AO II. 526. no. 451.).

1342: a Máriássyak visszaváltják (MÁRIÁSSY 25–26.).
1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

Kisebbség átalakításoktól eltekintve (mint a szentélyhez épített XVI. századi helyiség és a hajó boltozása 1764–67-ből) a templom megőrizte eredeti elrendezését. 1963–66-ban műemlékes kutatás és restaurálás folyt a templomban, ekkor fedték fel déli kapuját és falképeit.

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel, amelyhez sekrestye és későbbi keleti toldalék csatlakozik. Torony kapcsolódik a nyugati homlokzathoz, melynek külső és belső kapuja, valamint az északi oldalon az emeleten nyíló bejárata csúcsíves. Ablakai átalakítottak, csak a sekrestye keleti ablaka keskeny, félköríves (de ez sem érintetlen). A szentélyt hornyolt bordájú keresztboltozat fedi, zárókövén rozetta és négy liliom, konzolain tölgy- és szőlőleveles díszítés. A keleti konzolok fejlemezé alatt két, a nyugatiaké alatt egy vájat. A hajótól csúcsíves diadalív választja el, melynek párkánya lemezből, félpálcából és negyedhomorlatból áll, lábazata rézsús. A hajó déli falán bélletes kapu, melynek félköríves archivoltjában háromkaréjos, mélyített timpanon helyezkedik el. A kétlépcsős béllet sarkában háromnegyed-oszlop áll, mely az archivolt hengertagjában folytatódik.

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről
3. A szentélybelső nyugatról →
4. A szentély északnyugati konzola →
5. A szentély délkeleti konzola →
6. A szentély északkeleti konzola →
7. A szentély délnyugati konzola →→
8. A szentély északnyugati konzola →→

A béllet és az archivolt külső lépcsőjének sarkát hornyolták, amely gömbszelvényben ér véget. A bélleten egységes fejezetzóna húzódik végig, rajta balra szőlő-, jobbra pálma- és talán borostyánlevelekkel (Pomfyová szerint ez komló). Az oszlopszékre állított lábazat rézsúból és fölötté két kis gyűrűből áll. A szentély északi falán, a diadalíven, a padláson és a hajó déli homlokzatán a XIV. század második feléből és 1400 tájáról származó falképek maradtak meg.

Puškárová feltételezte, hogy a templom első fázisa a XIII. század második negyedében épült, és kapuját Szepeszombat, Felka és Szepesbéla faragványaihoz hasonlította, míg a szentélyboltozatot 1300 tájára tette. Mencl szerint 1280 körüli (PŰ SR, Z 3516), illetve 1264–70 (1935, 347.). Pomfyová szerint 1268 előtti, mivel Szepesbéla és Felka ekkor már állt; az alapító Botyz lehetett 1264 körül. Ezzel szemben az írott források arra utalnak, hogy a falu telepítése csak 1279 után következett be, de 1286-ra már lezajlott. 1308-ban már biztosan állt temploma is, amely megfelelhet a mainak; ennek építése így leginkább 1280 tájára tehető.

IRODALOM

CsÁNKI I. 255.
FEKETE NAGY 1934, 202–204.
KÖRMENDY 1974, 309–313.
HUDÁK 1984, 285.
MEZŐ 2003, 339.
BUJÁK 2021, 208,

VAJDOVSZKY 1874a, 153.
GERECZE 1906, 797.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 107.
Kovačovičová-Puškárová, Blanka: Nové objavy v Batizovciach, in: *Vlastivedný časopis XIV* (1965), 45.

MENCL 1965, 33.
MENCL 1968, 6.
SPS I. 104–105.
DIVALD 1999, 309.
POMFYOVÁ 2001, 150–152.
TOGNER-PLEKANEC 2012, 194–201.
PODOLINSKÍ, Štefan: Batizovce, <http://apsida.sk/c/10864/batizovce> (2013)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 5231, Kalafús, 1959
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.3.30., 2.4.31., 2.8.1., 2.8.40., 2.8.58., 2.8.65., 2.8.84.

CSÜTÖRTÖKHELY

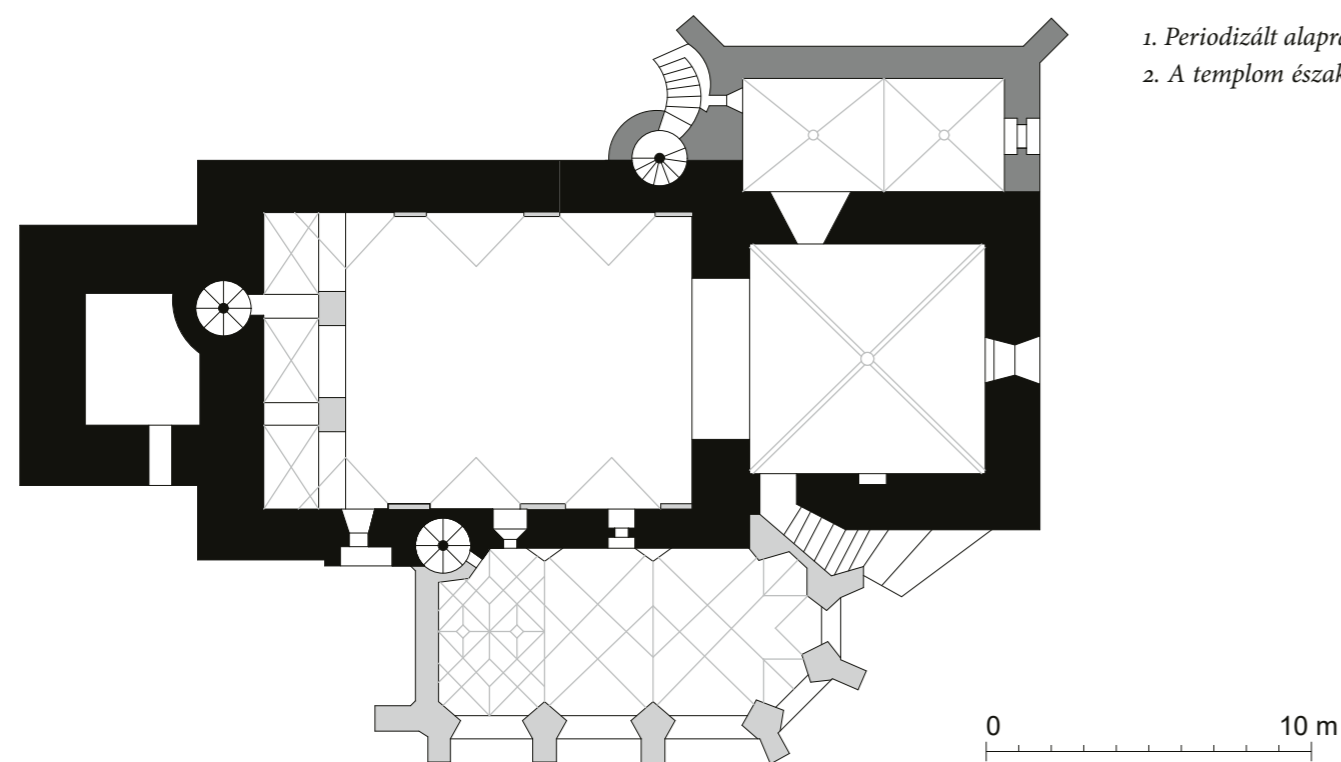
Szepes; Szentlászló, Quintoforum, Donnersmark(t), Spiski Czwartek, 1927-ig Štvrtek; Spišský Štvrtek, Szlovákia
Szent László
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

A lándzsás nemesek központja, akik a tatárjárás előtt alapították, majd az újjáalapítás után is itt gyűléseznek a középkor végéig (FEKETE NAGY).
1241 után a tatárjáráskor elpusztult Szentlászló helyén jön létre; így említik 1280-ban (*civitas S. Ladislai regis*, WAGNER I. 111.) és 1344-ben (*Zenthlazlou*, AO IV. 443.) is. Elsőként 1263-ban mint *Villa Sancti Ladislai* említik Szepesdaróc határjárásakor (/1320/1328: CD IV/3. 137; Reg.Arp. I. 419. no. 1365., vö. AOKl. V. 362. no. 943.).
1265: plébánosa, Rembert a szepesi prépost ügyében tanúskodik (id. LABANC 2015, 45.j.).
1268: szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1280: a csütörtökhelyi plébánia lefkóci nemesei engedélyt kapnak az esztergomi érsektől saját templom építésére (WAGNER I. 111.; BÁRDOSY 1802, 154–156. no. 38.; vö. LABANC 2015, 167.).

1294: *Sanctus Ladislaus alias Quintoforum* (id. CSÁNKI).
1298: *in Ecclesia B. Ladislai Confessoris in Foro Quinto* tartották a szász plébánosok gyűlésüket (CD VI/2. 167).
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az Árpád-kori templomhoz a XV. század közepén épült két-szintes, gótikus mellékkápolna. A templomot a XV. században kéthajóssá alakították, majd 1693-ban és 1747-ben barokkizálták. 1869-ben tűzvész pusztította. Restaurálása 1896-ban indult meg Steinhausz László vezetésével, akitől Sztéhlo Ottó vette át a munkát 1899–1901 között és 1911-ben.

Egyhajós, négyzetes szentélyű, nyugati tornyos templom északi sekrestyével. A szentély délkeleti sarka armírozott. Keleti, befalazott ablaka tágasabb, a déli keskenyebb; mindkettő csúcsíves és kváderkövekkel keretezett. A sekrestye keleti ablaka is széles, kváderköves keretű, fölötté kis, mérműves ablak. A szentélyt magas ívű keresztboltozat fedi, bordái élszedettek, záróköve dísztelen tárcsa. A bordák gúla alakú konzolokról indulnak, melyek lezárása homorlat fölött kettős lemezből áll. A konzolok fölött a borda hasáb keresztmetszettel indul, amely kis gömbszelvényekkel vált át élszedett sarkúra. Míg a nyugati két konzol szabályos gúla, addig a keletiek oldalai íveltek, különösen a délkeletié. Déli falában külön bejárat nyílik, melyet a késő gótikus kápolna szentélye mellett vezettek ki. A szentélyhez északról kétszakasos sekrestye kapcsolódik. Keresztboltozatának hornyolt bordái (nagy részt lefaragott) vakmérműves konzolról indulnak, a zárókövekre rozettát és tölgylevelekkel keretezett

maszkot faragtak. A szentélyt csúcsíves diadalív választja el a hajótól, melynek párkánya szímával alátámasztott lemezből áll, lábazata rézsűs. A hajó terét barokk boltozat fedi, nyugati végén karzat. A hajó déli falában késő gótikus kapu vezet a déli mellékkápolnába; fölötté szegmentíves ablak, tőle keletre magas, mérműves ablak nyílik a kápolna terébe. A mellékkápolna alsó teréből folyosó vezet délre, melynek végén három oszloppárral díszített bélétes, félköríves kapu, kehelyfejezetekkel (ennek formái a restaurálás korára utal-

nak). A hajó nyugati falában befalazott kapu nyílt a torony dongaboltozatos földszintjébe. A falban vezetett csigalépcsőnek az első emeleten is volt (mára befalazott) bejárata. A torony felső részén délre két, keletre és nyugatra egy-egy enyhén csúcsíves ikerablak néz, bimbós oszlopfővel, de ezek a restaurálásakor készültek. A *Vasárnapi Ujság* 1861-es rajzán, Myskovszky Viktor 1896-os akvarelljén (MÉM MDK, Tervtár, K 1911) és az archív fotók szerint a torony ablakai korábban egynyílásúak voltak és lapos ívvel záródtak, mint a

nyugati ablak alatt és északon a felsők vonalában a befalazott ablakokra utaló beugrások ma is. A felső szinten eredetileg magas, csúcsíves ablakok nyíltak, amelyek geometrikus konzolai a belsőben megőrződtek. Egyszerű, kerek medencéből és hasáb alakú lábból álló keresztelőmedencéjét a XIII. századra keltezik.

3. A szentély boltozata

4. A másodlagosan felhasznált kapu archivoltja

5. A torony ablaka belülről →

6. A toronyablak eredeti konzola →

7. A szentély délnyugatról →→

A falu régebbi neve a templom patrocíniumából ered, amit 1263-ban említenek először, de alkalmasint a tatárjárás előtt keletkezett. Ez azonban valószínűleg nem azonos a mai épülettel. Špirko és Schürer a kőritőfalakat a késői XIII. századból eredeztetik, a boltozatot a XIV. századból. Javorský a falakat a XII. századra, a boltozatot a XIII. század közepe elé keltezte. Ez az elválasztás, amíg falkutatás nem igazolja, nem indokolt. Pomfyová a szentélyt formai jegyek alapján a XIII. század második felére tette. A magasan ívelt boltozat és a konzolok inkább késői építésre vallanak, és könnyen lehet, hogy az 1265-ben említett plébános még egy korábbi templomban szolgált. Az 1298-as gyűlést viszont már tartották ebben. A sekrestye formái már a XIV. századra utalnak (Javorský szerint 1290–1320).

IRODALOM

CsÁNKI I. 250.

FEKETE NAGY 1934, 191–197.

HUDÁK 1984, 160.

MEZŐ 2003, 213.

LABANC 2015, 167.

BUJÁK 2021, 205.

Csötörtökhelyi templom (metszet), in: *Vasárnapi Ujság*

VIII (1861), no. 41, 484.

VAJDOVSZKY 1874a, 153.

MYSKOVSKY 1876a, 81–82.

DIVALD 1905, 61–63.

GERECZE 1906, 798.

FOERK 1915, 1.

MENCL 1935, 346.

ŠPIRKO 1936, 98–99.

SCHÜRER–WIESE 1938, 168–171.

MENCL 1968, 4.

SPS III. 180–181.

BAKÓ 1993, no. 97.

DIVALD 1999, 312.

JAVORSKÝ 1999, 58.

POMFYOVÁ 2001, 240–243.

Műemlékvédelem 2001, 40–41.

TOGNER–PLEKANEC 2012, 312–315.

TARI 2018, 137.

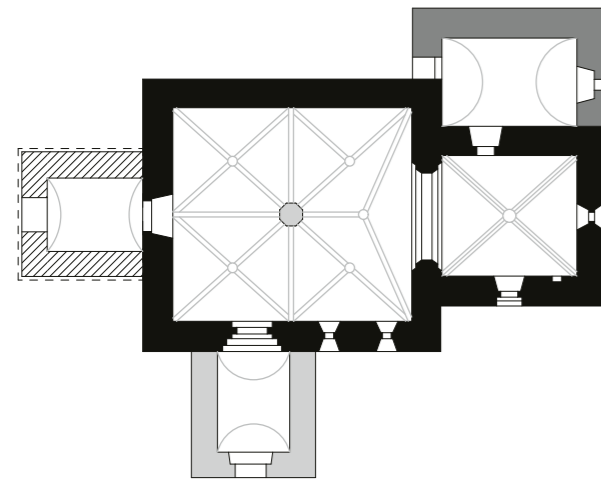
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK II. kötet, 2. o.; 1.3.09., 2.2.42.

DÉNESFALVA

Szepes; 1888-ig Danisócz, Diensdorf, Dienstdorf; Danišovec, Szlovákia
Mária Magdolna
Szepesedélény filiája
esztergomi egyházmegye

[1204-es említésre hivatkozik DIVALD 1905-ben és ŠPIRKO 1936-ban, de ennek nem ismert forrása, vö. POMFYOVÁ 2001, 156.]
1287-ben említik Dénes fia Miklóst (Reg.Arp. II/2-3. 379. no. 3442.), akinek apja névadója lehetett az először 1317-ben *villa Dionisii* néven Szepesedélény tartozéka-ként I. Károly királynak a szepesi szászok számára adott kiváltságlevelében (CD VIII/2. 57.; RDSL. II. 131. no. 263.; AOkI. IV. 241. no. 634.) szereplő falunak.
1333: személynévben szerepel *Danusfalua* (CD VIII/7. 240.).
1497: Brezowai Katalin végrendeletében viaszt hagy a Mária Magdolna-templomra *ad villam Dionisi* (DL 75107, id. MEZŐ).
1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

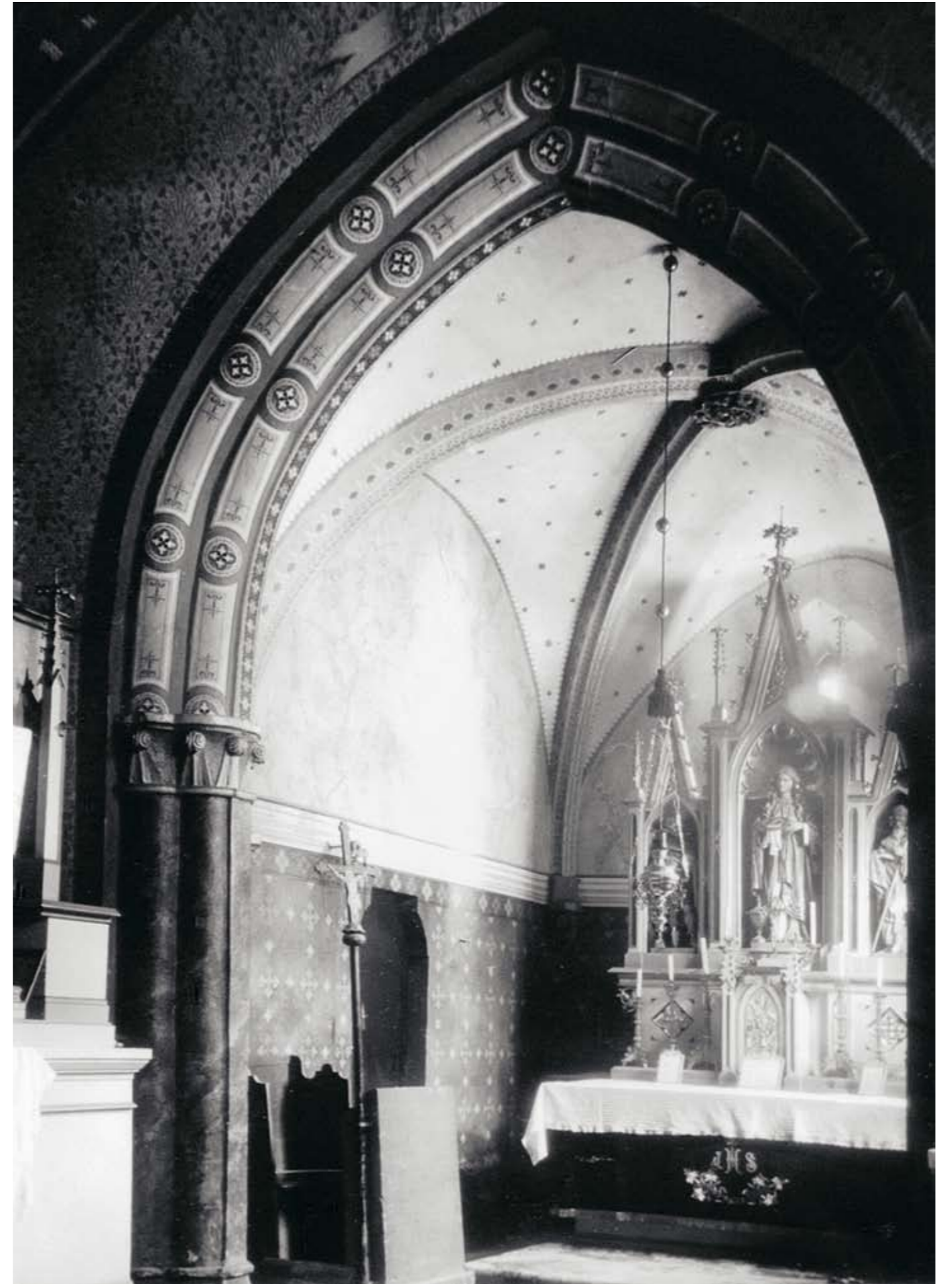

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről
3. A templombelső archív felvétele (PÚ SR) →

Az Árpád-kori templomot a XIV. század végén kéthajóssá alakították. Janovská-Olejník szerint a sekrestye csak a XVI. században épült. Az előcsarnok boltozata XVIII. századi. A diadalív fölött korábban olvasható felirat szerint 1914-ben renoválták. 2014-ben Magdalena Janovská kutatta.

Kisméretű, egyhajós templom négyzetes szentéllyel, dongaboltozatos sekrestyével és nyugati toronnyal. Mai nyugati tornya az 1905 előtti statikai okokból lebontott helyén épült 1984-ben, de Myskovszky 1875-ös rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 303) és Gerecze fotóján még látható az eredeti, amelynek félköríves ikerablaka volt, kockafejezetes osztóoszloppal. A szentély keleti falát keskeny, rézsűs kőbélletű, csúcsíves ablak töri át, amelyhez hasonló a hajó déli falán is van két darab, de ezeket átfaragták (Myskovszky-nál ezek karéjos végűek, de a részlet hitele kétes; talán az ablakok szélesítésekor keletkezett sarkokat ábrázolta így). A szentély déli ablaka újkori. A templom sarkai armírozottak, de Schürer alaprajzán szerepel egy északkeleti és egy északnyugati átlós támpillér (ugyanígy PÚ SR, V 2703, 1958-as alaprajz, csak az északnyugati szerepel Baran Ferenc 1912-es rajzán: MÉM MDK, Tervtár. K 301, Foerk 1915, 6.;

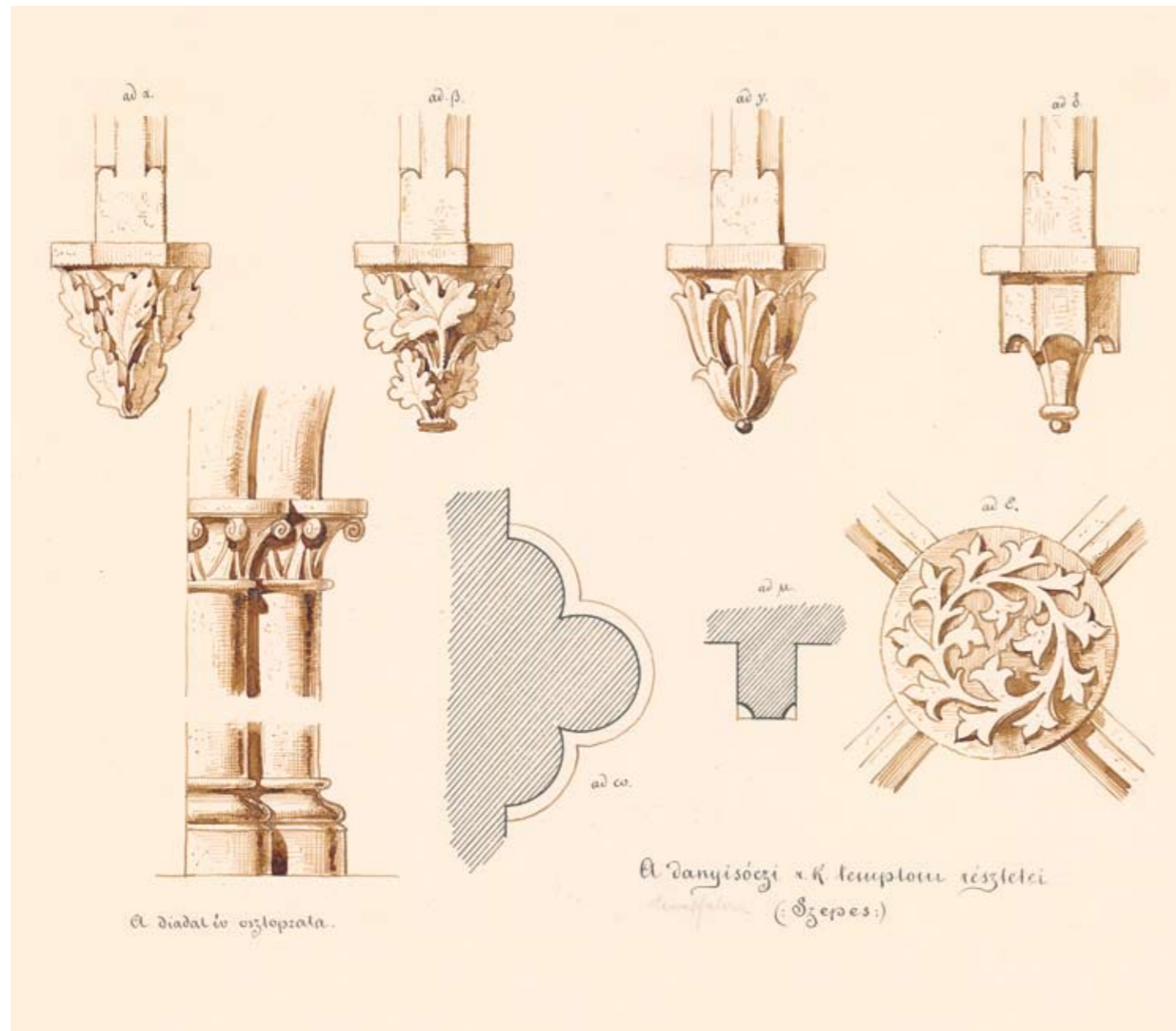

ma ezeknek nincs nyoma, és Myskovszky se jelölt egyet se). Az előcsarnok kapuja ma csúcsíves, de Gerecze fotóján még egyenes záródású, Myskovszkynál pedig az előcsarnok nyitott. A szentély keresztboltozatos, bordái sarokhornyoltak, a hornyok gömbszelvényekről indulnak a konzolok fölött. A zárókövön körbefutó indadíszezőről liliomok nyílnak. A konzolokat levelek borítják (tölgy az északkeletin, szőlő a délkeletin, pálmalevél a délnyugatin; az északnyugati töredékes, rajta festett növénydísszel – ez Myskovszkynál vakművésnek látszik [K 304], Barannál kúp alakúnak, melynek alsó vége törött); sokszögű fejlemezüket negyedhomorlat támasztja. A szentély déli falában háromkaréjos, csúcsíves lezárású fülke van, a keleti fal északi részén pedig téglalap

alakú fülke rejtőzik. A sekrestyeajtó szemöldökgyámos, de Gerecze felvételén ez nincs meg (Divald 1903-as fotóján viszont igen). A diadalív csúcsíves, három háromnegyedoszlop alkotja, melyek közül a középső körtetagos. Az oszlopok profilja az ívben is folytatódik. A diadalív egységes fejezetzónáján bimbós sáslevelek állnak. Lábazata attikai jellegű (Janovská–Olejník szerint a diadalív 1400 körüli vagy ekkor átalakították). A hajó déli falában nyílik az eredeti, meredeken csúcsíves kapu. Béléletét homorlatok közé fogott három pár csúcsívprofilú hengertag alkotja, amelyek az archivoltban is folytatódnak. Egységes fejezetzónáját a jobb oldalon (a ma már részben festéssel helyettesített) indafonatra ültetett szőlőlevelek és –fürtök, a bal oldalon borostyán

4. A templom részletei Myskovszky Viktor 1875-ös rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 304)

5. A déli kapu felső része

(Schürer és Pomfyová), a legbelső fejezeten tölgy, illetve pálma, a szemöldökgyámon pálma, illetve rózsabokor díszíti. A bélétoszlopok egy lábazati részübe futnak bele, fölötté gyűrűszerűen kettős hengertag fut körbe.

Ha a falu alapítása valóban az 1287 körül a környéken tevékenykedő Miklós apja, Dénes nevéhez fűződik, akkor Fekete Nagy feltételezése, hogy röviddel a tatárjárás után jöhetett létre, helytálló lehet. A templomot keltezték 1270 tájára (SPS), de valószínűbbnek tűnik a Schürer, Žárý és Janovská–Olejník által javasolt 1300 körüli időpont, noha a Schürer által ekkoriban feltételezett *comes Dionysius*ra nincs forrásunk. Pomfyová az 1280–90-es évek fordulójára teszi. A díszítőformák közeli rokonai a kassai domonkos templomból ismertek.

IRODALOM

CSÁNKI I. 256.
FEKETE NAGY 1934, 102–103.
HUDÁK 1984, 163.
MEZŐ 2003, 248.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 153.
DIVALD 1905, 18.
GERECZE 1906, 799.
FOERK 1915, 6.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 23., 82.
SCHÜRER–WIESE 1938, 37., 131.
MENCL 1965, 34.
SPS I. 284.
ŽÁRÝ 1986, 31., 262–263., 112–115. kép
BAKÓ 1993, no. 112–113.
DIVALD 1999, 312–314.
POMFYOVÁ 2001, 156–158.
JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2016.
TARI 2018, 138.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.17., 2.3.23., 2.4.66–69., 2.5.11.,
2.5.26–27., 2.8.19., 2.8.43., 2.8.52., 2.8.59., 2.8.66., 2.8.76.,
2.8.81., 2.8.83., 3.2.17.

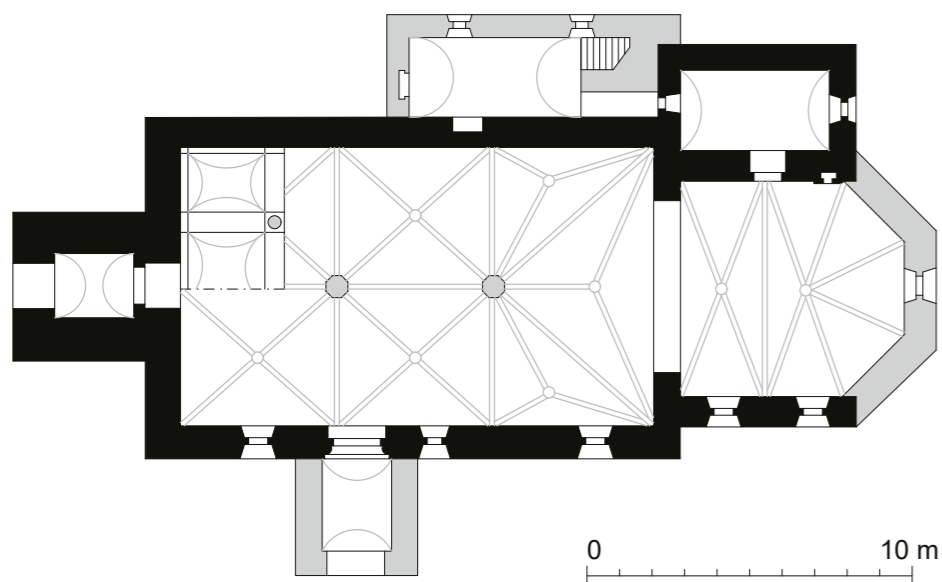

FELKA

Szepes; Fölk; Velká, 1950 óta Poprád része, Szlovákia
Evangélista Szent János (1842: 1245 k.)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

A helységnév szláv eredetű ('nagy'), de a XIII. század közepére elnémetesedett (FEKETE NAGY). Polgárai aktívan részt vesznek a telepítésben (KÖRMENDY 344.).
1268: *Vylka* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1298: *Filka* plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén (CD VI/2. 168.).
1412-ben Zsigmond elzálogosította.
1500: patrocíniuma említve (HUDÁK 127.).
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az 1340-es években szentélyét poligonálissá alakították. 1370 körül a hosszházat két középpillér beiktatásával boltozták. A XIV. század közepén északról mellékkápolnával látták el (ennek falképeit 1956-ban szondázták), melyet 1500 körül átépítettek; ennek felső része ma oratórium. Barokk átalakítások történtek a XVIII. században (déli előcsarnok). 1808-ban átépítették a tornyot, 1819-ben nyugati karzat épült. A közelmúltban újravakolták, a lábazat szabadon látható.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

A templom eredeti szerkezetéhez tartoznak a hosszház, a nyugati torony, a sekrestye és talán a szentély nyugati falai. A sokszögzáródású szentélyt ma kétszakaszos keresztboltozat fedi. Bordái sarokhornyoltak, keskeny orrtaggal. A bordák konzol nélkül indulnak a falból. A keleti zárókővön *Agnus Dei*, a nyugatin vakmérnök díszítés, mindkettő rovátkolt keretben. Északi falában kőből faragott szentségház architekturális és figurális díszítéssel. A déli oldalon kívülről befalazott csúcsíves kapu látszik, melynek béléte hengertagokból és homorlatokból állt, az előbbiek alul összefutottak. A szentély déli homlokzatán két nagy, félköríves ablak (melyek közül a keleti alacsonyabban helyezkedik el), a keleti falon csúcsíves keretben szűkített félköríves ablak. Támpillérek nincsenek. A sekrestye dongaboltozatos, nincs középkori ablaka. A diadalív csúcsíves, párkánya negyedhomorlattal alátámasztott lemezből áll. A diadalív keleti oldalán a falsíkok szabálytalanok, átépítésre utalnak. A hajó két magas, keleti ablaka csúcsíves, a nyugati félköríves, de mindháromat átalakították. A hajó bordái élszedesések, geometrikus, gúla alakú konzolokról indulnak. A hajó déli falában az első periódusból származó, bélétes kapu áll a barokk előcsarnokba szorítva. Kétlépcsős béléteinek sarkai vajatoltak, melyek alul és felül elfognak, kivéve a két külső vajatot, melyek felül piramistagba futnak. A vastag meszelés alatt rézsús lábazat vehető ki. A bélétlepcsők közt negyedkör metszetű hengertag. Két negyedhomorlat közé fogott fejezetzónája egységes, rajta (szőlő?)leveles indadísz, a szemöldökgyámok belső oldalán balra férfi, jobbra nőnek tűnő arc (Žáry szerint Ádám és Éva). A torony földszintje dongaboltozatos, emeletén két sorban ikerablakkal, melyeket Schürer középkori eredetűnek tart.

Az emlék datálásakor általában a déli kapuból indulnak ki, melynek archaikus jellege miatt felmerült a XIII. század közepe (SPS), de a század vége is (Špirko, Schürer). A plébános 1268-as említése miatt Žáry és nyomán Pomfyová az 1260-as évek végét valószínűsíti.

Az emlék datálásakor általában a déli kapuból indulnak ki, melynek archaikus jellege miatt felmerült a XIII. század közepe (SPS), de a század vége is (Špirko, Schürer). A plébános 1268-as említése miatt Žáry és nyomán Pomfyová az 1260-as évek végét valószínűsíti.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 250.
FEKETE NAGY 1934, 206.
KÖRMENDY 1974.
HUDÁK 1984, 127.
MEZŐ 2003, 155.
LABANC 2015, 170.
BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 154.
DIVALD 1905, 54-55.
GERECZE 1906, 799-800.
FOERK 1915, 16-17., 31.
ŠPIRKO 1936, 91-93.
MENCL 1937, 288.
SCHÜRER-WIESE 1938, 174-175.
SPS II. 523.
TOMASZEWSKI 1974, 310.
ŽÁRY 1986, 28., 238., 17-30. kép
DIVALD 1999, 315-316.

2. A templom délkeletről
3. Belső kép keletről

POMFYOVÁ 2001, 252–253.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 361.
PODOLINSKÍ, Štefan: Poprad-Velká, <http://apsida.sk/c/11035/poprad-velka> (2013–17)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.3.28., 2.4.10., 2.4.38., 2.4.40–41.,
2.7.31–33., 2.8.63–64., 2.9.6., 2.9.22–23., 2.9.64., 3.1.1.

4. A déli kapu bal fejezetzónája

5. A déli kapu felső része →

6. A déli kapu jobb fejezetzónája →

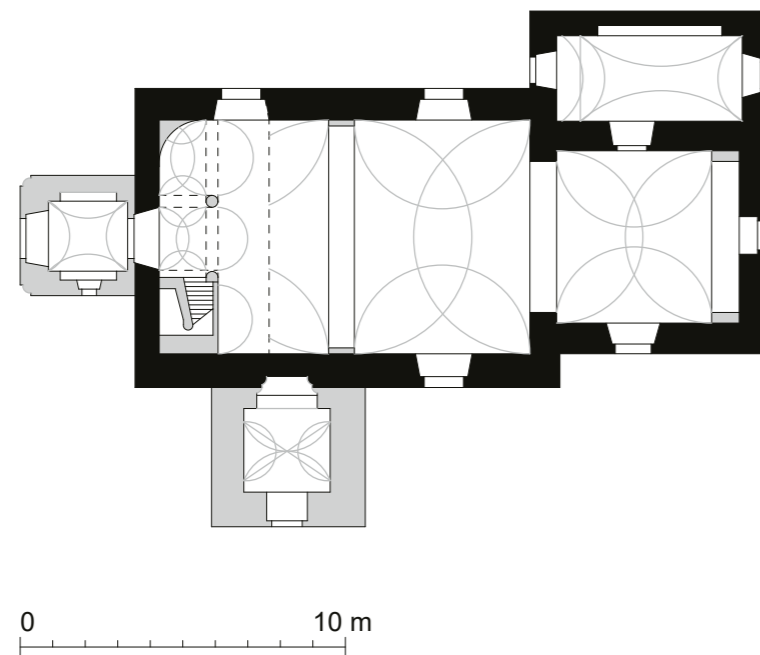
FELSŐERDŐFALVA

Szepes; 1892-ig Óleszna, Altwalddorf; Stará Lesná, Szlovákia
Szent Péter és Pál (1700–1708)
egykor Malompatak filiája
esztergomi egyházmegye

- 1209: a területet II. András király Adolf szepesi prépostnak és rokonainak adja (/1246: WAGNER I. 104.; CDSL. I. 122. no. 154.; Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.), akik Berzeviczi néven lettek ismertek, és később is ők birtokolták.
1294: III. András király jóváhagyja, hogy Rikolf fia Kakas *Erdewfalua* nevű örökölt birtoka egy részét elcserélje Leonardus madarással (/1418: CD VI/1. 303.; Reg.Arp. II/4. 141–142. no. 3999.).
1326: a Berzevicziek pereskedése során említett Martirumfalvát ezzel azonosítja FEKETE NAGY (CD VIII/5. 169.).
1363: Alsó- és Felsőerdőfalva megkülönböztetése (id. FEKETE NAGY 79.j.; AOkl. XLVII. nem tartalmazza).
1398: *Lvchwa* Szent Péter és Pál-templomának említése (azonosítja SCHÜRER, ld. ZsO I. 595. no. 5407., de ez Lucsivnára vonatkozik: 747.).
1498: elnéptelenedésére a *Puszttaerdőfalva* név utal (id. FEKETE NAGY 87.j.).
1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 202.).

A szerkezetében középkori templomhoz 1600 körül délről harangtornyot illesztettek, belső terét és nyílásait 1793-94-ben jelentősen átalakították, nyugati karzattal és előcsarnokkal látták el.

Az egyhajós templom négyzetes szentéllyel és ehhez északról tapadó sekrestyével rendelkezik, később hozzátoldott nyugati előcsarnokkal és déli toronnyal. A hajó nyugati végén orgonakarzat. A középkori tereket ma csehsüvegboltozat fedi, ablakai szegmentívesek, a keleti falon kis, ovális nyílás. Diadalíve kosáríves. Az alaprajzi elrendezésen kívül egyedül a befalazott déli kapu őriz eredeti elemeket. Ennek szerkezete hasonló a felkai és a batizfalvi kapuéhoz. Amennyire ez ma megállapítható, kétlépcsős, bélletes kapu volt, archivolttal, amelynek nagy része a torony építésekor áldozatul esett (ebből ma az archivolt hengertagjának indítása látszik). A bélletlépcsők vájatoltak voltak, melyek gömbszelvényekben végződtek. A két bélletlépcső között háromnegyedoszlop áll. A fejezetzónát alul nyaktag, felül negyedhomorlat és lemez kereteli. Az egységes fejezetzónában egymást keresztező indaszárakhoz a bal oldalon borostyán (a szélén a szepesbélaihoz és a batizfalvihoz hasonló terméssel), a jobb oldalon szőlőlevelek és -fürtök kapcsolódnak. A részletformákat erős meszelés fedi.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

A templom datálásához jelenleg egyedül a déli kapu nyújt segítséget. Felmerült XIV. századi keltezése (SPS), de a Szepesedélény, Batizfalva és Szepesbela kapuival felismert rokonság alapján Pomfyová 1268 tájára teszi. Ez elmentmond Fekete Nagy azon feltételezésének, hogy a falut 1294 körül alapították, de ez amúgy sem áll biztos lábakon, mivel ebben az évben már malom is volt a faluban. Buják a plébánia alapítási idejét a templom építési kora alapján teszi a XIV. századba, nyilván az SPS alapján, de ennél erősebb érv a kapu rokonsága, így az 1270-es évek a legvalószínűbb datálás.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 257.
FEKETE NAGY 1934, 212–214.
HUDÁK 1984, 257.
BUJÁK 2021, 210.

- DIVALD 1905, 56.
GERECZE 1906, 800.
ŠPIRKO 1936, 94.
SCHÜRER–WIESE 1938, 162.
SPS III. 185–186.
GARAJOVÁ, Emília: Umeleckohistorické pamiatky v Spišskej Belej, in: Július DANČO et al.: *Spišská Belá 700 rokov od udelenia mestských práv*. Bratislava: Obzor, 1971, 103–115.: 105.
DIVALD 1999, 316.
POMFYOVÁ 2001, 243–244.

- ALAPRAJZ PÚ SR, V2096, Križan, 1956
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.32., 2.8.41., 2.8.62.

2. A templom délkeletről

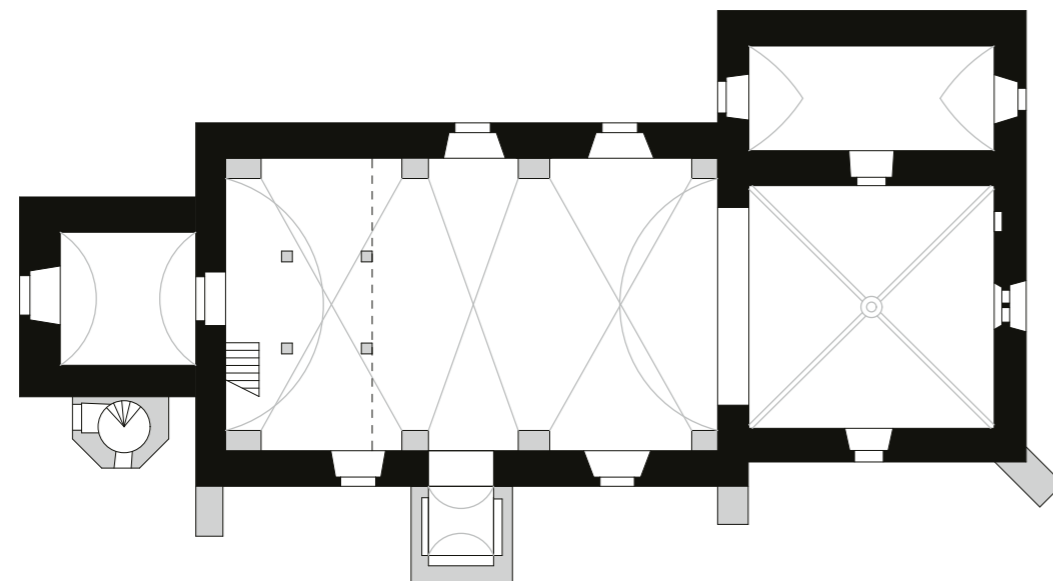
FELSŐRÉPÁS

Szepes; Oberripsch, Oberrepassch; Vyšné Repaše, Szlovákia
Alexandriai Szent Katalin (1700–1708; 1842: 1307)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

- 1278-ban IV. László király a *Repach* nevű erdőt a Görgeieknek adja (HO VI. 227., vö. NAGY Iván, *Századok* 1872, 220.; Reg.Arp. II. no. 2847; /1311: RDSL. 390. no. 908.).
- 1310: a Görgeiek birtokosztályakor szerepel *villa Repas cum metis in nova plantatione* (CD VIII/5. 75. no. 34.; RDSL I. 339. no. 784.; AOkl. II. 396. no. 909.).
- 1319-ben a Görgeiek pert folytatnak *Repach* határáért a szepesi préposttal (CD VIII/2. 241. AOkl. V. 170. no. 430.).
- 1323: Druget Fülöp nádor visszaadja a Görgeieknek birtokait, köztük *Keetrepas*-t (CD VIII/5. 133.; AOkl. VII. 25. no. 33.; ezt I. Károly király megerősíti: uo. 169. no. 361.).
- 1342: Kisrépás (id. FEKETE NAGY 166.j.).
- 1343: Újrépás (SCHMAUK 1889, 99.).
- 1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

Jelentősen átalakították 1730 körül. Az 1950-es években a szentélyben 1400 tájára datált falképeket tártak fel, melyek a Passiót ábrázolták, de 1975 óta ezek nem láthatók.

Egyhajós templom, feltűnően széles, négyzetes szentélyvel, északi sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély délkeleti és a hajó déli sarkain alacsony támpillérek. A templom valamennyi ablakát barokkizálták, a keleti kivételével. Ennek csúcsíves keretében ma csak belülről tanulmányozható mérműves tagolás van: az eredetileg középosztós ablak két háromkaréjos mezőben záródott, felül közepén kerek nyílással. A mérmű részűs felülete enyhén homorú, felülete lemezt alkot. A tágas szentélyt meredek ívű keresztboltozat fedi, sarokhornyolt bordával. Az alacsonyról indított bordák alsó szakaszukban hasáb alakúak (gömbszelvényvel váltanak hornyolttá), a zárókő közelében ismét hasáb alakot öltenek. A zárókő így kereszt alakú lesz, melynek domborműve maga is keresztoszárú görögkeresztet ábrázol. A bordák emberfőket ábrázoló konzolokról indulnak (az északnyugati kivételével, amely csonka); ezek részletformái a vastag meszelés miatt nehezen látszanak. A keleti fal északi részén szentségfülke középkori vasráccsal, alatta negyedhomorlatos-lemezes párkánnyal és fölötté kerek, mélyített mezőben faragott görögkereszt-

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

tel. A déli falban téglalap alakú falfülke. A sekrestyét, melynek nyílásai újkoriak, csúcsíves donga fedi. A szentélyt széles, alacsonyról indított, csúcsíves diadalív választja el a hajótól. A diadalív párkányát erősen visszahajló szímatag alkotja (ez az északi oldalon épebb, a délin a visszahajlást lefaragták); szokatlan módon az ívindítás a párkány külső felületére támaszkodik, így az ív leszűkül. A diadalívtól délre eső (ma barokk) mellékoltárhoz négyzet alakú falfülke tartozik. A hajót falpillérekre ültetett élkeresztboltozat fedi. A hajóból délen kis mellékkápolna nyílik (talán az eredeti déli kapu helyén). A toronyalj dongaboltozatos, bejáratai újkoriak. A nyugati kapu csúcsíves. A torony legfelső szintjén ikerablakok nyílnak: a keleti és a nyugati fél-

2. Összkép délről

köríves, a másik kettő csúcsíves. Az utóbbiak osztóoszlopai élszedések, az élszedés alul-felül háromszögekben végződik. A nyugati ablak élszedései kisebbek, a keleti oldalon ez elmarad. A templomban XV. századra datált, egyszerű formájú, sokszögű kő keresztelőmedence.

A két Répás közül Felsőrepás a későbbi, amely 1323-ban már létezett. Alapítása 1278 utáni, vélhetőleg 1310-nél is későbbi. A templom így az 1310-es éveknél aligha korábbi. Ez összevág a hagyományos XIV. századi keltezéssel (SPS, Špirko 1307-es alapítási évszámról tud). Pomfyová a konzolok, a zárókő és a toronyablakok miatt XIII. századi kapcsolatokat feltételez, és az emléket 1278–1323 közé teszi. A toronyablakok viszont az alsórepásiak modernizált változatának tűnnek, és onnan rokonítható a keleti, mérműves ablak is, így az 1310 utáni datálás indokolt. Erre mutat a diadalív vezetése is.

3. A szentély délkeleti konzola
 4. A szentély északkeleti konzola
 5. A szentély délnyugati konzola

IRODALOM

- CsÁNKI I. 265.
 FEKETE NÁGY 1934, 159–161.
 KÖRMENDY 1974, 327–328.
 HUDÁK 1984, 146.
 MEZŐ 2003, 164.
 BUJÁK 2021, 206.
 VAJDOVSZKY 1874a, 154.
 DIVALD 1905, 60.
 GERECE 1906, 800.
 ŠPIRKO 1936, 120–121.
 SPS III. 440–441.
 DIVALD 1999, 316–318.
 POMFYOVÁ 2001, 262–263.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 362.
 TARI 2018, 152.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.3.14., 2.5.36., 2.5.65., 2.7.12., 2.8.109.,
 2.9.42–44.

GÁNÓC

Szepes; Gánfalva, Gansdorf, Gehansdorf, Gohansdorf;
 Gánovce, Szlovákia
 Szűz Mária (1497), ma Szent Mihály
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

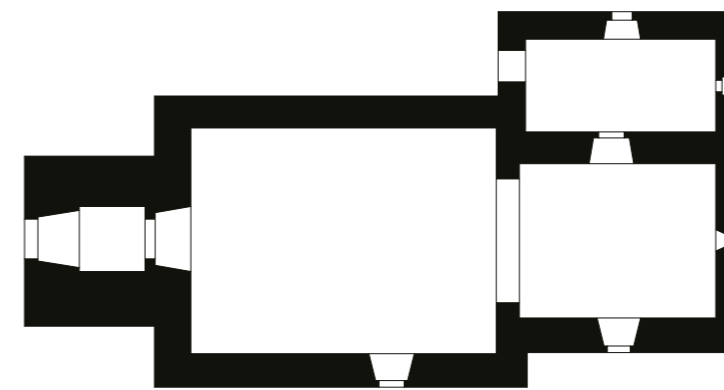
- 1317: *Gaan* falu egyik birtokosa Gaan fia Bazilius, akinek apja lehet a névadó (DF 262 673; RDSL. II. 129–130.; AOkl. IV. 237. no. 626., ld. még 197. no. 520.: *Gean*).
 1346: *villa Ghaan* (AOkl. XXX. 198. no. 306.).
 1424: a *Gonfalva*-i plébános tanúskodik (ZsO XI. 546. no. 1363.).
 1470: *Ganfalva* (WAGNER I. 343.).
 1497: Szűz Mária-templomát említik (MÁRIÁSSY 129. no. 20.).
 1521: *Ganovecz* (id. FEKETE NÁGY 36.j.).
 [1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagjaként ismerteti ŠTEVÍK 2016 és BUJÁK 2021, 209., de a *villa Johannist* (BUJÁK 2021, 203.) logikusabb Szepesjános-falvára vonatkoztatni.]

A kőből épített templom az 1814-es renováláskor elveszítette középkori részletformáit. Az 1340–50-es évekre datált falképeket 1957-ben restaurálták, de 1987-ben részben visszatarakták őket. 1993-ban és 1997–98-ban tatarozták.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom, sekrestyével és nyugati toronnyal. Az egyetlen középkori eredetű nyí-

lás a szentély keleti ablaka, amely keskeny, rézsús béléttű, félköríves záródású. A szentély elveszítette középkori boltozatát, de ennek lenyomata érzékelhető az északi falon feltárt középkori falképek körvonalaiban: ennek alapján a boltozat homlokíve félköríves lehetett. A szentély északi oldalán, annak teljes hosszában sekrestye húzódik, deszkafödémmel. A diadalív kosáríves, párkány nélküli, valószínűleg ez sem eredeti formájában maradt meg. A hajó síkfödémű, de a középkorban sem volt boltozva, az északi falon és a diadalíven feltárt, 1350 körüli falképek elhelyezkedése szerint. A toronyalj dongaboltozatos, bejárata kosáríves.

A jellegtelen templom datálása a XIII. második felére (SPS), illetve a XIII. század végére (Togner–Plekanec) elképzelhető, de inkább történeti alapon: a lándzsásfalvak közé tartozó helység névadója a XIII. század második felében élhetett. Pomfyová a keleti ablak és a (kétes hitelű) diadalív archaikus formái alapján ezt elfogadja.

0 10 m

1. Alaprajzi vázlat
 2. A templom délkeletről

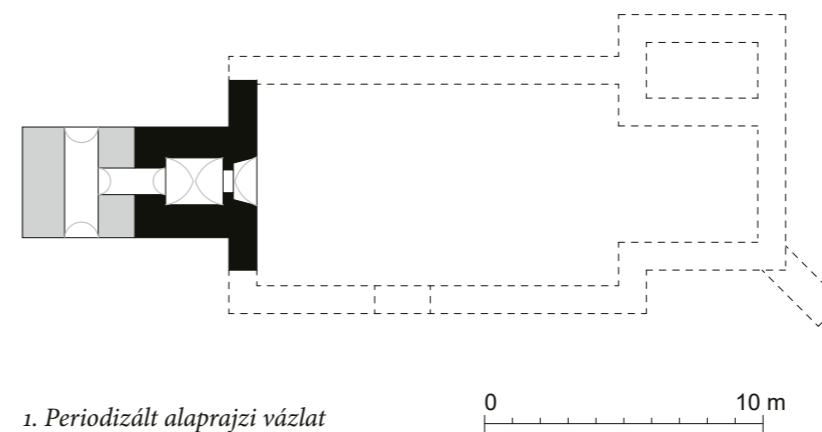
3. Belső kép délnyugatról
4. A szentély keleti ablaka

IRODALOM

- CSÁNKI I. 257.
FEKETE NAGY 1934, 70–71.
HUDÁK 1984, 177.
MEZŐ 2003, 421.
ENDRÓDI, Ján: Gánovce a Filice v stredoveku, in: MALOVCOVÁ, Božena et al.: *Gánovce. Filice*, Gánovce, 2017.
ŠTEVÍK, Miroslav: Terra Szék. Terra Sulza. K pôvodu názvu obce Hozelec a močaristého územia medzi Gánovcami a Hôrkou na Spiši, in: *Studia archiwalne VI* (2019), 9–17.
ŠTEVÍK, Miroslav–HUDÁK, Matúš: *Mons castri – Terra Szék – Terra Sulza. Príspevok k dejinám obcí Gánovce, Hozelec, Hôrka, Spišský Štiavnik a Švábovce*. Hozelec: Občianske združenie MONS CASTRI, 2020, 41–46.
BUJÁK 2021, 209.
VAJDOVSZKY 1874a, 154.
KEMÉNY Lajos: Szepesvármegyei templomokról, in: *Archaeologiai Értesítő ÚF XXIV* (1904), 341–343.: 341.
GERECZE 1906, 801.
SPS I. 368.
DIVALD 1999, 318.
POMFYOVÁ 2001, 160–161.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 190–193.
PODOLINSKÍ, Štefan: Gánovce, <http://apsida.sk/c/1105/ganovce> (2016–17)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 2706, Križan, 1959

GERLACHFALVA

1. Periodizált alaprajzi vázlat

Szepes; Gerlachfalva, Gerlsdorf; Gerlachov, Szlovákia
Szent Kereszt Felmagasztalása (1700–1708: Szent Márton)
egykor Batizfalva filiája
esztergomi egyházmegye

1264: IV. Béla király adja a területet (Csetenyerdő) Botyz ispánnak, a Máriássy család tagjának (DL 74776; CD IV/3. 185.; Reg. Arp. I. 431. no. 1407.). Batizfalva (ld. ott!) betelepítése után jön létre Gerlachfalva, mely nevét az

1317-ben feltűnő szentgyörgyhegyi (= szepesszombati) Gerlach soltszról (CD VIII/2. 95.; CSÁKY I. 39.; AOkl. IV. 174. no. 461.) kapta. [FEKETE NAGY 1314-et ír, de ez a stólai alapítólevél évszáma, amely a következő jegyzetben szerepel, tehát elírás lehet; ezt átveszik többen, így SPS, Pomfyová.]

1326: a szepesszombati *Gerlacus* fiai *Batyz* fia Miklóssal és másokkal megosztóznak egyebek mellett *Gerlahfoluán* (DL 75014; MÁRIÁSSY 125.; AOkl. 150. no. 221.).

1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

Az 1953-ban statikai okokból lebontott templomnak csak nyugati tornya áll, melyet 1955-ben megerősítettek. 2009-ben és 2012-ben területén talajradaros vizsgálat folyt (Miroslav Terray).

Divald leírása szerint egyhajós, négyzetes szentélyű templom volt, már az I. világháború előtt „omladozó nyugati toronnyal”. A szentély alacsonyabb volt a hajónál, mérete 5,2 m × 6,3 m volt. A falvastagság 90–100 cm. Rómer szerint a szentély keleti ablaka csúcsíves volt, de be volt falazva. A szentélyt keresztboltozat fedte, a Divald által lerajzolt bordaprofil szerint sa-

2. A mai állapot nézete délkeletről

3. A templom déli nézete archív felvételen (PÚ SR, N 20356)

rokhornycolt bordákkal, Rómer leírása alapján hasábos indítással. Rómer „háromszor keskenyedő vállkövekről” ír, ez egybevág Mencl feljegyzésével, mely szerint a konzolok a lőcsei minorita műhely köréhez tartoztak (PÚ SR, Z 3526). A sekrestyébe alacsony, csúcsíves kapu vezetett (Rómer). A sekrestye dongaboltozatos volt, keleti ablaka egyenes lezárású. A diadalív csúcsíves volt. A 9,2 m × 7,34 m méretű hajó síkfödémű volt, festett famennyezettel. A déli kapu bélletes, csúcsíves kőkerettel bírt, a déli ablakok szegmentívesen záródtak. A ma is álló nyugati torony négyszintes. A földszint dongaboltozatos, ehhez nyugatról utólagos, emeletes előcsarnok tapad. Az első emelet nyitott volt a (ma már nem létező) nyugati karzatra, dél felé résablak néz. A harmadik emeleten észak és dél felé, a negyediken nyugat felé is félköríves ablak nyílik. A harmadik emelet nyugati falában befalazott, csúcsíves ablak.

A mára részletformáit elveszített rom datálása csak általában a XIII–XIV. századra adható meg (SPS), a masszív tornyot Špirko a XIII. századra tette. Mencl a lőcsei rokonság miatt 1320 tájára keltezte. A részletformák ismerete nélkül ez ellenőrizhetetlen, de a telepítési adatok alapján könnyen elképzelhető.

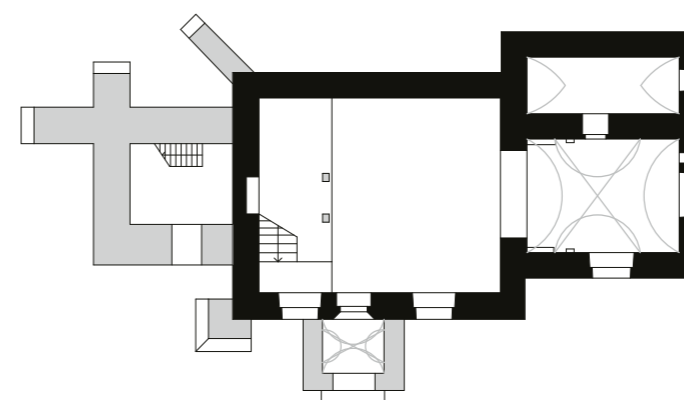
IRODALOM

- CsÁNKI I. 258.
 FEKETE NAGY 1934, 204.
 KÖRMENDY 1974, 313.
 HUDÁK 1984, 152.
 BUJÁK 2021, 208.
- RÓMER 1876, 16.
 GERECE 1906, 801.
 ŠPIRKO 1936, 107–108.
 MENCL 1965, 43.
 SPS I. 377.
 DIVALD 1999, 320.
 POMFYOVÁ 2001, 162.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Gerlachov, <http://apsida.sk/c/3473/gerlachov>
 TERRAY, Miroslav: Trojrozmerná vizualizácia gpmernania zaniknutého kostola v obci Gerlachov, <http://www.terray.sk/?uvod&gid=8>

- ALAPRAJZ PÚ SR, V 2225, Hanzel, 1959 és V 4836, 4838, 4839, Hocmanová, 1954
 SZÖVEGKÖZTI KÉP 1.3.13.

HARAKÓC

Szepes; Harachsdorf; Harakovce, Szlovákia
 Szent Mihály
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

0 10 m

A zsegrai területen alakult ki. FEKETE NAGY szerint eredetileg Rudna néven ismert, melyet 1272 után (amikor IV. László megerősíti V. István adományát Rikolfnak, id. FEKETE; Reg.Arp. II/2–3. 30–31. no. 2335.) de 1284 előtt telepítettek, amikor a már betelepített részt Rikolfnak vissza kell adnia, viszont a benépesítésért kárpótlást kap (CD VII/5. 462., 465.). Későbbi neve, mely a „görög” népnévből alakult (KISS L. I. 567.), először 1321: *Herkouich* alakban *Hylbrandus filius Laurentii* személynevében bukkan fel Zsegra határjárása során (CD VIII/5. 116.; SCHMAUK 1889, II. 52.; AOkl. VI. 79. no. 199.). 1342: Szent Mihály-templomát említik (CD IX/1. 77., AOkl. XXVI. 309. no. 439.).

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom összképe délről

3. A szentély délkeleti konzola

4. A szentély északkeleti konzola

A templomot 1662-ben és 1693-ban jelentősen átalakították, az 1760-as tűz után 1791-ben helyreállították. A XX. századi renoválás után a homlokzatot 2001-ben újítták meg.

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentélyt ma élkeresztboltozat fedi, de ez keleten és nyugaton keskeny dongaboltozatra vált. A nyugati részén ebben a szélességben, a diadalív párkányának magasságában hasáb alakú (ma funkciótlan) párkány fut mindkét oldalon. A középkori boltozatról négy konzol tanúskodik, kettő a keleti sarkokban, kettő az említett párkányoktól valamivel keletre és kissé magasabban. A konzolok emberföket ábrázolnak, de részleteiket vastag meszelés fedi. A keleti fal északi részén szentségfülke, középkori vasráccsal. Fölötte háromszögű ívmező, rajta szét-

ágzó fa stilizált levelekkel, oldalán kúszólevelekkel. Az északi oldalon a sekrestyébe keskeny, félköríves kapu vezet. A diadalív félköríves, viszonylag kicsi, párkánya lemezből, negyedpálcából és negyedhomorlatból áll. A hajó síkfödém, nyugati falában, a karzat magasságában falvisszaugrás. A templom valamennyi ablaka újkori formát mutat. A hajó déli kapuja csúcsíves, bélletét két (Fiala rajza szerint csúcsívtagos, PÚ SR V 2064) pálcá között homorlat alkotja. Lefaragott szemöldökgyámok által tartott timpanonjában a felső részen fejjel lefelé ábrázolt liliom vehető ki (ezt is vastag meszelés borítja). A torony reneszánsz, tetjén oromzattal. Alacsony, átlós támpilléreket alkalmaztak a hajó északnyugati és délnyugati sarkán, valamint merőleges támpilléreket a torony északnyugati sarkán.

5. A szentély északnyugati konzola

Tekintve a diadalív viszonyát a konzolokhoz, lehet, hogy ennek helye sem eredeti. Középkoriak a konzolok, a szentségfülke, a déli kapu és talán a sekrestyekapu. A templom alaprajzi formája és részletei megengedik az eddig felmerült datálást a XIII. század második felére (SPS), de inkább 1300-hoz lehet közelebb.

6. A szentély délnyugati konzola

IRODALOM
CSÁNKI I. 258.
FEKETE NAGY 1934, 140–141.
HUDÁK 1984, 177.
MEZŐ 2003, 286.

GERECZE 1906, 802.
ŠPIRKO 1936, 148.
SPS I. 393–394.
PODOLINSKÍ, Štefan: Harakovce, <http://apsida.sk/c/15446/harakovce> (2015)

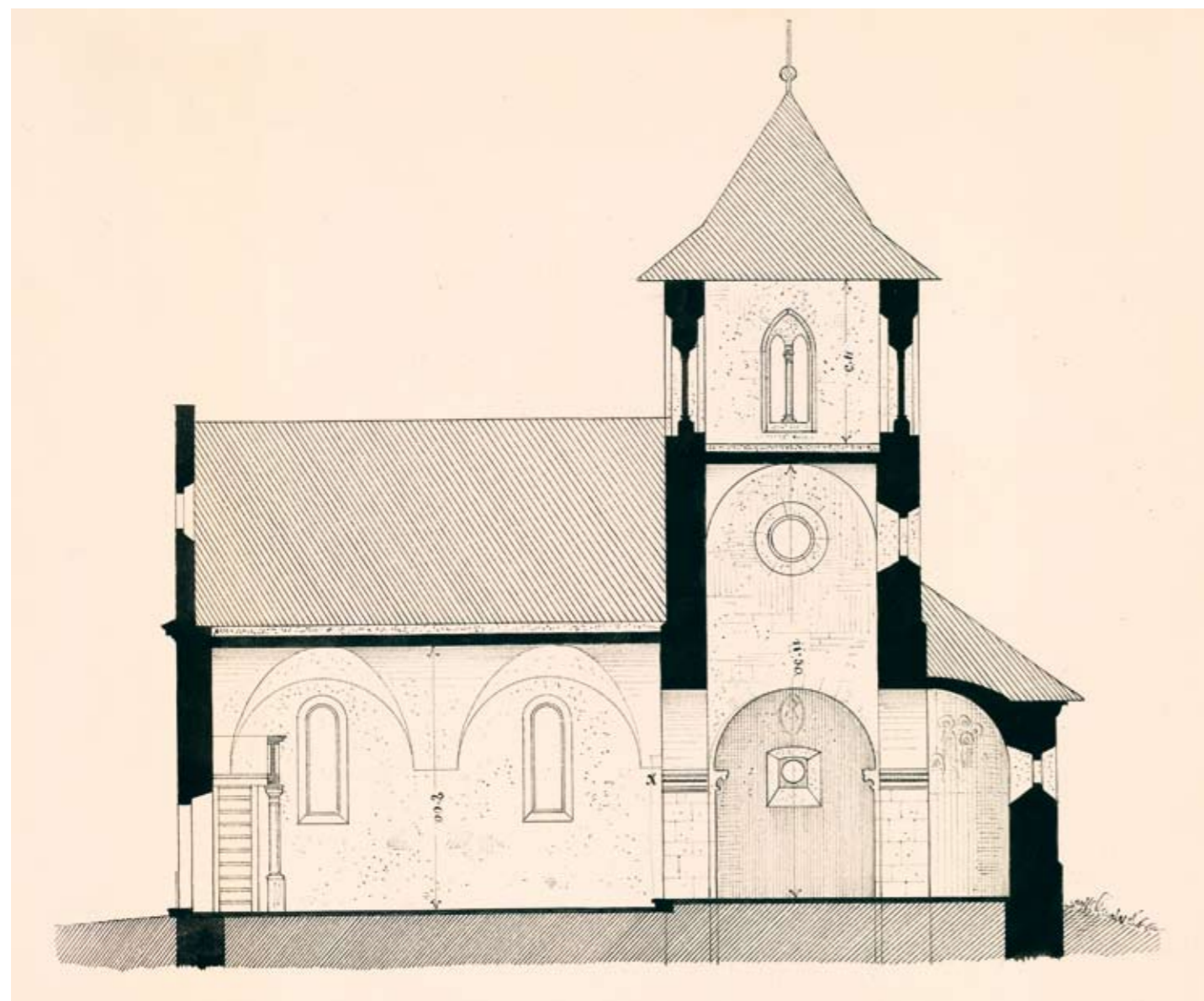
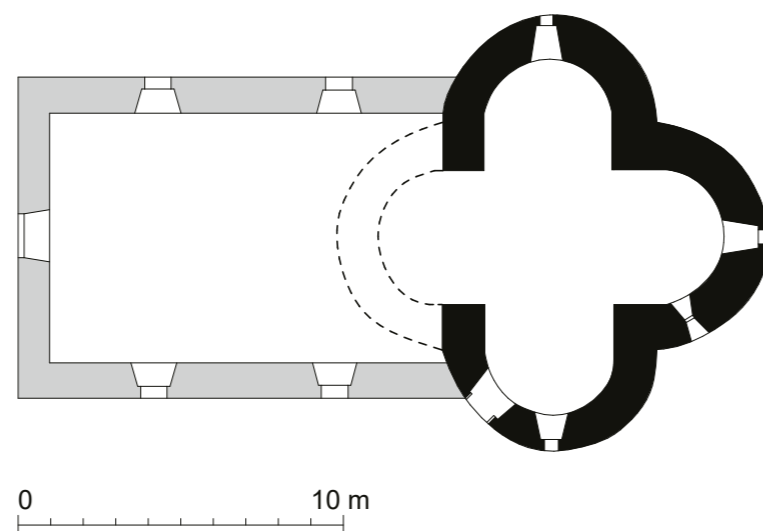
ALAPRAJZ PÚ SR, V 2064, A. Fiala, 1959
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.19., 2.4.93., 2.7.25., 2.9.38–41.

HARASZT

Szepes; Hrost; Chrasť nad Hornádom, Szlovákia
Szentháromság (1629, id. VANČO 114.)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1255: IV. Béla király eladományozza a Hernád-menti
Milaj nevű területet Kunc ispánnak (/1294: HOKl.
29–31. no. 23.; MÁRIÁSSY 12. no. 2.; Reg.Arp. 322.
no. 1061.), amelyen található az
1280-ban Erzsébet anyakirályné oklevelében említett
Harast nevű berek (HO VI. 262. no. 188.; RD
85–86. no. 125.).

- ← 1. Periodizált alaprajzi vázlat
- ← 2. A templom hosszmetsete Myskovszky Viktor rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 459)
3. A templom összképe északkeletről

[1298/1302-ban kelt egy Hernád-menti Szent Fülöp és Jakab-kápolna építési engedélye és megújítása (CD VI/2. 328.; RDSL. I. 87. no. 146.; AOKl. I. 156. no. 266.), amelyet korábban Harasztra vonatkoztattak (PIRHALLA 1899, 39.: „Haraszt táján”; erre hivatkozva már Harasztnál: DIVALD, MENCL, SCHÜRER–WIESE, SPS és PODOLINSKÝ 2009; ezt az évszámot hozza MEZŐ is), de ezt Vitfalvához (ld. ott!) kapcsolja CHALUPECKÝ.]

1344: *Harast* birtok elzálogosításáról esik szó (AOKl. XXVIII. 251. no. 435.).

1365: Kunc ispán gyermektelen dedunokája eltartás fejében Milaj, Haraszt és Kuffurbach birtokokat eladományozza (MÁRIÁSSY 35. no. 86.).

1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

4. A keleti rész délnyugatról

1646-ban hajóval bővítették. 1694-ben átépítették, majd az 1748-as tűz után 1749–55 között újjáépítették. 1950-ben új tetőt kapott. A középkori rész eredeti formáira az 1979–80-as ásatás vetett fényt.

Eredetileg négykaréjos épület, melynek karéjai négyzet alaprajzú középtérhez kapcsolódnak. Az egyforma karéjokat (melyek közül ma csak három áll, a nyugatit ásatással tárták fel) félkupola fedi. A keleti karéj délkeleti oldalán részsűs, félköríves ablak nyílik, hasonló volt a déli karéjon is. Ennél magasabban mindhárom karéjnak kis, ovális ablaka van. Az eredeti bejáratot a déli karéj délnyugati oldalán tárták fel: ez kökerettel ellátott félköríves, egyszerű kapu. A karéjok nem szimmetrikusan kapcsolódnak a négyzetes középtérhez, hanem kissé balra eltolva. A középtér két keleti sarkán lemezből, félpálcából és negyedhoronyból álló, derékszögben megtörő párkányt alkalmaztak, míg a két nyugati sarkon csak kelet felé néz egy lemezből és negyedhomorlatból álló, egyszerűbb párkány. A középtér élkeresztboltozattal fedett, fölötté torony emelkedik. A boltozat alatt, a karéjok fölött ovális ablakok. Slivka szerint a tornyot 240 cm-rel téglából megmagasították. A magasztott részben csúcsíves ikerablakok, melyek osztóoszlopának dísztelen kehelyfejezete hengertagban végződő vállkövet hord. Divald kétrétegű falképekről tudósított, amelyből ma az északkeleti sarokban a Feltámadás jelene látható, továbbá felszentelési keresztek. A templom közelében XIII. századi sírkő.

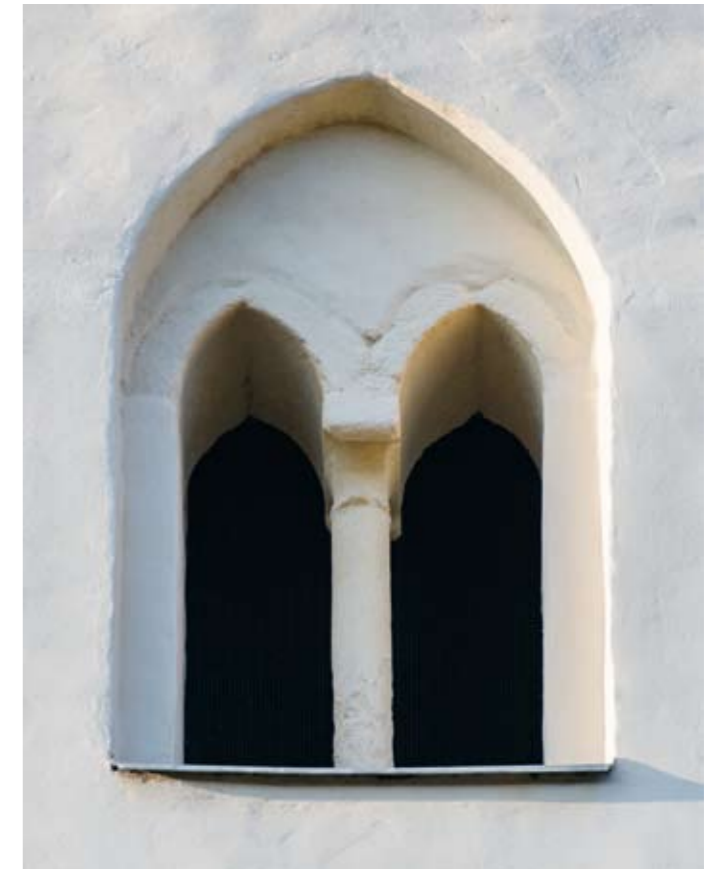
Chalupecký a morva fejedelemség hagyatékának tekinti, míg Slivka szerint XI. századi épület, ősi szláv pogány kultuszhelyen, zarándoktemplomként. A torony magasztását a XIII. század második felére teszi. Mencl a XIV. század elején épített, kora gótikus földesúri templomnak tartja. Gervers-Molnár és Kozák a XII–XIII. század fordulójára keltezi, Pomfyová a XIII. század első felére. Ha a településtörténeti adatok helytállóak, és 1280-ban Haraszt még csak berek, akkor nem valószínű, hogy a XIII. század vége előtt épült. Az egyedül megragadható részletforma, a torony ikerablakai is erre az időre mutatnak. Pomfyová ezt a periódust az 1302 körül épült Vitfalvával tartja egykorúnak. Nem összeegyeztethetetlen ezzel a román stílusú ablak és bejárat, noha ezek akár korábbi építési időre is utalhatnak. A temető legkorábbi sírjai XIII. századiak.

IRODALOM

CSÁNKI I. 258.
FEKETE NAGY 1934, 115.
HUDÁK 1984, 274.
MEZŐ 2003, 487.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 155.
DIVALD 1905, 9–10.
DIVALD 1906, 18.
GERECZE 1906, 802.
ŠPIRKO 1936, 10–12.
MENCL 1937, 353–355.
SCHÜRER–WIESE 1938, 129–130.
KOZÁK Károly: Három- és négykaréjos templomok Magyarországon, in: *Arrabona V* (1963), 171–192.: 184–185.
SPS I. 482.
CHALUPECKÝ 1967.
GERVERS–MOLNÁR 1972, 59.
KOZÁK Károly: Téglából épített körtemplomaink és centrális kápolnáink a XII–XIII. században, in: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1976–77, 49–89.: 78.

5. A szentélybelső délkeleti párkánya
6. A szentélybelső délnyugati párkánya
7. A torony déli ikerablaka

JAVORSKÝ–CHALUPECKÝ 1980.
JAVORSKÝ 1981a, 67–75.
SLIVKA 1982.
BAKÓ 1993, no. 177.
POMFYOVÁ 1998, 18–19., 24.
DIVALD 1999, 323.
VANČO 2000, 114–116.
POMFYOVÁ 2000–2001, 295–315.
POMFYOVÁ 2001, 167–170.
PODOLINSKÝ 2009, 118–120.
SZAKÁCS 2012, 14–15.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 350–352.
PODOLINSKÝ, Štefan: Chrást nad Hornádom, <http://apsida.sk/c/670/chrast-nad-hornadom> (2006–15)
Stredoveký kostol 2015, 198–201. no. II. 5. (B. Pomfyová).
BOTEK, Andrej: Byzantské vplyvy v ranostredovekej sakrálnej architektúre Slovenska, in: *Konštantínove listy X* (2017), 150–179.: 157.
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK I. kötet, hátsó borító; 2.1.1., 2.1.14–16., 2.5.37.

HERNÁDFALU

Szepes; 1899-ig Kubach, Kubak, Kuhbach, Kubachy;
Spišské Bystré, Szlovákia
Szent Mihály
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1223-ban alapította Kálmán herceg és Dénes tárnokmester a savniki ciszterci apátságot (ld. ott!), amelynek a terület az alapításától fogva tulajdonában állhatott, hiszen

1260-ban IV. Béla megerősíti a savniki monostort Kálmán hercegtől kapott birtokaiban (/1271: DL 25052 (hamis); CDSL. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984, 172–173.; Reg. Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.), melynek határai közé esik Kubach (Hernádfalu) területe is.

1294: János savniki apát megegyezik Hilbrand soltésszal Grénic (Szepesvég) és *Cubach* falvokról (DL 1386; WAGNER III. 153.; CD VI/1. 332–335.; HERVAY 1984, 173.).

1294 (hibásan 1299-re keltezte): Menhardus kubachi soltész szerepel a fenti egyezés megújításában (/1412: CD VI/2. 232., vö. KEGLEVICH 2007, 147j.).

1326: Menhardus kubachi soltész a savniki apátságot képviseli a poprádiak elleni perben (SCHMAUK 1889, 66. no. 45.).

1327: a *Zentmychal* néven említett falut (AOkl. XI. 46. no. 78.) Buják ezzel, Almási Tibor (AOkl. XI. 410.) Márkusfalvával azonosítja, ld. ott is!

[1332: a pápai tizedjegyzékből azonosítják Szent Mihály-templomát (HUDÁK, TOGNER–PLEKANEC).]

1398: *Levbach* Szent Mihály-temploma búcsúengedélyt nyer (/1398: WAGNER III. 154.; HERVAY 1984, 175.; ZsO I. 595–596. no. 5407. és 615–616. no. 5594., a helyet Kubach-hal azonosítja: 742.).

1421: *Kenbach* néven peres ügyben szerepel (DL 11056; ZsO VIII. no. 240.).

1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

A templomot a XV. században megújították és 1706-ban egy tűz után újjáépítették. Újabb tüzet követően 1819-ban és 1916-ban állították helyre. Helyére 1925–26-ban építették a mai neogótikus templomot. Divald szerint a templom felszentelését ábrázoló (?) falképe volt.

Eredetileg egyhajós templom volt, egyenesen záródó (Divald 1999, Pomfyová) vagy poligonális (Togner–Plekanec) szentéllyel. A szentélyen két, a hajón három gótikus ablak nyílt. Ma csak a nyugati torony és a hosszáfalnak tartalmaznak középkori elemeket. A torony kapuja csúcsíves volt (Divald), ez a maira is igaz. Formailag jobban megítélhető a befalazott déli kapu. A csúcsíves kapu béléte két keskenyebb és köztük egy vastagabb hengertagból áll, köztük homorlatokkal. A két belső hengertag önálló fejezettel rendelkezik, a külső, csúcsívtagos elem nem. Az archivolt hasonló szerkezetű, de a belső hengertagokból kiágazik egy háromkaréjos, csúcsíves motívum, mely a timpanont tagolja. A nagyobb oszlopfőkön szétágazó, álló pálmalevelek, a kisebbek sérültek, nem azonosíthatók. Lábazat ma nem látható. Divald levakolt falképekről tudott.

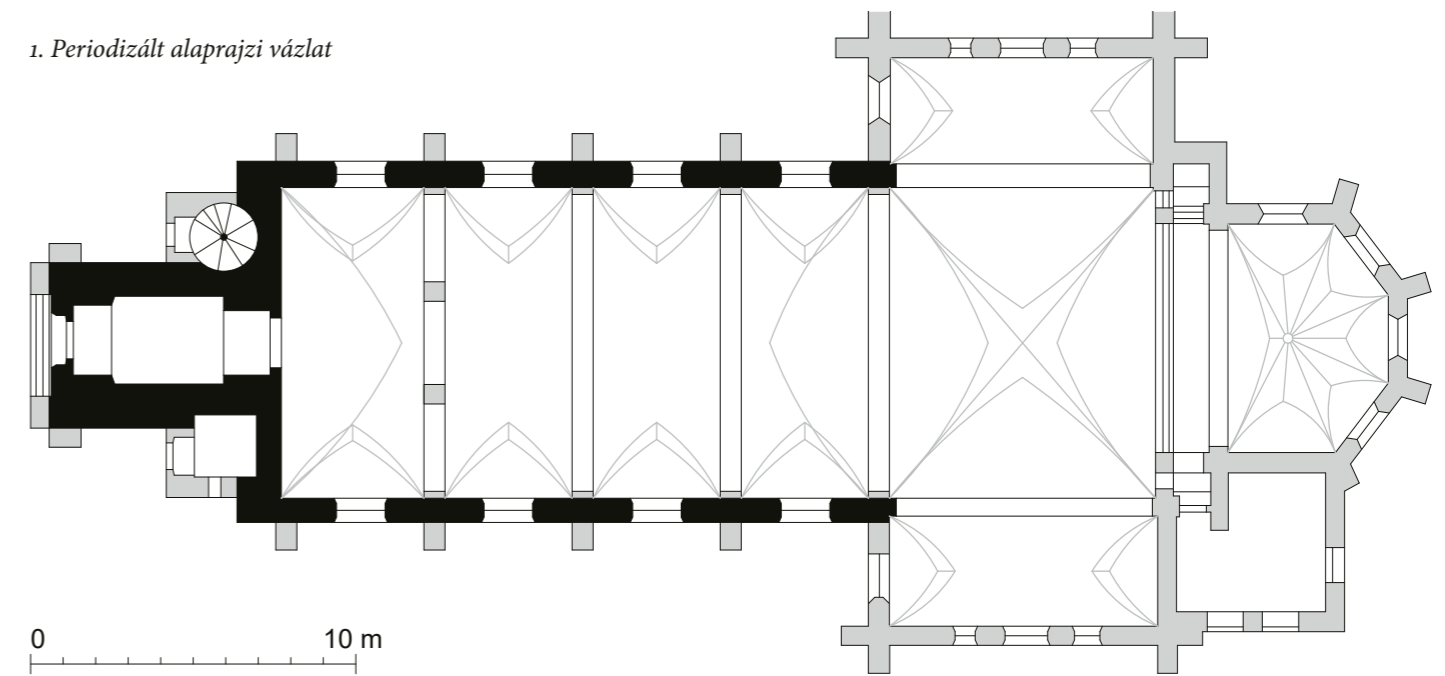
A középkori templomot Togner a XIV. század első felére datálta. Mencil a toporci és a szepessümegei kapuhoz hasonlította és 1300-ra tette. Pomfyová a kapu szerkezetét a XIII. század harmadik negyedéből eredezteti, és Kereszt-faluhoz hasonlítja, melyet 1287 tájára tesz; az archivolt rokonsága mellett azonban a bélétszerkezet lényegesen különbözik. Ha a falut valóban 1294-ben alapították, akkor Mencilnek lehet igaza.

IRODALOM

CSÁNKI I. 261.
FEKETE NAGY 1934, 81.
KÖRMENDY 1974, 330.
HUDÁK 1984, 183.
KEGLEVICH 2007, 32–33.
JAKUBČIN 2017, 84.
BUJÁK 2021, 209.

DIVALD II. 1906 17–18.
MENCIL 1935, 347.
MENCIL 1965, 36.
SPS III. 157.
DIVALD 1999, 334.
POMFYOVÁ 2001, 229–230.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 359.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 2223, Hanzel, 1959
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.58–59., 2.8.78.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A befalazott déli kapu

3. Összkép délnyugatról

HERNÁDMÁTÉ

Szepes; 1899-ig Matejóc, Mátéfalva,
Mateowitz; Matejovce nad Hornádom,
Szlovákia

Alexandriai Szent Katalin (1842)
plébániatemplom, később Márkusfalva filiája
esztergomi egyházmegye

[1275: IV. László király (a Máriássy-családhoz
tartozó) Márk fia Batiz ispánnak adomá-
nyozza *villa Mathey*
és *Zalouk* falvakat (/1279: SCHMAUK 1889,
12–14. no. IX.; Reg.Arp. II/2–3. 122. no.
2596.). Borsa Mateócra, Schmauk
Hernádmátéra vonatkoztatja.]

1277: IV. László király György fia Máténak,
Batiz ispán serviensének adományozta
a területet *silva seu terra Bela vocata*.
(Reg.Arp. II/2-3. 181–182. no. 2773.). Máté
alapítja a róla elnevezett és

1322-ben említett *villa Matheit* (AOkl. VI. 310. no. 845.).

A XVIII. század elején jelentősen átépített templom, berendezése
is ebből a korból származik. 2016-ban folyt külső renoválása.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom. A szentélyt donga-
boltozat fedi, diadalív nélkül csatlakozik a boltozatlan hajóhoz.
A hajó északi és déli oldalán, alacsonyan falviszsaugrás. A hajó ke-

leti része pár lépcsővel magasabb szinten áll. Az épü-
let nyugaton kissé kiszélesedik, ez toldás eredménye
lehet. Valamennyi ma látható nyílása későbbi, de
korábban gótikus ablaka is ismert volt (SPS).

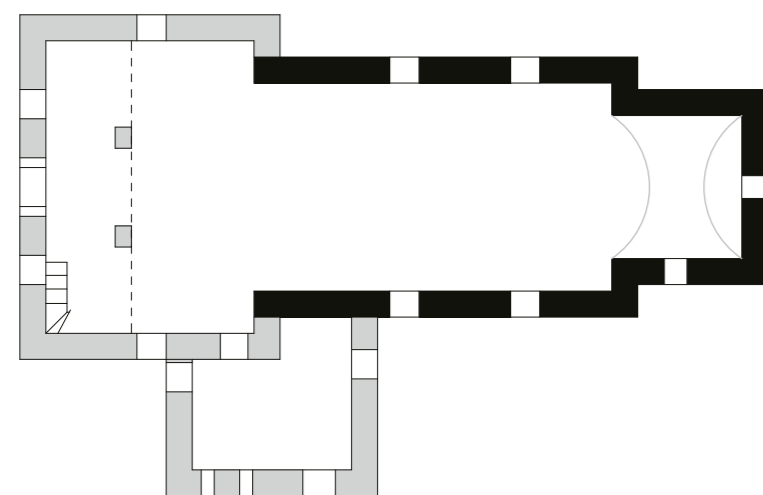
A részletformák nem teszik lehetővé a datálást. Fel-
merült kora gótikus eredeztetése (SPS), illetve a XIII.
század vége (Hudák), amit a telepítéstörténeti adatok
és az archaikusnak számító dongaboltozat lehetővé
tesz; mindezt azonban falkutatással kellene igazolni.

IRODALOM

CSÁNKI I. 263.
FEKETE NAGY 1934, 113–114.
HUDÁK 1984, 145.
MEZŐ 2003, 165.

VAJDOVSZKY 1874a, 179.
FOERK 1915, 1.
SPS II. 304.

SZÖVEGKÖZTI KÉP 2.2.8.

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről

HERNÁDTAPOLCA

Szepes; 1899-ig Teplicska, Toplicza, Teplicz; Teplička, Szlo-
vákia

Szűz Mária Születése (1700–1708)
plébániatemplom, később Márkusfalva filiája
esztergomi egyházmegye

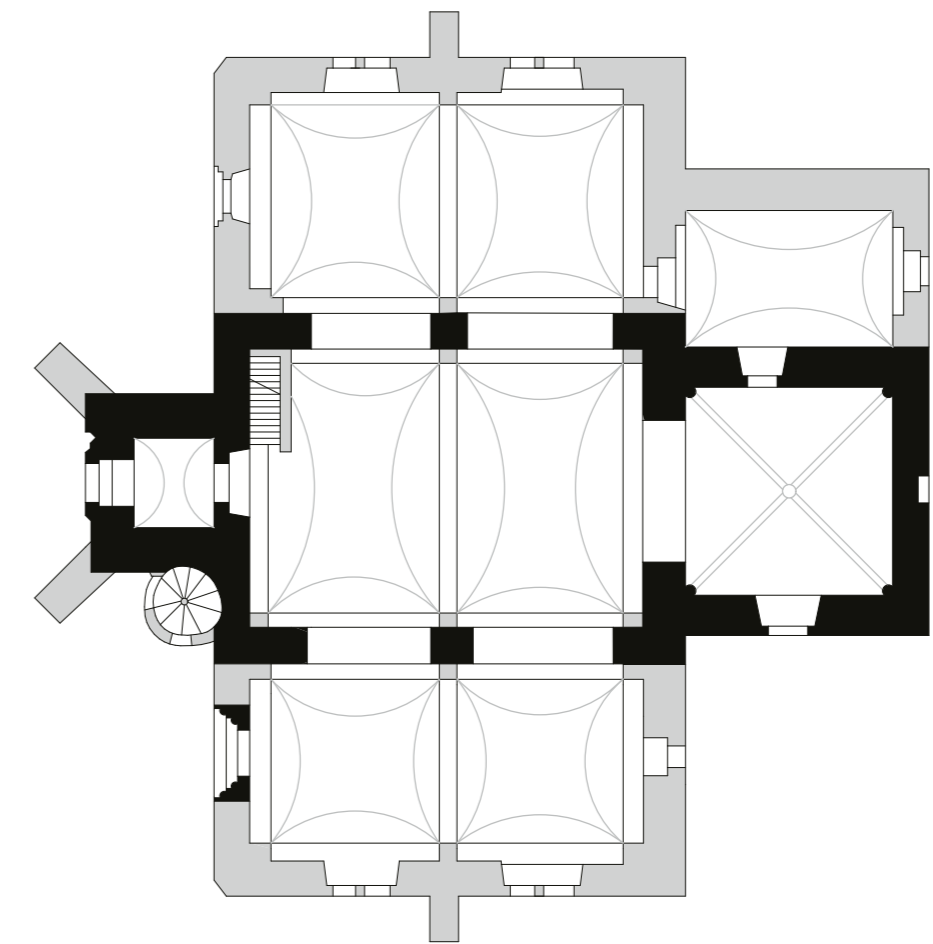
1290: a kiscgölnici erdő területét soltészságba adják a Máriás-
syak (CD VIII/5. 97.; SCHMAUK 1889, 16.; MÁRIÁSSY 18.).

1328: *Toplicza* néven említik, mint Márk fiainak birtokát
(CD VIII/3. 336.; CD VIII/5. 181.; SCHMAUK 1889, 70.;
AOkl. XII. 40. no. 60. és 88. no. 157.).

1345: (*villa Thopicza que alio nomine villa Batiz nomi-
natur*) Batizfalva néven említik, plébánosa végrendelet
ügyében szerepel (MÁRIÁSSY 28.; AOkl. XIX. 158. no.
219. de 512. ezt Batizfalvára vonatkoztatja).

A templomot 1775-ben barokk stílusban átalakították, majd
1906-ban két mellékhajóval bővítették.

Eredetileg egyhajós templom, két későbbi mellékhajó-
val. A szentély egyenes záródású, keresztboltozatos. Tőle
északra sekrestye, barokk bejáratlalt és kis, félköríves (de
nem rézsűs) keleti ablakkal. A szentély keleti falán befala-
zott kis körablak. A bordák sarokhornyoltak, a zárókövet
spirális motívum díszíti. A szentélyt félköríves diadalív vá-
lasztja el a hajótól. A diadalív párkánya negyedhomorlatból
áll, de az ív szélesebb a diadalívpilléreknél. A hajót XVIII.
századi boltozat fedi. A hajóhoz nyugati torony csatlako-
zik, melynek sarkai armírozottak. Ennek gótikus, bélletes,
fejezet nélküli kapuja van a nyugati oldalon, fölötte három
ívelt oldalú háromszögből alkotott mérműves körablak,
felül minden irányban ikerablak, melynek osztópillére két

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

csúcsíves, háromkaréjos végződésű ablakot választ el (a keleti ablakon a karéjok elmaradnak). A kaputól balra falba süllyesztett kő szenteltvíztartó. A déli mellékhajó nyugati kapujaként felhasznált faragványok eredetileg a déli kaput alkották. Ennek csúcsíves archivoltja neoromán, de béléte őriz eredeti elemeket. A háromlépcsős béllet sarkai közt két-két sarokoszlop, különálló fejezettel. A szemöldökkövön és a belső oszlopfőn álló pálmalevél, a külsőn három egy töről fakadó liliom (csak a déli oldaliak eredetiek, az eredeti északi külső fejezet a templomkertben hever, a helyén másolat áll). A külső sarkon csúcsívtagos hengertag fut körbe, a két belső sarok élszedett. A timpanonban álló liliom-szerű motívum.

Az erősen átalakított templom datálását a szentély és az egykori déli kapu alapján lehet megkísérelni. Az eddig felmerült javaslat a XIV. század első negyedére (SPS) túl későnek tűnik. Mivel a kapu a közeli Márkusfalvával és Zsegrával rokon, nem sokkal az 1290-ben kezdődő betelepítés után épülhetett.

IRODALOM

CsÁNKI I. 268.
FEKETE NAGY 1934, 105–106.
HUDÁK 1984, 214.

VAJDOVSZKY 1874a, 183.
GERECZE 1906, 837.
FOERK 1915, 1.
SPS III. 276–277.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3383, Puškár, 1956

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.12., 2.3.3., 2.4.57., 2.5.44., 2.8.49., 2.8.106.

2. A templom délnyugatról
3. Az áthelyezett kapu

HUNFALVA

Szepes; 1842-ig Hunsdorf, Hunczdorf, Villa Canis;
Huncovce, Szlovákia

Mindenszentek (1700–1708; 1842: 1247; ma Szent Kereszt)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1209-ben II. András király Adolf prépostnak és nővérének adja a területet (/1246: WAGNER I. 104.; CDSL. I. 122. no. 154.; Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.), melyen létrejön az 1257-ben *Supch* (CD IV/2. 440.; CDSL II. 406–407. no. 586.), azaz Zepfalva/Zapsfalva/Zopcfalva néven szereplő falu, mely azonosítható (vö. 1471-es vagylagos említés, id. FEKETE NAGY 68.j.) az

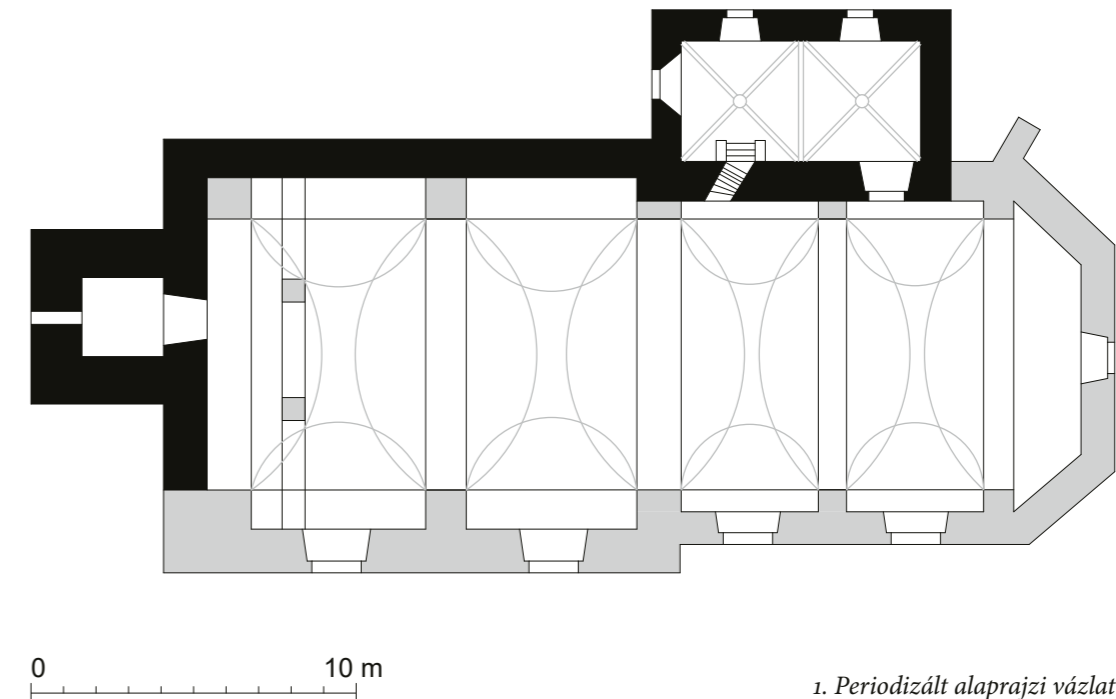
1268-ban *villa Poloni* néven a szepesi plébánosok meg-
egyeződésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.) említett és
1308-ban *villa Canis* néven szereplővel (SCHMAUK 1889,
31.), így neve a német *Hunsdorf*-ból eredhet (Kiss La-
jos szerint a magyar Hont személynév áll a háttérben,
I. 615.), mely idővel az

1336-ban említett Hunsdorf (CD VIII/4. 202.) alakot ölti fel.
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
(BUJÁK 2021, 199.).

Az eredeti templomból ma csak a torony áll, hajóját és szentélyét a XIV. és a XV. században megújították, majd 1722-ben és 1832-ben (Špirko, SPS), illetve 1835-ben (Schürer; az általa idézett feliraton 1864 látszik) renoválták.

Egyhajós templom, sokszögzáródású szentéllyel és ahhoz északról kapcsolódó sekrestyével. A sekrestyét kétszaz-
kaszos keresztboltozat fedi, élszedett bordákkal, rozettás
zárókövel. Keleti ablaka rézsús, egyenes záródású, átala-
kított, ma be van falazva. Ma csak a hosszengelyhez ké-
pest aszimmetrikusan álló tornyon találunk Árpád-kori
formákat. A torony legfelső szintjén három, alatta két, fél-
köríves záródású ikerablak nyílik, míg itt az északi és ke-
leti egyszerűbb, félköríves (az utóbbi fölött kis, négyszögű
ablakkal). Az ikerablakok osztóoszlopát bimbós fejezetek
díszítik, kivéve a nyugati felsőt, amelyet kockaoszlopfő (bár
ez megújítottnak látszik, már Špirko is megemlékezik róla).
A fejezetek felett ívelt oldalú vállkő.

A Schürer által is idézett felirat szerint 1225-ben kelet-
kezett, de ezt egy korábbi fatemplomra vonatkoztatja. He-
lyette a XIII. század közepét valószínűsíti (ezt követi az SPS
is). Pomfyová az ikerablakok régies formái alapján a XIII.
század első felét javasolja. Labanc a (nem eredeti!) Szent

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom délnyugatról Gerecze Péter felvételén (MÉM MDK, Fotótár, 003.771 P)

Kereszt-titulust II. András 1217-es kereszteshadjáratával hozza összefüggésbe és a plébánia alapítását röviddel 1209 utánra teszi. Valójában az ikerablakok káposztafalvi hasonlósága és a falu első említése alapján a század közepe a legvalószínűbb, de szepesvéghelyi rokonsága alapján ennél későbbi datálást sem lehet kizárni.

IRODALOM

CSÁNKI I. 259.
FEKETE NAGY 1934, 211.
HUDÁK 1984, 152.
MEZŐ 2003, 343.
LABANC 2013, 25–28.
LABANC 2015, 171.
BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 155.

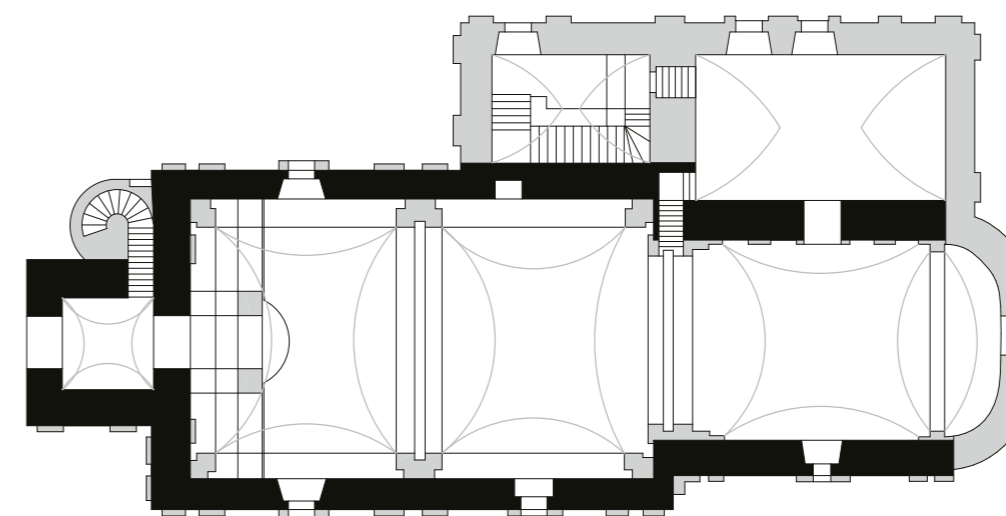

3. A torony északi ikerablaka
4. A torony déli felső ikerablaka

GERECZE 1906, 803.
MENCL 1935, 346.
ŠPIRKO 1936, 96–97.
MENCL 1937, 194–196.
SCHÜRER–WIESE 1938, 162–163.
SPS I. 470.
MENCL 1965, 31.
BAKÓ 1993, no. 181.
DIVALD 1999, 323.
POMFYOVÁ 2001, 166–167.
PODOLINSKÍ, Štefan: Huncovce, <http://apsida.sk/c/4926/huncovce>

ALAPRAJZ PŰ SR, V 2200, Milan Križan, 1958
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.15.,
2.5.20., 2.8.10., 2.8.89.

ILLÉSFALVA

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről

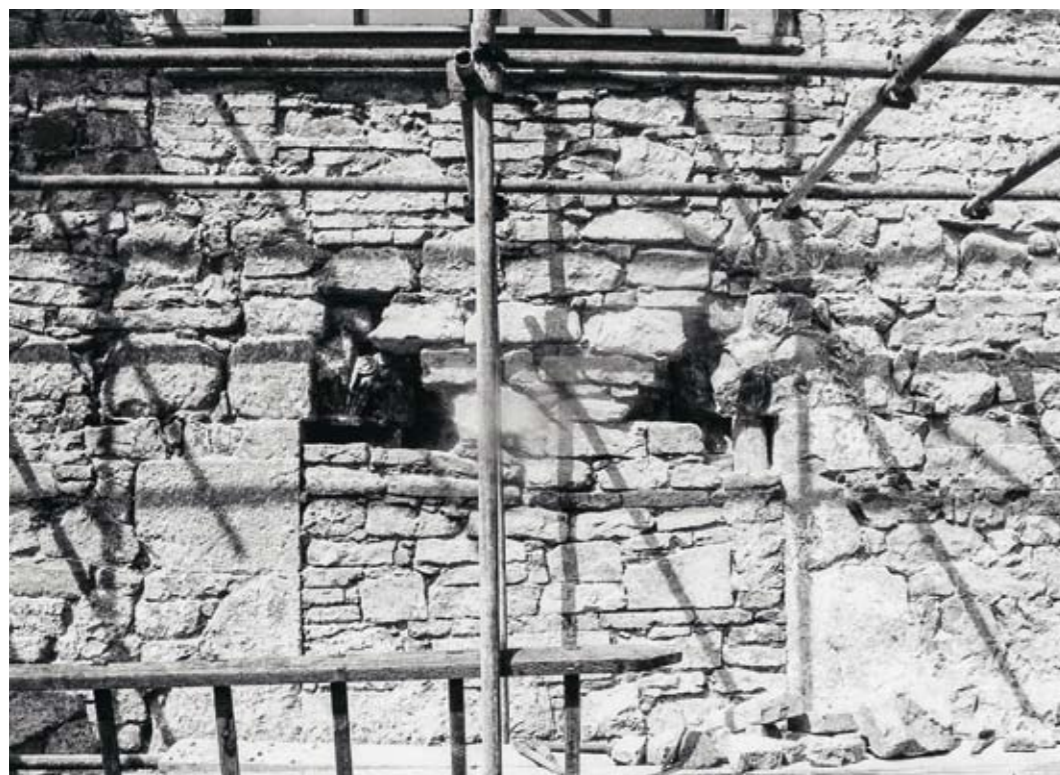
0 10 m

Szepes; Sperndorf, Selgersdorf, Eliášovce; Iliášovce,
Szlovákia
Szent Miklós (1700–1708), ma Szűz Mária
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1241–42 után keletkezett szász település (FEKETE NAGY, LABANC), mely
1263-ban a *Saxones nostri de villa Ursi* (/1320/1328: CD IV/3. 137; Reg.Arp. I. 419. no. 1365, vö. AOkl. V. 362. no. 943.) kifejezésben mint Szepesvár tartozéka tűnik fel.
1268: *villa Vrssy* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1271: a szepesi káptalan írásba foglalja a fogott bírák ítéletét. (/1320: BÁRDOSY 1802, 106–107; AOkl. V. 364–365. no. 947.).
1282: Tamásfalva határjárásában szerepel mint *Helyaszaza* (Reg.Arp. II/2-3. 295. no. 3160.; de FEKETE NAGY 98. ezt Iglóval azonosítja).
1320: Sperndorf (AOkl. V. 310. no. 805.).
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

3. A templom befalazott déli kapuja a feltáráskor (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.233)

4. A kapu kibontott jobb oldali béléte (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.236)

5. A szentély befalazott déli kapuja (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.257)

6. Az oszlopfő és a belső bélletsarok fejezete (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.248)

7. A bal oldali béllet oszlopfője (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.251)

8. A bal oldali béllet fejezetzónája (Archív AŰ SAV, Nitra/Nyitra, 101.253)

A mai barokk templomot Csáky István építtette 1768–71 között a korábbi romos épület helyén, a tornyot 1799-ben fejezték be. A XV. században északról mellékkápolnával bővítették, melyet ásatásból ismerünk. 1985-ben kezdődött felújítása, melynek során középkori részletek kerültek elő. 1996-ban a tornyot restaurálták.

A jelenlegi egyhajós, nyugati tornyos épületben benne rejlenek középkori elődjének részletei. Pomfyová sze-

rint szentélye eredetileg egyenes záródású volt. A torony mai nyugati bejárata csúcsíves. Javorský 1988-as kutatása a szentély déli falában befalazott, csúcsíves keretű bejáratot, a hajó déli falában félköríves timpanonú, bélletes kaput és román kori ablakok töredékeit találta. A barokk falban másodlagosan középkori kőtöredékek vannak befalazva. A bélletes kapu bal oszlopfői bimbós díszítésűek (ma visszafalazva, ld. Javorský 1988 26/6. ábra). A torony

9. A jobb oldali bétet fejezettörödéke (Archív AÚ SAV, Nitra/Nyitra, 101.238)

10. Befalazásból kibontott osztóoszlop vállkövel (Archív AÚ SAV, Nitra/Nyitra, 101.308)

falában vállköves osztóoszloppal tagolt ikerablak lehetett. A rajzban közölt töredékek között sarokhornyolt borda is ismert, valamint élszedett és enyhén körtetagos profilok is. A templomkert kerítésébe egy *Agnus Dei* ábrázoló zárókő van befalazva.

Javorský a savniki ciszterci műhelynek tulajdonítja az építést, és a XIII. század első felére teszi, amit Pomfyová is elfogad. A közölt fényképről nehéz megítélni, hogy valóban a szepeshelyi fejezetekkel rokon-e a kapu, de nem tűnik meggyőzőnek (a sáslevelek tagoltabbak, a bimbók kifeszültebbek, a takarólevelek karéjosak). Ugyanakkor a stílusfok itt is kora gótikus, a rátétlevelek az ország közepének XIII. század eleji emlékeit idézik. Ez inkább tatárjárás előtti építést sugallna, de a településtörténet ellentmond ennek, így az sem zárható ki, hogy a XIII. század közepi telepítéskor épült. 1268-ban szereplő plébánosa már ebben a templomban szolgálhatott.

IRODALOM

CSÁNKI I. 254.
FEKETE NAGY 1934, 185.
HUDÁK 1984, 246.
LABANC 2015, 169.
BUJÁK 2021, 205.

ŠPIRKO 1936, 81.
SPS I. 490.
JAVORSKÝ 1988, 84. és 26. ábra
JAVORSKÝ 1999, 60.
DIVALD 1999, 325.
POMFYOVÁ 2001, 170.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3361, Puškár, 1956
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.8.17., 2.9.5.

IZSÁKFALVA

Szepes; 1892-ig Zsákóc, Eisdorf; Žakovce, Szlovákia
Szent Miklós (1700–1708; 1842: 1245 k.)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1209 szerepel II. András király adományában a határjelek között mint *versus villam Isac* (/1246: WAGNER I. 104.; CDSL. I. 122. no. 154.; Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.). A már korábban is lakott terület a tatárjárás után százszokkal települt be (FEKETE NAGY).

1268: *villa Ysaac* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1639: Izakfalwa (id. KISS L. I. 643.), 1651: *Isaakfalva vulgo Zakocz*.

Egyike az elzalogosított szepesi városoknak.
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az 1740-es években barokkizálták.

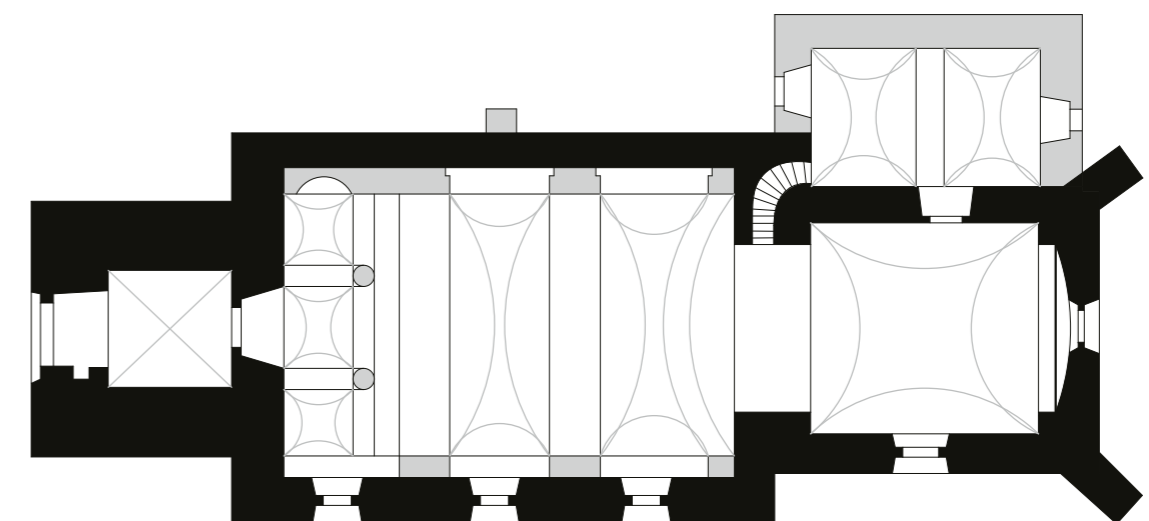
Egyhajós, egyenes szentélyzáródású templom nyugati toronnyal. A belsőben nincsenek középkori formák. Schürer szerint a hajó eredetileg síkfödémű volt. A magas szentély keleti sarkain átlós támpillér. Ablakai (keleten ovális ablak, délen nagy félköríves ablak) megújítottak, ahogy a hajóé

is. A toronyalj élkeresztboltozatos. A torony legfelső ablakai újkoriak, de alatta három irányban eredeti, lemezes mérműves ikerablakok nyílnak. A mérművek valójában a kőlapokból kifűrészelt nyílásokból adódnak. A nyugati ablak osztóoszlopa két csúcsíves ablakot választ el, fölötte a timpanonban három háromkaréjos áttörés. A déli ablak lezárásai csúcsívesen háromkaréjosak, fölöttük íves oldalú négyszög. Az északon nincs áttörés, az ikerablakok háromkaréjosan záródnak. Schürer a templomkertben kehely- és kockaoszlopfőket látott, ezek ma nem ismertek.

Mivel a falu már a tatárjárás előtt is létezhetett, alighanem volt korábbi temploma is. A hagyományosan 1300 tájára tett templom (Schürer, SPS) plébánosa 1268-ban már szerepel, ezért Menci datálása 1260 tájára logikus. Pomfyová felveti, hogy a Schürer által látott oszlopfők tartozhattak egy korábbi templomhoz, ami a falutörténet alapján elképzelhető, bár ugyanúgy tartozhattak a mai templomhoz, amely a lemezes mérművek alapján akár az 1260-as éveknél későbbi is lehet.

IRODALOM

CSÁNKI I. 251.
FEKETE NAGY 1934, 219.
HUDÁK 1984, 190.

1. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestyebővítés előtt

2. A templom délnyugatról archív felvételen (PÚ SR, N 8018)

3. A templom összképe északnyugatról
4. A torony nyugati ablaka

MEZŐ 2003, 337. (Zsákócnál)
CHALUPECKÝ, Ivan: Začiatky Žakoviec a ich život
v stredoveku, in: *Osemstoročné Žakovce*. Ed.
CHALUPECKÝ, Ivan, Kežmarok: ViViT, 2009,
13–14.
LABANC 2015, 171.
BUJÁK 2021, 205.

MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 117.

5. A templom összképe délnyugatról

SCHÜRER–WIESE 1938, 163.
SPS III. 483.
DIVALD 1999, 325.
POMFYOVÁ 2001, 264–265.
TARI 2018, 175–176.
PODOLINSKÍ, Štefan: Žakovce, <http://apsida.sk/c/1381/zakovce>
(2018)

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5778, Fiala, 1961
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.5.52–54., 2.6.17.

JEKELFALVA

Szepes; Jeckelsdorf, Jaklovce; 1927-től Jaklovce, Szlovákia
Remete Szent Antal
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1282: IV. László király Jakul gölnici ispánnak örökjogon egy lakatlan erdőt ad (/1313: Reg.Arp. II/2-3. 295-296., no. 3162.). Ezen a területen jön létre a felváltva Szent Antalról (ld. 1328) és a tulajdonosról (ld. 1336) nevezett falu (FEKETE NAGY 134.).

[1292: a falu első említése (FEKETE NAGY 134. forrásmegjelölés nélkül; újabb szerzők nem hozzák).]

1303: Jekel ispán és fiai átíratják az 1282-es adománylevelet és eladják a birtok egy részét (/XVIII. század: RDSI I. 131-132. no. 253.; AOkl. I. 254. no. 492.).

1328: Jekel leszármazottai megosztják birtokaikat, köztük szerepel *villa sancti Anthonii* (DL 83199; AOkl. XII. 156-157. no. 300.).

1332: papja, Marcellus pápai tizedet fizet (Vat. I/1. 226., 231., vö. MEZŐ).

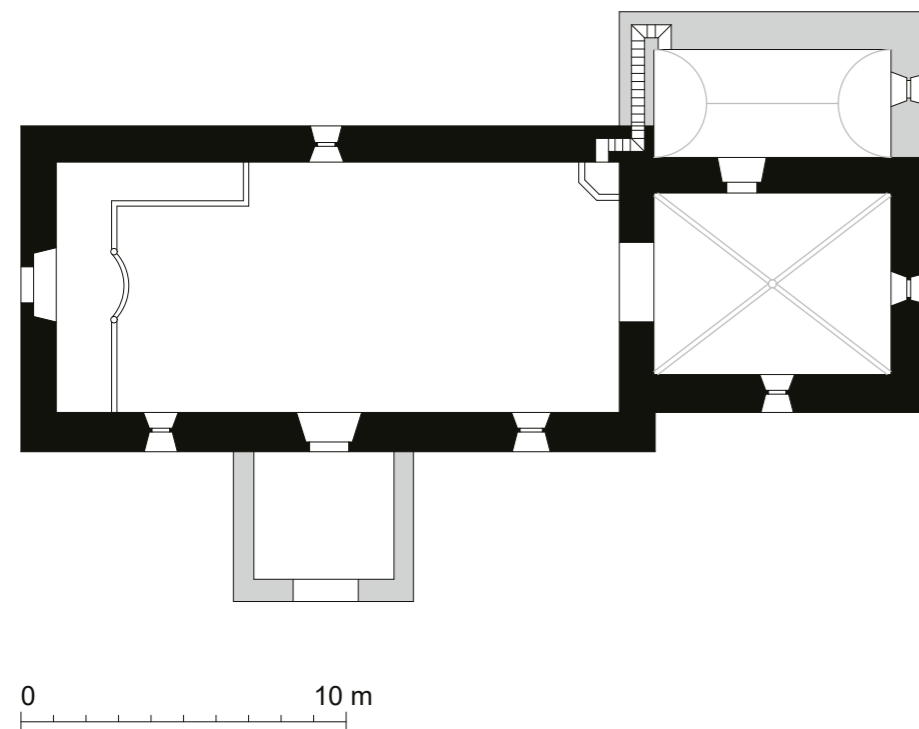
1336: Jekel utódai pereskednek *villa Jekul* birtokért (AOkl. XX. 316. no. 443.).

1377: Jekelfalvi Miklósné a Szent Antal-templomra hagyja jegyajándékát (DL 83354, id. MM 1987, 431.).

1516-ban a bányavárosi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 213.).

1400 körül sekrestyével látták el. Egykori falképei feltehetőleg a XV. század első felére tehetőek. Beavatkozások történtek 1875-79, 1897 és 1912 folyamán. 1974-ben nyugat felé bővítették és áthelyezték efölé a huszártornyot.

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel. A szentély alacsonyabb a hajónál, de így is feltűnően magas. Déli és keleti falában csúcsíves ablak, az utóbbi helyén 1974-ben még körablak volt. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái élszedettek. A zárókó díszítetlen korong. A bordák ívelt oldalú gúla alakú, fejlemez nélküli konzolokról indulnak, hasáb profillal, amely háromszögű rézsúval vált át az élszedékes profilba. A sekrestyekapu csúcsíves, élszedékes. A sekrestye csúcsíves dongaboltozattal fedett. A diadalív csúcsíves, párkánya és lábazata nincs. A hajó síkfödémes, déli ablakai átalakítottak, északról utólagos támpillérek támasztják. Csúcsíves, élszedékes déli kapuja előtt újkori előcsarnok áll. A kapu fölött befalazott, félköríves, rézsús bélletű ablak

1. Periodizált alaprajzi vázlat a bővítés előtt
2. A templom délnyugatról Myskovszky Viktor 1875-ös rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 2633) →
3. A templom délről →

látszik a belsőben. Mára megújított nyugati kapuja is csúcsíves, fölötté kör és kereszt alakú ablak. Myskovszky 1875-ös rajza (MÉM MDK, Tervtár, K 2633) és Mencl 1930-as feljegyzése (PÚ SR Z 3536) szerint a nyugati kapu háromkaréjos volt, fölötté keskeny, félköríves ablak nyílt, a padlás szinten egy hasonló, de alacsonyabb ablak és előlött kereszt alakú nyílás. Ennek a falnak a felső részét 1974-ben visszabontották, de a fal alsó része megmaradt, benne csúcsíves, élszedékes kapuval. Az 1880-ban Myskovszky által lerajzolt keresztelőmedencéjét a XIII. század harmadik harmadára tették (SPS), de az 1990-es évek áthelyezésekor kiderült, hogy téglából van, tehát újabb lehet (Tari).

A XIII. század utolsó harmadára (SPS), illetve végére (Špirko, Mencl, Togner–Plekanec) datálták. Mivel a falut 1282 után alapították, a század vége előtt nem épülhetett; egybecsengenek ezzel a részletformák is.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 259.
 FEKETE NAGY 1934, 132–134.
 KÖRMENDY 1974, 309.
 HUDÁK 1984, 102.
 SLIVKA 1993, 54.
 MEZŐ 2003, 49.
 LABANC 2013, 101–102.
 JÁCHIM, Lukáš: Páni z Jakloviec v 13. a 14. storočí, in: *Mon-tánna história: Ročenka o dejinách baníctva a hutníctva*, VII (2014), 88–119.
 BUJÁK 2021, 213.
 VAJDOVSZKY 1874a, 156.
 DIVALD 1905, 50., 36. kép
 DIVALD 1906, 17.
 GERECZE 1906, 805.
 MENCL 1935, 347.
 ŠPIRKO 1936, 121–122.
 SPS I. 503.
 KOZÁK 1967, 155–156.
 JAVORSKÝ 1999, 58.
 GRANASZTÓINÉ GYÖRFFY 1999, 28–29.
 POMFYOVÁ 2001, 170–171.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 353.
 TARI 2018, 177.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.16., 2.3.20.

4. Boltozatindítás a szentélyben

5. A szentély záróköve

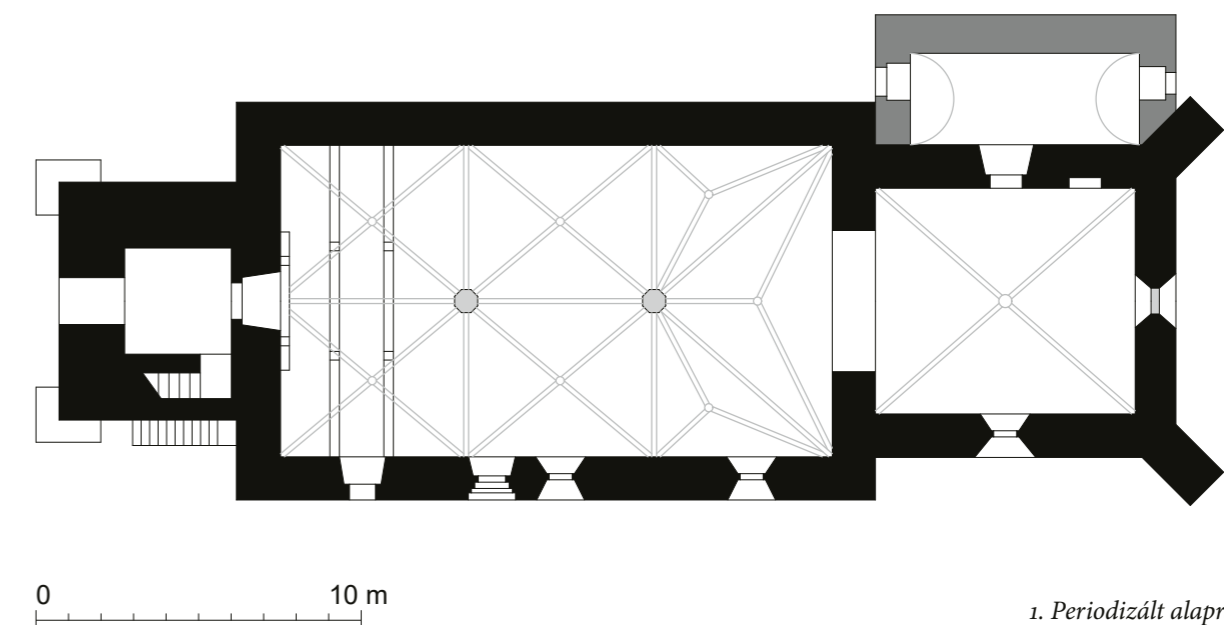
KAKASLOMNIC

Szepes; 1899-ig Nagylomnic, Großlomnitz; Velká Lomnica, Szlovákia
 Alexandriai Szent Katalin
 plébániatemplom (Hunfalva filiája)
 esztergomi egyházmegye

Az 1209-ben II. András által a Berzevicziek őseinek adott területen alakul ki (FEKETE NAGY; /1246: DL 68752, Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.).
 1257-ben *villa Lomnica* (CD IV/2. 440.).
 1268: *Lomnicha* néven szerepel a szepesi plébánosok meg-
 egyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
 1293: megkülönböztetik tőle *nova Lomnica* (CD VI/1. 251.)
 = Kislomnic falut (ld. ott is).
 1417: a templom titulusa Szent Katalin (id. HUDÁK, de az
 egyetlen Nagylomnicra vonatkozó ezévi oklevél nem
 említi: ld. DL 63772; ZsO. VI. 314. no. 1085.).
 1447 mint *Kakaslompnicza* (id. FEKETE NAGY 63.j.).
 1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
 (BUJÁK 2021, 199.).

A templom hajóját 1412-ben boltozták két középpillér beiktatásával. A XVIII. században a tornyot megmagasították, és a belső berendezést barokkizálták. Az 1960-as években folyt kutatás során kezdték el feltárni falképeit, amelyet 2004–2010 közt folytattak.

Egyhajós templom, négyzetes szentéllyel, dongaboltozatos sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély keleti sarkain átlós támpillérek, ebből következőleg a sekrestye utólagos (de nem sokkal, hiszen dongaboltozatos, falán korai Szent László-legendával). Keleti falán mérműves ablak (jelenleg befalazva), fölötté kereszt alakú padlásablak. A mérműveket három háromkaréjos motívum adja, melyek a tagolt osztópillérrel elválasztott két csúcsíves nyílás fölött helyezkednek el; felületük belül vastag lemezt, kívül hengertagot alkot. A többi ablakot a gótikus átépítéskor bővítették (Myskovszky 1879-es rajzán mind mérműves, MÉM MDK, Tervtár, K 2556). A szentély déli oldalán kis, kőkeretes, félköríves kapu. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái sarokhornyoltak. A zárókő középső kereszt motívumából (melyen egy kisebb, átlós irányú kereszt helyezkedik el) tölgylevelek és makkok nőnek. Konzolai kehelyoszlop-főre emlékeztetnek (nyaktaggal; eredetileg sarokoszlopok is tartozhattak hozzájuk). A bordák hasáb alakú indítása fölött kis félpalmatták, illetve tölgylevelek mögül indul a sarokhornyolás. A keleti fal északi részén és a déli fal keleti részén csúcsíves háromkaréjjal zárt falfülkék. A szentélyt csúcsíves diadalív választja el a hajótól. A diadalív párkányait lemez, félpálca és rézsű alkotja. A hajót ma gótikus boltozat fedi. A hajó déli homlokzatán kétlépcsős, csúcsíves kapu, melynek sarokoszlopai ma hiányoznak (Myskovszky rajzán azonban megvannak, attikai lábazzal, K 2557).

1. Periodizált alaprajzi vázlat

← 2. A templom déli homlokzata Myskovszky Viktor 1879-es rajzán (MÉM MDK K 2556)

←← 3. A templom összképe délnyugatról

← 4. A templom összképe délről

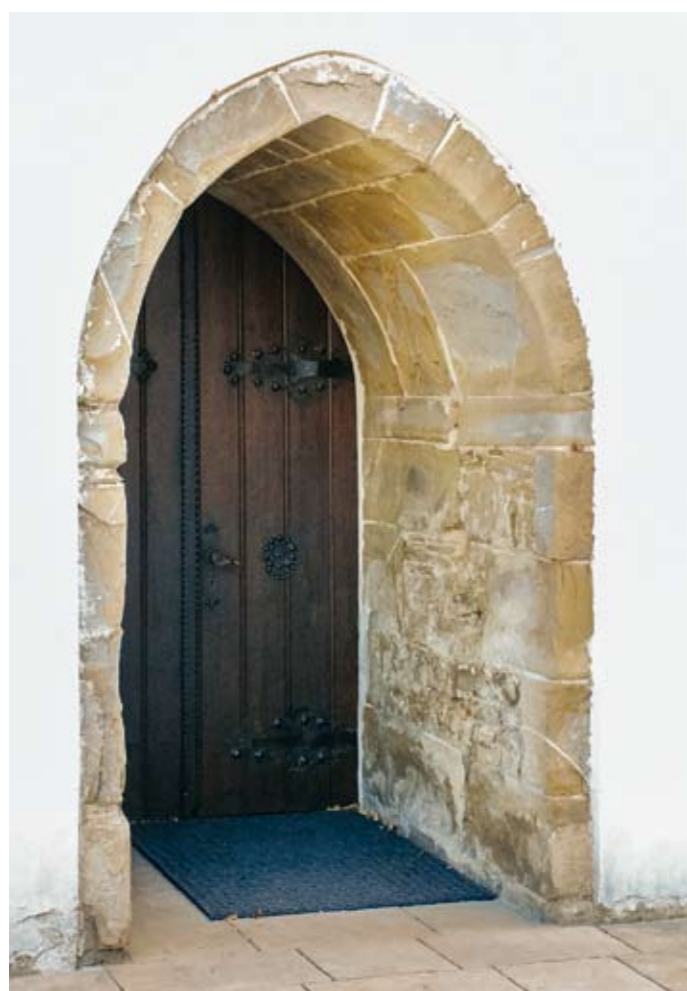
A külső sarkot hengertag alkotja, ez és a sarokoszlopok profilja folytatódik az archivoltban. A timpanont csúcsíves, háromkaréjos mezőben álló kereszt díszíti. A bélélet egybefüggő fejezetzóna zárja, melynek kehelyfejezetein nincs díszítés. A torony utolsó középkori szintjét félköríves, ívsoros párkány zárja. Ez alatt keletre félköríves ikerablak néz, osztóoszlopa kehelyfejezettel és kihajló vállkövel rendelkezik. Alatta kifűrészelt mérműves ikerablak, fejezet nélküli osztóoszloppal és csúcsíves áttörésekkel. Hasonló, de félköríves a déli oldal ablaka ezen a szinten, míg a fő-

lötté lévő tágas, félköríves nyílás. A toronyaljba kőkeretes, csúcsíves boltív vezet. A sekrestyében, a szentélyben és a hajó délkeleti falán falképek készültek az 1280-as évek és a XIV. század közepe között. A szentélyben emberfőkkel és püposhátú levelekkel díszített keresztelomedence.

A szakirodalom általában a XIII. század végére (Schürer, SPS), illetve 1280 tájára keltezi (Žáry, Kyncl), de a plébánost már 1268-ban említik: ez azonban lehetett még fatemplom (Labanc). Pomfyová a tornyon felhasznált kőelemek alapján a XIII. század első feléből származtatja az első templomot, amelyre az 1268-as említés vonatkozhat; a szentélyboltozatot ő is az 1280-as évekre teszi. A dendrokronológiai vizsgálat szerint a talajszint fölötti 1 m magasságban talált állványmaradványok fáját 1280/81-ben döntötték ki. A keresztelőkút „archaikus primitivitását” a XIV. század első felénél tárgyalja Marosi Ernő.

6. A templom északkeletről
7. A torony nyugati bejárata
8. A templombelső nyugatról

IRODALOM

- CsÁNKI I. 262.
FEKETE NÁGY 1934, 210–211.
KÖRMENDY 1974, 325.
HUDÁK 1984, 146.
MEZŐ 2003, 164.
LABANC 2013, 25–26.
LABANC 2015, 170–171.
BUJÁK 2021, 205.
- VAJDOVSZKY 1874a, 156.
DIVALD 1905, 56.
GERECZE 1906, 821.
FOERK 1915, 9–10., 32.
MENCL 1935, 346.
ŠPIRKO 1936, 95–96.
SCHÜRER–WIESE 1938, 107., 159., 239.
MENCL 1965, 33.
KOZÁK 1967, 155.
SPS III. 370–371.
ŽÁRY 1986, 28., 61., 248.

- MM 1987, 328., 331., 333. (Marosi E.)
BAKÓ 1993, no. 198.
DIVALD 1999, 361.
POMFYOVÁ 2001, 253–255.
Gotika 2003, 631–632. no. 1.3.17. és 657. no. 2.1.1. (B. Pomfyová)
KYNCL, Tomáš: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků kostela sv. Kataríny Alexandrijské ve Velké Lomnici. Výzkumná zpráva č. 037d-10. Brno 2010 (id. LABANC 2013, 39. j. és LABANC 2015, 98.j.)

9. A keresztelőmedence
10. Szentségfülke a szentély keleti falában
11. Falfülke a szentély déli falában
12. Lavabo a sekrestye keleti falában

13. Falképrészlet Szent Miklós legendájából a hajó déli falán

PODOLINSKÝ 2010, 75–77.

TOGNER–PLEKANEC 2012, 66–97.

PODOLINSKÍ, Štefan: Velká Lomnica, <http://apsida.sk/c/4221/velka-lomnica> (2007–13)

TARI 2018, 176–180.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK I. kötet, 2. 0.; 2.2.11., 2.2.27–28., 2.4.46–47., 2.5.24., 2.5.48., 2.5.72–73., 2.6.8., 2.6.15., 2.8.71., 2.9.51–52., 3.2.40.

KÁPOSZTAFALVA

Szepes; Kabsdorf; Hrabušice, Szlovákia
Szent Lőrinc-templom és Szent Borbála-kápolna
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1260: *villa Kabost* szerepel a savniki apátság birtokainak határjárásában (/1271: DL 25052 (hamis); CDSL. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984 173.; Reg.Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21., id. FEKETE NAGY).

1268: *villa Kabuz* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).

1279: *villa Composita* (CD V/2. 602.).

1294: Capusdorf (CD VI/1. 332.).

1298: *villa composita* plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén (CD VI/2. 167–168.)

1314: a Szentlőrincről Szepessümegegre vezető utat említik (RDSL. I. 515. no. 1210.; AOkl. III. 338. no. 760.), ezt Káposztafalvára vonatkoztatja HUDÁK és LABANC (viszont Szepesszentlőrincre érti MEZŐ 231.: Brutóc).

1391: IX. Bonifác a Szent Borbála-kápolnát felkeresőknek búcsút engedélyez (Vat. I/3. 130.; ZsO I. 204. no. 1857).

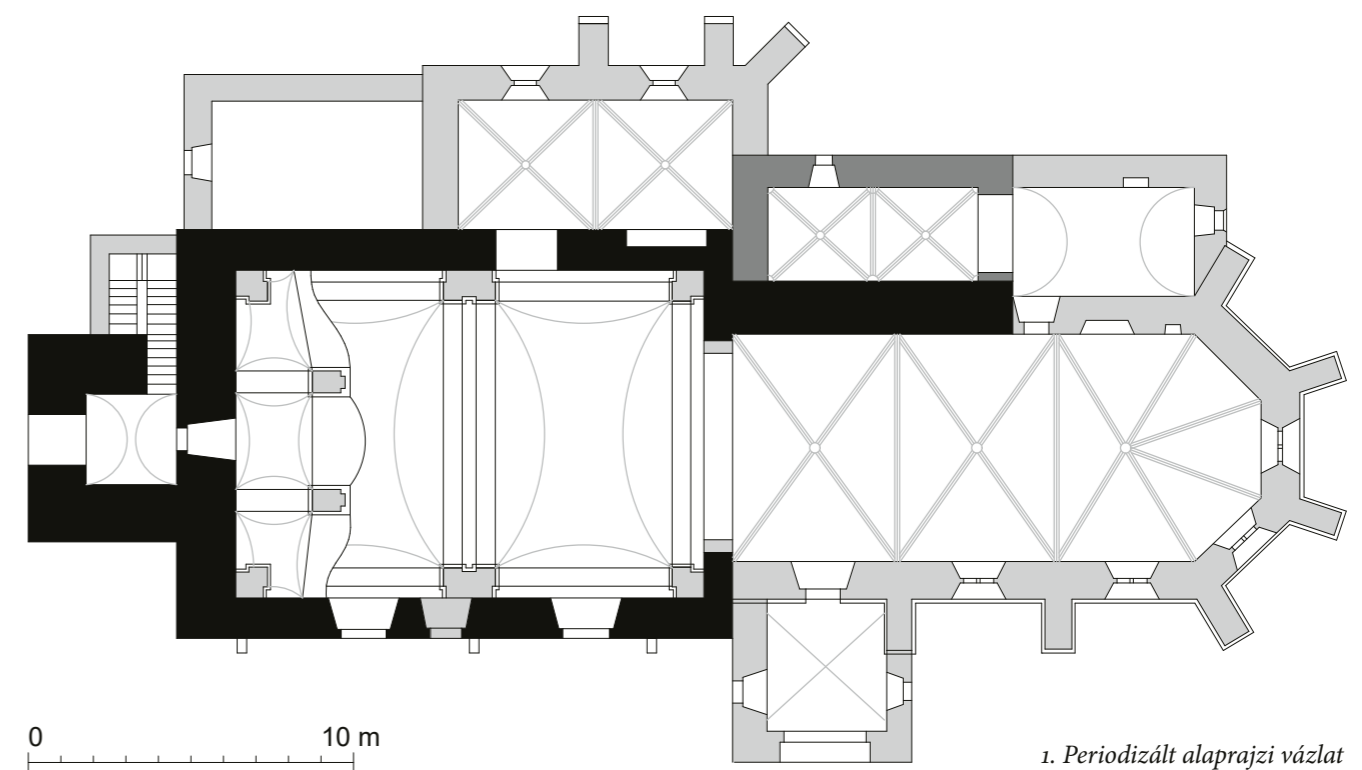
1398: *villa Comperti* Szent Lőrinc-templomát és az oldalon álló Szent Borbála-kápolnát említik, ez a titulusok azonossága miatt megfeleltethető a korábban *villa Composita* néven szereplő Káposztafalvával (így HUDÁK és KEGLEVICH; nem azonosítja: ZsO. I. 595. no. 5407.).

1465-től a szepesi vár uradalmához tartozott.

1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az eredeti Árpád-kori templomot északi mellékkápolnával bővítették. A XV. század elején (SPS, de a zárkövek tanúsága szerint esetleg még korábban) a szentélyt poligonálissá alakították és beboltozták. 1500 körül sekrestyét építettek az északi oldalhoz. 1782-ben a hajót beboltozták; a belső rekonstrukció 1795-ben fejeződött be. 1874-ben romlásnak indult. Az 1916-os tűz után a tornyot újjáépítették a régi oszlopfők felhasználásával (Pomfyová szerint csak megújíthaták). A déli kapu falképet 1962–63-ban tárták fel és restaurálták. 1999-ben renoválták.

Az egyhajós, nyugati tornyos épületben ma csak a hajófalak és a torony kőfaragványai eredetiek. A hajó déli hom-

lokzatán befalazott kapu áll. A kétlépcsős, bélietes kapu külső sarkán vájatos, mely gömbszelvényvel indul és végződik. A bélietsarkok közé háromnegyedoszlopot illesztettek. A bélietet egységes, díszítetlen fejezetzőna zárja. Szintén egységes lábazatán a tórusz fölött két kisebb gyűrű. A külső lépcső és az oszlop folytatódik a félköríves archivoltban is, melynek timpanonját a XIV. század közepe előtt Keresztrefeszítést ábrázoló falképpel díszítették. A torony földszinti bejárata csúcsíves. A tornyot vakmértműves párkány zárja, mely jelenlegi formájában 1916 után készülhetett, de Gerecze fotója (BAKÓ 1993, no. 208.) szerint volt előzménye. Legfelső szintjén félköríves ikerablakok, bimbós fejezettel és ívelt oldalú vállkövel. Ez alatt délre kehelyfejezetes, csúcsíves ikerablak, kifűrészelt mértművel; nyugatra ugyanez, a mértműben háromkaréjos lyukkal; északra hasonló, de az ablakok csúcsíves háromkaréjjal záródnak. A szentélyhez kapcsolódó északi mellékkápolna két keresztboltozatos sza-

kaszból áll, bordái sarokhornyoltak. Záróköveit és oldalsó konzolait naturalisztikus növényi ornamentika borítja, de sarokkonzolai geometrikus és (délkeleten) vakmértműves kialakításúak.

Schürer a (falu) 1260-as említése alapján a XIII. század végére tette; mások a XIII. század közepére (SPS), vagy ez után (Mencl), 1260 tájára (Togner-Plekanec). Pomfyová az 1268-as említést *terminus ante quem*ként értelmezi, és a kapu és a toronyablakok késő román formái miatt a XIII. század első felére utal (vö. Létánfalva és Szepessümege, illetve Kakaslovnice, Hunfalva, Szepesvéghely). Ez biztosan túl korai, a dísztelen fejezetzőna inkább késői jelenség; az 1260-as évek elfogadhatónak látszik. Az északi bővítést általában a XIV. századra teszik (Schürer: XIV. század vége, Mencl: XIV. század első fele, „egyesek” 1309-re, Togner-Plekanec 1306-ról tud). A Szent Borbála-kápolna 1391-es említése nem feltétlenül rá vonatkozik. A naturalisztikus ornamen-

← 2. A templom délnyugatról
3. Falkép a déli kapu timpanonján
4. A torony déli alsó ikerablaka

tika nem zárna ki, hogy az északi bővítést is Árpád-kori legyen (Pomfyová a savnikai töredékekhez és sziléziai, cseh és osztrák emlékekhez kapcsolja, és 1290 tájára teszi), de a vakmértműves konzolhoz ez túl korainak tűnik.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 251.
FEKETE NAGY 1934, 84–85.
HUDÁK 1984, 282.
MEZŐ 2003, 232. és 61.
KEGLEVICH 2007, 38.
LABANC 2015, 170.
BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 156.
MYSKOVSKY 1876a, 75–76.
DIVALD 1905, 61.
GERECZE 1906, 805–806.

5. Az északkeleti toldalék keleti záróköve
6. Az északkeleti toldalék északi konzola

7. Az északkeleti toldalék nyugati záróköve
8. Az északkeleti toldalék déli konzola

MENCL 1935, 346.
ŠPIRKO 1936, 103–104.
MENCL 1937, 299–301.
SCHÜRER–WIESE 1938, 174.
MENCL 1965, 31.
SPS I. 445–446.
BAKÓ 1993, NO. 208.
DIVALD 1999, 326.
POMFYOVÁ 2000, 43–44.

POMFYOVÁ 2001, 163–165.
Gotika 2003, 619. no. 1.3.4. (B. Pomfyová)
TOGNER–PLEKANEC 2012, 186–189.
Goss 2013.
PODOLINSKÍ, Štefan: Hrabušice, <http://apsida.sk/c/14654/hrabusice> (2015)
TARI 2018, 180–181.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.14., 2.2.57., 2.4.37., 2.4.39., 2.5.23., 2.5.49–50., 2.6.1., 2.6.9., 2.6.11., 2.8.12., 2.8.30–33., 2.8.90., 2.9.59–60., 3.2.8–9.

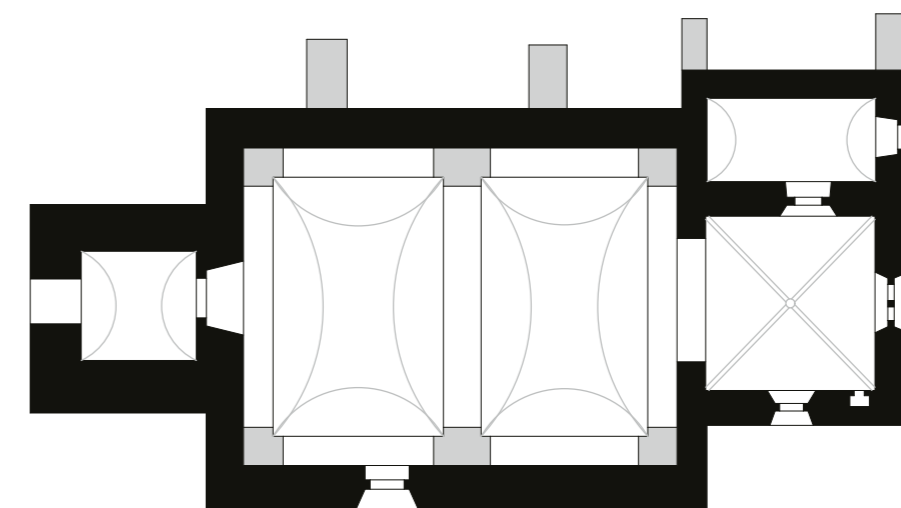
KERESZTFALU

Szepes; Kreuz; Krížová Ves, Szlovákia
Szent Kereszt, ma Szűz Mária
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1272: V. István a területet a Berzeviczieknek adja (Reg.Arp. II/1. 133–134. no. 2154.).
1290: *Krystur* néven említik a Berzevicziek osztálylevelében (DL 68764, id. LABANC).
1290-es hamis oklevélben, határjárás során *villa Sancte crucis* néven említik (Reg.Arp. II/4. 18–19. no. 3654.).
1313: Kakas mester elcseréli Lándokot Komlóskeresztesre (DL 70455; CD VIII/1. 527–528.; AOkl. III. 206. no. 460.), egyesek (SPS, TOGNER–PLEKANEC) szerint Keresztfalu is a Szent Sír kanonokoké lesz; erre azonban az oklevélben nincs utalás.]
1315: a szepesi prépost lemond a lándoki és *crucerdorfi* templommal kapcsolatos jogairól, de az utóbbiban bizonyos jogokat fenntart (AOkl. IV. 27–28. no. 52–53.), amit SCHÜRER és BUJÁK Keresztfalura vonatkoztat. Viszont
1326-ban a *Kyrustwr* nevű birtokot Polyán fia András leszármazottai kapják a Berzevicziek birtokosztályakor (AOkl. X. 296–297. no. 495.).
1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

A templom kisebb XIV–XV. századi módosítások ellenére lényegében változatlan formában maradt ránk. A hajó barokk boltozatot kapott, ablakait átalakították. Falfestményeit Huszka József 1898-ban teljes átfestéssel restaurálta, amelyet tovább alakított és kiegészített Jozef Hanula 1938-ban. 1970–72-ben renoválták.

Egyhajós templom, négyzetes szentéllyel, északról ehhez kapcsolódó dongaboltozatos sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentélyt két csúcsíves ablak világítja meg; a déli két csúcsíves és fölötte kör alakú nyílásból áll (az ívmező sarkaiban tölcseres bemélyedéssel, a belső oldalon háromkaréjos lezárásokkal), a keleti igényesebb merművekkel rendelkezik: a két csúcsíves nyílás fölött ötkaréjos áttörés, a merművek vájatoltak, felületük vastag lemez. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái sarokhornyoltak. A zárókövet csillagot övező indából nővő tölgylevelek díszítik. Az északkeleti konzol szakállas, a délkeleti szakálltalan (Pomfyová szerint női) emberfőt ábrázol, az északnyugati szőlőleveles, a délnyugati bimbós díszítésű. A sekrestyekapu csúcsíves, élszedésses, faajtaja középkori vasalással. A keleti fal északi részén téglalap alakú fülke vasráccsal, a déli fal északi részén csúcsíves, háromkaréjos lezárású fülke. A szentély falain erősen megújított falképek a XIV. század végéről. A szentélyt csúcsíves diadalív választja el a hajótól. A diadalív lábazata rézsűs, párkánya lemezből, félpálcából, negyedhomorlatból és keskeny félpálcából áll. A hajó északi

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A szentély délkeleti sarka boltozatindítással és falfülkével
3. A torony ikerablaka a köpenyezés fölött látszó vállkövel

oldalához utólagos támpillérek kapcsolódnak. A déli homlokzatán csúcsíves, bélletes kapuzat: belső elemét egy-egy keskeny háromnegyedoszlop, bélletét három-három vastagabb háromnegyedoszlop és köztük homorlatok alkotják. Az archivolt ezt a profilt folytatja, de a belső hengertagokból csúcsíves, háromkaréjos tagolás osztja a timpanont. A belső oszlopok fejezete balra tölgy, jobbra szőlőleveles díszítésű, a külső oszlopok egységes fejezetznájából csak a jobboldali belső ép, ez tölgyhöz hasonló levelekkel rendelkezik. Lepusztult lábazati zónája egységes attikai jellegű. A torony bejárata csúcsíves, a toronyalj dongaboltozatos. A legfelső szinten félköríves ikerablakok nyílnak, de osztópillérüket téglával megvastagították. Ezek közül a keleti kő vállköve részben ma is látszik, ezt hengertaggal díszítették. Kő keresztelőmedencéjét a XIV. századra keltezik (SPS).

Mencl 1290-re, mások a XIII. század végére teszik (SPS, Togner–Plekanec). Špirko szerint a torony XIII. századi, míg a szentély a XIV.-ből való. Pomfyová szerint a kapu legközelebbi analógiája Hernádfalu, de az lépcsős szerkezetű; logikailag közelebb áll Nagyszalókhhoz. A konzolok Mateóchoz kötődnek, amelyet 1287 tájára tesz. Ez összevág a történeti adatokkal is.

4. A templom délkeletről
5. A templombelső délnyugatról

ŠPIRKO 1936, 109–110.
MENCL 1965, 34.
SPS II. 146.
DIVALD 1999, 326.
POMFYOVÁ 2001, 178–179.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 304–311.
PODOLINSKÍ, Štefan: Krížová Ves, <http://apsida.sk/c/11407/krizova-ves> (2013)
TARI 2018, 185.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 2102, Milan Križan, 1956
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.3.31., 2.4.60–61., 2.5.70–71., 2.8.1., 2.8.20., 2.8.48., 2.8.50., 2.8.67., 2.8.72., 2.9.26–27., 3.2.18., 3.2.33.

6. A szentély délkeleti konzola
7. A szentély északnyugati konzola

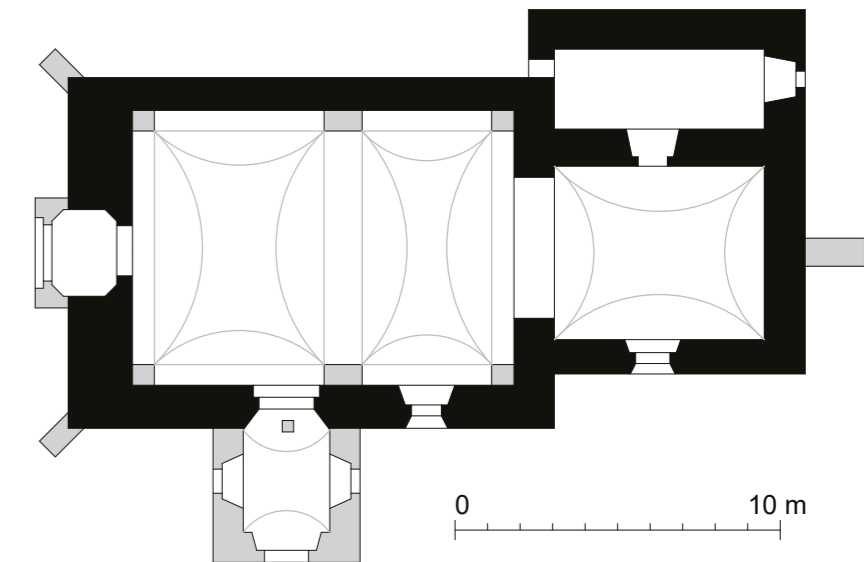
8. A szentély északkeleti konzola
9. A szentély délnyugati konzola

Szepes; Kleinlomnitz, Malá Lomnica; Lomnička,
Szlovákia
Alexandriai Szent Katalin (1842)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1256: Jordán ispán, a Görgeiek őse IV. Bélától a Poprád menti erdőséget kapja (WAGNER I. 135.; CD IV/2. 380.; Reg.Arp. I. 342. no. 1105.).
1294: Jakab szepesi püspök *parva Lompnicha* faluban kápolna építésére ad engedélyt, a plébános jogai megegyeznek a többi szepe-siével (DL 60958; HO VI. 408.).
1329: *Kuslomnicha* szerepel birtokperben (AO II. 423.; AOkl. XIII. 267. no. 432.).
1329: *parva Lumpnicz* plébánosa tanúskodik (AOkl. XIII. 394. no. 663.).
1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 202.).

A XVIII. században barokk stílusban boltozták szentélyét és hajóját. Klasszicista átalakítások 1813-ban és 1867-ben. 2011-ben a sekrestye, a nyugati

KISLOMNIC

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről

3. A déli kapu összképe
4. A déli kapu bal lábazata
5. A sekrestye bejárata

homlokzat és a déli előcsarnok körzetében azonosíthatatlan falmaradványokat tártak fel.

Egyhajós és négyzetes szentélyű épület, sekrestyével. A hajó két nyugati sarkán és a szentély keleti falán középen támpillérek. A szentélyből élszedett, csúcsíves kapu vezet a dongaboltozatos sekrestyébe. A sekrestye északi falában csúcsíves, háromkaréjos lezárású falfülke. A szentély keleti falán, az oltár mögött félköríves lezárású, íves hátú falfülke, amely befalazott ablak maradványa lehet. A jelenlegi diadálív félköríves, de formái keletkeztek az újraboltozás-

kor. A hajó déli oldalán, utólagos előcsarnok által takartan, félköríves, bélletes kapu maradványa. Ép a jobb oldali béllet és a bal oldal lábazata. A béllet háromlépcsős, a lépcsők között háromnegyedoszlopokkal. A két külső sarkot csúcsívtagos pálcátágok alkotják, amelyek alul rézsúsen érnek véget. A béllet fejezetzónája díszítetlen, rézsús (Pomfyová leírása szerint kehelyfejezetes), fölötté vastag, lemezes párkány. A lábazat magas bázison álló tóruszból és fölötté körbefutó két keskeny gyűrűből áll. Az előcsarnokban íves oldalú, hengertagban végződő, magas vállkő; ez ikerablak töredéke lehet, de eredeti helye nem ismert. A szentély előtt román korinak mondott kő keresztelőmedence. Korábbi leírások szerint a templomot falképek díszítették, esetleg ebből rejtőzhet valami a mai vakolat alatt.

Datálását az 1294-es építési engedély határozza meg, ennek alapján 1300 körüli (SPS) vagy a XIII. század vége (Togner–Plekanec). Rokonsága a toporci kapuval összefügghet a mindkét helyen birtokos Görgei családdal (Špirko nyomán Pomfyová).

IRODALOM

- CSÁNKI I. 262.
FEKETE NAGY 1934, 228.
KÖRMENDY 1974, 325.
HUDÁK 1984, 145.
MEZŐ 2003, 164.
LABANC 2015, 175.
BUJÁK 2021, 211.
VAJDOVSZKY 1874a, 157.
DIVALD 1905, 58.
GERECZE 1906, 809.
ŠPIRKO 1936, 113–114.
SPS II. 246.
DIVALD 1999, 332–333.
POMFYOVÁ 2001, 190–191.
FECKO, Peter – SOJÁK, Marián: Menšie výskumy pri sakrálnych objektoch na území Spiša a Šariša, in: AVANS 2011, 71–76.: 72–75. és 27–29. ábra.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 356.
TARI 2018, 191.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3754, Hocmanová, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.49., 2.5.32., 2.7.3., 2.7.9

KISSÓC

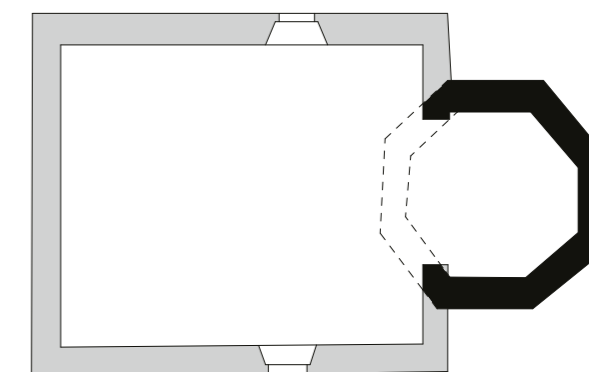
Szepes; Kisóc, Hisfalva, Kischendorf, a XIX. század közepén egyesült Horkával, 1899-től Lándzsásótfalu; Kišovce, Hórka része, Szlovákia

Mária Magdolna (nincs középkori adat)
kápolna
esztergomi egyházmegye

Korai lándzsásfalva.

1324: *Hisfolua* személynevekben szerepel, akik katonaállítás címen fizetnek (AOkl. VIII. 33. no. 49.).

1368: Kisfalva személynevből szerepel (/1369: DL 5712, id. CSÁNKI).

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

A temetőben álló kápolna korai, centrális részéhez 1736-ban építettek hajót. 1983-ban ásatással derítették fel eredeti alaprajzát. Újabbban sekrestyével és harangtoronnyal látták el.

Eredetileg nyolcszög alaprajzú épület, melynek öt oldala és boltozata ma is áll. Nyílásai nem őriznek középkori elemeket. Javorský megfigyelése szerint az oktagon és a hajó közt tengelyeltérés van.

Korábban barokknak tartották (SPS), de Javorský kutatásai alapján ismertté vált középkori eredete. Alaprajza hasonló a podolini és a sztojánfalvi kápolnához, de azoktól eltérően nincs apszisa. Slivka a XIII. századot, Pomfyová annak második felét valószínűsítette. Slivka zárandoktemplomnak, illetve keresztelőkápolnának vélte, de erre nincs bizonyíték. Újabbban az 1832-es *canonica visitatio* alapján elutasítják a középkori eredetet, és az egész épületet 1736-ból származtatják.

2. A templom délkeletről

IRODALOM

- CSÁNKI I. 259.
 FEKETE NAGY 1934, 67.
 HUDÁK 1984, 164.
 GERECZE 1906, 809.
 SPS I. 418.
 JAVORSKÝ 1983, 96. és 48. ábra
 SLIVKA–JAVORSKÝ 1984, 208–209.
 DIVALD 1999, 333.
 VANČO 2000, 113.
 POMFYOVÁ 2001, 175–176.
 ENDRÖDI, Ján: Cirkevné pomery, in.: *Hôrka. Minulosť a súčasnosť kopijnických obcí*. Ed.: Malovcová, Božena, Hôrka: Obec Hôrka, 2014, 235–253.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Hôrka-Kišovce, <http://apsida.sk/c/10539/horka-kisovce> (2013–16)

SZÖVEGKÖZTI KÉP 2.1.13.

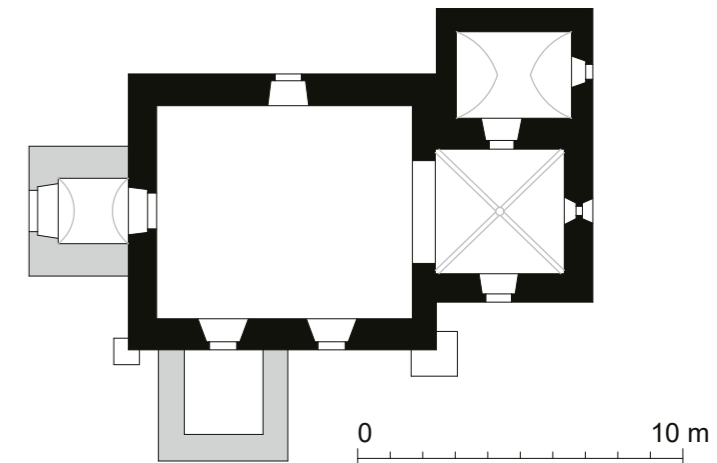
KRIG

Szepes; Kreig; Vojňany, Szlovákia
 Alexandriai Szent Katalin (1700–1708)
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

- 1256: Jordán ispán, a Görgeiek őse IV. Bélától a Poprád menti erdőséget kapja (WAGNER I. 135.; CD IV/2. 380.; Reg.Arp. I. 342. no. 1105.). Ezen hamar kialakult a falu, melyet
 1296-ban *Kyrig* néven említenek, mint friss telepítést (*plantatio*) (DL 40235; id. FEKETE és KÖRMENDY).
 1316: Görgői János Krig falu felét nőtestvéreinek (DL 40736; AOkl. IV. 126. no. 324.), negyedét nővére leányaira hagyja (DL 63638; AOkl. IV. 125. no. 321.).
 1317-ben Hildebrand löcsei polgár, Krig egykori soltésza a soltészsgót eladja a falu egyik tulajdonosának (DL 40365; AOkl. IV. 203–204. no. 538–539.).
 1336: A *Krieg* birtokon álló egyházzól esik szó (AOkl. XX. 327. no. 464.).
 1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

XIX. századi átalakítások után 1912-ben épült tornya a korábbi fatorony helyére. 1958-ban renoválták. Ekkor toldták hozzá a szentély keleti és déli bővítményét, elpusztítva ezzel az eredeti falakat és ablakokat.

Kisméretű, egyhajós, eredetileg négyzetes szentélyű templom újabb nyugati toronnyal és sekrestyével. A szentélynek 1958-ig megnagyobbított déli és eredeti, rézsús bélletű, félköríves lezárású, keskeny keleti ablaka volt (PÚ SR, V 1725, Milan Križan felmérése, 1956). A szentély keresztboltozatos, bordái élszedettek. A zárókövön körből V alakban induló sugarak. A konzolok díszítetlenek, alakjuk ívelt oldalú gúla. A konzolról a borda hasáb formában indul, majd (esetenként aszimmetrikusan elhelyezett) gömbszelvényre vált élszedetté. A szentély déli falának keleti részén téglalap alakú falfülke. Az északi oldalon csúcsíves dongával fedett sekrestye. A diadalív csúcsíves, párkánya és lábazata nincs. A hajó síkfödém (Vajdovszky és Divald még gótikus, festett famennyezetéről írt, vö. Myskovszky, MÉM MDK, Tervtár, K 3194–3195; a mai modern). A templom ablakai csúcsívesek, de ezek a XIX. századi átalakításkor készülhettek. A hajó déli falában (ma déli mellékkápolnába nyíló) csúcsíves háromkaréjos kapu, élszedéssel. A nyugati

1. A templombelső nyugatról

2. Periodizált alaprajzi vázlat az átalakítás előtti állapotról

bejárat csúcsíves, jellegtelen. A torony felső ablakai tágas, csúcsíves nyílások, amelyek a historizmus termékei, mint a felettük húzódó csúcsíves ívsoros párkány (Myskovszky 1888-as rajzán még fatorony áll a helyén, nyugati bejárat sincs, MÉM MDK, Tervtár, K 3193; Divald 1905-ben a még álló fatoronyról ír és közöl fotót). A templomból egyebek mellett egy újabban 1260 tájára datált szárnyasoltár származik (Pozsony, SNG).

3. A templom délről Divald Kornél felvételén (MÉM MDK, Fotótár, 97583 N)

4. A szentély északkeleti konzola

A hagyományosan a XIV. század első felére datált templomot (SPS) formái és a szárnyasoltár miatt a XIII. század második felére teszi Pomfyová. Ez inkább a század vége lehet, ha nem a következő eleje.

IRODALOM

CSÁNKI I. 261.

FEKETE NAGY 1934, 230.

KÖRMENDY 1974, 318–323.

HUDÁK 1984, 146.

MEZŐ 2003, 165.

BUJÁK 2021, 211.

VAJDOVSZKY 1874a, 178.

DIVALD 1905, 7., 10., 50–51.

GERECZE 1906, 810.

FOERK 1915, 1.

MENCL 1935, 347.

ŠPIRKO 1936, 12., 110–112.

SPS III. 413–414.

DIVALD 1999, 334.

POMFYOVÁ 2001, 259–260.

Gotika 2003 689–690. no. 4.1.

(D. Buran – R. Suckale)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 1725, Milan

Križan, 1956

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.15., 2.1.36., 2.2.43.,

2.4.15., 2.8.103.

LEIBIC

Szepes; Leibitz; Lubica, Szlovákia

Szűz Mária (1842: 1248 e.)

plébániatemplom

esztergomi egyházmegye

1251-ben említik a szláv eredetű helységnevet *villa Lubicha* alakban a turóci prépostság alapítólevelének határleírásában (/1281: HOKl. 22. no. 18.; Reg.Arp. I. 293–294. no. 948.).

1268: *Lewbitza* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).

1274: plébánosa *Conradus* (CD V/2. 177.; Reg.Arp. II/2-3. 67–68. no. 2445.).

1390: IX. Bonifác pápa búcsút engedélyez a leibici Szűz Mária-egyházat felkeresőknek (Vat. I/3. 111.; ZsO I. 201. no. 1799.).

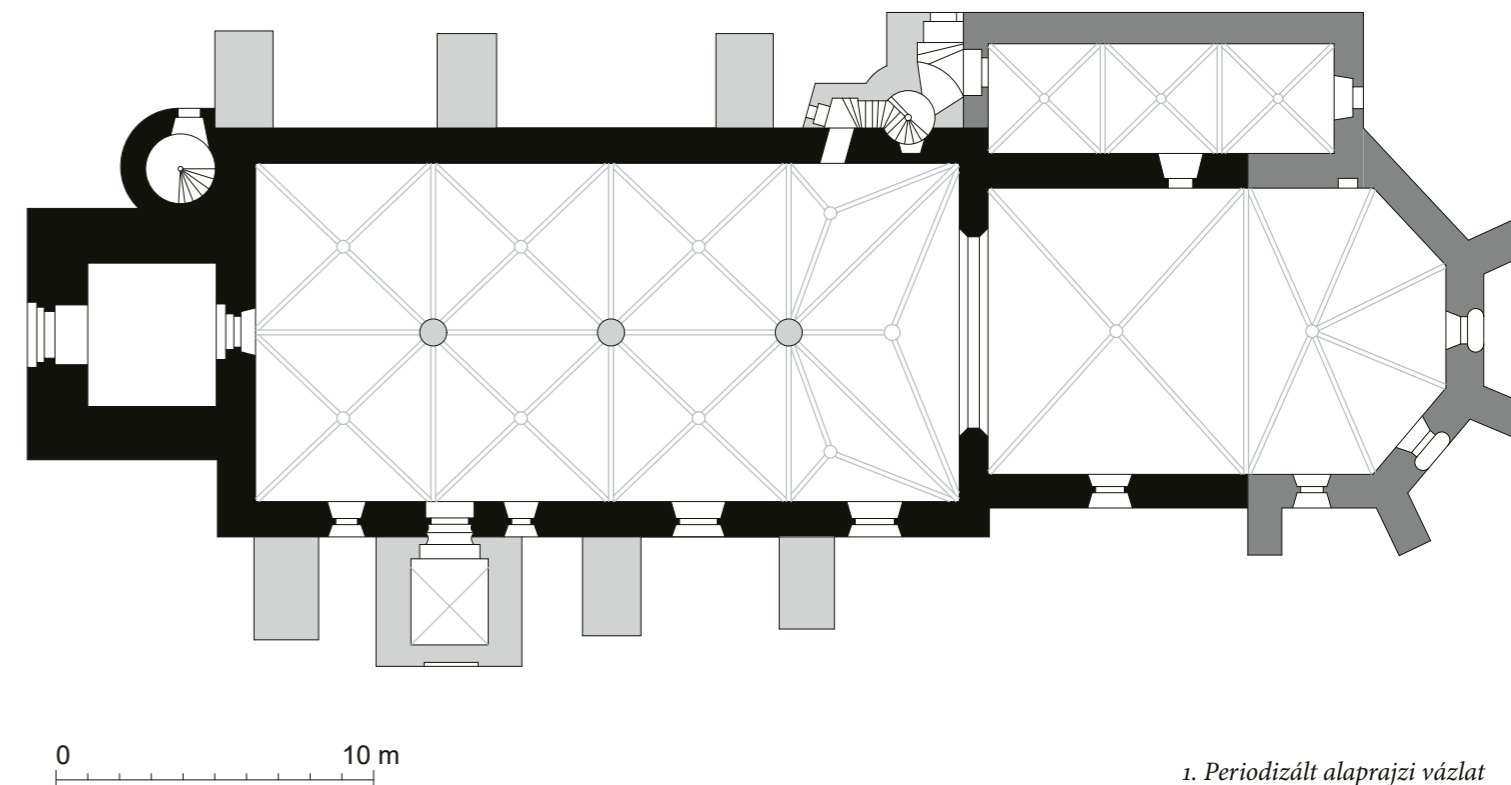
1412-ben elzálogosítva.

1500-ban Hermolamus leibici prédikátor breviáriumát a Szűz Mária-templomra hagyja (OSZK Cod. Lat. 399.; RADÓ 1973, 369. no. 101.).

1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 200.).

Az eredeti Árpád-kori templomot már a XIV. században átalakították: poligonális szentélye az 1330-as évekre tehető, 1360 körül pedig kéthajóssá alakították (Žáry). A tornyot késő gótikus stílusban megújították, ekkoriak ablakai és nyugati kapuja. 1764-ben gazdag rokokó díszítéssel látták el. 1786-ban leégett. 1934-ben újabb tűz után átfogó restaurálás. Az 1970-es évek végén Juraj Žáry kutatta. 1986-ban új tetőt kapott.

A Szepesség legnagyobb kéthajós temploma az első fázisban egyhajós volt és egyenes záródású szentéllyel rendelkezett; ekkori a nyugati torony alja is. A jelenlegi szentély sokszögzáródású, sarkain átlós támpillérekkel, keresztboltozattal, magas, csúcsíves ablakokkal, északi falában szentségfülkével. Sarokhornyolt, keskenyorrú bordái geometrikus és figurális konzolokról indulnak és tölgylevelű zárókőben futnak össze. A szentély déli oldalán csúcsíves, bélétes kapu, púposhátú levelekkel és (csak bal oldalon megőrzött) emberfős szemöldökgyámmal. A déli ablak fölött másodlagosan befalazott zárókő. A diadalív csúcsíves, párkánya lemezből és negyedhomorlatból áll. A kéthajóssá osztott hosszhatást aszimmetrikusan elhelyezett támpillérek erősítik. Déli oldalán keletre két tágas,

3. A templom összképe délkeletről →

2. A templom összképe északnyugatról

4. A templom északkeletről

5. A templombelső nyugatról

nyugatra két keskeny csúcsíves ablak nyílik. E két utóbbi között a korai fázisból származó körablak hurkolt motívumú mérművel. Alatta (jelenleg mellékkápolnával elépítve) az egykori déli kapu töredékei. Ennek eredeti, lépcsős beltetéből csak a lepusztult fejezetzóna, az ezt lezáró párkány és (jobbra) a félköríves archivolt hengertagos indítása maradt meg. A szemöldökgyámokat félpalmettás dísszel látták el. A hajó nyugati végében karzat helyezkedett el. A nyugati torony földszintje dongaboltozatos. Ebből nyílik az eredeti nyugati kapu. Ennek kétlépcsős szerkezetének szemöldök-követ felirata szerint 1764-ben lecserélték (a szárköveken a fejezetek magasságában bemélyített felületen félkörívesen induló félpálcák talán a szemöldökgyámok maradványai). A falsarokban háromnegyedoszlop áll, leveles és emberfős

6. A szentély déli kapuja

fejezettel. Ezt a félköríves archivoltban hengertag folytatja. A külső sarok külső oldala nem eredeti, fölötté az archivolt sarokhornyolt, a vájat gömbszelvényről indul. A sarok belső oldalát ívelt oldalú, dísztelen fejezetzóna zárja, amely fölött lemezből, negyedpálcából és negyedhomorlatból álló parkány fut. Az oszlopok lepusztult lábadata ma rézsúsnek látszik (tórusz maradéka?).

Schürer szerint csak a Szentlélek-templom után épült. Mencl 1250 tájára, Žáry az 1250-es évek végére tette. A nyugati kapu archaikus fejezetei miatt korábbi datálás is felvethető, de Pomfyová ezt rusztikalizálódásként értékelte, és elfogadta a XIII. század közepét. A szentély déli kapuját Žáry 1330 körüli datálásával szemben a XIII–XIV. század fordulójára tette. Mencl 1937-es periodizációja csak a tornyot tette a XIII. századra, de ez a déli kapu és a déli körablak miatt nem tartható. Egy kéziratosszínezett rajza ellenben (PŰ SR, Z 3550/7) 1245–50-re tette a tornyot és a hajó három nyugati szakaszát, és a keleti szakaszt datálta a szentéllyel és a sekrestyével együtt 1290–1300-ra. Azonban az északi támpillér nem ugyanabban a vonalban áll, mint a déli, így a keleti szakasz leválasztása nem tűnik indokoltnak, amíg ezt fakutatás nem igazolja. Lehet, hogy a szentély nyugati, négyzet alaprajzú szakasza is a korai fázisoz tartozik, de annak déli kapuja már egykorú a szentélybővítéssel és a sekrestyével. Hihető, hogy az első fázis az 1250-es években elkészült, míg a bővítés már 1300 utánra esik.

IRODALOM

- CsÁNKI I. 252.
 FEKETE NAGY 1934, 220–221.
 HUDÁK 1984, 198.
 MEZŐ 2003, 435.
 LABANC 2015, 172.
 BUJÁK 2021, 205.
- VAJDOVSZKY 1874a, 178.
 DIVALD 1905, 56–57.
 GERECE 1906, 811., 1178.
 FOERK 1915, 3.
 MENCL 1935, 346.
 ŠPIRKO 1936, 83–84.
 MENCL 1937, 286–288.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 37., 157–159.
 MENCL 1965, 31., 36.
 SPS II. 251–252.
 TOMASZEWSKI 1974, 309., 311.
 ŽÁRY 1986, 26–27., 252.
 DIVALD 1999, 335–337.
 POMFYOVÁ 2001, 192–193.
 PODOLINSKÝ 2010, 78–79.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Lubica, <http://apsida.sk/c/10558/kubica> (2013)
 LIPTÁK, Michal – SARNA, Jaroslav: *Najväčší dvojloďový kostol na Spiši*. Kežmarok: Tlačiareň Kežmarok GG, 2022.
- SZÖVEGKÖZTI KÉPEK** 2.4.23–25., 2.4.82–83., 2.8.23–25., 2.9.–21., 2.9.53–54.

LEIBIC

Szepes; Leibitz; Lubica, Szlovákia

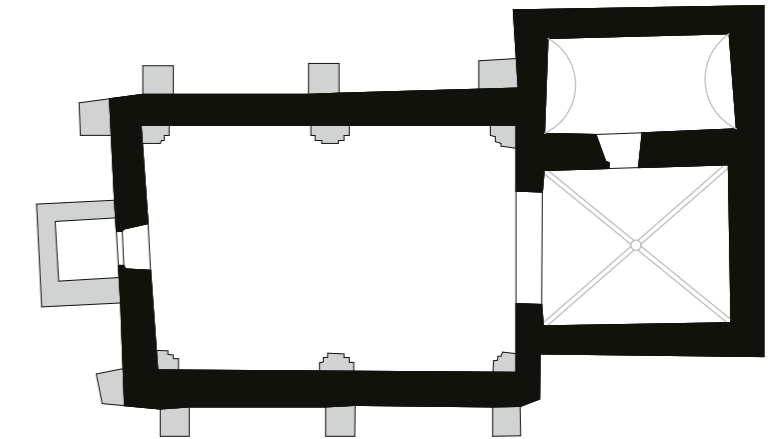
Szentlélek

a Szűz Mária-templom filiája, ispotályos templom esztergomi egyházmegye

A településhez ld. Leibic, Szűz Mária-templom!

1409: elismerik a Szűz Mária-plébánia kegyúri jogát a Szentlélek-kórház fölött (SCHMAUK 1889, 153–161.; ZsO II/2. 193. no. 6479.).

A XV. században a huszita harcok során leégett. 1761-ben barokk stílusban átalakították. Az 1786-os tűz után, 1809-ben és 1810-ben megújították. 2010-ben árvízkar érte, majd 2011-ben a padlócsere és a körítőfalak szigetelése során mentőásatást folytattak. A helyeállítás 2014-ben ért véget, 2017–18-ban rendezték környezetét.

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
 2. A templom délkeletről

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom, északi sekrestyével. A szentély keleti ablaka kőkeretes, keskeny, enyhén csúcsíves lezárású. Déli ablaka barokk (ahogy a hajó két déli ablaka is), de mellette a korábbi ablak kőkeretét is megtalálták. A szentély keresztboltozattal fedett, bordái sarokhornyoltak. A zárókő díszítetlen, a konzolok sérültek, eredetileg párkánnyal záródtak (a legjobban a délkeleti maradt meg), de pontos alakjuk nem vehető ki. A déli falban alacsony

3. A szentély záróköve
4. A befalazott déli kapu
5. A szentély délnyugati konzola

elhelyezett, téglalap alakú falfülke (de a középkori járószint 80 cm-rel mélyebben volt). A sekrestye enyhén csúcsíves dongaboltozattal fedett, keleti ablaka megújított, ajtaja újkori. A magas, keskeny diadalív enyhén csúcsíves, párkánya és lábzata nincs. A hajó barokk boltozattal fedett, oldalához utólagos támpillérek kapcsolódnak. A hajó déli falában eredeti kaput tártak fel (ma csak a felső fele látszik), mely csúcsíves, élszedett.

Špirko és Schürer szerint a mai templom helyén állt a település legkorábbi temploma. Ez nem igazolható, a Szűz Mária-templom lehet a korábbi, és mindig is az volt a plébániatemplom. Datálása XIII–XIV. század között ingadozik. A XIV. századi datálást (SPS) erősítette meg, annak első felére téve a templomot a feltáró Kučerová. Žárý a XIII. század második felét javasolta, a késői XIII. századra tette Špirko és Pomfyová.

IRODALOM
HUDÁK 1984, 116.
MEZŐ 2003, 225.

DIVALD 1905, 57.
GERECZE 1906, 811.
ŠPIRKO 1936, 82–83.
SCHÜRER–WIESE 1938, 157.
SPS II. 252.
ŽÁRY 1986, 26., 276. 16.J.
DIVALD 1999, 337.
POMFYOVÁ 2001, 191–192.
KUČEROVÁ 2011.
PODOLINSKÍ, Štefan: Ľubica - slovenský kostol, <http://apsida.sk/c/10642/kubica-slovensky-kostol> (2013–19)

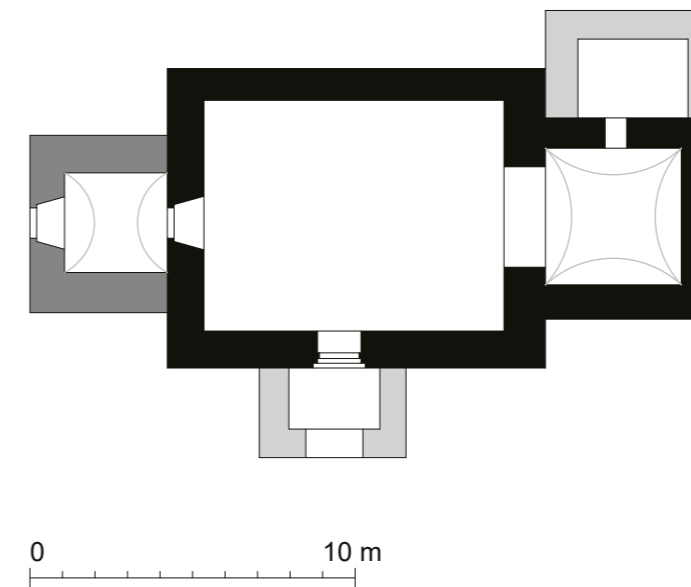
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.21., 2.5.12.

LÉTÁNFALVA

Szepes; Lethensdorf, Lettensdorf; Letanovce, Szlovákia
Mindenszentek (1700–1708)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

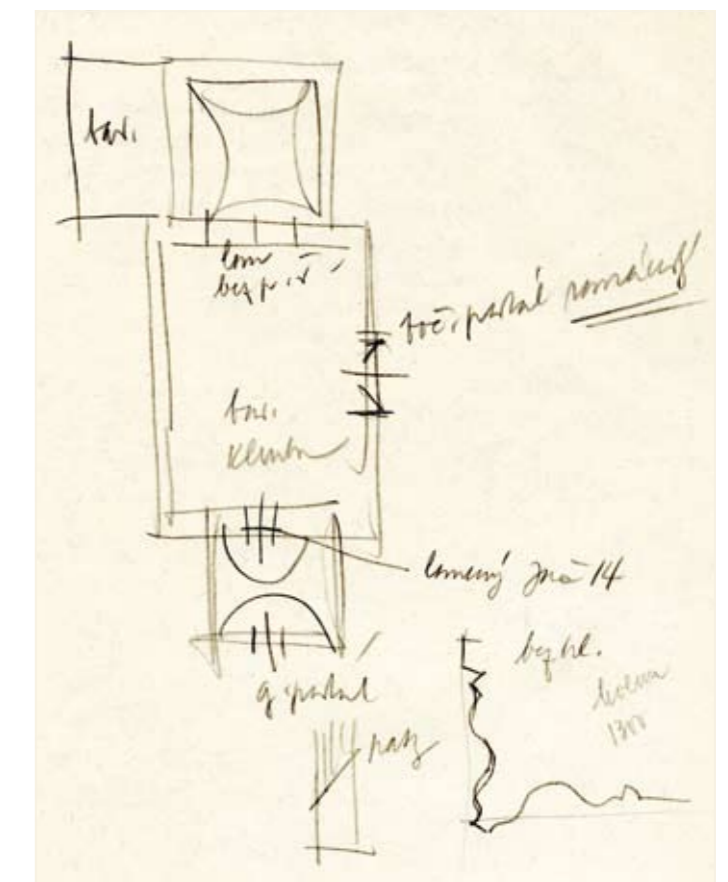
1269[!]-ben IV. Béla király az addig a szepesi várhoz tartozó birtokot, közte *Lethon* falut a szepesi káptalannak adja (/1278/1291: CD IV/2. 64.; Reg.Arp. I. 287. no. 933. hibás 1250-as évszámmal, vö. Reg.Arp. II/2–3. 220. 2903.; újabban felmerült, hogy az oklevél 1250-re hamisított volna, ld. RÁBIK, Vladimír: Spišské falzum k roku 1250. Ku kritike interpretacii najstaršich prameňov o Marcelovom hrade pri Hrabušiciach, in: *Slovenská architektúra* XXXVI (2001), 27–47, id. VIDA 2017, 59. 271.j.). 1299-ben Jordán szász gróftól (CD VI/2. 210–212.), illetve Jakab szepesi püspöktől az akkor alapított mende-kövi karthauzi kolostor kapja meg (DL 36444 no. 9.; CD VI/2. 212–213.; vö. VIDA 2017, 59.). 1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 200.).

1. Periodizált alaprajzi vázlat az átépítés előtti állapotról
2. Az átépítés előtti állapot Václav Mencl vázlatán (PÚ SR, Z 3548)

A XIV. században átalakított templomot a XVIII. században barokkizálták. 1936 után átalakították. 1987-ben ásatással tisztázták az eredeti szentélyt és diadalívet.

Az eredeti elrendezésből származott az egyenes záródású szentély (Divald, Mencl, SPS; jelenleg a szentély félköríves, de az 1987-es ásatás igazolta az eredeti, 710 × 710 cm méretű formát), a hajó és a nyugati torony. A hajó déli oldalán mellékkápolnával elfedett, bélletes kapu. A kapu kétlépcsős, közte háromnegyedoszloppal. A belső lépcsők sarkain körtetagos hengertag, mely alul és felül átlósan fogy el. A külső sarkon vajatolás, mely gömbszelvénybe fut. Egységes fejezetzónája díszítetlen, alul nyaktag, felül lemezbőlés, negyedhomorlatból álló párkány zárja. A lábázat oszlopszéken áll, lepusztult tórusz fölött két keskeny gyűrű alkotja. A félköríves archivoltból az oszlop folytatásaként alkalmazott hengertag maradt meg. A torony csúcsíves, körtetagos bélletű nyugati kapuja másodlagosan összeállítottnak tűnik. Belső, csúcsíves kapuján a sarkot homorlatok közé fogott, körtetagos sarokelem díszíti, mely rézsűsen fogy el; fejezete egyik kapunak sincs.

3. A templom délnyugatról

Az 1987-es ásatás során a XIII. századi szintet a déli kapuénál 100 cm-rel mélyebben találták meg. Ennek alapján az első templom építése megelőzte az 1250 tájára tett (SPS) kaput. A harmadik fázisban a torony hozzáépítésére a XIII. század második felében került sor. A déli kapu szerkezete és fejezetzónája azonban abba a csoportba tartozik, amelyhez a szepessümegei és a toporci is, így valószínű, hogy az egész templom újjáépítésére csak a XIII. század végén került sor. A torony lehet ennél is későbbi, Mencl 1350 tájára tette (PÚ SR, Z 3548).

IRODALOM

- CSÁNKI I. 262.
- FEKETE NAGY 1934, 85.
- HUDÁK 1984, 287.
- MEZŐ 2003, 346.
- BUJÁK 2021, 207.

- VAJDOVSZKY 1874A, 178.
- GERECZE 1906, 812.
- MENCL 1935, 346.
- ŠPIRKO 1936, 23.
- MENCL 1937, 297.
- SCHÜRER-WIESE 1938, 37.
- MENCL 1965, 31-32.
- SPS II. 185.
- SLIVKA, Michal – JAVORSKÝ, František: Záchranný výskum v kostole v Letanovciach, in: AVANS 1987, 123–124.
- DIVALD 1999, 337–338.
- POMFYOVÁ 2001, 182–183.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.42–44., 2.4.79.

MALOMPATAK

Szepes; 1899-ig Mühlenbach, Milbach; Mlynica, Szlovákia
 Antiochiai Szent Margit (1700–1708; 1842: 1245 k.)
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

1268: *Milymbach* néven szerepel a 24 szász plébánia között (SCHMAUK 1889, 224.). FEKETE NAGY szerint másodlagos német telepítés, talán Mateócból.

1298: *Millenbach* plébánosa szerepel a szepesi plébánosok között (CD VI/2. 168.).

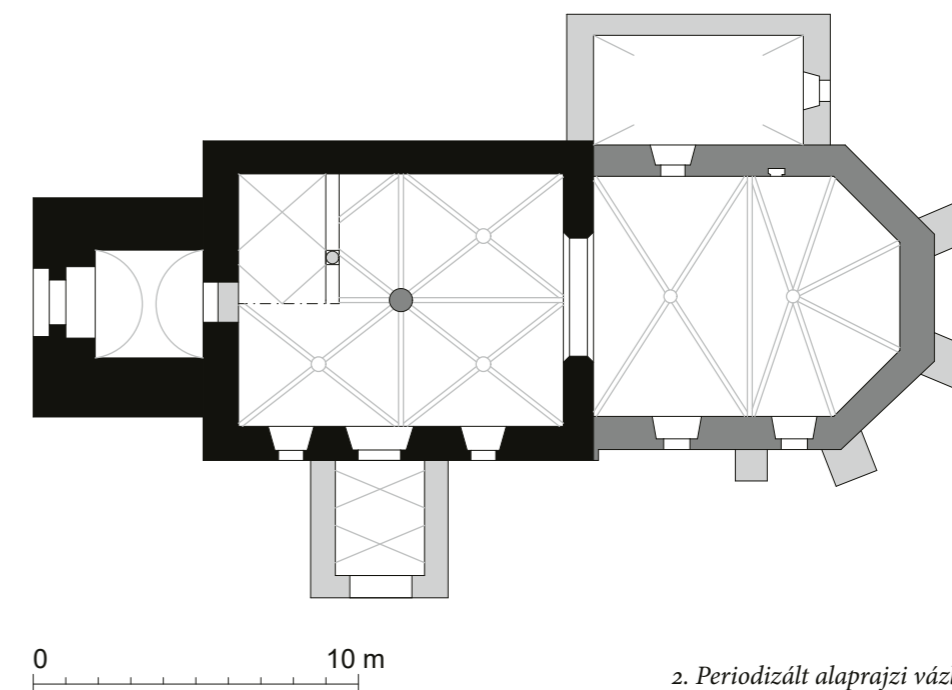
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az 1370-es években sokszögzáródásúvá alakították szentélyét, majd a XV. század elején boltozták a kéthajóssá vált hosszházat. A templom 1545–1672 között protestáns szolgálatban állt. A XVIII. század második feléből származik a sekrestye és a hosszház nyugati végébe falazott karzat.

A korai fázishoz tartoznak a hosszház falai és a nyugati torony. A sokszögzáródású, kétszakaszos szentélynek valószínűleg körítőfalai is gótikusak, támpillérei és ablakai még újabbak (Myskovszky 1876-os rajzán az ablakok keskenyebbek, rézsús bélletűek és félkörívesek, MÉM MDK, Tervtár, K 6074). Zárókövein *Agnus Dei* és leveles díszítés. Az északi falban gótikus szentségfülke angyalok által tartott

1. A templom összképe északeletről

2. Periodizált alaprajzi vázlat

3. A templom összképe délről
 4. A templom délnyugatról
 5. A templom összképe délnyugatról

kehellyel és ostyával és 1475-ös (Špirko, SPS, Žáry: 1425) évszámmal. A diadalív keskenyebb a szentélynél, ezért ez a korai templomból maradt fent. Formája csúcsíves, párkánya vastag lemezből és negyedhomorlatból áll; a pillér élszedésses, alul rézsűsen fogy el. A hajóhoz újkori előcsarnok járul délről. A nyugati torony földszintje dongaboltozatos, bejárata félköríves beugrásban nyílik. Felső szintjén ikerablakok: a keleti két félköríves nyílásból áll, osztóoszlopa áttört vállkövet hord. A másik három mérműves, két csúcsíves háromkaréjosban záródó és egy négykaréjos elemből állnak; a mérművek oldala vájatolt, felülete vastag lemez. A nyílások közti felületek északon díszítetlenek, nyugaton részben áttörték, délen tölcseresen mélyítették. A templomban található egyszerű, félgömbös kő keresztelődmedence (melynek eredeti talpa szolgál ma fedélül) kora gótikus.

Schürer 1300 tájára tette, mások a XIII. század közepére (SPS) vagy 1260 tájára (Žáry). Pomfyová meghatározónak tartja az 1268-as évszámot, így az 1260-as éveket valószínűsíti. Az ablakok mérművei viszonylag fejlettek, lehet, hogy a torony befejezése ennél későbbi.

6. A torony déli ablaka
 7. A torony északi ablaka

8. A torony nyugati ablaka
 9. A torony keleti ikerablaka

IRODALOM

CsÁNKI I. 253.
 FEKETE NAGY 1934, 210.
 HUDÁK 1984, 162.
 MEZŐ 2003, 241. (Mühlenbachnál)
 LABANC 2015, 170.
 BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 180.
 MYSKOVSKY 1876a, 79.
 DIVALD 1905, 56.
 GERECZE 1906, 820.
 FOERK 1915, 1.
 MENCL 1935, 346.
 ŠPIRKO 1936, 93–94.
 MENCL 1937, 292–294.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 160.
 MENCL 1965, 31.
 SPS II. 324.
 ŽÁRY 1986, 29., 242.
 DIVALD 1999, 358–360.
 POMFYOVÁ 2001, 201–202.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Mlynica, <http://apsida.sk/c/1921/mlynica> (2009–16)
 TARI 2018, 208–209.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.2., 2.5.55–57., 2.9.7.

10. A szentély nyugati záróköve
 11. A templombelső nyugatról
 12. Szentségfülke a szentély északi falában

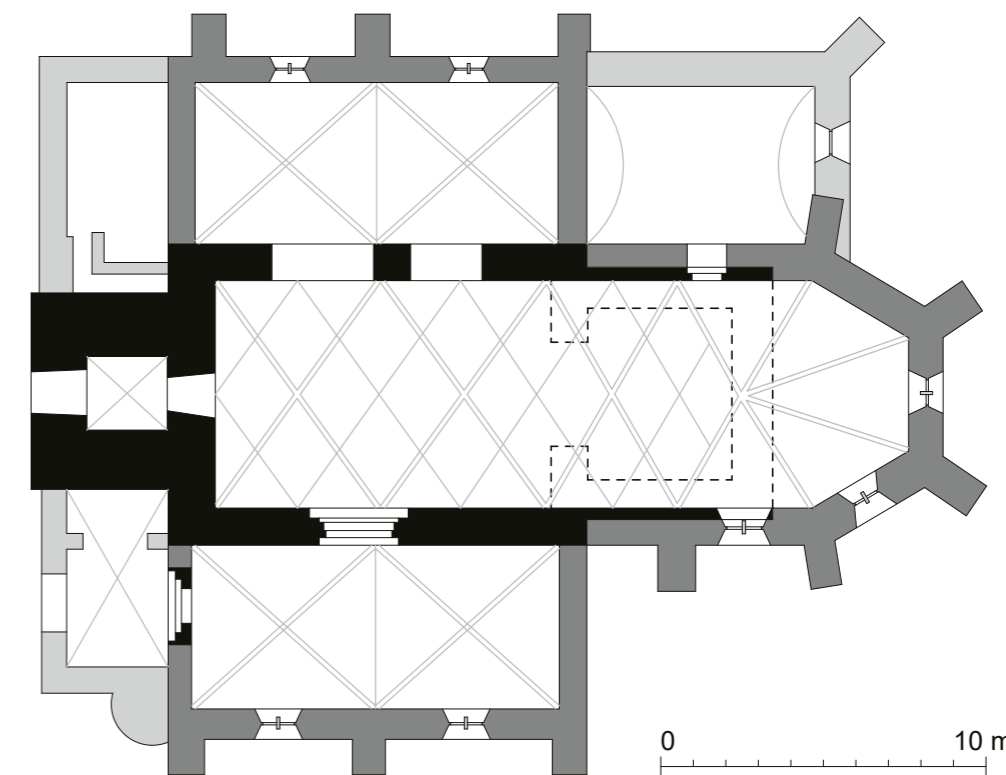
MÁRKUSFALVA

Szepes; 1899-ig Márkus-Csépanfalva, Marksdorf; Markušovce, Szlovákia
 Szent Mihály
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

A XIII. század első felében kapja a területet a későbbi Máriássy család (FEKETE NAGY). Nevéből ítélve Gala fia Márk alapítása lehet a tatárjárás után, egy elpusztult korábbi gyepűőr település helyén (TOGNER–PLEKANEC).
 1280/1290: Jakab szepesi püspök lemond *villa Marci* Szent Mihály-templomának tizedéről (1280/1311: CD V/3. 56. és VIII/5. 77. [vö. ugyanez 1290-re: CD VI/1. 64.]; MES II. 653. no. 729.; AOkl. III. 86. no. 175.; LABANC 2015 szerint az 1290-es évszám a helyes).
 1327: a *Zentmychal* néven említett falut (AOkl. XI. 46. no. 78.) Almási Tibor (AOkl. XI. 410.) Márkusfalvával, BUJÁK (2021, 209.) Hernádfaluvával azonosítja.
 1328: Szent-Mihályur néven emítik a család birtokai közt (SCHMAUK 1889, 70.; CD VIII/3. 336.; AOkl. XII. 39–40. no. 60 és 88. no. 157).

1352: birtokosztálykor *Zentmyhal, que alio nomine villa Marci nuncupatur* (DL 74876; MÁRIÁSSY 32. no. 72.).
 1355: *Máriásfalva* személynévben szerepel (MÁRIÁSSY 34. no. 80.).
 1378: Markusfalua alias Zenthmihal (id. MEZŐ).
 1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 200.).

A Máriássy-család birtokközpontjában létesült templom számos átépítésen ment keresztül. Szentélyét még a XIV. században sokszögzáródásúvá alakították és röviddel később sekrestyével látták el. 1486–90 közt épült északi, 1500-ban déli mellékkápolnája, amelyeknek titulusait forrásokból is ismerjük: Szent Kozma és Damján (1510) és Szent Anna (1502). Ekkoriban bővítették a sekrestyét is, és a főhajó a szentélyvel közös hálóboltozatot kapott. Az utóbbiban keresztelőmedence áll a XVI. század elejéről. A templom 1773-ban leégett, 1818-ban megújították. 1891–1916 között a torony két oldalához bővítmenyeket csatoltak és ekkoriak lehetnek a torony neogótikus ablakai. A templomot Javorský kutatta 1998-ban. Felújítás alatt állt 2014-ben.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

A templom eredeti formájában egyhajós volt, négyzetes szentéllyel és nyugati toronnyal. Ebből ma a torony, a jelenlegi főhajó falai állnak, és az eredeti déli kapu áthelyezve a déli mellékkápolna nyugati falába. A kapu eredetileg háromlépcsős. A szarkövek ma hiányoznak, de az azokat lezáró szemöldökgyámok megvannak. A sarkokban háromnegyedoszlopok álltak, melyek közül a belső törzse hiányzik. A meglévő két külső lépcső sarkain körtetagos hengertag, mely alul rézsűsen ér véget, felül megszakítás nélkül körbefut a csúcsíves archivolton. A hengertagot két horony és keskeny pálcák kísérik. A legkülső felületen egy-egy konzol is elhelyezkedik, amelyeknek ma nincs funkciójuk. Ezek a konzolok és a bal oldali külső oszlopfő szőlődíszes, a belső oszlopfők tölgylevelesek, a szemöldökgyámok belső

oldalán pálmalevél. A jobb oldali külső oszlopfőn nyélre ültetett borostyánlevelek (?). Egységes és teljesen ép lábazata bázison áll, az alsó tórusz fölött két kis gyűrű fut körbe. A csúcsívesen záródó archivolt profilja azonos a kapubélettével, de eredetileg a külső konzolok egy külső hengertagot hordozhattak. A timpanonmező hiányzik. A torony bejárata kőkeretes, csúcsíves. A toronyalj dongaboltozatos. A torony sarkán armírozás. A legfelső, párkánnyal elválasztott szint alatt befalazott ikerablakok, melyek félkörívesek, osztóoszlopokon (ahol megmaradt) kis, vállkőszerű fejezet ül. Ezek alatt magasabb, félköríves ablakok.

Javorský a hajó északnyugati sarkában korábbi falmaradványokat észlelt, amelyeket egy ezt megelőző templomhoz köt. Az egyenes záródású templomot a XIII. század kö-

zépére keltezi, mások a (tévesen datált) 1280-as említéshez igazítva az elé teszik (Mencl, Schürer, SPS). Pomfyová ezt az 1280-as évekre módosítja, és összeköti az ekkor zajló várépítéssel. Tekintetbe véve a helyes évszámot, ez elfogadható.

IRODALOM

CSÁNKI I. 252.
FEKETE NAGY 1934, 104–105.
KÖRMENDY 1974, 313., 316.
HUDÁK 1984, 180.
MEZŐ 2003, 291–292.
LABANC 2015, 174.
LABANC, Peter: Najstaršie písomné zmienky o Markušovciach, in: *Spiš: vlastivedný zborník VIII* (2016), 151–157.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 179.
RÓMER 1876, 30–31.
MYSKOVZKY 1876b.
DIVALD 1905, 46.
GERECZE 1906, 818–819.
FOERK 1913 12–18.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 68–69.
SCHÜRER–WIESE 1938, 165.
MENCL 1965, 34.
SPS II. 297–298.
JAVORSKÝ 1998, 100–104., 63–64. ábra
DIVALD 1999, 354.
POMFYOVÁ 2001, 195–196.
Márkusfalva. Látnivalók (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára 805). Szerk.: HARASZTI Gábor. Budapest: Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület, 2007
TOGNER–PLEKANEC 2012, 364.
PODOLINSKÍ, Štefan: Markušovce, <http://apsida.sk/c/10023/markusovce> (2013–22)
TARI 2018, 210–211.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.2-3., 2.4.7., 2.4.50–53., 2.5.25., 2.6.12., 2.8.44–45., 2.8.77.

← 2. A templom délkeletről
3. Az északi mellékhajó nyugat felé
4. A főhajó nyugatról

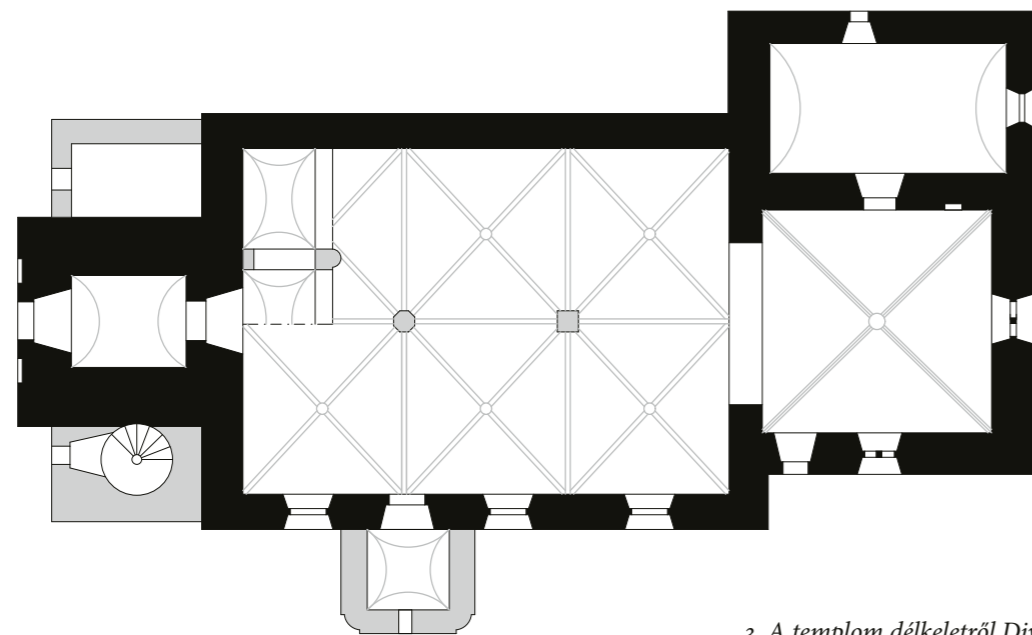
MATEÓC

Szepes; Matzdorf; Matejovce, Porpád része, Szlovákia
Szent István király
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

- 1251: A turóci prépostság alapítólevelében Nagyszalók határleírásában szerepel *villa Mathei* (/1281: HOkl. 22. no. 18.; Reg.Arp. I. 293–294. no. 948.).
- [1275: IV. László király (a Máriássy családhoz tartozó) Márk fia Batiz ispánnak adományozza *villa Mathey* és *Zalouk* falvakat (/1279: SCHMAUK 1889, 12–14. no. IX.; Reg.Arp. II/2–3. 122. no. 2596.). Borsa Mateócra, Schmauk Hernádmátéra vonatkoztatja.]
- 1287: A szepesszombati plébános megegyezik a mateóciakkal ottani filiája, a Szt. István király-kápolna ügyében (CD V/3. 388.).
- 1317: a szász községek között szerepel (/1430: CD VIII/2. 57–61.; SCHMAUK 1889, 39–43. [1312-re]; AOkl. IV. 241. no. 634.).
- 1412-ben elzálogosították.
- 1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).
- 1545: az 1501-ben nyomtatott *Missale Strigoniense* példányát Martinus Transilvanus a templomra hagyja: „Liber ecclesie Zancti Steffani regis in Matzdorff”

1. A templom északkeletről
2. Periodizált alaprajzi vázlat

3. A templom délkeletről Divald Kornél felvételén
(MÉM MDK, Fotótár, 28.960 P) →

(OSZK RMK III. 102/2.; Bibl.Hung. I. 300. no. 1089.; MEZŐ erre vonatkoztatja, de elvben lehetne az erdélyi Szentmáté [Szászmáté/Mathesdorf] is).

Az Árpád-kori templomot 1422-ben alakították kéthajóssá. A XVIII. században barokk átalakítások történtek: ekkori a nyugati karzat a hajóban, a déli előcsarnok, a hajó ablakai és a torony hozzáépítései. 1983-ban és 2004–2005-ben újabb beavatkozásokra került sor.

Az eredeti templom egyhajós, négyzetes szentélyű, északi oldalához épült sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély keleti és déli ablaka csúcsíves, rézsús bélletű. Divald 1903-as fotója (MÉM MDK, Fotótár, P 28960) és

Mencl rajza szerint a keleti mérműves volt, az ablak felső részében egy középső, négykaréjos nyílást hat hasonló vett körbe (PÚ SR, Z 3553/5v; kitér rá Špirko is). A déli ablakot barokk befalazásból bontották ki, köríves mérműve késő gótikus emlékeket idéz. A szentély déli falában kőkeretes, egyszerű, csúcsíves kapu. A szentély keresztboltozatos, bordái sarokhornyoltak. A zárókő szőlőlevelekkel és -fürttel díszített. A konzolok közül az északkeleti levélmaszkos, a délkeleti szakállas emberfő fejedővel (Žáry és Pomfiová szerint koronával, az előbbi szerint Szent Istvánt vagy IV. Lászlót ábrázolja; de ez akár püspöksüveg vagy zsidósapka is lehet), a délnyugati sásleveles, csigás bimbókkal, az északnyugati hosszú levelekkel és virággal díszített.

4. A szentély északkeleti konzola
6. A szentély északnyugati konzola

5. A szentély délkeleti konzola
7. A szentély délnyugati konzola

8. A templombelső nyugatra
9. A szentély déli kapuja

Az északi falban szentségfülke, timpanonja vakmértművel háromszögekre osztott, fölötté kereszt; vasrácsa gótikus. Mellette csúcsíves ajtó vezet a fiókos dongaboltozatos sekrestyébe (Mencl szerint a boltozat barokk, Z 3553/5v). A diadalív csúcsíves, párkánya lemezből, negyedpálcából, negyedhomorlatból és keskeny félpálcából áll; lábazata nincs. A két pillérrel két hajóra osztott hosszház nem őriz korai formákat. A toronyalj dongaboltozatos.

Felmerült datálása a XIV. század első felére (1312, Špirko és SPS), Marosi konzolait a XIV. század első felének archaikus primitivitására hozza példának. Ezzel szemben Žáry véleménye szerint az 1270-es évekre tehető. Pomfyová az 1287-es adattal hozza összefüggésbe, és az 1290-ben már létező Keresztfalu templomához köti. Mivel 1268-ban nem szerepel a szepesi plébánosok között (noha 1317-ben a kiváltságolt százsz települések közt van), logikus 1268–1287 közé tenni.

IRODALOM

CSÁNKI I. 263.
FEKETE NAGY 1934, 209–210.
HUDÁK 1984, 267.
MEZŐ 2003, 193.

LABANC 2015, 174.
BUJÁK 2021, 208.

VAJDOVSZKY 1874a, 179.
DIVALD 1905, 56., 81.
GERECZE 1906, 819.
FOERK 1915, 2.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 94–95.
SCHÜRER–WIESE 1938, 57., 160.,
MENCL 1965, 33.
SPS II. 303–304.
ŽÁRY 1986, 28., 246.
MM 1987, 328., 333. (Marosi E.)
DIVALD 1999, 355.
POMFYOVÁ 2001, 196–198.
PODOLINSKÍ, Štefan: Poprad-Matejovce, <http://apsida.sk/c/1189/poprad-matejovce> (2016-17)
TARI 2018, 212.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK II. kötet, címlap; 2.5.74., 2.7.15., 2.8.18., 2.8.53–54., 2.8.74., 2.9.24–25., 3.2.19.

MENGUSZFALVA

Szepes; Mengsdorf; Mengusovce, Szlovákia
Szent Tamás apostol
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1223-ban alapította Kálmán herceg és Dénes tárnokmester a savniki ciszterci apátságot (ld. ott!), amelynek a terület az alapításától fogva tulajdonában állhatott, hiszen 1260-ban IV. Béla megerősíti a savniki monostort Kálmán hercegtől kapott birtokaiban (/1271: DL 25052 (hamis);

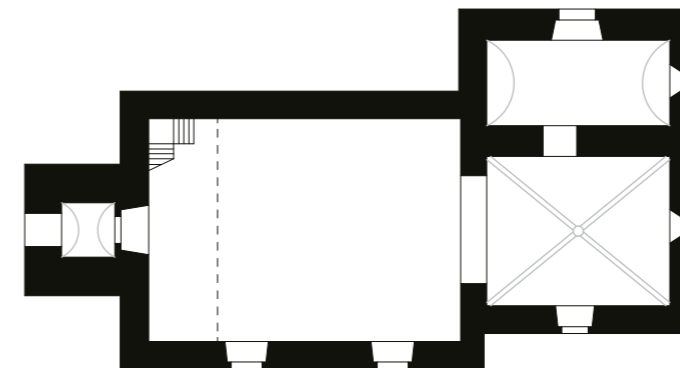
CDSI. II. 452-453. no. 650.; HERVAY 1984 172-173.; Reg. Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.), melynek határai közé esik Mengusfalva területe is.

[1347: az ekkor említett Lucsvna melletti *Roznou* települést (DL 63680; AOkl. XXXI. 97. no. 138.) Števík Mengusfalvával azonosítja (ld. JANOVSKÁ-OLEJNÍK 7. j. és JAKUBČIN 2017, 84.), KEGLEVICH (2007, 35.) szerint viszont Alcnó másik neve lehet.]

1398: a *Mengus* faluban álló Szent Tamás apostol-templom, a savniki apátság birtoka, búcsúengedélyben részesül (/1398: ZsO I. 595. no. 5407. és 615-616. no. 5594.; HERVAY 1984, 175.; vö. WAGNER III. 155.).

A savniki apátság birtokán épült templomról feltételezik, hogy a husziták ezt is felégették 1433-ban. A XVI-XVII. századi javításokról dendrokronológiai kutatások tanúskodnak a toronyban és a szentélyben. A XVII. században a templomot átépítették, miután ismét a katolikusoké lett (1673-ban, illetve 1710-ben). 1832-ben renoválták. 1970-72 közt jelentős restaurálás folyt benne. A 2012-es kutatások nemcsak a tetőzet XVI. századi eredetét tisztázták, hanem érveket szolgáltatottak az egész épület XIV. századi keletkezéséhez.

Kis méretű, egyhajós templom négyzetes szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A templom déli ablakait átalakították, de a szentély keleti ablaka eredeti: félköríves, rézsús bélletben keskeny, háromkaréjos záródású, kőkeretes ablak. A szentélyt keletről két utólagos támpillér támasztja. A szentély és a hajó sarkai armírozottak, a hajó sarkain vállkövekkel. Az armírozás elválasztja a szentélyt és a sekrestyét. A szentélyt magas ívelésű, bordás keresztboltozat fedi. A bordák élszedettek, a zárókő díszítetlen (rajta modern festés). A bordák konzolokról indulnak, amelyek emberföket ábrázolnak: az északnyugati tonzúrás, az északkeleti szakálltalan, rövid göndörhajú, a délkeleti talán kendőt visel (apáca?), a délnyugatinak hosszú, göndör haja

0 10 m

van. Az északi falban nyílik a dongaboltozatos sekrestye gótikus, élszedett kapuja. A diadalív csúcsíves, lábazata rézsús, párkánya (mely csak a déli oldalon maradt meg) lemezből és háromnegydpálcából áll. A hajó síkfödésű. Déli falában befalazott kapu szarkövei, sarkán hengertag és (a ma látható külső felületén) éllel megállított homorlat vehető ki. A torony, mely egy kutatóablak szerint (2014) kötésben van a hajóval, szintén armírozott. Nyugati bejárata csúcsíves, kőkeretes. A felső szinten osztóoszlop nélküli, félköríves záródású ikerablakok. A templomban egyszerű, szabálytalan alakú, XIII. századra datált kő keresztelődmedence.

Datálása a XIII. század második harmada (SPS) és a XIV. század közepe (Janovská-Olejník) között váltakozik. Mencil 1285-1300 közé datálta (PŰ SK, Z 3555/4). Pomfyová Alsó-répához hasonlította, ami a külső jellegét tekintve találó, a konzolok azonban különböznek a szepesiektől (pl. Mateóc), így a szentély boltozását a XIV. század elejére tette. Figyelembe veendő, hogy a torony ikerablakai tartóoszlop nélküliek (ez lehet eredeti állapot), a keleti ablak is mérműves, és a déli kapu szarkövei is fejlettek; ezért feltehető, hogy az egész templom egységesen már 1300 után keletkezett. A torony ablakához és a tetőzethez felhasznált fák dendrokronológiai datálása (1344-45 vagy röviddel később és 1352-54) a szentély architektúrális részleteihez azonban túl későnek tűnik.

← 1. A templom összképe északnyugatról
2. Alaprajzi vázlat
3. A templom délkeletről

- ←← 4. A szentély délnyugati konzola
- ← 5. A szentély északkeleti konzola
- ←← 6. A szentély északnyugati konzola
- ← 7. A szentély délkeleti konzola

- 8. A torony déli ikerablaka
- 9. A déli kapu maradványa
- 10. A torony nyugati bejárata

IRODALOM

CSÁNKI I. 263.
 HUDÁK 1984, 272.
 MEZŐ 2003, 481.
 KEGLEVICH 2007, 36.
 JAKUBČIN 2017, 82. és 84.
 MENCL 1935, 347.
 ŠPIRKO 1936, 108.
 SPS II. 311–312.
 POMFYOVÁ 2001, 198–200.
 JANOVSKÁ, Magdaléna – OLEJNÍK, Vladimír: Kostol sv. Tomáša v Mengusovciach, in: *Pamiatky a múzeá LXIII* (2014), no. 3, 43–48.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Mengusovce, <http://apsida.sk/c/1285/mengusovce> (2017)
 TARI 2018, 212.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.18–20., 2.3.4., 2.5.39., 2.5.62., 2.9.34–37.

MÉNHÁRD

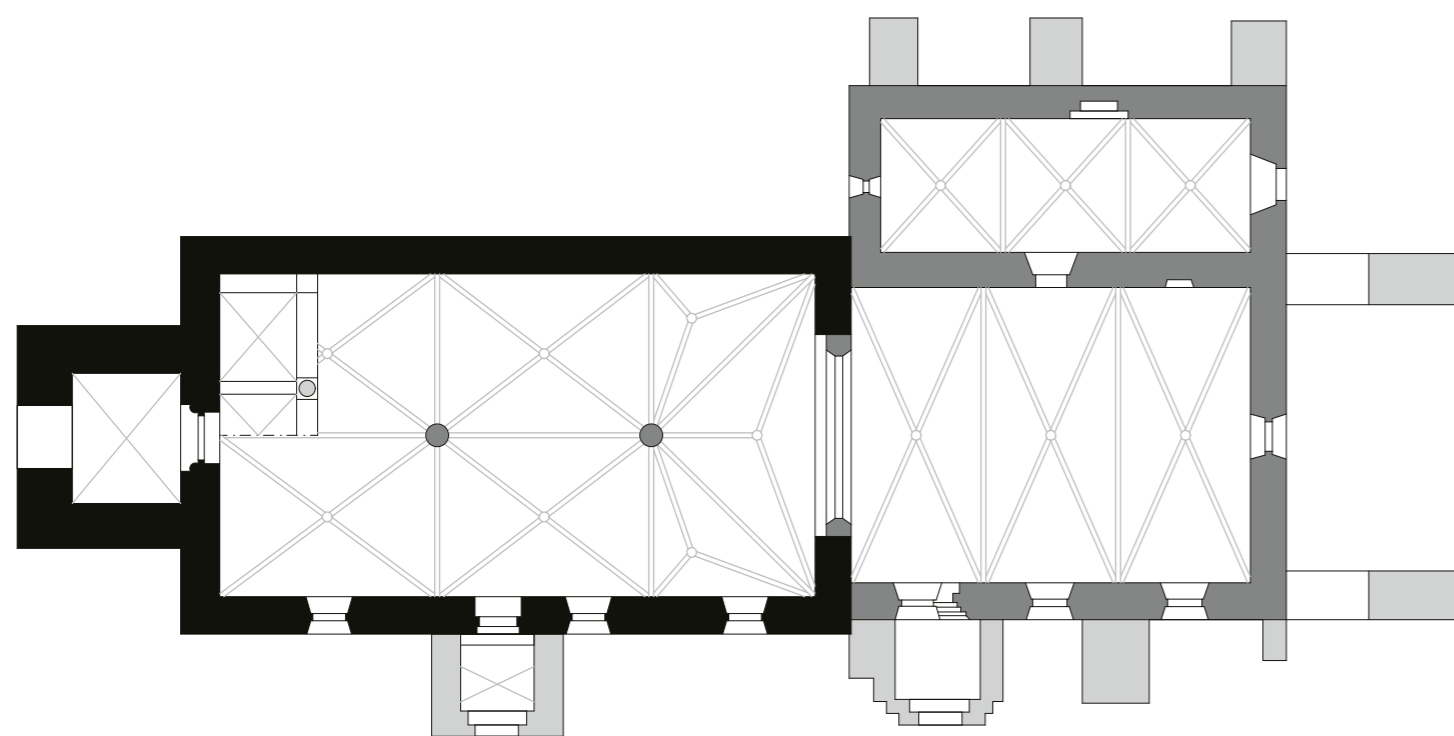
Szepes; Varbó, Menhardsdorf; Vrbov, Szlovákia
Szent Szervácius (1842: 1222)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

- 1251: a turóci prépostság alapítólevelében Szenterszéb-
falva (Késmárk) határleírásában szerepel *villa Werbev*
(/1281: HOkI. 22. no. 18.; Reg.Arp. I. 293–294. no. 948.).
Ezek szerint eredetileg szláv falu, ahová a szászok csak
később települtek be (FEKETE NAGY).
- 1265: papja, Arnold elismeri, hogy plébániája a szepesi
prépost joghatósága alá tartozik (id. LABANC, 71.j.).
- 1268-ban *villa Menhardi* néven szerepel a szepesi plébá-
nok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
- 1308: Jakab, *Verbo* Szent Szervácius-temploma plébánosá-
nak engedélyével Lefkócon (Lök) kápolna épülhet
(RDSI I. 252. no. 550.; AOkl. II. 150. no. 335.).
- 1317: a szász községek között szerepel mint *villa Meyn-
hardi quae Virbo apellatur* (/1430: CD VIII/2. 57-61.;
SCHMAUK 1889, 39–43. [1312-re]; AOkl. IV. 241. no. 634.).

1412-ben elzálogosították.
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
(BUJÁK 2021, 199.).

A templomot az 1350-es években kéthajóssá alakították, a
sekrestyét boltozták és új szentéllyel látták el. 1539-ben és
a XVII. században módosították. 1772-ben jelentős barokk
felújítás, 2003–2007 közt renoválás.

Egyhajós, nyugati tornyos templom, nyújtott, három
boltszakaszból álló, egyenesen záródó szentéllyel és vele
azonos hosszúságú, boltozott sekrestyével. A szentélyt kü-
lönféle korú támpillérek és támívek erősítik. A szentély és
a hajó ablakai barokk koriak. A szentély és a hajó déli olda-
lához egy-egy barokk előcsarnok tapad, de a bejáratok kö-
zépériak. A szentély déli kapuja bélletes, körtetagos hen-
gertagok és homorlatok váltakozásából áll, fejezete nincs.
A hajó barokkizált déli kapuja félköríves, béllete kétlépcsős,
a sarokban háromnegyedoszloppal. A fejezetek stukkódí-
szesek, fölöttük lemezes-hengertagos fejlemez. A szentély
keleti és a hajó északi falában befalazott, magas, csúcsíves,

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

illetve félköríves ablak. A hajó nyugati részén eredetileg
is karzat helyezkedett el. A dongaboltozatos toronyaljából
nyílik a nyugati kapu, mely megőrizte eredeti formáját. Ez
is kétlépcsős bélletű, sarkaiban háromnegyedoszloppal.
Egységes párkánya lemezből és negyedhomorlatból áll.
A félköríves archivoltban az oszlop folytatásának poligoná-
lis hengertag felel meg, a külső sarok vájatolt, melynek in-
dításánál félpalmetta látható. Az ívmező díszítetlen. A jobb

oldali oszlop kehelyfejezetén szőlőfürtös és leveles dísz,
sarkán volutával; ettől jobbra a falsarok külső oldalán há-
rom rozetta. A bal oldali fejezet bimbós jellegű, középen
voluta, mellette két rozetta, legkívül egy-egy gömb. A lába-
zatokat (alul rézsús saroklevéllel, fölötté nehézkes tórusz)
erősen megújították. A toronyba csúcsíves boltív vezet,
melyet lemezből és negyedpálcából álló párkánnyal láttak
el. A torony felső részén, egy falvisszaugrás fölött nyugat-

2. A templom délkeletről

ra és délre csúcsíves ikerablakok néznek, nyolcszögű, széreny virágdísszel ellátott, kehelyfejezetes osztóoszloppal (megújított?).

Datálására a XIII. századon belül számos kísérlet történt: megfogalmazódott annak vége (Schürer), a második fele (SPS), a század közepe előtt (Mencl) és az 1250-es évek, megengedve, hogy a (forrásokkal nem igazolható, a diadalív

barokk feliratában olvasható) 1222-es évszám jelzi a kezdeteket (Žárý). Pomfyová ehhez csatlakozva a késő román sajátosságok miatt a XIII. század első felét említi. Megfontolandó azonban, hogy a jobb oszlopfő igen közel áll a leibici nyugati kapun találhatóhoz, így azokat célszerűtlen elválasztani egymástól; ennek alapján inkább az 1250-es évek (az 1265-ös említés előtti időszak) valószínűsíthető.

IRODALOM

CsÁNKI I. 252–253.
 FEKETE NAGY 1934, 219–220.
 HUDÁK 1984, 263.
 CHALUPECKÝ, Ivan: *Dejiny Vrbova*. Levoča, 1996
 MEZŐ 2003, 396.
 LABANC 2015, 168.
 BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 180.
 DIVALD 1905, 56–57.
 GERECE 1906, 819–820.
 FOERK 1915, 4–5., 31.
 ŠPIRKO 1936, 84–85.
 MENCL 1937, 284., 290.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 34., 44., 156–157.
 MENCL 1965, 31.
 SPS III. 420–422.
 ŽÁRY 1986, 26., 250.
 DIVALD 1999, 356.
 POMFYOVÁ 2001, 260–262.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Vrbov, <http://apsida.sk/c/13167/vrbov> (2013–17)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.6., 2.4.26–27., 2.4.76., 2.8.21–22., 2.8.85.

3. A hajó keletről

4. Konzol a sekrestyében

5. Zárókő a sekrestyében

6. A torony déli ikerablaka

7. A szentély keleti szakaszának boltozata zárókővel

8. A sekrestye nyugat felé

MILAJ

Szepes; Milajfalu; Miloj, elpusztult falu Szepeskörtvélyestől nyugatra, Szlovákia
Szent Szaniszló
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

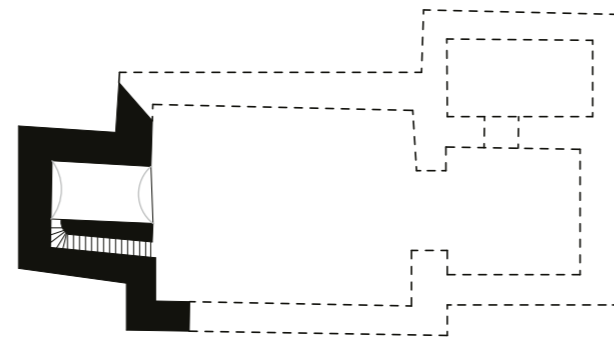
1255: IV. Béla király eladományozza a Hernád-menti *terra Myloy* nevű területet Kunch ispánnak (/1294: HOKl. 29–31. no. 23.; MÁRIÁSSY 12. no. 2.; Reg.Arp. I. 322. no. 1061).

1282: már faluként, *villa Konch Mylay vocata* néven említik határjárásban (/1282/1382/1383; Reg.Arp. II/2–3. 303–304. no. 3195.).

1324: Kunch fia Conradus és mások eladnak Szent Stanizlaus melletti kúriát és földeket Szent Stanizlaus-i Gothfridus fia Goblinusnak (AOKl. VIII. 50. no. 81. nem azonosítja, MEZŐ Milajra vonatkoztatja).

1365: Kunc ispán gyermektelen dédunokája eltartás fejében Milaj, Haraszt és Kuffurbach birtokokat eladományozza (MÁRIÁSSY 35. no. 86.).

1402: Kelement, a milaji Szent Szaniszló-templom plébánosát említik (ZsO II/1. 256. no. 2128.).

0 10 m

1. A templomrom délkeletről
2. Periodizált alaprajzi vázlat

A falu a XVI. században elpusztult. A templom köveit a Csákyak szepeskörtvélyesi kastélyához használták építőanyagul. A falu helyén B. Polla folytatott ásást 1962–63-ban.

A feltárás szerint egyhajós, egyenes záródású templom volt, északról kapcsolódó sekrestyével. A templom kapuja a déli oldalon nyílt. Jelenleg ebből a nyugati fal töredékei és az ehhez kapcsolódó torony romja áll. A törtkőből épült torony sarkai armírozottak. A torony alsóbb szintjein résablakok nyílnak. A legfelső szinten minden irányba ablakok néztek, amelyek közül íves kerettöredékeket őrzött meg az északi, a nyugati és a déli. Ennek alapján lehet, hogy tágas, félköríves keretük volt, de ikerablakok is lehettek. A déli oldalon ez alatt kisebb ablak, melynek kőkerete háromkaréjos lezárású. A torony dongaboltozatos földszintje enyhén csúcsíves boltívvvel nyílt a hajó felé. Mellette a déli oldalon félköríves bejáratú lépcső vezet a torony első emeletére, amely nem volt nyitott a hajóra. A következő szinten nagy, félköríves nyílás vezetett az egykori padlásra. A hajó síklefedésű volt. A déli fal csonkja egy ablak nyugati keretét őrizte meg. Polla a feltárás során kőtöredékeket is talált (konzol, párkány- és bordatöredék élszedéses, vastag orral).

A falu feltárásakor XIII–XV. századi érméket és kerámiát találtak. A helyszínről később is származtak XIII. századi régészeti leletek (Javorský in AVANS 1984 118., AVANS 1988 77.). A templom északi diadalíve korábbi sírt vágott el, ezért feltételezhető, hogy volt előzménye is. Az ismert templomot a XIII. század második felére datálták (Polla, Habovštiák, Pomfyová). Javorský félévszázaddal korábbra tette, a XIII. század első felére, és a XIII. század második felére csak a tatárjáraskor megsérült templom helyreállítását datálta. A tornyot a kapu és az ablakok román jellege miatt

3. A torony földszintje keletről
4. A templomrom északnyugatról

5. A templomrom keletről a feltáráskor (Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava/Pozsony, 000193)

az első fázishoz kötötte. Erre azonban az ismert részletek nem adnak alapot. A templomot a birtokot elnyerő Kunc ispán, (Görgei) Jordán veje építhette 1255 és 1282 között.

IRODALOM

CSÁNKI I. 263.
FEKETE NAGY 1934, 114–116.
HUDÁK 1984, 337.
MEZŐ 2003, 395.
DIVALD 1906, 3.
GERECZE 1906, 810.
ŠPIRKO 1936, 123.
POLLA 1966, 134–142.

HABOVŠTIK 1985, 312–313.
JAVORSKÝ, František: Nemý svedok histórie, in: *Nové spišské hlasy VI* (1996), 1. sz. 4.
DIVALD 1999, 334.
POMFYOVÁ 2001, 200–201.
POMFYOVÁ 2003, 187.
SVAČOVÁ, Mária: Zaniknutá stredoveká obec Miloj: prehľad literatúry a názorov, in: 3. *Študentská vedecká konferencia*. Ed. SLANČOVÁ, D. – BOČÁK, M. – ŽARNOVSKÁ, I. Prešov: PU v Prešove, 2008, 267–276.
PODOLINSKÍ, Štefan: Miloj, <http://apsida.sk/c/11405/miloj>
PODOLINSKÝ–PODOLINSKÁ 2022, 132–143.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.46–47., 2.5.33–34.

NAGYOLLSVA

Szepes; 1899-ig Olsavicza; Oľšavica, Szlovákia
Szent Miklós
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
esztergomi egyházmegye

1300: a Zsigraiak birtokosztályában tűnik fel *Olsawycha* erdő (HO VI. 459. no. 338.).
1308: a szepesi prépost engedélyezi, hogy Zsigrai Miklós szepesi várnagy *Elsawycha* újratelepítésre váró falujában *in honore beati Nicolai* kápolnát vagy templomot építhessen és szabályozza a pap jogait (/1325: AO I. 148–149.; AOkl. II. 160. no. 358.).
1325: Boleszló esztergomi érsek átírja az engedélyt (MES III. 66.; AOkl. IX. 126. no. 212.).

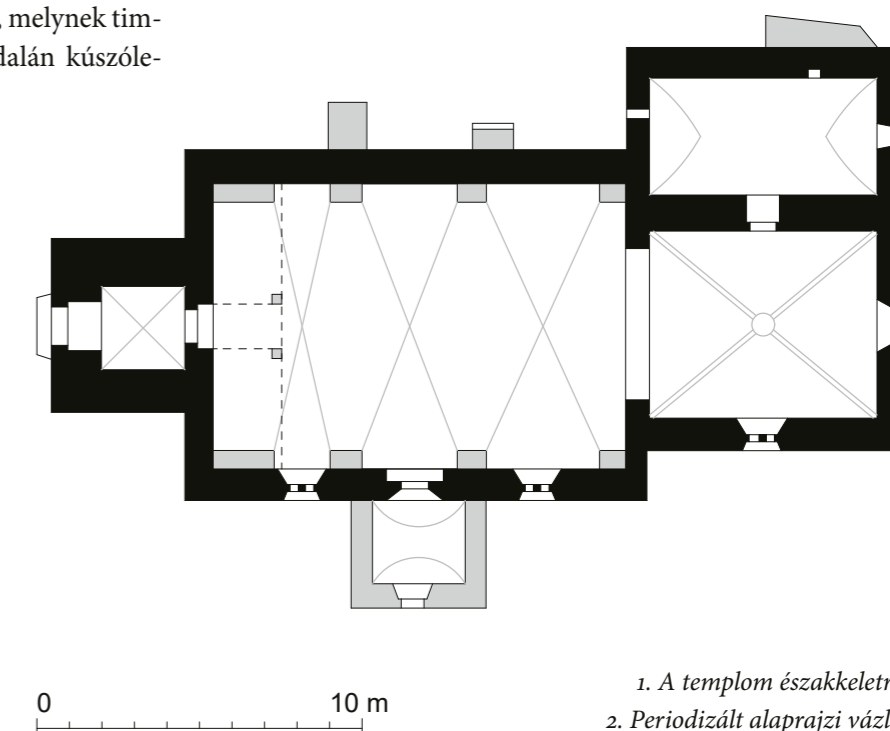
A templom egykor kéthajós hosszházát a XVII. század végén boltozták és déli előcsarnokkal látták el.

Egyhajós templom, négyzetes záródású szentéllyel, sekrestyével, nyugati toronnyal. A szentély déli és keleti oldalán magas, mérműves ablak, hasonló a hajó két déli ablakához. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái sarokhornyoltak, keskeny orral. A bordák hasáb keresztmetszettel indulnak, sarkai rézsűvel mennek át a vájatolásba. A konzolok vakmérművesek, plasztikus kialakításúak, egyesek párkányán „A” betűvel. A zárókő díszítetlen (modern felirattal). A keleti fal északi oldalán szentségfülke kőkerettel, melynek timpanonja vakmérműves és rozettás díszű, oldalán kúszólevelekkel. A sekrestyeajtó kőkerete élszedéses, egyenes záródású, sarokkonzolai karéjos vonalúak, felületükön vakmérművek és „A” betűk.

A sekrestye csúcsíves dongaboltozattal fedett. Keleti ablaka félköríves, rézsűs bélletű. A diadalív csúcsíves, lábazata kétlépcsős rézsű, párkánya nincs. A hajó boltozata barokk, északi falához két támpillér támaszkodik. A hajó déli kapuja többlépcsős, magas lábazatról indul, béllete két hengertagból áll (a belső körtetagos), melyeket félhomorlatok kísérnek. Fejezete nincs, az archivolt csúcsíves, ívmező nélküli. A torony nyugati kapuja csúcsíves, vájatolt bélletű, fejezet nélküli. A torony ablakai átalakítottak.

A templom formái egységes építkezésről tanúskodnak. Fejlett mérműves ablakai, vakmérműves díszei és kapui a XIV. századi lőcsei műhelyt idézik. Az alaprajzi elrendezés, a sekrestye formái és a bordaindítás a XIII. századi szepesi tradíciót folytatják, de modernizálva. Datálása egyértelműen 1308 utáni, közel állhat az 1325-ös megújításhoz. Pomfyová szerint ezt követően, a XIV. század második negyedében épült.

3. A nyugati kapu

4. A sekrestyekapu konzolai

5. A szentségfülke balról

IRODALOM

CSÁNKI I. 264.

FEKETE NAGY 1934, 159.

KÖRMENDY 1974, 329.

HUDÁK 1984, 188.

MEZŐ 2003, 326.

DIVALD 1905, 60.

GERECZE 1906, 822.

ŠPIRKO 1936, 120.

SPS II. 421–422.

DIVALD 1999, 365–366.

POMFYOVÁ 2001, 206–207.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.58., 2.3.11., 2.3.36., 2.4.17., 2.5.4., 2.7.23.

NAGYSZALÓK

Szepes; Großschlagendorf; Velký Slavkov, Szlovákia
Szent András (1700–1708; 1842: 1245 k.)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

A tatárjárás előtt alapított (FEKETE NAGY), szláv személy-
névi eredetű (KISS L. II. 211. vö. I. 47.) falut
1251-ben *villa Zolok* néven IV. Béla a turóci prépostságnak
adományozza (/1281: HOKl. 21. no. 18.; Reg.Arp. I.
293–294. no. 948.).

[1275: IV. László király (a Máriássy családhoz tartozó)
Márk fia Batiz ispánnak adományozza *villa Mathey* és
Zalouk falvakat (/1279: SCHMAUK 1889, 12–14. no. IX.;
Reg.Arp. II/2–3. 122. no. 2596.). Fekete szerint nincs
adat arra, hogy a Máriássyak tényleg birtokolták, ld.
még Mateócnál!]

[1312: Rikolf fia Rikolf és Tekele nb. János tiltakozik, hogy
Rikolf Zalokmezeje birtokán János fiát megölték (CD
VIII/1. 479.; AOKl. III. 106. no. 222.); Kristó ezt Kis-,
illetve Nagyszalókra érti (AOKl. III. 514.), de mivel
a per az újvári ispán előtt zajlik, a Tekele nemzetség
Sárosban tevékenykedett (KARÁCSONYI 1995, 990.,
994.), és a sárosi Szalók birtokot a Tarkói család ősei

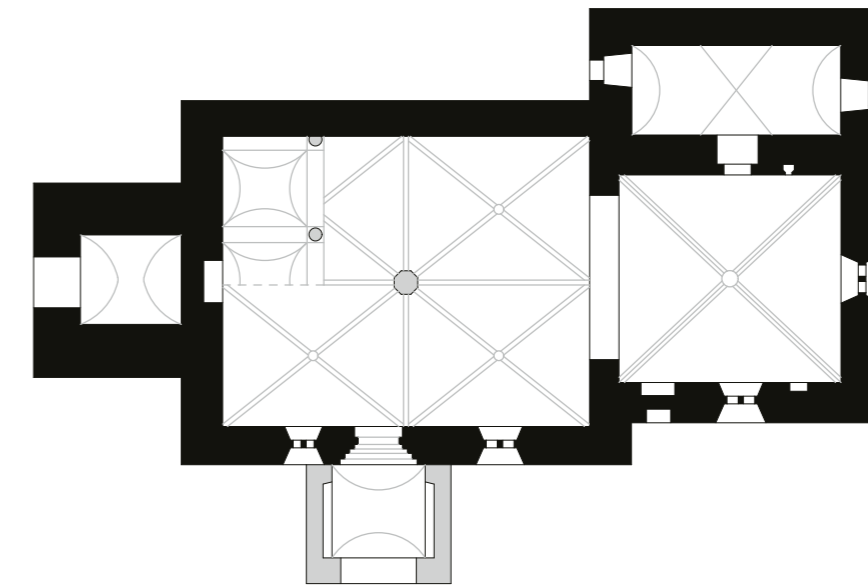
birtokolták, feltételezhető, hogy Alsó-, illetve Felső-
szalók környékére vonatkozik.]

1317: *Slouk* néven a szász települések között szerepel
(/1430: CD VIII/2. 57–61.; SCHMAUK 1889, 39–43.
[1312-re]; AOKl. IV. 241. no. 634.).

1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja
(BUJÁK 2021, 203.).

1400 körül kéthajóssá alakították és hosszházat boltozták.
Felmerült, hogy a torony a XVII. századból származik
(SPS) vagy csak átalakították a XVIII. században (Žárý).
1776-ban nyugati karzatot építettek a hajóba, ekkori lehet a
déli előcsarnok is. Az 1861-es tűzkár után helyreállították.
Renoválták az 1980-as években.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom sekrestyével és
nyugati toronnyal. A szentély a hajóval azonos magasságú.
Keleti és déli falán mérműves ablakok, melyek megegyeznek
a hajóéval. A szentély déli falában befalazott, kis, csúcsíves
kapu élszedett kókerettel. A szentélyt bordás keresztboltozat
fedi, bordái sarokhornyoltak. A keleti konzolokra szőlőleveleket,
a nyugatiakra hosszú levelek közt növény virágot faragtak.
A zárókövet rozetta körül körbefutó szőlőlevelek díszítik.
A szentély északi falában csúcsíves, háromkaréjban

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom délkeletről

záródó szentségfülke, melyet hegyesszögben találkozó, erőteljes párkány keretel. A déli falban egyszerű, téglalap alakú falfülke. A sekrestye fiókos dongaboltozattal fedett. A diadalív csúcsíves, párkánya lemezből, félpálcából és negyedhomorlatból áll, lábazata ennek a fordítottja (alul félpálca, fölött negyedhomorlat). A hajó déli kapuja csúcsíves, bélletét négy csúcsívtagos profilú hengertag és köztük homorlatok alkotják, külső és belső oldalán egy-egy további, keskeny hengertaggal. A belső hengertag önálló fejezettel rendelkezik álló tölgylevelés dísszel, a többi közös fejezetét kapott, bal oldalon szőlő-, jobb oldalon borostyán(?) levelekkel. A bal oldali kiforduló felületen pálmalevél fele maradt meg. Magas oszlopszékének minden második eleme kannelúrázott. Lábazata a tórusz fölött két gyűrűből áll. Az

archivolt a béllet profilját ismétli. Timpanonja helyén háromkaréjos, áttört mérmű. A toronyalj csúcsíves dongával fedett, belsejébe nyugatról csúcsíves boltív vezet.

Žárý a XIII–XIV. század fordulójára tette. Ezt Pomfyová a dénesfalvi kapu és a keresztfalui és mateóci konzolokkal felismert rokonság miatt az 1280–90-es évekre módosította, ami elfogadható.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 254.
FEKETE NAGY 1934, 209.
HUDÁK 1984, 227.
MEZŐ 2003, 38.
BUJÁK 2021, 208.

- VAJDOVSZKY 1874a, 180.
DIVALD 1905, 56.

3. A szentély északnyugati konzola
4. A szentély északkeleti konzola
5. A templombelső nyugatról

- GERECZE 1906, 821.
FOERK 1915, 24–26.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 93.
MENCL 1965, 34.
SPS III. 394.
ŽÁRÝ 1986, 31., 240.
POMFYOVÁ 1998, 20.
DIVALD 1999, 362–364.
POMFYOVÁ 2001, 255–257.
PODOLINSKÍ, Štefan: Velký Slavkov, <http://apsida.sk/c/1175/velky-slavkov> (2016)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.62–63., 2.7.10., 2.8.42., 2.8.51., 2.8.55., 2.8.60., 2.8.75.

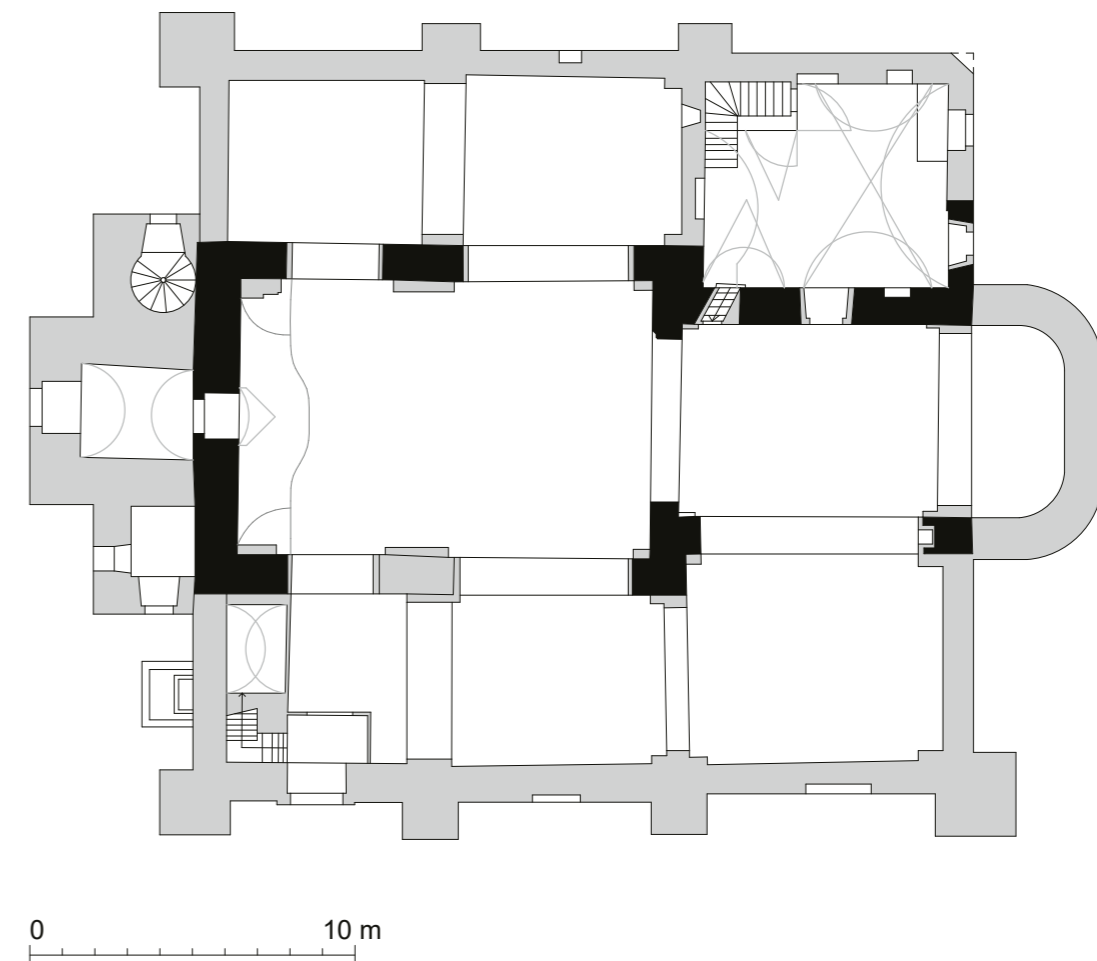

6. A torony nyugati bejárata
7. A diadalív lábazata
8. A diadalív párkánya
9. A szentély befalazott déli kapuja

1. A szentélybelső északkelet felé
2. Periodizált alaprajzi vázlat

ÓLUBLÓ

Szepes; Lubló, Lublóvárnya, Altlublau, Podsadek, Stara Lubowla; Stará Lubovňa, Szlovákia
Szent Miklós (1842: 1222, Buják: 1528)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

[1256-ban tűnik fel Csánki szerint, de forrást nem idéz, és a későbbi irodalom ezt nem említi.]

1292: Vencel cseh király mint krakkói herceg Henrik podolini soltésznek kiváltságokat ad és Lublót Podolin árkainak megerősítésére kötelezi (CD VI/1. 230–232.).

1299: Jakab szepesi püspök intézkedik a lublói és podolini tizedről (WAGNER I. 308.; CD VI/2. 209.; vö. PIRHALLA 1899 33–34.).

[1315-re hamisított oklevélben tanúként szerepel *Vigandus plebanus de Lublow* (RDSI II. 52.; AOkl. IV. 87. no. 219.).]

3. A templom északkeletről

[1342-re hamisított oklevél szerint I. Lajos király városi rangra emeli (AOkI. XXVI. 153–154. no. 175–176. között).] 1412-ben elzalogosítva. 1520-ban a lublói plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

Jelentős barokk átépítés a XVII. század folyamán, amikor fokozatosan háromhajósá alakították, és kibővítették a sekrestyét. A XVIII. században épült fel a nyugati torony és a szentélyt a keleti falat lebontva bővítették. Kisebb átalakítások a XIX. század folyamán is történtek. A szentély falkepeit 2016-ban fedezték fel, és azóta folyik restaurálásuk. Ehhez kapcsolódóan 2018-ban régészeti kutatás is folyt.

A templom eredeti formájában egyhajós és négyzetes szentélyű épület volt, északi oldalán sekrestyével. Az északi fal XIV. századi falképei kirajzolják az egykori boltozat parabolaíves homlokívét. A diadalív csúcsíves, párkánya lemezről, félpálcából és negyedhomorlatból áll, lábátát vastag vakolat takarja. A barokk déli mellékkápolna és a szentély közti falcsonkban falfülke gótikus vasráccsal. Kő keresztelő-medencéje a XVI. század elejéről való (1510).

MencI az alaprajzán szereplő felirat szerint a XIII. század második felére, 1280 tájára datálta (PÚ SR, Z 3575, id. Kasenčáková 41. j.; hasonlóképpen SPS). Mivel 1299-ben már tizedéről intézkednek, ez előtti; Pomfyová nem zárja ki a XIII. század első felét sem, de erre nincs alap; az eddig ismert formák beleillenek a XIII. század második felébe.

IRODALOM

CSÁNKI I. 252.
FEKETE NAGY 1934, 247–248.
KÖRMENDY 1974, 337.
HUDÁK 1984, 189.
MEZŐ 2003, 326.
Lexikon 2010, 480–487. (Ján Lukačka)
BUJÁK 2021, 211.

VAJDOVSZKY 1874a, 181.
RÓMER 1876, 28.
DIVALD 1905, 48.
GERECZE 1906, 817.
ŠPIRKO 1936, 67.
SPS III. 190.
DIVALD 1999, 352.
POMFYOVÁ 2001, 244.
PODOLINSKÍ, Štefan: Stará Lubovňa, <http://apsida.sk/c/11409/stara-kubovna> (2017)
TARI 2018, 232.
KASENČÁKOVÁ, Zuzana: Výsledky archeologického výskumu v Kostole sv. Mikuláša v Starej Lubovni, 2019, <http://www.hradlubovna.sk/wp-content/uploads/2019/01/Final-%C4%8Dl%C3%A1nok-Kostol-sv.-Mikul%C3%A1%C5%A1a-krypty.pdf>

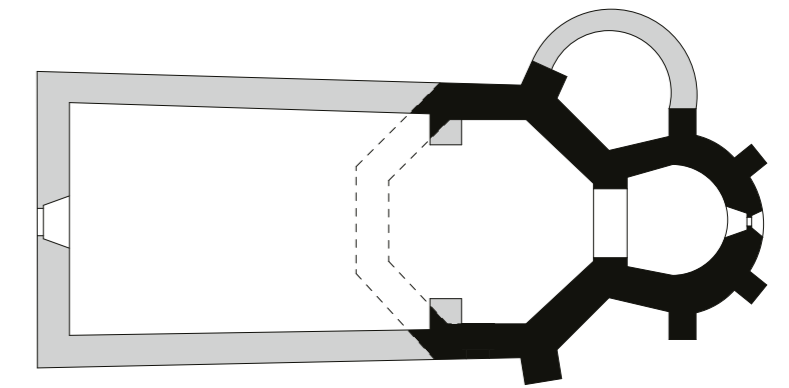
PODOLIN

Szepes; Pudlein, Podoliniec; Podolíneč, Szlovákia
Szent Anna (1728)
kápolna
esztergomi egyházmegye

1235: a krakkói püspök a pápának panasolja, hogy az esztergomi egyházmegyei Szent Márton prépostja beszedi a tizedet a Szűz Mária és egyéb egyházakból (melyet Podolinra ért: CDSI I. 323. no. 446.; vö. SROKA 1994, 51.).

1244: V. Boleszláv krakkói herceg Henriknek adja a podolini soltészséget (CD IV/1. 353., KÖRMENDY szerint kétes hitelű).

1288: Szent Kinga (IV. Béla lánya és Boleszláv herceg özvegye) Henrik podolini soltésznek erdőseget ad, melynek során Podolin és Gnězda villaként

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről

szerepel (CD V/3 425.; HO VI. 336. no. 243.; RD 158. no. 251.).

1292: Vencel cseh király mint krakkói herceg Henrik podolini soltésznek kiváltságokat ad; ebben Podolint városnak nevezi és a magdeburgi joggal ruhazza fel (CD VI/1. 230–232.).

1298: a krakkói egyházmegyében lévő podolini Szűz Mária-templom búcsúengedélyt kap a munkák befejezéséhez (BÁRDOSY 1802, 429–431.; CD VI/2. 172–174.; vö. PIRHALLA 1899 33–34.).

1299: Jakab szepesi prépost intézkedik a lublói és podolini tizedről (WAGNER I. 308.; CD VI/2. 209.; vö. Reg. Arp. II/4. 220. no. 4239.; ld. PIRHALLA 1899, 33–34.).

1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 202.).

A városszéli temetőben álló centrális kápolnát a XV–XVII. században hajóval bővítették. 1880-ban és 1970-ben restaurálták. 1983-ban kisebb régészeti kutatás folyt rajta. 1992-ben ismét felújították, melyet korlátozott régészeti kutatás kísért.

Az eredeti templom nyolcszögletű hajóból és patkóíves szentélyből állt. Az apszishoz négy, a hajó sarkaihoz egy-egy támpillér kapcsolódik. A szentély keleti ablaka tömzsi, rézsűs, félköríves lezárású. A szentélyhez utólagos sekrestye kapcsolódik északról. A szentélynek keskeny, csúcsíves diadalíve van, párkány nélkül. A hajó délkeleti ablaka keskeny, csúcsíves, rézsűs bélletű. Térlefedése a nyolcszöghöz igazított kolostorboltozat keleti fele, középen nyolcszögű lyukkal. A bővítéskor keletkezett hajóhoz csúcsíves diadalívvel csatlakozik, és az utólagos sekrestye bejárata félköríves, élszedett. A templomban egyszerű kő keresztelőmedence található (XIV. század második fele).

Az 1983-as kutatás szondája a nyolcszögű hajó alatt kör alaprajzú épület nyomát fedezte fel, melyet a XIII. század elé keltezett. Ezt az 1992-es kutatás elvetette, és nem talált a

XIII. századnál korábbi nyomokat. Felvetődött, hogy a ma álló centrális épület kétfázisú, és az apszis a XIII. század közepéről, az oktagon a XIV. század elejéről származik (SPS), de ezt a régészeti kutatás kizárta, és a patkóíves szentélyt a nyolcszögű hajóval együtt a XIII. századra tette. Mencl német analógia (Ludorf) alapján a XIV. század első felébe sorolta. Pomfyová a román és gótikus formák együttélése miatt a XIII. század második felét valószínűsítette.

IRODALOM

CsÁNKI I. 253.

FEKETE NAGY 1934, 245–246.

KÖRMENDY 1974, 334–336.

HUDÁK 1984, 416.

BEŇKO, Ján: K počiatkom a mestskému vývoju Podolínce, in: *Z minulosti Spiša - Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči* I (1993), 17–26.

Lexikon 2010 323–330. (Karin Fábrová)

LABANC 2015, 134.

BUJÁK 2021, 211.

MENCL 1937, 355–357.

SPS II. 491.

GERVERS-MOLNÁR 1972, 35.

JAVORSKÝ 1983, 98–99., 51–52. ábra

SLIVKA–JAVORSKÝ 1984, 205–207.

POMFYOVÁ 1998, 20.

VANČO 2000, 135–137.

POMFYOVÁ 2001, 207–209.

ROSTÁS 2010, 259–273.

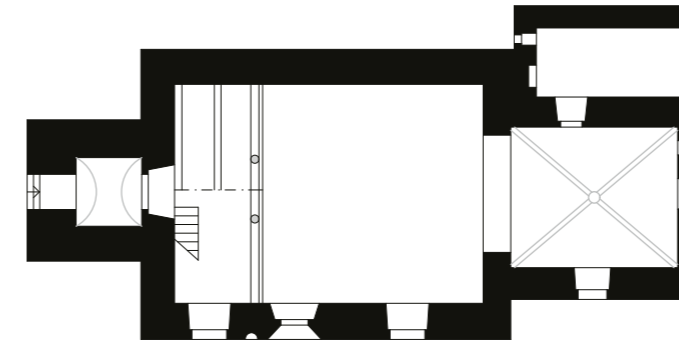
ROTH 2011, 175–176.

PODOLINSKÍ, Štefan: Podolíneč, <http://apsida.sk/c/1744/podolinec> (2009–13)

TARI 2018, 239.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.9–10., 2.1.11–12., 2.3.19., 2.6.19.

PONGRÁCFALVA

0 10 m

Szepes; Pongratzowitz; Pongrácovce, Szlovákia
Szent Szaniszló (1842)
Szepesmindszent filiája
esztergomi egyházmegye

1297: Zsegra melletti birtok határjárása során említik Fiók fia Pongrác földjét (*terra Pangrach Fiochi*) (PETRÓCZY I. 197. no. 14.).

1307: Petőszinye birtokügyeiben szerepel többek között *Pangracius filius Fiach*, aki a birtok névadója lehet (RDSL. I. 218. no. 476.; AOkl. II. 79. no. 169.).

1352: Pongrác unokája megkapja a lánynegyedét Szalók birtokból (AO V. 622. no. 392.).

1360: a falu első említése (id. FEKETE NAGY 91. j.)

1408: *Pangrachffalua* említése birtokperben (ZsO II/2. 134. no. 6088).

1. Alaprajzi vázlat →
2. A templom délről →

A templomot 1758-ban átépítették, aminek emlékét őrzik a déli ablakok.

Egyhajós, egyenes záródású templom sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély keleti ablaka mérműves, tagolatlan osztópillére két csúcsíves háromkaréjban végződő nyílást választ el, fölötte négykaréjos lyuk. A mérmű oldala vájatolt, felülete vastag lemez. A szentélyt keresztboltozat fedi. Bordái sarokhornyoltak, de a konzolokról hasáb alakban indulnak, az átmenetet bizonytalan formájú részsűk alkotják. A zárókő díszítetlen (modern festéssel). A konzolok megtört vonalú gúlák. A keleti fal északi részén szentségfülke, timpanonjában geometrikus mérművel, fölötte keresztel. A sekrestyébe élszedéses, csúcsíves kapu vezet. A szentély északi falán, a boltozat alatt Mária koronázását ábrázoló falkép. A diadalív csúcsíves, déli párkánya lemezből és negyedhomorlatból áll, lábazata részsűs (az északi hiányzik). A hajó síkfödémes. A déli kapu csúcsíves, fejezet nélküli, béléttét három csúcsívtagos hengertag és köztük homorlatok alkotják. A torony földszintjébe nyugatról csúcsíves boltív nyílik. A toronyból egyszerű, csúcsíves kapu vezet a hajóba. A torony legfelső ablakai közül a déli és a nyugati csúcsíves ikerablak osztóoszlop nélkül; északra egyszerű csúcsíves ablak, keletre háromkaréjos lezárású nyílás néz.

A templomot a XIII. század végére (SPS) vagy 1300 tájára (Togner–Plekanec) tették, Pomfyová a XIII. század utolsó harmadát tartja elképzelhetőnek és Szepesmindszentre utal. A rokonság valóban szoros, azonos műhely alkotása lehet. Ikerablakai Menguszfálvára és Vitfálvára is emlékeztetnek, ami szintén a késői datálást támogatja. A történeti adatok szerint is 1297 után valószínű a falu létrejötte, így a templom sem lehet 1300 előtti. Mivel a falképek a XIV. század első feléből származnak, a XIV. század eleje a legvalószínűbb datálás.

3. Falkép a szentély északi falán
4. A sekrestye bejárata

IRODALOM

CSÁNKI I. 265.
FEKETE NAGY 1934, 149–150.
HUDÁK 1984, 263.
MEZŐ 2003, 396.

VAJDOVSZKY 1874a, 181.
GERECZE 1906, 824.
SPS II. 501.
POMFYOVÁ 2001, 209–210.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 112–119.
PODOLINSKÍ, Štefan: Pongráčovce, <http://apsida.sk/c/14855/pongracovce> (2015)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 5193, Milan Križan, 1960
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK II. kötet, 2. 0.; 2.3.5., 2.4.77., 2.5.40., 2.5.63., 2.7.14.

5. A szentély záróköve
6. A diadalív párkánya
7. Bordaindítás a szentélyben
8. A diadalív lábazata

POP RÁD

Szepes; Deutschendorf; Poprad, Szlovákia
Szent Egyed (1842: 1245 körül)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1256: Filefalva határleírásában szerepelnek *saxones de Poprad* (/1341: ÁUO VII. 432.; Reg.Arp. I. 336. no. 1078.).
1268: *villa Theutonicalis* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1295: búcsúengedélyt kap (id. POMFYOVÁ).

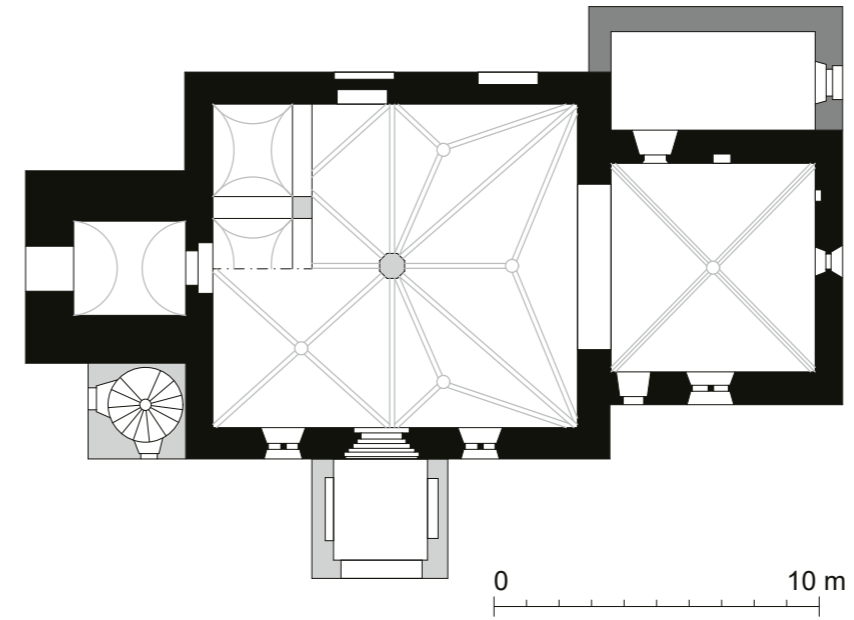
1298: *villa Theutonicalis* plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén (CD VI/2. 168.).

1326: *villa Theutonicalis* Szent Egyed-temploma búcsúengedélyt kap (AOkl. X. 79. no. 84.).

1412-ben elzálogosították.

1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

A templomot már a XIV. században jelentősen modernizálták: 1330–50 között a szentélyt falképekkel látták el, az 1360-as években kéthajóssá alakították, majd 1400 körül a hajóban is falképek készültek. A hajó északi oldalához mellék-kápolnát építettek, melyet az 1708-as tűz után bontottak el. A XVIII. században átalakították az ablakokat és a sekrestyét, és nyugati karzattal és déli előcsarnokkal látták el. 1875–77-ben újrafestették a belsőt. 1915-ben Foerk Ernő ter-

vei alapján át akarták építeni, de ez elmaradt. A XX. század első felében állapota fokozatosan romlott az 1971–74 közötti műemlékes kutatásig és az 1983–89 közötti restaurálásig. A falképek és a déli kapu restaurálására 1992–98 között került sor. 2019-ben leverték a külső vakolat alsó részét.

Egyhajós és négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal. A szentély azonos magasságú a hajóval. A tőrtkőből épült falak sarkain nagy kváderköveket alkalmaztak; ennek alapján a sekrestye utólagos (építéskor bizonyos kváderköveket áthelyeztek). Kisméretű, rézsús, félköríves lezárású a szentély keleti ablaka. Déli ablaka nagyméretű, félköríves, késő gótikus mérművel. A déli oldalon befalazott kis bejárat.

← 1. A templom délkeletről
Mykovszky Viktor 1882-es rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 6382)

2. Periodizált alaprajzi vázlat

3. A templom délről

A szentély keresztboltozatos, bordái sarokhornyoltak. Indításuknál és a zárókőnél részben hasáb metszetűek, a horony kezdeténél gömbszelvénnyel. A zárókő spirális leveles díszű. A sarkokban háromnegyedoszlopok állnak, dísztelen kehelyfejezettel (az északnyugati hiányzik, visszafaragott). A déli falban csúcsíves háromkaréjban záródó falfülke, a keleti fal északi részén (festett Veronika kendője ábrázolással övezve) kis félköríves szentségfülke (lefaragott kerettel), az északi falban nagyobb, visszafaragott szentségház nyoma. A sekrestyébe csúcsíves, élszedett kapu vezet. A sekrestye mai állapotában nem őriz középkori formákat. A diadalív csúcsíves, párkánya nincs, a déli oldalon lepusztult, rézsús jellegű lábázat. A hajó északi homlokzatán az egykori gótikus mellékkápolna befalazott, félköríves nyílásai és egy újkori ablak látható. A déli falon két újkori ablak között eredeti körablak, hurkolt mérművel. A barokk előcsarnok mögött áll az erősen restaurált déli kapu. Bélietét két-két henger- és körtagos profilú oszlop alkotja, köztük homorlatokkal. Magas lábázati zónán ülő lábázatuk attikai. Fejezetüket lemez és pálcatag alkotja. A csúcsíves archivolt profilja megismétli a bélietét. A timpanon díszítetlen. A restaurálás előtti fotók

4. A déli kapu archivoltja a restaurálás előtt (PŰ SR)

5. Lefaragott keretű szentségfülke a szentély északi falában

6. Bordaindítás a szentélyben

7. Lefaragott keretű falfülke a szentély keleti falában →

8. A befalazott szentélykapu →

szerint az archivolt félköríves volt, de elemei másodlagosan lehettek összeszerelve (talán a barokk előcsarnok miatt). Noha a részletformák furcsák és újrafaragottak, a fotók szerint hitelesek. A hajóval kötésben lévő torony földszintjébe csúcsíves boltív vezet. A toronyalj dongaboltozatos.

Schürer az 1268-as említéshez kötötte a szentély és a torony építését. Žárý 1280 tájára, az SPS a XIII. század végére tette. Pomfyová felteszi, hogy az első fázis lezajlott 1268 előtt (torony? szentély?), és a kapu egy 1295 körüli átépítés eredménye. Mivel a szentély kialakítása a toporcival rokon, indokolt volna az egész templomot a század végére tenni. Ugyanakkor a leibici körablakkal fennálló rokonság mégis felveti, hogy a hajóban benne lehet egy korábbi fázis.

IRODALOM

CSÁNKI I. 253.

FEKETE NAGY 1934, 206.

HUDÁK 1984, 117.

CHALUPECKÝ, Ivan: *Dejiny Popradu*. Košice, 1998

MEZŐ 2003, 71.

LABANC 2015, 170.

BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 181.

MYSKOVSKÝ 1876a, 76–78.

DIVALD 1905, 56.

DIVALD 1906, 16–17.

GERECZE 1906, 824.

FOERK 1915, 11–15.

MENCL 1935, 347.

ŠPIRKO 1936, 88–89.

SCHÜRER–WIESE 1938, 162.

SPS II. 502–504.

ŽÁRY 1986, 27, 268.

DIVALD 1999, 366–368.

POMFYOVÁ 2001, 210–213.

NOVOTNÁ, Mária: Stredoveké nástenné malby Kostola svätého Egídia v Poprade, in: *Terra Scepusiensis* 2003, 193–201.

SOJÁK 2006, 20., 22–23., 37.

TOGNER–PLEKANEC 2012, 270–283.

PODOLINSKÍ, Štefan: Poprad, <http://apsida.sk/c/10386/poprad> (2012-17)

TARI 2018, 240.

ROZMANN 2019, 80–81.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.22–23., 2.3.9., 2.4.3., 2.4.70., 2.5.84., 2.7.7., 2.8.91., 2.8.104.

9. A templom északi fala
10. A szentély és a sekrestye keleti fala
11. Toronyrészlet nyugatról

RAGYÓC

Szepes; 1887-ig Ordzovány, Radóc, Ragyolc; Ordzovany, Szlovákia

Remete Szent Antal plébániatemplom, később Szepesmindszent filiája esztergomi egyházmegye

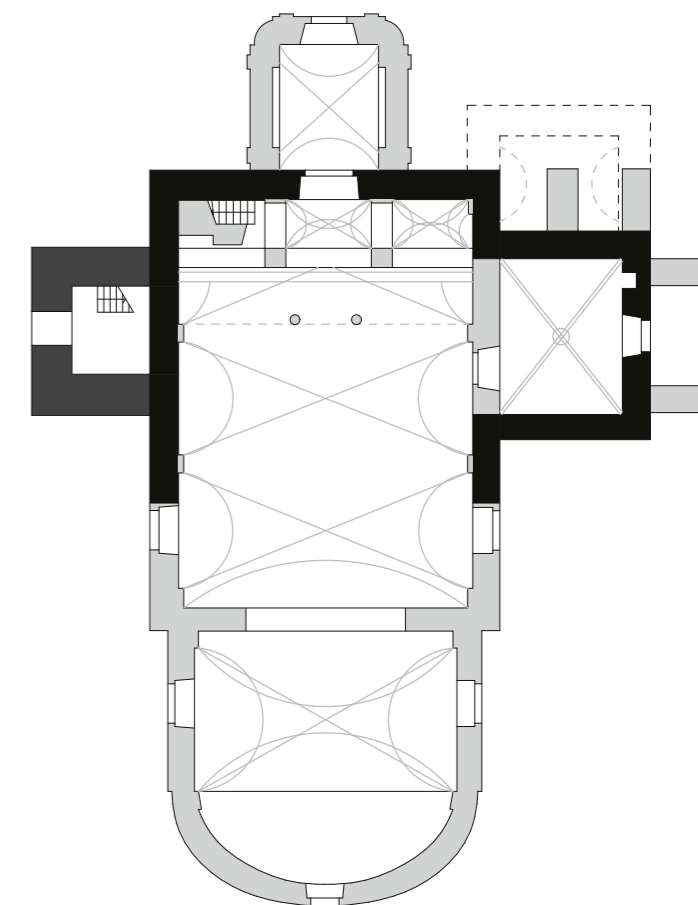
- A szepesi vár uradalmához tartozott, innen kivéve 1260: *possessio Redyolcz* néven IV. Béla király Anthaleus-nak, a szepesi prépost testvérének adja (/1347: AO V. 65. no. 29.; Reg.Arp. I. 381. no. 1248.).
- 1270: V. István király a szepesi várban épített toronyért cserébe Phycz-nak adja *Redyolcz possessiot*, de ezt az 1347-es per során elutasítják (/1347: AO V. 65. no. 29.; Reg.Arp. II/1. 77-78. no. 1976.).
- 1278: Anthaleus Ragyóc falut eladja Jakab szepesi olvasókanonoknak (ÁUO IX. 214. no. 151.: *villa Regyoulch*; HO V. 59. no. 47.: *villa Rogolch*), amit 1278-ban *terra Rugoulch* néven IV. László király megerősít (ÁUO IX. 376. no. 269. [1284-re]; Reg.Arp. II/2-3. 217-218. no. 2896. és HO V. 60. no. 48.; Reg.Arp. II/2-3. 223. no. 2913.).
- 1283: IV. László király ezt (*terra seu villa emptitia Rogouch vocata*) elcseréli Jakabbal Becsefalva királyi falura (HO V. 66-68. no. 54.; Reg.Arp. II/2-3. 306. no. 3205.). Ennek ellenére később is Jakab szepesi püspök rokonai, a Stepkfalviak kezén találjuk.
- 1409: a Szent Antal-templom kegyuraságán megosztoznak a Stepkfalvi család tagjai (ZsO II/2. 223. no. 6677.).
- 1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

Az eredeti templomot a XVII. század közepén (Špirko és Pomfyová szerint a XVIII. században) úgy bővítették, hogy tengelyére merőlegesen épült meg az új hajó és szentély. 1988-ban Javorský kutatta.

Ma is áll az eredeti torony, a hajó nyugati és északi fala, valamint az eredeti szentély, amelyet mellékkápolnaként használnak. A szentély keleti ablaka barokk, de a déli oldalon korai ablakot tártak fel (ez ma befalazva nem mutat középkori részletformát). A szentély mai térlefedése Javorský szerint másodlagos. Ezt élszedett bordák alkotják, amelyek alsó, indító eleme elnyújtott geometrikus formát alkot. A zárókő spirális díszű. A szentély két keleti támpillére későbbi, de az északi oldal keleti támpillére az egykori sekres-

tye csonkja, amelynek északi alapfalát ásatással határozták meg. A torony földszinti bejárata félköríves boltív. Fölötte résablak, legfelül nagyobb, félköríves ablakok. A templomban tömzsi kő keresztelőmedencét őriznek hengeres medencével és alacsony, sarkain rézsűsen metszett lábbal.

Az eredeti jellegét elveszített templom nehezen datálható. Az SPS a XIII. század közepére keltezi. Javorský kutatása szerint a korai templom a XIII. század első felében épült, amihez utólag csatolták hozzá a tornyot és a sekrestyét a XIV. században. Pomfyová elfogadhatónak tartja a XIII. század második felét. A zárókő Hernátpolcával és Toporccal rokon, ennek alapján inkább 1300 utáni keltezés valószínű. A keresztelőmedence Tari szerint késő román vagy kora gótikus, a szlovák egyházi adatbázis szerint a XVI. század elejéről származik. A birtoktörténeti adatok alapján lehet, hogy Jakab püspök vagy rokonai építették.

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

IRODALOM

CSÁNKI I. 265.
FEKETE NAGY 1934, 155.
HUDÁK 1984, 102.
MEZŐ 2003, 49.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 181.
DIVALD 1905, 60–61.
GERECZE 1906, 825.
ŠPIRKO 1936, 119.
SPS II. 433.
JAVORSKÝ 1988, 85–86., 27/1. ábra
DIVALD 1999, 368.
POMFYOVÁ 2001, 207.
TARI 2018, 245.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 2057, A. Fiala, 1959
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.39., 2.8.108.

2. A templom északkeletről
3. Zárókő az eredeti szentélyben
4. Az eredeti szentély délről

RUSZKIN

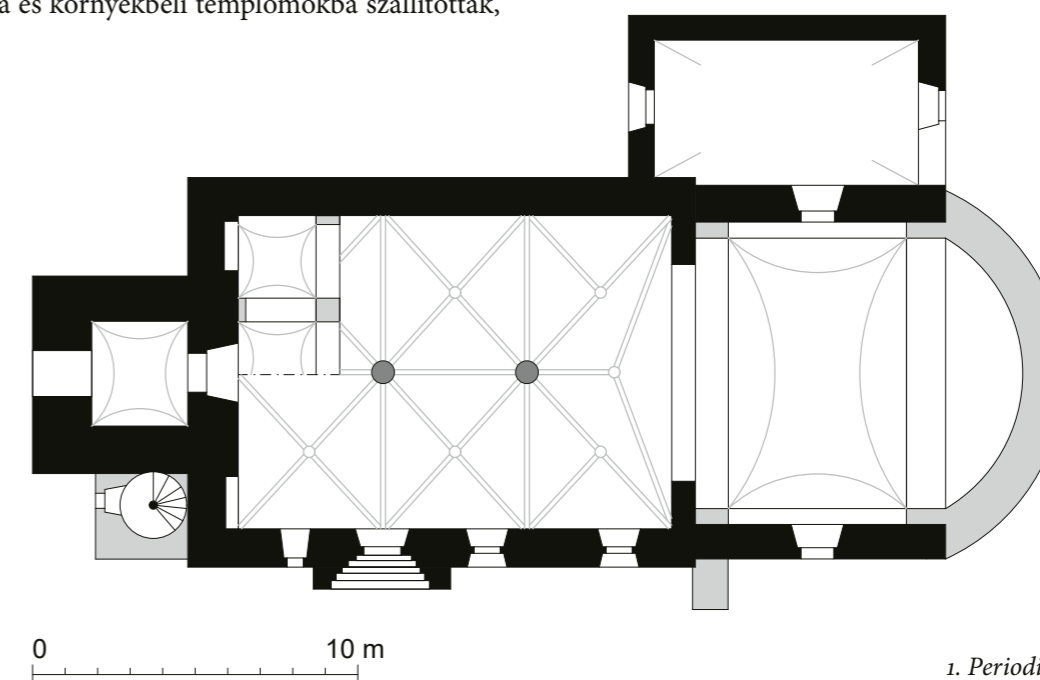
Szepes; Rissdorf, Rießdorf; Ruskinovce, elpusztult falu
a javorinai katonai gyakorlóterületen, Szlovákia
Szent Ágnes (1842: 1264)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1268: *villa Ruzkyn* néven szerepel a szepesi plébánosok
megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1277: Roland szepesi ispán ítéletet hoz a szepesi káptalan
és a *Saxones de villa Rusceny* közti birtokvitában
(WAGNER I. 296.).
1390: IX. Bonifác búcsúengedélyt ad a *villa Ruslini*-ban
álló Szent Ágnes-templomnak (Vat. I/3. 111. no. 129.;
ZsO I. 201. no. 1798. [ŠPIRKO, SCHÜRER és ŽÁRY
1393-ról ír, HUDÁK és MEZŐ 1397-ről]).
1412-ben elzálogosítva.
1436: IV. Jenő pápa búcsút engedélyez a Szent Ágnes-plé-
bániatemplomnak *in villa Rusquini*, mivel a husziták
lerombolták (LUKCSICS II. 138. no. 418.).
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
(BUJÁK 2021, 200.).

A templomot az 1360-as években kéthajóssá alakították és
a XVIII. század második felében barokkizálták: ekkor új
szentély, sekrestye és nyugati karzat épült, ablakait átalakí-
tották. A területet 1952-ben kiürítették, a templom felszere-
lését múzeumba és környékbeli templomokba szállították,

de maga a templom az 1980-as évek közepéig raktárul szol-
gált, ekkor robbantották fel (egy 1992-es dokumentum sze-
rint 1976-ban). A szentélyben, valamint a hajó déli és ész-
ki falán (Szent László-legendát ábrázoló) lappangó falké-
peiről az 1950-60-as évek szondázásai szereztek tudomást.

Eredetileg egyhajós templom, melynek szentélyvég-
ződését a barokk korban átépítették. Diadalíve a bontás
előtt félköríves volt, párkány nélkül (Žárý leírása szerint
is félköríves volt, de Pomfyová megjegyzi, hogy a Schürer
által ruszkiniként közölt fotón csúcsíves – ez igaz, de a
fotó Szepesbélát ábrázolja; az archív fotókon látszik, hogy
valóban félköríves volt, pl. PÚ SR 230756). Ez a diadalív
azonban a szentély újjáépítésekor keletkezhetett, mivel déli
pillérében másodlagosan középkori kövek voltak (az egyik
lemezről, félpálcából és negyedhomorlatból állt, akár a di-
adalív eredeti párkánya is lehet, PÚ SR 230765). A hajó déli
homlokzatán háromszögben végződő kapuépítmény fog-
lalta magába a déli kaput, amelyet Pozsonyba szállítottak
(ma a pozsonyi vár lapidáriumban áll). A szarkövekhez
keskeny háromnegyedoszlop kapcsolódik, önálló levél- és
virágdiszes fejezettel. A béllet öt (részben körtetagos) hen-
gertagból és köztük hornyokból áll, közös fejezetzónával
(ezt a bontás előtt vastag vakolat takarta, ennek eltávolítása
után csak lepusztult felület maradt). Magas oszlopszéken

1. Periodizált alaprajzi vázlat

áll, lábuzatát tórusz és fölötté két gyűrű alkotja. A béllet profilja folytatódik a csúcsíves archivoltban. Az archivoltban és a timpanonon polikrómia nyomai látszottak, ezek mára eltűntek. Divald a torony ablakaiban gótikus mérművek maradványait észlelte (ez az archív fotókon nem látszik, de voltak befalazott ablakok is).

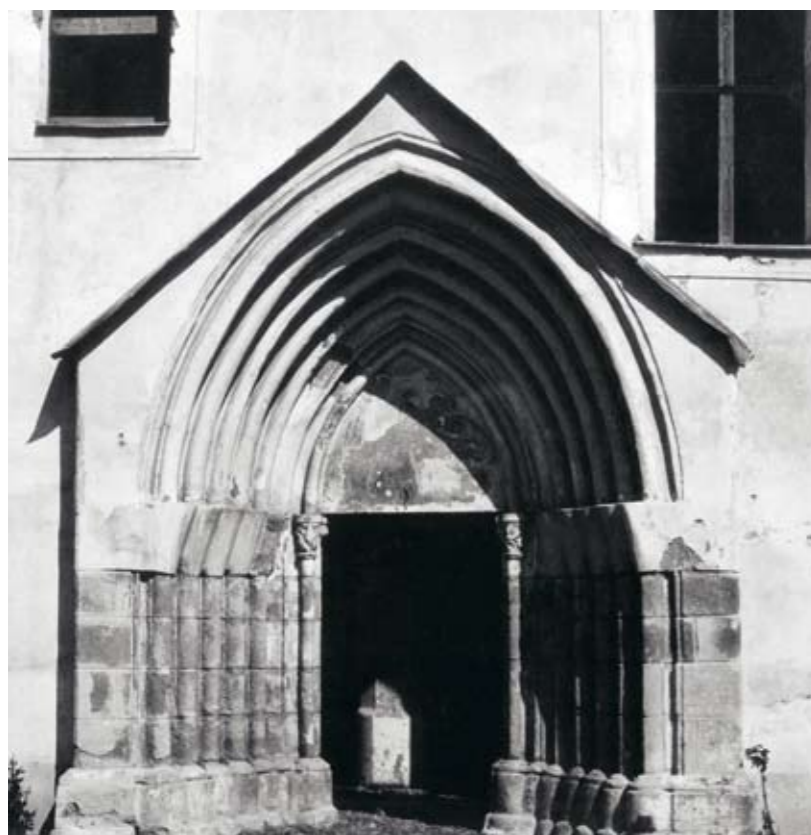
Schürer és az épületet kutató Juraj Žáry a XIII. század végére datálta. Togner–Plekanec az épületet a XIII. század utolsó harmadára, a kifestést fotók alapján a XIV. század első felére tette és Kakaslomnicho-hasonlította. Pomfyová a kaput Keresztfaluhoz kötötte, melyet az 1280-as évek tett. Mivel Ruszkin 1268-ban már plébánia, a kapu a második építési fázishoz tartozhatott.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 254.
 FEKETE NAGY 1934, 220.
 HUDÁK 1984, 92.
 MEZŐ 2003, 32.
 LABANC 2015, 172.
 BUJÁK 2021, 205.
- VAJDOVSZKY 1874a, 182.
 DIVALD 1905, 57.
 GERECEZE 1906, 826.
 ŠPIRKO 1936, 85.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 159–160. (a 100. kép valójában Szepesbélát ábrázolja)
 MENCL 1965, 34.
 SPS III. 63.
 ŽÁRY 1986, 30., 270.
 DIVALD 1999, 369.
 POMFYOVÁ 2001, 213–214.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 365.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Ruskinovce, <http://apsida.sk/c/39/ruskinovce>
 KOVÁCS G. 2019.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Ranogotický kostol v Ruskinovciach zbúrali v roku 1976, <https://apsida.sk/c/1807/ranogoticky-kostol-v-ruskinovciach-zburali-v-roku-1976> (2022)
 PODOLINSKÝ–PODOLINSKÁ 2022, 136–141.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.14., 2.3.2., 2.4.64–65., 2.8.47., 2.8.68., 3.3.1.

2. A templom délkeletről 1957-ben (PÚ SR, 7352.13)
 3. A déli kapu 1962-ben (PÚ SR, 36176)

SAVNIK

Szepes; Scsavník, Schawník, Schafing; Spišský Štiavnik, Szlovákia
 Szűz Mária
 ciszterci apátság
 esztergomi egyházmegye

- 1223: Kálmán herceg, II. András király fia, illetve Ampod fia Dénes tárnokmester (aki 1216 körül szepesi ispán is volt) alapította a wachoki ciszterci apátság filiájaként (HERVAY 1984, 172.).
 1237: a generális káptalan elrendeli, hogy az apátság költözzön át Lucsivnába (HERVAY 1984, 172.), de ez elmarad.
 1260: IV. Béla megerősíti a savniki monostort a Kálmán hercegtől kapott birtokaiban, mivel a monostor leégésekor oklevelei elpusztultak (/1271: DL 25052 (hamis); CDSL. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984, 172–173.; Reg.Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.).
 1290 körül súlyos támadás érte a kolostort (KEGLEVICH 2007, 15–16.), hiszen
 1291: az apátság egy telket ad Pacusius udvarbírájának a monostor védelméért (HO VII. 218.; HERVAY 1984, 173.), és
 1294-ben Jakab szepesi püspök adományt tesz az apátságnak, mivel a ciszterciek minden emberi vigasz híján vannak (CD VI/1. 330–331.; HERVAY 1984, 173.).
 1393: IX. Bonifác utasítást ad a *schevniki* Szűz Mária-monostor apátjának (Vat. I/3. 220. no. 247.; ZsO I. 201. no. 1798.)

Az apátság a XVI. század közepén szűnt meg: az utolsó apát, Roszen Mihály halála után (1542) Hieronim Lasky szállta meg. A XVII. század elején tulajdonosa, Thököly István az apátság köveit felhasználta savniki kastélya építkezéséhez. 1870 körül a savniki kastély környékén még láthatók voltak a monostor maradványai (Divald).

1. Konzol a ciszterci kolostorból (Igló, Régészeti Intézet)
 2. Féloszlop a ciszterci kolostorból (Igló, Régészeti Intézet)

A kastélytól 200 m-re álló magtár körül sejtik a kolostor maradványait. 1994-ben geofizikai felmérés történt, de ennek eredményei nem értelmezhetők. Slivka szerint a főhajó a magtár helyén állt. 2006-tól önkéntesek végeznek feltáró munkát. Míg építészetileg a monostor egyelőre nem értékelhető, több kőfaragványa ismert, amelyeket az iglói Régészeti Intézet őriz. Ezek közé tartozik egy összetett pillér lábazata. Egy poligonális fejlemezű féloszlop fő oldalain álló palmettalevelek sorakoznak. Egy hasonló kialakítású féloszlopfőn naturalisztikus lombdíz. Ugyanilyen díszítést alkalmaztak egy pilléreköteghez tartozó fejezetcsoporton is. Ehhez illő törzstörödékek is ismertek.

A korai fázis az 1223-as alapítást követhette, ez a szepe-si káptalan építkezéseivel is egybeesik. Az 1260-as birtokmegegerősítéskor említett tűz alapján Oriško és Pomfyová fel-tételez egy ekkori újjáépítést, de ez az 1290 körüli támadás-hoz is köthető. Az ornamentális faragványok a klasszikus gótika színvonalas képviselői, mindenképpen a XIII. század utolsó évtizedeiből, és káposztafalvi rokonságuk miatt (ahol vakművészes konzol is akad) inkább a század végéről.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 266.
 FEKETE NAGY 1934, 79–83.
 DEÁKY Honór: *A savniki apátság története*. Pécs, 1937.
 KÖRMENDY 1974, 330–331.
 HUDÁK 1984, 213.
 HERVAY 1984, 172–180.
 SLIVKA 1993, 57.
 SLIVKA 1996, 204.
 ROMHÁNYI 2000, 57.
 MEZŐ 2003, 458–459.
 KEGLEVICH 2007.
 HOMZA 2009, 255–262.
 VIDA 2010.
 LABANC 2015, 164.
 JAKUBČIN 2017.
 FONT–BARABÁS 2017, 79–80.
- DIVALD 1905, 19.
 GERECZE 1906, 826.
 ŠPIRKO 1936, 17–18.
 MENCL 1937, 363–364.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 7, 37., 131.
 MENCL 1965, 28–29.
 SPS III. 178.
 RUMINSKI 1976, 21–22.
 JAVORSKÝ 1981A, 81–83.
 ŽÁRY 1986, 26.
 SLIVKA 1991, 101–106.
 DIVALD 1999, 369–370.
 POMFYOVÁ 2001, 77–80., 237–239.
 POMFYOVÁ 2000–2001, 303–307.
Gotika 2003 618–619. no. 1.3.3. (B. Pomfyová)
 POMFYOVÁ 2015, 760–762.
Stredoveký kostol 2015, 556–558. no. III.23. (B. Pomfyová)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.22, 2.2.62., 2.8.28–29., 2.8.80.,
 3.2.2., 3.2.7.

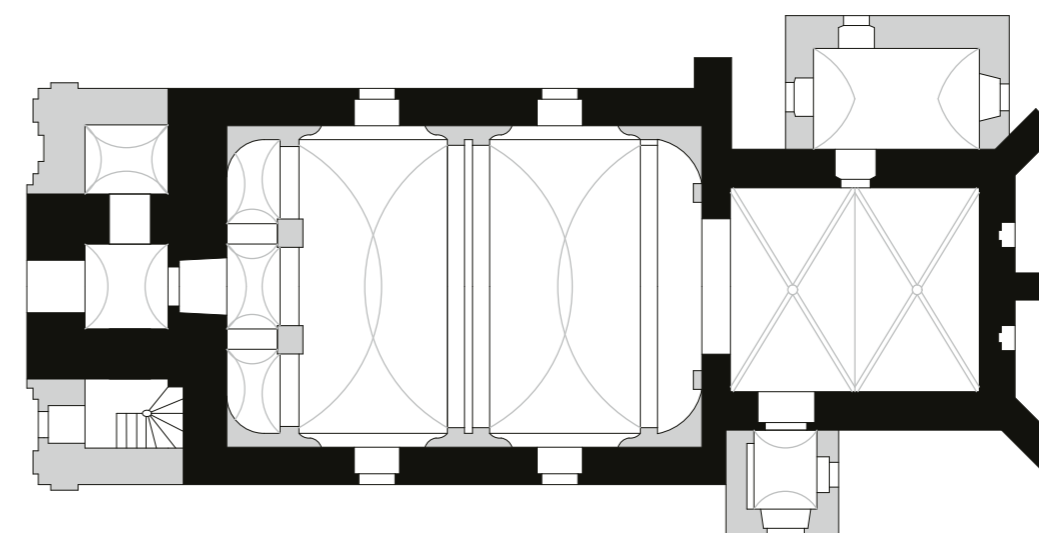
SAVNIK

Szepes; Scsavnik, Schawnik, Schafing; Spišský Štiavnik,
 Szlovákia
 Szűz Mária születése (Kisboldogasszony)
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

- 1238: IV. Béla megerősíti a johanniták birtokait *castrum de Savnik* kivételével (CD IV/1. 107–108.; Reg.Arp. I. no. 637.), amely ekkor már a cisztercieké lehetett (ld. ott; vö. KEGLEVICH 26.).
 1260: IV. Béla megerősíti a savniki monostort birtokában, mivel oklevelei elégték (/1271: DL 25052 (hamis); CDSI. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984 172–173.; Reg.Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.). Ebből a falu pusztulására következett Fekete Nagy.
 1294: Jakab szepeesi püspök adományából tizedei a savniki ciszterci apátsághoz kerülnek (/1326/1434/1751: DL 25058; CD VI/1. 330.: *Schaunik*, vö. FEKETE NAGY 127.j.: *Schewnik*, HERVAY 1984 173. és KEGLEVICH 26.: *Schavnik*).
 1294: a falu határjárásban szerepel (CD VI/1. 334.: *Sceunuk*; KEGLEVICH 26.: *Scevnuk*)
 1398: a savniki apátság templomai, egyebek mellett *ecclesia beate Marie virginis in Schevnek* búcsúengedélyt kap (/1398: ZsO. I. 595–596. no. 5407. és 615–616. no. 5594.; HERVAY 1984, 175.).
 1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 200.).

Az 1633-as és XVIII. századi barokk átépítések után a XIX. században módosították (a hajó boltozása, az ablakok és a torony átalakítása). Tatarozások 1907, 1924, 1948, 1988, 1990 során. Újabb a szentélyben a faragványok és a falképek kutatása folyik.

Egyhajós templom, szentélye egyenes záródású, mindkét oldalán melléképületekkel, a nyugati oldalon harangtoronnyal. A szentély sarkain átlós, keleti falának közepén merőleges (de más osztású), kétlépcsős támpillér. Egy észak felé néző, alacsonyabb, kétlépcsős támpillért a hajó északkeleti sarkán is elhelyeztek. A szentély keleti falán a támpillérek között két befalazott, félköríves záródású, rézsűs bélletű, kőkeretes ablak. A szentélyt kétszakaszos keresztboltozat fedi. A bordák sarokhornyoltak, a sarkokban

1. A templom délkeletről
2. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestyebővítés előtti állapotról

0 10 m

- 3. A templom keletről
- 4. A torony nyugati bejárata
- 5. A diadalív lábazata
- 6. A templombelső nyugatról →

hasábokról indulnak és a keleti zárókőnél hasábban futnak össze. A keleti zárókövet rozetta, a nyugatit szarvas díszíti. A sarkokban geometrikus konzolok (domborúan ívelt oldalú gúlák, északkeleten alul gömbszerű toldalékkal, délnyugaton a formák leegyszerűsítettek). A két középső konzol közül az északit levéldísz, a délit háromszögű fejedőt viselő emberfő (püspök?) díszíti. A keleti fal északi részén négyszög alakú, a déli fal keleti részén félköríves lezárású falfülke. A diadalív csúcsíves, északi párkánya lemezből és csúcsívtagos pálcából áll (a déli lefaragott); lábazati párkányát negyedpálca és (a délit) homorlat zárja. A szentélyben egyszerű kő keresztelomedence áll, mely félgömb alakú medencéből és csonkagúla alakú lábból áll. Ezt a XV. századra keltezték (SPS), de Tari szerint román kori.

A település bizonyára létezett már a tatárjárás előtt, de templomát nem tudjuk addig visszavezetni. Mencl az 1260-as tűz utánra tette, de kérdés, hogy ez kiterjedt-e a plébániatemplomra is (vö. Savnik, ciszterci apátság!). Ezzel szemben felmerült XIV. század végi datálása is (SPS), és a lehetőség,

hogy a szentélyt újraboltózták. A kétszakaszos szentélyforma lándoki és szepesdaróci előfordulása, a magas boltozat és a bordák hasábos indításának nagyolsvai rokonsága miatt Pomfyová a XIV. század első évtizedeit javasolta.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 266.
- FEKETE NAGY 1934, 80–81.
- KÖRMENDY 1974, 309., 330.
- HUDÁK 1984, 213.
- MEZŐ 2003, 458–459.
- KEGLEVICH 2007, 25–26. és 33.j.
- JAKUBČIN 2017, 85.
- ŠTEVÍK, Miroslav – HUDÁK, Matúš: *Mons castri – Terra Szék – Terra Sulza. Príspevok k dejinám obcí Gánovce,*

Hozelec, Hôrka, Spišský Štiavnik a Švábovce. Hozelec: Občianske združenie MONS CASTRI, 2020, 64–66. BUJÁK 2021, 207.

- GERECZE 1906, 826.
- MENCL 1935, 347.
- ŠPIRKO 1936, 124.
- MENCL 1965, 36.
- SPS III. 178–180.
- DIVALD 1999, 369.
- POMFYOVÁ 2001, 239–240.
- TARI 2018, 250.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5254, Kalafús, 1959
 SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.45., 2.2.45., 2.3.29., 2.6.18., 2.7.5., 2.8.46., 2.8.88., 2.9.11., 2.9.45.

7. A szentély északnyugati konzola
8. A szentély északkeleti konzola

9. A szentély délnyugati konzola
10. A szentély déli, középső konzola kutatás közben

SVÁBFALVA

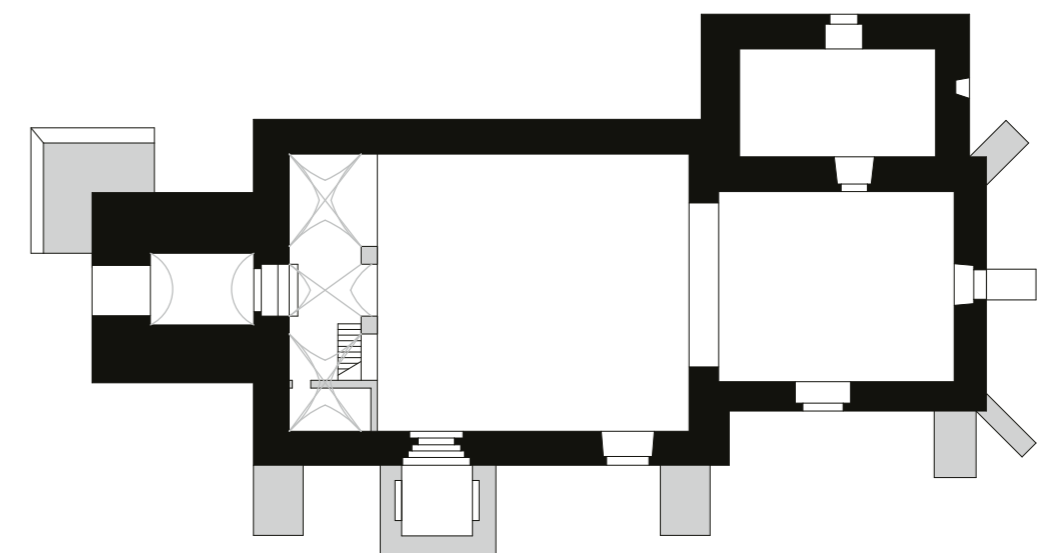
Szepes; 1899-ig Svabóc, Svábóc, Schwabsdorf; Švábovce, Szlovákia
Szent Fülöp és Jakab apostol (1702; 1842: 1248 körül)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

A lándzsásfalvak között fekvő, neve alapján sváb nemzeti-
ségű hospes által telepített falu (FEKETE NAGY, KISS L.
II. 506.).
1268-ban *villa Sweui* néven szerepel a szepesi plébánosok
megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1287: plébánosa Henrik (/1376: DF 263053, id. LABANC
2015, 90. j.).
1294: III. András király elcseréli Palocsa váráért Detre fia
Arnolddal, a Sváby család őseivel (/1314: HO VIII. 341.
no. 283.; Reg.Arp. II/4. 139.).
1298: plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén
(CD VI/2. 168.).
1307: szerepel a Svábyak és a Berzevicziek közti konflik-
tusban, ahol Kakas mesternek távol kell tartania magát
villa Sueui-től (RDSI I. 214–215. no. 465.; AOkl. II. 67.
no. 138.).
1317-ben már nem sorolják fel az I. Károly királynak
a szepesi szászoknak adott kiváltságlevelében (CD

VIII/2. 57.; AOkl. IV. 241. no. 634.), mivel eddigre
magánkézre került (FEKETE NAGY 208.).
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
(BUJÁK 2021, 199.).

A templomot már a XIV. század közepe után komolyan át-
építették. Ekkorra tehető a falkép első rétege is (a szentély
keleti falán), amit az 1370–80-as években extenzív kifestés
követett. További módosításokra került sor a XIX. század-
ban, amikor a szentélyboltozat beomlott. A XX. század ele-
jén a hajó északi falán falképeket tártak fel (ekkor Divald
még egy harmadik, alsó sort is észlelt Szent László legendá-
jával). A szentélyben 1927-ben tártak fel falképeket, ame-
lyeket 1930–31-ben restauráltak. Voltak töredékek a szent-
ély északi falán is, de azokat az 1988-as restaurálás során
bevakolták. További beavatkozások: 1966, 1975, 1999.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati torony-
nyal és sekrestyével. A szentély keleti sarkain kétlépcsős,
átlós támpillérek, keleten közepén alacsony, a szentély és a
hajó déli falán erőteljes, merőlegesen elhelyezett (utólagos)
támpillérek. A szentély keleti és déli ablaka, ahogy a hajó
déli homlokzatán található is, megújított. Középkori a sek-
restye keleti, befalazott, félköríves záródású, rézsús bélé-
tű ablaka. A téglalap alaprajzú szentély ma síkfödémes, de

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

eredeti keresztboltozatának homlokíveit részben kirajzolják a falképek. A keleti fal északi részén szentségfülke, timpanonjában vakmértműves dísszel, fölötté kereszt; rácsa is középkori. A déli falban kis, téglalap alakú fülke. Északi fa-

lában csúcsíves sekrestyekapu, kőkeretének sarka vátolt, mely alul tölcserűen végződik. A sekrestye ma síkfödemes. A diadalív kosáriréses, de eredetileg magasabb lehetett, ahogy a szentély és a hajó is. A diadalív párkánya lefaragva, lábazata mély horonyból és pálcából áll. A hajó síkfödemes, nyugati részén gótikus karzat, melynek déli részét megcsonkították. A déli homlokzatban megmaradt az eredeti főbejárat, mely elé később előcsarnok épült (ma mellékkápolna). A déli kapu csúcsíves, bélletét négy hengertag alkotja, melyek közül a két külső körtetagos; közü-

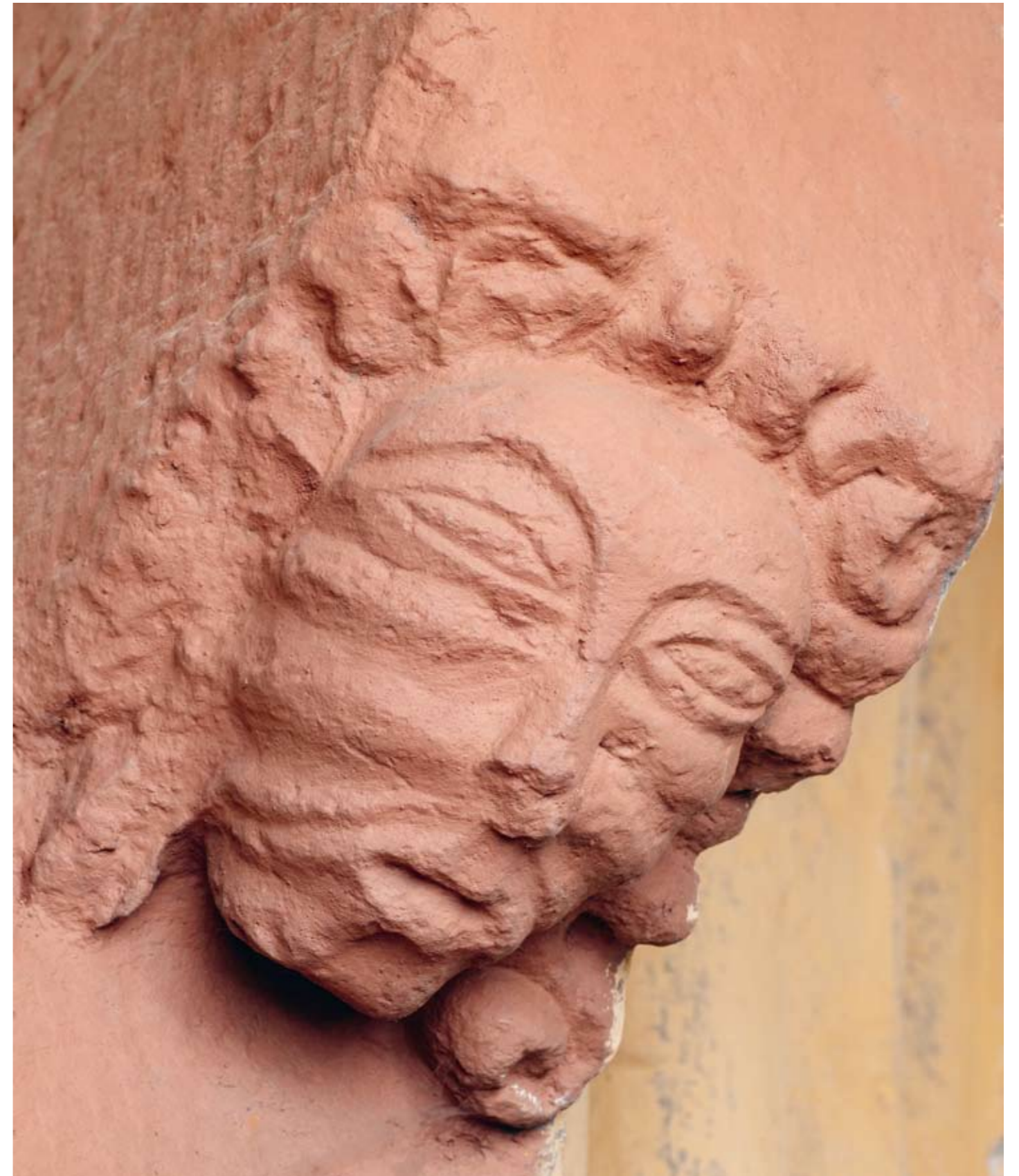
- ←← 2. A templom északnyugatról
- ← 3. A templom nyugatról
- ← 4. A templombelső nyugatról
- 5. A templom délnyugatról

6-7. A déli kapu nyugati szemöldökgyámja
8-9. A déli kapu keleti szemöldökgyámja

ket hornyok alkotják. Lábazatáról rézsűsen indul a profil, amely megszakítás nélkül fut körbe az archivolton. A timpanon ma dísztelen, egy kutatóablak alapján korábban festett volt. A szárkövek sarkán kis vájtolás, tölcéses lezárással. A szárkövek figurális gyámköveket tartanak, melyek alsó felületére emberföket faragtak: a jobb oldali arcán rovátkolás, a bal oldali arca sima (férfi és nő?, Pomfyová Felka mintájára Ádámnak és Évának értelmezi). A toronyba nyugatról csúcsíves boltív vezet. A toronyalj dongaboltozatos. A toronyból a sekrestyekapuhoz hasonló bejárat nyílik a hajóba. A torony első emeletén a jelenlegi karzatszintnél magasabban elhelyezett, félköríves nyílás néz a hajóra. A torony felső részén két szinten (keleten csak a felsőn) ikerablakok találhatóak: a nyílások kimélyített, egyenesen zárt tükörben csúcsíves háromkaréjjal záródnak, lábazatról indított osztópillérük élszedéses.

Fekete Nagy feltételezése szerint ősi lándzsásfalú, melyet a tatárjárás pusztításai következtében kellett újraterle-

píteni. Egy darabig királyi tulajdonban álló száz község volt, majd 1294-től magánkézre került. Már 1268 előtt volt temploma, ezért a mai épület datálásában is felmerült a XIII. század első fele (SPS). Mások a XIII. század középső harmadát (Dvořáková–Krása–Stejskal) vagy második felét (Togner–Plekanec) javasolták. A toronyablakot Pomfyová Zsegrához és Szepeskörtvélyeshez hasonlította, de a legjobb analógia Hernádtapolca. A kapu párja Szepesapocán áll. Ezek alapján a XIV. század elejére tette, ami elfogadható; vagyis megrendelője már az új tulajdonos, a Sváby család lehetett.

IRODALOM

CSÁNKI I. 267.
FEKETE NAGY 1934, 208–209.
HUDÁK 1984, 119.
MEZŐ 2003, 87.
LABANC 2013 61.

10. A toronyalj nyugatról
11. A sekrestye keleti ablaka

LABANC 2015 170.
MALOVCOVÁ, Božena et al: *Švábovce*. Švábovce, 2018.
ŠTEVÍK, Miroslav – HUDÁK, Matúš: *Mons castri – Terra Szék – Terra Sulza. Príspevok k dejinám obcí Gánovce, Hozelec, Hôrka, Spišský Štiavnik a Švábovce*. Hozelec: Občianske združenie MONS CASTRI, 2020, 60–63.
BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 182.
KEMÉNY Lajos: Szepesvármegyei templomokról, in: *Archaeologiai Értesítő ÚF XXIV* (1904), 341–343.: 341–342.
DIVALD II. 1906 15.
GERECZE 1906, 827.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 124.
SCHÜRER–WIESE 1938, 89.

SPS III. 266–268.
DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978, 160.
DIVALD 1999, 370–371.
POMFYOVÁ 2001, 248–250.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 284–293.
PODOLINSKÍ, Štefan: Švábovce, <http://apsida.sk/c/10731/svabovce> (2013-16)

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5257, Kalafús, 1959
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK II. kötet, 12. o.; 2.4.13., 2.4.71., 2.5.43., 2.7.16., 2.9.1., 2.9.32–33.

12. A sekrestye bejárata
13. A torony nyugati bejárata

SZÁZTELEK

Szepes; Hodermark, Szászvásár, Hondormark, Hundertmark, 1960-ban egyesítve Majorkával; ma Ihľany része, Stotince, Szlovákia
Szent András (ma Szent Mihály)
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
esztergomi egyházmegye

1290-ben a Berzevicziek birtokosztályakor nem szerepel (DL 68764), FEKETE NAGY szerint ezután jön létre, de 1290-es hamis oklevélben határjárás során *Hundurthmark* néven említik (Reg.Arp. II/4. 18–19. no. 3654. szerint hamis, de korabeli).

1307: határjárás során említik: *valle Zazteluke vocatur* (SCHMAUK 1889, 25.; RDSI I. 237.; AOkl. II. 123. no. 272.).

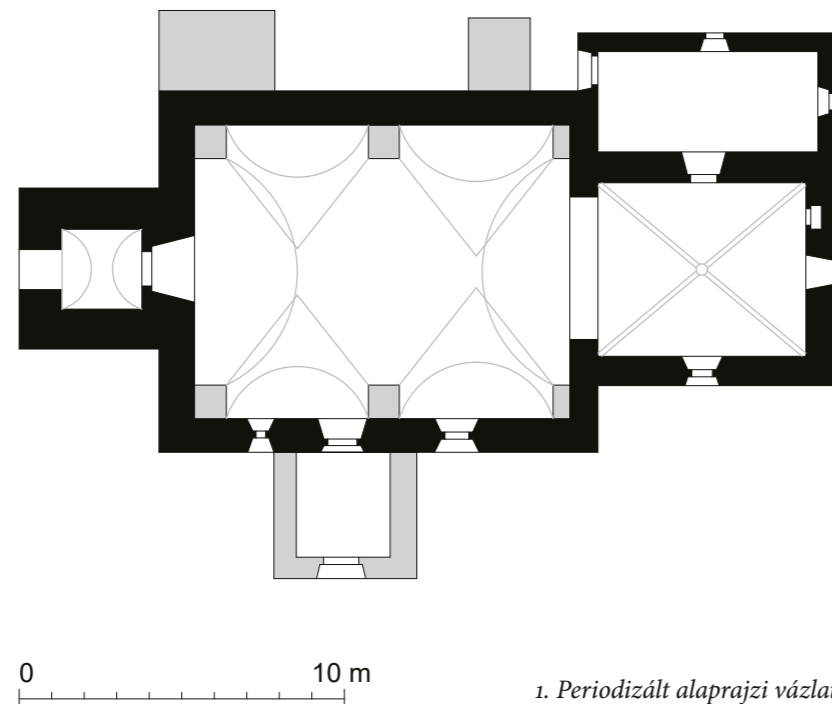
1317: I. Károly király engedélyezi a megtelepedést Gallus mr. földjén, közte *Hundurmark*-on (CD VIII/2. 72–73.; AOkl. IV. 155. no. 408.).

1324: plébánosa, János adásvételben vesz részt (DF 263062; AOkl. VIII. 50. no. 81.; FEKETE NAGY szerint a plébános neve Henrik, 144. jegyzet).

1326: A Berzevicziek birtokosztályakor Szent András-templomát említik (AOkl. X. 297. no. 495.).
1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 202.).

A XIV. század közepén és/vagy végén kifestették (Togner-Plekanec). A hajót a XVII. században boltozták. Falképeit a XX. század végén restaurálták.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom, sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély keleti körablaka új, de a déli középkori, csúcsíves, rézsús bélletű. Hasonló a hajó déli homlokzatán a jobb oldali ablak, a bal oldalt átalakították. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái élszedések. A zárókő sugárirányú rovátkolással keretezett, közepén lapos faragású, négylevelű rozetta. A konzolok csonkagúla alakúak, díszítetlenek. A keleti fal északi részén csúcsíves, háromkaréjban végződő szentségfülke. A sekrestyének nincsenek középkori részletei (bejárata, ablaka újkori). A diadalív félköríves, párkánya lemezből és rézsűből áll, lábazata nincs. A déli homlokzaton gótikus kapu nyílik, mely előtt utólagos előcsarnok áll. A déli kapu csúcsíves, bélletű

2. A templom délkeletről

két hengertag közti horony alkotja, mely alul rézsűsen fut ki. Fejezete, timpanonja nincs. A hajó északi oldalán két újabb, nehézkes támpillér. A toronyalj dongaboltozatos. A toronyaljba (talán csak a vakolat miatt) enyhén csúcsíves boltív vezet, innen egyszerű, keret nélküli, csúcsíves kapu nyílik a hajóba. A torony első emeletén félköríves nyílás vezet a (jelenleg újkori) karzatra.

Eddigi datálásai a XIII. század utolsó harmadára (SPS) vagy végére (Togner-Plekanec) utaltak. Pomfyová szerint egyszerű formái ezt nem zárják ki. A zárókő, az ablakok és a déli kapu inkább a késői datálást sugallják. A településtörténeti adatok alapján valószínű, hogy az 1290-es években vagy röviddel utána kezdhették építeni, 1324-re már bizonyára elkészült.

IRODALOM

CSÁNKI I. 259.
FEKETE NAGY 1934, 225.
HUDÁK 1984, 183.
MEZŐ 2003, 36. (Hundertmark alatt)
BUJÁK 2021, 211.

SPS I. 488.
DIVALD 1999, 323.
POMFYOVÁ 2001, 246.
TOGNER-PLEKANEC 2012, 294–303.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 2103, Milan Križan, 1956
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.20., 2.2.46., 2.3.27., 2.4.94., 2.8.95.

SZEPESBÉLA

Szepes; Zipser Bela; Spišská Belá, Szlovákia
Remete Szent Antal (nincs rá középkori adat)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

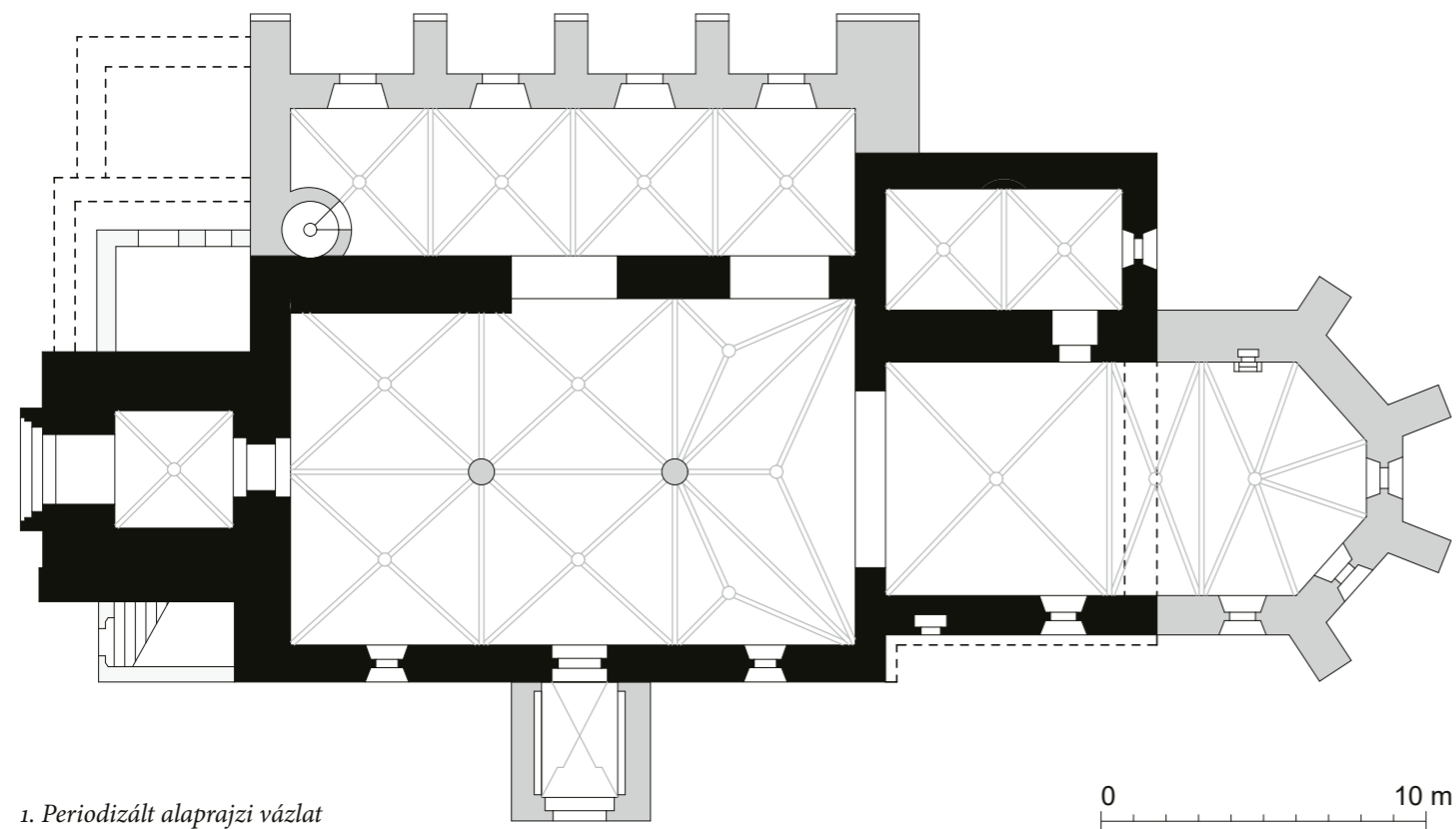
A szláv eredetű helynévadás alapján német lakói csak a tatárjárás után érkezhettek (FEKETE NAGY), első említésük:

1263-ban IV. Béla király Leonardusnak adja a Tótpataka melletti földet, amelynek határában Detre szepesi ispán oklevele említi *Teutonicus de Bela* (/1294/1418: BÁRDOSY 1802, 378.; CD VI/1. 302.; vö. Reg.Arp. I. 416. no. 1353. és Reg.Arp. II/4. 141–142. no. 3999.).
1268-ban *Bela* néven szerepel a szepesi plébánosok meg-
egyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1287-ben papja *Johannes* (/1376: DF 263053, CD V/3. 388.).
1412-ben elzalogosították.
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja
(BUJÁK 2021, 200.).

Az 1340-es években bővítették a szentélyt egy boltszakasz-
szal. 1360 körül a hosszházat kéthajóssá alakították és beboltoz-
tották, átalakították a diadalívet és az ablakokat. Ekkoriban
készültek a szentély falképei és a szentségház. A XV. század
második felében északi mellékhajóval látták el. 1612-ben
megújították a tornyát. 1720-ban barokk belső dekorációt
kapott. A XIX. században épült a déli előcsarnok. 1874-ben
rossz karban volt. 1882-ben a tornyot neogótikus stílusban
megújították (ld. SCHÜRER 137. kép), ezt azóta visszaresta-
urálták. A XX. század elején restaurálták, 1912-ben és 1925-
ben új kifestéssel látták el. 1966–68-ban folyt művészettör-
téneti kutatása, melynek során feltárták középkori falképeit.
1970-ben restaurálták; 1971-ben új padlózat készült, melyet
nem előzött meg régészeti kutatás. A belső megújítása az
1980-as években fejeződött be. 2003-ban Marta Giertlová-
Kučerová folytatott ásátást. 2010-ben megújították a tetőt
és a homlokzatokat. 2020-ban a felújítási munkálatok során
a neogótikus mellékoltárok mögül, a diadalív két oldalán
gótikus falképtörödékek kerültek napvilágra.

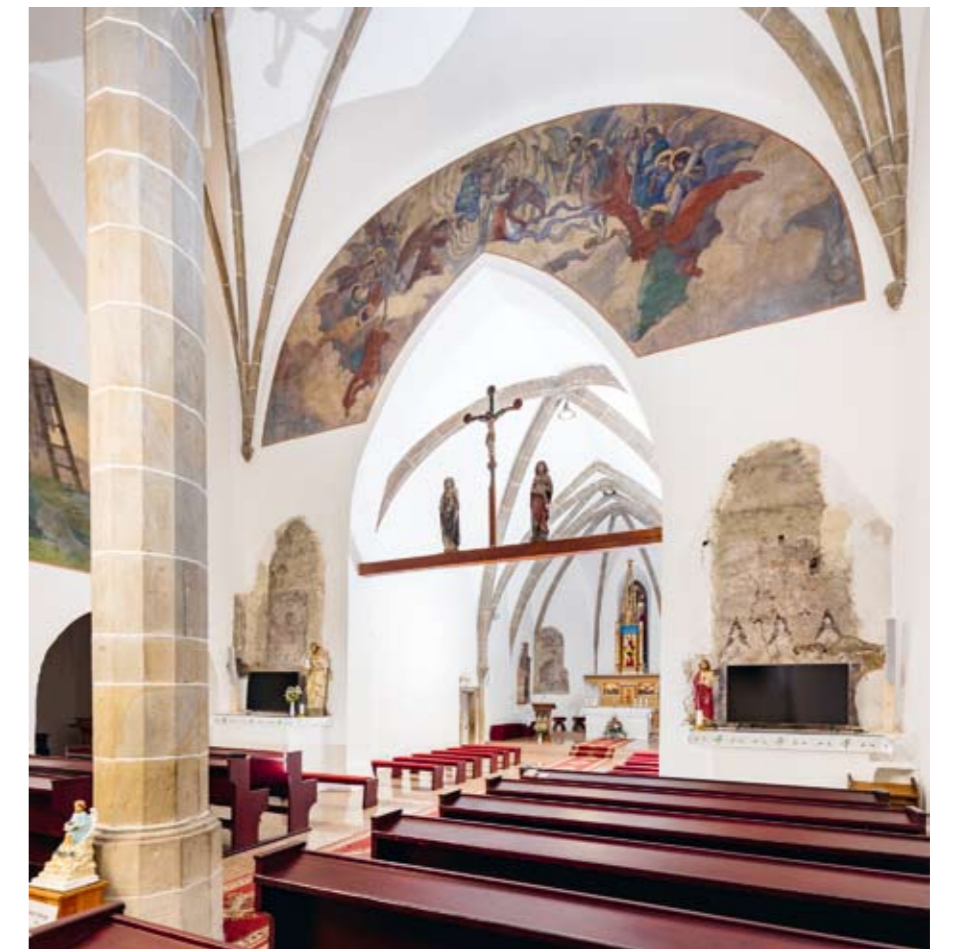

2. A templom délkeletről a legutóbbi
renoválás előtt
3. A templombelső délnyugatról

1. Periodizált alaprajzi vázlat

Egyhajós, eredetileg négyzetes szentélyű templom, sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély a gótikus átépítés óta poligonális, de eredetileg egyenes záródású volt, keleti fala a sekrestye mai záródásával esett egybe. Megőrizte eredeti keresztboltozatát is, míg a toldalék új, gótikus boltozatot kapott. A szentélyt keresztboltozat fedí, bordái sarokhornyoltak, vastag középlemezzel. A bordák keresztteződésében a zárókő díztelen korong. A bordák háromnegyed oszlopokról indulnak a sarkokban; a fejezetekhez rövid hasábbal csatlakoznak, a horony gömbszelvényvel indul. Az oszlopfők kehelyfejezetek, rajtuk figurális ábrázolás: északkeleten meztelen harcos karddal és pajzzsal, délkeleten hosszú ruhás alak könyvvel (a feje elpusztult), a délnyugati

fejezetem nem maradt meg az ábrázolás, északnyugaton a fejezet sem. A szentély déli oldalán befalazott, csúcsíves, kőkeretes kapu, sarkán hornyokkal kísért, csúcsívtagos hengertaggal. A szentély és a hajó ablakai gótikusak, de a szentély déli falában a restauráláskor korábbi (nem azonosított formájú) ablakot találtak (nincs bemutatva). Az északi oldalon újkori kapu vezet a sekrestyébe. A sekrestye, melynek falai a kutatás szerint nincsenek kötésben a szentéllyel, kétszazszos keresztboltozattal fedett, bordái sarokhornyoltak (de

a szentélynél keskenyebb orrlemezsel), zárókövük dísztelen tárcsa. A bordák a sarkokban itt is hasábkeresztmetszettel indulnak, az átmenetet rézsű képezi. A sekrestyében 1541-es évszámú faliszekrény eredeti kovácsoltvas ajtóval. Diadalíve csúcsíves, párkánya nincs, lábazata formátlan rézsű. A diadalív hajó felőli falán középkori falképek kerültek elő: délen három háromszögű oromzatos mezőben alakok (a két oldaló dicsfényes szent, a jobb oldali püspök könyvvel és püspökbottal), északon téglalap alakú mezőben lehajló, nimbu-

szos alak. A hajó északi fala a nyugati felén vastagabb, ami a karzat magasságában falvisszaugrást eredményez. A torony nyugati kapuja csúcsíves, sarkán hengertaggal. Fölötte nagy, csúcsíves toronyablakok. A toronyalj keresztboltozatos, bordái hasábról gömbszelvénnel indított sarokhornyolt profilúak, zárókő nincs. A bordákat kímátagos konzolok tartják. Az északi konzolok fejelemezein növényi minta töredéke maradt meg. A toronyaljából bélétes kapu vezet a hajóba. A bélet kétlépcsős, melynek külső felületét valószínűleg lefaragták. A sarokban háromnegyedoszlop áll, melynek lábazata egyszerű tórusz. Az oszlop kehelyfejezete a falsarkokkal egységes fejezetzónát alkot. Csak a jobb oldali maradt meg, ez indáról indított borostyánleveles (?). A bal oldali díszítését lefaragták. A kapunak archivoltja nincs, timpanonja dísztelen, mely jelenleg csúcsíves mezőben foglal helyet (de ennek eredeti záródása nem megítélhető, Schürer félkörívesnek írja).

A kutatás a Szepesedelényhez fűződő kapcsolatból indult ki (Mencl), és az 1260-as évek említéseit is figyelembe véve 1264 tájára (SPS), 1250–70 közé (Spoločníková) vagy 1270 tájára (Žáry) tette. Pomfyová helyesen a Batizfalvához kötődő szálakat emelte ki, és az 1260-as évek közepére, még 1268 elé datálta. Bár a plébános említése építéstörténeti dátumként nem használható, az 1260-as évek elfogadható, sőt a szentélyboltozat és a kapuszerkezet régiessége indokolná a korai (akár 1250-es évekbeli) datálást is. A diadalíven újonnan előkerült falképeket az 1260–70-es évekre datálták, de ez túl korainak tűnik; bár a részletformák jelenleg alig látszanak, a meredek, kúszóleveles oromzat és az északi oldal figurájának mozdulata jobban illik a XIV. századba.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 250.
 FEKETE NAGY 1934, 223.
 HUDÁK 1984, 102.
 MEZŐ 2003, 50.
 ENDRÖDI, Jan: Kostol sv. Antona Oustovníka v Spišskej Belej vo svetle farskej kroniky, in: *Monumentorum Tutela XVI* (2005), 107–114.
 Spišská Belá. Ed.: Zuzana KOLLÁROVÁ, Prešov: Universum, 2006, kül. 45–46., 98–115., 323–327.
 LABANC 2015, 171.
 BUJÁK 2021, 205.
 VAJDOVSZKY 1874a, 153.
 MYSKOVSZKY 1876a, 80–81.

← 4. A déli mellékoltár mögötti falkép
 5. Az északi mellékoltár mögötti falkép

- DIVALD 1905, 57.
 GERECZE 1906, 827–828.
 FOERK 1915, 22–23., 31.
 MENCL 1935, 346.
 ŠPIRKO 1936, 85–86.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 173–174., 100.[!] és 137. kép
 MENCL 1965, 33.
 SPS III. 147–150.
 SPOLOČNÍKOVÁ, Mária: Umeleckohistorický vývoj gotického kostola v Spišskej Belej. In: *Spišská Belá, vlastivedný zborník II*. Bratislava: Obzor, 1972, 110–113.
 ŽÁRY 1986, 29., 254.
 DIVALD 1999, 371–372.
 JAVORSKÝ 1999, 59.
 POMFYOVÁ 2001, 217–218.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Spišská Belá, <http://apsida.sk/c/11120/spisska-bela> (2013)
 E. POLÁKOVÁ, KPÚ Prešov: Objav ranogotických nástenných malieb v kostole v Spišskej Belej, 10. júla 2020, <http://www.pamiatky.sk/sk/page/objav-ranogotickych-nastennych-malieb-v-kostole-v-spisskej-belej>

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.10., 2.2.18., 2.2.23., 2.2.31., 2.3.1., 2.4.30., 2.4.87., 2.7.34., 2.8.26–27., 2.8.39., 2.9.8–10., 2.9.16–17., 2.9.46–49.

SZEPESDELÉNY

Szepes; 1899-ig Odorin, Edelen, Dirn; Odorin, Szlovákia
Szent Miklós (1700–1708)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1263: IV. Béla király az utód nélkül elhalt István aranyműves szepesi földjét Gobulnak, a szepesi szászok bírójának adta (/1272: HO V. 35-36. no. 27.; Reg.Arp. I. 403. no. 1324.), de mivel *terra ... nomine Odorin* felét Eberhard korábban elperelte, a király azt Eberhard özvegyének juttatta; ennek határleírásában szerepel *villa Edelin* (/1278/1242: Reg.Arp. I. 414–415. no. 1349. és Reg.Arp. II/2–3. 223. no. 2912.).

1268-ban *Odoryn* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).

1298: *Odorin* plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén (CD VI/2. 167.).

1299-ben papja Verner (id. LABANC 2015, 77. j.).

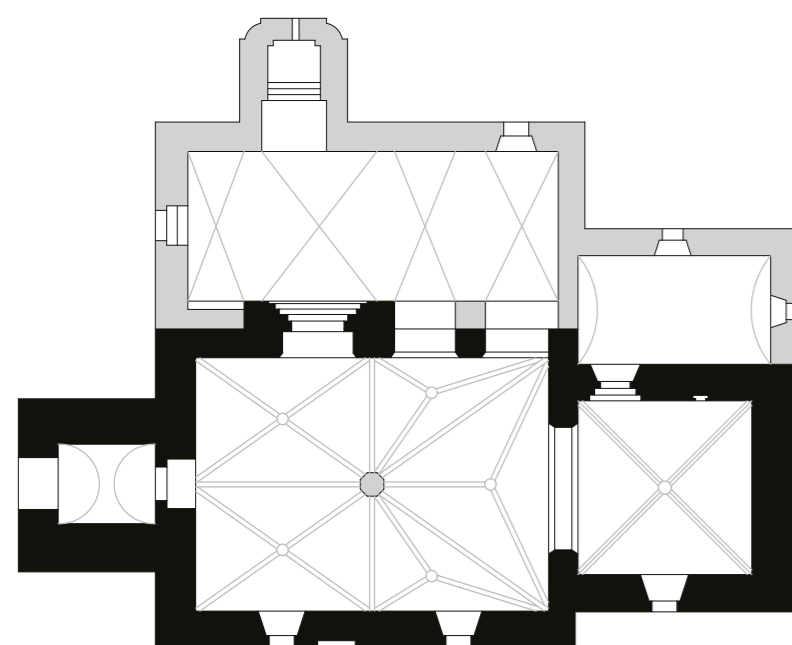
1317: *Odorinus* szerepel I. Károly királynak a szepesi szászoknak adott kiváltságlevelében (CD VIII/2. 57.; RDSL. II. 131. no. 263.; AOkl. IV. 241. no. 634.).

1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 200.).

Az 1380-as években hajóját középpillér felállításával boltolták, szentélyének északi és déli kapuját és szentségházát megújították (Žáry). A sekrestyekapu formái megfelelnek a pozsonyi ferences templom toronyaljának árkáívein találhatóknak, így a XIV. század végére datálhatók. A XVIII. században barokkizálták. Az északnyugati kapu felirata szerint északi mellékkápolnája 1807-ben épült. 1921-ben renoválták. 1988-ban falkutatás során találták meg befalazott kapuit és ablakait. Myskovszky és Gerece szerint vakolata alatt falképek lappanganak.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal. A szentély a hajóval azonos magasságú. A szentély és a hajó keleti sarkai armírozottak. Ez elválasztja a szentélyt a sekrestyétől. A szentély déli falában félköríves, befalazott kapu. A szentély keleti falában befalazott, félköríves záródású, rézsűs bélletű, kőkeretes ablak (a kutatás ilyen talált az északi oldalon is). Déli ablaka megújított. A szentélyt magasan ívelt, bordás keresztboltozat fedi. A borda csúcsívtagos, melyet két horony kísér (Mencl, Žáry és Pomfyova leírása szerint körtetagos). A bordák a sarkokba állított háromgyedoszlopkokról indulnak (a két nyugati törzse hiányzik). Az oszlopfőket naturalisztikus növényornamentika díszíti. A zárókő közepén lyukas, körülötte leveles dísz fut körbe. A szentély északi falában kő szentségfülke, timpanonjában vakmüvel, oldalán kúszólevelekkel. A sekrestyekapu béllete két félhomorlatból áll, melyek alul rézsűben végződnek. A sekrestye boltozata megújított, lapos dongaboltozat (Divald szerint keresztboltozatos, körteprofilos bordákkal, ami megfelel az 1914-es felmérésnek, FOERK 1915, 7.). A diadalív csúcsíves, párkánya lemezből és negyedhomorlatból áll, a diadalívpillérek (utólagosan?) élszedettek. A hajó déli falában egyszerű, befalazott, félköríves kaput és (ma nem látható) román kori ablakokat tártak fel (mai ablakai újkoriak). Az északi oldalon, a hajó és a mellékkápolna közti nyugati nyílásban bélletes kapu. A kapu béllete háromlépcsős, a belső sarkokban háromgyedoszloppal. A külső lépcső kilépett az egykori homlokzat elé, amely ma is jól érzékelhető. A sarkok élszedése alul és felül gömbszelvényekbe fut. Magas, rézsűvel osztott oszlopszéken álló lábazata tóruszból és fölötté két gyűrűből áll. Egységes fejezetzónája indadí-

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről →

0 10 m

szes, naturalisztikus, térbeli levelei bal oldalt domború érrel (szőlő?), jobb oldalt mélyített felülettel (borostyán?) rendelkeznek. Archivoltja csúcsíves, profilja megegyezik a bélletével, de csak a két belső sarok és a közte levő hengertag van meg. A torony nyugati bejárata kőkeretes, csúcsíves donga. A toronyalj dongaboltozatos, innen félköríves, kőkeretes kapu vezet a hajóba. A torony felső szintjén tágas, félköríves ablakok. Myskovszky 1875-ös felmérése szerint a torony keleti falában befalazott, félköríves záródású ikerablak volt, ezt

a felületet kívülről ma vakolat takarja (MÉM MDK, Tervtár, K 3554, K 3556; ezt Mencl is rögzíti, de csúcsíves: PÚ SR, Z 3560/8, Puškar 1956-os felmérésén ez inkább félköríves, PÚ SR V 3565). A toronybelsőben látszik az ikerablak kockafejezetes osztóoszlopa és hengertaggal díszített vállköve. Hasonló ikerablakok vehetők ki a toronybelsőben a középső toronyszint északi és déli oldalán is. A hajó pilléréhez állított kő keresztelõmedencéje láb nélküli, sokszögű cuppából áll, a XIV. századra tették.

3. A szentély délnyugati konzola
4. A szentély északnyugati konzola

5. A szentély délkeleti konzola →
6. A szentély északkeleti konzola →

A Szepesség egyik legrangosabb szobrászati emléke. Mencl az 1260-as évekre tette, és a boroszlói székesegyházhoz kapcsolta. Lényegében ehhez hasonló a többi vélemény is (SPS: a XIII. század harmadik negyede, Žárý: 1270 körül, Togner–Plekanec: 1270–80 körül), de van, aki a szentélyboltozatot (SPS), más az északi kaput (Javorský) tette a XIII. század végére. Bár valóban furcsa, hogy a templomnak négy bejárata nyílt, a falkutatás részleteinek publikálásáig jogos fenntartással kezelni a többfázisú építéstörténetet. Pomfyová meghatározónak tartja az 1268-as említést, és Szepesbélaival és Felkával együtt ez elé teszi.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 250.
FEKETE NAGY 1934, 109–110.
HUDÁK 1984, 188.
MEZŐ 2003, 326.
LABANC 2015, 169.
BUJÁK 2021, 205.
- VAJDOVSZKY 1874a, 180.
DIVALD 1905, 61.
GERECZE 1906, 822.
FOERK 1915, 7–8.
MENCL 1935, 346.
ŠPIRKO 1936, 81–82.
SCHÜRER–WIESE 1938, 37.
MENCL 1965, 33.
SPS II. 415–416.
ŽÁRY 1986, 27., 260.
JAVORSKÝ 1988, 85.
JAVORSKÝ 1999, 59.
DIVALD 1999, 364–365.
POMFYOVÁ 2001, 203–205.
Gotika 2003 630. no. 1.3.15. (B. Pomfyová)
TOGNER–PLEKANEC 2012, 357.
PODOLINSKÍ, Štefan: Odorín, <http://apsida.sk/c/11473/odorin> (2013-15)
TARI 2018, 275.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.6., 2.2.21., 2.3.6., 2.4.1., 2.4.8., 2.4.33–36., 2.4.97., 2.5.6., 2.5.28–31., 2.6.13., 2.7.1., 2.7.18., 2.8.34–38., 2.8.73.

SZEPESHELY

Szepes; Szent-Márton(hegy), Zipser Kapitel, Mons Sancti Martini; Spišská Kapitula, Szlovákia
Szent Márton
társaskáptalan
esztergomi egyházmegye

- 1209: II. András király Adolf szepesi prépostnak és rokonainak birtokadományt tesz (/1246: WAGNER I. 104.; CD III/1. 76.; CDSL. I. 122. no. 154.; Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.).
1235 előtt II. András Almás földet adományozza Mátyás prépostnak, aki azonban az oklevelet a tatárjáráskor elveszítette (Reg.Arp. I. 172. no. 551.; ezt említik 1249-ben: CD IV/2. 46., Reg.Arp. I. 273. no. 910.).
1245: Mátyás prépost engedélyezi a zsegrai templom építését (/1275/1409: DL 263025; CD IV/1. 398.; CDSL II. 129.).
1248: IV. Béla király megadományozza a szepesi Szent Márton-egyházat (CD IV/2.20.; Reg.Arp. I. 268. no. 890.).
1273: Muthmerius prépost végrendelete támogatja a második torony kiépítését (MES II. 27.).
1520-ban prépostja pápai tizedet fizet (BUJÁK 2021, 198.).

A prépostsági templomot már a középkor folyamán többször átépítették, a XIII. századból csak a nyugati rész és a hosszház őriz elemeket. A XIV. században a mellékhajók helyén meghosszabbították a mellékhajókat, a déli toronyhoz melléktér épült, és beboltozták a főhajót. Ekkor készült az 1317-es falkép is az északi falra. 1462–78 között kiépült az új főszentély és újrabeltozták a főhajót; a század végén elkészült a mellékhajók boltozása és a déli mellékhajó is. A XVII. században épült a sekrestye. A XVIII. században kriptákat létesítettek, javították a nyugati falat és kisebb toldalékok épültek. 1871–89 közt neogótikus stílusban restaurálták. Folyamatos kutatás és restaurálás folyik 2005 óta.

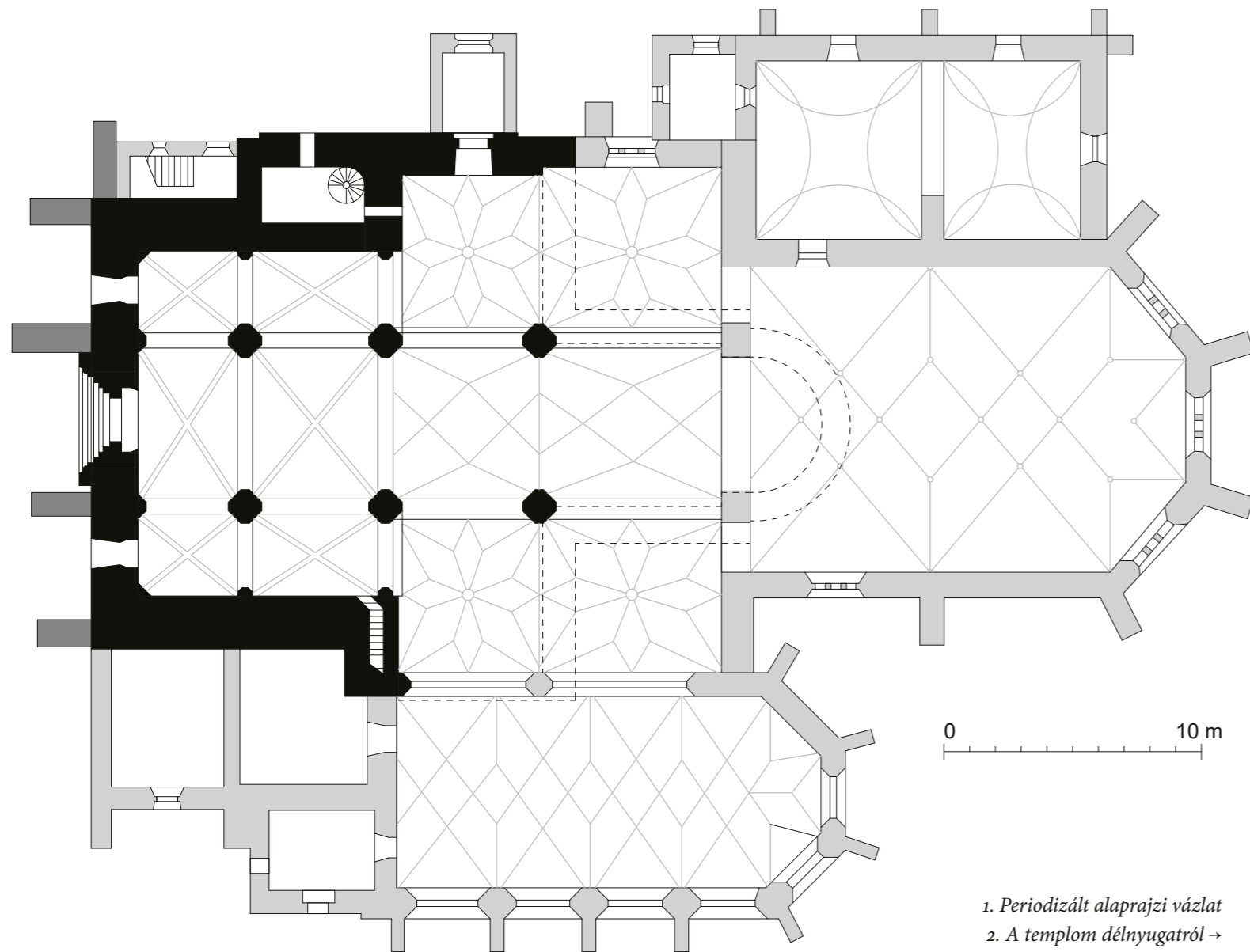
Már ez a templom is korábbi előzmények fölé épült, amelyek létét XII. századi sírok és talajradarvizsgálatok igazolják. A ma is álló épület legrégebbi részét a toronypáros homlokzat, a (XIX. században erősen restaurált) nyugati és északi bélletes kapu és a bimbós fejezettel ellátott összetett pillérek alkotják. A legutóbbi régészeti kutatások alapján feltételezik, hogy eredetileg háromhajós bazilika lehetett, melynek főhajója szentélynegyszöggel és félköríves apszissal záródhatott. A jelenlegi hosszház nyugati szaka-

szá eredetileg kereszthajóként szolgált, ide vezetett a ma is meglévő északi kapu. Ez kétlépcsős béléttű, a sarokban háromnegyedoszloppal. A béléttet egységes, bimbós fejezetekkel díszített fejezetzóna zárja. Attikai lábazata magas, tagolt oszlopszéken ül. Az archivolt félköríves, az oszlop folytatásának megfelelő hengertag sokszög metszetű. Félköríves ívmezeje díszítetlen. Fölötte félköríves, rézsús béléttű ablak. A kereszthajó keleti oldalán félköríves mellékapszisos nyomát tárták fel. Ettől nyugatra egyszakaszos, bazilikális hosszház következett, melynek pillérei és mellékhajóboltozatai ma is megvannak. Az összetett pillérek féloszloppal bővített kereszt alaprajzúak. Kehelyfejezetükön sáslevelű bimbós dísz, lábazatuk attikai. A bordák hasáb alakúak kis sarokhornyolással. Indításuk hasáb alakú, gömbszelvénnel vált a horonyra. A nyugati homlokzatot toronypár hangsúlyozza, közte béléttű kapuval. A restauráláskor erősen megújított kapu néglépcsős béléttű, a sarkokban háromnegyedoszloppal, attikai lábazat-

tal és egységes, bimbós díszű fejezetzónával. Az archivolt félköríves, sokszögmetszetű hengertagokkal. A kapu feletti háromszögű oromzat a restauráláskor keletkezett, korábban egyenes volt (MÉM MDK, Tervtár, K 7686). Feltételezik, hogy a lapidáriumban őrzött kőoroszlán (Leo Albus, *Katedrálá* 2017, UH.2) ehhez tartozhatott. A tornyok első emelete a köztük levő térrel együtt egy reprezentatív helyiséget alkotott. A tornyokat csúcsíves ívsorból és fűrészfogdíszből álló párkánnyal és tágas ikerablakokkal tagolták (osztóoszlopuk attikai lábazatos, bimbós vagy kockafejezetes, ívelt oldalú vállkövel). A lapidáriumban őriznek két kis oszlopfőt bimbós díszítéssel, az egyik darab oldalát rozettás és egyszerű virágdísz borítja (UH.1). Az északi bejárat mellett kő keresztelődmedence (lavabo, UH.3) henger alakú medencével és lábbal, melyet a XIII. század végére datáltak.

A toronypáros homlokzat nyitott toronyaljjal a magyarországi késő román építészet jellegzetes eleme. Ugyanak-

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délnyugatról →

kor szokatlan a kereszthajós keleti rész, amelynek nagyobb szabású párja 1200 előtt a gyulafehérvári székesegyházon épült meg. Az építészeti részletformák (párkány, bimbós oszlopfők karéjos levelekkel) jellegzetesen kora gótikusak, aminek alapján az építés fő fázisát a XIII. század első évtizedeire lehet tenni. A bordaprofil hasonló a XIII. század kö-

zepére tehető mórchidai prépostsághoz, ugyanakkor az északi torony első emeletének boltozatát dendrokronológiai módszerrel 1224-re datálták. A déli torony ekkor még nem épült ki, ennek munkálatait Muthmerius prépost 1273-as végrendelete datálja, amelyet megerősít a harmadik szint 1290/91-es dendrokronológiai keltezése is.

- ← 3. A délnyugati sekrestye az eredeti homlokzat lizénáival
4. Oszlopfeje a karzatalj nyugati falán a kaputól északra
5. Oszlopfeje a karzatalj nyugati falán a kaputól délre

6. Oszlopfeje a múzeumban
7. A karzatalj délnyugati fejezete

8. A kereszthajó északnyugati pillére délnyugatról újkori kiegészítéssel

IRODALOM

- CSÁNKI I. 267., 275–276.
 PIRHALLA 1899.
 HRADSKÝ 1901-1902.
 FEKETE NAGY 1934, 162–163.
 HUDÁK 1984, 169.
 MEZŐ 2003, 272.
Z dejín Spišského prepoštstva.
 Ed.: HROMJAK, Luboslav.
 Spišské Podhradie, 2010.
 LABANC 2011.
 TÖRÖK M. 2011.
 LABANC 2015, 164.
 LABANC–GLEJTEK 2015.
 BUJÁK 2015.
 BUJÁK 2017.
 OLEJNÍK, Vladimír – LABANC, Peter – GLEJTEK, Miroslav:
Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej Kapituly I. Od počiatkov Spišskej Kapituly po vznik biskupstva,
 Ružomberok: Verbum, 2021
 MERKLAS, Wenzel: Die Zipser Kathedrale bei Kirchdrauf in Ungarn, in: *Mittheilungen K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale VI* (1861), 200–211.
 VAJDOVSZKY 1874a, 182.
 MYSKOVSKÝ 1874, 206–214.
 DIVALD 1905, 11–18.
 GERECZE 1906, 828–832.
 MENCL 1935, 345.
 ŠPIRKO 1936, 19–23.
 MENCL 1937, 256–264.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 34–36., 56., 121–126.
 MENCL 1965, 29–31.

- SPS III. 170–174.
 TOMASZEWSKI 1974, 307–308.
 FIALA, Andrej – VALLAŠEK, Adrian: Náčrt stavebného vývoja Spišskej Kapituly do konca stredoveku, in: *Vlastivedný časopis XXIV* (1975), 132–136.
 RUMINSKI 1976.
 PUŠKÁROVÁ, Blanka – PUŠKÁR, Imrich: *Spišská Kapitula*. Bratislava: Tatran, 1981
 FIALA, Andrej – VALLAŠEK, Adrian: Spišská Kapitula (Náčrt stavebných dejín), in: *Pamiatky a múzeá XLIII* (1994), 5–6. sz. 11–13.
 MAROSI, Ernő: Szepeshely, in: *KMTL* 636.
 DIVALD 1999, 372–378.
 POMFYOVÁ 2001, 219–226.
 JANOVSKÁ, Magdaléna: Výsledky architektonicko-historického výskumu Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule (so zameraním na stredovekú podobu), in: *Monumentorum Tutela* 22 (2009), 199–211.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 20–39.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Spišská Kapitula, <http://apsida.sk/c/3195/spisska-kapitula> (2007-13)
 TERRAY, Miroslav: Spišská Kapitula, 2013, <http://www.terray.sk/?uvod&gid=7>
Stredoveký kostol 2015, 534–556. no. III. 21. (B. Pomfyová) és III. 21. (B. Pomfyová – J. Šedivý – D. Buran)
Katedrála 2017.
 JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2018.
 JANOVSKÁ, Magdaléna – OLEJNÍK, Vladimír: Nové zistenia o stavebnom vývoji Spišskej Kapituly, in: *Z minulosti Spiša – Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči XXVII* (2019), 7–37.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.8., 2.1.3., 2.1.20–21, 2.2.1–4., 2.4.18–21., 2.5.2–3., 2.5.18., 2.6.2–5., 2.8.2–9., 2.9.2–3., 3.2.3–4., 3.2.11.

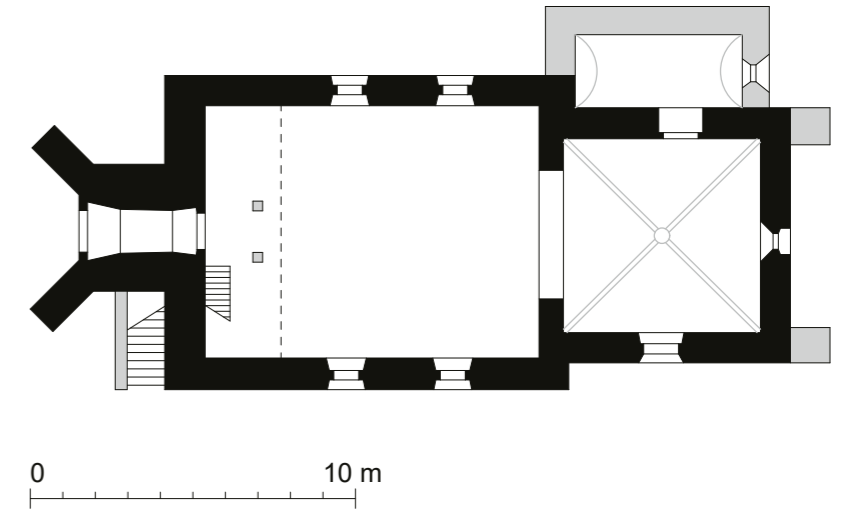
SZEPESJÁNOSFALVA

Szepes; 1899-ig Jánócz, Jánosfalva, Hannesdorf, Hensdorf; Jánovce, Szlovákia
 Alexandriai Szent Katalin (nincs rá középkori adat)
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

- [1312: *villa Johannis* említése (SCHMAUK 1889, 41.) CsÁNKI szerint erre vonatkozik; valójában az I. Károly király 1317-es privilégiumában szereplő *Johan* falu (AOkl. IV. 241. no. 634.) Szepesolaszi határai közt volt, így Jánkfalvával azonosítható (FEKETE NAGY 124.)]
 1314: Goblinus fia Miklós elcseréli a *Janus* faluban lévő részét (AO I. 347–348.; AOkl. III. 341. no. 766.).
 1322: Henrik prépost *villa Janus* tizedét a menedékkövi karthauziaknak adja (MES III. 20.; AOkl. VI. 315. no. 860.); FEKETE NAGY szerint ez az első, egyértelműen erre a Jánosfalvára vonatkozó adat.
 1357: *Jánfalva* a Görgei család tulajdonában van (id. FEKETE NAGY 41.j.).
 1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.; ŠTEVÍK 2016 és BUJÁK 2021, 209. ezt Gánócra vonatkoztatja).

1700 körül nyílásait barokk stílusban átalakították. További javítások történtek a XIX–XX. század során.

Egyhajós, négzetes szentélyű templom nyugati toronnyal és sekrestyével. A szentély azonos magasságú a hajóval. Keleti ablaka rézsús béléttű, de záródása szegmentíves, átalakított. A szentély déli ablakát és a hajó ablakait a barokk korban megnagyobbították. A szentély keleti oldalán két merőleges támpillér. A szentélyt keresztboltozat fedi, a bordák sarokhornyoltak, keskeny orrlemezsel. A zárókő, melyen körbefut a borda profilja, korong alakú, díszítetlen. A konzolok gúla alakúak, párkánnyal zártak. A déli falban téglalap alakú falfülke. A serestyé dongaboltozatos. A sekrestyekapu élszedett, de szegmentíves lezárással. A diadalív csúcsíves, párkánya élszedett le-

1. Periodizált alaprajzi vázlat
 2. A templombelső nyugatról

mezből, negyedhomorlatból és félpálcából áll, lábazata lépcsős. A hajó síkfödemes, karzata fából ácsolt. A torony nyugati sarkaihoz alacsony, átlós támpillérek kapcsolódnak. Nyugati kapuja csúcsíves, horonnyal kísért, körtetagos bélletű. Fölötte résablak. A torony első emeletéből félköríves nyílás vezet a karzatra.

Az irodalom XIII. századnak tartja, de szentélyének boltozatát a XIV. századra teszi (Schürer, SPS). A lefkóci 1280-as templomépítési engedéllyel összefüggésben Pomfyová ez utánra keltezi, és a késői XIII. századot összeegyeztethetőnek tartja a formákkal. Valóban nem szükséges a boltozatot elválasztani az első fázistól (mindaddig, amíg erre falkutatás nem utal), de a késői forrás miatt is inkább 1300 tájára tehető.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 259.
 FEKETE NAGY 1934, 196.
 HUDÁK 1984, 145.
 GERECE 1906, 805.
 MENCL 1935, 347.
 ŠPIRKO 1936, 123.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 163.
 SPS I. 510–511.
 DIVALD 1999, 326.
 POMFYOVÁ 2001, 171.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Jánovce, <http://apsida.sk/c/1103/janovce> (2016)

- ALAPRAJZ PŰ SR, V 5240, Kalafús, 1959
 SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.41., 2.3.33., 2.4.89.

3. A templom északkeletről

4. A szentély délnyugati konzola
 5. A szentély keleti ablaka
 6. A szentély északnyugati konzola
 7. A szentély záróköve

SZEPESKÖRTVÉLYES

Szepes; Körtvélyes, Birndorf, Grausch; Spišský Hrušov, Szlovákia
Alexandriai Szent Katalin plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

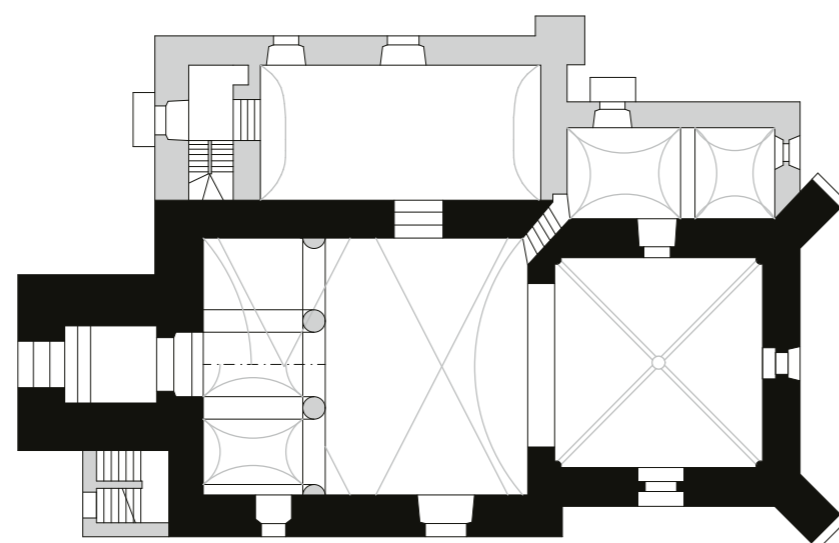
- FEKETE NAGY szerint a szepesi lándzsások lakták és a tatárjárás előtt alakult ki (118.).
- 1253: IV. Béla király *villa Kurtues* melletti birtokot adományoz (/1280/1282: HO VI. 273. no. 196.; Reg.Arp. I. 309. no. 995.; vö. RA 86. no. 127. és Reg.Arp. II/2–3. 284. no. 3134.).
- 1255: IV. Béla király eladományozza a Hernádmonti Milaj nevű területet Kunch ispánnak, melynek határjárásánál szerepelnek *Kurtueles* nemesei (/1294: HOkl. 30. no. 23.; MÁRIÁSSY 12. no. 2.; Reg.Arp. I. 322. no. 1061.).
- 1279: Erzsébet anyakirályné Fülöp sásvári íjásznak adja a Körtvélyes falu határában levő földet (RD 79. no. 117.; vö. /1288: Reg.Arp. II/2–3. 397. no. 3500.).
- 1280: Erzsébet anyakirályné Vitk és társai kezén hagyja azok Körtvélyes falu határában örökölt birtokát (RD 83–84. no. 122.).
- 1282: IV. László király Detricus fiainak adja *Kurtueles* földet (/1317: Reg.Arp. II/2–3. 287. no. 3138.).
- 1309: *Kurtuelys* villicusa és közössége bevallja, hogy a faluban a szepesi káptalan egyetértésével épült kápolna és annak jövedelmei után fizetnek (RDSI I. 315–316. no. 720.; AOkl. II. 353. no. 804.).
- 1345: *Kurtuillis* Szt. Katalin-temploma búcsúengedélyben részesül (1346-os datálással: WAGNER I. 269–270.; AOkl. XXIX. 500. no. 927; 1346-os záradékkal: AOkl. XXX. 48. no. 50.). A XIV. század végén a vöröskolostori karthauzi kolostoré lesz (SPS).
- 1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

A XVII–XVIII. században átalakították: a hajót boltozták és északi mellékkápolnával látták el. 1900-ban restaurálták, J. Hanula 1896-ban készí-

tett ide freskókat. 2010-ben Magdaléna Janovská kutatta, Székely László falképeket fedezett fel benne. 2017-re elkészült az új külső vakolás; ekkor az összes köféléületet is bemeszelték, ami megnehezíti megítélésüket.

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel, nyugati toronnyal és sekrestyével. A szentély keleti sarkain átlós támpillérek, amiből a sekrestye utólagossága következik. A szentély keleti ablaka magas, csúcsíves lezárású, rézsús bélletű, eredeti mérműve kitört, de vélhetőleg két háromkaréjos nyílásból és fölöttük négykaréjos lyukból állt (ilyenek ábrázolta Myskovszky is 1875-ben, MÉM MDK, Tervtár, K 3178); a mérmű oldala vájatolt lehetett. A szentély déli oldalán nagyméretű, csúcsíves ablak rézsús kőkerettel (Myskovszkynál még azonos mérművel szerepel). Mellette befalazott, csúcsíves kapu, bélletét félpálca és élszedett falsarok alkotja. Fejezete nincs, archivoltja a béllettel azonos profilú. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái sarokhornyoltak. A hornyok a zárókő előtt gömbben végződnek. A zárókő közepén rozetta, melyből négy lapos szőlőlevél nő ki. A keleti konzolok geometrikus formájúak, a nyugatiak többszörösen karéjozottak. A déli falban szentségfülke, fölötté mérműves timpanon kúszólevelek-

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről Myskovszky Viktor 1879-es rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 3178) →

0 10 m

kel. Az északi falon keret nélküli, háromszögben végződő falfülke. Az északi oldalon élszedett, csúcsíves kapu vezet a sekrestyébe. A diadalív csúcsíves, párkánya lemezből és rézsúból áll. A hajó szentély fölötti, keleti padlásablaka háromkaréjos lezárású. A hajó déli homlokzatának befalazott kapuja csúcsíves, bélletét pálcák és hornyok alkotják, ezek fejezet nélkül futnak körbe az archivolton. Lábazata nincs,

a profil magas lábazati párkányról rézsúvél indul. Ettől keletre nagyobb, nyugatra magasan ülő, kisebb ablak nyílik (Myskovszkynál mindkettő keskenyebb). Az északi mellékkápolna északi, befalazott kapuja durva szemöldökgyámos kőkerettel rendelkezik. A torony nyugati bejárata csúcsíves boltív. A tornyot félköríves, ívsoros párkány zárja. Alatta két szinten ikerablakok, melyek osztópillérei csúcsíves, há-

3. A szentély északkeleti konzola
 4. A szentély északnyugati konzola
 5. A hajó déli kapuja kutatás közben

romkaréjos nyílásokat választanak el (az osztópillérek Myskovszky rajzán hiányoznak). A nyugati és a déli két ablak osztópillére fölött kiugró, függőleges lemez.

Mencl 1260–1300 közé sorolta, mások a XIII. század végére (SPS) vagy a következő első felére (Togner–Plekanec) tették. Pomfyová az 1309-es említés elé teszi, ikerablakait Svábfalvához és Zsegrához hasonlítja. A szentély boltozatát fiatalabbnak tartja, konzolai lőcsei típust követnek, melyek az 1320-as évekre jellemzők. Az 1346-os [1345] búcsúengedélyt a déli kapuhoz köti. Mivel 1309-ben kápolnáról van szó, nem biztos, hogy ez a mai templomra vonatkozik, és a toronyablakok sem igazán régiesek. Mindez azt jelzi, hogy az építkezés alapvetően a XIV. század első évtizedeiben folyhatott.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 261.
 FEKETE NAGY 1934, 116–119.
 HUDÁK 1984, 146.
 MEZŐ 2003, 167.
 BUJÁK 2021, 206.
 VAJDOVSZKY 1874a, 157.
 DIVALD 1905, 61.
 GERECZE 1906, 809.
 MENCL 1935, 347.
 ŠPIRKO 1936, 122–123.

6. A templombelső nyugatról
 7. A nyugati torony alsó része kutatás közben

- SPS III. 178–179.
 DIVALD 1999, 333–334.
 POMFYOVÁ 2001, 236–237.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 367.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Spišský Hrušov, <http://apsida.sk/c/12674/spissky-hrusov> (2013–15)

- ALAPRAJZ PŰ SR, V 3373, Puškár, 1956
 SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.24–25., 2.2.25., 2.2.55., 2.4.88., 2.5.45., 2.5.67., 2.6.10., 2.6.16., 2.7.20., 2.8.57.

SZEPESMINDSZENT

Szepes; Mindszent, Biátfalva, Becsefalva, Biazowitz,
Betendorf; Bijacovce, Szlovákia
Mindenszentek és Szent Kozma és Damján
plébániatemplom és kápolna
esztergomi egyházmegye

1258: IV. Béla Péter fiainak és társaiknak Becs nevű földjét
(*terra Bech*) a szepesi hospeseknek adván kárpótlást
nyújt nekik (CD IV/2. 449, 452, 465.; Reg.Arp. I. 364.
no. 1186).

1260-ban IV. Béla király Anthaleusnak adta Ragyóc bir-
tokot (ld. ott!), melynek határleírásában ennek alapján
1278-ban IV. László király oklevele megkülönbözteti
benne *terra Ville Omnium Sanctorum* és *terra Beche*
földeket (ÁUO IX. 378. no. 269. [1284-re]; Reg.Arp.
II/2-3. 217-218. no. 2896.; CDSI II. 462-463. no. 664.).

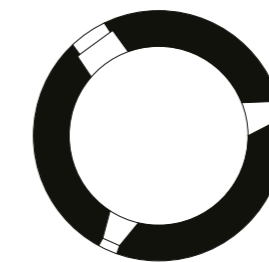
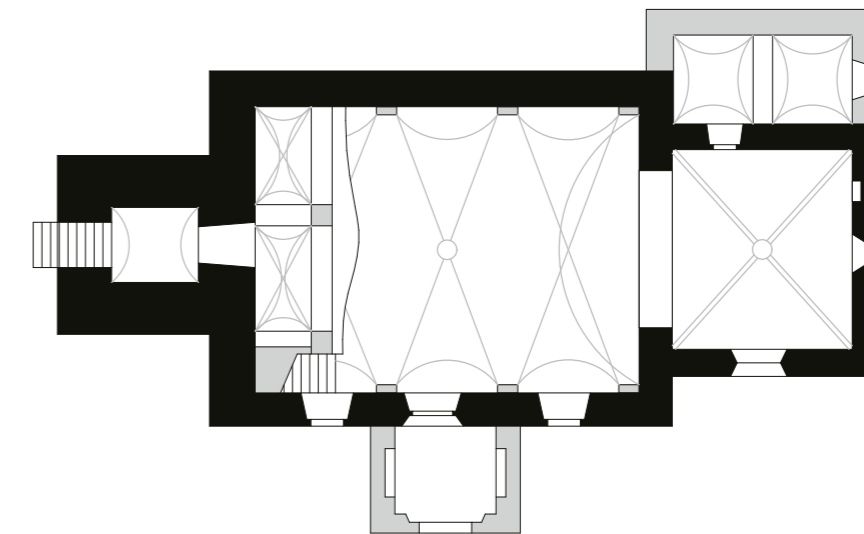
1264: Farkas fia Mihály és fiai eladnak egy területet Ra-
gyolc és Mindszent (*villa Omnium Sanctorum*) között
(CSÁKY I. 4-5.).

1274: birtokvitában helymeghatározásként szerepel *villa*
Omnium sanctorum (RA II/2-3. 95. no. 2518.).

1283: IV. László király Ragyócot elcseréli Jakabbal (a későbbi szepesi püspökkel) *Bechfolua* királyi falura, melyben Mindenszentek tiszteletére épített templom van (HO. V. 67. no. 54.; Reg.Arp. II/2-3. 306. no. 3205.). Ezek alapján Mindszent Becse területéből szakadt ki, majd anyaközségét is magába olvasztotta (FEKETE NAGY 152.), ennek nevét őrzi a mai szlovák név (KISS L. II. 568.).

1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja
(BUJÁK 2021, 201.).

A templom szentélyét és hajóját 1400 körül falképekkel lát-
ták el. 1740-57 közt a hajót boltozták, átalakították ablaka-
it, új sekrestye épült, és átalakították a rotundát. A templo-
mot többször javították (1812, 1857, 1880, 1930), a rotundát
1909-ben. A templom falképeit 1960-ban tárták fel és konzerválták, majd a Szent László-ciklust 1960-61-ben restaurálták.

1. A templom északkeletről
2. Periodizált alaprajzi vázlat

0 10 m

3. A déli kapu timpanonja
4. Zárókő a szentélyben
5. Boltozatindítás a szentélyben

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel és nyugati toronnyal. A szentély azonos magasságú a hajóval. Keleti ablaka csúcsíves, mérműves; osztópillére hiányzik, de a felső végződése két csúcsíves háromkaréjossal és egy négykaréjos áttöréssel ép. A mérművek oldala vájatolt. Déli ablaka meggyobbított, csúcsíves, tagolatlan. Alatta a szentély déli falában befalazott, egyszerű, csúcsíves kapu, melynek kőkeretébe íjat véstek. A déli homlokzaton későbbi falfestés maradványai. A szentélyt magas ívelésű keresztboltozat fedi. A bordák sarokhornyoltak, a profil a díszetlen korong alakú zárókőben is körbefut. A bordák hasáb keresztmetszettel indulnak, tölcserés átmenettel válnak hornyolttá. A konzolok sokszög alakú, megtört gúlkak, ívelt oldalakkal. A keleti fal északi oldalán szentségfülke vakmérműves timpanonnal, fölötté keresztrel; rajta gótikus vasrács.

A sekrestyébe (amelynek fala elválik a szentélyétől) félköríves, kőkeretes kapu vezet, két szakaszt csehüveg boltozat fedi. A diadalív csúcsíves, párkánya nincs, lábazata lépcsős. A hajó ablakai újkoriak, déli kapuját utólagos előcsarnokkal látták el. A kapu béléstét három csúcsívtagos hengertag alkotja, köztük homorlatokkal. A profil a lábazati zóna fölött rézsűvel indul, és fejezet nélkül, megszakítatlanul fut körbe a csúcsíves archivolton. Az ívmezőt kifűrészelt áttörés díszíti, mely felül három összehajló liliomot formáz. A torony nyugati falában enyhén csúcsíves boltív vezet a toronyaljba. Emeletein résablakok nyílnak, legfelül nyugatra és délre osztóoszlop nélküli, félköríves ikerablakok. A templom előcsarnokában a XIV. századra datált kő keresztelődence van befalazva, félgömb alakú medencével, alatta gyűrűvel és hengeres lábbal.

A templomot a korábbi szakirodalom 1260 elé (SPS) vagy rövidebb 1250 után (Togner-Plekanec) keltezte. Pomfyová a formákat a XIII. század utolsó negyedére tette, és rámutatott az 1297 után keletkezett Pongrácfalva fontosságára. Ennek megfelelően a templom datálása átcúsúzhat 1290–1300 tájára. Ez összefügghet Jakab 1283-as birtokbavételével (ha az tényleg végbement, ld. Ragyó!).

A templomtól délre apszis nélküli rotunda áll, melynek mai részletei (ablakok, belső párkány) a XVIII. század közepén keletkeztek. Egy kutatóablak a bejárat fölött középkori falkép részletét tárta fel, így az épület középkori datálása biztos. Hasonló, apszis nélküli rotundák ismertek Pozsonyból, Dévényből a XI–XII. századból, de Szepeshelyről is, amely XIII. századi lehet. Mivel 1260-ban már Mindenszentek faluról esik szó, mely templomáról kaphatta a nevét, és a hosszaház templom későbbinek látszik, felvethető, hogy a rotunda viselte először a patrocíniumot. Építése összefügghet a Becse földjére betelepített szászokkal, tehát 1258 körül létesülhetett.

6. A templombelső nyugatról

IRODALOM

- CSÁNKI I. 263.
FEKETE NAGY 1934, 150–152.
HUDÁK 1984, 286.
MEZŐ 2003, 353.
LABANC 2015, 166.
BUJÁK 2021, 206.
- VAJDOVSZKY 1874a, 180.
DIVALD 1905, 8.
GERECZE 1906, 820.
MENCL 1935, 346.
ŠPIRKO 1936, 23., 24., 119–120.
MENCL 1937, 358.
SCHÜRER–WIESE 1938, 37.
SPS I. 122.
GERVERS–MOLNÁR 1972, 55.
JAVORSKÝ 1983, 99. és 53. ábra
SLIVKA–JAVORSKÝ 1984, 209–211.
POMFYOVÁ 1998, 23.
DIVALD 1999, 358.
Myskovszky 1999, 48.
VELASOVÁ, Lubica: Karnerové kaplnky v románskej architektúre Slovenska, in: *Pamiatky a múzeá XLVI* (1999), no. 2, 46–48.: 46–47.
VANČO 2000, 99–100.
POMFYOVÁ 2001, 153–155.
SUCHÝ, Lubor: Kostol Všetkých Svätých v Bijacovciach – krovové konštrukcie nad loďou a svätynňou, in: *Monumentorum Tutela XVIII* (2007), 115–127.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 254–265.
PODOLINSKÍ, Štefan: Bijacovce, <http://apsida.sk/c/2146/bijacovce> (2007–13)
PODOLINSKÍ, Štefan: Bijacovce – rotunda, <http://apsida.sk/c/1624/bijacovce-rotunda> (2007–13)
Stredoveký kostol 2015, 190–191. no. II.3. (B. Pomfyová)
TARI 2018, 275.
- ALAPRAJZ PŰ SR, V 5097, 1960
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK I. kötet, címlap; 2.1.4–6., 2.4.9., 2.4.75., 2.5.38., 2.5.64., 2.7.13.

SZEPESÓFALU

Szepes; Ófalu, Altendorf, Stara Wieś Spiska; Spišská Stará Ves, Szlovákia
Szűz Mária (1842: 1200)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1209-ben II. András király Adolf prépostnak és nővérének, a Berzevicziek őseinek adja a területet (/1246: WAGNER I. 104.; CDS I. 122. no. 154.; Reg.Arp. I. 78–79. no. 243.), melyen
1308-ban a hunfalvi Friedrich soltész Kakas ispán megbízásából telepítésbe kezd (CD VIII/1. 259.; AOKl. II. 181. no. 414.); így jöhetett létre Ófalu, amely
1326-ban *Owfolw* néven a Berzevicziek birtokosztályakor szerepel (DL 70462 [XVIII. századi másolat] alapján ld. KÖRMENDY 127.j.; az eredeti: DL 40492, AOKl. X. 297. no. 495. „Swolw” olvasattal, ld. azonosítatlan birtokként: 475.).
1330: Friedrich és fiai eladják ófalui (*de Antiqua Villa*) soltészágukat a karthauziaknak (CD VIII/3. 477.; AOKl. XIV. 282. no. 466.).

1331: XXII. János pápa Druget Vilmos kérésére a karthauziaknak szánt Ófaluat kiveszi a szepesi prépost joghatósága alól (AOKl. XV. 90–91. no. 159.).

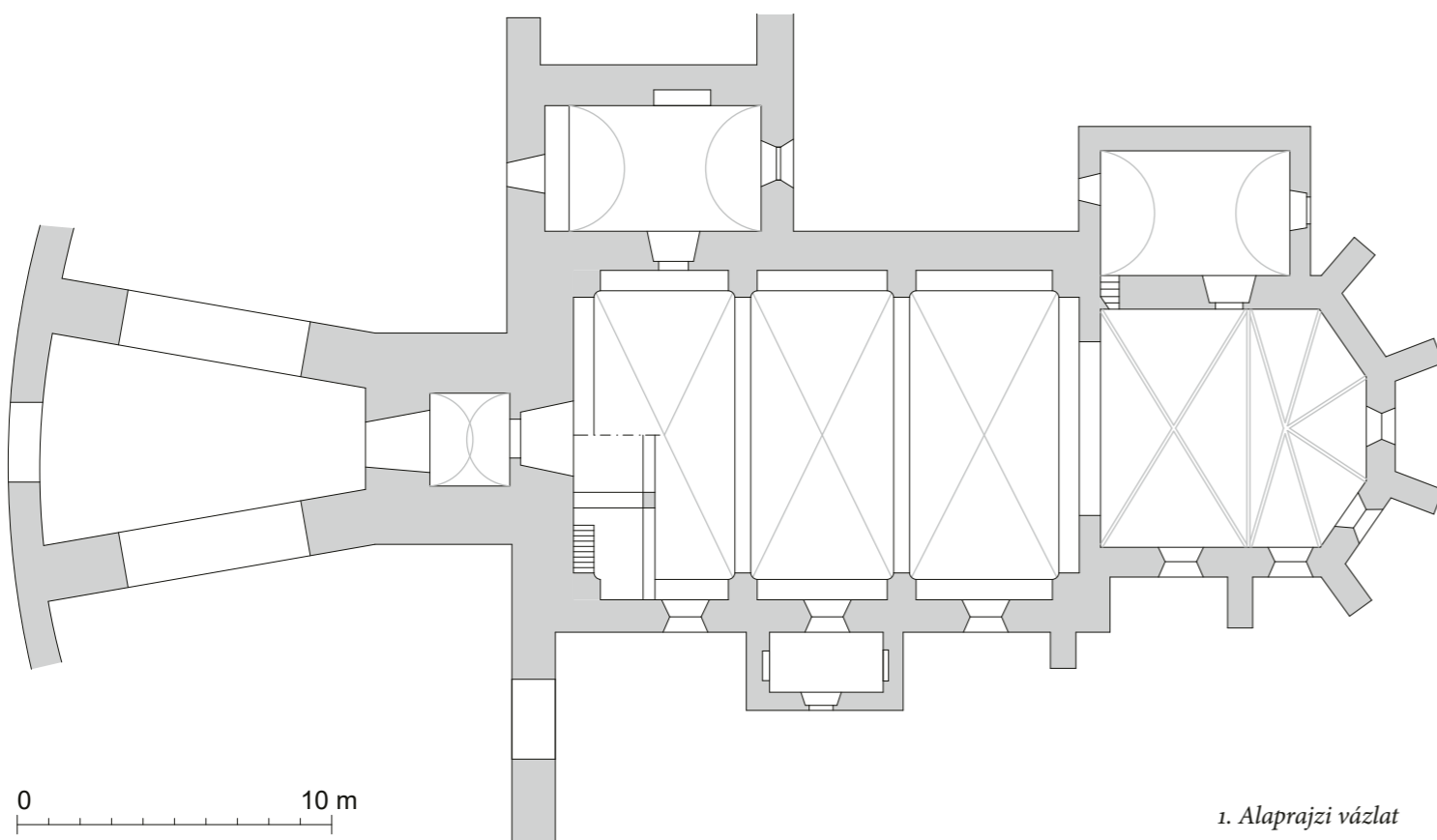
1337: Druget Vilmos a Kakas mestertől drágán zálogba vett *Owfolw* birtokot a vöröskolostori karthauziaknak adja (/1342: CD VIII/4. 223–225.; AOKl. XXI. 246. no. 428.).

1349: Guido pápai legátus inkorporálja az ófalusi plébániát a monostorba, fenntartva a lelkigondozás kötelezettségét (AOKl. XXXIII. no. 759.; a téves 1342-es évszámhoz ld. AOKl. XXVI. no. 529–530. közt; 1341-es évszámmal POMFYOVÁ id. TROCHTA nyomán).

1440: *Thomas baccalarius* könyvét *ad ecclesiam beate Virginis in Antiqua Villa* hagyja (Gyulafehérvár, Batthyaneum, R.II.85., Bibl.Hung. I. 414. no. 1675.).

1520-ban a dunajeci plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

Divald szerint hajdan kéthajós templom volt, ami feltételez egy XIV–XV. századi átépítést. Ez ma már nincs meg, mert a XVII. század második felében és 1772-ben barokkizálták.

1. Alaprajzi vázlat

2. A templom déli homlokzata Myskovszky Viktor 1892-es rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 7753)

Divald 1905-ben úgy írja, hogy a hajó boltozatát pár évtizeddel korábban (tehát a XIX. században) rakták. 1928-ban renoválták. 2007-ben talajradaros vizsgálat folyt benne (Miroslav Terray).

Egyhajós, nyugati tornyos templom laposan záródó, poligonális szentéllyel. A sekrestye hossza megegyezik a szentély szélességével, ami felveti annak lehetőségét, hogy egy eredetileg négyzetes szentélyzáródást alakítottak át sokszögzáródásúvá. A szentélyt kétszakaszos keresztboltozat fedí, a bordaprofil sarokhornyolt, keskeny orrlemezrel. A nyugati zárókövön növényi dísz sugarasan rovátkolt keretben, oldalán levéldísszel. A konzolok ívelt oldalú kúpok, illetve északkeleten maszkos díszítésűek. A szentélyt magas, mérműves ablakok világítják meg. A sekrestye parabolaíves dongaboltozatú, kőkeretes, rézsús bélletű, enyhén csúcsíves keleti ablakkal. A diadalív csúcsíves, asztragal profilú párkánnyal. A csúcsíves déli kapu részben körtetagos pálcákból és homorlatokból áll, fejezete, timpanonja nincs. A nyugati toronyba félköríves, élszedett, kőkeretes kapu vezet, innen csúcsíves, élszedett kapu visz tovább a hajóba.

A torony felső ablakai szemöldökgyámosak. A déli előcsarnok külső homlokzatán két zárókő van befalazva: a bal oldali Krisztusfő, a jobb oldali levelekkel övezett, szakállas maszk. További zárókövek (részben négykaréjos vakmérművel) hevernek a templomkertben, amelyeket már Divald is megfigyelt, és a hajó középkori boltozatához kötött.

A templom egyértelműen XIV. századi (Schürer), annak második fele (SPS) vagy inkább közepe (Mencl, PÜ SR, Z 3568). Pomfyová felvetette, hogy a két befalazott zárókő a XIII. századi szepesi figurális szobrászat hagyományába illeszkedne (Mateóc, Keresztfalu, Kakaslomnic), így egy korábbi, 1300 előtti templom emlékei lennének. Ezt a településtörténet sem, és a művészettörténeti megfigyelések sem támogatják. Buják szerint mivel 1331-ben még nem említik egyházát, az 1331–1347 között keletkezett. Ugyanerre mutat a zárókövek stílusa is, így arról lehet szó, hogy a többi kertben heverő faragvánnyal együtt a XIV. századi hajóboltozat maradványai (bár a szentély figurális konzolánál régiesebbek). A faragványok legközelebbi ronkoi a káposztafalvai szentély zárókövei.

3. A templombelső nyugatról

4-5. A déli előcsarnokba befalazott zárókövek
6. Díszítetlen zárókő a templomkertben

IRODALOM

- CSÁNKI I. 253.
 FEKETE NAGY 1934, 238.
 KÖRMENDY 1974, 332.
 HUDÁK 1984, 201.
 MEZŐ 2003, 467.
 Spišská Stará Ves. Ed.: MALOV-
 COVÁ, Božena, Prešov: Univer-
 sum, 2008.
 VIDA 2017, 92–95.
 BUJÁK 2021, 212.
- VAJDOVSZKY 1874a, 181.
 DIVALD 1905, 58.
 GERECZE 1906, 832.
 ŠPIRKO 1936, 116–117.
 SCHÜRER-WIESE 1938, 164.
 SPS III. 156.
 DIVALD 1999, 365.
 POMFYOVÁ 2001, 228–229.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.9.12–13.,
 2.9.50., 2.9.57–58., 2.9.63.

SZEPESOLASZI

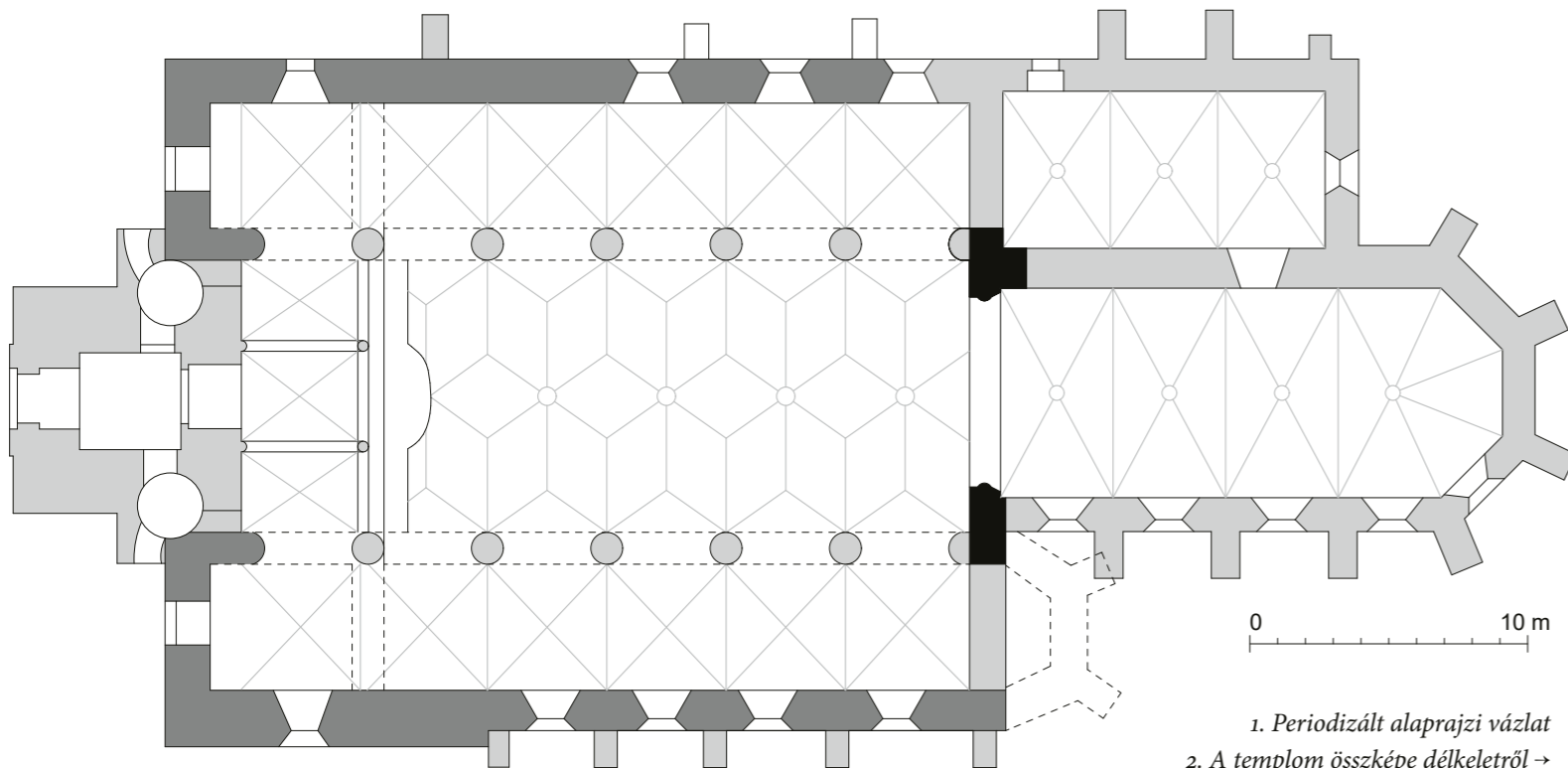
Szepes; Olaszi, Wallendorf; Spišské Vlasy, Szlovákia
Keresztelő Szent János (1842: 1235)
plébániatemplom
vesztergomi egyházmegye

- 1243: IV: Béla megerősíti a Torna megyei Olaszi kiváltságait (/1265: CD IV/1. 278.; Reg.Arp. I. 222. no. 742.). Mivel adójukat a Kálmán herceg korában szokásos módon fizetik, ez a kiváltságuk a tatárjárás elé mehet vissza (FEKETE NAGY 44.).
- 1273: IV. László megerősíti, hogy az olaszi plébánia kezdetől fogva ki van véve a szepesi prépost alól (CD V/2. 127.; MES II. 26. no. 9.; Reg.Arp. II/2-3. 63. no. 2428.), egyesek szerint azelőtt alapíthatták (FEKETE NAGY, LABANC). Míg plébánosai kimaradnak az 1268-as és 1298-as listáról (talán éppen e kiváltságai miatt), 1317-ben *villa Latina* néven szerepel a szász községek között (/1430: CD VIII/2. 57-61.; SCHMAUK 1889, 39-43. [1312-re]; AOkl. IV. 241. no. 634.).
- 1404: Zsigmond király *Wallendorf* Keresztelő Szent János-templomának adja Kolinfalva adójának egy részét (WAGNER I. 272.; CD X/4. 287.; ZsO II/1. no. 3008). 1412-ben elzálogosították.

1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

A gótikus templom kiépítésére a XIV-XV. század folyamán került sor. Stílszerű restaurálása 1872-75 közt zajlott. Akkor a déli homlokzaton az Élő Kereszt ábrázolására leltek, ami 1938-ra már alig volt látható; jelenleg modern vakolat fedi.

A mai templom elődje publikálatlan régészeti feltárások szerint egyhajós volt (Fiala-Vallašek, idézi Pomfyová és Slívka). A jelenlegi tágas, háromhajós álcarnoktemplom gótikus szentélyét és főhajóját csúcsíves diadalív választja el egymástól. A diadalívet összetett pillérek tartják. A pillérek egymás felé néző belső oldalán féloszlop, kelet felé háromnegyedoszlop és falpillér alkotja: mintha egy kereszt alaprajzú, oszlopokkal bővített östetett pillér csonkja lenne. A fejezet, noha azonos magasságú, nem alkot egységes fejezetzónát: a sarokban álló háromnegyedoszlop a pilasztercsonkkal közös, egyszerű bimbós fejezetet visel, míg a belső féloszlopok fejezete, melyet domború eres, szétterülő, álló levél (Pomfyová szerint esetleg fa) díszít, belefutni látszik a diadalívpillér kihajló párkányába. A féloszlopnak attikai lábzata van. A szentély boltozata a háromnegyedoszlop fejezetére ültetett, önálló párkánnyal ellátott hengertagról indul, amely

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom összképe délkeletről →

nyilvánvalóan másodlagos. Korábban itt őriztek, majd Iglóra vittek egy fejezetcsoportot, amely lépcsős szerkezet (pillér vagy kapu) két sarkát és köztük levő háromnegyedoszlopot koronázott. Ennek sarkain gazdagon tagolt voluták, oldalain lapos faragású levelek helyezkednek el; részletei sokkal minőségesebbek, mint a diadalív.

A Szepesség egyik legrégebbi települése magjában olyan épület maradványait őrizi, amelyet a korai gótika és a késő romanika jellemez, és kapcsolatai a szepesi prépostsághoz egyértelműek. Ennek hagyományos datálásával együtt ezért korábban a XIII. század közepére (Mencel, SPS) vagy utolsó harmadára (Schürer) tették, újabb datálása (ld. ott) a XIII. század első évtizedeit jelölné ki, ugyanakkor a diadalíven feltűnő levélmotívum a tatárjárás utáni, álló leveles kompozíciókra emlékeztet. Az sem zárható ki, hogy az építéstörténet egy tatárjárás utáni újjáépítés teszi bonyolulttá.

IRODALOM

CSÁNKI I. 253.
FEKETE NAGY 1934, 26-27., 44., 123.
HUDÁK 1984, 131.

MEZŐ 2003, 141.
Lexikon 2010, 474-479. (Peter Labanc)
LABANC 2015, 172.

VAJDOVSZKY 1874a, 182-183.
VAJDOVSZKY 1874b.
DIVALD 1905, 6., 39-40.
GERECZE 1906, 833.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 23., 49-52.
MENCL 1937, 285.
SCHÜRER-WIESE 1938, 128-129.
MENCL 1965, 31., 4.[!] kép
SPS III. 174-176.
DIVALD 1999, 381.
POMFYOVÁ 2001, 232-234.
SLÍVKA 2003, 436., 15. ábra
TOGNER-PLEKANEC 2012, 366.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.24, 2.2.61., 2.3.22., 2.4.22., 2.8.13-14., 2.8.79.

SZEPESÜMEG

Szepes; Smizsán, Schmögen; Smížany, Szlovákia
Szent Kereszt
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1246: határjáráskor említik *villa Micha* néven (CD VI/2. 348.,
vö. Karácsonyi 1988. 160. no. 226., FEKETE NAGY 94.).

1254: IV. Béla király jóváhagyja a szászok földvásárlását
Sumug faluban, de a pecérek szolgálatait nekik is teljesíte-

niük kell (CD IV/2. 211.; Reg.Arp. I. 311.
no. 1005.; CDSI II. 305.); ennek alapján
eredetileg a szepesi vár szolgálónépei
lakták (FEKETE NAGY). A szászok a saját
joguk szerint élhettek, ami idővel kiterjedt
az egész falura, így

1293-ban III. András király szabályozza a
sümegei pecérek jogait és kötelességeit, pl.
csak a saját templomuk oltára előtt kötelez-
hetők esküre (/1322: BÁRDOSY 1802, 359–
361.; CD VI/I. 245.; Reg.Arp. II/4. 114–115.
no. 3923.). Ennek ellenére

1317-ben nem szerepel az I. Károly király ál-
tal a szászoknak adott kiváltságlevélben
(AOkl. IV. 241. no. 634.), FEKETE NAGY
szerint azért, mert hamar magánbirtok
lett, így

1356-ban mint a Drugetek volt birtokáról
intézkednek (AO VI. 485–486. no. 304.;
AOkl. XL. 245. no. 372. és 259. no. 401.).

1436: IV. Jenő pápa búcsút engedélyez a
Szent Kereszt-plébániatemplomnak *in*
villa Simogio, mivel a husziták lerombol-
ták (LUKCSICS II. 138–139. no. 418.).

1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérü-
let tagja (BUJÁK 2021, 200.).

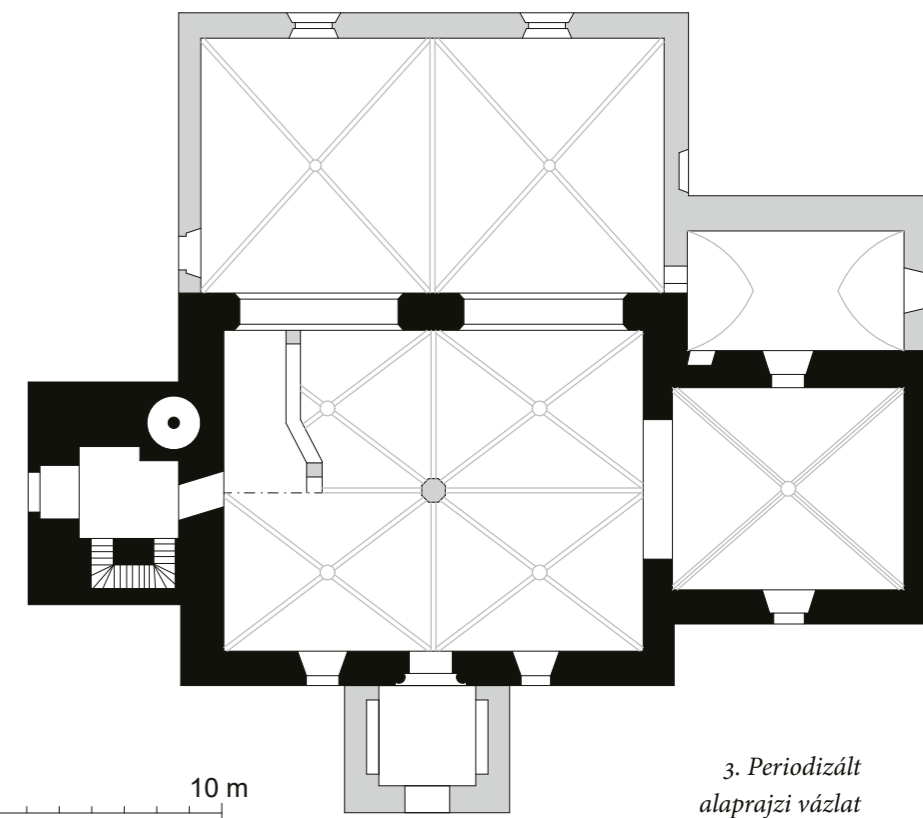
Az eredetileg egyhajós templomot kéthajós-
sá alakították az 1370-es években (Žárý) vagy
az 1430-as évek pusztításai után (SPS). A déli
előcsarnok a XVII. századra tehető (SPS; Žárý
szerint XVIII. század). Az 1719-es tűz után
a XVIII. század második felében átépítették.
1808–48 között felújították, a tornyot és az abla-
kokat átalakították. 1909-ben tüzeset. 1927–28-
ban épült az északi neogótikus mellékkápolna.
Az 1970-es években kisebb felújítások folytak.
2012-ben korlátozott falkutatás történt.

Egyhajós templom négyzetes szentélyvel
és nyugati toronnyal. A szentély a hajóval azo-
nos magasságú. Eredeti ablakai nem marad-
tak meg. A magas belső teret keresztboltozat fe-
di, bordái sarokhornyoltak. A bordák hasáb ke-
resztszettel indulnak, a horony tölcészerű
átmenettel kezdődik. A konzolok négyzet ala-

← 1. A templom délkeletről
2. A szentélybelső délnyugatról

0 10 m

3. Periodizált
alaprajzi vázlat

4. A déli kapu jobb oldali béllete
3. A déli kapu bal oldali lábazata

kü fejlemez alatt ívelt oldalú gúlák, sarkaikon élszedéssel. A bordák szintén hasáb alakban kötnek be a zárókőhöz, melynek díszítése naturalisztikus szőlőlevelekből áll. A diadalív csúcsíves, párkánya nincs, lábazata háromnegyed-pálca. A hajó déli falában bélletes kapu. Béllete kétlépcsős, a sarokban egykor háromnegyedoszlop állt. A külső sarokon homorlatokkal kísért csúcsívtagos hengertag, a belsőn vajatolás. Egységes fejezetzónája díszítetlen, alul félpálca, felül lemez és negyedhomorlat kíséri. A félköríves archivolt a béllet sarkainak profilját viszi tovább. A magas oszlopszéken ülő lábazat tóruszból és fölötté két vastagabb gyűrűből áll; ez kifordul a kapu elé is. A torony jellegtelen, csúcsíves dongával fedett egykori bejáratát új kapu takarja.

A formák a XIII. század második felébe helyezhetők (SPS), Schürer szerint illenek az 1293-as dátumhoz, Žárý szerint 1280 körül készültek. Pomfyová szerint a kapu szerkezete konzervatív (Káposztafalva, Létánfalva), de a profil modernebb (Zsegrára és Márkusfalvára utal), így a XIII. század közepétől 1293-ig csak durván lehet datálni. Mivel a kapu szerkezete és fejezetzónája a létánfalvihoz és a toporcihoz áll legközelebb, a konzolok pedig geometrizálók, a késői datálás valószínűbb.

IRODALOM

CSÁNKI I. 254.
FEKETE NAGY 1934, 94–96.
HUDÁK 1984, 156.
MEZŐ 2003, 186.
LABANC 2015, 175.
BUJÁK 2021, 207.

VAJDOVSZKY 1874a, 183.
DIVALD 1905, 61.
GERECZE 1906, 834.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 80–81.
SCHÜRER–WIESE 1938, 162.
MENCL 1965, 36.
SPS III. 130.
ŽÁRY 1986, 30., 266.
DIVALD 1999, 381–382.
POMFYOVÁ 2001, 215–216.
PODOLINSKÍ, Štefan: Smižany, <https://apsida.sk/c/1785/smizany> (2022)

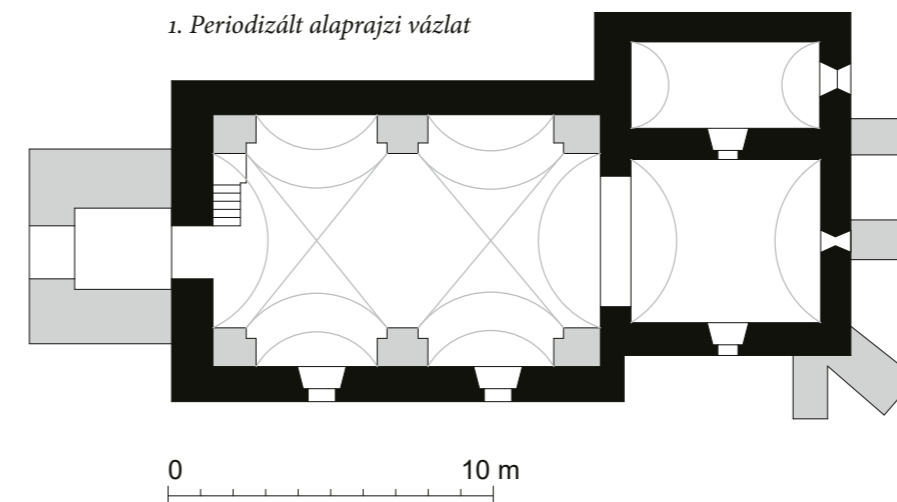
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.26., 2.3.37., 2.4.45., 2.8.56.

SZEPESZENTGYÖRGY

Szepes; Szentgyörgy, Sankt-Georgen; Jurské, Szlovákia
Szent György
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1. Periodizált alaprajzi vázlat

[1273: birtokügylet határleírásában szerepel *via de Sancto Georgio* (/1298: HO VIII. 157. no. 22.); erre vonatkoztatja MEZŐ, de FEKETE NAGY nem hozza, és a többi helynév alapján Szepesszombatra vonatkozhat.]
1290-es hamis oklevélben, határjárás során *villa Beati Georgii* néven szereplő falu azonos lehet Szepesszentgyörggyel (Reg. Arp. II/4. 18–19. no. 3654. szerint hamis, de korabeli).
1294: *Sanctus Georgius* (id. HUDÁK).

2. A templom délkeletről

3. A templombelső nyugatról

1329: *Sentgurg* a Görgei-birtokok közt szerepel (AO II. 423.; AOKl. XIII. 267. no. 432.), de 1323-ban még nem említik (KÖRMENDY).

1354: *possessio Senthgyrgh* nagyrészt néptelen és elhagyott, újraszervezőnek a telepítésére (AOKl. XXXVIII. 105–106. no. 75.; vö. KÖRMENDY 95.j.).

A XVII. században szentélyét és hajóját boltozták, a torony XX. századi.

Egyhajós templom négyzetes szentéllyel. A szentély a hajóval azonos magasságú. Keleti és déli részét négy alacsony, utólagos támpillér tartja. A szentély keleti falában kis körablak, déli ablaka és a hajó két déli ablaka félköríves, újkori. A szentély mai boltozata barokk. A szentély keleti és déli falában téglalap alakú falfülkék. Az északi falban félköríves kapu vezet a sekrestyébe, amely dongaboltozatos. A diadalív parabolaíves, párkánya és lábzata nincs.

Felmerült kora gótikus datálása, amelynek alapján a Görgeiek telepítését a XIII. század utolsó harmadára teszik (SPS). Az alaprajz a XIII–XIV. században széles körben elterjedt típust képviseli. Részletformák hiányában a településtörténeti adatokra támaszkodhatunk. Pomfyová szerint

az 1294-es említés alapján ekkor már állhatott. Ennek az adatnak az okleveles forrása nem ismert, felmerülhet, hogy az 1294-ben hasonló néven említett Szepesszombatra vonatkozik (ld. ott!). Ugyanakkor eddig nem tárgyalták ebben a vonatkozásban az 1290-re hamisított, de Borsa Iván szerint korabeli oklevelet; ez azonban akár lehet valamivel későbbi is, mivel feltehető, hogy egy 1322-es átírásra készült (Reg.Arp. II/4. 19.). Ez már jobban összhangban áll a településtörténeti adatokkal, amely az alapítást az 1320-as évekre teszi; a templom is lehet ekkori.

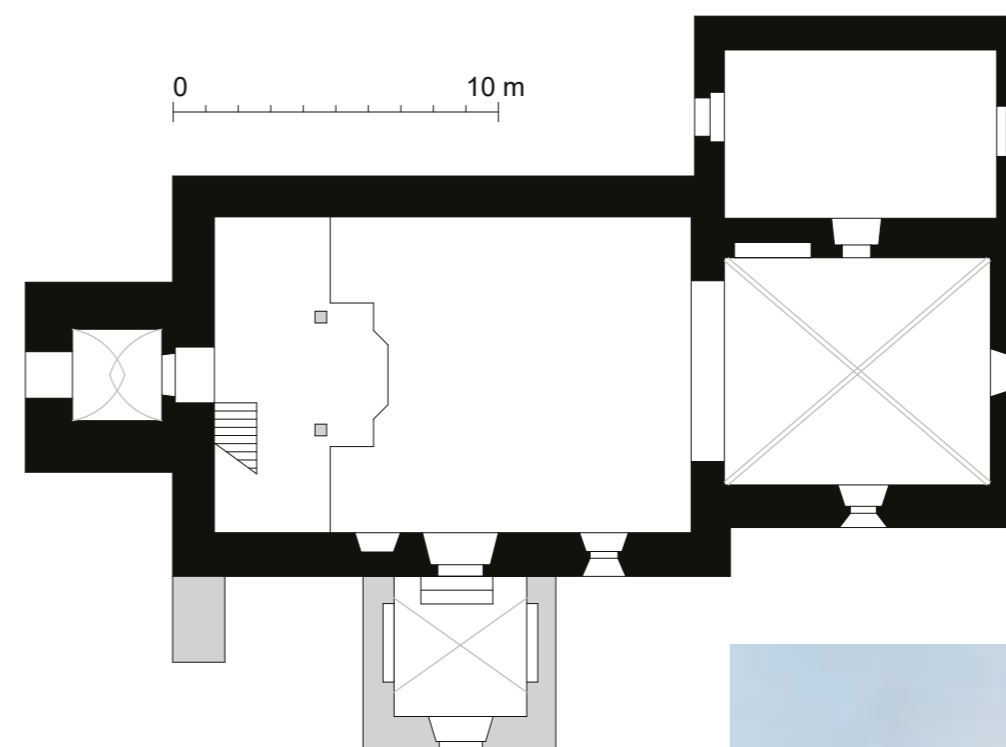
IRODALOM

FEKETE NAGY 1934, 229.
KÖRMENDY 1974, 326–327.
HUDÁK 1984, 142.
MEZŐ 2003, 111.

ŠPIRKO 1936, 117.
SPS I. 530.
POMFYOVÁ 2001, 172.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5752, A. Fiala, 1961

SZEPESSENTLŐRINC

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom északkeletről

Szepes; 1899-ig Brutóc, Brutowitz, Stenzelhaus; Brutovce, Szlovákia
Szent Lőrinc
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1319: Stepkfalvi Hannus fiai elvásztják birtokaikat a Zsigraiakétól, előbbieké *Brotouech a.n. Senthlorinch* (/1360: AOKl. V. 159–160. no. 403.).

Ragyócról vált le (ld. ott!), később is a Stepkfalvi családdé (FEKETE NAGY 156.).

1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

A XVIII. és a XX. században átépítették.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal és sekrestyével. A szentély azonos magasságú a hajóval. Keleti és déli falában viszonylag nagy, csúcsíves, rézsús ablak, melynek kőkerete megmaradt. A magas szentélyt keresztboltozat fedi, bordái élszedések, keskeny orlemezzel. A bordák fejlemez nélküli, gúla alakú konzolokról indulnak, és díszítetlen, korong alakú zárókőben futnak össze, melyen körbefut a bordák élszedése. A keleti fal északi részén téglalap alakú falfülke. A szentély északi falában háromszögben végződő ülőfülke, tőle

jobbra csúcsíves, élszedett sekrestyekapu. A diadalív csúcsíves, párkány-nyalékból és rézsűből áll, lábazata rézsűs. A hajó síkfödém. A hajó déli kapuja későbbi előcsarnok mögött áll, bélletét hengertag és horony alkotja, mely alul rézsűsen végződik. A profil fejezet nélkül fut körbe a csúcsíves archivoltion. A hajó nyugati falán, meszelés alatt, kutatóablakokban felszentelési keresztetek nyomai tűntek fel. A toronyhoz az újkorban támpillér formájú előcsarnokot ragasztottak. Innen keskeny, csúcsíves boltíven keresztül nyílik a dongaboltozatos toronyalj. A torony két emeletén résablakok, fölötté nagyobb, csúcsíves harangablakok. A templomban XVI. századra datált kő keresztelődmedence áll, mely sokszögű cuppából, nodusból és talpból áll.

Datálására felmerül a XIV. század első fele (SPS), Pomfyová szerint 1319 előtti. Mivel ekkor a templom védőszentjéről elnevezett falut már említik, ez valószínű. A közeli Alsórépás jó analógia, a formák alapján valóban a XIV. század elejére illik.

IRODALOM

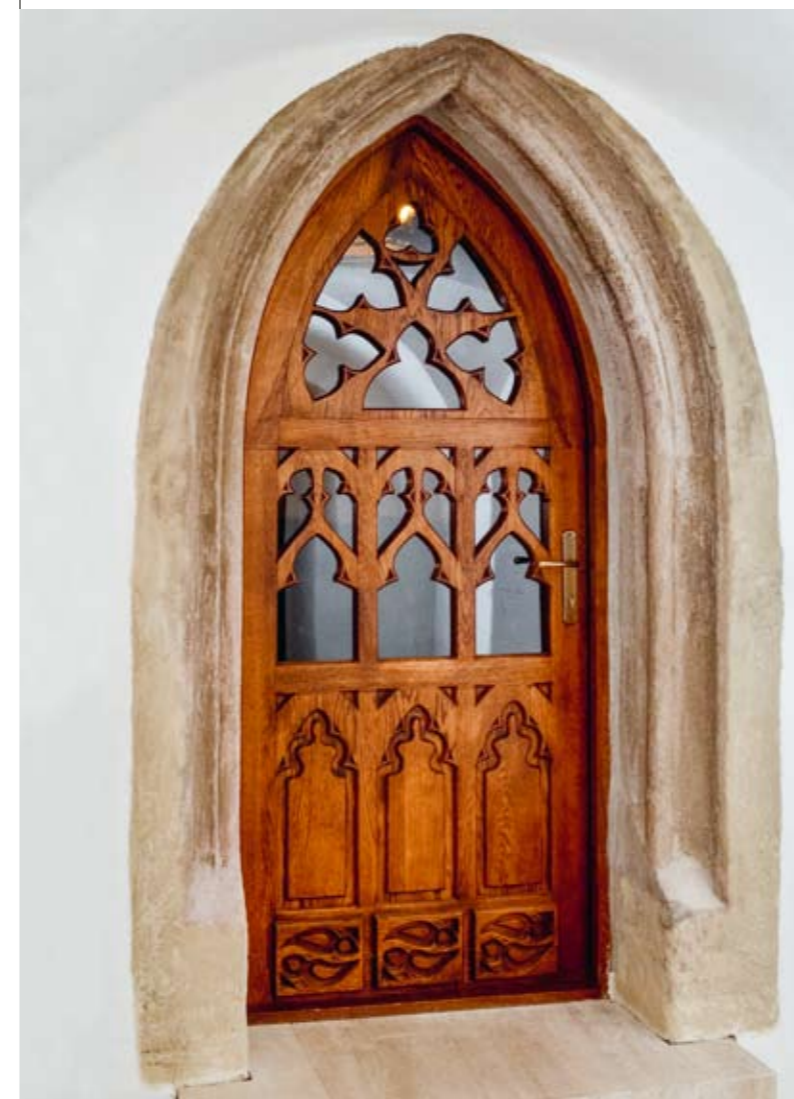
CsÁNKI I. 267.
 FEKETE NAGY 1934, 156–157.
 HUDÁK 1984, 282.
 MEZŐ 2003, 231. (Brutóc alatt)
 BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 153.
 GERECZE 1906, 797.
 ŠPIRKO 1936, 120.
 SPS I. 228–229.
 POMFYOVÁ 2001, 155.
 TARI 2018, 275–276.

SZÖVEGRÖZSÍTŐ KÉPEK 2.2.34., 2.3.26.

← 3. A templom északnyugatról

- 4. A szentély záróköve
- 5. A déli kapu
- 6. A templombelső dényugatról
- 7. Ülőfülke a szentélyben

SZEPESZOMBAT

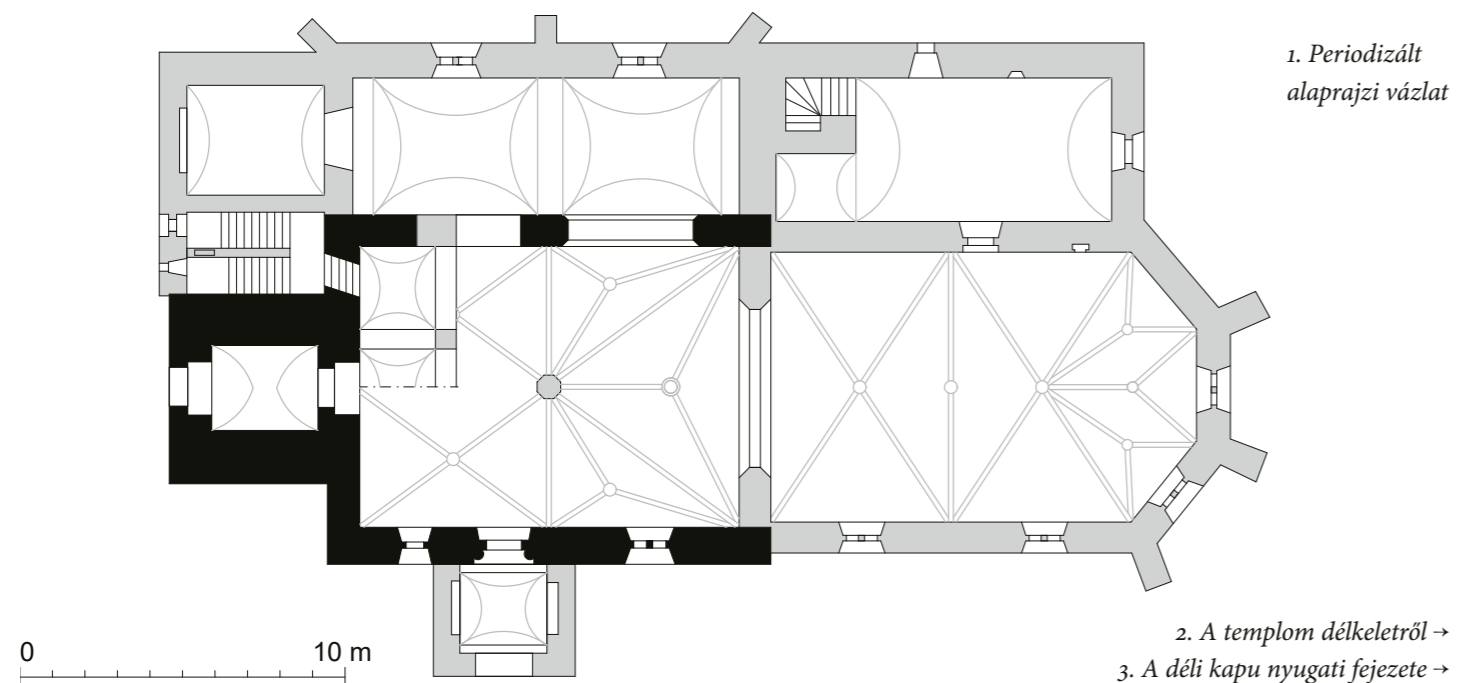
Szepes; Szombathely, Georgenberg; Spišská Sobota,
1947-től Poprád része, Szlovákia
Szent György
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

- 1256: Filefálva határleírásában szerepel *forum sabate* (/1314 [!]: DF 280293; ÁUO VII. 432.; Reg.Arp. I. 336. no. 1078.).
1264: Albert savniki apát a *monte Sancti Georgy*-ról való Hildebrandnak adja Sztojánfálvát soltészszágba (DL 40058; HO VI. 125. no. 85.; vö. /1294: DL 26751; CD VI/1. 338.).
1268-ban *Sanctus Georgius* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
1287: A szepesszombati plébános megegyezik a mateóciakkal ottani filiája, a Szent István király-kápolna ügyében, és tíz márka ezüstöt kap a Szent György templomra. (CD V/3. 388.).
1412-ben elzálogosítva.
1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 199.).

Az eredeti templom hosszaházát a XV. század elején kéthajósá alakították. 1460–64-ben Jörg mester vezetésével új, poligonális szentélyt építettek, ennek szentségfülkéjét rövidesen látszatararchitekturális szekkóval látták el. 1502–14

közt épült a hosszaház északi oldalához a Szent Anna-kápolna, majd ennek folytatásában a szentélyhez sekrestyét csatoltak, melynek emeletén oratóriumot létesítettek. Kisebbségi barokk átalakítások történtek a XVII. század közepén és 1775–87 között. 1909–17 között stílszerűen restaurálták. 2000–2011 közt felújították.

Eredetileg egyhajós, nyugati tornyos templom. Az eredeti épületből ma a hajó körítőfalai és a nyugati torony állnak. A hajó déli oldalán nyílik a barokk előcsarnok mögé rejtett kapu. A kapu kétlépcsős, a sarokban háromnegyedoszloppal. A külső lépcső sarka hengertagos, amely alul ék alakban fogy el. Az oszlopszék is lépcsős, kis rézsúval ér fel a lábazathoz, mellyel csak az oszlopokat látták el: ez attikai profilú. A fejezetzóna egységes, kiterjed a belső lépcső szemöldökgyámként funkcionáló fejezetére is. Díszítése magas szárú, álló, bal oldalt alul öszekötött, hullámos szélű (tölgy-?), jobb oldalt elkülönülő, hegyes szélű levelekből áll. Jelenleg a kapu fölött félköríves, díszítetlen ívmező, de az archivolt nem tűnik eredetinek. A torony nyugati homlokzatán csúcsíves boltív vezet az enyhén emelt ívű, dongaboltozatos toronyaljba. Az emeleten résablakok nyílnak, a déli oldalon befalazott ikerablakok nyomaival. A templomban a XIII. századra (Pomfyová Oriško nyomán) vagy a XIV. század elejére datált (Glatz, Tari) kő keresztelődence áll, sokszögű és vakmértműves medencével és lábbal,

amely alul piramistaggal szélesedik ki; ennek alapján inkább a XIV. század végére vagy még későbbre tehető.

A korai templom datálására leginkább a kapu alkalmas. A kapu szerkezete régies, ezért többen a román korhoz sorolták (Mencl, SPS), aminek alapján a templomot a XIII. század első harmadára (Glatz), az 1260-as évek elejére (Žáry) vagy a század utolsó harmadára (Schürer) datálták. Pomfyová a faragványban rusztikalizálódást lát, a szerkezetet a XIII. század második felére jellemzőnek tartja, és az 1268-as említés korára teszi. Mivel fontos korai hely, amelyet gyakran templomának titulusszentjéről említenek, annak építése már az 1250-es években elképzelhető.

SZEPESTAMÁSFALVA

4. A templombelső keletről
archív felvételen (MÉM
MDK, Fotótár, 10074 N)

IRODALOM

CSÁNKI I. 254.

FEKETE NAGY 1934, 206–207.

HUDÁK 1984, 143.

MEZŐ 2003, 111.

Lexikon 2010, 466–473. (Karin
Fábrová)

LABANC 2015, 167.

BUJÁK 2021, 205.

VAJDOVSZKY 1874a, 183.

MYSKOVSKY 1886.

DIVALD 1905, 56.

GERECZE 1906, 834–835.

FOERK 1915, 18–21.

MENCL 1935, 346.

ŠPIRKO 1936, 89–90.

MENCL 1937, 284., 292–293.

SCHÜRER–WIESE 1938, 154–156.

MENCL 1965, 33.

SPS II. 508–520.

ŽÁRY 1986, 28., 244.

DIVALD 1999, 382–385.

POMFYOVÁ 2001, 227–228.

GLATZ, Anton Cyril: *St. Georgs-Kirches in Georgenberg*. Košice:
Sáša, 2001

TOGNER–PLEKANEC 2012, 266–269.

PODOLINSKÍ, Štefan: Poprad – Spišská Sobota, [http://apsida.
sk/c/1239/poprad-spisska-sobota](http://apsida.sk/c/1239/poprad-spisska-sobota) (2013–16)

TARI 2018, 276.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.5., 2.4.28–29., 2.8.70.

Szepes; Tamásfalu, Tomsdorf; Spišské Tomášovce,
Szlovákia

Antiochiai Szent Margit (1700–1708: Márton, ma Mihály)
plébániatemplom, később Létánfalva filiája
esztergomi egyházmegye

1217: II. András király megerősíti a Bánk nádor idejében
történt cserét Bota fia Tamás itteni birtokaira, ahol az
két falut alapított (/1230: ÁUO XI. 139.; CDSI I. 169. no.
359.; Reg.Arp. I. 103. no. 315.). Így lesz királyi birtok,
amelynek bomlása elkezdődik, amikor

1229-ben Kálmán herceg meghagyja Rugas fiainak
a Tamás falujából (*villa Thomae*) kivett földet (ÁUO
VI. 477.; CDSI I. 256. no. 359.; RD 23. no. 4.).

1261: IV. Béla király Tamás fia Simon ispánt két Tamás
nevű falujának (*duas villas Thomasy*) birtokában
megerősíti (/1417: HO VIII. 85.; Reg.Arp. I. 389. no.
1275.).

1278: IV. László király Arnótot és társait a Kistamásiban
levő földjük után járó szolgáltatásokról felmenti és
a szepesi nemesek szabadságával ruházza fel; ennek
során említik *minor* és *maior Thomasi* falvakat (CSÁKY
I. 12.; Reg.Arp. II/2–3. 218. no. 2897.).

1317-ben *Kysthamasy* és *Nagthamasy* néven szerepel
I. Károly királynak a szepesi szászoknak adott kivált-
ságlevelében (CD VIII/2. 57.; RDSL. II. 131. no. 263.;
AOkl. IV. 241. no. 634.).

1340: János volt lőcsei bíró eladja följét: *Kysthamasi*
alio nomine Arnoltfalua (AO IV. 36. 556. AOkl.
XXIV. 195. no. 416.).

1405: a menedékkövi karthauziak kúriákat vesznek
villa Thomasy-ban, melynek során említik a fa-
luban lévő *sanctuarium ecclesie beate Margarethe*
virginis et martiris (ZsO II/1. 524. no. 4254.; alap-
talanul Tolna megyéhez veszi MEZŐ 2003, 245.;
vö. VIDA 2017, 172.); ez a folyamat

1415-ben folytatódik (DL 382; id. VIDA i.m., ZsO V.
nem hozza).

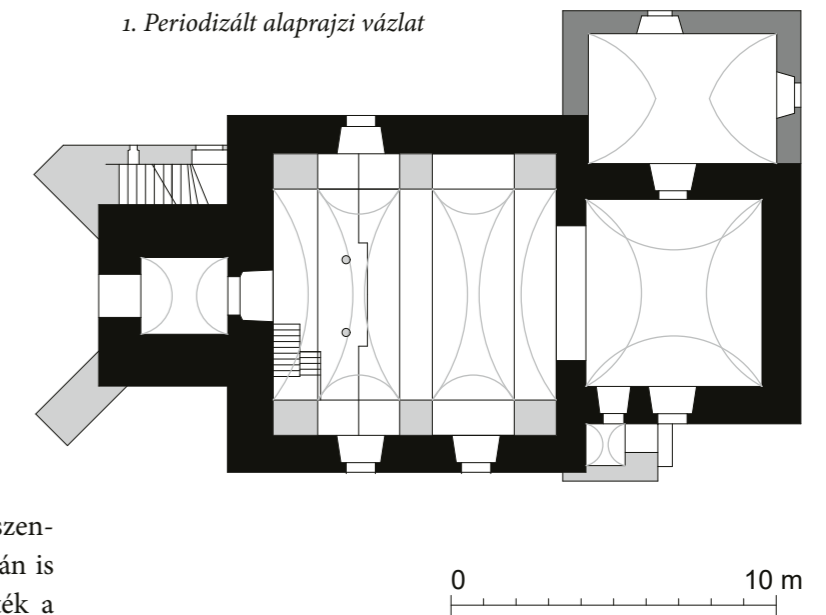
1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja
(BUJÁK 2021, 200.).

1846 után klasszicista stílusban átépítették. 1848-ban a szen-
télyt és a hajót csehsüvegboltozattal látták el. 1876 után is
történhetett egy komoly átalakítás, ekkor cserélhették a

Myskovszky által rögzített déli és nyugati kapukat a mai
élszedéses, egyszerű változatra; Mencl megjegyzése alapján
a sekrestye boltozata is ekkori lehet.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati tor-
ronnyal és sekrestyével. A szentély azonos magasságú a
hajóval. Középkori ablakai nincsenek, de a szentély déli fa-
lában élszedéses, csúcsíves kapu van (ma kis előcsarnok
áll előtte; Myskovszky 1876-os rajzán ez ennél bonyolul-
tabb, pálcátagos-hornyos keretű volt, MÉM MDK, Terv-
tár, K 7882). A szentély egykor keresztboltozatos volt, ebből
ma csak a sokszögű konzolok maradtak meg; a nyugatiak
háromszorosan ívelt oldalúak, a keletiek vakművesek.
Myskovszky rajzán a profil sarokhornyolt, talán az eredeti
bordáé (K 7883, bár a boltozat már az ő idejében sem volt
középkori). A szentély keleti falának északi részén, a falban
párkány és befalazott szentségfülke nyoma. A Myskovszky
rajzán megőrződött töredék (háromszögű oromzat kúszó-
levelekkel és háromkaréjos vakművel) talán ehhez tar-
tozhatott. Az északi falban csúcsíves, élszedett kapu vezet
a csúcsíves dongával fedett sekrestyébe (ez Mencl szerint
modern, PÚ SR, Z 3570). A diadalív félköríves, de ez ké-
szülhetett az újraboltozásokor is. A torony nyugati falában
félköríves boltív vezet a dongaboltozatos toronyaljba, ahon-
nan élszedéses, csúcsíves kapu nyílik a hajóba. Myskovszky
a „torony alatti főbejárást” félkörívesnek, béléletét „primitív
tagozatúnak” írja. Rajzán a nyugati kapu csakugyan félkör-

1. Periodizált alaprajzi vázlat

íves, bélletét két pálcatag között horony alkotja, fejezete nincs. A tornyokat újkori, átlós támpillérek erősítik nyugatról (Myskovszky alaprajzán a támívek nyugat felé néznek). Myskovszky 1876-os rajzán a tornyon még csúcsíves ablakok voltak, és a déli homlokzat ablakkiosztása is más volt (K 7882).

Myskovszky és nyomán Mencl a XIII. század végére tette, de felvetődött a XIV. század első fele is (SPS). A konzolok mindenképpen a lőcsei építkezésekkel állnak összefüggésben, és a XIV. század első felére vagy közepére mutatnak. Pomfyová a falu nagy régisége miatt elképzelhetőnek tartja, hogy a templomban benne van egy korábbi fázis, ennek azonban ma semmi nyoma: minden részlete egységesen egy gótikus kiépítést sejtet (a Myskovszky-rajzon feltűnő, régies ablakokat pedig érdemes óvatosan kezelni, amíg falkutatás fel nem tárja őket).

IRODALOM

- CSÁNKI I. 268.
 FEKETE NAGY 1934, 88-91.
 HUDÁK 1984, 183.
 VIDA PhD 2017 172.
 GONDA, Martin – ŠPIC, Peter – KOSTELNÍK, Martin – SOJÁK, Marián – ŽIFČÁK, František: *Spišské Tomášovce 1217–2017*. Spišské Tomášovce, 2017.
 BUJÁK 2021, 207.
 VAJDOVSZKY 1874a, 183.
 MYSKOVSZKY 1876a, 74–75.
 GERECZE 1906, 837.
 SPS III. 174.
 POMFYOVÁ 2001, 232.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3371, Puškár, 1956
 SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.54., 2.2.59., 2.4.96., 2.7.24.

← 2. A templom déli homlokzata Myskovszky Viktor 1876-os rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 7882)

3. A templom délnyugatról
 4. A szentély északkeleti sarka a szentségfülke nyomával
 5. A szentély északnyugati konzola

SZEPESTAPOLCA

Szepes; 1902-ig Szepes-Teplicz, Teplica, Toplica, Teplitz, Zeplitz; Spišská Teplica, Szlovákia
Szentlélek (ma Szentháromság)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1223-ban alapította Kálmán herceg és Dénes tárnokmester a savniki ciszterci apátságot (ld. ott!), amelynek a terület az alapításától fogva tulajdonában állhatott, hiszen 1260-ban IV. Béla megerősíti a savniki monostort Kálmán hercegtől kapott birtokaiban (/1271: DL 25052 (hamis); CDSL. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984, 172–173.; Reg. Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.), melynek határai közé esik Szepes-tapolca is.

1280: *Toplicza* első említése Felszék (Hozelec, Ószelec) határleírásában (/1581: DL 70452, id. FEKETE NAGY 38. és 140.j.).

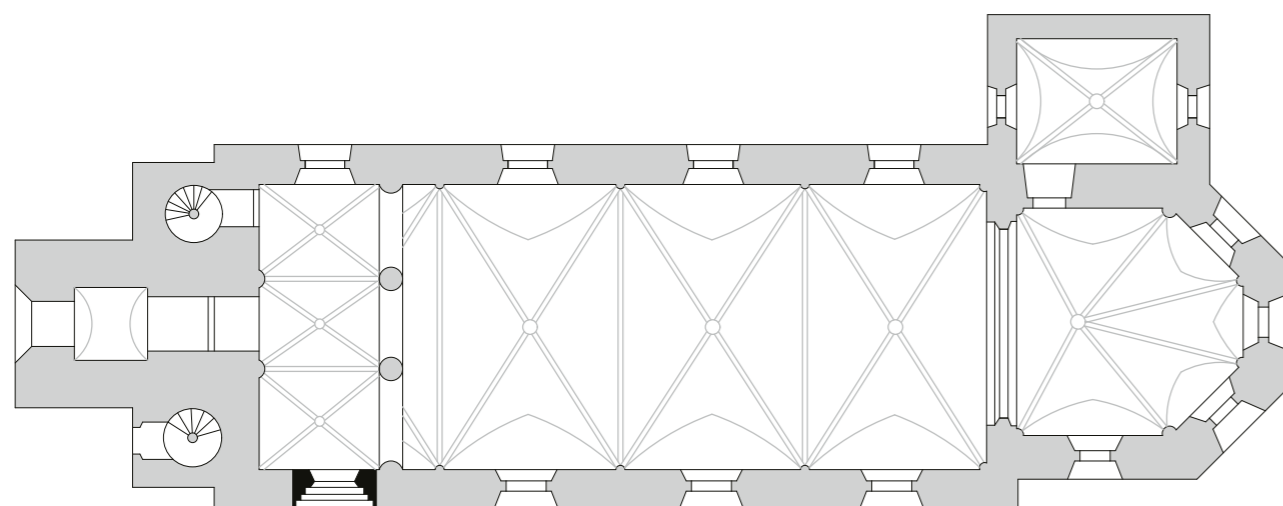
1294: Jakab szepesi püspök egybekel mellett *Teplicza* tizeit a savniki apátságnak adja (CD VI/1. 330–331.; HERVAY 1984, 173.).

1398: a savniki apátság birtokai közt búcsúengedélyt nyer *Taplica* Szentlélek-temploma is (/1398: DF 263199; HERVAY 1984, 175–176.; ZsO I. no. 5407. és 615–616. no. 5594.).

1520-ban a felső-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 203.).

Lebontva 1837-ben, a torony 1857-ben. 1869–75-ben új torony épült a lebontott helyén. A XX. század folyamán kisebb karbantartási munkák folytak rajta.

A neogótikus, egyhajós, sokszögzáródású templomba beépítették a középkori templom egyes elemeit. A déli oldal nyugati végén áll az eredeti gótikus kapu. Belső két és fél hengertag alkotja (a külső felét talán lefaragták), a két külső körtetagos, a belső nem; ezeket hornyok választják el egymástól. A profil alacsony lábazatról rézsúsan indul és fejezet nélkül végigfut a csúcsíves archivolton. A szarkövek sarka vájatolt, amit alul két szívalakban találkozó gömbszelvény vesz fel. A timpanon díszítetlen, de alsó sarka vájatolt, amely ráfordul a szemöldökgyámokra is. A bal oldali szemöldökgyám belső oldalán szakállas, ráncos férfiarca, a jobb oldalin sima arcú, talán női fej (Pomfyová: Ádám és Éva?). A torony külső kapuja csúcsíves, élszedésszerű, a belső kapu szintén csúcsíves, de sarkain vájatolás, mely alul szív alakban fogy el. A nyugati homlokzat déli csúcsíves, élszedésszerű lépcsőbejárata szintén eredeti lehet. A templom szentélyében, a déli falban kőkeretes fülke, melynek timpanonja vakmértűves, oldalán kúszólevelek futnak fel a csúcsra faragott, szétbomló levélhez. Ehhez nagyon hasonló az északi oldal fülkéje, de annak csúcsán három levél van. A sekrestyekapu a torony nyugati kapujához hasonló. A templomban kő keresztelőmedence, fordított csonkakúp alakú medencével és henger alakú lábbal; rajta 1666-os be-

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről ->

véselt évszám, de Tari nem zárja ki középkori eredetét. Egy közeli ház (no. 112) keleti falába a középkori templom emberfőt ábrázoló konzola van befalazva.

A mait megelőző épületet hagyományosan a XIV. századra datálták (SPS). Kapuja egyértelműen Svábfalvával rokon, ennek alapján Pomfiová a XIII. század végére keletkezett. Mivel azonban az a XIV. század elejére esik, aminek a szentélyben őrzött fülkekeretek is jobban megfelelnek, Szepesapóca is 1300 utáni lehet.

- ← 3. A déli kapu jobb oldali konzola
- 4. A déli kapu jobb oldali konzola
- 5. A déli kapu bal oldali konzola

6. A déli kapu bal oldali konzola
7–8. Emberfőt ábrázoló konzol (befalazva a 12. sz. ház falába)

IRODALOM

CSÁNKI I. 268.
FEKETE NAGY 1934, 82.
HERVAY 1984, 175–176.
HUDÁK 1984, 277.
MEZŐ 2003, 490. (Teplicnél)
KEGLEVICH 2007 29.
JAKUBČIN 2017 85–87.
BUJÁK 2021, 209.

Gerecze 1906, 835.
SPS III. 157.
POMFYOVÁ 2001, 229.
TARI 2018, 276.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.1.1, 2.4.72., 2.7.21–22., 2.9.28–31.

SZEPESTÓTFALU

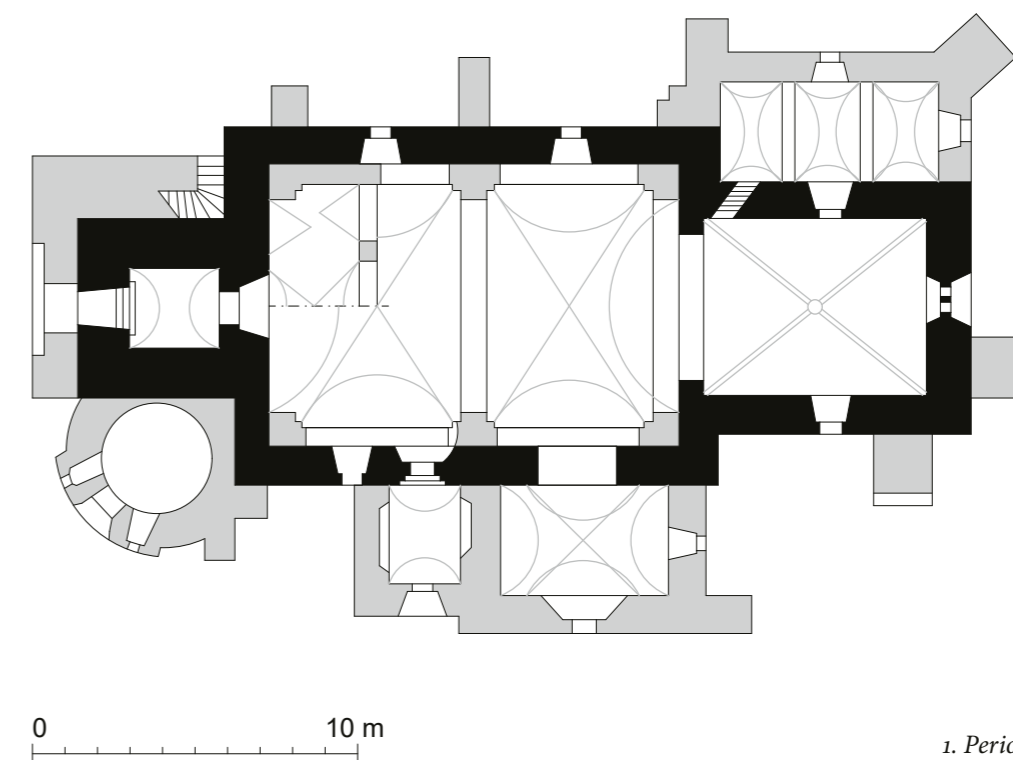
Szepes; 1907-ig Tótfalu, Winschendorf, Windschendorf, Windischendorf; Slovenská Ves, Szlovákia
Szűz Mária (Gyertyaszentelő Boldogasszony, 1700–1708)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

- 1282: IV. László király Zumbóth fiainak és Detre fia Arnoldnak (a Görgeivel rokon Sváby család őseinek) adja a Stragar nevű földet és a Feketeerdőt (/1288/1317: Reg. Arp. II/2–3. 291–292. no. 3150.).
1286: Zumbóth fiai Stragar és Feketeerdő nevű birtokait, melyeket IV. Lászlótól kaptak (vö. Reg. Arp. II/2–3. 291. no. 3149.), eladják Arnoldnak (CD V/3. 330.).
1288: IV. László király megerősíti fenti adományát Arnoldnak (/1300/1317: Reg. Arp. II/2–3. 397–398. no. 3501.). Ezen a területen jön létre Tótfalu (FEKETE NAGY 232–233.).
1311: villa *Sclauonicalis* cenzusából Arnold rokona a menedékkövi karthauziakra hagy egy részt (WAGNER I. 397.; CD VIII/1. 446.; RDS I. 399–400.; AOkl. III. 86. no. 176.); a Svábyak az egész középkorban birtokban maradnak.

1337: *Tothfolua* személynévben szerepel: Illés fia pereskedik (AOkl. XXI. 280. no. 500. és 286. no. 510.).
1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 202.).

1676-ban és 1769-ben barokk átépítésen esett át: a hajót boltozták, és sekrestyével és előcsarnokkal látták el. A déli mellékkápolna a XIX. század végén épült. További módosítások a XX. század első harmadában és utolsó negyedében. 1983-ban a szentélyben szondázás során Mária Mariánová falképeket talált, amelyek egyelőre nincsenek feltárva.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal és sekrestyével. A hajó és a szentély azonos magasságú. A szentély északi és keleti falához utólagos támpillérek támaszkodnak (hasonlóan a sekrestye és a hajó északi oldalához is). A szentély keleti ablaka csúcsíves záródású, rézsús bélletű, mérműves. Mérművei két háromkaréjos és egy négykaréjos formát alkotnak, keskeny orrlemezsel. A szentélyt keresztboltozat fedi, bordái sarokhornyoltak. A bordák hasábosan indulnak, gömbszelvények vezetnek át a hornyolásba. A konzolok sokszögűek, oldaluk háromszorosan ívelt oldalú. A zárókő mélyített felületén stilizált,

1. Periodizált alaprajzi vázlat

hatszirmú rozetta. A szentély keleti falának északi részén (a mai oltár mögött) kőből faragott szentségfülke, melynek félköríves timpanonját keresztes Krisztus-fej díszíti. A sekrestyekapu egyszerű, csúcsíves nyílás. A sekrestyét háromszakaszos csehsüvegboltozat fedi. A diadalív csúcsíves, párkánya nincs. A hajó déli falában újkori előcsarnok mögött csúcsíves kapu, melynek bélletét két hengertag és közte homorlat alkotja. A profil kétlépcsős lábazati zóna fölött rézsű-

2. A templom északkeletről
3. A templombelső nyugatról →

sen indul és fejezet nélkül fut körbe a csúcsíves archivoltion. A toronyalj dongaboltozatos, innen egyszerű, csúcsíves kapu vezet a hajóba.

A településtörténeti adatok szerint az 1280-as években még lakatlan terület, amelyet 1311 előtt telepítenek be a Svá-

byak. Eddigi datálásai a XIV. század második felét (SPS), illetve közepét (Togner-Plekanec) célozták. A konzol lőcsei rokonsága miatt a XIV. század elejénél nem korábbi, de a bordaprofil alapján a század közepénél talán nem is későbbi.

- 4. A szentély boltozata
- 5. A sekrestye bejárata
- 6. A szentély délnyugati konzola

IRODALOM

- CsÁNKI I. 268.
- FEKETE NAGY 1934, 233.
- HUDÁK 1984, 224.
- BUJÁK 2021, 210.

- VAJDOVSZKY 1874a, 184.
- DIVALD 1905, 58.
- GERECZE 1906, 837–838.
- ŠPIRKO 1936, 86–87.
- SPS III. 126–127.
- DIVALD 1999, 388.
- TOGNER–PLEKANEC 2012, 358.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.95., 2.7.30., 2.8.94., 2.9.55.

SZEPESVÁRALJA

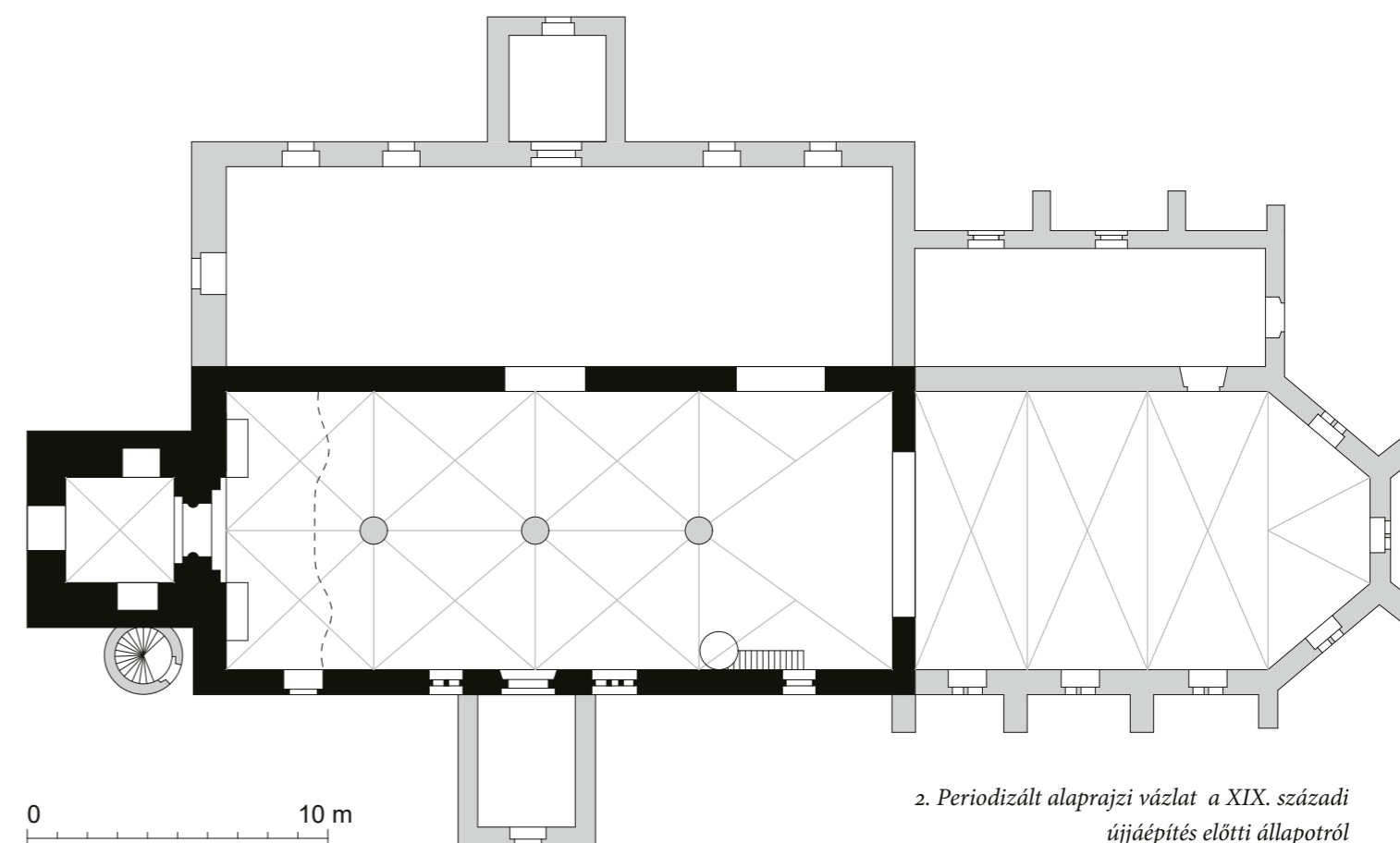
Szepes; Kirchdrauf, Spiškie Podhradzie; Spišské Podhradie, Szlovákia
 Szűz Mária (Kisboldogasszony; 1842: 1174)
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

1. Konzol a hajó északi falán

- 1249: a szepesi káptalan Almás nevű birtokának határleírásában szerepel *Villa Saxonum Subcastro* (/másolat: DL 339; Reg.Arp. I. 273. no. 910. [a korábbi kiadások a határjárást kihagyják]; CDSI II. 230. no. 329.).
- 1265: plébánosa, Harpernus eljár a tarcafi esperesség dolgában (id. LABANC 53.j.).
- 1268: *Suburbium* néven szerepel a szepesi plébánosok megegyezésében (/1427: SCHMAUK 1889, 224.).
- 1279: Kalderbach tizede ügyében érintett *Ecclesia B. Mariae de suburbio* (CD V/2. 567.).
- 1298: *Suburbium* plébánosa részt vesz a szász plébánosok gyűlésén (CD VI/2. 167.).
- 1321: *Kyrfhdorh* bírása határjárásnál szerepel (PETRÓCZY I. 205. no. 30.).

- 1412-ben elzálogosították, *Suburbium, castri Scepusiensis vulgo Varalia* (SCHMAUK 1889, 176.).
- 1520-ban a 24 királyi plébános testvérületének tagja (BUJÁK 2021, 198.).

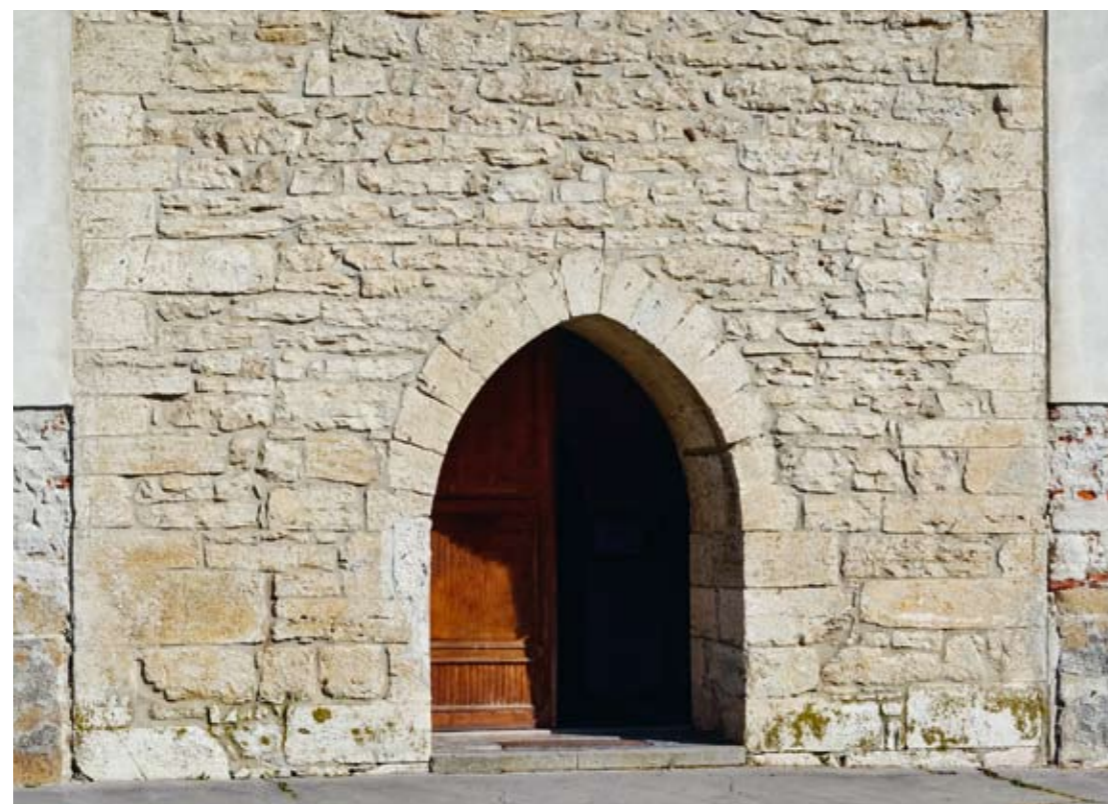
2. Periodizált alaprajzi vázlat a XIX. századi újjáépítés előtti állapotról

A korábbi templomot 1462–97 között gótikus stílusban, három pillérrel kéthajóssá építették át, és a hajóval azonos szélességű, nyújtott, sokszögzáródású szentélyt kapott. Az 1794-es tűz után 1824–29-ben a torony kivételével újjáépítették. 1988-ban Javorský kutatta.

A templomból csak a torony középkori. Falai törtköből épültek, sarkain armírozással. A nyugati homlokzatán csúcsíves boltív vezet a toronyaljba, melynek északi és déli falában hasonló fülkék nyíltak (ma ezek átjáróként szolgálnak). A toronyalj szalagbordás keresztboltozattal fedett, a bordák találkozásánál a kereszt alakú zárókő nem válik el. A bordák a sarkokban negyedkör metszetű, négyyszögű fejlemezű konzolokra támaszkodnak. Ezek nem illenek pontosan a sarkokba. A keleti homlokív csúcsíves. A következő emeleten résablak, efölött oldalanként két-két (keleten csak egy) félköríves ikerablak nyílik, amelyek bimbós fejezettel és íves oldalú vállkövel ellátott osztóoszlopokkal rendelkeznek. Az ablakok fölött csúcsíves ívsorból és fűrészfögből álló párkány, mely a sarkoknál megszakad. A torony felső része teljesen megújítottnak látszik, de Weszelovszky József 1816-os rajza szerint a párkány formája eredeti. 2015-ben a templom falainak alsó részéről le volt verve a vakolat, amely látni engedte a másodlagosan felhasznált kváderköveket. Az 1988-as kutatás során a templom falában különböző építési korszakok töredékei kerültek elő: élszedékes borda és hozzá tartozó, gótikus, címeres zárókő, ékorru hornyolt borda, szalagborda töredéke (JAVORSKÝ 1988, 28. ábra). Az északi falban, a sekrestye mellett ma is látható egy púposhátú levéllel díszített konzol.

Javorský az 1988-as vizsgálat során XII., XV. és XVIII. századi építési réteget különített el. Legrégebbinek a toronyt tartotta, lombard típusú boltozattal. A torony részletei a szepeshelyi prépostsági templomot idézik, de hitellességük kérdéses. A toronyaljnak vannak gótizáló részletei is, amely kizárja a XII. századi datálást (pl. Križanová, id. Pomfyová). A szalagborda magyarországi párhuzamai (pl. Esztergom, Ócsa, Celldömölk, Felsőörs: szentély-négyyszög és toronyalj, Ják: északi mellékhajó és Szent Jakab-kápolna, Egregy, Kisapáti, Zurány, Léka) a XIII. század első felére és közepére esnek. Ha a szepeshelyi templommal fennálló rokonság középkori eredetű, akkor lehet, hogy még a tatárjárás előtt épült (XIII. század második negyede), és túlélte a megpróbáltatásokat. Az 1260-as

években működik a plébánia, a templom ekkor már állhatott; de nem zárható ki a korábban javasolt, későbbi datálás sem (SPS: 1258 után, bár ennek alapja nem ismert).

IRODALOM

- CSÁNKI I. 255.
 FEKETE NAGY 1934, 163.
 HUDÁK 1984, 213.
 MEZŐ 2003, 467.
 LABANC 2015, 167–168.
 BUJÁK 2021, 205.
- DIVALD 1905, 47.
 GERECZE 1906, 836.
 MENCL 1935, 346.
 ŠPIRKO 1936, 67–68.
 SCHÜRER–WIESE 1938, 36.
 MENCL 1965, 31.
 SPS III. 164.
 TOMASYEWSKI 1974, 310.
 JAVORSKÝ 1988, 86. és 28. ábra
 JAVORSKÝ 1999, 59.
 DIVALD 1999, 387.
 POMFYOVÁ 2001, 230–231.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Spišské Podhradie, <http://apsida.sk/c/3416/spiske-podhradie>

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.17., 2.2.40., 2.5.19., 2.6.7.

← 2. A torony nyugati bejárata
 3. A templom délnyugatról

SZEPESVÉGHELY

Szepes; 1892-ig Grénicz, Gränitz; Hranovnica, Szlovákia
Mária Magdolna (1700–1708: Szent Márton, 1715 óta
Keresztelő Szent János)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1223-ban alapította Kálmán herceg és Dénes tárnokmester a savniki ciszterci apátságot (ld. ott!), amelynek a terület az alapításától fogva tulajdonában állhatott, hiszen 1260-ban IV. Béla megerősíti a savniki monostort Kálmán hercegtől kapott birtokaiban (/1271: DL 25052 (hamis); CDSL. II. 452–453. no. 650.; HERVAY 1984, 172–173.; Reg. Arp. I. 379. no. 1239. és II/1. no. 2109.; csonkán WAGNER I. 391.; CD IV/3. 21.), melynek határai közé esik Szepesvéghely is.

1294: János savniki apát megegyezik Hilbrand soltésszal *Granich* és Kubach (Hernádfalu) falvakról (DL 1386; WAGNER III. 153.; CD VI/1. 332–335.; HERVAY 1984, 173.), melynek alapján

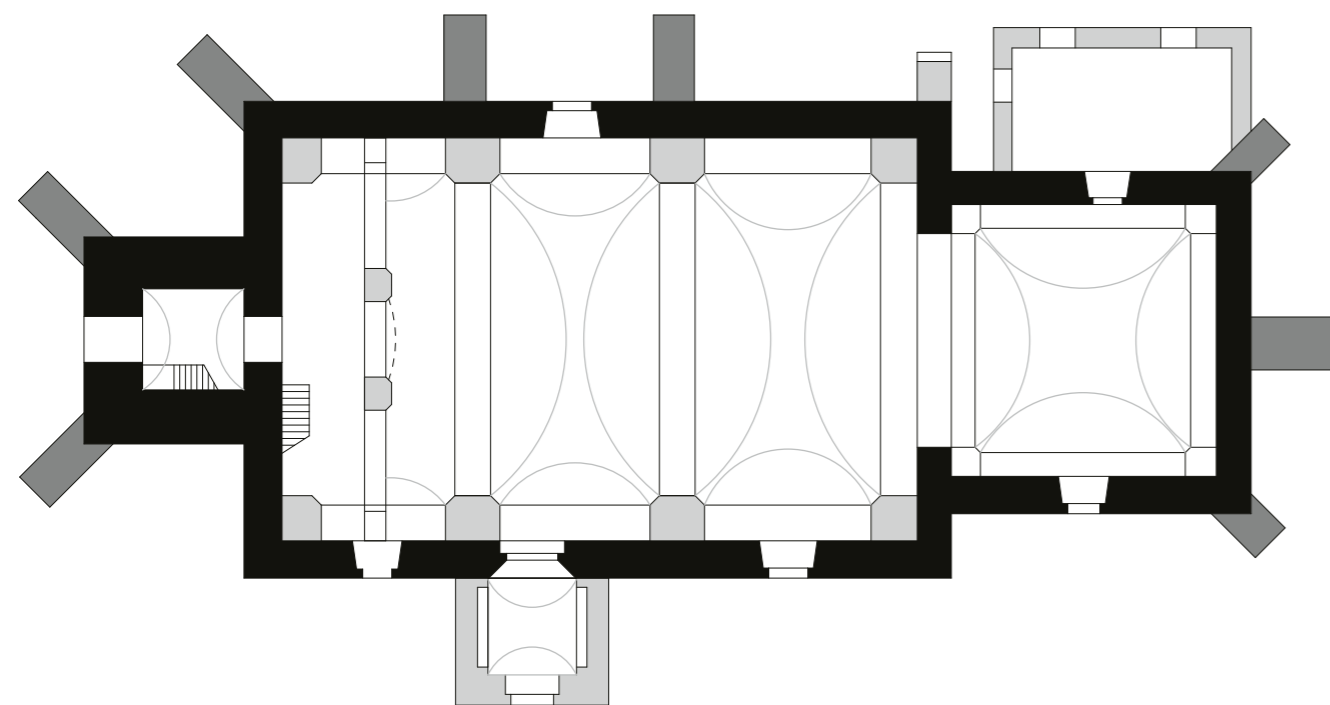
1320–1321-ben a „grénici jog” fogalomává válik a telepítések során (AOkl. V. no. 983. és AOkl. VI. no. 391., ld. KEGLEVICH 2007, 32.).

1398: a savniki apátság templomai, egyebek mellett *ecclesia beate Marie Magdalene in Grenez* búcsúengedélyt kap (/1398: ZsO. I. 595–596. no. 5407. és 615–616. no. 5594.; HERVAY 1984, 175.).

1520-ban a felső-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 200.).

A templom gótikus átépítését (melynek során a hajót boltozták) az 1398-as búcsúengedély alapján ekkorra teszik (SPS), de ennek nincs történeti alapja; Mencl 1440-re gondolt (PÚ SR, Z 3531). A protestáns használat után 1715-ben kapták vissza a katolikusok, akik Keresztelő Szent Jánosnak szentelték. Az 1724-es tűz után barokkizálták, ekkor a sekrestye és az előcsarnok. 1820-ban tűz pusztította, 1821–23 közt újjáépítették, ekkor készült a hajó és a szentély boltozata. 1980-ban restaurálták a homlokzatot. 2001-ben felújították a belsejét.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati toronnyal. A szentély azonos magasságú a hajóval. A szentélyt kétlépcsős támpillérek erősítik a sarkain és a keleti fal közepén, ahogy ilyeneket találunk a torony sarkain és az északi falon is: ezeket a gótikus átépítéshez sorolják. A sek-

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délnyugatról →

3. A torony déli ablaka

Ezzel szemben a fejezet nélküli kapu inkább Ménhárdal (szentély), Szepesmindszenttel vagy Pongrácfalvával rokonítható. Mivel a falu telepítésére csak 1294 után kerül sor, temploma is 1300 táján épülhetett, vagyis a különböző korúnak látszó formák egyszerre keletkezettek.

IRODALOM

CsÁNKI I. 258.

FEKETE NAGY 1934, 81.

HUDÁK 1984, 128.

KEGLEVICH 2007, 31–32.

JAKUBČIN 2017, 78–79.

BUJÁK 2021, 207.

VAJDOVSZKY 1874a, 155.

KEMÉNY Lajos: Szepesvármegyei templomokról, in:

Archaeologiai Értesítő ÚF XXIV (1904), 341–343.: 343.

GERECZE 1906, 836.

MENCL 1935, 346.

ŠPIRKO 1936, 124.

MENCL 1937, 296.

MENCL 1965, 31.

SPS I. 449–450.

DIVALD 1999, 387.

POMFYOVÁ 2001, 165–166.

PODOLINSKÍ, Štefan: Hranovnica, <http://apsida.sk/c/1721/hranovnica> (2009–13)

ALAPRAJZ PÚ SR, V 5237, Kalafús, 1959

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.12., 2.4.73–74., 2.5.7., 2.5.21–22., 2.8.11.

restye hozzáépült a támpillérhez, tehát utólagos. A szentély déli falában befalazott, csúcsíves kapu élszedett kőkerettel. A diadalív félköríves, de lehet, hogy ez is a szentély és a hajó XIX. századi csehsüvegboltozatával együtt készült. A hajó déli oldalán magas, keskeny, félköríves lezárású, rézsűs bélletű, kőkeretes ablakot tártak fel (befalazva). Alatta barokk előcsarnok mögött a hajó csúcsíves, fejezet nélküli déli kapuja, melynek körtetagos bélette van. A torony nyugati bejárata csúcsíves. Emeletén az északi és a nyugati oldalon félköríves ikerablakok, melyek osztóoszlopán északon díszítetlen kehelyfejezet, nyugaton bimbós díszítés, vállkövük ívelt oldalú. A déli oldal ablaka töredékes, mérműves kerettel rendelkezik, a gótikus átépítéshez tartozik.

Mencl szerint 1240–50 között keletkezett, mások is késő románnak tartják (SPS). Valóban erre utalnak a torony ikerablakai, de a hajó magas, keskeny ablaka és a szentély déli bejárata ennél valamivel későbbi datálást sugallnak. A déli kaput, melyet Mencl XV. századnak tartott, Pomfyová Dénesfalva és Nagyszalók kapujához hasonlította, és egy későbbi építési fázishoz sorolta, de még a XIII. század végére.

SZLATVIN

Szepes; Szék, Székelyfalva, Szlatvina, Slatwina; Slatvina, Szlovákia

Szűz Mária (Angyali Üdvözlés 1700–1708)

plébániatemplom

esztergomi egyházmegye

Nevéből ítélve (Szék) a település eredete határőri, de már korán adományba kapta a Zsigrai család (FEKETE NAGY 138–139., 142.).

[1246-ra hamisított oklevél szerint IV. Béla a Zsigraiaknak adja *Zek* és más birtokokat (/1269: Reg.Arp. I. 250–252. no. 832.).]

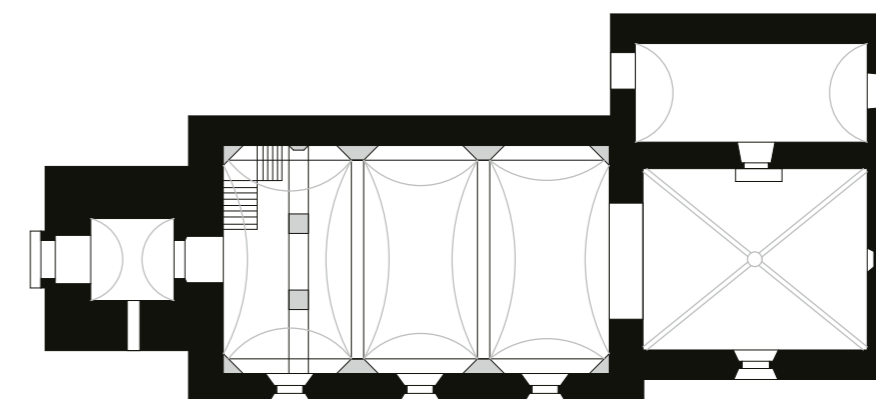
1300: a Zsigrai család birtokosztályakor az egyik ág szék-helyeként szerepel *Zeek* (HO VI. 456–460. no. 338.).

1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

1525: *Zeek sive Zlathwina* (DL 32190, id. FEKETE NAGY 42.j.).

A templomot a XV. század elején falképekkel látták el. A hajó északi falán lévő Szent László-ciklust Divald közlése szerint a XIX. század elején leverték. Szentélyében az 1970-es években és 2008-ban folyt kutatás, ez utóbbi során V. Plekanec feltárta és restaurálta a falképeket az egész szentélyben. Ekkor derült ki, hogy a hajó északi falán fennmaradtak a Szent László-legenda részletei. A hajó boltozata 1800-ban készült.

Egyhajós templom kissé nyújtott, egyenes záródású szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély azonos magasságú a hajóval. A szentély és a sekrestye keleti falán, párkánymagasságban falvisszaugrás, de a sekrestyéé valamivel alacsonyabban helyezkedik el. A szentély keleti falában befalazott (csak belülről kibontott) félköríves, rézsűs bélletű ablak. A szentély déli ablaka újkori (mint a déli hajóablakok is), de fölötté kibontották az eredeti ablak záródását: ennek alapján ez is a keletihez hasonló volt. A szentély keresztboltozatos, bordái sarokhornyoltak. Ezek kúp alakú konzolra állított hengerekből lépnek ki (az északnyugati sarokban ez sérült) és díszítetlen korong alakú záróköbe futnak. Az északi falba kőkeretes, vasrácsos szentségfülke mélyed (fölötté *Vir dolorumot* ábrázoló falképpel). Mellette a sekrestyébe élszedett, csúcsíves kapu vezet. A sekrestye dongaboltozatos, emeletes, az emelet keleti ablaka gótikus (a földszinti újkori). Magas diadalíve csúcsíves, melynek különös profilú párkánya vékony lemezből, szímából, félhomorlatból és félpálcából áll. A hajó eredetileg fafödemes, 1800 óta csehsüvegboltozatos. A hajó déli homlokzatán befalazott kapu maradványa: ennek ma látható bélette két hengertagból és közte egy horonyból áll, amely talán fejezet nélkül futott körbe a csúcsíves archivoltion (ma csak ez utóbbi látszik). A torony nyugati bejárata új, a toronyalj dongaboltozatos. A torony felső szintjén délre és nyugatra félköríves ikerablakok néznek, a déli négyzetes osztópillére vállkövet hord; a keleti és

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat

5. A templom összképe
délkeletről →

2. A szentély záróköve
3. A sekrestye bejárata
4. A sekrestye emeleti keleti ablaka

északi ablak egytagú, félköríves. A tornyot pártázat zárja. A templomban egy, a XIV. századra datált kő keresztelő-medence áll, félgömb alakú medencével, hengeres szárral (melynek közepén gyűrűszerű nodus van), kiszélesedő korong alakú talppal.

Datálásában a XIII. század második fele (SPS) vagy vége (Togner–Plekanec), illetve a XIV. század első fele (TOGNER 1988) merült fel. A szentély modern formái miatt Pomfyová 1300 táját vagy a XIV. század első felét látja indokoltnak, és a toronyablakokat archaizmusnak vagy egy korábbi fázis maradványának tartja.

← 6. A Szent László-legenda részlete az északi hajófalán (Lefejezés)

7. Az átalakított déli ablak nyoma
8. Bordaindítás a szentélyben

IRODALOM

CsÁNKI I. 267.
FEKETE NAGY 1934, 143–144.
HUDÁK 1984, 201.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 183.
DIVALD 1906, 17.
GERECZE 1906, 836.
ŠPIRKO 1936, 23., 118.
SPS III. 117.
TOGNER 1988, 91.
DIVALD 1999, 387.
POMFYOVÁ 2001, 215.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 206–225.
PODOLINSKÍ, Štefan: Slatvina, <http://apsida.sk/c/1204/slatvina> (2015)
TARI 2018, 278.

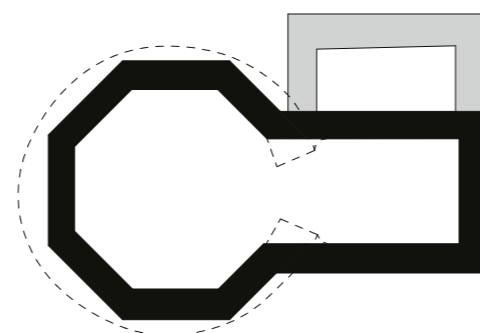
ALAPRAJZ PŰ SR, V 3379, Puškár, 1956
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.33., 2.3.10.,
2.3.32., 2.4.92., 2.7.4.

SZTOJÁNFALVA

Szepes; Stojany, elpusztult község Poprádtól keletre,
Szlovákia
Remete Szent Antal
Szepesszombat filiája, majd plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

[1256: állítólag IV. Béla király a savniki apátságnak adja Sztojánfalvát (nem ismert forrás; VENCKO 1927-es Savnik-története alapján idézik, pl. JAKUBČIN 394.j.).]
1264: Albert savniki apát Hildebrandnak adja *villa Stoyanit* soltészságba (DL 40058; HO VI. 125. no. 85.; vö. 1264/1294: DL 26751; CD VI/1. 338.), Hildebrand

családját ezentúl Sztojánfalvának mondják (FEKETE NAGY 208., KEGLEVICH 28.).
1317: határleírás szerint Gánfalvával határos (AOKl. IV. 237. no. 626.).
1385: a birtok a Görgei család egyik ága kezén (id. FEKETE NAGY 38.j., vö. KEGLEVICH 134.j.).
1390: IX. Bonifác pápa a *Villastoian*iban álló Remete Szent Antal-kápolnának búcsúengedélyt ad (Vat. I/3. 115–116. no. 138.; ZsO I. 201. no. 1808.).
1393: Miklós szepesszombati plébános lemond arról, hogy a *Stoyan*ban álló kápolna és a körülötte lakó hospesek alája legyenek vetve (ZsO I. 320. no. 2913.).
1398: *ecclesia beati Anthonii confessoris in villa Stoyani* a savniki apátság többi birtokával együtt búcsúengedélyben részesül (/1398: ZsO I. 595. no. 5407. és 615-616. no. 5594.; HERVAY 1984, 175.; vö. WAGNER III. 155.).
1411: Zsigmond király Szepesszombatnak adja, miután megszerezte a savniki apátságtól (SCHMAUK 1889, 169.; ZsO III. 225. no. 743., vö. 499. no. 2072.), ezután a falu eltűnik.

Divald (1999, 388.) közlése szerint „a háromoldalú apszis fala embernyi magasságban van.” Idővel a rom eltűnt, maradványait 1983-ban Michal Slivka és František Javorský tárta fel.

A feltárások során két fázist különböztettek meg. Az első épület egy 9 m külső átmérőjű rotunda volt, amelyhez keletről egy apszis csatlakozott. Ennek nyújtott falai ismeretek, lezárása azonban nem és csak feltételezés, hogy félköríves volt. A második fázisban a rotunda alapozását felhasználva egy oktagon épült, amelyhez az előző szentélyhez hasonlóan nyújtott, de egyértelműen egyenes záródású apszis csatlakozott. Egy következő periódusban a szentélyhez északról egy téglalap alaprajzú sekrestyét toldottak. Felmerő falak, értelmezhető építészeti töredékek nem ismertek. Belül és kívül XIII–XV. századi sírokat tártak fel.

A feltárók az első épületet a korai missziós időkre határozták meg, mivel nem találtak körülötte korai temetkezéseket. Preromán épületnek tekintették, és a X–XI. századra datálták, majd a kerámialelet alapján az épület alapítását legkésőbb a XII. századra tették. Pomfyová analógiaként

- ←← 1. A romterület nézete keletről
- ← 2. Periodizált alaprajzi vázlat
- ← 3. A templomrom részlete

a kisanáni rotundát hozta (mint XI. századit), és feltette, hogy a sztojáni kápolna is a XI–XII. században, vagyis a Szepesség egyházi hálózatának kiépülése előtt keletkezett volna. Vančo megemlíti az itt talált XII. századi kerámiát is. Mivel a rotundák önmagukban datálhatatlanok, és Pomfyová a nyújtott apszishoz főleg a XII–XIII. századból hozott analógiákat, lehet, hogy mégis a Szepesség 1200 körüli megszervezésekor létesült. Erre utalna az is, hogy a temetkezések a XIII. századdal indulnak. Mindenesetre van esély rá, hogy még a tatárjárás előtti, hiszen amikor 1264-ben soltész telepíti be a falut, már van neve, tehát lehet, hogy egy 1241-ben elpusztult település temploma volt. Az is megfontolandó, hogy vajon a kör alakú alapozás nem egyszerűen a nyolcszögű hajóhoz készült-e, így az első fázis kiesne. A második fázist a feltárók a XIII. század első felére datálták, Pomfyová ezt a XIII. század közepére, sőt második felére helyezte (Podolinnal és Kissóccal együtt). Felmerült, hogy az építető Hildebrand lenne, így csak 1264 után számolhatunk az újjáépítéssel.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 267.
FEKETE NAGY 1934, 207–208.
HUDÁK 1984, 296.
MEZŐ 2003, 50.
KEGLEVICH 2007, 26–29.
JAKUBČIN 2017, 87–88.
- DIVALD 1906, 3.
GERECZE 1906, 826.
JAVORSKÝ, František: Výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš Archeologického ústavu SAV, in: AVANS 1980, 108–126.: 110–111.
JAVORSKÝ 1983, 98.
SLÍVKA, Michal – JAVORSKÝ, František: Záchranný výskum sakrálneho objektu v Popradje–Spišskej Sobote, in: AVANS 1983 196–199.
SLÍVKA–JAVORSKÝ 1984, 193–214.
DIVALD 1999, 388.
JAVORSKÝ 1999, 57., 59.
POMFYOVÁ 1998, 20–22.
VANČO 2000, 137–138.
POMFYOVÁ 2001, 244–246.
SOJÁK 2006, 26–27.
PODOLINSKÍ, Štefan: Poprad–Stojany, <http://apsida.sk/c/1110/poprad-stojany>
Stredoveký kostol 2015, 228–229. no. II.11. (B. Pomfyová – J. Šedivý)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.7–8.

TOPORC

Szepes; Toportz, Topperz; Toporec, Szlovákia
Ifjabb Szent Jakab apostol (majd 1700–1708-ban Fülöp és
Jakab, ma Szent Mihály is)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

1256: Jordán ispán, a Görgeiek őse IV. Bélától a Poprád
menti erdőséget kapja (WAGNER I. 135.; CD IV/2. 380.;
Reg.Arp. I. 342. no. 1105.). Itt jött létre Toporc is,
melynek telepítője egy 1322-es adat szerint (DL 40410)
Hildebrand löcsei polgár (FEKETE NAGY 228.), azonos
Krig soltszévével (KÖRMENDY 324.).

1270 e.: IV. Béla Kis- és Nagytoporc s más birtokokra
vonatkozó oklevelét említik (/1338: CD VIII/4. 353.;
Reg.Arp. I. 514. no. 1735.; vö. AOKl. XII. 31–32. no. 35.).
[1287-es első említést *Thopricz* néven idéznek (KISS L. II.
664.; TOGNER–PLEKANEC), de ez csak a folyónév
emlékése (HO VI. 336. no. 243.).]

1293: a Görgei család egyik ágának rezidenciája (GÖRGEY
1909, 7.).

1297-ben határjáráskor Ó- és Újtoporc (*nova Toproch ...
antiqua Toprich*) néven említik (BÁRDOSY 1802, 401.;
CD VI/2. 117.).

1303: Pál szepesi prépost engedélyezi Görgei János ispán-
nak, hogy *Thoporych* falujában Szent Jakab apostol
tisztelőre kőből kápolnát építsen (AO I. 50.; AOK. I.
194. no. 347.).

1310: a Görgeiek birtokosztályakor szerepel *villa Toporch*
(CD VIII/5. 75. no. 34.; RDSL I. 339. no. 784.; AOKl. II.
396. no. 909.).

1520-ban az alsó-poprádi plébánosi testvérület tagja
(BUJÁK 2021, 202.).

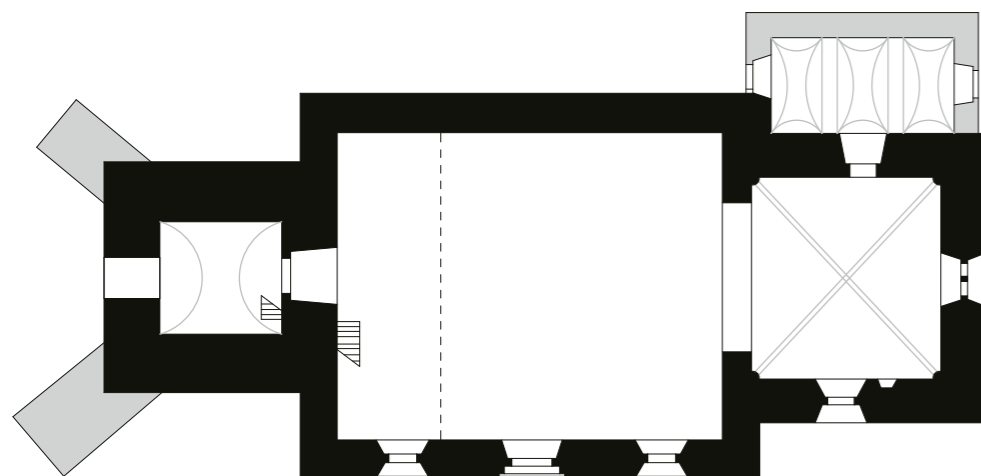
A középkori templomot megújították 1908-ban és 1921-ben.
Ekkor bontották el a barokk előcsarnokot is (látható még
Myskovszky 1887-es rajzán, MÉM MDK, Tervtár, K 7946,
közölte 1893-as tanulmányában is).

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom nyugati to-
ronnyal és sekrestyével. A szentély alacsonyabb a hajónál.
Keleti ablaka csúcsíves, mérműves, az osztopillér két csúcs-
íves háromkaréjt választ el, fölöttük ötkaréjos motívum.
A mérművek élszedettek, felületük viszonylag keskeny. A dé-
li ablak magas, félköríves, rézsús bélletű, de formái nem tel-
jesen hitelesek. A szentély déli falában befalazott, csúcsíves
kapu, melynek sarkát csúcsívtagos hengertag alkotja, két ho-
rony között; fejezete és lábzata nincs. A szentély kereszt-
boltozatos, bordái sarokhornyoltak. A zárókő spirális geo-
metrikus motívummal (Mencl, Pomfyová: rozetta) díszít-
ett. A bordák északkeleten és délnyugaton a sarokba ál-
lított háromgyedoszlopkokról indulnak, hasábos indítá-
ssal, a horony tölcserűen fogy el; hasonló a beköté-
sük a zárókőnél is. A háromgyedoszlopoknak díszítet-
len kehelyfejezete és formátlan, de magas lábzata van.
Északnyugaton és délkeleten az oszlopok hiányoznak, a
fejezetek konzolokká lettek átalakítva. A szentély déli fa-
lában csúcsíves, háromkaréjjal záródó falfülke. A keleti fal
északi részén egyszerű szentségfülke vasráccsal. Az északi
falban nagyobb, kőkeretes, vasrácsos szentségfülke és új-
kori sekrestyekapu. A sekrestye csehsüvegboltozattal fedett.
Ablaka újkori, keleti fala a szentélyéhez beugrással csatla-
kozik: mai állapotában utólagos. A dia-
dalív csúcsíves, párkánya lemezből és ré-
zsúból áll (az északi hiányzik), lábzata
félpálca. A hajó síkfödémes (ennek díszít-
ését a szmrecsányihoz hasonlította Mys-
kovszky). A hajó déli homlokzatán két
eltérő méretű és elhelyezésű, részben át-
alakított, félköríves, rézsús ablak (közöt-
tük pedig egy kisebb, szegmentíves; en-
nek helyén Myskovszky rajzán körablak
van). A déli homlokzaton nyílik a temp-
lom főkapuja is. Ennek béléte háromlép-

csős, sarkaiban háromgyedoszlopokkal. A két külső lép-
cső éle csúcsívtagos hengertag, az ezeket kísérő homorlatok
alul ívesen fogynak el. Oszlopszéken ülő lábzata egy vas-
tagabb és két vékonyabb, lekerekített tagozatból áll. A bél-
letet egységes fejezetzóna zárja, a fejezetek díszítetlenek.
A csúcsíves archivoltban a két külső lépcső hasonló profil-

lal folytatódik, a belső azonban összeszűkül, és a timpanon
közepén egy csúcsíves, háromkaréjos áttörés jön létre. Az
archivolt sarkaiban a háromgyedoszlopoknak nem felel-
meg tagozat. A torony nyugati sarkain utólagos, alacsony
támpillérek. A nyugati oldalán csúcsíves boltív vezet a don-
gaboltozatos toronyaljba (Myskovszky alaprajzán kereszt-

csős, sarkaiban háromgyedoszlopokkal. A két külső lép-
cső éle csúcsívtagos hengertag, az ezeket kísérő homorlatok
alul ívesen fogynak el. Oszlopszéken ülő lábzata egy vas-
tagabb és két vékonyabb, lekerekített tagozatból áll. A bél-
letet egységes fejezetzóna zárja, a fejezetek díszítetlenek.
A csúcsíves archivoltban a két külső lépcső hasonló profil-

0 10 m

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom délkeletről →

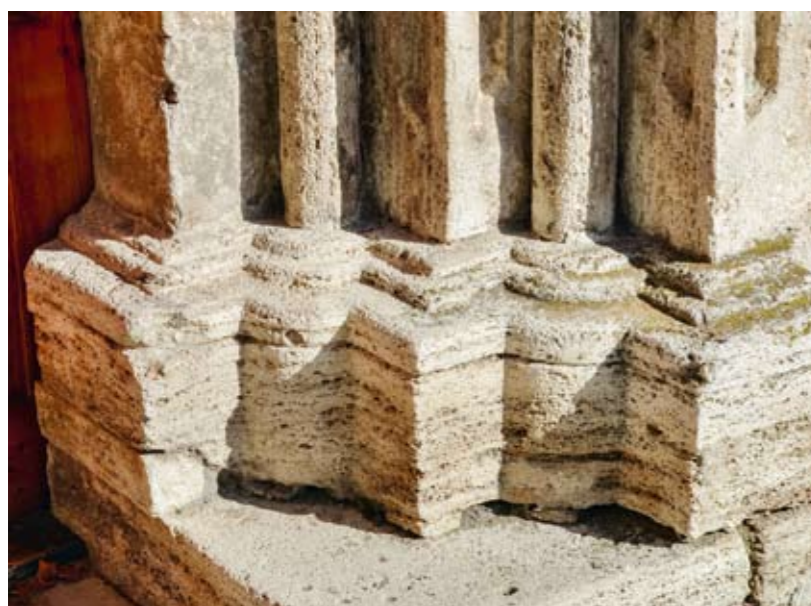

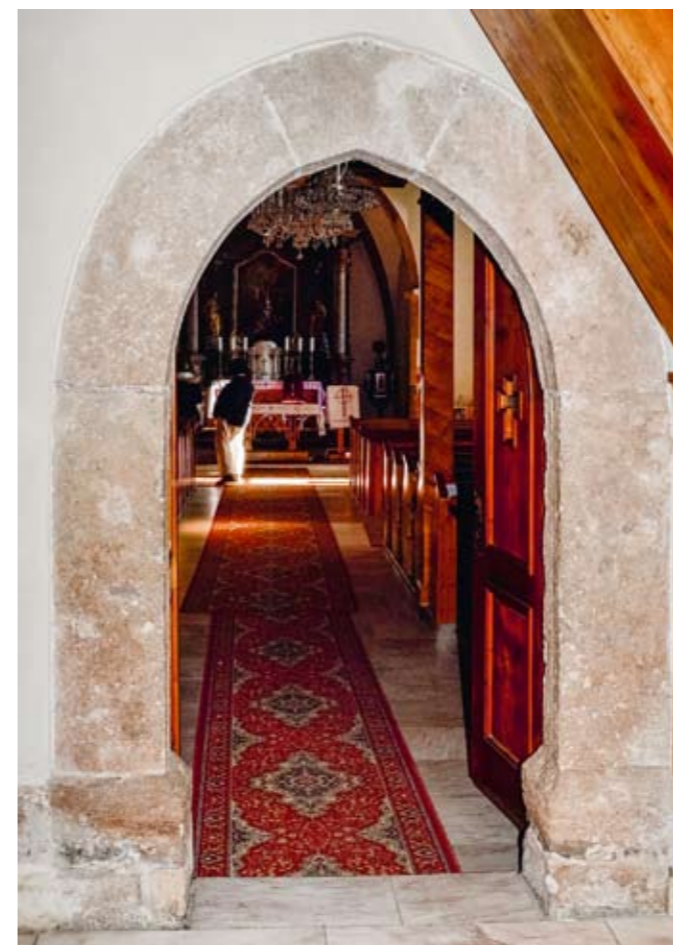
boltozatos). Innen rézsús lábazattal ellátott, csúcsíves kapu nyílik a hajóba. A felsőbb emeleteken résablakok, legfeljül nyugatra háromkaréjos lezárású ablak néz, délre és északra félköríves ikerablak (az osztóoszlopokat meglevőnek jelzi Myskovszky; ma helyükön V alakú hiány).

A szakirodalomban elterjedt, hogy 1303 és 1326 között épült (SPS, Togner–Plekanec). Pomfyová a kaput Káposztafalva és Létánfalva kapuihoz hasonlítja, de a csúcsívtagos (Pomfyovánál körtetagos) sarok és a csúcsíves archivolt modernebb. Felismerte a poprádi zárókő és falfülke rokonságát is. Mindezen XIII. századi rokonságok miatt Pomfyová megfontolja az 1876-os Schematismus azon állítását, hogy 1292-ben már működött a plébánia – de ezek az adatok általában megbízhatatlanok, és az 1303-as forrás világosan fogalmaz, nem lehet szó másik épületről. Megfelel ennek a XVIII. század eleji patrocínium is.

- ← 3. A déli kapu bal oldali fejezetzónája
- ←← 4. A torony nyugati ablaka
- ←← 5. A déli kapu jobb oldali lábazata
- ← 6. A déli kapu

- 7. A hajó nyugati kapuja
- 8. A templom délnyugatról

IRODALOM

- CSÁNKI I. 268.
- GÖRGEY Albert: *A topporci és görgői Görgey nemzetség és a svábóci és tótfalvi Sváby nemzetség történetéből.* Igló, 1909.
- FEKETE NAGY 1934, 226–228.
- KÖRMENDY 1974, 323–324.
- HUDÁK 1984, 119.
- MEZŐ 2003, 151.
- BUJÁK 2021, 210.
- VAJDOVSZKY 1874a, 184.
- MYSKOVSZKY 1893.
- DIVALD 1905, 50–51.

- GERECZE 1906, 837.
- MENCL 1935, 347.
- ŠPIRKO 1936, 112–113.
- SCHÜRER–WIESE 1938, 37.
- MENCL 1965, 35.
- SPS III. 291–292.
- DIVALD 1999, 388.
- POMFYOVÁ 2001, 250–251.
- TOGNER–PLEKANEC 2012, 360.
- GOJDIČ, Ivan – BAROKOVÁ, Dagmara: *Kaštieľ Görgéiovcov v Toporci*, in: *Pamiatky a múzeá LXIII* (2014), 4. sz., 2–8.
- ALAPRAJZ PŰ SR, V 2196, Križan, 1956
- SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.44., 2.3.7., 2.4.48., 2.4.86., 2.5.1., 2.5.42., 2.5.68., 2.7.8., 2.8.105.

ÚJLUBLÓ

Szepes; Neulublau; Nová Lubovňa, Szlovákia
Evangélista Szent János (1842: 1308)
plébániatemplom
esztergomi egyházmegye

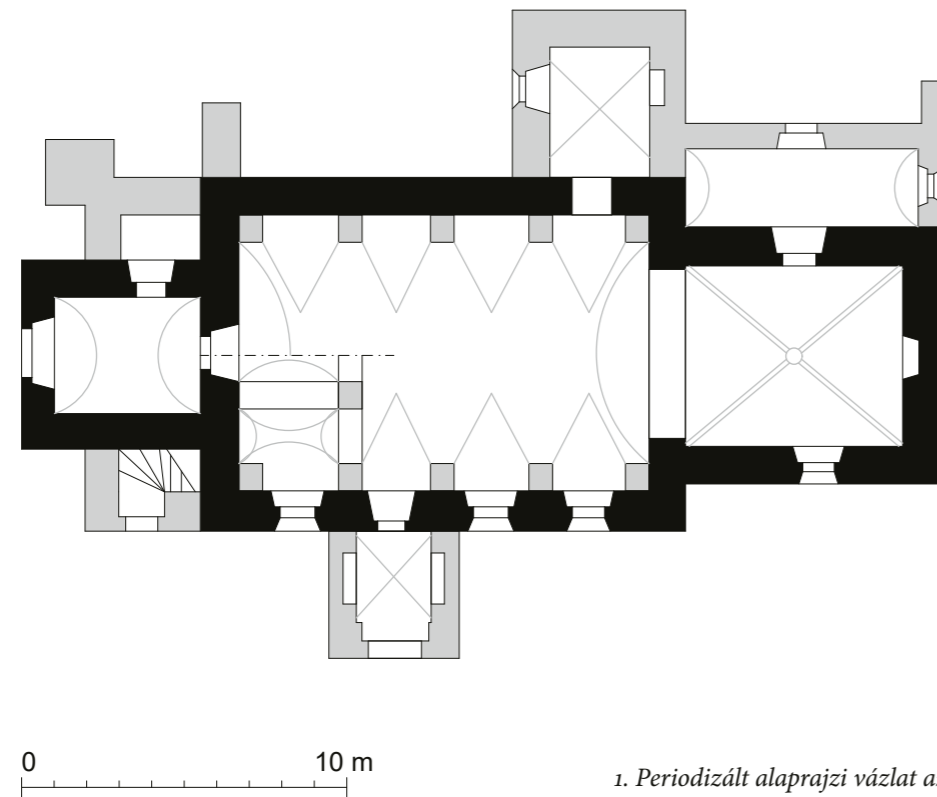
[A XIII. század elején alakulhatott ki Lubló területén
FEKETE NAGY szerint, viszont]

- 1308: Aba Omode fia János *Liblowpataka* falujának alapítási szerződése előírja, hogy az egyház ne Lengyelországgal, hanem Magyarországgal tartson közösséget (/1525/1590: RDS I. 247.; AOkl. II. 137–138. no. 307., Újlublóval azonosítja: 604. és KÖRMENDY 169.j.).
- 1322: Druget Fülöp megbízást ad István soltésznek a *Novum Lublo*tól délre található terület benépesítésére (SCHMAUK 1889, 55.; CD VIII/2. 389.; AOkl. VI. 177. no. 473.; vö. KÖRMENDY 338.).
- 1408: Zsigmond király Perényi Imrénének adja Lubló várát *Wyliblio* faluval (DL 9432; ZsO II/2. 150. no. 6209.).
- 1412-től mint a lublói vár uradalmának része, az elzálogított területhez tartozott.

1520-ban a lublói plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

1615 után a hajót boltozták, északi mellékkápolnával és előcsarnokkal bővítették (ezek azóta eltűntek). Az 1857-es tűz után felújították, a tornyot is átalakították. 1934-ben renoválták. 1985–87 között radikálisan átépítették, mellékhajókkal és a szentélyt mellékterekkel látták el.

Az eredetileg egyhajós templom, négyzetes szentélyvel, sekrestyével és nyugati toronnyal jelenleg háromhajós. A szentély azonos magasságú a hajóval. A szentély déli oldalán nagyméretű újkori ablak, a keleti falban befalazott, de szintén nagyméretű, félköríves ablak nyoma. A szentély keresztboltozattal fedett, a bordák sarokhornyoltak. A bordák indítása hasábos, a hornyolás gömbszelvénnel indul. A bordák négyzetes, ívelt oldalú gúlákról indulnak és díszítetlen, korong alakú zárókőbe futnak, melynek pereme szintén vájatolt. A szentély északi falában szentségfülke (modern fakerettel, de gótikus vasráccsal). Az északi oldalon állt eredeti sekrestye a felmérések szerint dongaboltozatos volt. A magas diadalív csúcsíves, párkánya lemezből és rézsűből

1. Periodizált alaprajzi vázlat az átépítés előtti állapotról

áll, de az 1930-as és 1955-ös felmérések szerint a lemez alatt félhorony volt. A hajó boltozata és falazott nyugati karzata barokk. Egykori déli kapuja előtt előcsarnok állt, ezek mára eltűntek, de már 1930 körül sem voltak középkori részleteik. A torony nyílásai újak, a toronyalj kosárirves dongaboltozattal fedett.

A templommal szinte alig foglalkoztak, Divald Kornél sem járt itt. Mencil 1930-as évekbeli felmérései szerint (PÚ SR Z 3559) az eredeti templom 1260 körül épülhetett, de ő még nem ismerte az 1308-as adatot. Ennek ismeretében az SPS 1310 körüli, kora gótikus épületként határozza meg. Az utóbbi datálás elfogadható.

IRODALOM

CSÁNKI I. 268.
FEKETE NAGY 1934, 251.
KÖRMENDY 1974, 337.
HUDÁK 1984, 127.
MEZŐ 2003, 160.
BUJÁK 2021, 211.

VAJDOVSZKY 1874a, 184.
GERECZE 1906, 838.
SPS II. 399–400.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3757, Hocmanová, 1955

2. A templom délkeletről

3. A szentélybelső
4. A szentély délkeleti konzola
5. A szentély záróköve

VITFALVA

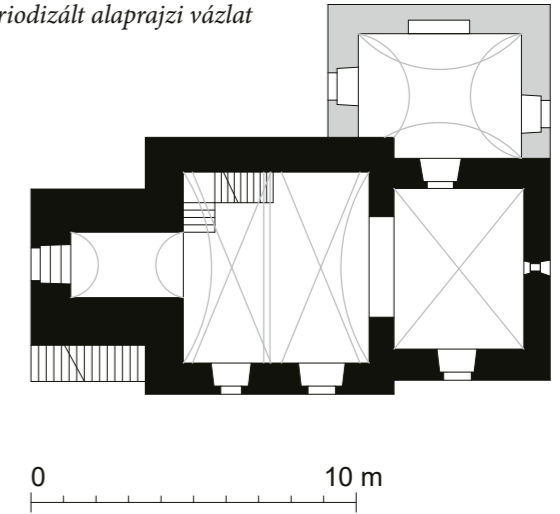
Szepes; 1892-ig Vitkócz, Witkendorf, Witkowitz;
Vítkovce, Szlovákia
Szent Fülöp és Jakab (1842)
kápolna, később Szepeskörtvélyes filiája
esztergomi egyházmegye

1253: IV. Béla Vitknek adja a Szepeskörtvélyes melletti
(ld. ott is!), Hernád-menti erdőt (/1280/1282: HO VI.
272–274. no. 196.; Reg.Arp. I. 309. no. 995.; vö. RD 86.
no. 127. és Reg.Arp. II/2–3. 284. no. 3134.).

1298: Jakab szepesi püspök Leuk fiainak, Miklósnak és
Pálnak egy Hernád-menti birtokán Szent Fülöp és Ja-
kab apostol tiszteletére kápolna építésére ad engedélyt
(DF 272415; id. CHALUPECKÝ 8.j.), amit

1302-ben Pál szepesi prépost átír, mivel a kápolna *paro-*
chiaja szegényes (DF 272688 [a Hungaricana adatbázis-
ban fotója a 272689 alatt!]; CD VI/2. 328.; RDSI. I. 87.
no. 146.; AOKl. I. 156. no. 266.); ezt korábban vonatkoz-

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom délkeletről Myskovszky Viktor vázlatkönyvében,
1897 (MÉM MDK, Tervtár, XXX. vázlatkönyv, 2047)
5. A templom délkeletről

tatták Harasztra is (ld. ott!), de FEKETE NAGY (noha az általa adott hivatkozás hibás, 419.j.) és CHALUPECKÝ szerint Vitfalvához kapcsolható.

1300: Jakab szepesi püspök Szűz Mária-kápolna építésére ad engedélyt Jordán ispánnak *Vitkovich*ban (DF 272687 [a Hungaricana adatbázisban fotója a 272688 alatt!], WAGNER III. 19–20.).

1343: *Wytkoflua*-i Pál fiai és Miklós fiai, valamint Jordán lánya: Maurus, *Wytkoflua*-i András felesége *Wytkoflua* nevű birtokukon örök osztályt tesznek, de a kegyúri jog osztatlan marad (AOkl. XXVII. 471. no. 769.)

[1440: a szepesi káptalan oklevele szerint felszentelik a templomot (id. DIVALD 1906, 16. pontos forrásmegjelölés nélkül).]

← 4. A templom északnyugatról
3. A templom délről Myskovszky Viktor 1887-es rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 8329)

1340 körül a templom hajójába Szent László-ciklust festettek. 1693-ban boltozták, 1805-ben és a XIX. végén átépítették. A falképeket 1905-ben tárták fel, 1999-ben újra restaurálták őket. 2013-ban renoválták.

Kisméretű, egyhajós templom, négyzetes szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A templomnak nincsenek támpillérei, de Myskovszky 1887-es rajzán a sarkok armírozottak (MÉM MDK, Tervtár, K 8329). A szentély azonos magasságú a hajóval. A szentély keleti falában keskeny, félköríves ablak, nem teljesen hiteles formák-

6. A templombelső nyugatról

kal. A szentély és a hajó déli ablakai újkoriak (Myskovszkynál ezek félkörívesek és rézsús bélletük van). A szentélyt XVII. századi stukkós boltozat fedi, de Špirko még eredeti konzolokról tudott. Déli falában téglalap alakú falfülke. A keleti fal északi részén falfülke gótikus vasráccsal. A diadalív csúcsíves, párkánya erősen kiugró, vastag lemez. A torony bejárata modern, a toronyalj dongaboltozatos és nem válik el a hajó terétől. Felső részén csúcsíves ikerablakok osztóoszlop nélkül, melyek közül a nyugati egy csúcsíves falviszaugrásban helyezkedik el, és az ikernyílás kettős csúcsíve fölött egy háromkaréjos lyuk van kifürészelve a kőlapból (Myskovszky rajzán megvan a déli toronyablak osztóoszlopa, de ennek hitelessége kétes, vö. XXX. vázlatkönyve, 2046 sz. rajz, 1897).

Bár felmerült datálása a XIII. század második felére (SPS), ez a kápolnaépítési engedély 1298-as dátuma miatt nem valószínű. Togner–Plekanec építését közvetlenül 1300 elé teszi, Pomfyová az 1302-es megújítás utánra; tekintetbe kell azonban venni, hogy a megújítás inkább jogbiztosító szándékú, és az egyházközség szegénységéről esik benne szó. Ezért a röviddel 1298 utáni építés elfogadható. Az ablak legjobb analógiája Pongrácfalva, amelynek datálása hasonló.

IRODALOM

- CsÁNKI I. 269.
 FEKETE NAGY 1934, 121–122.
 CHALUPECKÝ 1967, 74–75.
 HUDÁK 1984, 119.
 MEZŐ 2003, 87.
 LABANC 2013, 115–117.
 LABANC 2015, 175.

 VAJDOVSZKY 1874a, 184.
 DIVALD 1905, 61.
 DIVALD 1906, 16.
 GERECZE 1906, 838.
 FOERK 1915, 1.
 ŠPIRKO 1936, 118–119.
 SPS III. 407–408.
 DIVALD 1999, 392.
 POMFYOVÁ 2001, 257.
 TOGNER–PLEKANEC 2012, 98–111.
 PODOLINSKÍ, Štefan: Vítkovce, <http://apsida.sk/c/14217/vitkovce> (2015)

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.12., 2.3.24., 2.5.41., 2.5.51., 2.5.86.

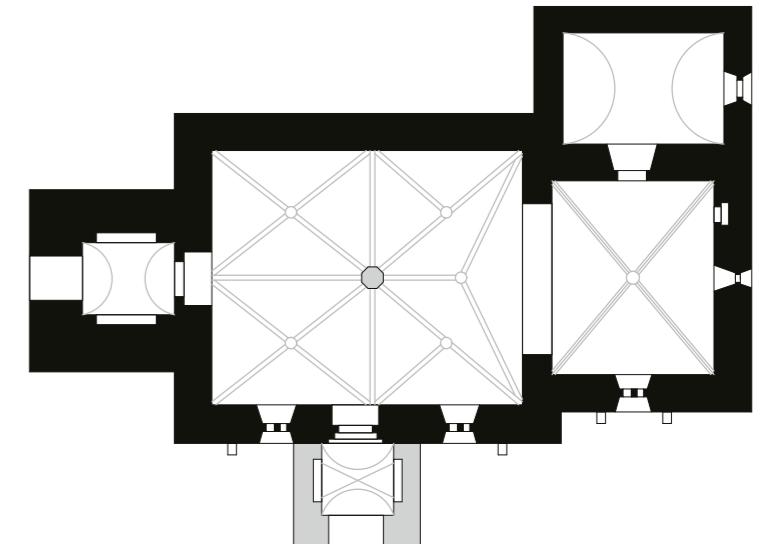
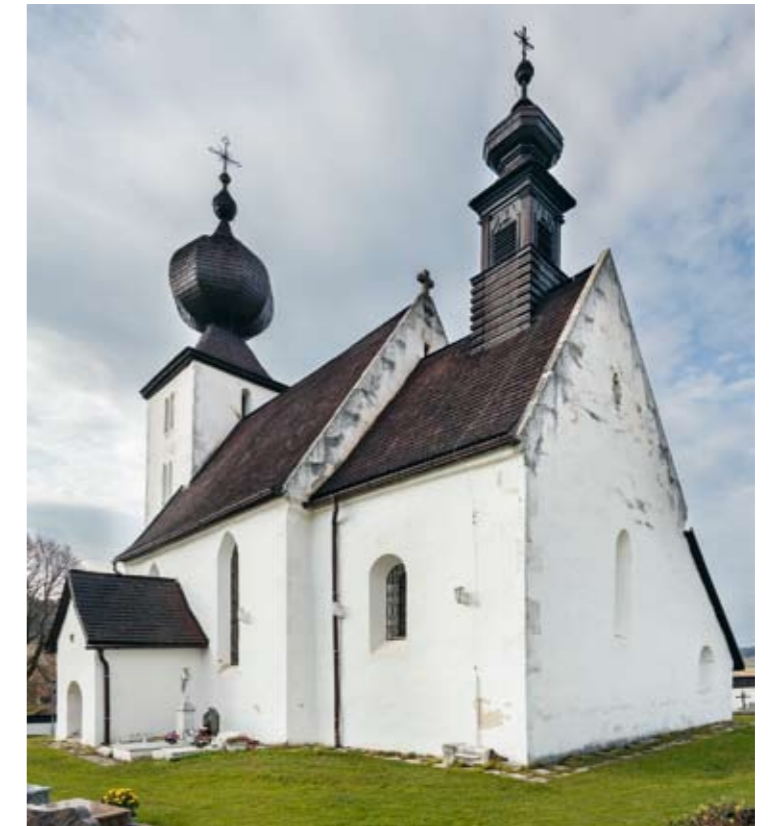
ZSEGRA

Szepes; 1899 óta Zsigra, Schigra; Žehra, Szlovákia
 Szentlélek
 plébániatemplom
 esztergomi egyházmegye

- 1245: Mátyás szepesi prépost engedélyt ad Sygrai Jánosnak, hogy birtokán, Sygrán a Szentlélek tiszteletére templomot építsen (/1275/1409: DL 263025; CD IV/1. 398.; CDSI II. 129.).
 1275: az 1245-ös oklevél átírása Muthmerius prépost neve alatt (WAGNER I. 108.; CD V/2. 309.).
 1275 [!]: Zsigrai János ispán bemutatja Muthmerius prépostnak Jánost, a zsegrai Szentlélek-templom rektorát (/1409: DL 263025; CD V/2. 224. [1274-re]).
 1300: a Zsigrai család ágai birtokosztályakor intézkednek a zsegrai Szentlélek-kápolnáról (HO VI. 457. no. 338.).
 1520-ban az alsó-hernádi plébánosi testvérület tagja (BUJÁK 2021, 201.).

1380 körül hajóját középpillér beállításával boltozták. Falképei a szentélyben az 1370–80-as években, a hajóban 1400 után és a XV. század közepén készültek. Miután a templomot visszavették a protestánsoktól, 1638-ban renoválták; 1652-ben az egész belső fehérre volt meszelve. A sekrestyét a XVIII. században toldották a szentélyhez, ekkori a torony jellegzetes hagymakupolája is. 1874-ben a templom újítást igényelt. A hajóban a freskó feltárása 1870-ben kezdődött, a szentélyben 1877-ben. A templomot megújították 1928-ban. A falképeket 1940-ben és 1954–59-ben restaurálták. Újabb restaurálásuk 2009-től fogva zajlott.

Eredetileg egyhajós templom négyzetes szentélyvel és nyugati toronnyal. A szentély a hajóval azonos magasságú. A szentély keleti ablaka lekerekített, rézsús bélletben mérművek töredékeit őrzi: a díszítés alighanem két háromkaréjos és egy négykaréjos motívumból áll. Fölötte kereszt alakú padlásablak. A szentély déli ablaka újkori, de felette a belsőben rézsús ablak festett kerete maradt meg. A szentélyt keresztboltozat fedi. Bordái sarokhornyoltak, de indításuknál és a díszítetlen zárókőnél hasábalakúak. A konzolok is díszítetlenek, alakjuk négyzet alapú, ívelt oldalú, fordított gúla. A keleti fal északi részén kőkeretes, vakmérműves

0 10 m

1. A templom délkeletről
 2. Periodizált alaprajzi vázlat

3. A torony nyugati ablakai
4. A templom összképe délről →

ronyaljat dongaboltozat fedi, innen csúcsíves, kőkeretes kapu nyílik a hajóba. A torony két felső szintjét ikerablakok törik át: a két déli, a nyugati és az északi felső félköríves, az északi alsó csúcsíves háromkaréjokban végződik, mint a nyugati alsó is, de ott még egy kis körablak is van a karéjok fölött. Mindegyik ablak osztópillére élszedett. A templomban XIII. századra datált, kő keresztelomedence maradt meg, félgömb alakú medencével és hengeres lábbal, mindkettőt gyűrűk övezik.

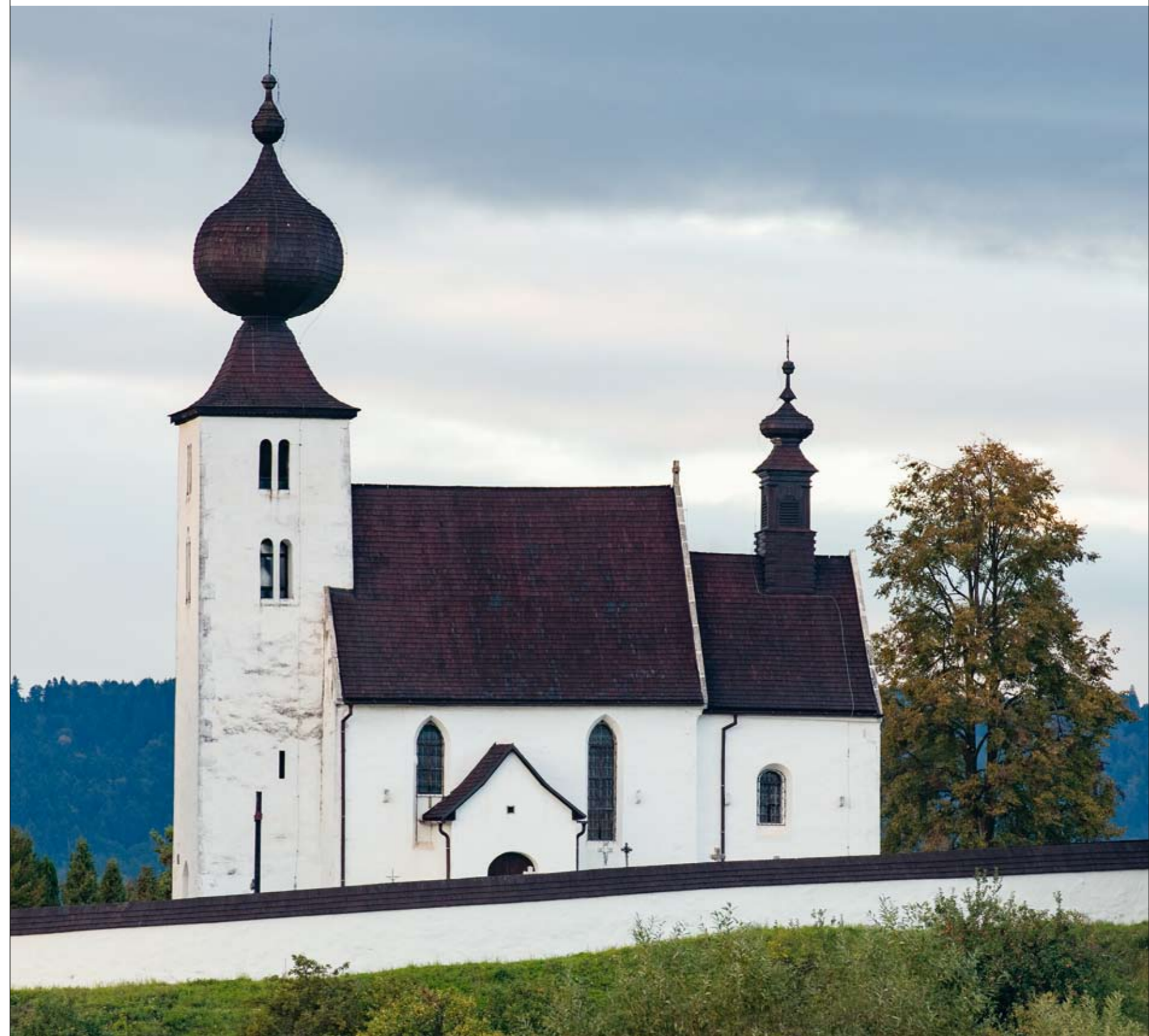
A templomot általában az 1275-ös engedély-átírás utánra datálják (Mencl, Schürer, SPS, Žáry, Togner–Plekanec), de felmerült az 1245-ös datálás is (Divald, Puškárová). A korai irodalom szerint a szentélyt csak a XIV. század harmadik negyedében boltozták (Divald, Schürer, SPS), de Puškárová kutatásai alapján tudjuk, hogy az építkezés egyfázisú. Pomfyová rámutatott a márkusfalvi kapuval kimutatható rokonságra, és így az 1280-as évekre keltezte, ami elfogadható.

IRODALOM

CSÁNKI I. 269.
FEKETE NAGY 1934, 138–142.
HUDÁK 1984, 117.
MEZŐ 2003, 229.
LABANC 2015, 164–165.
BUJÁK 2021, 206.

VAJDOVSZKY 1874a, 184.
DIVALD 1905, 53–54.
DIVALD 1906, 6–14.
GERECZE 1906, 839–840.
MENCL 1935, 347.
ŠPIRKO 1936, 76–78.
SCHÜRER–WIESE 1938, 37., 44., 160–161.
MENCL 1965, 34.
SPS III. 490–491.
Žáry 1986, 29–30., 258.
PUŠKÁROVÁ, Blanka: Kostol sv. Ducha v Žehre, in: *Pamiatky a priroda XVII* (1986), 2. sz. 46–51.
BAKÓ 1993, no. 514–516.
DIVALD 1999, 393.
JAVORSKÝ 1999, 59.

szentségfülke, a déli falban négyzet alakú falfülke helyezkedik el. A sekrestye kapuja új, ablaka is, de dongaboltozattal fedett. A diadalív csúcsíves, párkánya vastag lemezből és negyedhomorlatból áll. A hajó két déli ablaka késő gótikus, alattuk barokk előcsarnok mögött áll az eredeti déli kapu. A bétlet háromlépcsős, sarkaiban háromnegyedoszlopok álltak (ma mind hiányzik). A két külső él körtetagos hengertagokkal díszített, amelyeket hornyok kísérnek (ezek alul kis, domború elemekben végződnek). A fejezet-zóna nem egységes, csak az oszlopfelek díszítettek (jobbra palma- és tölgylevelek, balra szőlő?), a hengertagok folytatódnak a csúcsíves archivoltnban. Ennek timpanonja festett, két kis, ívelt szemöldökgyám tartja. A bétlet lábazata tagolt oszlopszéken három gyűrű, melyek közül az alsó vastagabb. A torony nyugati bejárata csúcsíves boltív. A to-

POMFYOVÁ 2001, 265–267.
Gotika 2003, 629–630. no. 1.3.14 (B. Pomfyová)
CHALUPECKÝ, Ivan – SOJÁK, Marián – KARABINOŠ, Anton: Výskum v Kostole Svätého Ducha v Žehre, in: *Pamiatky a múzeá, LVI* (2007), 2. sz. 9–12.
TOGNER–PLEKANEC 2012, 226–245.

PODOLINSKÍ, Štefan: Žehra, <http://apsida.sk/c/3618/zehra> (2007–13)
TARI 2018, 301.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.24., 2.3.8., 2.4.54–56., 2.5.46–47., 2.5.69., 2.7.19., 2.8.69.

SÁROS MEGYEI TEMPLOMOK

5. A templombelső nyugatról

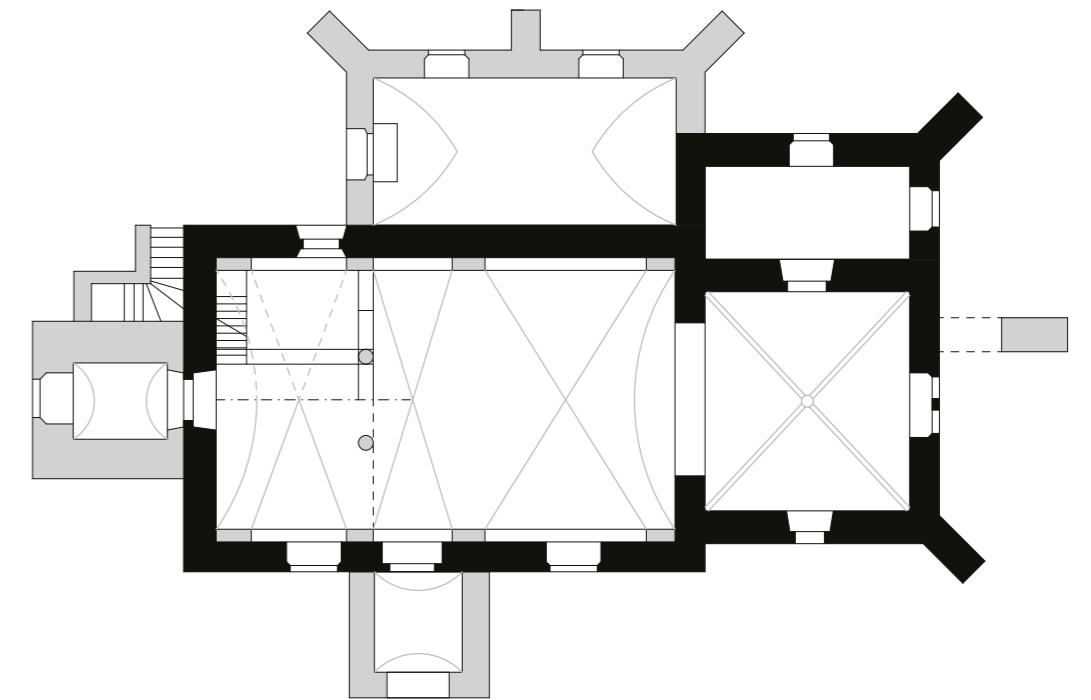

ALSÓSZALÓK

Sáros; Unter-Schlauk; Nižný Slavkov, Szlovákia
Szűz Mária (1842)
plébániatemplom
egri püspökség

- 1288: IV. László a szepesi Rikolf ispánnak adja Tarca birtokot, melyet az Arnold ispántól vásárolt (WAGNER 1780, 300.; Reg. Arp. II/2-3. 391. no. 3480.). Ehhez a birtokhoz tartozott a későbbi Alsószalók is.
- 1289: IV. László parancsára a szepesi káptalan beiktatja Rikolf fia Kakast és Jánost Tarca birtokba, melynek határjárásakor említik *Zolouk* patakot (DL 68763; ULICHNÝ 1655.j., vö. Reg. Arp. II/2-3. 402. no. 3519.).
- 1312: Rikolf fia Rikolf és Tekele nb. János tiltakozik, hogy Rikolf *Zalokmezeje* birtokán János fiát megölték (CD VIII/1. 479.; AOkl. III. 106. no. 222.); Kristó ezt Kis-, illetve Nagyszalókra érti (AOkl. III. 514.), de mivel a per az újvári ispán előtt zajlik, a Tekele nemzetség Sárosban tevékenykedett (KARÁCSONYI 1995, 990., 994.), és a sárosi Szalók birtokot Rikolf fiai birtokolták, feltételezhető, hogy Alsó-, illetve Felsőszalók környékére vonatkozik; Nógrády hasonlóan érti és Szalókmező néven hozza.

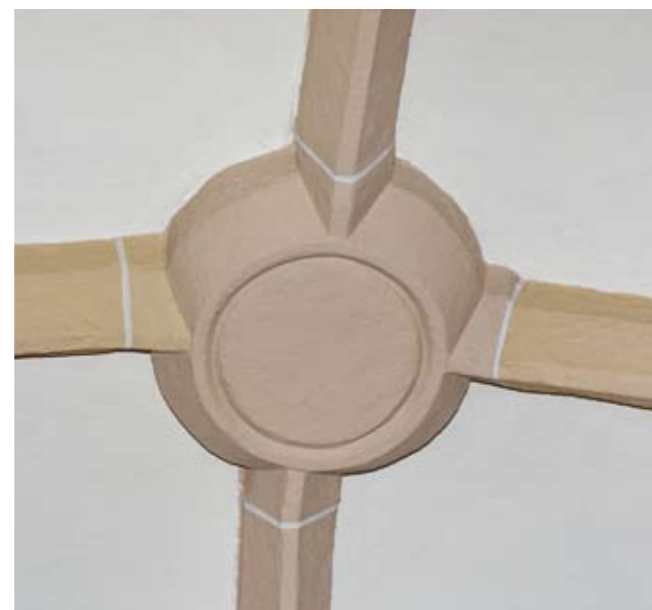
- 1316: Rikolf fia Henrik halála után birtokain testvérei megsztóznak, a Szalók patak oldalán lévő terület Kakasé: *ex parte Solok* (DF 280078; RDSI II. 54-55. no. 80; ULICHNÝ 1655a j.; AOkl. IV. 90-91. no. 230.).
- 1321: Szalók birtokot Kakas mester családja leányegyedbe adja Henrik vejének, Frank fia Tamás szepesi várnagynak (AOkl. VI. no. 226, 277, 278, 646), aki
- 1322: a Szalók melletti erdőt Herman fia Konrád szalóki soltésznek adja; joguk van templomépítésre és plébánosválasztásra (RDSI II. 375. no. 861.; CD VIII/2. 391-394.; AOkl. VI. 288. no. 784. – ULICHNÝ 1656.j. szerint ez Felsőszalókra vonatkozik).
- 1322: I. Károly király Tamás mester Szalók falujában heti vásárjogot engedélyez (AO II. 22.; AOkl. VI. 238. no. 646., vö. no. 669.).
- 1330: a tarcafői esperességhez tartozik (NÓGRÁDY 2014., 423. Nógrády Alsószalókot azonosítja *Slauka* és Felsőszalókot *Nouo Slauka* helységgel. ld. még uo. 428.; ezzel szemben FEKETE NAGY 1934, 150. Felsőszalókot tekinti Ószalóknak (1347), míg Alsószalókra vonatkoztatja az 1322-es vásártartási jogadományt).
- 1479: a szepesi káptalanhoz tartozik.

← Nagysáros, Szent Jakab-templom, a diadalív falképe
1. Periodizált alaprajzi vázlat

0 10 m

A viszonylag jó állapotban megőrzött középkori templomhoz 1674-ben csatoltak északi mellékkápolnát. Az 1699-es tűz után renoválták, ekkori a hajóboltozat és a szentély keleti támíve. Utólagos a torony és a hajó déli előcsarnoka is. 1890-ben a tornyot restaurálták. 1997-ben újraszentelték. 2013-ban a szentély déli falán Szent Kristóf-falképet tártak fel, melyet a XVI. század első felére kelteztek.

A templom egyhajós, négyszög alaprajzú szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A szentély délkeleti és a sekrestye északkeleti sarkához átlós támpillér tapad (ezek egykorúságát falkutatás tudná eldönteni). A szentély magassága azonos a főhajóéval. Keleti falán egyszerű tagolású, mérműves ablak, a többi átalakították, de a déli oldalon, ahogy a hajó déli falán is, eredeti lezárását érzékeltették. A szentély keresztboltozatos, a borda profilja trapéz alakú, orra nagyon elkeskenyedik. A zárókő díszítetlen, de peremén bevésés fut körbe. A bordák indítása hasáb alakú, amely háromszögű lemetszéssel vált át a bordaprofilba. A bordákat nem pontosan illeszkedő, sokszögű, karéjos oldalú konzolok tartják, melyek közül a két keletit vakmérműves faragás, a délnyugati egyszerű korong díszíti. A keleti fal északi részén szentésgfülke, melynek háromkaréjos lezárásába indadíszes keresztet faragtak. Az északi fal keleti részén szintén falfülke, ennek samárhátíves keretén keresztben végződő fiálé ül. A sekrestyét, melybe csúcsíves kapu vezet, dongaboltozat fedi. A diadalív enyhén csúcsíves, párkánya, lábazata nincs. A hajót falpillérekre támaszkodó barokk boltozat fedi. Nyugati részén két nyolcszögű pillérre és csúcsíves ívekre támaszkodó karzat helyezkedik el. A nyugati kapu csúcsíves, díszítetlen. A hajó déli ka-

←← 2. A szentély keleti ablaka

← 3. Zárókő a szentélyben

4. A templom délkeletről

puja szintén csúcsíves, de régiesebb arányú. A templomban gótikus lábra állított, egyszerű keresztelőmedence, rajta 1663-as évszám.

A szlovák szakirodalom (Spaleková, SPS) a XIII. század utolsó harmadára keltezi. A templom jellegében a XIII. századi hagyományokat képviseli, de részletformái (borda-profilja, konzolai) inkább a XIV. század elejére mutatnak. Ezzel állnak összhangban a nem egyértelműen értelmezhető történeti adatok is.

IRODALOM

TÓTH S. 1910, 368.
FEKETE NAGY 1934, 150.
ULIČNÝ 1990, 215–216.

MEZŐ 2003 400.
NÓGRÁDY 2022 528–530.

SPS II. 391.
DIVALD 1999, 187–188.
SPALEKOVÁ, Eva: Svätý Krištof – nástenná maľba na kostole v Nižnom Slavkove. In: *Pamiatky a múzeá* LXIV (2015), 3. sz. 36–39.
PODOLINSKÍ, Štefan: Nižný Slavkov, <http://apsida.sk/c/1187/nizny-slavkov> (2016)
TARI 2018, 103.

ALAPRAJZ PŰ SR, V3804, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.52–53., 2.3.21., 2.7.27., 2.7.29., 2.8.118–119.

BERZEVICE

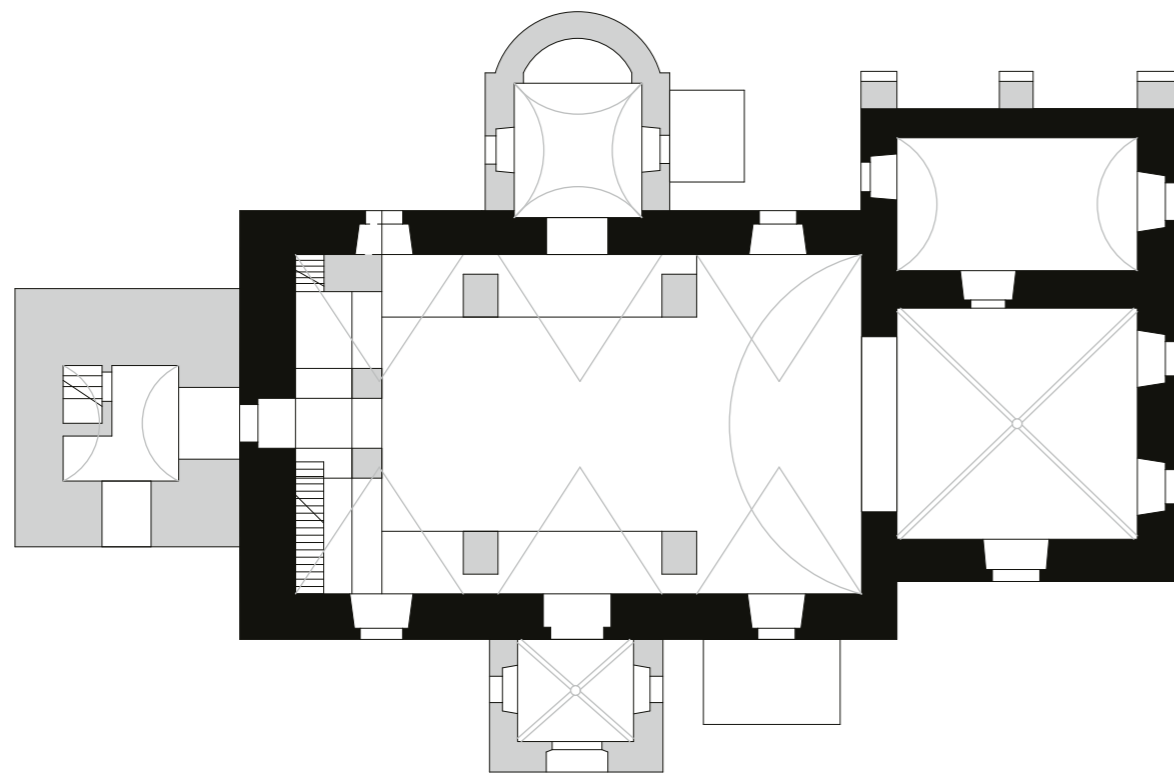
Sáros; Brezovica, Szlovákia
Szent Quirin (eredetileg), Mindenszentek (jelenleg)
plébániatemplom
egri püspökség

1274, 1288: a tarcai uradalom része (BERZEVICZY 1894, 414–415.).
1316: Rikolf fiai megosztóznak, Berzevice János mesteré (AOKl. IV. 90–91. no. 230.).
1317: Rikolf fia János Berzevici Balázst soltésznek teszi (CD VIII/2. 141.; AO I. 419.; AOKl. IV. 162–163. no. 429.).
1330-ban plébánosa, Márton a tarcafői főesperességhez tartozik (/1331: DF 275939, AOKl. XIV. 119. no. 176.).

Már a reneszánsz korban átalakították, így déli kapuját 1520–25 tájára keltezik és Raguzai Vincének tulajdonítják. Ekkori lehet a déli előcsarnok is, melynek kapuja részben gótikus. 1660-ban a tornyot átalakították. A XVIII. században a belső barokk kialakítást kapott. Meglévő felirata sze-

rint a szentélyt 1791-ben kifestették. 1825-ben északi mellékkápolnát kapott. 1854-ben és 1896-ban renoválták.

Egyhajós, négyzetes szentélyű templom, későbbi nyugati toronnyal és további bővítésekkel. Támpillérei nincsenek. A négyzet alaprajzú szentély déli falán egy, a keletin három ablak nyílik, melyek közül csak a befalazott középső középkori formájú. Ennek gótikus mérműve és öblös vajatú béléte is megmaradt. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi, a bordaprofil sarokhornyolt. A zárókövet jelenleg újkori festés takarja, faragás nem észlelhető. A bordák kúp alakú indításokból nőnek ki. A déli fal keleti részén négyzet alakú fülle vasráccsal. A sekrestye dongaboltozatos, nincs középkori részletformája. A diadalív csúcshíves, lábazata és párkánya nincs, de az ívindításnál kis beugrás látható. A hajót barokk boltozat fedi, nyugati karzatát két nyolcszögű pillér tartja, körben oldalkarzatok húzódnak. A déli előcsarnok gótikus kapujának szarkövei részben megmaradtak, ezek körtetagos profilúak voltak. A templomban egyszerű kő keresztelődencét őriznek.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. Zárókö a szentélyben
3. A templom délkeletről

4. A keleti ablak mérműve

Az eddigi szakirodalom az 1791-es felirattal egybevágóan 1300 tájára teszi a templomot (SPS), Mencl szerint 1280 körüli (PÚ SR, Z 3596). A keleti ablak és a gótikus déli kapu ennél biztos későbbi, és a bordaindítások sem koraiak, de ezek elképzelhetők a XIV. század elejére.

IRODALOM

CSÁNKI I. 290.
TÓTH S. 1910, 376–377.
ULIČNÝ 1990, 39–41.
NÓGRÁDY 2014, 423.
NÓGRÁDY 2022, 211–212.

SPS I. 221–222.

TÓTH S. 1912, 686.

DIVALD 1999, 214–216.

PODOLINSKÍ, Štefan: Brezovica,
<http://apsida.sk/c/1199/brezovica>
(2016)

TARI 2018, 114.

ALAPRAJZ, RÉSZLETEK PÚ SR, V 3771-
3772, Puškár, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.36., 2.3.15.,
2.5.82.

CSELFALVA

Sáros; Čelovce, Szlovákia
plébániatemplom (ma evangélikus templom)
egri püspökség

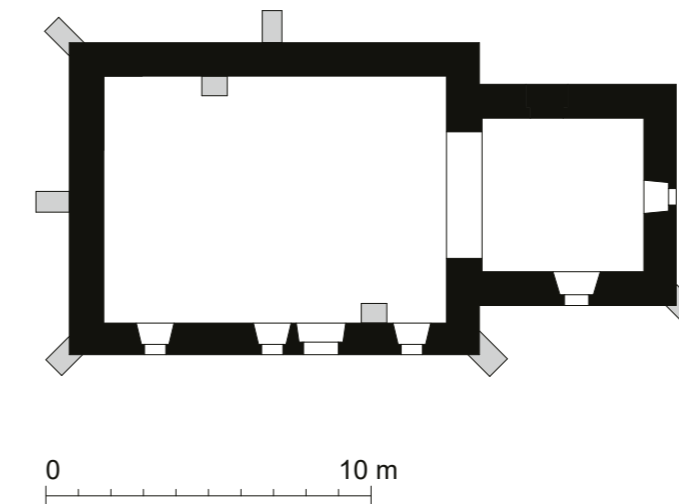
Uličný szerint alapítói a XIII. század második felében Komlósból jönnek, egyikük András fia Csel, aki a XIV. század első felében élt (1341: AO IV. 108.; AOkl. XXV. 125–126. no. 267. – 1349: mint rokongyilkosság állítólagos áldozata: AO. V. 332.; AOkl. XXXIII. 413. no. 838., vö. uo. 420. no. 855.); NÓGRÁDY 2022 szerint legkésőbb 1330 körül jött létre.

Nem szerepel a pápai tizedjegyzékben (vö. NÓGRÁDY 2014).

1402: Cselfalva említése (ZsO. II/1. 172. no. 1447.).

A templom a diadalív újkeletű felirata szerint 1579 óta evangélikus, restaurálták az 1788., 1826., 1863., 1910. és 1932. évben. A szlovák szakirodalom a szentély boltozását köti 1579-hez. 2000–2004 közt renoválták, 2006-ban a déli kaput restaurálták.

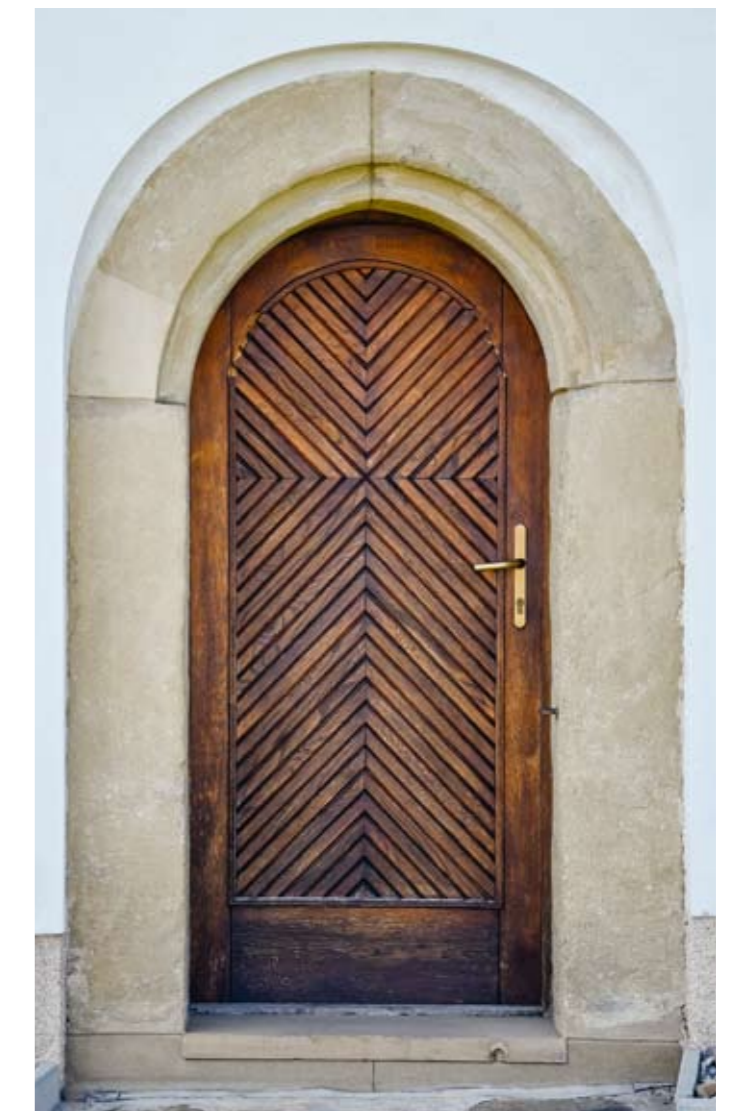
Egyhajós templom négyzetes szentéllyel. A templom falait körben támpillérek erősítik: a hajó sarkain levők lépcsőzöttek, átlós helyzetűek, a hajó nyugati és északi falának közepén és a szentély délkeleti sarkán egytagúak. A hajó és a szentély északkeleti sarkán nincs támpillér, ám ezen a ponton állt a sekrestye, amelyet az 1931-es alaprajz feltüntet, de ma nem áll. A hajó nyugati vége fölött fa harangtorony áll. A négyzet alaprajzú szentélyt szabálytalan élkeresztboltozat

fedti. Keleti és déli falán félköríves ablak, melyek közül az előbbi enyhén rézsús bélletű, az utóbbi viszont lényegesen alacsonyabban nyílik. A déli ablak alatt, a belsőben alacsony, félköríves fülke. A keleti fal északi részében gótikus szentélyfülke félköríves kőkerettel, rajta három fiáléval. A diadalív félköríves, párkány és lábazat nélküli. A hajó síkfödémes, nyugati karzata újabb. Az északi fal közepén belső támpillér, jelenleg ide van befalazva a Zimmermann-epitáfium. A hajó déli falán három, nem teljesen egyenletes ritmusban elhelyezett és eltérő méretű, félköríves ablak (ezek Myskovsz-

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A déli kapu

3. A templom délkeletről
Divald Kornél felvételén
(MÉM MDK, Fotótár)
4. A templom délről

5. A templombelső nyugatról

ky 1876-as rajzán rézsús béléttűek, középkoriasabbak, MÉM MDK, Tervtár, K 1837). A déli kapu kőkeretes, de csak enyhén csúcsíves felső részén fut körbe sarokhomorlat (Myskovszkynál ez a szarköveken is folytatódik, lehet, hogy azokat azóta cserélték). A templomban hengeres oszlopon álló, félgömb alakú keresztelőmedence, melyet román stílusúnak, de XIV. századnak tartanak.

Az eddigi szakirodalom (SPS, Sabol) a XIII. század utolsó harmadára tette. A datáló részletformák többsége (ablakok, támpillérek) nem látszik hitelesnek, a kapu és a szentélyfülke pedig inkább későbbi időpontot sugall. Mivel nem szerepel a pápai tizedjegyzékben, valószínűbb a XIV. század második negyede, amivel a történeti adatok is jobban összevágának.

IRODALOM

CSÁNKI I. 292.

TÓTH S. 1910, 381–382.

ULIČNÝ 1990, 52.

NÓGRÁDY 2022, 236.

MYSKOVŠZKY 1876a, 63–64.

SPS I. 268.

DIVALD 1999, 218.

SABOL, Dominik: Evanjelický kostol v obci Čelovce, <https://korzar.sme.sk/c/4917407/evanjelicky-kostol-v-obci-celovce.html> (2009.06.03.)

PODOLINSKÍ, Štefan: Čelovce, <http://www.apsida.sk/c/5300/celovce> (2010)

TARI 2018, 128.

ALAPRAJZ PŰ SR, 1931, VF 60, A 9751,
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.14., 2.7.36.

DÉCSŐ

Sáros; Szécs, Szék; Dačov, Szlovákia
Szent Mihály (HUDÁK 1984, 176.)
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
egri püspökség

- 1274, 1288: a tarcai uradalom része (BERZEVICZY 1894, 414–415.; vö. Reg.Arp. II/2–3. 391. no. 3480.).
- 1278: IV. László birtokadománya a Tekele nembelieknek, melyben említik Magast, de Décsőt nem (DL 68879; CD V/2. 432.; Reg.Arp. II/2–3. no. 2856; /1348: AOkI. XXXII. 261–262. no. 523.).
- [1313 előtt a Tekele nemzetség telepíti (ULIČNÝ: RDSI I. 492. no. 1155; Gechehalma föld, AOkI. III. 291. no. 649. elfogadja az azonosítást; NÓGRÁDY 2022, 273. ezt az innen távoli Balpataka melletti elpusztult településre érti).]
- 1328: Zech patak Palocsa határleírásában szerepel (AOkI. XII. 73. no. 127. mint Zoch; a helynév átírása és azonosítása NÓGRÁDY 2022 alapján).
- [1330 Colundorf plébánosa Henrik (Uličný erre vonatkoztatja; AOkI. XIV. és NÓGRÁDY 2014 nem azonosítja).]
- 1343: Seek határleírásban szerepel (AOkI. XXVII. 514. no. 854. nem azonosítja).
- 1352: a Tekelék és a Rikolf-fiak közti perben kötemplomát említik, a birtokot az utóbbiaknak ítélik (DL 68903; AOkI. XXXVI. 333. no. 838.).

A reneszánsz és barokk korban megújított templomot 1903-ban és 1939-ben átalakították. Divald a hajó 1904-es boltozásáról tud.

A jelenlegi templom egyhajós, egyenes záródású szentéllyel és nyugati toronnyal. A templomnak nincsenek támpillérei. A négyzet alaprajzú szentély déli és keleti ablaka megújított. Terét bordás keresztboltozat fedi. A borda profilja trapéz alakú, keskeny orral. A zárókő nem díszített (ma újabb festés fedi). A bordák geometrikus indításúak. A sekrestye dongaboltozatos. A diadalív kis beugrásról indul, lábazata nincs. A hajó síkfödésű, középkori részletformája nincs. Északra és délre 3-3 újkorival ablakkal néz, bejárata a toronyaljából nyílik. A torony első emeletén nyugatra és délre résablak, a harangablakok csúcsívesek.

A templom nagyon szegény részletformákban. Az irodalom a XIII. század utolsó harmadára teszi (SPS), de a

bordaprofil és a bordaíndítás ennél későbbi, inkább 1300 utáni építést sejtet. A plébános 1330-as említése csak bizonytalanul vonatkoztatható rá, de a templom formái ezt lehetővé teszik; 1352 előtt már biztosan működhetett.

IRODALOM

- TÓTH S. 1910, 384.
ULIČNÝ 1990, 58–59.
MEZŐ 2003 282.
NÓGRÁDY 2022, 532–533.
- SPS I. 283.
DIVALD 1999, 218.

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.35.

← 1. A templom délkeletről

2. A szentély boltozata

3. A szentély zárókőve

GOMBOSSZENTGYÖRGY: SZENTGYÖRGY

Sáros; a XIX. század közepétől Gombosfalu és Szentgyörgy egyesítve; Svätý Dzur, majd a XX. század közepétől Jur; ma Hubošovce, Szlovákia

Szent György plébániatemplom egri püspökség

A Tekele nemzetség központja (KARÁCSONYI 1995, 990.; NÓGRÁDY 2022, 538.).

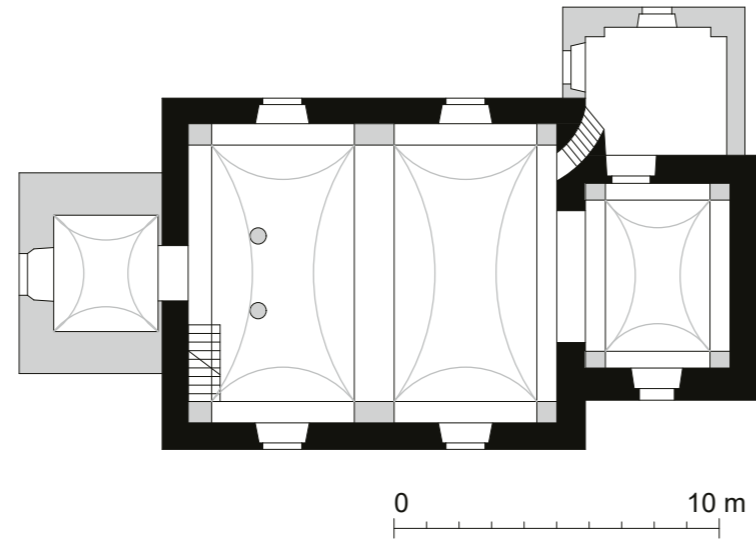
1282: Tekele nb. Demeter Szentgyörgyön lakik (HO VIII. 218., vö. KARÁCSONYI 1995, 992.).

1301: határjárás (DL 39822; id. ULIČNÝ 830.j., de AOkI. I. 101. no. 18. szerint hamis).

1307: *Sanctus Georgius*-ről származó Tekele nembeliek említve (RDSI I. 218. no. 476.; AOkI. II. 79. no. 169. nem azonosítja, NÓGRÁDY 2022, 538. ide köti).

1332–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben kiemelkedő jövedelemmel (Vat. I/1. 210., 317., 354., 370.).

1344: *Zenthgeurgh*-ről való Tekele nembeli említése (AO IV. 424.; AOkI. XXVIII. 255. no. 444.).

A templom tornya a XVII. században kapta pártázatát, kúpját és mára elveszett sgrafittós díszét, majd 1763-ban jelentősen átalakították. 1876-ban és 1998–2003 közt renoválták.

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású, nyugati tornyos templom. A templomnak nincsenek támpillérei. A négyzet alaprajzú szentélyt barokk csehsüvegboltozat fedí, hasonlóan a kétszakaszos hajóhoz. A szentély és a hajó déli ablakai

- ← 1. Periodizált alaprajzi vázlat
- ← 2. A templom délkeletről
- 3. Falkép a déli falon

megújítottak. A templomon klasszikus koronázópárkány fut körbe. A torony pártázatos. A szentély északi oldalához később épült, síkfedésű sekrestye csatlakozik. A déli hajófalon falképtörödéket tártak fel. A templomban XVII. századi keresztelőmedence tálja található.

A templomot Árpád-korinak tartják (Uličný: XIII. század, SPS 1333 előtt, PÚ SR: 1300). Mivel a falut templomáról nevezték el, 1282-es, illetve 1307-es említések már ennek állnia kellett. Ezzel az alaprajz összeegyeztethető, de mivel a templomon egyértelműen középkori részletforma jelenleg nincs, falkutatásnak kell eldöntenie, hogy a mai állapot átalakítással jött-e létre, vagy esetleg később teljesen újonnan építették.

IRODALOM

CSÁNKI I. 311.
TÓTH S. 1910, 400., 1912, 688.
ULIČNÝ 1990, 117–118.
MEZŐ 2003, 109.
NÓGRÁDY 2014, 421.
NÓGRÁDY 2022, 538–539.

SPS I. 464–466.
DIVALD 1999, 244.

KOŠUTHOVÁ, Anna: Kostol sv. Juraja v Hubošovciach - Jure skrýva vzácne malby aj gotickú fresku, <https://presov.korzar.sme.sk/c/20395566/kostol-sv-juraja-v-hubosovciach-jure-skrýva-vzácne-malby-aj-goticku-fresku.html> (2016.12.04)

TARI 2018, 159.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3779, Puškár, 1955

HÁMBOR

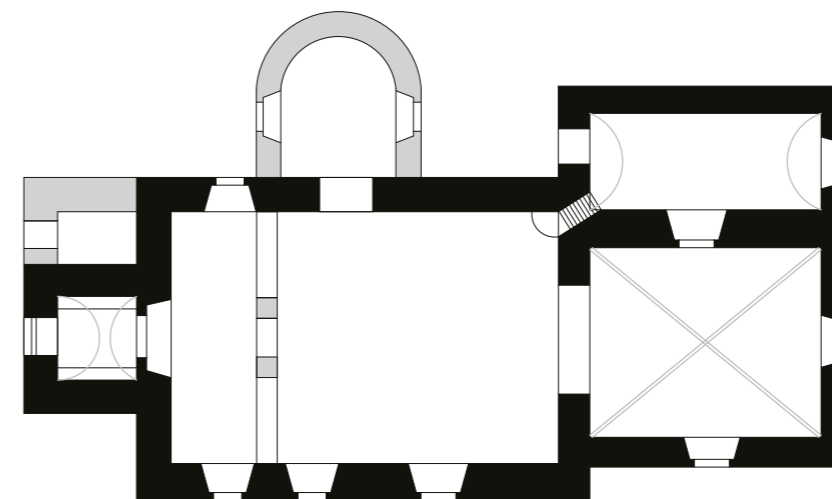
Sáros; Hamburg; 1948-ig Hamburk, Hamborek; Brezovička, Szlovákia
Szent Márton
plébániatemplom
egri püspökség

1289: Tarca birtok határjárásánál nem említik (ULIČNÝ, Reg.Arp. II/2-3. 3519, DL 68763; vö. BERZEVICZY 1894, 414–415., aki szerint a tarcai uradalom része).

1316: Rikolf fiai birtokosztályakor Kakas mesteré lesz, *possessionis Heinburg*, amely az 1315-ben elhunyt Rikolf fia Henrikre utal (RDSI II. 54. no. 80.; AOkl. IV. 90–91. no. 230.).

1320: Kakas itteni javaiból a látókövi karthauziaknak ad (RDSI II. 249.; AOkl. V. 286. no. 745.), ld. ennek előzményét 1307-ben (RDSI I. 213–214; AOkl. II. 67. no. 138.).

1330-ban plébánosa, Herbord a tarcafői főesperességhez tartozik (/1331: DF 275939, AOkl. XIV. 119. no. 176.).

0 10 m

A templomot 1713-ban barokkizálták, 1857–59-ben átalakították, északi mellékkápolnával bővítették. Renoválták 1975-ben és 2009-ben.

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású, nyugati tornyos templom. A templomnak nincsenek támpillérei. A szentély téglalap alaprajzú (keletnyugati irányban kissé megnyújtott). A szentély keleti falán körablak, déli falán és a hajó déli oldalán félkör alakú ablakok nyílnak. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofil sarokhornyolt. A zárókő közepén kör alakú és pontszerű faragás (rosetta?) nyoma, de a formákat vastag festés fedi. A bordák kúpos indításúak, de eredeti formájuk bizonytalan. A homlokívek szabálytalanok. A sekrestye dongaboltozatos. A diadalív csúcsíves, párkánya nincs. A hajó síkfedésű, karzata modern. A toronyalj dongaboltozatos. A torony külső bejáratát csúcsíves hevederív alkotja, belső kapuja új. A templomban késő gótikus keresztelőmedence található.

A templomot a XIII. század végére vagy a XIV. század elejére datálták (SPS). A bordaprofil ennek megfelelő; indítása jelenlegi formájában

- ← 1. A templom délnyugatról
2. A szentély zárókőve
3. Periodizált alaprajzi vázlat
4. Bordaindítás a szentélyben

későbbinek látszik, de csak tisztítással lehetne eldönteni, hogy nem lett-e átalakítva; ugyanez vonatkozik a zárókőre. Mivel a település a XIV. század elején már szerepel, a templom is ebben az időben épülhetett.

IRODALOM

- CsÁNKI I. 296.
TÓTH S. 1910, 401–402.
ULIČNÝ 1990, 41–42.
MEZŐ 2003, 496. (bizonytalan Szent Zsófia-kápolna)
NÓGRÁDY 2014, 423.
NÓGRÁDY 2022, 292–294.

- SPS I. 222–223.
DIVALD 1999, 245.
TARI 2018, 165.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3777, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.13.

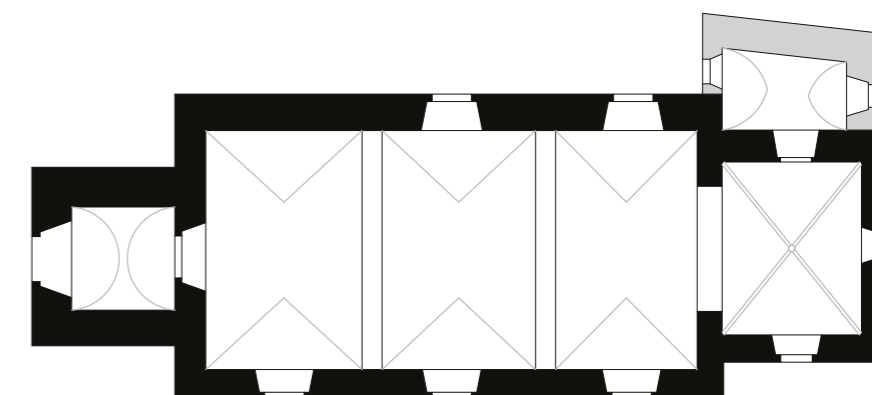
HARAPKÓ

Sáros; 1899-ig Hrabkó; Hrabkov, Szlovákia
Szent Simon és Júdás (HUDÁK 264.)
plébániatemplom (SPS szerint ágostonos,
vsz. nem azonos)
egri püspökség

1332–34: Szigfrid *sacerdos* pápai tizedet fi-
zet (Vat. I/1. 209, 317, 355, 370.).

1334 körül Perényi Miklós ágostonos ko-
lostort alapít a Szentlélek tiszteletére,
1536-ig áll (ROMHÁNYI; WAGNER 1780,
517–518.; CD VIII/3. 712–713.).

1. A templom délkeletről

0 10 m

2. Periodizált alaprajzi vázlat
a sekrestyebővítés előtti állapotról

5. A szentély záróköve →

3. A templombelső nyugatról
4. Szentségfülke és bordaindítás a szentély északkeleti sarkában

A templomot 1716-ban barokk stílusban átalakították, majd 1813-ban, 1949-ben és 1993-ban megújították.

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású, nyugati tornyos templom. A templomnak nincsenek támpillérei. A szentély téglalap alaprajzú (észak-déli irányban kissé megnyújtott).

A szentély keleti ablaka félköríves, rézsús bélletű. A déli ennél lényegesen nagyobb, csúcsíves, de nem bélletes; a három déli hajóablak is ugyanilyen. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofil trapéz alakú, orra keskeny. A zárókőn nincs faragott díszítés, festése modern. A bor-

dák gúla alakban futnak be a falsarkokba. A szentély keleti falának északi részén félköríves falfülke. A diadalív félköríves, párkánya lemezből és rézsúból áll. A hajó (mely Divald korában még deszkamennyezetes volt) három szakaszát poroszüvegboltozat fedi. A déli kapu csúcsíves, a fallal párhuzamos béllete hengertagos, a profilokat rézsúsan állítják meg. A hajó nyugati kapuja egyszerű, csúcsíves nyílás élszedéssel. A torony nyugati bejárata csúcsíves hevederív. A toronyalj dongaboltozatos. Emeletén résablak, a harangablakok csúcsívesek. A kerítésen másodlagosan alkalmazott, hengertagos bélletű, csúcsíves kapu, melyet később szoborfülkévé alakítottak. A templomkertben az eredeti kő keresztelőmedence darabjai, melynek táján vakmérnök és keresztelőkészítő mezők váltogatják egymást.

Uličný szerint a falut 1300 körül telepítik, ekkori lehet a templom is. A falut 1333 körül hasította ki Perényi Miklós Szentkereszt birtokból (NÓGRÁDY 2022, 542.). A korábbi irodalom inkább a kolostorral egykorúnak tartotta, és 1330–33 tájára tette a keresztelőmedencét is (SPS). A részletformák megengednek egy 1300 körüli datálást, különösen a keresztelőmedence. A pápai tizedjegyzék korára már állnia kellett.

IRODALOM

- CSÁNKI I. 296.
TÓTH S. 1910, 402–403.
KOVÁCS B. 1987, 117. (ágostonos kolostor)
ULIČNÝ 1990, 95–96.
ROMHÁNYI 2000, 30.
MEZŐ 2003, 391.
ROMHÁNYI 2005 96., 100.
NÓGRÁDY 2014, 418., 424–425.
HUTKA 2015, 148–158. (ágostonos kolostor)
NÓGRÁDY 2022, 307–308., vő. 542.

SPS I. 443.

DIVALD 1999, 245–246.

PODOLINSKÍ, Štefan: Hrabkov - augustiniánsky kláštor, <http://apsida.sk/c/1537/hrabkov-augustiniánsky-kláštor>
PODOLINSKÍ, Štefan: Hrabkov, <https://apsida.sk/c/1514/hrabkov> (2018)

TARI 2018, 166.

ALAPRAJZ PŰ SR, V4426, Juráková, 1955; Z 3600, Mencil SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.102., 2.5.9., 2.8.124.

HEDRI

Sáros; Hedrikfalva; Hendrichovce, Szlovákia
Szent István első vértanú (HUDÁK 270.)
plébániatemplom
egri püspökség

1320: Merse fiai megosztóznak birtokaikon,
közte Hericus faluján: *villa Hericici* (RDSL.
II. 245. no. 527; AOKl. V. 271. no. 705.; CD
VIII/2. 271–73.).

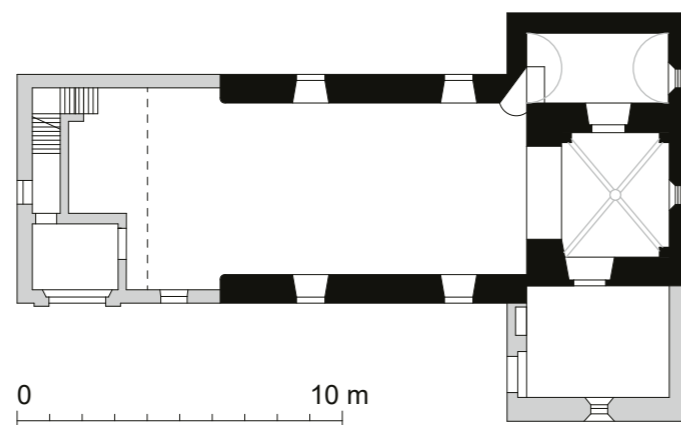
1324 körül Druget Fülöp megszerzi a Szinyeiek-
től (ZSOLDOS 2017, 168.).

1328: az elhunyt Druget Fülöp birtokai közt
említik (AOKl. XII. 42. no. 67.).

1330: Druget Vilmos elcsereéli Szalánc várára
(AOKl. XIV. 357. no. 630.).

1334–35: *villa Henrici, Hedruch, Hedrich* néven
szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1.
211., 355., 377.).

A középkori templomot 1641 körül átépítették.
1753-ban renoválták (a tető dendrokronológiai
vizsgálata 1744–48-as évszámot eredményezett).

1. Periodizált alaprajzi vázlat

2. A templom délről

A hajót 1820-ban nyugat felé megnyújtották, új kaput és új déli sekrestyét létesítettek. További átalakítások történtek 1921–26, 1973 és 1987 során. 2005 óta az új templomot használják, ezt csak Szent Istvánkor és temetéskor veszik igénybe. Ez tette lehetővé a templom falkutatását 2014-ben.

Egyhajós templom, egyenesen záródó szentéllyel. Tümpillérei nincsenek. A szentély négyzet alaprajzú. Déli oldalához újkori sekrestye tapad, fölötté megújított déli ablak, melynek eredeti alsó részét a falkutatás megtalálta. A keleti ablak csúcsíves volt, fölötté körablak (mindkettő befalazva). A szentélyt bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofil sarokhornyolt. A zárókő dísztelen tárcsa. Az északnyugati konzol szakállas emberfőt ábrázol, az északkeleti ívelt ol-

3. A templombelső nyugatról
4. A szentély északkeleti konzola
5. Zárókő a szentélyben

dalú gúla. A déli konzolokat átalakították. Valamennyi tagozaton vastag vakolat és festés, melyet csak részlegesen távolítottak el. A szentély északi oldalán kötésben lévő, dongaboltozatos sekrestye. A diadalív parabolaíves, lábazata és párkánya nincs. A hajó síkfödémes. A hajó nyugati felének fala lényegesen vékonyabb, ez készült 1820-ban; a falelválás a külsőn is megragadható volt. Az eredeti déli kapu csúcsíves volt, béléte körtetagos, de még nincs teljesen kibontva. Fölötté kör alakú fülke. A három déli ablak újkori, a két keletibbit új téglafal kereteli. A hajóbővítés nyugati végén harangláb ül.

A korábbi irodalom a XIV. század második felére keltezte (SPS). Uličný felvetette, hogy lehet a XIII. század vége vagy a következő eleje. Ezt megerősítette a 2014-es kutatás is, mely a XIV. század első harmadát valószínűsítette. Ez mind formai, mind történeti okokból elfogadható. Megjegyzendő, éppen erre az időre esik a Drugetek birtoklása: 1320–27 közt szerzik meg, valószínűleg nem teljesen tiszta körülmények között, és az új templomépítés akár birtokjoguk hangsúlyozására is szolgálhatott; de mivel 1330-ban túlradnak rajta, akár az új tulajdonos is szóba jöhet (vö. Nagyvitéz).

IRODALOM

- CsÁNKI I. 296.
TÓTH S. 1910, 404.
ULIČNÝ 1990, 90–91.
MEZŐ 2003, 126.
NÓGRÁDY 2014, 418.
ZSOLDOS 2017, 165–169.
NÓGRÁDY 2022, 292.

SPS I. 398.

DIVALD 1999, 246.

KOŠUTHOVÁ, Anna: Stredoveký kostol v Hendrichovciach chcú obnoviť, <https://presov.korzar.sme.sk/c/7839302/stredoveky-kostol-v-hendrichovciach-chcu-obnovit.html> (2015.06.06.)

PODOLINSKÍ, Štefan: Hendrichovce, <http://apsida.sk/c/1453/hendrichovce> (2018)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3787, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.4.90–91., 2.5.17., 2.9.70.

HÉTHÁRS

Sáros; Siebenlinden; Lipany, Szlovákia
Szent Márton
plébániatemplom
egri püspökség

1274, 1288: részben a tarcai uradalom része (BERZEVICZY 1894, 415.).

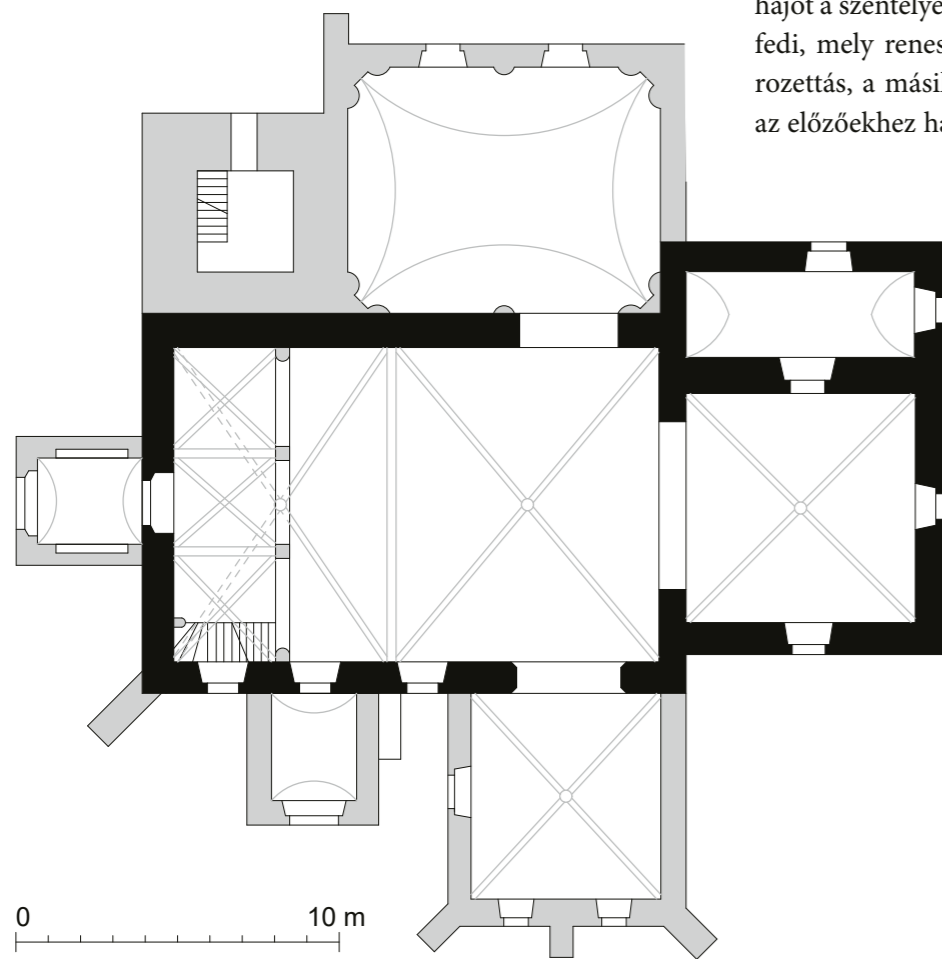
1312: *plebanis ... Herricus de Septemtylys* (CD VIII/1. 459-462.; RDSI I. 408.; AOKl. III. 104. no. 218.).

1330-ban *Henricus* plébánosa a tarcafi főesperességhez tartozik (/1331: DF 275939, AOKl. XIV. 119. no. 176.).

1352: kőből épült egyházát említik (DL 68903; AOKl. XXXVI. 333. no. 838.).

1420: Berzevici Henrik fia Péter kérésére a Szent Márton-plébániatemplomban álló Corpus Christi-oltár búcsúengedélyben részesül (LUKCSICS I. 88. no. 223.).

A korai templom átalakítására, boltozására és bővítésére már a késő középkorban sor került. Déli mellékkápolnáját

a szakirodalom 1493-ra teszi. A templom nyugati és déli kapuját felirata szerint 1513-ban Raguzai Vince faragta, és ugyanekkor a karzatot és a hajót is modernizálták. Tornyát a XVII. század elején építették ki. 1691-ben megújították, 1748-ban északi mellékkápolnával látták el. Az 1888-as tűz után 1888–89-ben restaurálták. 1937-ben a tornyot, majd az 1970-es években a tetőt javították és átalakították a liturgikus teret. 2005–2007 közt megújították.

Az összetett alaprajzú templom magja egy egyhajós hosszház és egyenes záródású szentély sekrestyével. Ennek a résznek csak a hajó délnyugati sarkán van átlós támpillére, amely alighanem utólagos. A négyzet alaprajzú szentély keleti ablaka keskeny, csúcsíves, benne mérmű töredékével. Déli ablaka alacsonyabb és béléte öblösen vajatolt, az előbbinél későbbi lehet. A szentély bordás keresztboltozattal fedett. A borda körtetagos profilú, de arányai szokatlanok, az orrtag igen rövid. Zárókövére *Agnus Dei* domborművet faragtak. A konzolok közül a két nyugati geometrikus, az északkeletit álló tölgyfalevelekkel, a délkeletit indás szőlőlevelekkel díszítették. A keleti fal északi részén falfülke háromkaréjos, gótikus kőkerettel. Az északi falban reneszánsz szentségfülke. A sekrestye bejárata modern (az SPS szerint gótikus), benne lavabofülke; a teret emelt ívű dongaboltozat fedi (ehhez északról újabb toldalék épült). A diadalív csúcsíves, párkány és lábazat nélküli. A kétszakaszos hajót a szentélyéhez hasonló profilú bordás keresztboltozat fedi, mely reneszánsz konzolokról indul. Egyik záróköve rozettás, a másik lyukas körgyűrű. A hajó nyugati részén az előzőekhez hasonló profillal boltozott karzatalj és fölötte nyolcszögű pillérek által tartott, reneszánsz báboskorlát maradványait őrző karzat. A déli hajófalban két kisebb, de nem azonos magasságú, félköríves ablak közt késő gótikus, mérműves ablak nyílik. A hajó teréhez északon torony és barokk mellékkápolna, délen 1668-as feliratú előcsarnok és négyzet alaprajzú mellékkápolna csatlakozik. Ez utóbbi bordás keresztboltozattal fedett, melynek sarokhornyolt a profilja. A zárókő díszítetlen, a bordák szakállas emberfőket ábrázoló konzolokról indulnak. A kápolnát nyugatról egy, délről két ablak világítja meg. A templom nyugati

te nyolcszögű pillérek által tartott, reneszánsz báboskorlát maradványait őrző karzat. A déli hajófalban két kisebb, de nem azonos magasságú, félköríves ablak közt késő gótikus, mérműves ablak nyílik. A hajó teréhez északon torony és barokk mellékkápolna, délen 1668-as feliratú előcsarnok és négyzet alaprajzú mellékkápolna csatlakozik. Ez utóbbi bordás keresztboltozattal fedett, melynek sarokhornyolt a profilja. A zárókő díszítetlen, a bordák szakállas emberfőket ábrázoló konzolokról indulnak. A kápolnát nyugatról egy, délről két ablak világítja meg. A templom nyugati

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templombelső keletről →
3. A templom délkeletről →

homlokzatán, egymás fölött két körablak, alattuk újkori előcsarnok. A templomban késő gótikus kő keresztelőlmedence található.

Az eddigi szakirodalom szerint a templom a XIV. század első felében épült, a szentély boltozatát késő gótikusnak, a hajóét reneszánsznak határozták meg, a korábbi szentségfülkét a templommal egyidősnek tartották (SPS). A szentély faragványai (konzolok, zárókő) az Árpád-kori hagyományokat folytatják, elképzelhetők a XIV. század elejére. Ugyanakkor a lényegében a szentéllyel azonos méretű déli mellékkápolna bordái is megfelelnek ennek a datálásnak, és rusztikus fogalmazású konzolok sem lennének ezzel összeegyeztethetetlenek (bár éppen időtlenségük miatt datálásuk problematikus). A szentély bordaprofilja megegyezik a hajóéval és a karzatéval, amelyek kísérelmei reneszánsz stílusúak. Így egy eljövendő falkutatásig több lehetőség is fennáll. Vagy elfogadjuk a szentélyt lényegében 1300 körülnek, és ehhez igazodott a hajó reneszánsz megújítása (esetleg megőrizve egyes korábbi elemeket; Mencl szerint a hajó boltozata is 1300 körüli, PÚ SR, Z 3607/4 és 8–10, másutt az összes boltozatot 1350-re teszi: Z 3607/5–6; tisztázandó a XIX. századi restaurálás mértéke is), vagy 1500 körül nagyobb átalakítás történt, melynek során a szentélyt is újraboltozták (és eredeti köveit a déli mellékkápolnához használták fel?); ebben az esetben a szentélykonzolok 1300 körüli stílusú díszítése (vö. pl. Batizfalva és Nagyszalók) archaizáló. Az valószínű, hogy a templom magja 1312 előtt már elkészült.

IRODALOM

CSÁNKI I. 286.

TÓTH S. 1910, 407–408.

ULIČNÝ 1990, 171–172.

MEZŐ 2003, 259–260.

NÓGRÁDY 2014, 423.

NÓGRÁDY 2022, 304–305.

MYSKOVŠKY 1876a, 65–66.

TÓTH S. 1912, 687–688.

DIVALD Kornél: A héthársi Szent Márton-templom, in:

A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye XLVII (1913), 565–576., 581–594.

SPS II. 223–224.

MM 1987, 317. (Entz Géza)

DIVALD 1999, 249–250.

TARI 2018, 168.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3793, Puškár, 1955; Z 3607, Mencl

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.22., 2.2.51., 2.3.12., 2.5.75., 2.8.110–111., 2.9.68., 2.9.72.

4. Falfülke a szentély keleti falában

5. A szentély délkeleti konzola

JAKABFÖLDE

Sáros; Jakabfalva, Jakabvágása, Tarcahát, Jacobsdorf,

1899-ig Jakabvolya; Jakubova Vola, Szlovákia

plébániatemplom

egri püspökség

1312: I. Károly király II. Rikolfnak adja a Vörösmával szembeni királyi erdőt (AOkl. III. 141. no. 308.), ezután kezdik betelepíteni (ULIČNÝ 111.).

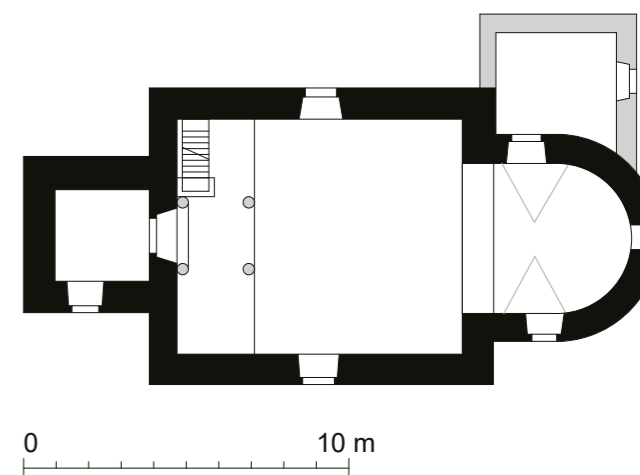
1315: Rikolf fia megosztja birtokain rokonaival, köztük *Jacabfolua*-n, melyet korábban Újfalunak mondtak (AOkl. IV. 13. no. 13., vö. uo. 30. no. 60.).

1330-ban plébánosa, Lukács *de Jacobsdorf*, a tarcafői főesperességhez tartozik (/1331: DF 275939, AOkl. XIV. 119. no. 176.).

A középkori templomot 1741-ben kapták vissza a katolikusok, akik újjáépítették. 1808-ban renoválták. Tornya 1865-ben épült. További munkálatok folytak 1922–1944 között, ekkor épült a sekrestye. 1967–1975 között radikálisan átépítették, csak az apszis, a torony és néhány további részlet maradt meg az eredeti templomból.

A templom az 1975-ös átalakítás előtt egyhajós, félköríves apszisú épület volt, nyugati toronnyal és sekrestyével. Az apszis kissé nyújtott, 1975 előtt barokk boltozattal rendelkezett. Azóta falait megmagasították, új, nagy déli ablakot nyitottak, és síklefedést kapott. A korai fázisból a falak alsó része maradt meg (a félkupola indításáig), melyen gazdag falképegyüttest tártak fel. A keleti ablak keskeny, félköríves, rézsús bélletű. A déli falban kis, téglalap alakú fülke, fölötte (talán már barokk kori) ablak nyoma. Az északi falban is fülke található, amely ma ablakul szolgál a sekrestyébe. Diadalív jelenleg nincs. A hajó boltozatlan volt, déli falában csúcsíves, hengertagos bélletű kapuval (ezt az új hajó falába áthelyezték, ma befalazott nyílás). A XIX. században javított torony eredetileg a hajó nyugati falához kapcsolódott, ma beékelődik a hajó testébe, amely nyugat felé túlnyúlik rajta. 1975 előtt a nyugati kapu félköríves, kora gótikus volt (SPS).

Az eddigi szakirodalom 1300 előtti építkezéssel számolt (SPS: XIII. század középső harmada, Podolinskí: XIII. század második fele), ami a félköríves apszison és román stílusú ablakán alapulhat. Ezek a részletek azonban nem zárnak ki egy későbbi datálást, amit a történeti adatok valószínűsítene: Uličný és Nógrády szerint csak 1312 után

1. A templom délnyugatról archiv felvételen (PÚ SR, N 5286)

2. Periodizált alaprajzi vázlat az átépítés előtti állapotról

KELEMBÉR

Sáros; Szopotnyica, 1899-ig Klembérk; Klembark, 1948-ig Klembarok; Klenov, Szlovákia
Szűz Mária (jelenleg)
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
egri püspökség

1322: I. Károly király Bajor birtokot Vadas Péter fia Bekének adja, melynek részét képezhette ez a terület is (AOk. VI. 221. no. 598.).

1332: az Aba nb. Somosiak tiltakoznak, hogy Druget Vilmos erőszakkal meg akarja szerezni Miklósvágásával és Szedlicével együtt, végül az adásvétel létrejön (ULIČNÝ 968.j.; ZSOLDOS 2017, 175.; vö. DL 103170, AOk. XXVI. 135–136. no. 142.).

1334–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 354., 369.).
1339-ben és 1341-ben Druget Vilmos eltiltja Bekét a birtok használatától, és a Somosiak is azt állítják, hogy Szedlicéhez tartozik (ld. 1332). A konfliktus miatt a birtok elnéptelenedik (AOk. XXV. 51. no. 98. és 66. no. 130.).

A templomot a XVI–XVII. században és a XVIII. század elején átalakították. Renoválták 1913-ban. A 2005-ös renoválás során korlátozott mértékben falkutatást végeztek rajta.

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású templom sekrestyével. A templomnak nincs tornya, a közelében fa harangláb áll (1742). A hajó déli oldalán a sarkoknál beljebb helyezett két, az északi oldalon három, egyenlőtlenül elosztott

- ← 3. Falkép a szentély északi falán
- ← 4. A templom északkeletről
- 5. A szentély keleti ablaka

kezdik betelepíteni. Ezért legvalószínűbb a templom 1310-es évekre való keletkezése; ebben az esetben a déli kaput sem kell feltétlenül utólagosnak tartani.

IRODALOM

ULIČNÝ 1990, 111–112.

NÓGRÁDY 2014, 423.

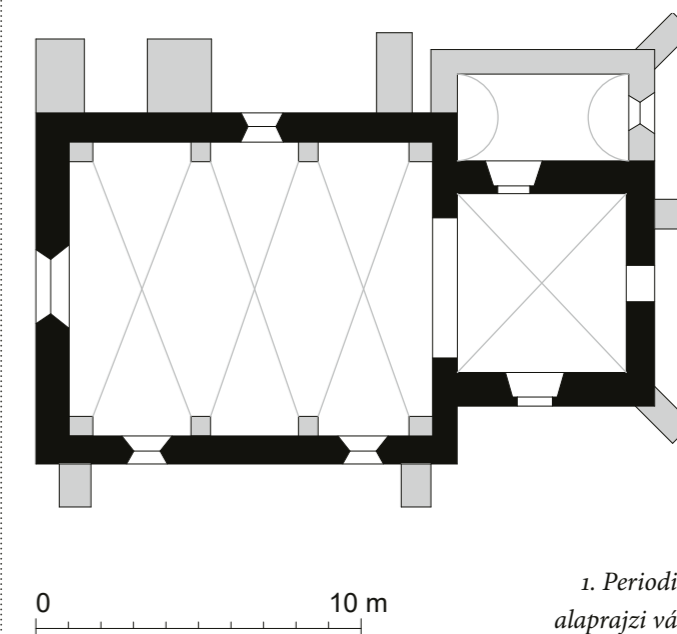
NÓGRÁDY 2022, 313–315.

SPS I. 504.

PODOLINSKÍ, Štefan: Jakubova Voľa, <https://apsida.sk/c/8212/jakubova-vola>

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3788, Puškár, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.34., 2.4.101.

támpillér áll; továbbá támpillér erősíti a szentély délkeleti sarkát és a keleti falát a középvonaltól északra – ezek az 1955-ös alaprajzon még nem szerepelnek, de feltehetőleg a többi sem középkori. A szentély négyzet alaprajzú. Keleten és délen egy-egy újabb formájú ablak világítja meg, de ezek fölött előjött az eredeti keskeny, kőkeretes, csúcsívesen végződő, rézsús bélletű ablak záródása. A hajó déli falán nyíló két nagy ablak fölött is hasonló formák mutatkoznak. A szentélyt élkeresztboltozat fedi (SPS szerint reneszánsz). Az egykori bordák a sarkokban meglévő, gúla alakú konzolokról indultak. A szentély keleti falának északi részén szentségfülke, melyet háromszögű oromzat zár, benne háromkaréjos és csillagos faragással. A szentély északi oldalához sekrestye tapad, mely az 1955-ös alaprajz szerint rövidebb a szentélynél, de ma egy vonalban záródnak. A sekrestye keleti falán is feltárták a szentélyénél kisebb, de hasonló formájú középkori ablak maradványait. A sekrestye dongaboltozattal fedett. A diadalív párkánnyal rendelkezik, mely lemezből és félhomorlatból áll. A hajót falpillérekre támaszkodó, háromszakaszos, barokk élkeresztboltozat fedi, nyugati karzata modern. Eredeti bejárata délen nyílt, ennek kapuja csúcsíves, kerete kétlépcsős. Nyugati kapuja nem középkori. A hajó sarkain, a tető alatt lemezből és félhomorlatból álló kőkonzolok maradtak meg.

A részletformákban szegény templomot a XIV. század első harmadára (SPS), illetve elejére tették (Podolinskí). Az alaprajz és az ablakok az Árpád-kori építészet gótikus hagyományait őrzik, de a szentségfülke díszítése valóban inkább a XIV. századra mutat. Ez összevág a történeti adatokkal is, a templom elkészülhetett a pápai tizedjegyzék korára és még azelőtt, hogy a birtokjogi vita kieleződött volna.

2. A templom összképe északkeletről
3. A templom összképe délnyugatról

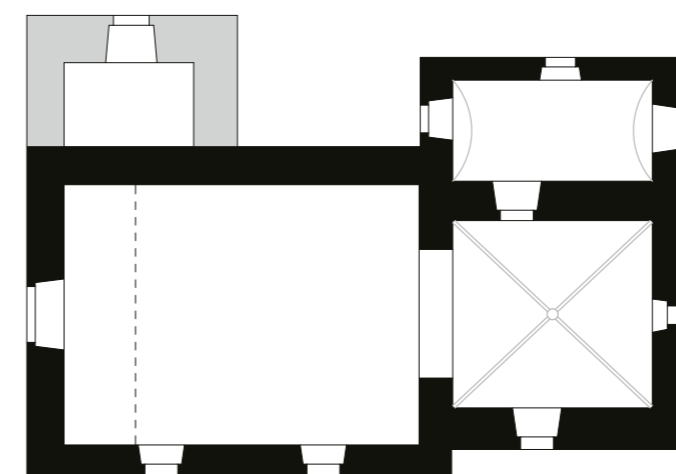
IRODALOM
CSÁNKI I. 300.
TÓTH S. 1910, 417.
ULIČNÝ 1990, 133–134.
NÓGRÁDY 2014, 419.
NÓGRÁDY 2022, 347–348.,
vö. 195–197.
SPS II. 49.
DIVALD 1999, 256.
PODOLINSKÍ, Štefan:
Klenov, <https://apsida.sk/c/1341/klenov> (2017)
ALAPRAJZ PÚ SR, V 4436,
Juráková, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.47.,
2.5.15., 2.7.17.

KRIVÁNY

Sáros; Kriva; Krivany, Szlovákia
Szent István első vértanú
plébániatemplom
egri püspökség

[1248: IV. Béla vadászterületet ad Detrének (Reg.Arp. I. 270. no. 898.: hamis!.)
1274: Rikolf fiai megveszik Detréttől és Arnoldtól Nádasdért a tarcai uradalmat, ennek része Krivány (BERZEVICZY 1894, 414–415.).
1288: IV. László Rikolfnak adja Tarca birtokot, aki azt Arnoldtól vette (DL 68762; CD V/3. 401.; Reg.Arp. II/2–3. 391. no. 3480., vö. no. 3519.).
1301: Rikolf fiai kérésére Jakab szepesi püspök megerősíti a Szent István-templom plébánosát (/1331: DF 275939, AOkl. I. 47. no. 12.).
1315: Henrik prépost hasonlóan jár el (/1331: DF 275939, AOkl. IV. 63–64. no. 151.).
1330-ban a tarcafői főesperesség plébániája (/1331: DF 275939, AOkl. XIV. 119. no. 176.).
1490: Mária Magdolna-kápolnáját említik (DL 69077; ULIČNÝ 1097.j.).

A templom tornyát a XVII. században kapta. 1770-ben és 1890-ben átépítették. Folytak munkálatok a XX. század második felében és 2004-ben is.

0 10 m

Egyhajós templom egyenesen záródó szentéllyel, sekrestyével és a hajó északi oldalához később épült toronnyal. A hajóval azonos magasságú szentély négyzet alaprajzú, támpillérei nincsenek. Megvilágítására a déli oldalon megnagyobbított ablak, keleten viszont az eredeti, de töredékes, mérműves ablak szolgál. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofilok sarokhornyoltak. A zárókövet spirális motívum díszíti (vö. Hernádtapolca, Ragyóc, Toporc, Poprad). A konzolok gúla alakúak, kettős lemez zárja őket. A sekrestye bejárata és ablakai is újkoriak. Az 1955-ös alaprajz óta a sekrestyét nyugat felé megtoldották. A diadalív enyhén csúcsíves, lábazata és párkánya nincs. A hajó síkfödemes, nyugati karzata modern. A hajó déli homlokzatán két, a szentély déli ablakához hasonló, nagy, félköríves ablak között kisebb félköríves fülke (ma Szent Flórián szobrával), talán befalazott ablak nyoma. A nyugati homlokzaton körablak alatt új kialakítású, félköríves kapu. A torony alsó emeletein résablakok, a harangablakok félkörívesek.

A szakirodalom szerint 1300 körüli (SPS), ami nagyjából elfogadható. Alaprajza, bordaprofilja és záróköve Szepes megyei emlékeket idéz, és mivel 1301-ből a templom plébánosa már ismert, valószínű, hogy a XIII. század végén épült.

IRODALOM
CSÁNKI I. 301.
TÓTH S. 1910, 426.
ULIČNÝ 1990, 148–149.
MEZŐ 2003, 127., 249.
NÓGRÁDY 2014, 424.
NÓGRÁDY 2022, 364–365.

SPS II. 144.
DIVALD 1999, 263–264.
PODOLINSKÍ, Štefan: Krivany, <http://apsida.sk/c/1310/krivany>

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3792, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.5.76., 2.8.107.

1. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestye átépítése előtti állapotról

- 2. A templom délkeletről
- 3. A templombelső nyugatról
- 4. A szentély boltozata a zárókövel
- 5. Konzol a szentélyben

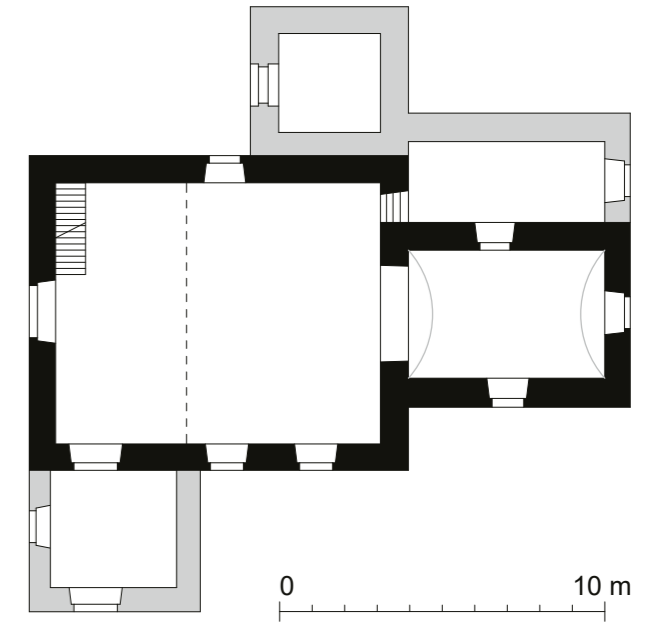

MAGAS

Sáros; Viskokamező, 1899-ig Viskoka; Vysoká, Szlovákia
 Szent Erzsébet
 plébániatemplom
 egri püspökség

Ahhoz a területhez tartozik, amely Berzeviczy szerint a tarcai uradalom része, amit 1274-ben szerez a Tarkői család (BERZEVICZY 1894, 415.); részben azonban a Tekele nembelieké, akik 1278-ban IV. Lászlótól kapják a Tarca felső részét, ennek nyugati partján Viskokamező (*ad campum, qui Wyzka solitus esset dici*) ekkor már létezik (ULIČNÝ; DL 68879;

- 1. Periodizált alaprajzi vázlat
- 2. A templom délről

ezt az oklevélkiadások nem tartalmazzák: CD V/2. 432.; Reg.Arp. II/2-3. no. 2856; /1348: AOkl. XXXII. 261–262. no. 523., de idézi NÓGRÁDY 2022, 606.).

1316: Rikolf fiai birtokosztályakor határjáráskor említik *Wyžoka* mezőt (AOkl. IV. 90–91. no. 230.).

1323: Szent Erzsébet-templomának papja lemond, az egyház hívei mint kegyurak újat választanak (/1331: AOkl. VII. 214. no. 461., a patrocínium megadása nélkül).

1330-ban a tarcafői főesperesség plébániája (/1331: DF 275939, AOkl. XIV. 119. no. 176.).

1352: a Tekelék a birtok felét megpróbálják visszaszerezni, a határleírásban említik a falu kápolnáját (*capelle, sanctuarium*) a temetővel (DL 68903, id. NÓGRÁDY 2022, 606. és 607.).

A középkori templom szinte minden részletét elveszítette a későbbi átépítések során. Az evangélikusoktól 1719-ben szerezték vissza végleg a katolikusok. 1935-ben a templom északi oldalán álló, fa harangtorony helyére téglából épült torony. 1948-ban nagy átalakítások történtek, amelyek az ablakokat, a falakat, a szentélyt, a tető fölötti tornyot és az oltárokat érintették. 2008–10 között renoválták.

Kőből épült, egyhajós templom egyenes záródású szentéllyel. A szentély téglalap alaprajzú, kissé megnyújtott kelet-nyugati irányban. Terét dongaboltozat fedí. Megvilágításáról egy megnagyobbított déli ablak gondoskodik, de az oltár mögött egy magasan elhelyezkedő (barokk formájú) keleti ablak is van. A sekrestyeajtó szegmentíves. A sekrestye tere dongaboltozatos, ablaka új. A hajó északi falának keleti részéhez (közvetlenül a sekrestye mellett) alacsony

torony épült, melynek harangablakai félkörívesek, külön bejárata nyugat felől nyílik. A hajó síkfedésű, karzata új. Délről két, északról egy nagyobb, félköríves ablak világítja meg. Nyugati kapuja modern, felette kisebb félköríves ablak. A nyugati homlokzat fölött fa harangláb. A déli homlokzat elé előcsarnok épült.

A templom nélküli a datáló részletformákat. Divald kb. 100 éves kőépületnek vélte, azaz 1800 tájára tette. A szlovák szakirodalom (SPS) a XIV. század elére keltezi és kora gótikusnak írja. Alaprajza, dongaboltozatos szentélye lehetővé teszi, hogy az Árpád-kori hagyományok folytatóját lássuk benne, ugyanakkor óvatosságra int, hogy 1316-ban mint mezőt említik. 1323-ban már Gergely nevű plébánosáról tudunk, ami hihetővé teszi, hogy ez előtt épült a mai templom magja.

IRODALOM

CsÁNKI I. 315.

TÓTH S. 1910, 434.

ULIČNÝ 1990, 356–357.

NÓGRÁDY 2014, 424.

NÓGRÁDY 2022, 606–608.

SPS III. 430–431.

DIVALD 1999, 300.

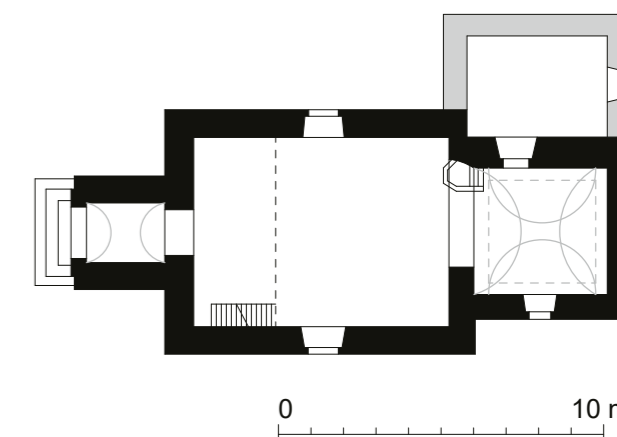
BUGANOVÁ, Klaudia: Kostol sv. Alžbety, <https://www.obecvysoka.com/kostol-sv-alzbety-clanok/mid/450285/.html>

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3828, Puškár, 1958

MAGYARJAKABFALVA

Sáros; Lengyeljakabfalva, Jakobsdorf, Uherské Jakubovany; Jakubovany, Szlovákia
Szent Lőrinc
plébániatemplom
egri püspökség

Alapítója a lengyelnek (*Polonus*) mondott Jakab, akiről nevét kapta a falu, és akinek fiai 1313-ban itt birtokosok (*ad ville filiorum Jacobi*) (AOkl. III. 235. no. 523.). 1332/34–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 209. [?], 211., 354., 370.).

1. A templom délkeletről

2. Periodizált alaprajzi vázlat a nyugati bővítés előtti állapotról

3. A nyugati torony földszintje a mai bővítésben

4. A templombelső nyugatról

5. Falkép a szentély déli falán →

1353: *Petrus filius Jacobi de Jacobfolua* tanúskodik (AO VI. 103.; AOkl. XXXVII. 315. no. 531).

1401: Lengyeljakabfalva néven eladják (DL 8656; ZsO IIa 125. no. 1029.).

A középkori templomot a barokk kortól kezdve többször átépítették. 1716-ban barokkosították, 1856-ban historizáló stílusban renoválták a homlokzatát, 1913-ban átalakították a tornyot. További munkálatok folytak 1959–1961 (falké-

pek feltárása), 1973 és 1999 során: így a tornyot is magában foglaló nyugati bővítmenyt kapott, a hajó nyugati falának áttörésével.

Eredendően egyhajós templom, egyenesen záródó szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. Tümpillérei nincsenek. A hajóval azonos magasságú szentély négyzet alaprajzú. Déli falán szegmentíves, újkori ablak nyílik. A szentélyt csehsüvegboltozat fedi. A diadalív félköríves, de formája nem középkori. A hajó déli falán és a diadalív déli pillérén korai falképek: a szentélyben ülő apostolok, a diadalíven jogaros király, bizonyára a magyar szent királyok egyike (Szent Imre?). A diadalív hajó felőli déli oldalának falképei ma nem vehetők ki. A hajó síkfödém, északi és déli ablaka és karzata új. Nyugati falát ma három félköríves átjáró töri át. A modern előcsarnokba foglalva megmaradt a torony 1913-as homlokzata; ennek bejáratát hengertag kísérte. Az SPS leírása szerint befalozott, csúcsíves déli kapuja volt, ez ma nem látható.

A szlovák szakirodalom 1300 tájára, illetve a XIV. század elejére tette (SPS, Uličný; Mencil szerint a XIII. század második fele, PŰ SR, Z 3603). A falképeket a XIII. század

végére vagy 1300 körülre datálták és a szepesi bizantinizáló emlékek (Szepesdaróc, Kakaslomnic, Szepeshely) köréhez kötötték (Krása); feliratát újabban a XIV. század első negyedére tették (Čovan). Ez az alaprajzzal és az újabban restaurált falképekkel összeegyeztethető, így a történeti adatokat, valamint a szepesi falképek érvényes datálását is figyelembe véve valószínűsíthető, hogy csak az 1300 utáni évtizedekben épült.

IRODALOM

CSÁNKI I. 297.

TÓTH S. 1910, 435.

ULIČNÝ 1990, 112.

NÓGRÁDY 2014, 418.

NÓGRÁDY 2022, 313–314.

SPS I. 504.

DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978, 97–98.

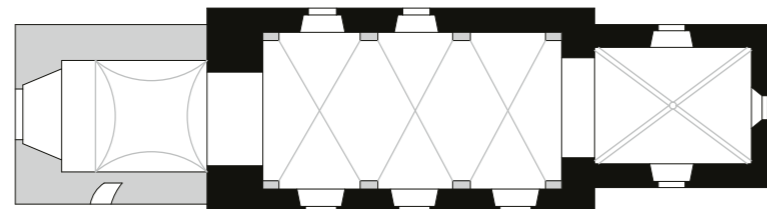
ČOVAN 2016, 69–70.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3426, Križan, 1956; Z 3603, Mencil

MIKLÓSVÁGÁSA

Sáros; Miklušovce, Szlovákia
Szűz Mária (1842)
plébániatemplom (ma görögkatolikus)
egri püspökség

0 10 m

1332: az Aba nb. Somosiak tiltakoznak, hogy Druget Vilmos erőszakkal meg akarja szerezni Szedlicével együtt (ZSOLDOS 2017 175.; DF 269866; id. 1342: DL 103170, AOkl. XXVI. 135–136. no. 142.).

1332: Druget Vilmos 500 M-ért megveszi más falvakkal együtt (id. 1342: AOkl. XXVI. 59. no. 24.).

1332–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 206., 319., 354., 369.).

1339: per a *Mycloswagasa* lakói által elfoglalt földekkel kapcsolatban (AOkl. XXIII. 211. no. 440.; vö. 1341: AOkl. XXV. 80. no. 164.).

A középkori templom hajóját a XVII. században boltozták és 1812-ben zömök nyugati toronnyal látták el. Renoválták 1889-ben, 1924-ben és 1945-ben. Utolsó középkori ablakát a keleti homlokzatról az 1960-as években tüntették el. A 2005-ös felújítások során falképeket találtak, amelyek részben láthatók a padláson.

Az eredeti templom épülete egyhajós, egyenes szentélyzáródású volt. A szentély négyzet alaprajzú. Déli falán nagy méretű, szegmentíves ablak. Ma ugyanilyen látható a keleti falban is, de az 1960-as évek előtt itt csúcsíves, mérműves ablak volt. Az archív fotókon (Sztehlo Ottó, 1905) a szentély északi falán is ablak látszik és az 1955-ös alaprajzon nem szerepel sek-

← 1. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestye átépítése előtti állapotról
← 2. A szentélybelső boltozattal
3. A templom délkeletről

restye. Ma a szentély északi oldalához sekrestye tapad, modern bejáratral a szentély északi falán, az egykori ablak helyén. A szentélyt bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofil sarokhornyolt. A zárókő díszítetlen korong. Mind a négy konzol más: az északnyugati geometrikus jellegű, rajta címerpajzshoz hasonló kiugrással. Az északkeleti nagyméretű (40 cm), egészalakos emberábrázolást hordoz, rajta szakállas férfi látható nagy fejjel és kezekkel. A délkeleti ma díszítetlen felületű, de az 1955-ös felmérés szerint ezen emberfej volt látható, és Divald is figurális konzolokról tudott a keleti falon. Lehet, hogy az ábrázolás még megvan a vastag meszelés alatt, de az is lehet, hogy az 1960-as években elpusztult. A délnyugati konzol karéjosan, több lépcsőben visszaugrik. A diadalívnek nincs lábazata vagy párkánya. A hajót háromszakaszos, falpillérekre ültetett barokk

élkeresztboltozat fedi. Megvilágítását az északi oldalon két, a délin három újkori alakítású ablak szolgálja. Déli falán befalazott, csúcsíves, homorlatos béléttű kapu. Nyugati részén kosáríves nyílású karzat. Falain azóta részben visszameszelt falképeket találtak, ezek közül a padláson a képmezők teteje látható, rajtuk Krisztus feje felismerhető. A templomban félgömb alakú tálú keresztelőmedence található.

A szlovák szakirodalom a XIII. század végére (SPS) vagy 1300 tájára keltezte (Podolinskí). Az alaprajz és a szentély boltozata ezt lehetővé teszi. A déli kapu feltehetőleg későbbi fázishoz tartozik, de a keresztelőmedence egykorú lehet a templommal. Bár az írott forrásokban csak később bukkan fel, nincs akadálya, hogy pár évtizeddel megelőzze az 1330-as éveket, amikor már biztosan létezik.

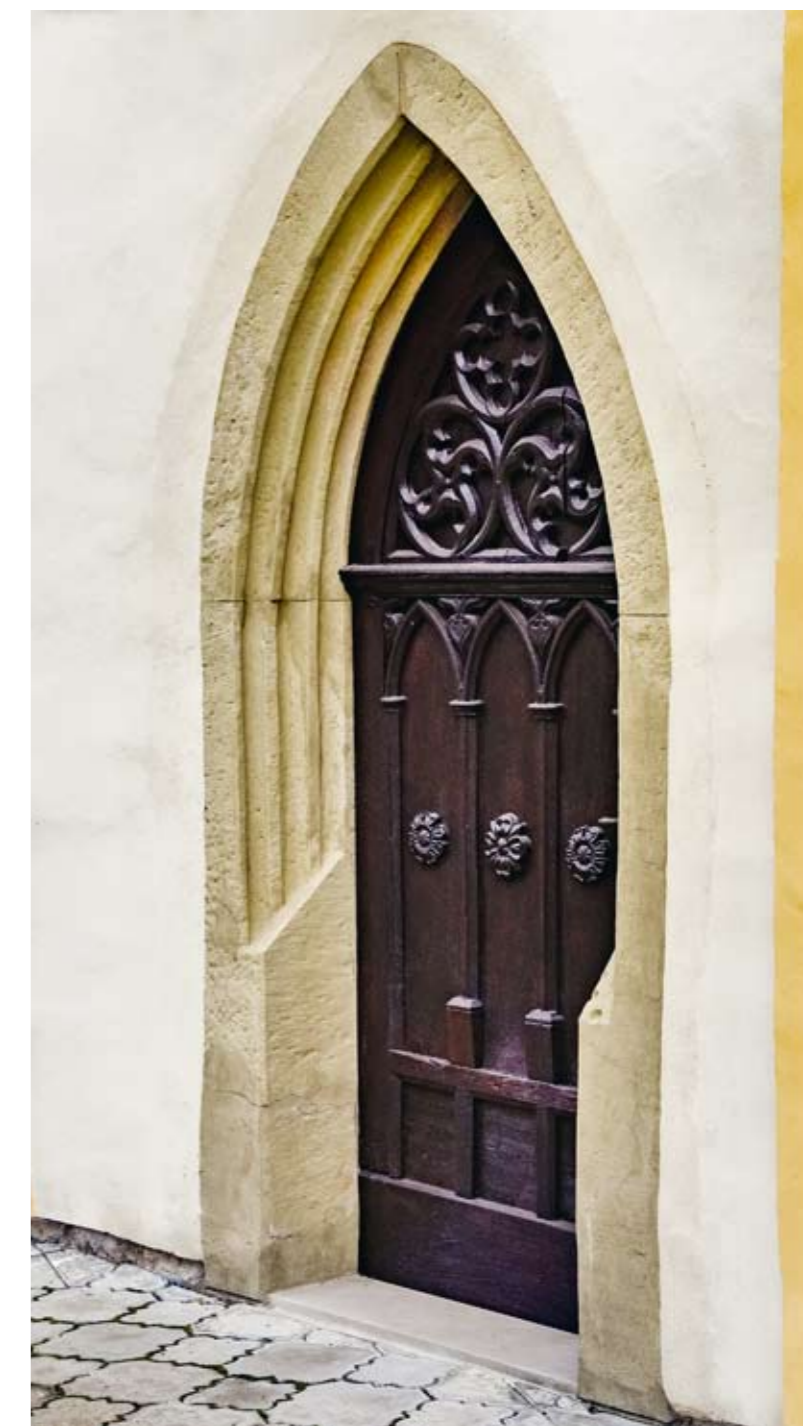
4. A szentély délkeleti konzola
5. A szentély északnyugati konzola
6. A déli kapu jobbról

IRODALOM

CSÁNKI I. 304.
TÓTH S. 1910, 440–441.
ULIČNÝ 1990, 197–198.
MEZŐ 2003, 440.
NÓGRÁDY 2014, 420.
ZSOLDOS 2017, 175.
NÓGRÁDY 2022, 416–417.
SPS II. 320.
BAKÓ 2002, 601–621., kül.
613. no. 150–151.

DIVALD 1999, 268.
PODOLINSKÍ, Štefan:
Miklušovce, <http://apsida.sk/c/1390/miklusovce>
TARI 2018, 215–216.

ALAPRAJZ PŰ SR, V4453,
Juráková, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.29.,
2.2.49., 2.4.103., 2.5.79.,
2.5.80., 2.9.73.

NAGYSÁROS

Sáros; Sáros; Velký Šariš, Szlovákia
idősebb Szent Jakab apostol
plébániatemplom
egri püspökség

1248: az egri püspöki dézsmától mentes (CD IV/2. 16.;
Reg.Arp.I. 262–263. no. 874.; CDSI II. 203. no. 290.;
ÁOHeves 13. no. 3.).

1262: a sárosi alesperesség központja, Szent Jakab-templom,
élén Hypolit egri kanonok, az ifjabb királyné
káplánja (DL 11 457; CD IV/3. 95-97.; ULIČNÝ 2775 és
2777.j.; WAGNER 1780, 460–462.).

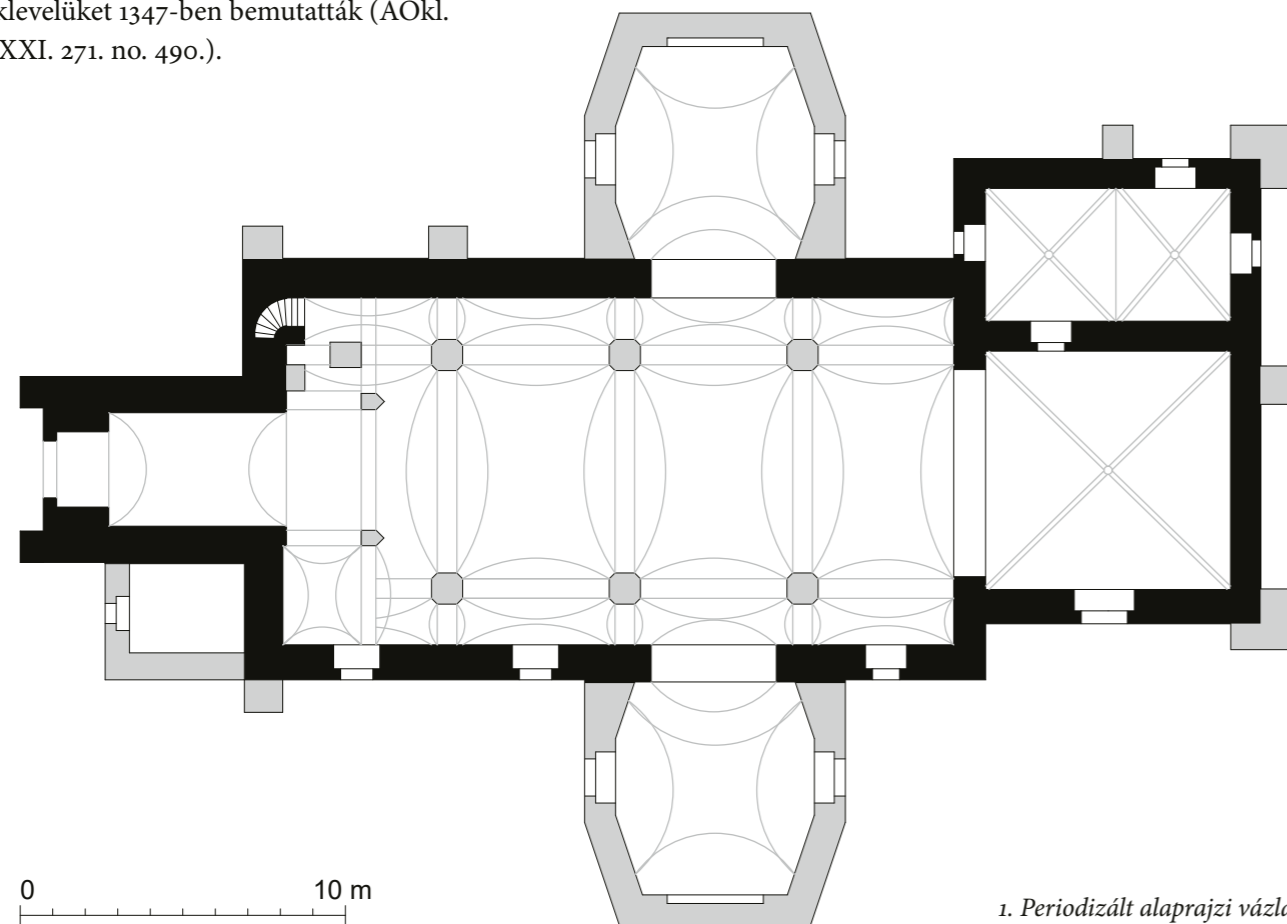
1293: *Ecclesia beati Jacobi de Saaros non Plebania sed
simplex esset Ecclesia Parochialis*, de III. András elismeri
plébánia voltát. (CD VI/1. 245-255.; MES II. 346.; Reg.
Arp. II/4. 122.).

1332–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 207.,
316., 355., 371.; NÓGRÁDY 2014, 420.).

I. Károly király a szepesi hospesek kiváltságai-
ban részesíti a sárosi polgárokat, akik ezen
oklevelüket 1347-ben bemutatták (AOkl.
XXXI. 271. no. 490.).

A középkori templomot jelentősen átépítették 1686-ban
(SPS; a feliraton 1656 szerepel), amikor a hajót boltozták,
és a XVIII. század utolsó harmadában, amikor északról és
délről mellékkápolnákkal bővítették és egységes homlok-
zattal látták el. 1869-ben historizáló stílusban megújították
a torony felső részét. 1995–99 során restaurálták.

Eredetileg egyhajós templom egyenesen záródó szent-
téllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A támpillérek a
torony két nyugati saroktámasza kivételével utólagosnak
tűnnek. A szentélynek csak a keleti ablaka maradt meg (az
is jelenleg befalazva): ez csúcsíves, de mérművei töredéke-
sek. A déli ablak, ahogy a hajó ablakai is, barokk átalakítás-
ról tanúskodik. A szentély meredeken ívelt, bordás kereszt-
boltozattal rendelkezik. A bordaprofil trapéz alakú, orra
viszonylag keskeny. A zárókő karéjos levelekkel díszített.
A konzolok kúp alakúak. A szentély déli falában falazott ív
(ülőkülke?) nyoma. Az északi falban számárhátíves, sokszor-
osan rétegzett bélletű, alul beforduló profilú, késő gótikus

1. Periodizált alaprajzi vázlat

ti kapuja csúcsíves, bélletét homorlatoktól közrefogott sa-
rokhenger alkotja. A torony négy emeleti szintjén található
ablakok. Az első emeleten csak nyugat felé nyílik egy há-
romszögűen záródó résablak. Felette nyugatra és délre hat-
karéjos körablak. A harmadik emeleten nyugatra rózsablak,
melyet középen és körülötte hat helyen hatkaréjos nyílás
tör át. Ezen a szinten északra és délre egyszerű, csúcsíves
ablak néz. A negyedik emeleten minden oldalon oszloppal
megosztott ikerablak található, ez keleten és délen félkör-
íves, északon és nyugaton csúcsíves, és az utóbbi fölött hat-
karéjos nyílás is található. A torony csúcsíves vakarkádívei
a XIX. századi restauráláskor keletkezettek.

A templomot a XIII. század közepére (Podolinskí) vagy
második felére (SPS; Mencil szerint 1270 körül, PÚ SK, Z
3617/2) datálták, bár a szentély- és sekrestyeboltozatot 1300–

2. A nyugati torony délkeletről
3. A szentély befalazott ülőkülkéje

keretű szentségfülke. A sekrestye bejárata egyenes lezárá-
sú, de szárkövei élszedettek, az élszedés alul ívesen fogy
el. A sekrestye kétszakaszos keresztboltozattal rendelkezik.
Bordaprofilja megfelel a szentélyének. Nyugati zárókőven
négykaréjos vakmérnök, oldalán emberfókkal; a keletin ro-
zetta. Konzolai ívelt oldalú gúllak, az egyik oldalain priz-
ma alakú bevésésekkel. Falaiban középkori eredetű fül-
kék. A diadalív csúcsíves, párkánya három, lépcsősen el-
helyezett lemezből áll. A hajó tere jelenleg háromhajós,
de a pillérsorok a barokk boltozathoz épültek. Északi és
déli falát áttörték a barokk mellékkápolnák létesítésekor.
Nyugati részén barokk karzat. A keleti fal északi szakaszán
Kereszrefeszítést és fölötté lépő angyal alsó felét (mely a
diadalív Angyali üdvözlétéhez tartozhatott) ábrázoló fal-
képet tártak fel. Az északi fal keleti szakaszán félköríves
falfülke. Az északi mellékkápolna bejáratától nyugatra, az
északi falon, két sorban falképtöredék maradt meg, felül
trónon ülő alakkal, alul Krisztus ostorozásával, a kettő kö-
zött szalagfonatos kerettel és felirattöredékekkel. A torony
földszintje össze van nyitva a hajóval, de mindkét oldalon
ma funkcióntalan párkányok őrződtek meg. A torony nyug-

4. Falkép az északi hajófalán

5. Falkép Ostorozás jelenetével az északi falon →

NAGYSÁROS

6. A templombelső keletre

1310 közé tették (SPS). Mivel 1248-ban már említik, vagy visszamennek a jelenlegi templom falai erre a korra, vagy egy korábbi templom állt itt. Az északi oldal falképe és felirata régiesebb a diadalívénél (Čovan szerint még XIII. századi), ez felveti annak lehetőségét, hogy a hajóban továbbél a korai templom maradványa. A boltozatok ellenben valóban a XIV. század elejére vallanak, és ehhez illik a diadalív ennél nem sokkal későbbi falképe is. Valószínű, hogy a nagyméretű templom számottevő része ekkor épült (felváltva egy kisebb vagy fából épült templomot), de ezt régészeti kutatással lehetne eldönteni.

IRODALOM

CSÁNKI I. 287., vö. 283.
TÓTH S. 1910, 444–445.

ULIČNÝ 1990, 348–350.

MEZŐ 2003, 148.

Lexikon 2010, 552–563. (Hudaček–Uličný)

NÓGRÁDY 2022, 474–490.

SPS III. 396.

DIVALD 1999, 269–271.

GLOS, Peter–PETRANSKÁ, Darina: Farský kostol sv. Jakuba, in: *Moje mesto Velký Šariš*. Ed. NAGYOVÁ, Anna, Prešov: Vydavateľstvo Anna Nagyová, 2013, 13–17.

ČOVAN 2016, 68–69., 297.

PODOLINSKÍ, Štefan: Velký Šariš, <http://apsida.sk/c/13300/velky-saris> (2014, 2018)

ALAPRAJZ, RÉSZLETEK PŰ SR, V 4478, V 4476, Puškár, 1955; Z 3617, Mencl

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.11., 2.2.16., 2.2.48., 2.3.18., 2.5.58–61., 2.5.77., 2.7.26., 2.8.87., 2.8.116., 2.8.120.

Sáros; Sáros; Velký Šariš, Szlovákia
Szent Kunigunda-kápolna
ágotonos remetekolostor része
egri püspökség

1256 előtt alapíthatta IV. Béla [az 1253-ban kanonizált] Szent Szaniszló tiszteletére a vilhemiták számára (ROMHÁNYI).

1274: első említés, már ágotonosként: IV. László a sárosi Szent Szaniszló szerzeteseinek adományt tesz (CD V/2. 230. és VII/5. 400.; Reg.Arp. II/2–3. 86. no. 2498.).

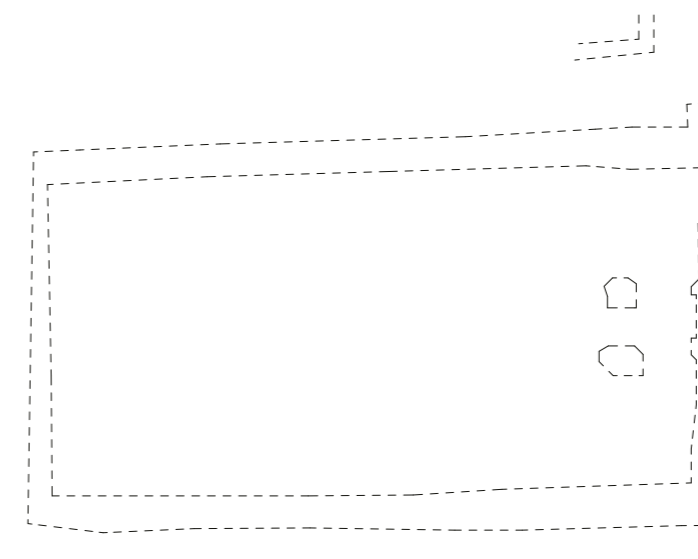
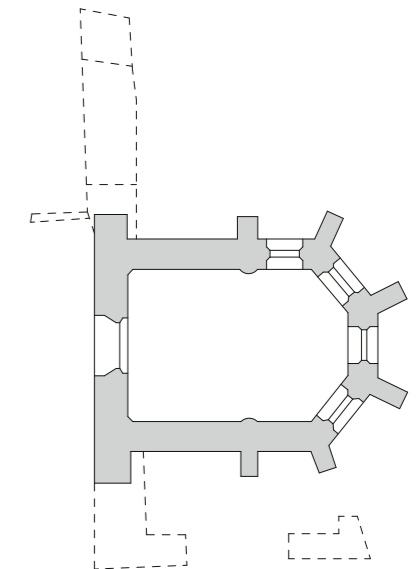
1278: *fratrum Gyllermitarum Ordinis S. Augustini de Sarus* (/1348: CD V/2. 433., Reg.Arp. II/2–3. 206. no. 2856).

1285: mint Szent Szaniszló ágotonos kolostor királyi adományban részesül (MES II. 199., Reg.Arp. II/2–3. 360. no. 3385.).

1528: utolsó említés (ROMHÁNYI).

A középkori kolostoregyüttes teljesen elpusztult, templomát és a kolostorépületeket talajradaros és régészeti kutatásokból ismerjük. Az egyetlen álló épület a Szent Kunigundának szentelt kápolna, mely az újabb kutatások szerint 1544 után épült, korábbi töredékek felhasználásával. 1599-ben javíttatta Szerdahelyi Dersfy Ferenc sárosi ispán. A XVII. században két szintre osztott magtárként működött, majd 1769 után ismét kápolna. 1965-ben amatőr restaurálás folyt rajta. 2010–11 óta újabb kutatások és restaurálás tárgya.

A ma álló kápolna egyhajós, egyterű épület. Kétszaka-szos, melynek keleti fele a nyolcszög öt oldalával záródik, a nyugati téglalap alakú (észak-déli irányban megnyújtott). Valamennyi sarkon és a szakaszhatáron lépcsőzés nélküli támpillér áll. A szentély déli fala kivételével minden oldalon ablakkal rendelkezik, de ezek közül a keleti és az észak-keleti korábban be volt falazva. Jelenleg valamennyi ki van bontva és hiányzó mérműveiket nagyrészt rekonstruálták. Az ablakok kőkerete öblösen vajatolt. A belső teret bordás keresztboltozat fedi. A bordák körtetagos profilúak. A záróköveket karéjos szélű levelekkel díszítették. A bordák falpillérekől indulnak, de a csatlakozások nem pontosak. A falpillérek törzse henger alakú, a szakaszhatáron hármas csoportot alkotnak. A kehelyfejezetek poligonális fejlemezsel záródnak, felületüket növényi ornamentika

1. A kolostoregyüttes alaprajza a feltárt templomhajóval és az újjáépített kápolnával

0 10 m

- ← 2. A kápolna északnyugatról
- 3. A délnyugati fejezet tisztítás előtt (Archív KPÚ SR Prešov/Eperjes)
- 4. Bordaindítás a falpillér fejlemezéről
- 5. A kápolna belső tere nyugat felé (Archív KPÚ SR Prešov/Eperjes)

díszíti, melyek északon és délen megfelelnek egymásnak. A nyugatiak álló levelesek, a szakaszhatár hármass fejezetét indás szőlőlevelek borítják, az északkeleti és délkeleti álló tölgyfaleveles, a két keleti szintén álló leveles, de az üres felületeket kisebb levélkék töltik ki. A falpilléreknek hengeres oszlopszékre ültetett, két tóruszból álló lábazatuk van. A keleti szakasz déli falában csúcsívesen záródó, három-

karéjos, élszedett keretű falfülke. A nyugati homlokzaton, amely többszöri átalakítás nyomát mutatja, csúcsíves, bélletes kapu, melynek négylépcsős profilját csúcsívtagos és körtetagos hengerek és köztük homorlatok alkotják. Fejezete nincs, a tagozatok rézsúsan fogynak el.

A mai kápolnát az új kutatás másodlagosan kialakítottak tartja. Alaprajzilag megfelelhetne akár a kolostor mellékkápolnájának vagy a káptalanterem szentélyének. A faragványok részben a késő Árpád-kor klasszikus gótikus ornamentikáját követik (fejezetek, zárókő), és ehhez illenek a falpillérek is, ami összeegyeztethető lenne az alapítás korával, a XIII. század második felével. A kapu és a bordák (amelyek nem logikus folytatásai a fejezeteknek) modernebb, a XIV. századra jellemző formákat mutatnak.

Ha a faragványok egyszerre készültek, akkor inkább 1300 táján vagy valamivel később keletkeztek (Mencl szerint 1320–30, PÚ SR, Z 3617/7–8, 16). Az sem zárható ki, hogy két periódusról van szó, bár a zárókövek ornamentikája megfelel a fejezetekének, viszont egyértelműen körtetagos boltozathoz készültek, még ha az illesztéseknél érzékelhető is bizonytalanságok.

IRODALOM

CSÁNKI I. 287.

ORTVAY II. 795–796.

KOVÁCS B. 1987, 117.

ROMHÁNYI 2000, 56.

MEZŐ 2003 395–396.

ROMHÁNYI 2005.

HUŤKA 2015, 123–148.

NÓGRÁDY 2022, 474–490.

TÓTH S. 1912, 688.

SPS III. 396–397.

DIVALD 1999, 271–272.

TOMÁŠOVÁ, Božena–KARABINOŠ, Anton: Objav augustiniánskeho kláštora vo Velkom Šariši, in: *AVANS* 2004, 195–196.

MIROŠŠAYOVÁ, Elena–KARABINOŠ, Anton: Kláštor augustiniánov vo Velkom Šariši, in: *Pamiatky a múzeá* LIV (2005), 2. sz. 18–24.

ČURNÝ, Marián: Archeologický výskum Kaplnky sv. Kunhuty vo Velkom Šariši, http://www.archeol.sav.sk/docs_vyskumy2010/2010_velky_saris_kaplnka_sv_kunhuty.pdf

PETRANSKÁ, Darina: Kaplnka sv. Kunhuty vo svetle nových výskumov, in: *Moje mesto Velký Šariš*. Ed. Nagyová, Anna, Prešov: Vydavateľstvo Anna Nagyová, 2013, 35–36.

PODOLINSKÍ, Štefan: Velký Šariš – kaplnka, <http://apsida.sk/c/12540/velky-saris-kaplnka> (2014, 2018)

ŠUPEJOVÁ, Pavlína: *Architektúra Velkého Šariša*, BA szakdolgozat, Pozsony, Univerzita Komenského v Bratislave, 2014

Stredoveký kostol 2015, 578–581. no. III.26. (B. Pomfyová)

POMFYOVÁ, Bibiana: Letnery v stredovekých kostoloch na Slovensku: príspevok k stavebným dejinám mendikantských kláštorov, in: *Archaeologia Historica* 44 (2019), 725–747: 734–740.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 4477, Puškár, 1955; Z 3617, Mencl SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.4–5., 2.1.25., 2.2.5., 2.4.100., 2.8.112–115., 3.2.22–23.

6. A déli oldal középső fejezete (Archív KPÚ SR Prešov/Eperjes)

7. Falfülke a déli falban (Archív KPÚ SR Prešov/Eperjes)

NAGYVITÉZ

Sáros; Vitéz; Vítáz, Szlovákia

Szent András (1749)

plébániatemplom

egri püspökség

1245-re datált hamis oklevél szerint IV. Béla Zsegrai Jánosnak birtokot ad, melynek határleírásában szerepel a *Wytezpathaka* (Reg.Arp. I. 251. no. 832.; NÓGRÁDY 2022 nem hozza, talán nem erre vonatkozik).

1285-re datált hamis oklevél szerint az Aba nb. Dénes a *Witezmezeu* földet Merse fiának adományozza (Reg. Arp. II/2–3. 357–359. no. 3378–3380.; /1311: AOkI. III. 97. no. 201.).

1288: az előző adományozás hiteles oklevélben (HO VIII. 263).

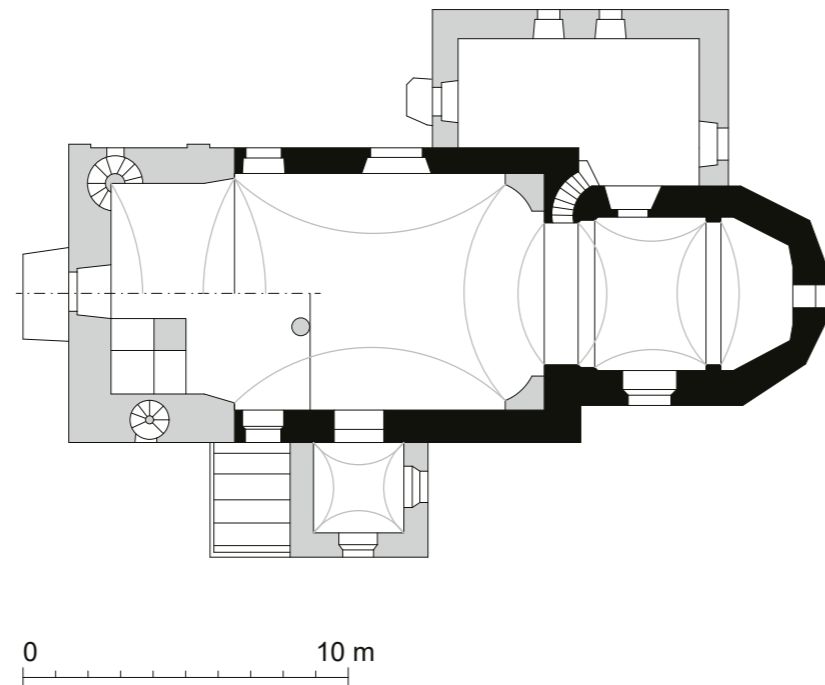
1. A templom összképe északkeletről

- 1301: határjárás során említik Vitéz falut (AOKl. I. 66. no. 58.).
- 1307: a Merse család nőtagjai lemondanak a leánynegyed címén őket illető Vitéz birtokról (AOKl. II. 92. no. 200.)
- 1320: Merse fia Benedek fiai megosztóznak birtokaikon, köztük *Anticua et Nova Wytez* falvakon (AOKl. V. 271. no. 705.).
- 1324 körül Druget Fülöp megszerzi a Szinyieiktől (ZSOLDOS 2017, 168.).
- 1327: az elhunyt Druget Fülöp birtokai közt említik (AOKl. XII. 42. no. 67.).
- 1330: Druget Vilmos elcseréli Szalánczy Péterrel és rokonaival (Vitézt nem említik, de az uradalom többi falvát igen, AOKl. XIV. 357. no. 630.).
- 1332–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 209., 355., 370.).

2. A templombelső nyugatról
3. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestye átépítése előtti állapotról
4. A templom összképe délkeletről →

A középkori eredetű templom 1749-ben romos állapotban volt és nem volt felszentelve, de a szentély boltozata még állt. 1776–78-ban jelentős barokk átépítésen ment keresztül. Beavatkozások történtek

az 1920-as években is, de csak a 2000-ben folyt restaurálás során kerültek elő középkori részletei; 2005 óta védett műemlék.

Az egyhajós templomhoz poligonális záródású szentély járul. A szentély a nyolcszög négy oldalával zárul oly módon, hogy kelet felé az egyik szög néz (saroktengelyes). A szentély három keleti sarkán kváderköves armírozást tártak fel. A keleti sarkon ezt egy utólagos körablak szakítja

meg. A délkeleti és az északkeleti szentélyfalon befalazott, kőkeretes, csúcsíves ablakokat tártak fel. A szentélyen alacsony lábazat fut körbe. A szentélybelső barokk boltozat fedí, de a sarkokban van nyoma az egykori gótikus bordaindításoknak; ezek közül a délnyugati megtisztították. A szentély északi falában befalazott kapu fülkéje; ez nyilván a sekrestyébe vezetett, de ennek ma nincs nyoma. A hajót szintén barokk boltozattal látták el. A déli homlokzat ke-

← 5. Falképtöredék az északi falon
6. Bordaindítás az északkeleti sarokban
7. A hajó déli ablaka

ti részén a szentélyéhez hasonló, befalazott, gótikus ablak került elő. A hajó északi falán rossz állapotú, gótikusként meghatározott falképet tártak fel. A déli falban falfülke, befalazott kapu nyoma. A hajó nyugati végén újabban bővített karzat, melynek korábbi, barokk része fölött torony ül. A déli homlokzat elé újabban sekrestye épült.

A templomban kevés középkori részlet maradt meg. Ennek alapján a XIV. század elejére keltezték (Kosuthová, Podolinskí). A különleges alaprajzi forma és az ablakok ezt megengedik, de a gótikus boltozatindítás alapján nem zárható ki, hogy boltozata később készült. A pápai tizedjegyzék korára a jelenlegi templom lényegében állhatott. Ennek alapján építetői a Szinyeiek, 1320 után a Drugetek vagy 1330-tól a Szalánczyak lehettek (vö. Hedri).

IRODALOM

CSÁNKI I. 315.
TÓTH S. 1910, 446.
ULIČNÝ 1990, 354.
NÓGRÁDY 2014, 423.
Barkóciho vizitácia 2017, 85.
ZSOLDOS 2017, 165., 167., 168.
NÓGRÁDY 2022, 608–610.

SPS III. 407.
DIVALD 1999, 273.
KOŠUTHOVÁ, Anna: Kostol vo Vítazi patrí k najstarším svätyniam v regióne, <https://presov.korzar.sme.sk/c/8188557/kostol-vo-vitazi-patri-knajstarsim-svatyniam-vregione.html>, 2016.05.21.
PODOLINSKÍ, Štefan: Vítaz, <http://apsida.sk/c/1420/vitaz>

ALAPRAJZ PŮ SR, V 4479, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.40., 2.2.38., 2.5.14., 2.6.14.

ORKUTA

Sáros; Úrkuta; Orkucany, Kisszeben része, Szlovákia
Szűz Mária
plébániatemplom
egri püspökség

Eredeti magyar neve (Úrkuta) alapján közvetlen királyi birtok lehetett (NÓGRÁDY 2022, 597.).

1248: IV. Béla mentesíti az egri dézsmától (/1326: CD IV/2. 16.; Reg.Arp. I. 262-263. no. 874.; CDSI II. 203. no. 290.; ÁOHeves 13. no. 3.).

1314: I. Károly Tekele nb. Jute fia András fiainak adja a Szentmihály és Orkuta közötti földet (AOKl. III. 341-342. no. 767-769.).

1334-35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 354., 370.).

A középkori templomot 1710-ben barokk stílusban átalakították, majd 1847-ben klasszicista stílusú változtatások történtek. 1910-ben leégett, utána erőteljesen megújították. A XX. század második felének modern átalakításai közé tartozik a nyugati előcsarnok és a toronyhoz kapcsolt, kerek csigalépcső.

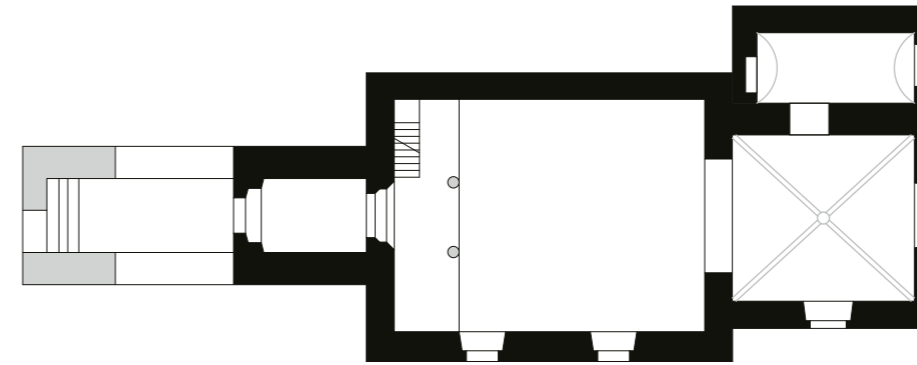
Egyhajós templom egyenesen záródó szentéllyel, sekrestyével és nyugati toronnyal. A templomnak nincsenek támpillérei. A szentély déli ablaka megújított, mint a hajón lévő is (Myskovszky Viktor 1875-ös rajzán a szentélyé, de talán a hajóké is keskenyebb, MÉM MDK, Tervtár, K 6891), de a keleti homlokzaton megmaradt a mérműves, csúcsíves ablak, melynek öblös vajatú béléte van. Fölötte Myskovszky rajzán kereszt alakú padlásablak, ez ma nem látható, a tető alatt csak egy kis, kerek nyílás van. A szent-

← 1. A templom északkeletről

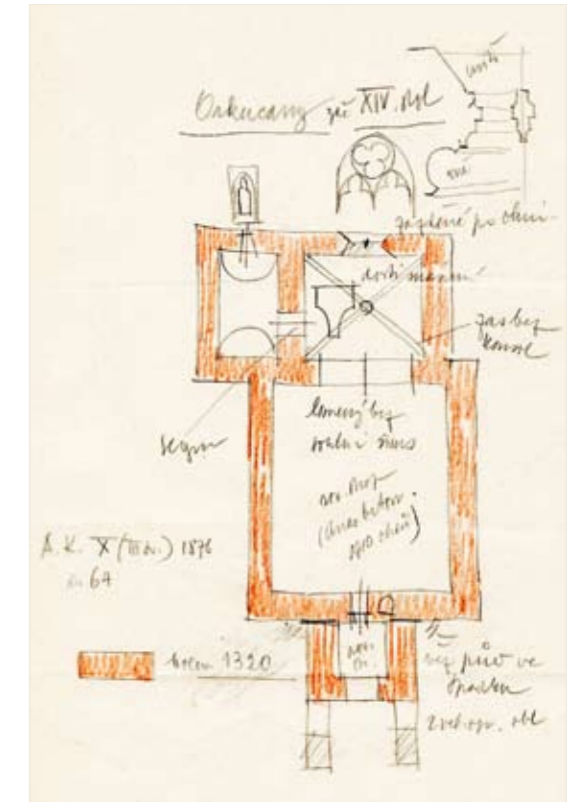
2. Periodizált alaprajzi vázlat az átépítés előtti állapotról

3. A templom alaprajza Václav Mencl vázlatán (PÚ SR, Z 3609)

4. A templom délkeletről Myskovszky Viktor rajzán (MÉM MDK, Tervtár, K 6981)

0 10 m

5. A szentélyboltozat a zárókövel
6. Konzol a szentélyben

télyt gótikus keresztboltozat fedi. A bordák profilja átmenetet képez a sarokhornyolt és az élszedett között: a profil trapéz alakú, de oldalai ívelték, és orra nagyon keskeny. A zárókő négyzet alakú, de felületén nincs díszítés. A bordák belefutnak a falba, legalul kis, rombusz alakú felület képződik. A szentély északi falában modernizált falfülke. A sekrestye és bejárata modern; az 1930-as és az 1955-ös alaprajzok szerint dongaboltozatos volt. Mencl rajzán a sekrestye ablaka még háromkaréjos lezárású volt, és Myskovszkynál is keskenyebb a mainál. A diadalív csúcsíve szokatlanul alacsonyról indul. A hajó síkfedésű, nyugati karzata modern, középkori részlete nincs. A torony 1930-ban kapuval vált el a hajótól, ezt 1955 előtt tágitották; ma nagy, félköríves nyílás köti őket össze. Mencl falelválást jelzett a torony és a hajó között. A torony első és második emeletén nyugatra résablak nyílik, északra ez csak az alsó szinten van meg; a kettő között falviszaugrás tapasztalható.

A szakirodalom kora gótikusként írta le és a XIII. század végére (SPS) vagy a XIV. század elejére keltezte (Podolinskí); Mencl 1320-ra tette (PÚ SR, Z 3609). A megmaradt részletformák (diadalív íve, keleti ablak, bordaprofil) inkább érett gótikusak, és semmiképpen sem tehetők 1300 elé – még az 1330-as évek is korainak tűnnek. Mivel szerepel a pápai tizedjegyzékben, a mai templom ekkor már állhatott, de lehet, hogy egyes részleteit később megújították.

IRODALOM

CsÁNKI I. 314.
TÓTH S. 1910, 450.
ULIČNÝ 1990, 225–226.
NÓGRÁDY 2014, 420.
NÓGRÁDY 2022, 596–597.

MYSKOVSZKY 1876a, 64.
SPS II. 434–435.
DIVALD 1999, 276.

SABOL, Dominik: Kostol Očisťovania Panny Márie v Orkucanoch, <https://korzar.sme.sk/c/5247952/kostol-ocistovania-panny-marie-v-orkucanoch.html>, 2010.02.10.
PODOLINSKÍ, Štefan: Orkucany, <https://apsida.sk/c/7830/orkucany> (2016)

ALAPRAJZ PÚ SR, Z 3609, Mencl, 1930-as évek; V 3805, Puškár, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.37., 2.3.16., 2.5.81.

PALOCSA

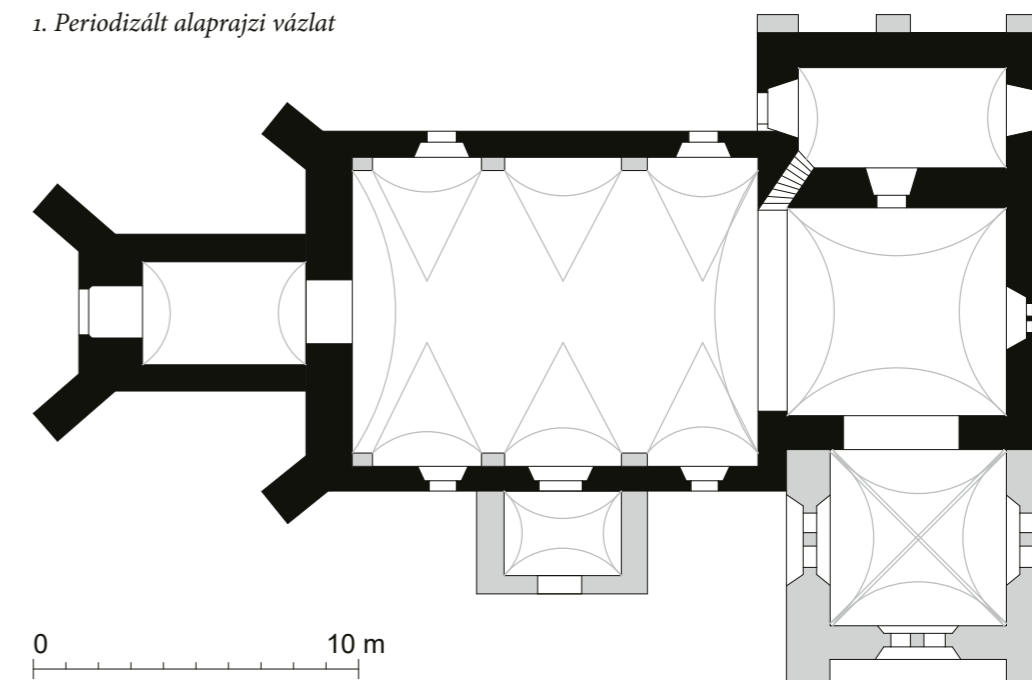
Sáros; Plaveč, Szlovákia
Antiochiai Szent Margit
plébániatemplom
egri püspökség

A várat Detre fia Arnold ispán építtette 1269 után (amikor királyi birtok lesz, Reg.Arp. I. 491. no. 1611, és 499. no. 1640) és 1294 előtt (ekkor a király magához váltotta, Reg.Arp. II/4. 139. no. 3992.).
1300: III. András kilátásba helyezi, hogy a firenzei Guidónak adja (HO VIII. 403. no. 335.; Reg.Arp. II/4. 240. no. 4296.).
1301: Vencel király a krakkói püspöknek adományozza (AOkl. I. 75. no. 76.)
1307 előtt Aba Amádé szepesi várnagya, Zsegrai Dános fia Miklós kezére kerül (AOkl. II. 66–67. no. 138.).
1317: I. Károly Druget Fülöpnek adja (AO I. 445–448.; AOkl. IV. 236. no. 624.), amit 1327-ben megerősít (AOkl. XI. 194. no. 411.; vö. ZSOLDOS 2017, 165.).
1330-ban a tarcafiői főesperesség plébániája (/1331: DF 275939, AOkl. XIV. 119. no. 176.).
1366: a vár ismét királyi tulajdonban (pl. AOkl. L. 448. no. 1032.).

A középkori templomot 1730-ban barokk stílusúvá alakították, 1892-ben, 1901–1903 között, az 1930-as években és 1978-ban megújították.

A templom magja egy egyhajós szerkezet, egyenesen záródó szentéllyel, sekrestyével, nyugati toronnyal és a szentélyhez délről kapcsolódó mellékkápolnával. A templomnak csak a hajó és a torony nyugati sarkain vannak átlós támpillérei. A szentély két keleti, újkori, félköríves ablaka közt csúcsíves, töredékes mérművű, gótikus ablakot bontottak ki. A templombelsőt a mellékkápolna kivételével teljesen átalakították: a szentély és a hajó boltozata barokk. A sekrestye ajtaja élszedéses, de lezárása kosárvíves. A sekrestye dongaboltozatos. A déli mellékkápolna nagy, félköríves árkádívvel nyílik a szentélybe. Mindhárom szabad oldalán félköríves, mérműves ablak található. Külön bejárata a nyugati fal déli sarkában nyílik, de valamennyi sarkánál található az ajtónyíláshoz hasonló falfülkék. A terep lapos keresztboltozat fedi, melynek bordái sarokhornyolt profilúak. Záróköve nincs, a bordaindításokat geometrikus konzolok (leegyszerűsített formájú peducciók) tartják. A hajónak délről és nyugatról van bejárata; az előbbi előtt előcsarnok, nyugaton torony áll. A torony alsó két emeletén résablakok, fölötté félkörívesen záródó ikerabla-

1. Periodizált alaprajzi vázlat

kok nyílnak, de ezek megújítottak. Archiv ábrázolás szerint reneszánsz pártázat zárta, a XIX. század óta a toronyórák fölött háromszögű oromzat van. Délen az első emeletnek gótikus, szemöldökgyámos bejárata van. A templomban egykor késő középkori kő keresztelődmedencét őriztek.

A templomot érett gótikus stílusúnak minősítették (SPS), a szlovák műemlékes nyilvántartásban XIII. századi eredetűnek tartják. A korai fázisnak jelenleg nagyon cse-

kély nyomai látszanak: ilyen az alaprajzi forma, a sekrestye dongaboltozata és a szentély keleti ablaka. Ezek a plébánia 1330-as említésével összeegyeztethetők; a korábbi források csak a várról szólnak. A déli mellékkápolna a késői gótika és a reneszánsz határán áll, de a bordaprofil (ha autentikus, mivel ma modern vakolat fedi) megfelel az 1300 körül szokásosnak; lehet, hogy az egykori szentélyboltozat hatása.

2. A templom délkeletről

3. A délkeleti kápolna

4. A szentély keleti ablaka

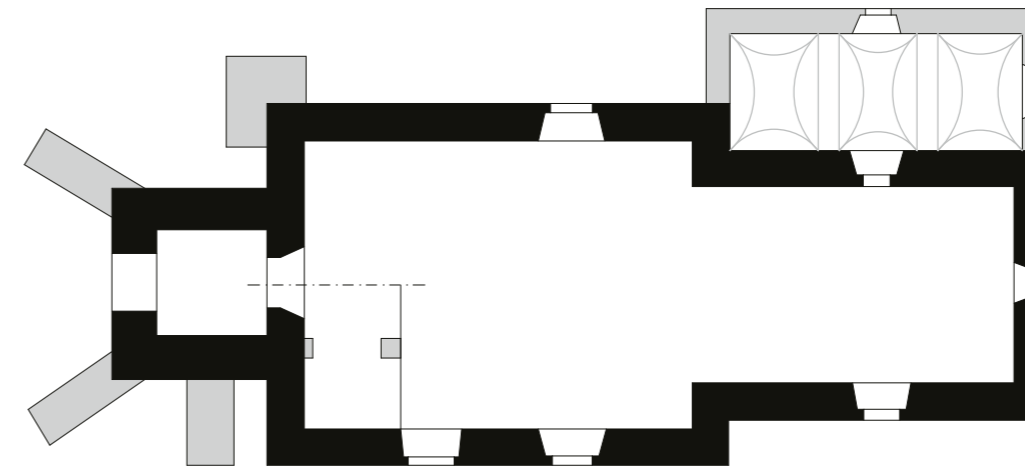
5. A szentélybelső nyugatról

IRODALOM
 CSÁNKI I. 283., 287.
 TÓTH S. 1910, 452., 1912, 688.
 FÜGEDI 1977, 175.
 NÓGRÁDY 2014, 424.
 NÓGRÁDY 2022, 435–439.

SPS II. 472–473.
 DIVALD 1999, 276–280., no. 1190 (nyugati homlokzat 1918-ból)
 TARI 2018, 235.

ALAPRAJZ PŰ SR, V 3808, Puškár, 1958
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.35.

PALONCA

0 10 m

Sáros; 1899-ig Plavnica; Plavnica,
 Szlovákia
 Szűz Mária
 plébániatemplom
 egri püspökség

1325: Druget Fülöp megbízásából
 Miklós soltész telepéseket hoz
 (id. NÓGRÁDY 2022, 448.).
 1330-ban a tarcafi főesperesség
 plébániája (/1331: DF 275939,
 AOkI. XIV. 119. no. 176.).

1. Periodizált alaprajzi vázlat
 2. A templom délkeletről

1366: falutelepítés során említik *Nova Plaunych*-ot (AOKl. L. 471. no. 1090.).

1427: Palocsa tartozéka (ENGEL 1989, 132.).

A templomot 1662-ben restaurálták, a XVIII. század első felében barokkizálták, 1817-ben és 1885-ben renoválták és a XX. század első felében megújították. Az új templom felépülése óta temetésekhez használják.

A templom az egyhajós, négyzetes szentélyzáródású, sekrestyével és nyugati toronnyal rendelkező épületek típusába tartozik. Átlós támpillért csak a torony nyugati sarkában találunk. A szentély alaprajza kelet-nyugati irányban megnyújtott. Déli oldalán (ahogy a hajóén is) megnagyobbított, félköríves ablakok nyílnak, de a keleti homlokzaton megvan a csúcsíves, egyszerű bélletű, gótikus ablak. A szentély síkfödésű, de egykori keresztboltozatának indításai megmaradtak: ezek közül az északnyugati a leg-

épebb, ahol a bordaindítás alatt geometrikus konzol is megőrződött. Sajnos mind a konzolon, mind a bordákon olyan vastag a meszelés, hogy pontos formáik kivehetetlenek. A másik három sarokban a bordák konzol nélkül indulnak. A sekrestye bejárata és boltozata újkori. A diadalív csúcsíves, párkánya és lábazata nincs. A hajó síkfödésű, nincs középkori részlete. Délen előcsarnok, nyugatról torony kapcsolódik hozzá. A torony földszintje dongaboltozatos, első emeletére északról nyílik külső bejárat. A torony támpillérei nem azonos magasságúak, valószínűleg utólagosak.

A korábbi szakirodalom 1325 tájára helyezte (SPS). Az alaprajzi forma és az egykori boltozat ezt a datálást megerősítik, de a keleti ablak mérműve sokkal későbbi lehet (vö. Egri, 1500 után). A szentély alaprajza is eltér a szokásos arányoktól. Ennek ellenére nagy vonásokban a mai templom fő elemei megfelelhetnek a plébánia 1330-as említésének.

- ← 3. A szentély keleti ablaka
- ← 4. Bordaindítás a szentély északnyugati sarkában
- 5. A templombelső nyugatról

IRODALOM

CSÁNKI I. 307.
TÓTH S. 1910, 453.; 1912, 688.
NÓGRÁDY 2014, 424.
NÓGRÁDY 2022, 448.

SPS II. 473.
DIVALD 1999, 282.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3758, Hocmanová, 1955

RADÁCS

Sáros; 1964 óta Radácsszentimre; Radačov, 1964 óta Radatice, Szlovákia

Szent Márton
plébániatemplom
egri püspökség

1261: István ifjabb király adománya során, határjárás alkalmával említik mint *villa Radach* (ÁUO III. 4., ÁUO VIII. 11., Reg.Arp. II/1. 8. no. 1779.).

1273: IV. László Csicseri Jónak adja (HO VI. 189. no. 135. és 194. no. 138.; Reg.Arp. II/2-3. 56. no. 2405. és 64. no. 2431.).

1332: a Szinyeként említett falu papja pápai tizedet fizet (Vat. I/1. 206., NÓGRÁDY 2022 azonosítása).

1343: birtokosztály során leírják, templomról nem esik szó (AOkl. XXVII. 53. no. 16.; vö. AO IV. 330. és AOkl. XXVII. 206. no. 297.; uo.363. no. 598.).

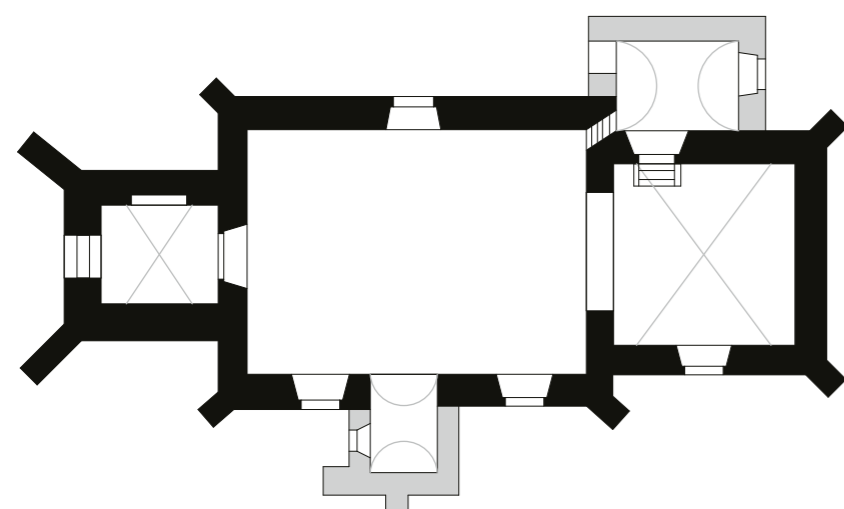
1427: a leleszi prépostságé (ENGEL 1989, 133.).

A templomban vörösmárvány feliratos tábla emlékszik meg az 1630-as építésről és felszentelésről. További átalakítások történtek 1867-ben, 1898-ban és 1928 folyamán, valamint a közelmúltban.

Egyhajós, egyenes szentélyzáródású templom, nyugati toronnyal. A szentélynek, a hajónak és a toronynak átlós

támpillérei vannak a sarkokon, de csak a toronyi kétlépcsősek. A szentélynek egy, a hajónak két szegmentíves ablaka néz dél felé; hasonló a hajó északi ablaka is. A szentélyt élkeresztboltozat fedí. Déli falában, az ablak alatt kis fülke. A sekrestye bejárata kőkeretes, egyenesen záródó, élszedése íves megállítással. Szemöldökgerendáján az 1.6303-as évszám olvasható, amely talán az 1630-as építési felirat alapján értelmezendő. A diadalív parabolaíves. A hajó síkfödésű, nyugati karzata modern. Délről üvegajtóval elkülönített helyiséggé alakított mellékter csatlakozik, melynek nyugat felé kis, csúcsíves, élszedett ablaka nyílik. A nyugati torony földszintjéből csúcsíves, élszedéses kapu vezet a hajóba. Az élszedést piramistaggal állították meg, alatta kannelurás díszítés. A torony ablakai az alsó szinteken szegmentívesek, a felsők nagy méretűek és félkörívesek. A tornyot reneszánsz pártázat zárja. A templomban késő gótikus kő keresztelomedencét őriztek.

A szakirodalom 1300 elé (SPS) vagy tájára (Podolinskí) datálta. Tóth Sándor 1912-ben úgy tudta, hogy Árpád-kori fatemplom helyén 1630-ban épült kőépület. A templom legkorábbi részletformái gótikusak, és erősen rányomja a bélyegét az 1630-as átépítés. Árpád-kori hagyományokat idéz az alaprajz és a diadalív. Bizonytalan, hogy azonos-e az 1332-ben a pápai tizedjegyzékben említett faluval, így az is kérdéses, hogy tényleg visszamegy-e a XIV. század elejére.

1. Periodizált alaprajzi vázlat

IRODALOM

CSÁNKI I. 307.
TÓTH S. 1910, 458.; 1912, 688.
ULIČNÝ 1990, 256.
NÓGRÁDY 2022, 453–455.

SPS III. 6.
PODOLINSKÍ, Štefan: Radatice-Radačov,
<https://apsida.sk/c/12379/radatice-radacov> (2014)
TARI 2018, 244.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 4459, Juráková, 1955.

2. A templom délkeletről →
3. A nyugati kapu →
4. A templombelső nyugatról →

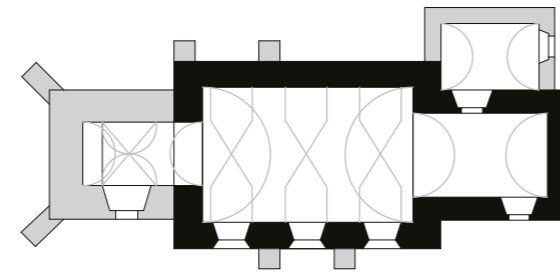

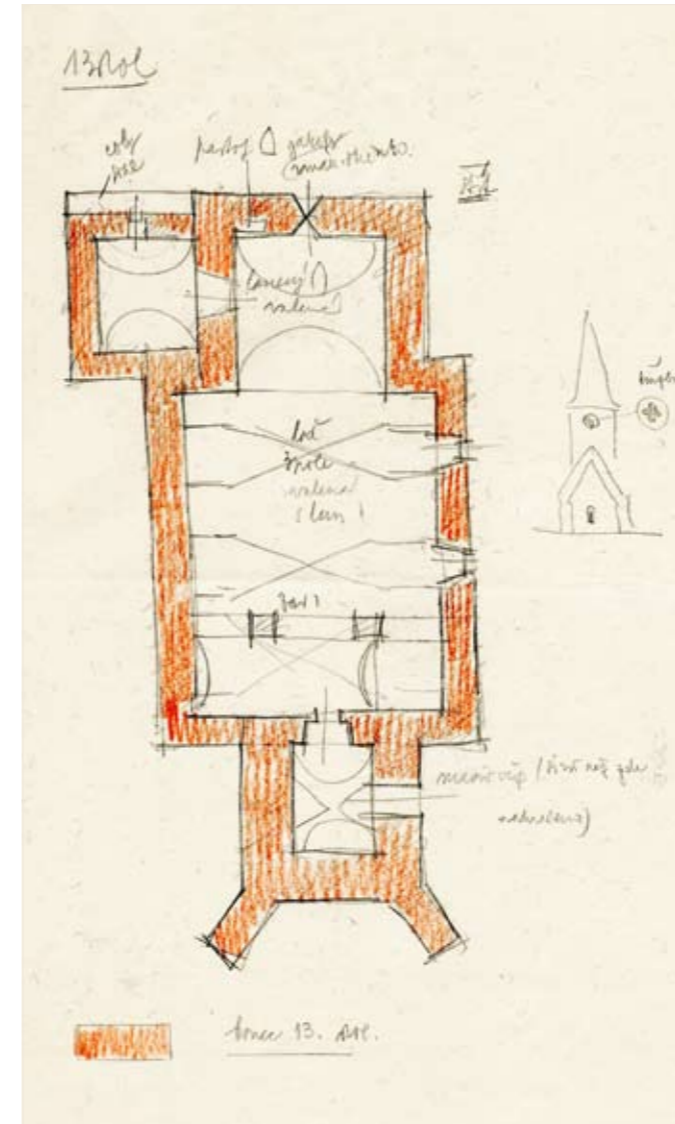
SÁROSKŐSZEG

Sáros; Kőszeg; Kysak, Szlovákia
Alexandriai Szent Katalin (ma)
plébániatemplom
egri püspökség

Somos vagy Nyestkő néven is említett várát 1304 előtt építtette az Aba nb. Somosi család (NÓGRÁDY 2022, 180., 510.; máshogy KMTL 375.: Engel-Feld).
1334–35: pápai tizedet fizet (Vat. I/1. 354., 369.).
1335: *villa Kyzek*, a Somosi család birtokmegosztása (AOkl. XIX. 274. no. 614.).

0 10 m

A jó állapotban megőrzött középkori templom hajóját a barokk korban boltozták. A XIX. század végén is folytak munkálatok. 1944-ben megsérült, a kijavításkor nem mindent állítottak helyre (pl. nyugati karzat). 2008 óta folyik restaurálása, melynek során 2008-ban, 2011-ben és 2013-ban történt régészeti kutatás.

Egyhajós, egyenesen záródó szentélyű, nyugati tornyos templom sekrestyével. Mencil az 1930-as években készült alaprajzán csak a torony két átlós nyugati támpilléret jelzi (PÚ SR, Z 3606). Az 1956-os alaprajz (Križan, PÚ SK, V 3098) jelöli a déli oldal két támpilléret (de ezek rajta vannak Myskovszky 1876-os rajzán, MÉM MDK, Tervtár, K

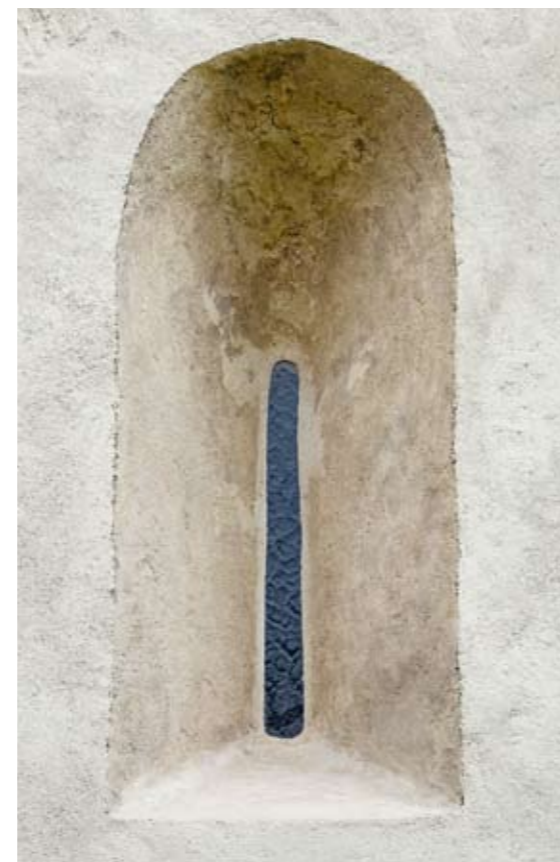
- ← 1. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestyebővítés előtti állapotról
- ← 2. A templom összképe északnyugatról
- 3. A templom alaprajza Václav Mencil vázlatán (PÚ SR, Z 3606)
- 4. A templom összképe délkeletről
- 5. A templom összképe délnyugatról

6. A szentélybelső keleti fala
7. A szentély déli ablaka

6815 – ezek utólagosságát viszont az újabb fallukatás is megerősítette), és az északi oldalon egyet; jelenleg a hajó északnyugati sarkán is van egy további támpillér. A szentély négyzet alaprajzú, dongaboltozatos (Myskovszky rajzán és Divald leírásában keresztboltozatos, de ez tévedés lehet). Keleti és déli ablaka félköríves, alacsony, erősen szűkülő bélletű. Ezek közül a délit Mencl nem jelöli, Križan az alaprajzán nagyobb és kissé keletre tolt ablakot jelölt, Myskovszky rajzán és a Kozák által 1967-ben közölt fotón pedig téglalap alakú ablak látszik; ezek szerint itt a mai állapot restaurálás eredménye, bár lezárásában történeti vakolat maradt meg (Divald is többszámú írásban „lőrészterű” ablakairól). A keleti ablak megfelel a korábbi alaprajzoknak, de Križan rajzán magasabb és a béllete sem ilyen erősen szűkülő: lehet, hogy ezt is átalakították, de a béllet történeti vakolata ennek ellentmond. A keleti homlokzaton a padlásnak kereszt alakú ablaka van. A szentélybelső keleti falának északi részén megújított vakolatú szentségfülke (csúcsíves formáját Mencl is jelezte). A szentélyből csúcsíves kapu vezet az utólagosan épült, dongaboltozatos sekrestyébe. A szentélydiadalív nél-

kül csatlakozik a hajóhoz. A hajó déli oldalán három újkori, téglalap alakú ablak nyílik; Myskovszky és Mencl csak kettőt tüntet fel; a nyugatit valószínűleg utólag nagyobbították. A hajót barokk boltozat fedi. Tere össze van nyitva a toronyaljjal, melyet karzat tölt ki. Mencl alaprajzán a toronyalj és a hajó közt még kapu szerepel, és a karzat a hajó nyugati végén két támaszra terhelődött; ezek a részletek az 1956-os alaprajzról már hiányoznak. A valamivel később épült nyugati torony bejárata délről nyílik, a kapu szegmentíves. A nyugati homlokzaton, az első emeleten kis körablak, a délin kelet felé eltolt, szegmentíves nyílás található; a harangszinten három irányba nagy, szegmentíves ablak, fölötte keletre, északra és nyugatra körablak néz. A keleti körablak Mencl rajzán négykaréjos kerettel rendelkezik, viszont Myskovszky a déli oldalon jelöl egy aránytalanul nagy, négykaréjos körablakot – ma egyiknek sincs nyoma. A hajó és a szentély falain 2013-ban gótikus falképeket tártak fel. A templomban kő keresztelőmedencét őriznek.

A korábbi szakirodalom szerint a XIII. század végén épült (Mencl, SPS), Uličný szerint az 1320-as években. Részletformái lényegében román stílusúak, kivéve a sekrestyekaput és a szentségfülkét. Nincs akadálya, hogy a vár építésével egykorúnak tartsuk, azaz a XIII–XIV. század fordulójára tegyük, de formai szempontból lehetne korábbi is.

IRODALOM

CSÁNKI I. 301. vö. 281.
TÓTH S. 1910, 463–464.
FÜGEDI 1977, 155., 191.
ULIČNÝ 1990, 161–162.
PLAČEK–BÓNA 2007, 169–170.
NÓGRÁDY 2014, 419.
NÓGRÁDY 2022, 363–364., vö. 507., 510–511.

MYSKOVSZKY 1876a, 66.
KOZÁK 1967, 156.
SPS II. 164–165.
DIVALD 1999, 263.
n.n.: KYSAK – „Kostol sv. Kataríny Alexandrijskej v Kysaku”, in: *Acantha – Archeology*, 2013.04.23., <http://archeosk.sk/kysak-kostol-sv-katariny-alexandrijskej-v-kysaku/>
PODOLINSKÍ, Štefan: Kysak, <https://apsida.sk/c/1842/kysak> (2008–18)
TARI 2018, 40.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3098, Križan, 1956; Z 3606, Mencl
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.5.8., 2.5.88.

SÁROSSZENTIMRE

Sáros; Szentimre, 1964 óta Radácszentimre; Meretice,
1964 óta Radatice, Szlovákia
Szent Imre
plébániatemplom
egri püspökség

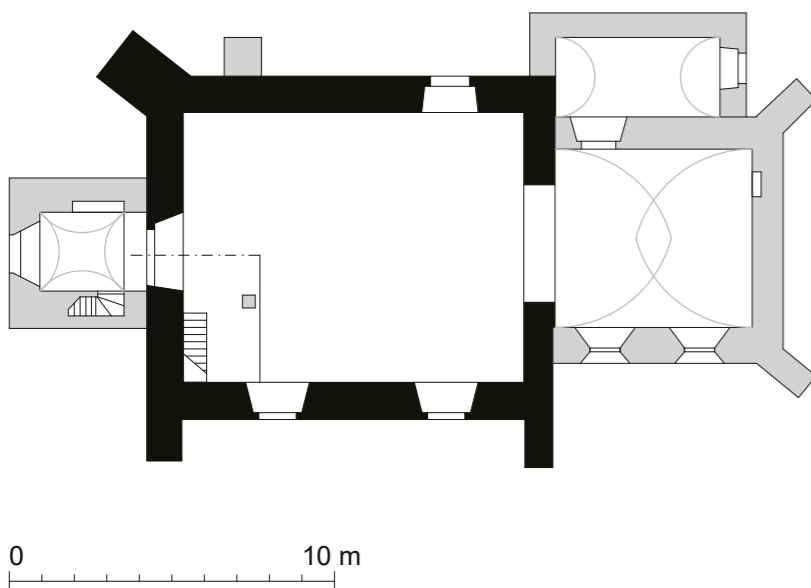
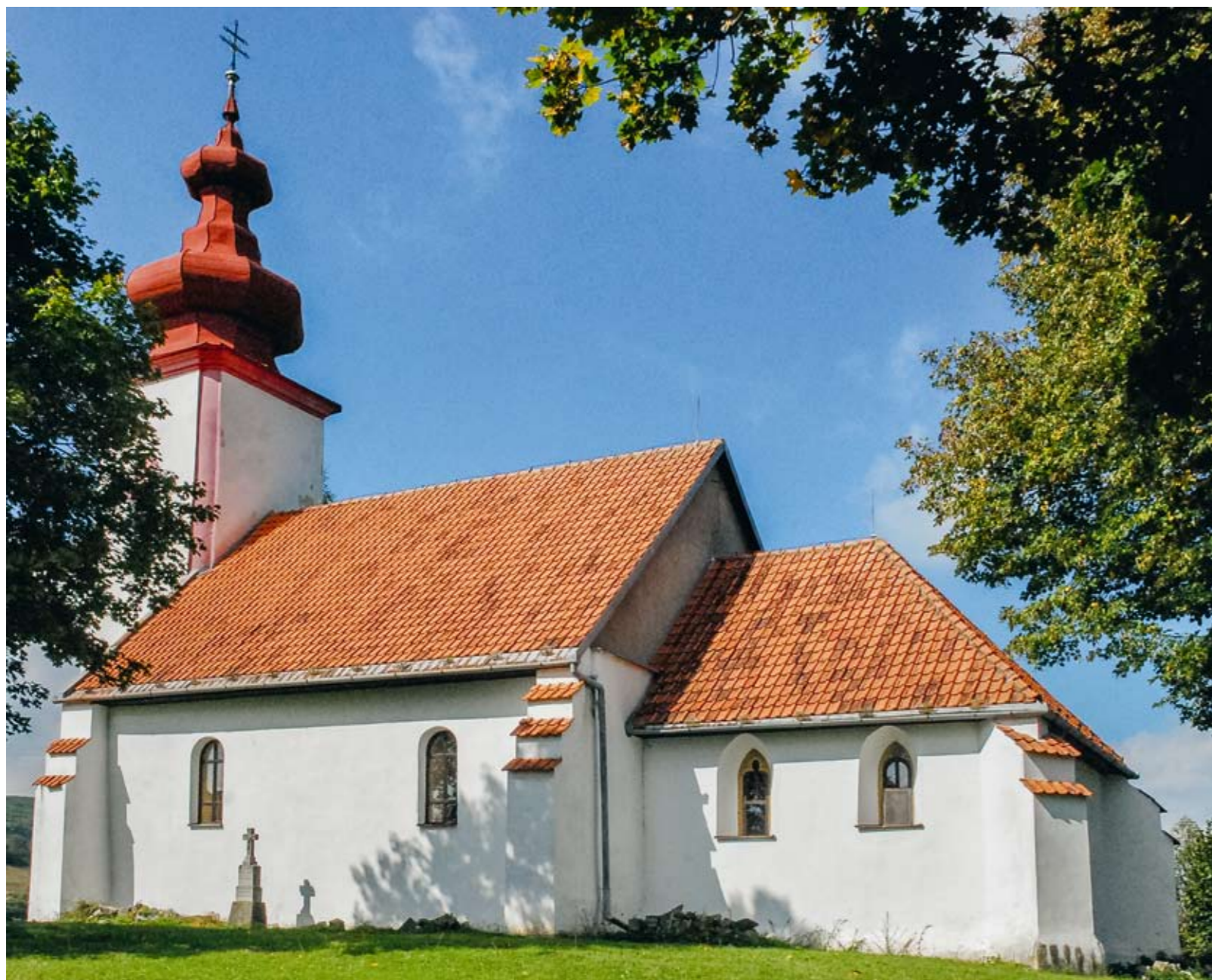
1332: rectora, Johannes kegyurai, a Somosiak nevében tiltakozik Druget Vilmos birtokfoglalása ellen (DF 269866, id. NÓGRÁDY 2022, 539); ugyanő
1332–34: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 206., 211., 319., 354., 369.).
1344: Somosi Miklós leszármazottai megosztottnak birto-
kaikon, köztük Szentimrén (AOKl. XXVIII. no. 499.).
1427: Budaméri András birtoka (ENGEL 1989, 135.).

A középkori templomot 1715-ben barokk stílusban alakították át, és 1773-ban toronnyal bővítették. További javítások történtek 1841, 1902 és 1928 során. 2021-ben T. Haviar és M. Haviarová kutatta.

A barokk tornyot nem számítva, a középkori templom az egyhajós, egyenes szentélyzáródású típust képviseli. A szentély keleti és a hajó északnyugati sarkán átlós támpillérek, a hajó déli sarkain délre néző, a falra merőlegesen támpillérek találhatók. Ezek lépcsőzöttek, de egykorúságuk vizsgálendő; a hajó északi falának nyugati részét erősítő támpillér nyilván utólagos. A hajónál alacsonyabb szentély négyzet alaprajzú. Csak dél felé nyílik két ablaka, ezek meglehetősen nagyok, csúcsíves záródásúak és részben megőrizték gótikus mérműveiket. A szentélyt csúcsíves dongaboltozat fedi. Keleti falának északi részén kőkeretes szentségfülke. A sekrestyébe szemöldökgyámos, késő gótikus kapu vezet. A sekrestye félköríves dongaboltozattal fedett, keleti ablaka és nyugati bejárata új. A szentélyt csúcsíves diadalív köti össze a hajóval. A diadalív párkányainak megfelelő helyen egy-egy faragott kő van befalazva, melyek gyémántmetszésűek. A hajót újonnan készült síkfödém fedi, nyugati fakarzata is modern. A hajó nyugati falában, a karzatszinten ovális ablak nyoma, amelyet a torony építéskor befalazhattak. A toronyaljából a hajóba vezető kapu újkori. A templomban érdekes, csavart nodusú kő keresztelőmedence található. A szentélyben állítólag feltáratlan falképek lappanganak.

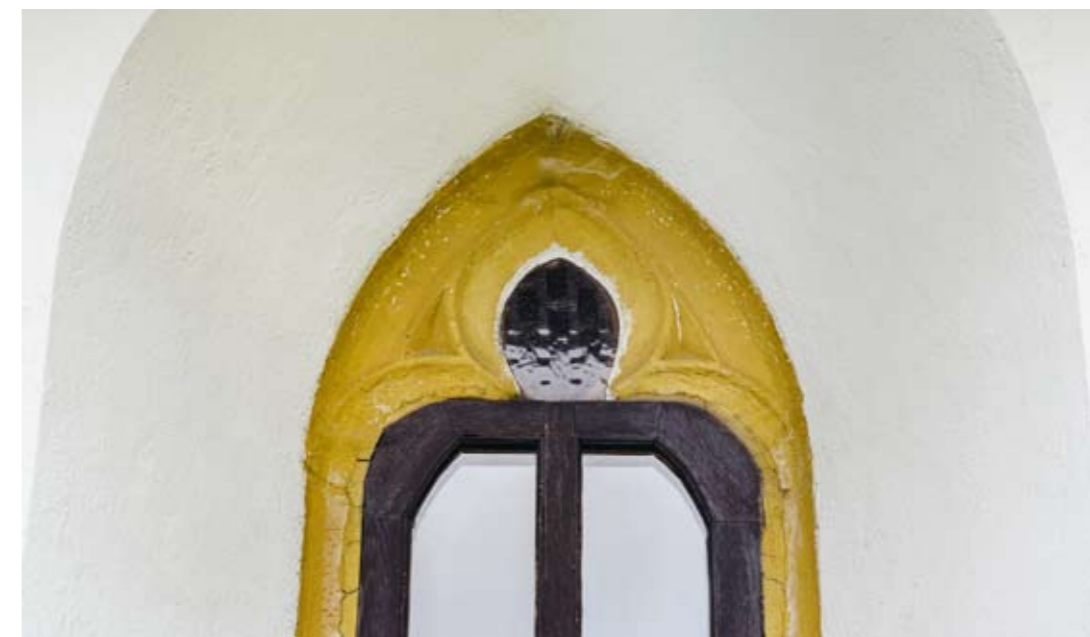
A templomot a korábbi szakirodalom 1300 elé keltezte (SPS, Uličný, Podolinskí). Az alaprajzi rendszer és

1. A templom délkeletről
2. Periodizált alaprajzi vázlat

a boltozatok ezzel nincsenek ellentmondásban (bár a hasonló lefedésű singléri templom biztosan 1331 utáni). Ugyanakkor a faragott kő-szerkezetek vagy egyértelműen késő gótikusok (sekrestyekapu, szentségfülke, szentélyablakok), vagy nehezen datálhatók (diadalív-párkány, keresztelőmedence). Újabb kutatás szerint (Michaela Haviarová – Tomáš Haviar) a hajó korábbi a szentélynél, és így visszamehet 1300 tájára, míg a szentély ennél valamivel ké-

3. A szentély déli ablaka
4. A sekrestyekapu

sőbbi. Nem zárható ki, hogy a mai épületnek előzménye is volt (Michaela Haviarová szíves közlése), ami annál valószínűbb, mivel a védőszentről kapta nevét a falu, így már annak alapításakor számolnunk kell egy épülettel.

IRODALOM

CsÁNKI I. 311.
TÓTH S. 1910, 464.
ULIČNÝ 1990, 195.
MEZŐ 2003, 122.
NÓGRÁDY 2022, 539

SPS II. 313–314.
DIVALD 1999, 286.
PODOLINSKÍ, Štefan: Radatice-Meretice,
<https://apsida.sk/c/12208/radatice-meretice>
(2014)
TARI 2018, 244.
HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš:
Rímskokatolícky kostol sv. Imricha v Radaticiach. Architektonicko-historický výskum, 2021.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 4451, Juráková, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.9., 2.8.122–123.

SINGLÉR

Sáros; Senglér; Šindliar, Szlovákia
Szent Mihály
plébániatemplom
egri püspökség

1331: a Szinyei Merse család (Benedek fia Merse) erdejében szász szokás és jog szerint falut kíván alapítani, amivel Schindler Miklóst (Nicholaus Schindler) bízta meg (DL 38 958; AOkl. XV. 30. no. 49.).

1334: a pápai tizedjegyzékben *Deolis* néven szereplő helységgel (Vat. I/1. 355.) azonosítható feltételeesen (NÓGRÁDY 2014, 417.).

1336: *Sendleer* birtok említése a falu határainak megállapítása végett (AO III. 267–268.; AOkl. XX. 171., no. 178–179.; NÓGRÁDY 2022 nem hozza).

1377: Merse Lőrinc fiai eladják Jakab szépesi grófnak (TÓTH), templomával együtt: *ecclesia sancti Michaelis archangelii* (WAGNER 1780, 347.).

← 1. A templom délkeletről
2. A hajó keleti ablaka belülről
3. Periodizált alaprajzi vázlat

A templomot már a középkor végén átalakították: 1500 tájára teszik a sekrestyét, és ezután épült a szószék a sekrestyéből vezető járatral (ma már nincs meg). Fatoronyy épült (újja?) 1714-ben a nyugati homlokzathoz, amely 1965 előtt elpusztult. 1840-ben jelentősen átalakították, nyílásait modernizálták, a falkorona magasságát egységesítették. 1951 után nem használták, amely elromosodásához vezetett. 2000–2005 között restaurálták, visszaállították középkori ablakait.

Egyhajós templom, egyenesen záródó szentéllyel és sekrestyével. A templomnak nincsenek támpillérei. A szentély keleti ablakát kibontották, ez keskeny, csúcsíves záródású, rézsűs bélletű. Ehhez hasonló ma a szentély déli és a hajó két déli ablaka is. A szentélyt csúcsíves dongaboltozat fedi. A déli falban falfülke, a keleti fal északi részén szentségfülke; mindkettő egyszerű kialakítású, egyenes záródású, részletformáik nincsenek. A dongaboltozatos sekrestyébe modern ajtó vezet. A szentélynek nincs diadalíve. A hajó síkfödémű, nyugati végén modern fakarzat. A hajó déli és nyugati kapuja félköríves.

Bár felmerült 1300 körüli datálása (SPS), újabban 1331 utánra (Uličný), a XIV. század középső harmadára (Podolinskí) teszik. Mivel a falut 1331-ben telepítették, temploma valamivel ez után épülhetett. 1377-ben említik, ez már a mai épületre vonatkozhat.

IRODALOM

CsÁNKI I. 309.

TÓTH S. 1910, 466–467.

ULIČNÝ 1990, 317–318.

MEZŐ 2003, 297.

NÓGRÁDY 2014, 417.

NÓGRÁDY 2022, 499–500.

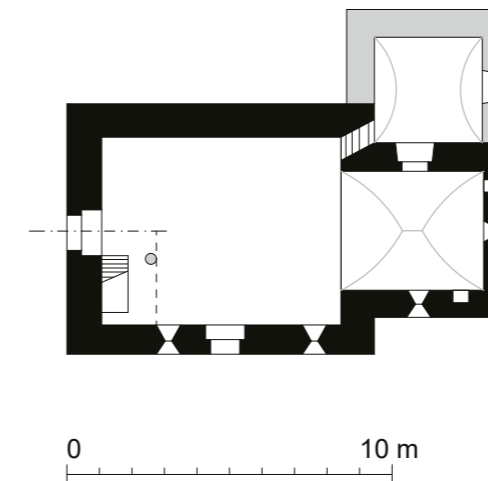
SPS III. 245–246.

DIVALD 1999, 286–287.

PODOLINSKÍ, Štefan: Šindliar, <https://apsida.sk/c/1392/sindliar> (2018)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 4471, Puškár, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.30–31., 2.2.10., 2.5.13.

SZENTKERESZT

Sáros; Kreuzdorf, Svätý Kríž; Krížovany, Szlovákia
Szent Kereszt
plébániatemplom
egri püspökség

1272–90: peres ügyben szerepel *Outh ... de villa sancte Crucis* (CD VII/2. 132.).

[1279: Scentkerest – super quam est constructa Ecclesia lapidea in honore Sancte Crucis (HO VI. 244. id. MEZŐ; vö. EO I. no. 292, kétes hitelű, a hely = Szászkeresztúr, uo. 408.)]

1282: a terület Aba birtok, de nem említik (HO VIII. 451., id. ULIČNÝ).

1318: Aba nb. Nádasdi Lachk fia Domonkos 60 márkáért eladja Perényi Miklósnak (AOkl. V. 102–103. no. 102.), ezt 1321-ben megerősíti (AOkl. VI. 105. no. 270.).

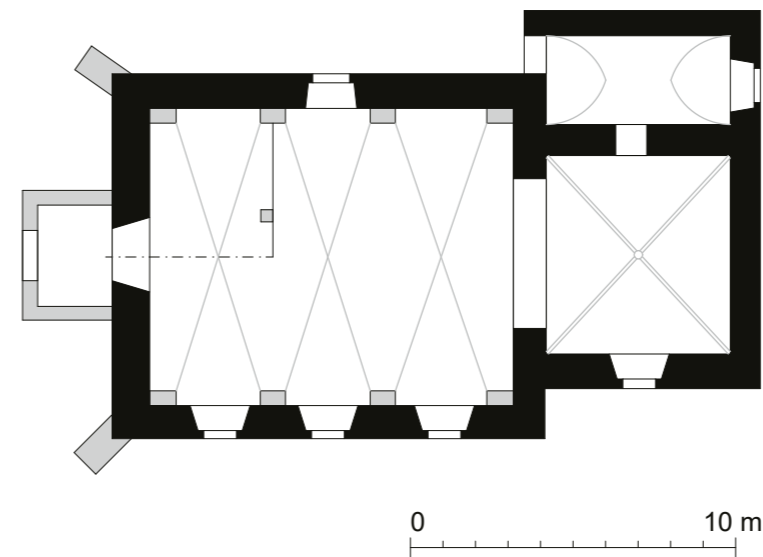
1330: Perényi Miklós birtokának Vitéz felé eső részének határjárása (AOkl. XIV. 261. no. 424.).

1332–34: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 208. 317., 355., 370.).

A középkori templom hajóját a XVII. században beboltozták. Átalakítások történtek 1775-ben és az 1970-es években is.

Egyhajós templom, egyenesen záródó szentéllyel és sekrestyével. A templomnak csak a nyugati sarkaihoz kapcsolódik két átlós támpillér. A szentély négyzet alaprajzú. Keleti falát körablak, a délit nagyméretű, félköríves ablak töri át. A keleti fal belső oldalán befalazott, csúcsíves ablak nyoma. A szentélyt gótikus keresztboltozat fedi. A bordaprofil sarokhornyolt. A bordák egy kis kerek, díszítetlen zá-

1. Összkép a templommal és a toronnyal délkeletről
2. A szentélybelső délnyugatról →
3. Periodizált alaprajzi vázlat a sekrestyebővítés előtti állapotról →
4. A befalazott déli hajóablak →→

rókőben találkoznak. A bordák indítása karéjosan visszaugrik, de ezek többsége átfaragott, a legépebb a délnyugati. A déli falban háromszögben záródó falfülke. Az északi falban faragott keretű, pártázatos szentségfülke, tetején torony, rajta pelikán. A sekrestye megújított, az 1955-ös alaprajz szerint dongaboltozatos volt. A diadalív alacsonyan indított csúcsívben záródik. A hajó boltozata újkori, nyugati karzata modern. Déli és nyugati bejárata jellegtelen, északi, félköríves ablaka újkori. A déli homlokzaton

5. A szentély keleti ablaka belülről

6. Bordaindítás a szentély délkeleti sarkában

7. A szentély záróköve

két nagyobb, hasonlóan félköríves ablak nyílik, melyek közül a keletinek eredeti, a mainál nagyobb, csúcsíves kerete látható. Ettől keletre kis, csúcsíves falfülke, alighanem befalazott ablak maradványa. A hajóhoz kis, nyugati előcsarnok csatlakozik. A templom közelében gótikus kapu rétegekövei. A templomban gótikus falképeket tártak fel a diadalívén és a szentélyben, melyek közül az épebbeket bemutatták (szent magyar királyok, okos szüzek). A templomban reneszánsznak tartott keresztelomedencét őriznek. A templom közelében, a késő középkorban lakótorony épült, ennek földszintje ma kápolna.

A szakirodalom a XIV. század első negyedére (Podolinskí) vagy 1330 tájára keltezte (SPS). Mivel a falut a templomáról nevezték el, ilyennek már a XIII. században állnia kellett, ha valóban erre vonatkoznak az idézett történelmi adatok. Stílárison azonban a templom nem látszik korainak. Az alaprajz, a bordaprofil és a déli hajófal kis ablakkerete akár lehetne a XIII. század vége, de a bordaindítás és a diadalív kialakítása későbbi periódusra utal. Annak nincs akadálya, hogy a pápai tizedjegyzék korára a mai épület már készen álljon.

IRODALOM

CSÁNKI I. 288.

TÓTH S. 1910, 221., 474–475.

ULIČNÝ 1990, 150–151.

MEZŐ 2003, 185.

NÓGRÁDY 2014, 422.

NÓGRÁDY 2022, 540–542.

TÓTH S. 1912, 689.

SPS II. 145.

DIVALD 1999, 289–290.

PODOLINSKÍ, Štefan: Krížovany, <http://apsida.sk/c/1397/>

Krížovany (2018)

TARI 2018, 272.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 4441, Juráková, 1955; Mencl jegyzete Z 3605

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.2.50., 2.3.17., 2.7.6., 2.7.35.

TAPOLYKOMLÓS

Sáros; Komlós, Komloš 1927-ig; Chmeľovec, Szlovákia
Szent Kozma és Damján (Mező szerint ez Komlóske-
resztes)

plébániatemplom (ma evangélikus)
egri püspökség

[1251: IV. Béla Komlói Germanus újvári servilist testvérei-
vel a szent király szabadjai közé sorozza (Reg.Arp. I.
296. no. 955.), itt idézi ULIČNÝ, de NÓGRÁDY 2014, 426.
szerint ez Kükemezőre vonatkozik.]

[1259: IV. Béla Germanust megerősíti Komlós falu birto-
kában (Reg.Arp. I. 376. no. 1227., ÁUO VII. 505.),
ezt 1261-ben átírja (/1264: Reg.Arp. I. 384. no. 1260.;
ÁUO VIII. 3.; Reg.Arp. II. 19. no. 1823. szerint ez
Komlóske-resztes) – itt idézi ULIČNÝ, ld. fent!]

[1269: István ifjabb király az Aba nb. Nádasdy ági Mik-
lósnak adja a Sáros melletti Komlós falut (id. TÓTH;
HO VIII. 119.; Reg.Arp. II. no. 1898. szerint ez Komlós-
ke-resztes).]

1284: IV: László Csicseri Kis Jóbnak adományozza (/1291:
HO VI. 304–305. no. 221.; Reg.Arp. 340. no. 3326.).

[1311: Gyarmanus fia Adorján fiai komlói nemesek kom-
lói birtokuk felét nővéreiknek adják (AOkl. III. 55.
no. 108.) – vö. 1251, 1259!]

[1313: a Szent Sír kanonokjai a II. Andrástól kapott Kom-
lós birtokot Lándokért elcserélik Rikolf fiaival: Kakas
és János mesterekkel (AOkl. III. 206. no. 460., ld.
még 216–217. no. 482.), majd Kakas farkasfalvi birto-
kát adja Jánosnak Komlósért (AOkl. III. 207–208.
no. 462.); Kristó szerint Tapolykomlósra vonatkozik;
vö. 1319, 1335!].

[1318: Dénes fiai komlói nemesek itten birtokuk egy ré-
szét nővérüknek adják (AOkl. V. 75–76. no. 168. sze-
rint ez Tapolykomlós, de NÓGRÁDY 2022, 351. szerint
Kükemező).]

[1319: Kakas eladja a Somosiaknak Komlós birtokát az ot-
tani várral (AOkl. V. 153. no. 386. szerint ez Komlóske-
resztes).]

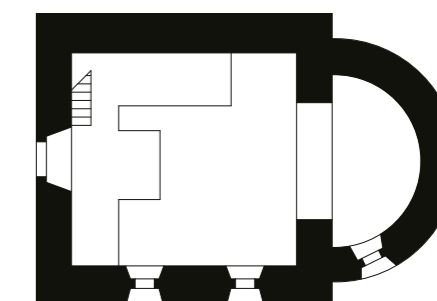
1324: a Csicseriek elcserélik Vasvári Györggyel, akinek
jelenléte már korábban itt adatolható (AOkl. VIII.
297–298. no. 592., ahol Füzérkomlóssal azonosítják,
vö. NÓGRÁDY 2022, 352.).

1332–34 közt pápai tizedet fizet (Vat. I/1. 209., 354.,
370.).

1. A templom
nyugatról

2. Alaprajzi vázlat

0 10 m

[1335: Kakastól megveszi Somosi János, de a rokonok
ezt tiltják (id. TÓTH; AOkl. XIX. no. 492. szerint ez
Komlóske-resztes).]

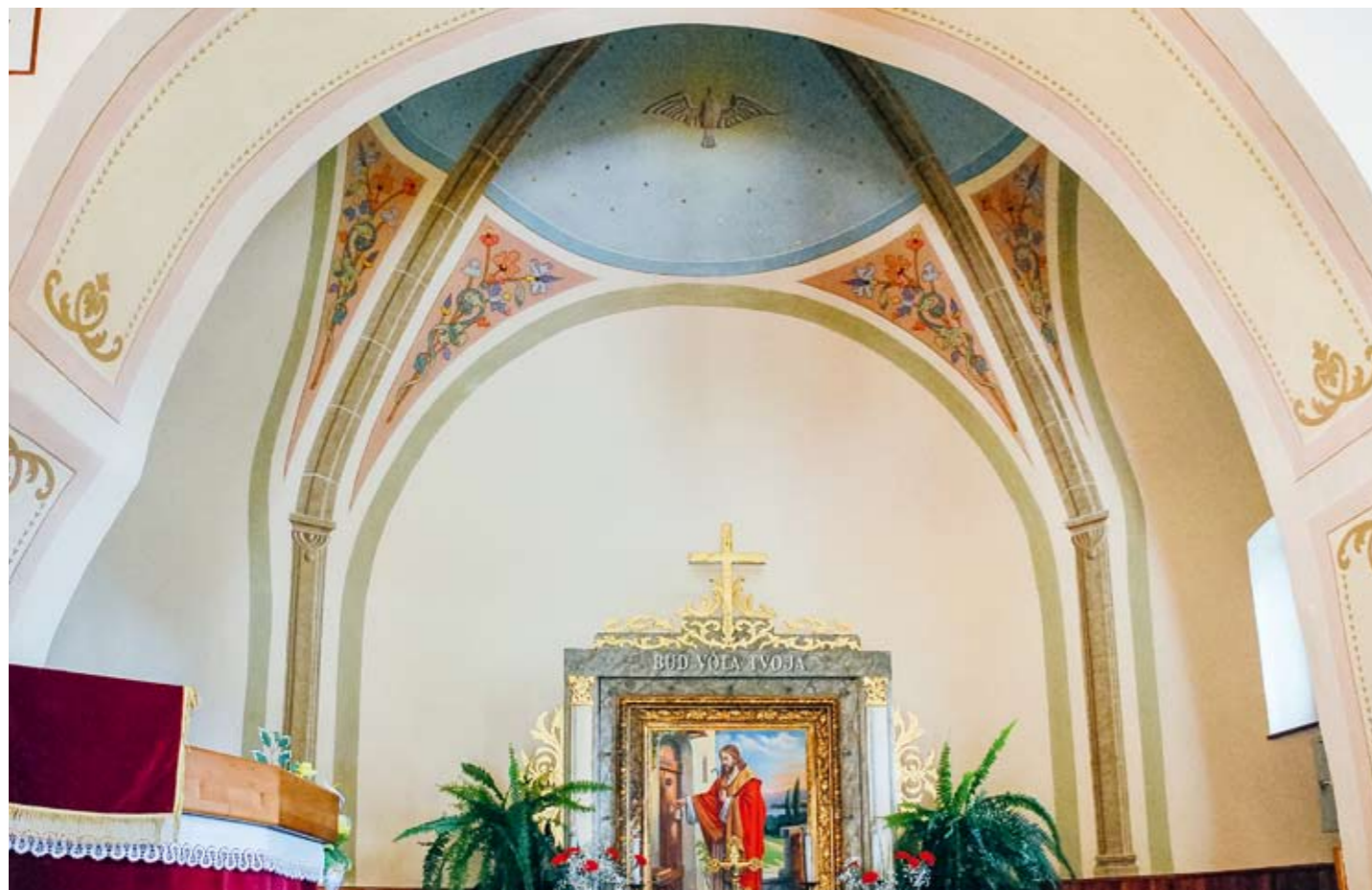
[1340: a Somosiak átíratják Kakas és a Szent Sír kanonokjai
közti birtokcsere oklevelét (AOkl. XXIV. 80. no. 167.).]

[1340: panasz a komlói birtokért elcserélt Lándokkal kap-
csolatos egyházi terhekkel kapcsolatban (AOkl. XXIV.
327. no. 724.; Piti ezt Tapolykomlósra vonatkoztatja).]

[1364: a Somosiak birtokjogára vonatkozó oklevelek át-
írása (AOkl. XLVIII. 221. no. 415.).]

1364: a Komlóiak birtokosztálya, melynek során említik
„ecclesiam ... Cosme e Damiani ... in Komlos”, melynek
kegyurasága közös marad (AOkl. XLVIII. 392. no. 808.
és 437–438. no. 898.; Mező szerint ez Komlóske-resztesre
vonatkozik).

3. A szentélybelső nyugatról

A lényegében eredeti formájában megőrződött középkori templomon a XVII–XVIII. században, a XX. század első felében és 1966–1967 során folytak munkálatok. 2009–2010 folyamán a templom külső részén ásatás folyt, ugyanekkor az épületet restaurálták.

Egyhajós, félköríves szentélyű templom sekrestye és torony nélkül. A templomon jelenleg, a nyugati sarkokon két átlós támpillér, továbbá a déli falhoz két, az északihoz egy merőleges támpillér kapcsolódik. Az ásatás során az északi oldal közepén is megtalálták egy támpillér nyomát, de ez nem esett a délivel egyvonalba. Felfedeztek egy további déli támpillért is, valamint a nyugati támpillérek korábbi formáját. Valamennyi támpillér utólagosnak tűnik, a feltártak sírokat vágta. A szentély déli falában egy, a hajóéban két szegmentívesen záródó, nagy ablak található. A nyugati kapu kosáríves. Egykori déli kapu létét az ásatás kizárta. A félköríves szentélyt félkupola fedi. A diadalív félköríves, de vonalvezetése bizonytalan, és az északi oldalon a szószék miatt kitágították. A falakat magas lambéria takarja, így falfülke jelenleg sehol sem látható. A hajó síkmenyendezetes, nyugati karzata új. Középkori falképeinek (Szent László, Szent Bertalan, PŰ SR, 1956–57) ma nincs nyoma.

A templomot részben a XIII. század első (SPS, Uličný, Podolinskí), részben a második felére tették (Varsik, PŰ

SR). Az alaprajzi elrendezés alapján a XIII. században bármiikor elképzelhető, sőt 1300 után is, bár a félköríves diadalív (ha hiteles) inkább korábbi datálást sugall. A falura vonatkoztatott források vitatottak, újabb értelmezés szerint az 1284-es birtokadomány vonatkozhat rá (NÓGRÁDY 2022), de erre nem érdemes a datálást építeni. Minden valószínűség szerint a pápai tizedjegyzék korában már ezt a templomot használták.

IRODALOM

CSÁNKI I. 300.

TÓTH S. 1910, 482–483.

FEKETE NAGY Antal: Településtörténet és egyháztörténet, in: *Századok* LXXI (1937), 417–431.: 420.

ULIČNÝ 1990, 106–07.

MEZŐ 2003, 204. (mint Komlóskeresztes)

NÓGRÁDY 2014, 419. és 425–426.

NÓGRÁDY 2022, 352. és 355–356.

SPS I. 478.

KOTOROVÁ-JENČOVÁ, Mária: Výskum exteriéru Kostola sv. Michala v Chmeľovci, in: *AVANS*, 2010, 127–129., obr. 55.

PODOLINSKÍ, Štefan: Chmeľovec, <https://apsida.sk/c/8063/chmeľovec> (2011)

ALAPRAJZ PŰ SR, V 4427, Juráková, 1955

SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.32., 2.2.6.

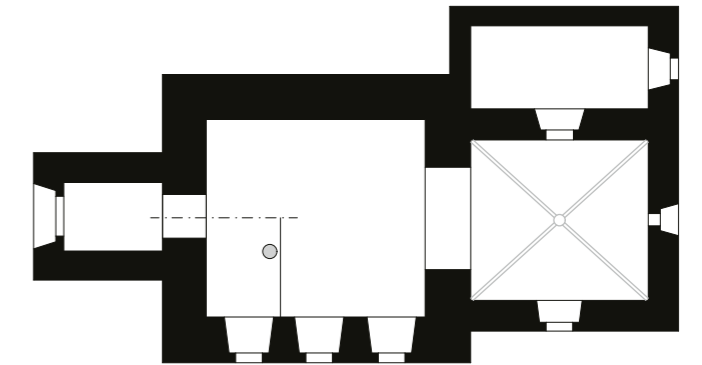
TAPOLYMEGGYES

Sáros; Megyes; 1948-ig Megeš; Medzianky, Szlovákia
Szent Mihály (jelenleg)
plébániatemplom
egri püspökség

1212-ben II. András a területet (*Mediasmaie*) a Szent Sír kanonokjainak adja (Reg.Arp. I. 87. no. 273.; ÁUO XI. 114.; CDS I. 137.), akik várat építenek (?) és elcserélik 1313-ban Lándokért (vö. PLAČEK–BÓNA) (CDS II. 203.; a cseréhez ld. AOKl. III. 206. no. 460.).

1312: a sárosi uradalomhoz tartozó meggyesi erdőt I. Károly király Aba nb. Lipóci Sándornak adja (AO I. 268.; AOKl. III. 164. no. 359. és 165. no. 360., vö. no. 376.; NÓGRÁDY 2022 szerint ez az adat erre vonatkozik).

1349: Aba nb. Lipóci ági Nékcei Denk a Komlósból kiszakadt Meggyest Somosi Jánosra ruházza (AO V. 308. no. 172.; AOKl. XXXIII. 276. no. 551.).
Nem szerepel a pápai tizedjegyzékben (vö. NÓGRÁDY 2014).

1. A templom délről

2. Alaprajzi vázlat

0 10 m

3. A templombelső nyugatról
4. Bordaindítás a szentélyben
5. A szentély záróköve

A templomot 1748-ban átalakították, a II. világháború után megújították. További beavatkozások történtek 1992, 1994 és 2001 folyamán.

Egyhajós templom egyenes szentélyzáródással, sekrestyével és toronnyal. A templomnak nincs támpillére. A hajóval azonos magasságú szentély négyzet alaprajzú. Keleti falában keskeny ablak maradt meg, melynek rézsús béléte jelenleg háromszögben záródik, de az 1955-ös felmérés szerint ez közelebb volt a csúcsíveshez (PÚ SR, V 3924, Puškár, 1955). A déli falban nagyméretű, félköríves ablak, amelyhez hasonló a hajó déli falának két keleti ablaka; a nyugati viszont ezeknél valamivel keskenyebb. A hajó déli ablakai alatt befalazott kapu félkörívesnek jelzett nyoma. A szentélyt gótikus keresztboltozat fedi. A bordaprofil trapéz alakú, keskeny orral. A bordák konzol nélkül nőnek ki a falsarkokból. A zárókő díszítetlen korong. A sekrestyébe kosárvíves ajtó vezet. A diadalív lekerekített csúcsív alakú, vonalvezetése szabálytalan. Párkánya és lábazata nincs. A hajó síkfödém. Déli ablakain kívül északon is nyílik egy széles, félköríves ablaka. Nyugati karzata újkori. A toronyaljából kosárvíves bejárat vezet a hajóba. A torony földszintjén északra és délre körablak, fölötté két szinten egy-egy, a harangszinten két-két, lekerekített záródású ablak nyílik. Az északi oldalon, az első emeleten használaton kívüli bejárat.

A templomot a XIV. század elejére (SPS), az 1310–20-as évekre (Uličný) tették. Ez az alaprajzi formákkal, a keleti ablakkal és a boltozattal összeegyeztethető. Ugyanakkor mivel hiányzik a pápai tizedjegyzékből, az is lehet, hogy ennél valamivel későbbi.

IRODALOM

CsÁNKI I. 303.
TÓTH S. 1910, 484.
ULIČNÝ 1990, 193–194.
PLAČEK–BÓNA 2007, 204–205.
NÓGRÁDY 2022, 412–413.

SPS II. 309.
DIVALD 1999, 268.

ALAPRAJZ PÚ SR, V 3924, Puškár, 1955
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.5.16.

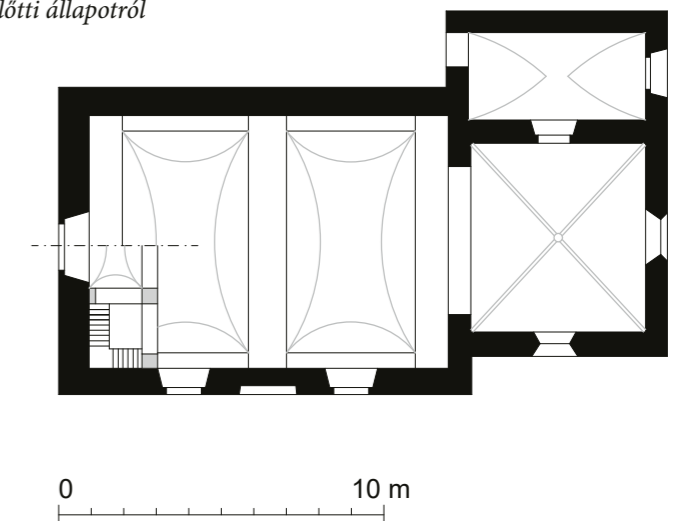
ZSEBEFALVA

Sáros; Sebefalva, Zsebfalu; Župčany, Szlovákia
Szent János evangélista (1821 óta Szűz Mária mennybevétele)
plébániatemplom
egri püspökség

A XIII. században Sáros várának uradalmához tartozott. Névadója Sebe(styén) (KISS L. II. 815.).
1248: püspöki dézsmától mentes (CD IV/2. 16.; Reg.Arp. I. 262–263. no. 874.; CDSI II. 203. no. 290.; ÁOHeves 13. no. 3.).
1332–35: szerepel a pápai tizedjegyzékben (Vat. I/1. 308., 355., 370.).
1347: I. Lajos a lechnici karthauziaknak adja cserébe (AOKl. XXXI. 563. no. 1117.).
1427: a sóvári Sós család birtoka (ENGEL 1989, 139.).
1438: torony nélküli kőtemploma Evangélista Szent János tiszteletére szentelt (DL 57678; CsÁNKI I. 315.; ULIČNÝ 2983.j. tévesen idézi Wagnert (1780, 471–472.), ahol ez nem található).

A középkori templom hajója 1678-ban új síkfödémeket kapott (Tóth S. 1635-ös felújításról tud). A hajót 1814 után boltozták be, a tető gerendázatát 1818-19-re datálták, 1821-ben szentelték újjá a jelenlegi titulusa szerint. 1968–70-ben a nyugati homlokzat elbontásával a hajót jelentősen megnövelték és nyugati toronnyal látták el. 2019-ben építészettörténeti és dendrokronológiai vizsgálat folyt.

1. Alaprajzi vázlat az átépítés előtti állapotról

Az eredeti templom egyhajós, egyenes záródású templom volt sekrestyével, torony nélkül. A templomnak nincsenek és korábban sem voltak támpillérei. A szentély négyzet alaprajzú. Keleti és déli falán gótikus, mérműves ablak nyílik, de a keleti alsó része be van falazva. A keleti falon a padlásszintet négykaréjos, kőkeretes körablak világítja meg. A szentélyt magasan ívelt, gótikus keresztboltozat fedi. A bordaprofil trapéz alakú, orra keskeny. A zárókövet középen rozetta, négy oldalán karéjos szélű levelek díszítik. A bordák ívelt oldalú gúla alakú, sokszögű konzolokról indulnak. A déli szentélyfalban nagyméretű, csúcsíves ülőfülke, mellette téglalap alakú falfülke található. A keleti fal északi részén kőkeretes szentségfülke, mely szamarhátívesen záródik, futólevelekkel és keresztrozásával. A sekrestyébe csúcsíves ajtó vezet. A sekrestyét csúcsíves dongaboltozat fedi. A diadalív csúcsíves, párkányát lemez és rézsűkkel kísért félhomorlat alkotja. A hajó déli falában keletre egy félköríves falfülke (korábbi kapu?), középen csúcsíves, élszedékes bélletű, befalazott kapu található. Déli ablakai az 1968–70-es átépítés során nyerték csúcsíves formájukat, előtte szegmentívesen záródtak, amely a belső felől ma is látszik. A hajót újkori

csehsüvegboltozat fedi. A hajó nyugati fele modern kiegészítés karzattal. Az elbontott nyugati homlokzaton csúcsíves kapu nyílt, melynek hengertagos-homorlatos bélletprofilját 1955-ben felmérték (PÚ SR, V 4483). A kapu fölött körablak, fölötté hét hatkaréjos nyílásból álló rózsablak helyezkedett el (vö. Nagysáros, plébániatemplom). A nyugati homlokzat fölött újkori huszártorony ült.

Korábban a templomot a XVI. század elejére datálták (SPS), de ezt a legújabb vizsgálat a XIV. század elejére módosította. Részletformái (szentélyboltozat, az elveszett rózsablak, talán a szentély déli ülőfülkéje is) közeli rokonságban állnak a nagysárosi plébániatemplommal. Mivel ennek datálása a XIV. század elejére esik, és Zsebefalva is szerepel a pápai tizedjegyzékben, ez a datálás elfogadható.

IRODALOM

CSÁNKI I. 315.

TÓTH S. 1910, 500.; 1912, 689.

ULIČNÝ 1990, 376–377.

MEZŐ 2003, 160.

NÓGRÁDY 2022, 493–494.

- ← 2. A templom délkeletről
- 3. A templombelső nyugatról
- 4. Szentélyboltozat a zárókövel
- 5. A szentély északkeleti konzola

SPS III. 507.

DIVALD 1999, 305.

PODOLINSKÍ, Štefan: Župčany, <http://apsida.sk/c/1393/zupcany> (2018–19)

HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš: *Kostol Nanebovzatia Panny Márie, architektonicko-historický výskum č. ÚZPV 409/1, Župčany*. November 2019. <https://zupcany.sk/wp-content/uploads/2020/01/dokumentacia-krov-Zupcany.pdf>

ALAPRAJZ PÚ SR, V 4482, Juráková, 1955

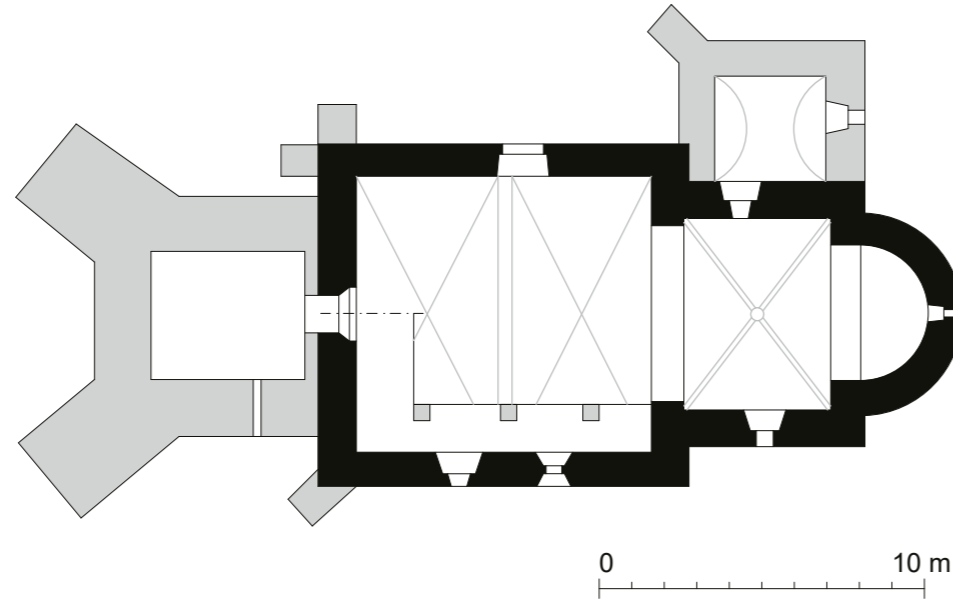
SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 1.3.26–28., 2.3.35., 2.5.78., 2.5.87., 2.7.28., 2.7.37., 2.8.117.

ZSEGNYE

Sáros; Segnye, 1948-ig Žegňa; Žehňa,
Szlovákia
ismeretlen titulusú
plébániatemplom (ma evangélikus)
egri püspökség

A falu neve régi szláv eredetű szóval
irtványt jelent (Kiss L. II. 815.).

1. Periodizált alaprajzi vázlat
2. A templom összképe északnyugatról

3. A templom délről archív
felvételen (MÉM MDK,
Fotótár, 10.428 N)

Uličný szerint akár a XI. század előtt is létezett (ULIČNÝ 372.), de a forrásban

1284: határjárás során a hasonnevű patak említése (DL 1172; ÁUO IX. 389.; Reg.Arp. II/2–3. 339. no. 3321.; vö. ULIČNÝ 2951.j.).

A XIV. század elején az Aba nb. Györkey ági Zsegnyei Bodon fia Miklós szerepel (ULIČNÝ 372., pl. 1337: AOkl. XXI. 362, no. 631. és 369. no. 644.).

1332: plébánosa 7 garas pápai tizedet fizet (Vat. I/1. 206.).

A templomhoz a XVI. (Mencl) vagy a XVII. században (SPS) torony és sekrestye épült. A hajó kora barokk boltozatot kapott. 1872-ben restaurálták, 1898-ban új oltárral látták el. A XX. század első felében a hajóban betonkarzat épült. 1967-ben megújították az oltárteret, 1975-ben renoválták.

Az eredeti templom egyhajós volt, félköríves szentéllyel és szentélynégyyszöggel. Támpillérei az északnyugati sarkon merőlegesek, a délnyugatin, a hajó nyugati sarkain és a sekrestye északnyugati sarkán átlósak; ezek mind utólagosak lehetnek. Az apszis keleti tengelyében félköríves záródású, rézsús bélletű ablak. Az apszist félkupola fedi. A szentélynégyyszög déli ablaka nagyméretű, félköríves. A szentélynégyyszöget bordás keresztboltozat fedi. A bordaprofil trapéz alakú, a zárókő rozettával díszített, négy oldalán emberi arcok. A konzolok gúla alakúak, tetejüket fejlemez zárja. A délkeletin emberi arc látszik. Valamennyi kőfelületen követ imitáló vakolat van, alatta esetleg további részletformák rejtőznek (Mencl maszokokról írt, ma csak egy látszik). Az északi falban parabolaíves, élszedett ajtó vezet a sekrestyébe (ezt Mencl és az SPS XVI. századnak írja),

melyet kelet-nyugati irányú dongaboltozat fed (Mencl így jelöli, de az 1955-ös felmérés és az SPS-ban közölt alaprajz észak-délinek jelzi). A sekrestyének az apszishoz hasonló ablaka van, de mivel erről Mencl nem ír, lehet, hogy restaurálás eredménye. A diadalív csúcsíves, párkánya vastag lemezből áll. A hajó déli falán két nagyméretű, félköríves ablak, északon modern, téglalap alakú ablak nyílik. Déli kapuja csúcsíves, élszedett, de Mencl leírása és rajza szerint háromkaréjos végződésű volt, és béléte is tagoltabb (ez utóbbit talán a mai kapukeret takarja el; vö. PÚ SR, Z 3619/1). A szentély és a hajó falát ívsoros párkány zárja, de ez nem eredeti (ugyanazt találjuk a hajó betonkarzatán is). A hajót kétszakaszos, barokk élkeresztboltozat fedi. A hajó nyugati falában befalazott, szegmentíves ajtó. A torony alsó szintjét résablakok, a felsőt tágas, félköríves ablakok törik át, a nyugati fölött körablakkal. A templom

Divald szerint végig falképekkel volt díszítve (ld. részletesen a függelékben). (A PÚ SR 1961-es fotója, 240726, c.n. 11420 valójában Zsegrán készült.) Keresztelőmedencéjét ma Kassán őrzik. Az innen származó sírkő a XIV. század első felére tehető.

A korábbi szakirodalom a XIII. század közepére datálta (Mencl, SPS). Az alaprajz valóban régies, és ehhez illik a keleti, román stílusú ablak is. Ugyanakkor a szentélynégy-szög boltozata közeli rokona a nagysárosi plébániatemplom sekrestyéjének, így a XIV. század elejénél korábbra nem tehető. A pápai tizedjegyzék korában a mai templom magja már állhatott.

4. A templom keletről

5. A templombelső nyugatról →

IRODALOM

CSÁNKI I. 315.

TÓTH S. 1910, 500-501.

ULIČNÝ 1990, 372-373.

GAJDOŠ, Ján: *História obce Žehňa a prilahlých obcí.*

Prešov: Obecný úrad Žehňa, 2008.

NÓGRÁDY 2014, 423.

NÓGRÁDY 2022, 619-620.

MYSKOVŠZKY 1894, 404.

TÓTH S. 1912, 689.

MENCL 1937, 328., 346-347.

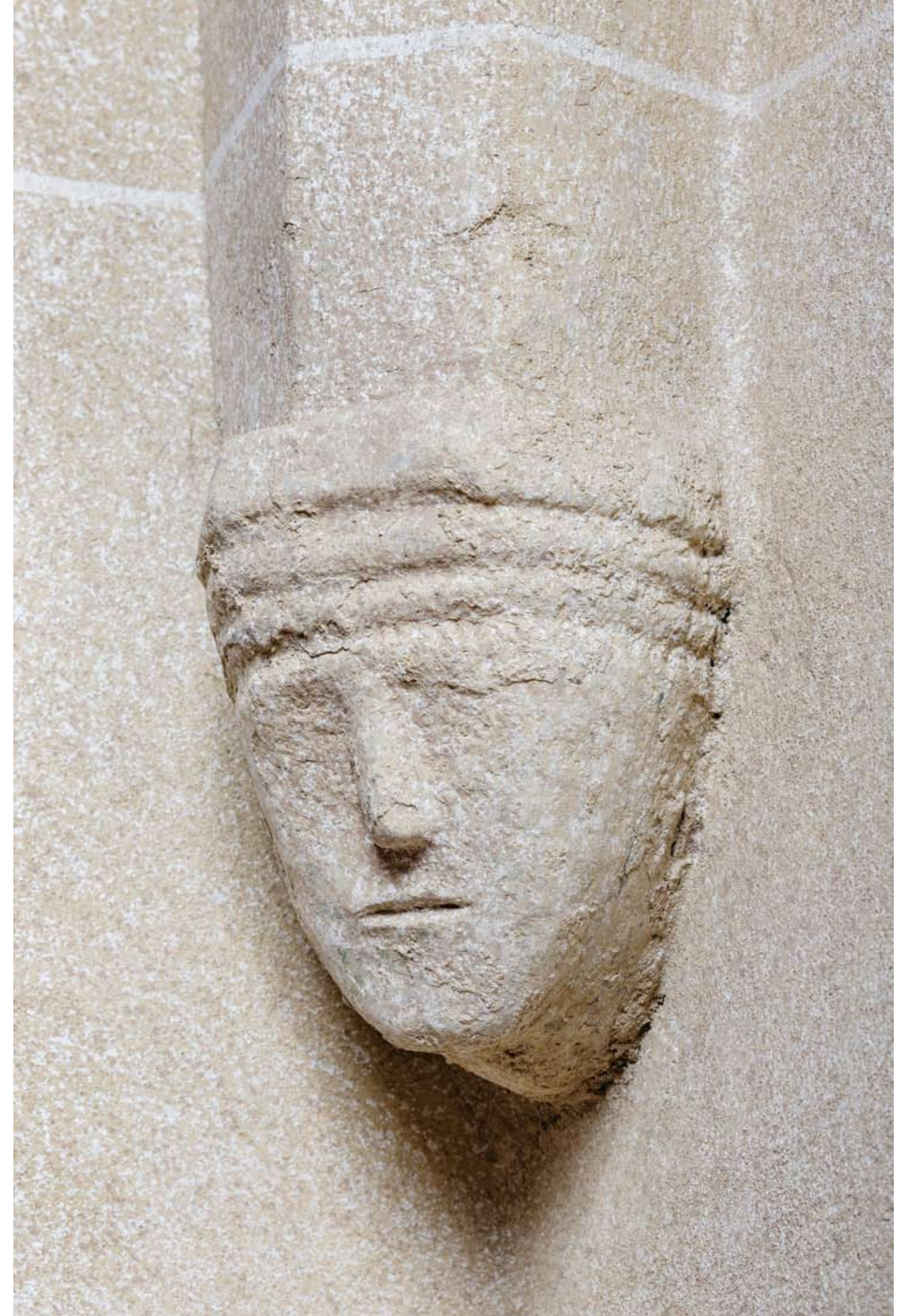

6. A szentély záróköve
 7. A szentélynégyyszög északkeleti konzola
 8. A szentélynégyyszög délkeleti, figurális konzola →

SPS III. 489.
 MM 1987, 336–337., 339., 821.
 DIVALD 1999, 305.
 LÁNGI József: Köpönyeges Mária középkori és barokk ábrázolásai a lónyai református templomban feltárt freskó ürügyén, in: *Kép, képmás, kultusz* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár 16). Szerk.: Barna Gábor, Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2006, 50–64.: 57., 328. 18. kép.
 GOMBOSI 2008, 144.
 LÓVEI 2009, I. 232., II. 162., 914. kép
 PODOLINSKÍ, Štefan: Žehňa, <http://apsida.sk/c/12221/zehna> (2014)
 ALAPRAJZ PÚ SR, V 4481, Hocmanová, 1955; Z 3619, Mendl
 SZÖVEGKÖZTI KÉPEK 2.1.35., 2.2.7., 2.4.104., 2.8.121., 2.9.69., 2.9.71.

Kovács Gergely

Fejezetek a műemlékvédelem Szepes és Sáros vármegyei tevékenységéből (1872–1920)

A történelmi Magyarország északi határán fekvő, egymással szomszédos Szepes és Sáros vármegye hosszú ideje fontos szerepet tölt be a művészettörténet-írásban. Részint azért, mert a térségben a középkor óta nagyszámú építészettörténeti emlék maradt fenn, ami pedig biztosan másképp alakult volna a műemlékvédelem szerepvállalása nélkül.¹ Az épített örökség megóvására irányuló törekvés – korántsem véletlenül – éppen akkoriban kezdett szárba szökkenni, amikor a régió gazdasági és kulturális tekintetben felfelé ívelő pályára állt. A Szepességben Mária Terézia uralkodásával kezdetét vette a bányászat és általa a vármegye újbóli fellendülése. Ebben az is közrejátszott, hogy 1772-ben visszakерült hazánkhoz az 1412-ben Luxemburgi Zsigmond által II. Ulászló lengyel királynak elzalogosított tizenhárom város.² A Magyar Királyságból történt kiszakadásuk – e különös történelmi epizód – olyan egyszerű regény ihletője lett, mint Krúdy Gyula *A podolini kísértet* című műve. Egyházi, oktatási ügyekben ugyancsak fejlődés tapasztalható e korszakban; 1776-ban létrejött a szepesi és a rozsnói püspökség, a II. József által szervezett községi iskolarendszer pedig kedvező hatást gyakorolt Sáros vármegye népességének következő generációira.³ De a társadalmi élet, valamint a közművelődés terén is komoly előrelépések történtek. Kaszinókat, egyesületeket alapítottak, színház épült Szomolnokon (1803) és Iglón (1905),⁴ emellett 1885-ben útjára indult a *Szepesi Lapok* című hetilap, illetve a *Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, amelynek 1886-os évfolyamában a választmány közzétett egy felhívást a megye épített örökségének védelme és fenntartása érdekében.⁵

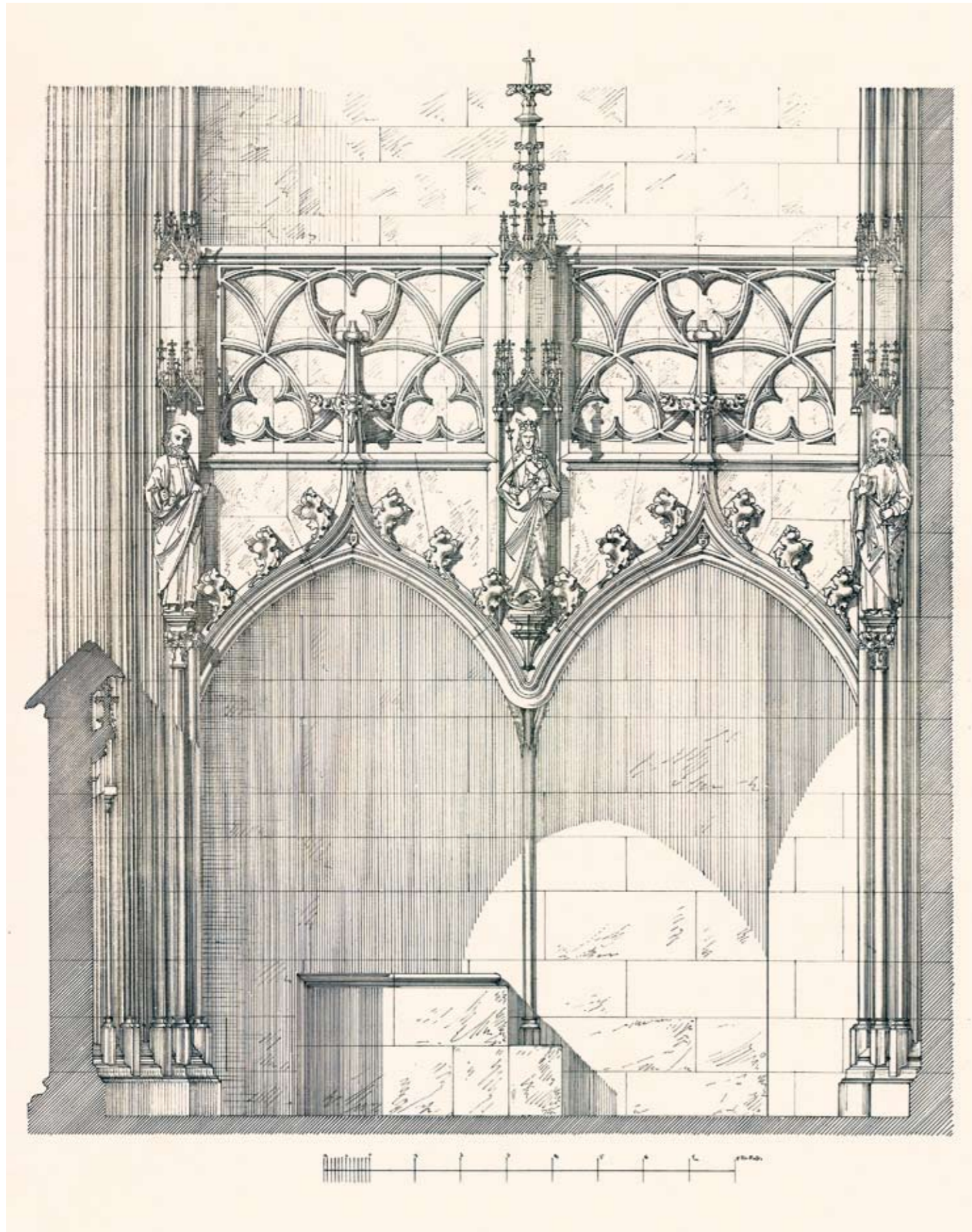
A térség műemlékei – elsősorban várai – a kezdetektől fogva feltűnnek a magyar festészet történeti tájbrázolásain. Történelem és táj összekapcsolódása a XVIII. századra vezethető vissza, s utóbbi minden esetben valamely emlékszerű

architektúra jelenléte miatt válik történetivé.⁶ Szepes és Sáros várai több romantikus és akadémikus tájképfestőt megihlettek: id. Markó Károly Csorsztin és Nedec várát (1820), Molnár József Thököly Imre késmárki erősségét (1858), Ligeti Antal a szepesi várat (1871) festette meg.⁷ 1833-ban a szepességi Korompán született Gundelfinger Gyula,⁸ aki két tájképén ugyancsak Szepes várát, egy harmadikon pedig Szinye-Lipóc vidékét ábrázolta az ún. Mersevár romjaival.⁹ Ahelyett, hogy az épület pontos dokumentálására törekedtek volna, a környezet szerves részeként megjelenő várak ábrázolásával a művészek célja a történelmi színtér hitelesítése volt. Ismerünk azonban a konkrét városkép, épület vagy épületcsoport valóságghú megörökítésére törekvő vedutákat.¹⁰ Amikor 1860–1861-ben Thomas Ender elkísérte mérnök fiát a kassai-oderbergi vasút építési munkálataira, útja során kétszázhusz akvarellt festett Felső-Magyarország jeles épületeiről.¹¹ Távlati képei között megtaláljuk Lőcse látképét, a kakaslomnici Berzeviczy-kastélyt, a nagyóri vár összképét a parkból szemlélve vagy épp a szepeshelyi káptalant Szepes várával.¹² Az itt felsoroltakhoz hasonló illusztrációkkal látták el a korszak folyóiratait, honismertető kiadványait. 1781-ben indult útjára a pozsonyi *Ungarisches Magazin*,¹³ amit olyan – szepesi és sárosi emlékek litográfiáival ellátott – periodikák követtek, mint a *Vasárnapi Ujság*, az *Ország Tükre* vagy az összesen huszonegy kötetet számláló *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen*, amelynek szepességi fejezetében Hány Gyula¹⁴ épületábrázolásai (pl. Lőcse templomai és a Thurzó-ház, a késmárki harangtorony) is helyet kaptak.¹⁵

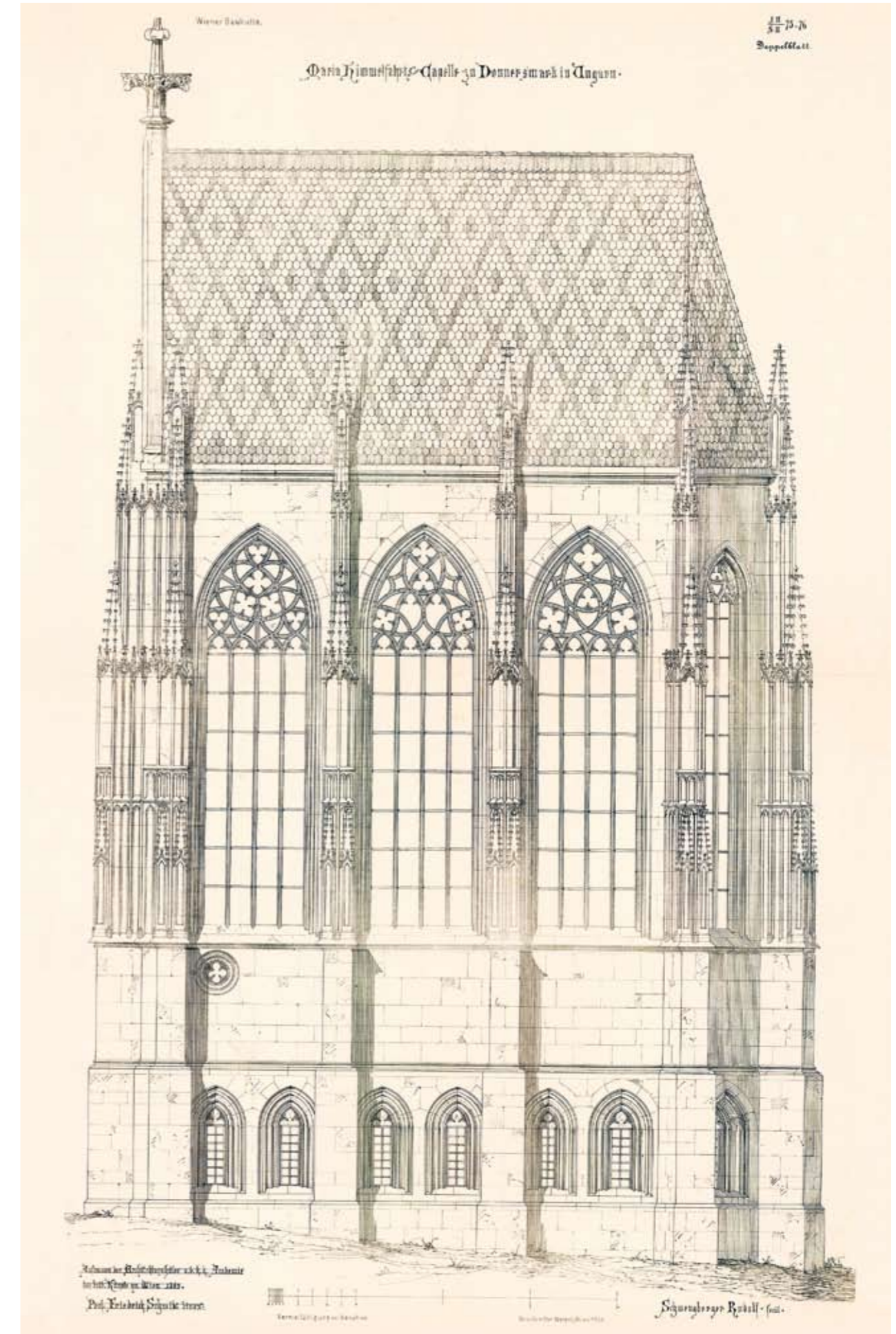
Mikor a műemlékvédelem tevékenységének történetét vizsgáljuk, a helyreállítások mellett a dokumentálásról is szólnunk kell, mert ennek köszönhetően alkothatunk legalább megközelítőleges képet számtalan, azóta elpusztult vagy átépített épületről. Mindez nélkülözhetetlen alapot képez a művészettörténeti szintézisek, katalógusok megírásához, ezért érdemes lehet egy külön tanulmányban összefoglalni jelenlegi tudásunkat annak a munkának egy részé-

1. Falképtörödek a komlóskeresztesi evangélikus templom szentélyében

2. A csütörtökhelyi kettős kápolna felső kápolnájának karzata
(MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 225)

3. A csütörtökhelyi kettős kápolna déli homlokzata
(MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 226) →

ról, amely nélkül a régió Árpád-kori építészetéről is kevesebbet tudnánk. Mivel az egy szem Kavocsán kívül Szepes és Sáros az első bécsi döntést (1938) követően nem került vissza hazánkhoz, 1920-ban megszűnt az intézményes magyar műemlékvédelem érdemi tevékenysége a Felvidéknek ezen a részén. És bár az a fajta értékmérés, amit mások mellett a Teleki László Alapítvány végez, úgyszintén a műemlékvédelem kategóriájába tartozik, az itt következő dolgozat az alapítástól 1920-ig terjedő korszakot vizsgálja, nem tárgyalva a csehszlovák, majd a szlovák műemléki hivatalnak mind a mai napig jelentős eredményeket felmutatni képes működését.

A KEZDETEK (1846–1872)

Túlzás nélkül állítható, hogy Sáros az első pillanattól fogva meghatározó helyszíne a magyar műemlékvédelemnek. 1846-ban Kassán és Eperjesen rendezték meg a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társaságának VII. vándorgyűlését, amelynek elnöki tisztjét a vármegye alispánja, gróf Andrássy György, az alelnököt Pulszky Ferenc táblabíró töltötte be. A résztvevők megtekinthették Fejérváry Gábor eperjesi régiséggyűjteményét,¹⁶ ám ennél is fontosabb, hogy ez volt az első alkalom, amikor a szervezet építészettörténeti emlékek helyszíni tanulmányozását is beiktatta a programjába, ráadásul a tapasztalatok alapján konkrét javaslatot tett a védelmük érdekében.¹⁷

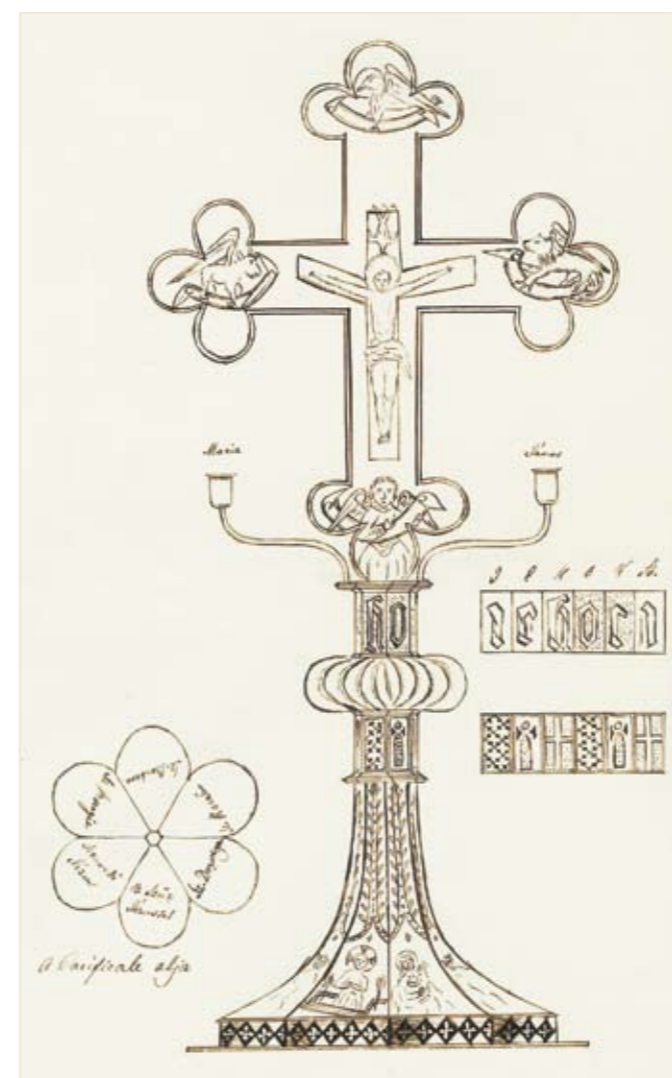
Ez a példa is azt mutatja, hogy különböző szervezetek, illetve magánszemélyek eltökélt igyekezete már a hazai intézményes műemlékvédelem megalapítása előtti időkben lehetőséget teremtett épített örökségünk megismerésére és megóvására. Sokat tettek mindezzért a bécsi Képzőművészeti Akadémia (*Akademie der bildenden Künste*) építész-hallgatói: Steindl Imre, Schulek Frigyes és Schulcz Ferenc. Mindhárman tagjai voltak a tanáruk, Friedrich von Schmidt körül 1862-ben létrehozott, két évvel később a Wiener Bauhütte nevet felvevő önképzőkörnek; ennek keretében a tanítványok szünidei felméréseket szerveztek középkori és reneszánsz épületek dokumentálására.¹⁸ Ezek a kiszállások főként a Habsburg koronához tartozó területeket érintették Tridenttől Észak-Rajna-Vesztfáliáig, és olyan emlékeket is felkerestek, mint a münsteri dóm vagy a prágai óvárosi híd-torony.¹⁹ Nem tudhatjuk pontosan, mennyiben járult hozzá Steindlnek esetleges lobbitevékenysége ahhoz, hogy a társaság Magyarországra is eljutott, mindenesetre 1863-ban dokumentálták a bártfai Szent Egyed-templomot és a csütörtökhelyi kettős kápolnát²⁰ (2–3. kép), a következő évben pedig az eperjesi Rákóczi-házat. Ezen kívül csupán a kassai Szent Mihály-kápolnát²¹ és Vajdahunyad várát²² tekin-

tették meg, ami újfent rávilágít a szepesi és a sárosi emlékeanyag jelentőségére. A bécsi hallgatók felmérései alkalmával magas színvonalú, pontos, a korszak kívánalmainak maximálisan eleget tevő rajzok születtek, melyek közül a csütörtökhelyiek a kettős kápolna 1869-es leégése előtti állapotát rögzítették.

A Bach-korszak idején, 1853-tól 1860-ig a Habsburg Monarchia államigazgatási rendszerében a bécsi Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale felelt a hazai műemlékügyért. 1856–1860 között lovag Siemanowszky Maximilian megyei előljáró volt a szepességi közigazgatási terület konzervátora, majd 1859-ben az intézmény levelező tagjává választotta Wenzel Merklast, a lőcsei evangélikus gimnázium tanárát,²³ aki alapvető munkákat közölt többek közt a Szent Jakab-templomról és a szepeshelyi prépostsági templomról.²⁴ Elsőként vizsgálta a lőcsei főoltár mesterének és keletkezési idejének kérdését, melynek során Veit Stoss műhelyének tulajdonította és 1508-ra datálta azt. Annak ellenére, hogy mind az attribúció, mind a keltezés hosszú időre viták keresztjüzebe került, némely megállapítást pedig felülírta a művészettörténet-írás,²⁵ Merklas tevékenysége megkerülhetetlen a térség középkori templomait illetően. Irodalmi munkásságának méltatása mellett meg kell említeni, hogy az 1850-es években ő készítette a szomszédos Liptó megyei Németlipcse templomának főoltárát.²⁶

1860-ban megszűnt a Central-Commission magyarországi illetékessége. A műemlékügy előmozdítását – korlátozott hatáskörben – a Magyar Tudományos Akadémia Archaológiai Bizottsága vállalta magára, amely két évvel korábban alakult, és az ásatások, kutatások eszközését, a szakértők utaztatását, a különféle régiségek összegyűjtését, illetőleg a publikációs tevékenységet tartotta legfontosabb feladatának.²⁷ A testület 1865. május 25-én Henszlmann Imrét a Sáros megyei Osztrópatakra küldte, hogy vegye szemügyre az előző hónapban megkezdett, római kori aranytárgyakat felszínre hozó ásatást. Helyszíni szemléje alkalmával a Kassáról Lőcsére vezető út mentén fekvő, fontosabb középkori templomokat is megtekintette, és tartalmas beszámolót írt a látottakról. Az eperjesi Szent Miklós-templomról, kiváltképp pedig a kisszebeni plébániatemplomról közölt épületleírása meglehetősen részletes, a kőfaragványokra és a szárnyasoltárokra is kitér, nem mellőzve a kvalitatív értékelést, valamint a kassai dóm hatásának számbavételét. A hétársi templomot „az idő rövidsége miatt” nem vizsgálhatta meg, azonban szóbeli tudósítás nyomán egyszerű elrendezésűnek, „mégis faragott kőből csinosan építettnek” írta le.²⁸

A sárosi mellett a szepesi emlékeanyag is hamar bekerült a formálódóban lévő magyar műemlékvédelem látókörébe. Az első között figyelt fel rá Rómer Flóris, aki nem publikált a térség középkori építészetével foglalkozó összefogla-

4. A poprádi pacifikále – Rómer Flóris rajza (MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 515. no. 103.)

ló munkát, sem annak valamelyik jeles épületét bemutató monografikus cikket, ellenben több olyan témával (pl. fal-festészet, ötvösművészet) foglalkozott, amelyek fontos példáit őrizi e régió. Bardoly István által mutatózott jegyzetfüzeteinek tanúsága szerint két ötnapos utat tett a Szepességben 1871. május 16–20., valamint október 29. és november 2. között²⁹ [ld.: Függelék]. Átlagban négy helyszínt keresett fel egy nap, Zsegrára és Poprádra pedig később is visszatért. E kötetlen anyaggyűjtés keretében középkori templomokat, kisebb számban várakat keresett fel, illetve Késmárkon a múzeumba is ellátogatott. Az útja során teleírt füzetek Rómer pozitivistá szemléletmódjának hű lenyomatai, s természetek adatot tartalmaznak az épületek korabeli állapotára vonatkozólag.³⁰ Többnyire címszavakra szorítkozó leírásait vázlatrajzok kísérik. Sok esetben felskiccelte az alaprajzot,

de a rihnoi kápolnáról, valamint a szlatvini templomról délnyugati nézetrajzot is készített, leggyakrabban azonban a részleteket: a bordaprofilokat, ornamenseket, mérműveket, feliratokat, évszámokat rögzítette. Visszatérő elemként tűnik fel a szárnyasoltárok vázlatrajzai a táblaképek ikonográfiai meghatározásával (pl. Felka, Mária-oltár; Malompatak, Szent Margit-oltár, Mária-oltár, Szent Miklós-oltár; Szepesszombat, Mária-oltár),³¹ míg Zsegrán, 1871. november 1-jén a freskók elhelyezkedését és azonosítását is feltüntette a belső falnézeteken. A Duhon János plébános, valamint káplánja, Gurszky János fáradságos munkája árán ekkorra már teljes egészében kibontott falképdíszről³² elsőként Vajdovszky János adott hírt.³³ Ikonográfiai meghatározásai megegyeznek a Rómer által leírtakkal.

Rómer rögtön a következő évben visszatért e vidékre. Az öt évvel korábban alapított Magyar Történelmi Társulat 1872-es szepesi vándorgyűlése során négy bizottság alakult a helyi levéltárak felkutatására. Ezek közül a Márkusfalvi Bizottság ún. régészeti albizottságába került a neves régész-szel és barlangkutatóval, Nyáry Jenővel, ami azt jelentette, hogy nem (kizárólag) írott forrásokot, hanem „műrégészeti és műépítészeti tárgyakat és emlékeket kutattak”, főként Márkusfalván, illetve a szomszédos Iglón.³⁴ Helyszíni szemlékre 1872. szeptember 9. és 16. között került sor.

A fent említetteken kívül két további tételt ismerünk a Rómer-hagyatékából, ami Szepes vármegye épített örökségét érinti. Az egyik Svábfalva, Gánóc, Lándzsásótfalu (Szent-andrás), Poprád és Felka templomaira vonatkozó információkat tartalmaz, a jegyzeteléshez használt lapok tetején 1888. júliusi dátumokkal.³⁵ A Rómer-jegyzőkönyvekben tapasztaltakhoz hasonló felfogásmódról tanúskodó, ceruzával írt megjegyzések bizonyára a helyszínen, a szerző halála előtti évben készültek. A felkai templomról alaprajz, távlati kép és részletrajzok születtek, sőt, Rómer a *canonica visitiók* és a *historia domusok* releváns adatait is összegyűjtötte. Továbbá nemcsak az egyes épületekről, hanem például a poprádi pacifikáléről (4. kép) és a kehelyről, avagy a felkai pasztofóriumról és a monstranciáról is értekezett,³⁶ az utóbbiról pedig egy tisztázott műleírást is közölt [ld.: Függelék].

A másik tétel egy cédulaanyag, ami helyszíni feljegyzések helyett az egyes szepességi emlékekre vonatkozó tudnivalók összegyűjtése: történeti adatokat, illetve rövid épületleírásokat tartalmaz, némely lapok bal alsó sarkában a „Világkiállítás jegyzőkönyve” megjegyzéssel.³⁷ Találunk itt elpusztult épületet dokumentáló leírást is. Ruszkin temploma kapcsán például a következőket olvashatjuk: „Ruszkinócon szepesi módra a templom kéthajójú, a boltozat két oszlopon nyugszik. A szentély újabb, két lépcsővel a hajónál magasabb. A déli oldalon van átmeneti korszakból kapuzat, a tagok alig kivehetők, de két oszlopocskára még épen áll. A keresztelőkút

igen csinos; van egy régi miseruha is, de ennek közepe is meg van újítva.³⁸ Ennél fontosabb azonban az oltárok, még inkább a liturgikus berendezési tárgyak, klenódiumpok (pl. batizfalvi kehely, szepesbélai monstrancia) leírása. Úgy tűnik, ebben az esetben az ötvösművek iránt élénken érdeklődő Rómer gyűjtésével van dolgunk. Harmadmagával ő válogatta ki az 1867-es párizsi világkiállítás magyar anyagát a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeiből (1869-től az intézmény Érem- és Régiségtárának őreként tevékenykedett),³⁹ ugyanakkor az általa összeállított katalógusban Lőcse, Eperjes, Bártfa, Zboró és Szepeshely egyes műemlékeihez, régiségeihez kapcsolódó archív források, illetve tárgyi emlékek felsorolása is megtalálható.⁴⁰ A tervezetthez képest jóval kevesebb szepesi és sárosi műkincs kapott helyet az 1873-as bécsi világkiállításon. Noha a képzőművészeti anyag összeállításáért felelős kormánybiztos,⁴¹ Henszlmann Imre lelkiismeretesen járta a vidéket,⁴² és igyekezett minél több XIV–XV. századi faragvány, illetve ötvösmű kölcsönzését lebonyolítani, erőfeszítéseit nem koronázta siker. Saját bevalása szerint ígéretekert nyert ugyan, de tárgyakat nem.⁴³

INTÉZMÉNYES KERETEK KÖZÖTT (1872 után)

Amikor Pauler Tivadar vallás- és közoktatásügyi miniszter 1872. április 4-én kelt rendelete értelmében megalakult a Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága (MIB, 1881-től 1949-ig Műemlékek Országos Bizottsága – MOB),⁴⁴ lehetőség nyílt hazánk épített örökségének intézményes keretek között történő felkutatására és megóvására.⁴⁵ A szervezet elsődleges feladatául határozta meg azon történeti épületállomány feltérképezését, amelynek védelmére törvényt kívántak alkotni. Ehhez a munkához a bizottság kütagokat toborzott. Valamennyi vármegyébe felkérő levelet küldtek azoknak a papoknak, lelkészeknek, tanítóknak, akiknek ismerték „hazafias buzgalmát s a hazai régészet terén eddig is kifejtett tevékenységét”, és arra kérték őket, szedjék listába a térségükben előforduló műemlékeket.⁴⁶ Sáros megyéből Herfurth József eperjesi evangélikus gimnáziumi tanárt, Szepesből Mayer Károly (?) korompai evangélikus lelkész, Vajdovszky János szepesolasi plébánost, Still Pál lőcsei prépostot és a bethlenfalvi Koós Róbertet kérték fel, akik közül Still és Vajdovszky kisvártatva együttműködéséről biztosította a hivatalt. Előbbi válaszelevelében tételesen felsorolta a lőcsei Szent Jakab-templom középkori oltárait, liturgikus berendezési tárgyait és síremlékeit;⁴⁷ azét az épületét, amely monográfiájának⁴⁸ megírása során a prépost saját történeti adatgyűjtéseivel, szóbeli közléseivel és szervező tevékeny-

ségével segítette Henszlmann Imrét.⁴⁹ A MOB előadójának könyve az MTA Archaeologiai Bizottsága Magyarországi régészeti emlékek (*Monumenta Hungariae Archaeologica*) című sorozatának harmadik köteteként jelent meg, amit Myskovszky Viktor Bártfa-monográfiája követett.⁵⁰ A vizsgált régió jelentőségét, műemléki-építészettörténeti értékeit hűen példázza, hogy a híres „monumenták” öt kötetéből kettőt Szepes, illetőleg Sáros központi településének és középkori-reneszánsz építészetének szenteltek.⁵¹ Jóllehet, a Felvidék dominanciájában, a korai műemlékvédelemben betöltött meghatározó szerepében egész biztosan közrejátszott, hogy sokkal közelebb helyezkedik el a fővároshoz, mint az építészettörténeti szempontból nem kevésbé jelentős, azonban jóval nagyobb kiterjedésű Erdély. Ráadásul az alapítók legtöbbje (Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold, Rómer Flóris, Pulszky Ferenc, Myskovszky Viktor) felső-magyarországi születésű volt.

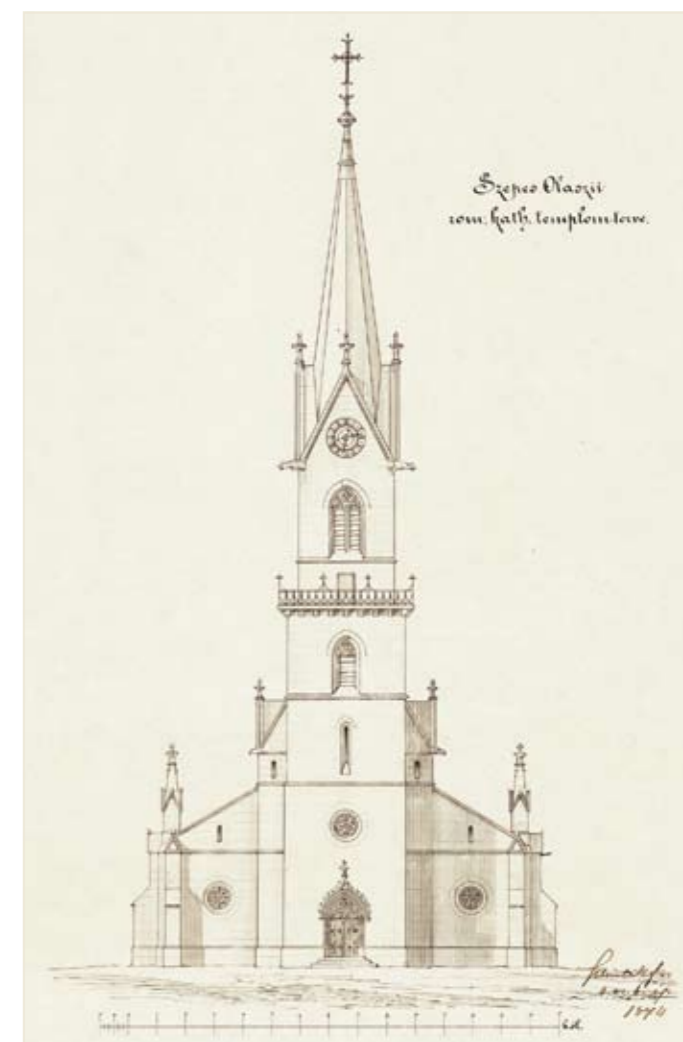
Visszatérve a kütagok munkájához: 1874-ben Still Pál a lőcsei, illetve a szepesszombati plébániatemplom leírását és rajzait,⁵² Vajdovszky János pedig Árva és Liptó mellett Szepes vármegye „emlékszerű régi” templomainak lajstromát küldte el a MOB-nak.⁵³ A szepesolasi plébános munkássága szempontjából fontos megemlíteni, hogyan nyilatkozott róla Henszlmann egy évvel korábban: „előbb a szepesi seminariumban mint tanár alkalmazva, több évi szünet után a szepesi régi emlékek tanulmányozására használt fel, és a vidéken száznál több emléket lajstromozott. Igen kívánatos volna e szakférfit megnyerni, hogy kutatási eredményeit a magyarországi műemlékek ideiglenes bizottságával közölje, és lajstromainkat gazdagítsa és kiegészítse.”⁵⁴ A bizottságnak küldött listája egy Árva és tizenöt Liptó megyei mellett nyolcvannégy szepesi templomot tartalmaz, és az egyházmegye, valamint – a legtöbb esetben – a kegyúr meghatározása előtt az építés évszázadát és a stílus meghatározását is feltünteti.

Az épített örökség felmérésével párhuzamosan a magyarországi műemlékjegyzék összeállításának igénye is felmerült. Az első, 853 emléket tartalmazó lajstromot Fridrich István miniszteri segédfogalmazó állította össze 1872-ben egy miniszteri előterjesztés függelékéül, mintegy negyven publikáció felhasználásával. Ebben a listában kilenc sárosi és tizenkét szepesi épület szerepel.⁵⁵ Erdemes összevetni ezt a két számot és egymáshoz való arányukat a soron következő, a történelmi Magyarország középkori – nagyjából I. Károly koráig épült – emléktárából áttekintő lajstromokkal. 1875. október 30-án Geduly Ferenc benyújtotta a MOB-nak a „magyarországi román és átmeneti stílusban épült műemlékek” jegyzékét, amelynek megírására két héttel (!) korábban kapott megbízást.⁵⁶ Ebben egyetlen Sáros vármegyei épület sem található, Szepesből viszont nyolc templomot is összegyűjtött. A következő két jegyzék Henszlmann Im-

re nevéhez fűződik. Azok között a magyarországi ókeresztény, román kori és átmeneti stílusú (vagyis jellemzően a XIV. század első évtizedeinél korábbi) műemlékek között, amelyeket 1875-ig megismert, öt Sáros és tizennyolc Szepes vármegyeit találunk.⁵⁷ Az 1885–1888 között összeállított, immár a műemlékek osztályozását is megkísérlő, továbbá a gótika és kisebb mértékben a XVI–XVII. század emlékeire egyaránt kiterő jegyzékben az arány újfent közelít egymáshoz. Szepes vármegye 30 műemléke között 3 elsőrendű, 3 jó másodrendű, 17 másodrendű, 1 harmadrendű és 6 kategorizálatlan, Sáros vármegye 26 emléke között 2 jó másodrendű, 9 másodrendű, 1 jó harmadrendű, 11 harmadrendű és 3 kategorizálatlan szerepel.⁵⁸ Ezekből az adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a XIX. század utolsó harmadában jóval több Árpád-kori – vagy legalábbis annak tartott – templomot ismertek a Szepességben, mint Sáros területén, ráadásul az előbbi térség emléktárákat magasabb minőségűnek ítélték. A sárosi műemlékek száma az 1885–1888-as jegyzékben – az 1875-öshöz és az 1876-oséhoz képest – újfent megközelítette a szepesiekét, ami annak köszönhető, hogy a szerző itt már a későbbi korszakok épületeit is figyelembe vette. Ezen a csoporton belül nagy számban található a régióra oly jellemző, ámbar majd’ minden esetben harmadrendűként kategorizált görögkatolikus fatemplomok. Henszlmann Honi műemlékeink hivatalos osztályozásában a korábbi jegyzékekhez képest jóval hosszabb leírásokat közölt az épületekről, kitérve azok részleteire (faragványok, falképek, oltárok, liturgikus berendezési tárgyak), ismert történeti adataikra, valamint arra, hogy kik foglalkoztak velük korábban, és milyen publikációk születtek az adott emlékről. Datálásai pontosabbak, és ahol lehetséges, feliraton alapulnak. A térség műemlékeinek száma pedig idővel még tovább bővült: Gerecse Péter 1906-os jegyzéke több mint száz olyan települést említ mind Sáros, mind Szepes megyéből, ahol műemléki értékkel bíró épületet talál.⁵⁹

Az ideiglenes bizottság létrejöttével a műemlékek megismerése mellett immár a megőrzésükre is több lehetőség nyílt. Az alapítással szinte egy időben vette kezdetét a szepesolasi plébániatemplom szervezett keretek között történő helyreállítása, amely a korai munkák közül egyfajta esettanulmánynak tekinthető.

1873. június 10-én Vajdovszky János levélben értesítette a hivatalt, hogy a templom tetőzetének helyreállítása rövidesen megkezdődik. E munkálatok tervei nem a korszak számára irányadó stílszerűség követelményeinek megfelelően készültek: az épületet új „olasz lapos tetővel” látták volna el, a plébános szavaival élve „mintha egy középkori vaspáncélos lovag fejére sisak helyett hálósípkát akarnánk feltenni”. Emellett a szentély huszártornyát is szerették volna eltávolítani.⁶⁰ A baljós előjelek miatt Vajdovszky levélben értesítette

5. A szepesolasi plébániatemplom tervezett nyugati homlokzata – Schulek Frigyes restaurálási terve (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 7744)

az előző évben felállított bizottságot a tervben foglaltakról, és arra kérte a testületet, hogy hivatalos úton figyelmeztesse a helyreállítás költségét kiutalványozó Pénzügyminisztériumot annak veszélyeire. Mivel a templomot már akkor a középkori Magyarország egyik legjelentősebb emlékének tartották – mindenekelőtt a Szepességben viszonylag ritkának mondható álbazilikális elrendezése⁶¹ okán –, a MOB eleget tett a plébános kérésének. Jelentéstétel végett Schulek Frigyeset küldték a helyszínre,⁶² majd 1874-ben Krivácsy István, a korábbi tervet elkészítő építőmester – kártalanítását követően – elállt a helyreállítástól, így a restaurálást a bizottság vette át, amely rögvest megbízta Vajdovszkyt a munkálatok vezetésével.⁶³

1874. március 8-án Schulek betérjesztette helyreállítási tervét, valamint az ahhoz kapcsolódó öt rajzot⁶⁴ és a költségvetést. A meglévő tetőt műszakilag és a stílszerűség tekinte-

tében egyaránt hibásnak vélte, mivel túlságosan megterhelte a boltozatot, lapos formája pedig idegen volt a gótika természetétől.⁶⁵ Ugyanakkor a korábban elfogadott terv Schulek szerint még rosszabb összképet eredményezett volna, ezért a tető helyreállításakor azt tartotta irányadónak, hogy 1.) az ne kerüljön közvetlen érintkezésbe a boltozattal, 2.) a főhajó fölött a gótikus stílusnak megfelelő háromszöget képezzen, továbbá 3.) a szegélyén elhelyezett csatornák által távol tartásuk a csapadékot az épület falaitól.⁶⁶ Noha a költségvetésben foglaltak az állagvédelmi munkák fedezetét jelentették, Schulek a templom átfogó purista restaurálását, így a XIX. század első harmadában épült, rossz állapotban lévő nyugati torony kiépítését is szem előtt tartotta. A nyugati homlokzat sarkaira fiatornyokat, a szamárhátíves záródású, kúszólevelű timpanonnal rendelkező kapu két oldalára és fölé mérműves körablakokat, a felső szintek ablakai elé ugyancsak neogótikus körácsokat, a második és a harmadik övpárkány közé galériát tervezett. A szerkezetet karcsú, magas toronysisakkal koronázta volna, alsó sarkain vízköpőkkel díszítve (5. kép).

A helyreállítás Vajdovszky János vezetésével, mindazonáltal a korabeli intézményi és jogszabályi háttér miatt a bizottság szakfelügyelete nélkül zajlott. 1875 tavaszán, a tető eltávolítását követően egy középkori Kálvária-falkép került felszínre a főhajó déli homlokzatán. A plébános május 13-án beszámolt a MOB-nak a freskóról,⁶⁷ amelynek ikonográfiai jelentősége abban áll, hogy a misztikus Keresztrefeszítések közé tartozik, hiszen a keresztfát életfaként jeleníti meg: „A keresztfa paradicsomfa-formában van festve. Krisztus keze mintázott villaágon függ, a keresztből minden oldalra kisugároznak voluták természetes levelekkel s gránátalma-gyümölcscsel. E voluták virágkelyheiben angyalok lengenek, kiknek ketteje iratszalogot tart, ketteje pedig a szenvedő Üdvözítő kezét átkarolja [...] A kereszt alatt némileg még kivehető személycsoportozat áll.”⁶⁸ Vajdovszky az angyalok mondatszalogjainak a szövegét is lejegyezte, majd lemásoltatta Myskovszky Viktorral a falfestményt, amelynek ikonográfiaja kapcsán Zsegra templomának Élő Kereszt freskóját⁶⁹ említhetjük. Kizárólag archív forrás, Storno Ferenc 1877-es akvarellje alapján ismerjük azt a Jessze fájával kombinált Kálváriát, amely a keresztfát ugyancsak az élet fájaként ábrázolta, és amely egykor a soproni Szent Mihály-templom nyugati tornyának déli homlokzatát díszítette⁷⁰ (M1). Bár nem tudhatjuk, hogy a Vajdovszky által említett „személycsoportozat” a kereszt alatt pontosan kiket takar, e misztikus Keresztrefeszítések gyakori szereplője Egyház és Zsinagóga (*Ecclesia et Synagoga*), akiknek a jelenléte Szepesolasziban sem zárható ki.⁷¹

A templom helyreállítása 1875-ben befejeződött – a freskó újfent tető alá került.⁷² Vajdovszky a műszaki szempontok

mellett a stíluszisztaság megvalósítására is nagy hangsúlyt fordított, ezért a mellékhajók ablakait neogótikus stílusúakra cseréltette, míg a szentélyeit innsbrucki üvegfestményekkel díszítette.⁷³ A torony restaurálására viszont nem került sor, pedig az Abaúj Megyei Magyar Királyi Építészeti Hivatal elkészítette hozzá a terveket. A MOB 1877-ben Steindl Imrének adta ki azokat megbírálásra, egyúttal megbízta az építész az addigi munkák helyszíni szemrevételezésével és véleményezésével.⁷⁴ 1878. június 17-én készült jelentésében Steindl kiemelte, hogy a helyreállítás következtében létrejött állapot eltér attól, amit Schuleknek a bizottság által jóváhagyott tervei előírnyoztak. A huszártorony nem a megfelelő helyre, hanem a szentély keleti végére került, a támpillérek végződéseit pedig gazdagabba faragták. Az ablakművek formája és kiosztása egyaránt eltért a tervezettől, ahogy a tető is alacsonyabb lett a Schulek által elképzeltnél. Steindl fontosnak tartotta a torony stílszerű kiépítését, hangsúlyozva, hogy annak okvetlenül műegytemi kollégája tervei szerint kellene megvalósulnia.⁷⁵ Erre azonban nem került sor.

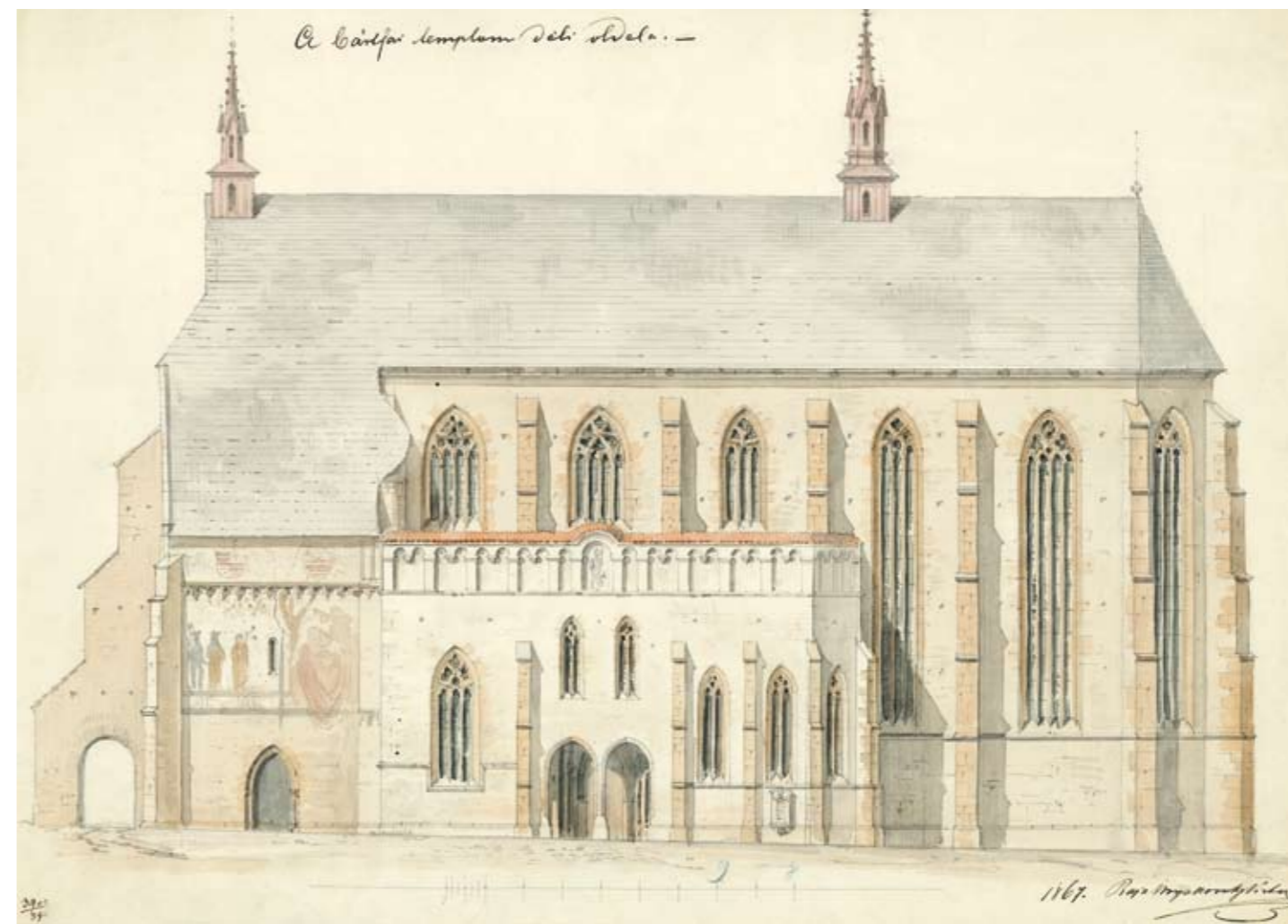
A szepesolaszi templom restaurálásának történetén keresztül érzékelhetővé válnak a korabeli helyreállítások körülményei és legfőbb jellemzői. Éles megvilágításba kerül a kezdetleges és gyenge intézményi háttér, ugyanis törvényi szabályozás hiányában a bizottság nem vehetett a kezébe egy ehhez hasonló ügyet, csupán közbenjárhatott az illetékes minisztérium(ok)nál, önálló döntési jogkör híján csak javaslatot tehetett a felújításra. Mindez a – mai értelemben vett – tervezés és a kivitelezés különválását eredményezhette, következőképp a helyreállítás során a tervben foglaltaktól markánsan eltérő eredmény születhetett. De a bemutatott példa a térség és műemlékállománya jelentőségének is pontos lenyomata. A templom olyan értéket képvisel, amelynek megóvása érdekében a MOB és Schulek nagy erőket mozgósítva, azonnal sikra szállt. Ezzel együtt az ügy előmozdításához nagy szükség volt egy olyan nagy tudású és eltökélt, helyi összekötő kapcsolatra, mint Vajdovszky János. Végezetül e példán keresztül ráláthatunk a purizmus elveinek érvényesülésére, amelyek a régió számos épületének sorsát meghatározták.

A XIX–XX. század fordulóján már többen megfogalmazták a stíluszisztaságra törekvő helyreállítások kritikáját.⁷⁶ Ezekből a cikkekből kiderül, hogy Szepes és Sáros vármegyében már a bizottság megalapítása előtt történtek ilyen szemléletű beavatkozások, és azoknak a száma 1872 után megsokszorozódott. Myskovszky Viktor és fia, Myskovszky Ernő, valamint Divald Kornél hivatkozott írásaiban egyaránt kimondatik, hogy a jellemzően gótikus stílusú szepesi és sárosi templomok felújítása folyamán eltávolítottak egy sor értékes reneszánsz, illetve barokk részletet, majd

historizáló darabokkal pótolták azokat. Ez történt a lőcsei plébániatemplom XVII. századi orgonájával, a bártfai Szent Egyed-templom főoltárával vagy a toporci templom festett famennyezetével. A purista restaurálást általában az ingó műemlékek, illetve egyes épületrészek esetében indokolhatta pusztán esztétikai elvárás, vagyis a stílszerűség igénye. Ilyen példa a szepeshelyi XV. századi oltárszobrok durva átfestése, ami kizárólag azért történt, hogy még jobban megfeleljenek a XIX. század középkoreshményének. Egy teljes épület átépítésére többnyire akkor került sor, amikor tűzvész vagy másmilyen pusztítás következtében kellett azt felújítani.

Myskovszky Viktor 1878. április 24-én levélben értesítette a hivatalt, hogy a két nappal korábban kitért tűzvész során Bártfa több műemléke komoly károkat szenvedett,⁷⁷ majd április 25-én a helyszínrre utazott, hogy részletes jelentést készítsen a történetekről. E szerint a ferences templom

6. A bártfai Szent Egyed-templom déli homlokzata a Steindl Imre tervezte restaurálás előtt – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 30700)

berendezése, a vízbástya, valamint az óratorony teljesen leégett. A Szent Egyed-templomnak a fedélszéke mellett huszártornyai is elpusztultak, az északi és főleg a déli oldal támpillérei súlyosan megrongálódtak, továbbá a boltozaton és a hajófalon – különösen a koronapárkány alatt – repedések mutatkoztak. A városházát ellenben megkímélte a tűzvész.⁷⁸

Ugyanezen év december 29-én Steindl Imre előterjesztette a plébániatemplomról írt állapotfelmérését és helyreállítási javaslatát.⁷⁹ Véleménye szerint az épület állapota már a tűzvész előtt aggasztó volt, és pedig a kevéssé tökéletes építési mód, illetve a rossz minőségű építőanyagok miatt.⁸⁰ Myskovszky beszámolójához képest megjegyzi, hogy az ablakművek mellett a koronapárkány is erősen rongált, hiányos. Legsürgősebb feladatként némely belső pillérek, valamint a külső pilaszterek megerősítését (egyes részek javítását és kiváltását), a szentély falainak a boltindításig történő lebontását, majd újraépítését, illetve a hajóboltozat és a főpárkány javítását jelölte meg. Mindezek költségét 34 000 forint 62 krajcárban, míg a teljes körű, stílszerű helyreállítását 57 000 forintban állapította meg. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1879. szeptember 26-án megbíz-

7. A bártfai Szent Egyed-templom a Steindl Imre tervezte restaurálást követően (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 012.115P)

ta Steindlt a részletes helyreállítási tervek és a költségvetés kidolgozásával, hozzátéve, hogy a restaurálásra fordítandó összeg nem haladhatja meg a 32 400 forint 62 krajcárt.⁸¹ A munkálatok azonban lassan és nehézkesen haladtak.⁸² Az elkészült terv elbírálásával a bizottság 1881. szeptember 24-én Szumrák Pálnak adott megbízást, aki szerint az építész „kiváló szakismerettel és gonddal”, valamint a takarékosági szempontokat figyelembe véve oldotta meg a feladatát. Utóbbival a MOB nem értett egyet teljesen, ezért meghatározta azokat az elodázhatatlan teendőket, amelyeket a helyreállítás semmiképp sem hagyhatott figyelmen kívül.⁸³ Ez viszont a tervezet újbóli „engedélyeztetését” tette szükségesé, amelyre 1885-ben, Khuen Antal pozitív bírálatát követően került csak sor.⁸⁴

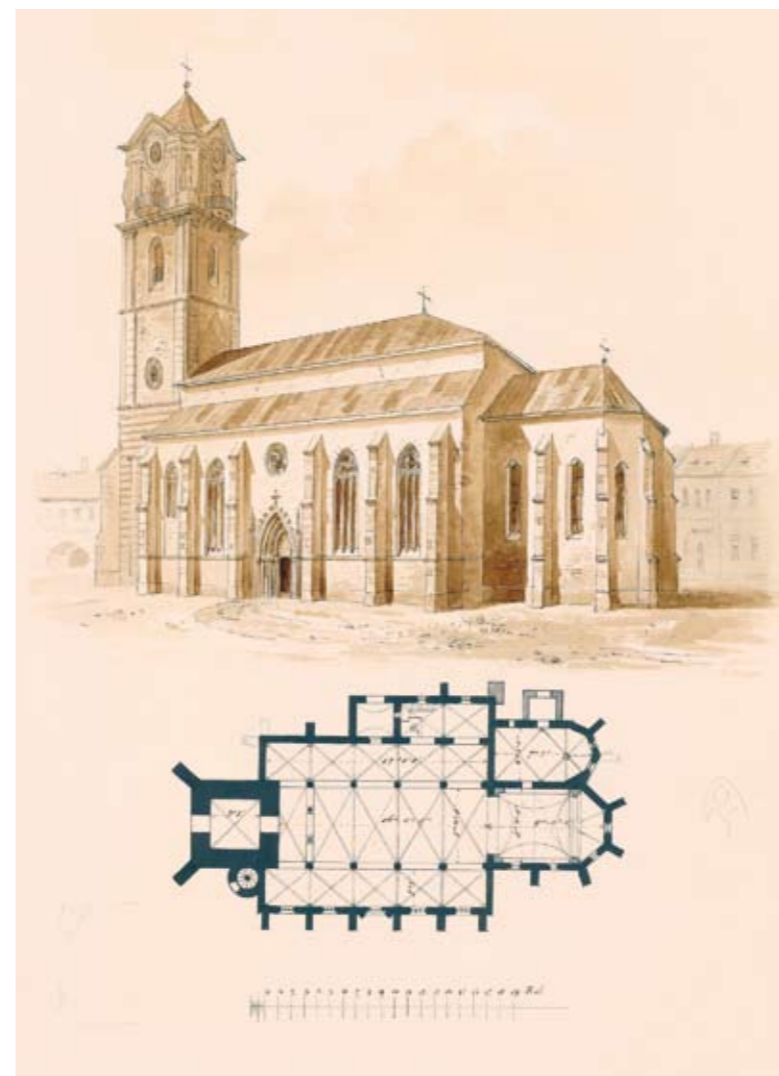
A felújítás során, 1886 áprilisában középkori falképek kerültek elő az északi mellékhajó keleti záradékfalán, amelyeket addig hat méterre fedett⁸⁵ (M2). Myskovszky Viktor április 19-én Bártfára utazott, hogy beszámolót írjon a freskókról, amelyhez egy vázlatot is mellékelte az ikonográfiai meghatározásokkal,⁸⁶ majd a következő hónapban Linhard Vilmos rajztanár színes tusrajzot készített a teljes fal felületéről.⁸⁷ Utóbbin az ábrázolások inkább vázlatosak, viszont jól érzékelhető az aktuális állapot – a hiányok és a repedések. Egy krisztológiai–mariológiai ciklusról van szó, amely négy

sorban elrendezve, balról jobbra és letről felfelé haladva az alábbi 13 jelenetből áll: 1.) Angyali üdvözlés, 2.) Vizitáció, 3.) Jézus születése, 4.) Királyok imádása, 5.) Jézus bemutatása a templomban, 6.) Menekülés Egyiptomba, 7.) Tizenkét éves Jézus a templomban, 8.) Kánai menyegző, 9.) Feltámadás, 10.) Mennybemenetel, 11.) Pünkösöd, 12.) az apostolok szétoszlása, 13.) Mária koronázása. A Műemlékek Országos Bizottságának küldött jelentésében Myskovszky I. Károly korára datálta a templom legkorábbi vakolatrétegén megfestett együttest, mindenekelőtt stílusa, technikája, a ruharedők és az ornamentika, a festett architektúra „romanizáló” jegyei, valamint az AVE GRATIA PLENA felirat *maiusculái* alapján. És bár ilyen jellegű közvetett forrásból kiindulva nem tanácsos keltezésbe bocsátkozni, annyit megjegyezhetünk, hogy a keretek Linhard tusrajza által megfogható, négykaréjos motívumokkal terített mustrája, illetve indaornamentikája inkább némileg későbbi korszakra jellemző megoldás.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1898. május 28-án 13 677 forint 3 krajcárnyi összeget engedélyezett a templom építési bizottságának a helyreállítás befejezéséhez, ami már a délnyugati torony kiépítését is magában foglalta.⁸⁸ Steindl munkájának értékelésekor fontos támpontot adhat Myskovszky Viktor akvarellje, ami még az 1878-as tűzvész előtt készült, és az épület déli homlokzatát ábrázolja⁸⁹ (6–7. kép). Láthatjuk, hogy a délnyugati torony kiépítése mellett a kapuelőcsarnok toronyszerű felmagasítása is megtörtént. Továbbá feltűnnek a rajzon az 1873-ban Myskovszky által tervezett,⁹⁰ ám öt évvel később leégett huszártornyok, illetve a torony déli falának – ma már nem látható – homlokzati falfestményei: két címerpajzs alatt a három magyar szent király és Szent Kristóf.⁹¹

Szintén tűzvész (1869) következtében építették újjá a csütrötkhelyi kettős kápolnát, ami nem mehetett volna végbe a helyi minorita közösség által szervezett adománygyűjtés nélkül. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 1896-ban engedélyt adott a helyreállításra, Steinhausz László pedig megszerezte a kápolna Bécsben őrzött eredeti terveit. A Szezhlo Ottó és Schulek Frigyes vezette rekonstrukció 1899–1901 között valósult meg.⁹²

A pusztulást követő stílszerű restaurálások leggyakrabban a templomok tornyait érintették. Iglón a plébániatemplom 1849-ben ágyúval szétlőtt tornyát ideiglenes sisakkal látták el⁹³ (8. kép), majd Steindl Imre tervei szerint került sor az újjáépítésre. Az 1894-ben befejeződött munkálatok⁹⁴

8. Igló plébániatemploma az ideiglenes toronysisakkal – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2745)

9. Eperjes plébániatemploma a barokk toronysisakkal – Myskovszky Viktor akvarellje (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2117)

eredményeképp „önálló építészeti teljesítmény mivoltában” is invenciózus,⁹⁵ gazdagon díszített, nyolcszög alakú, neogótikus toronysisak készült kőrácsokkal és fiatornyokkal, sarkain az evangélisták baldachinos szobraival.⁹⁶ Hasonló folyamat ment végbe Eperjesen. A Szent Miklós-templom hagyma alakú, barokk sisakkal koronázott tornyának átépítés előtti állapotát tükrözik Myskovszky Viktor 1878-ban készült rajzai⁹⁷ (9. kép). A kassai rajztanár már négy évvel ezt megelőzően is járt a helyszínen, és a következőket írta: „A templom meglehetősen jó karban van, csak a torony sisakja már igen rongált, s azért ezen toronysisak stílszerű renovációját a város elhatározta, és az illető tervet Dr Henszlmann Imre úrhoz véleményadás miatt fel is küldte, van remény, hogy a jelenleg oly stylelles és zopf toronysi-

sak helyett nemsokára stílszerű toronysisakot nyerend ezen több tekintetben érdekes műemlékünk.”⁹⁸ 1886-ban a templomot villámcsapás sújtotta. Ekkor – az iglói gyakorlathoz hasonlóan – ideiglenesen lapos, gúla alakú sisakot, míg a templomtest bádogtetőt kapott,⁹⁹ ami megvédte az épületet a következő évben tomboló tűzvésztől.¹⁰⁰ A templom felújítása egyre időszerűbbé vált. Tornyának Schulek Frigyes tervezte helyreállítása 1902–1903, befejező üteme 1905–1906 között zajlott.¹⁰¹ Noha a nyugati homlokzat némely barokk részletét meghagyta, egyértelműen a torony gótikus stílusát igyekezett hangsúlyozni azzal, hogy az eredeti kőrácsos ablakok között húzóódó övpárkányt vakmértműves frízzel díszítette. Az új, gúla alakú, galériával és a négy sarkán egy-egy fiáléval ellátott toronysisak a bártfaihoz hasonló.¹⁰²

MYSKOVSZKY VIKTOR
(DOKUMENTÁCIÓS) TEVÉKENYSÉGE

A XIX. század utolsó évtizedeiben Bártfa szülötte, az eddig is sokat emlegetett Myskovszky Viktor foglalkozott a legtöbbit Szepes és Sáros vármegye műemlékeivel. Az 1862–1866 között a budai József Polytechnikumban folytatott építészeti tanulmányait a bécsi polytechnikumban fejezte be, és ezzel egy időben Friedrich von Schmidt előadásait is hallgatta a Képzőművészeti Akadémián.¹⁰³ 1867-ben a bártfai rajziskolában vállalt tanári állást, de még ugyanebben az évben a körmöcbányai állami reáliskola ábrázoló geometria- és rajztanára lett. Innen is hamar továbbállt, hiszen 1868-tól egészen 1897-es nyugdíjba vonulásáig a kassai állami reáliskolában dolgozott.¹⁰⁴ A tanítás sosem vonta el a figyelmét teljes mértékben az épített örökségtől és a „műrégiségektől”. 1863-tól jelentek meg a hazai középkori és reneszánsz építészettel foglalkozó, saját rajzaival illusztrált cikkei a *Vasárnap Ujságban* és egyéb periodikákban. Ekkor már ismerte a régiségek iránt érdeklődők széles táborát,¹⁰⁵ Henszlmannal pedig – házassága révén – rokon kapcsolatba került.

Ilyen előzmények után nem csoda, hogy rögvest a bizottság megalakulását követően az intézményes magyar műemlékvédelem szolgálatába állt. Bár vázlatkönyvei tanúsága szerint a korábbi években Budán, Esztergomban, Pécsen és a Dunántúl további településein is megfordult, 1872-től a felső-magyarországi emlékek szisztematikus dokumentálásának szentelte munkásságát. Könyöki József és Arányi Lajos mellett ő volt e korai időkben a bizottság egyik legaktívabb (kül)tagja, aki évtizedeken átívelő tevékenysége során a teljes Felvidéket bejárta. Helyszíni felvételeinek rögzítése céljából mindig vitt magával egy vázlatfüzetet, tisztázott toll- és tusrajzait, akvarelljeit viszont Kassán készítette el e skiccek vázlatok alapján, illetve itt töltötte ki a hivataltól kapott törzsíveket. E nyomtatványokon meghatározott kérdésekre kellett választ adni az épület alakját, méreteit, anyagát, stílusát, állapotát, feliratait, faragványait, falfestményeit és történeti adatait illetően. Myskovszky minden esetben leírta az emlék alaprajzát, felépítményét, a templom hosszházának és szentélyének magasságát, valamint utóbbi záradékharmát. Arra is rendszeresen kitért, hogy bazilikális elrendezésű épületről vagy csarnoktemplomról van-e szó, emellett külön csoportként kezelte a Szepesség kéthajós templomait.¹⁰⁶ Mindenhol felvette a szükséges méreteket, és nagy hangsúlyt fektetett a feliratok lejegyzésére. Henszlmann Imre 1878. június 25-én őt kérte meg, hogy másolja le a lőcsei Szent Jakab-templom Thurzó-síremlékeinek feliratait, mivel nagy szüksége volt azokra monográfiájához.¹⁰⁷ Tegyük hozzá mindehhez, hogy bármennyire is hiánypótló jelentőségű az a dokumentációs anyag, amit neki köszönhetünk, Myskovszky epigrá-

fiai munkásságába meglehetősen sok pontatlanság és hiba csúszott.¹⁰⁸ A történeti adatok összegyűjtése során általában Wagner Károly munkáira¹⁰⁹ és a kassai egyházmegye névtárára (*schematismus*)¹¹⁰ támaszkodott, de a kassai és a bártfai levéltárban is előszeretettel kutatott.¹¹¹

Amint elkészült néhány emlék dokumentációjával, elküldte őket a bizottságnak, amely soron következő ülésén megállapította a díjazásukat. Myskovszky, az emléksanyag összetételének megfelelően, főleg középkori templomokat, valamint várakat keresett fel. A legtöbb felmért épülete „csúcsíves stylű” volt, de kiemelt figyelmet szentelt a Felvidéken, különösképpen Szepes és Sáros vármegyében nagy számban fennmaradt reneszánsz emlékeknek,¹¹² például a héthársi, a berzevicei és a kisszebeni templom Raguzai Vincének tulajdonított déli kapujának, illetve egyéb részleteinek.¹¹³ Stílusmeghatározásai során igyekezett megragadni a romanikából a gótikába, illetőleg a gótikából a reneszánszba való átmenetet; utóbbi egyik legplasztikusabb példája a bártfai városházáról készített leírása.¹¹⁴ A XVII. századi késő reneszánszt követő korszakok örökségét – a korszaklelemnek megfelelően – figyelmen kívül hagyta. A barokkhoz való viszonyulásáról mindent elárul a lapispataki római katolikus templom mellékoltárának feliratához fűzött megjegyzése, amely felirat „az 1768 dik évet jelzi, oly korszakot, amidőn a monumentális művészet formái egészen elkorcsodtak, s rococo ízléstelen formákat nyertek. Ezen szerencsétlen korszakból való a templom többi oltára is, s műbeccsel teljességgel nem bírhatnak.”¹¹⁵

A MOB 1872-ben tizenöt kassai rajzot vásárolt Myskovszkytól, amelyek a bizottsági ülés jegyzőkönyve szerint „nagy szorgalommal és pontossággal” készültek.¹¹⁶ Ugyanebben az évben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felvidéki épületek dokumentálásával bízta meg a rajztanárt. Rajzai és a kitöltött törzsívek – négy fotó kíséretében – 1874. április 1-jén jutottak el a hivatalhoz.¹¹⁷ A felmért épületek között néhány gömöri és abaúji mellett kizárólag szepesieket és sárosiakat találunk [ld.: Függelék]. Már ezek a korai anyagok is pontos képet festenek szerzőjük dokumentációs módszereiről, szemléletéről. Amint az a törzsívekre lejegyzett helyszíni megfigyeléseiből kiolvasható, Myskovszky az egyes faragványok stílusmeghatározásakor többször is a „magyar jelleg” kifejezést használta. Ekképp írta le a bártfai városháza oroszlánal viaskodó Sámson-faszobrárt,¹¹⁸ avagy a késmárki plébániatemplom szentélyének bajszos férfit megjelenítő gyámkövét.¹¹⁹ A művészet- és az építészettörténet emlékeinek különféle nemzetkarakterológiai jegyekkel, fogalmakkal történő leírása meglehetősen jellemző volt a korszakra, és nemcsak annak viselettörténeti kutatására. Idézzük Huszka József 1892-ben született beszámolóját az erdélyi Maksa templomának elpusztult Szent László-

10. A szepesbélai plébániatemplom déli homlokzata – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4499)

ló-legendájáról: „Nagyon nevezetes ethnografikus jelenség, hogy a Moldovából betörő kunok feje szakasztott mai oláh típus, különösen moldovai. E vonást a többi székely képeken nem vettem észre, s ha megvan, nem oly nagyon szembezőkő, mint itt.”¹²⁰

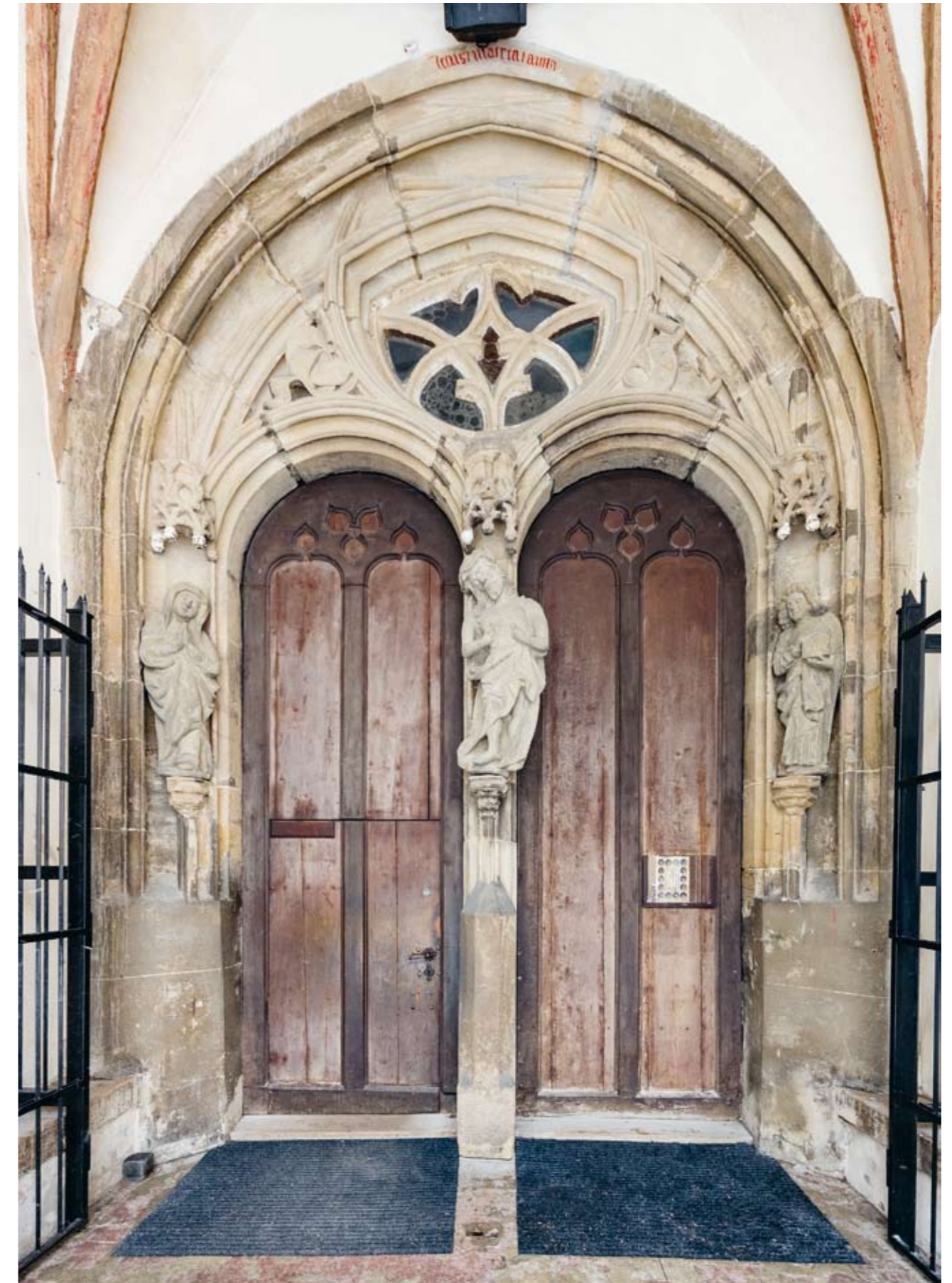
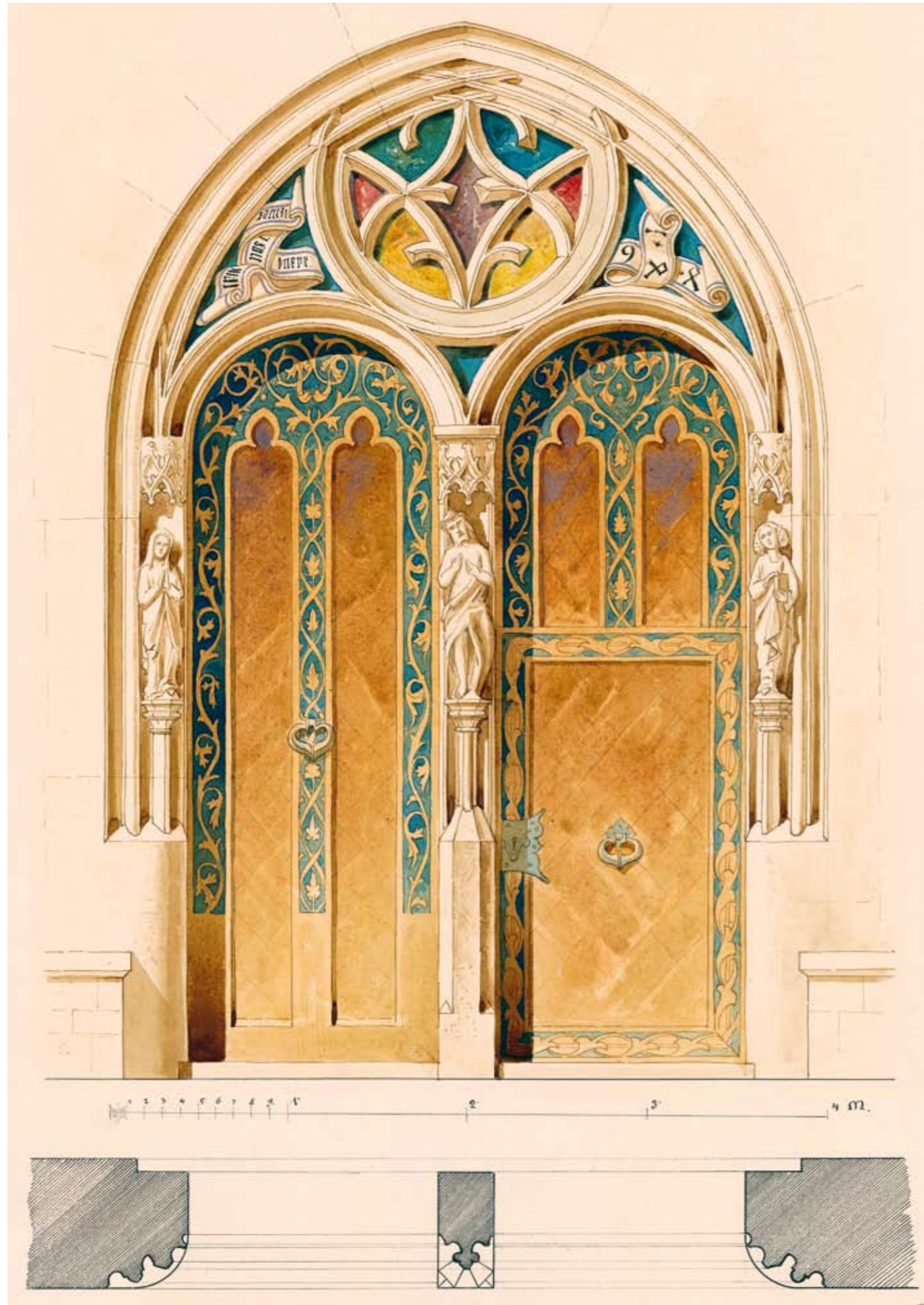
Myskovszky a következő időszakban nem megrendelésre dolgozott, hanem maga alakította ki felmérései útvonalát, és temérdek épületet dokumentált. 1875–1876 folyamán négy beadványt nyújtott be a hivatalnak¹²¹ [ld.: Függelék], amelyekben az abaúji, a gömöri, a tornai és a zempléni térség mellett abszolút többséget alkottak Szepes és Sáros vármegye műemlékeinek felmérései. Rajzai nélkülözhetetlen forrásul szolgáltak a történelmi Magyarország épített örökségének feltérképezését épp csak megkezdő MOB számára, ám a legtöbbjük színvonala és pontossága hagy némi kívánnivalót maga után. Szóltunk már az iglói plébániatemplom távlati képéről,¹²² amelyről nehezen állapítható meg, milyen típusú tető fedti a hosszházat; ahogy az ablakok mérműzáradékainak formái sem egyértelműek, különösen

a déli kapu feletti körablak esetében. Ugyanez elmondható a szepesbélai templom déli homlokzati rajzáról¹²³ (10. kép), az eperjesi felmérés viszont a kőrácsok megörökítése szempontjából is gondosan kidolgozott munka¹²⁴ (11. kép). Igló kapcsán a másik hibát a törzsíven találjuk, ugyanis Myskovszky szerint a déli kaputimpanonban Szűz Mária az Atyaisten jobbán jelenik meg,¹²⁵ miközben Krisztus általi koronázásáról van szó. A dombormű ikonográfiája a kapuról készült rajzon is félreérthető, hiszen a Megváltó nem emeli fel a kezét, továbbá hiányzik a Szentlélek galambja.¹²⁶ Az ilyen jellegű pontatlanságok mellett meg kell említenünk, hogy mind a növényi, mind a figurális ornamenseket megörökítő munkái erősen idealizálóak. Jól megfigyelhető mindez az eperjesi déli mellékszentély evangélistaszimbólumokkal díszített záróköveinek és a három magyar szent király alakját hordozó konzolainak rajzán¹²⁷ (12. kép), csakúgy, mint a kisszebeni déli kereszthajó figurális gyámköveit bemutató felmérésén.¹²⁸ Ezek a naiv, néhol joviális arcok nem adnak vissza túl sokat a művek valódi karakteréből.

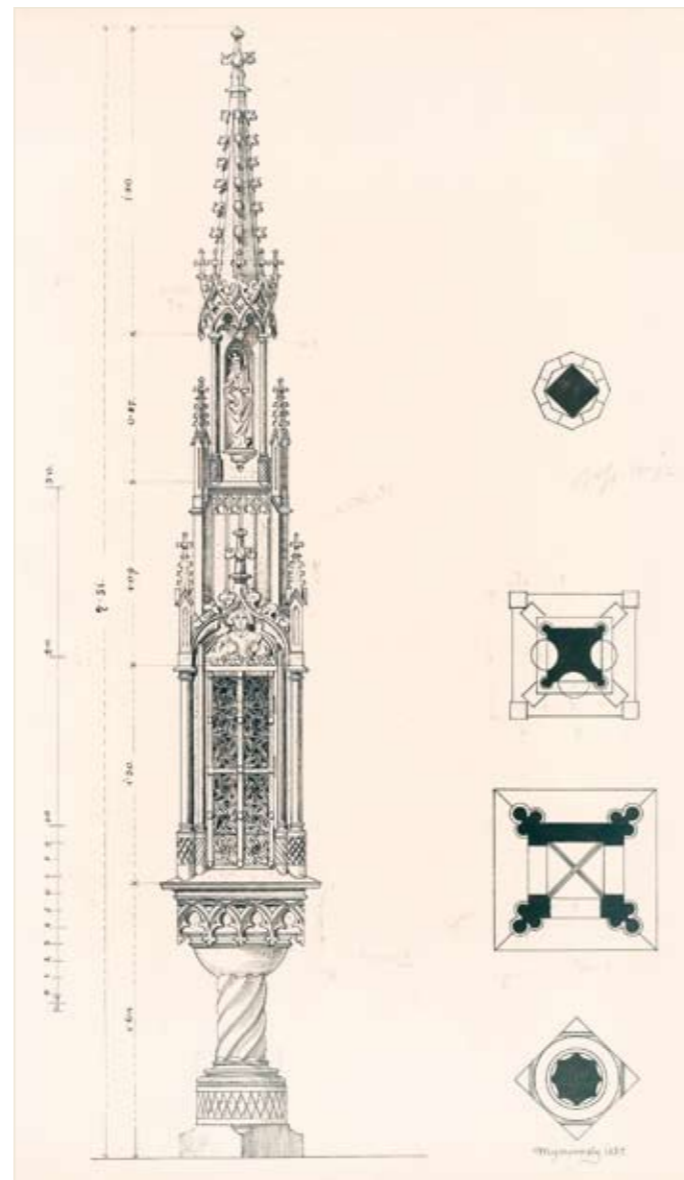
← 14. A késmárki plébániatemplom déli kapuja – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 1973)
15. A késmárki plébániatemplom déli kapuja

1876 júniusában némi változás állt be, amikor Myskovszky kétszáz forint útiköltséget igényelt a MOB-tól Liptó, Turóc és Árva vármegyei műemlékfelméréseinek megkezdésére.¹²⁹ Nem sokkal később Henszmann Imre közölte a bizottsággal, hogy pártfogolja Zólyom vármegye lejárását is kész megkezdni.¹³⁰ Utóbbi ekkoriban indult el a Felvidék nyugati része felé, mindazonáltal a későbbiekben is folyamatosan készített felméréseket addig nem érintett szepesi és sárosi épületekről, ami újfent igazolja a térség emlékének jelentőségét. 1876. szeptember 10-én Myskovszky jelentést tett a kisszebeni plébániatemplomban előkerült, véleménye szerint XIV. századi falképekről. A szentély keleti falán Krisztus, a délkeletin Szent László lovas csapat által követett alakját, az északkeleti falon Szent Istvánt azonosította a szőnyegmustra felett, de a déli kapuelőcsarnok boltozatának evangélistáit sem hagyta figyelmen kívül¹³¹ (13. kép). Mivel a városi tanács tervbe vette a torony kiépítését és a templombelső kifestését, a MOB Kisszebenbe küldte Henszmann, hogy vizsgálja meg a freskókat. Az előadó jelentésében több ponton korrigálta és bővítette a Myskovszky által leírtakat, nagyrészt azért, mert már egy „feltártabb” állapotot láthatott. Az északkeleti fal figuráját a kezében tartott sárkány alapján Szent Margitként határozta meg, míg a záradékfal Krisztusától balra Szent Bertalan vértanúságát, jobbra az Angyali üdvözlést azonosította. A délkeleti fal négy szentje közül a harmadikat Szent István királyként, a negyediket Szent Lászlóként írta le. A freskók színvonalát középszerűnek ítélte, keletkezési idejüket pedig a XV. század második felében kereste.¹³² Igaz, Radocsay Dénes még megemlíti a szentélyben meglelt, ám rossz állapotuk miatt helyreállíthatatlan falképeket,¹³³ a későbbi irodalomban kizárólag az előcsarnok boltozati falfestményei szerepelnek. Mivel a késő gótikus templomot a XV–XVI. század fordulójára keltezik, a déli bővítéssel pedig 1518–1520 között épülhetett, vélhetően Henszmann datálása sem állja meg a helyét. Az evangélistaábrázolásokat 1520 körül festhették.¹³⁴

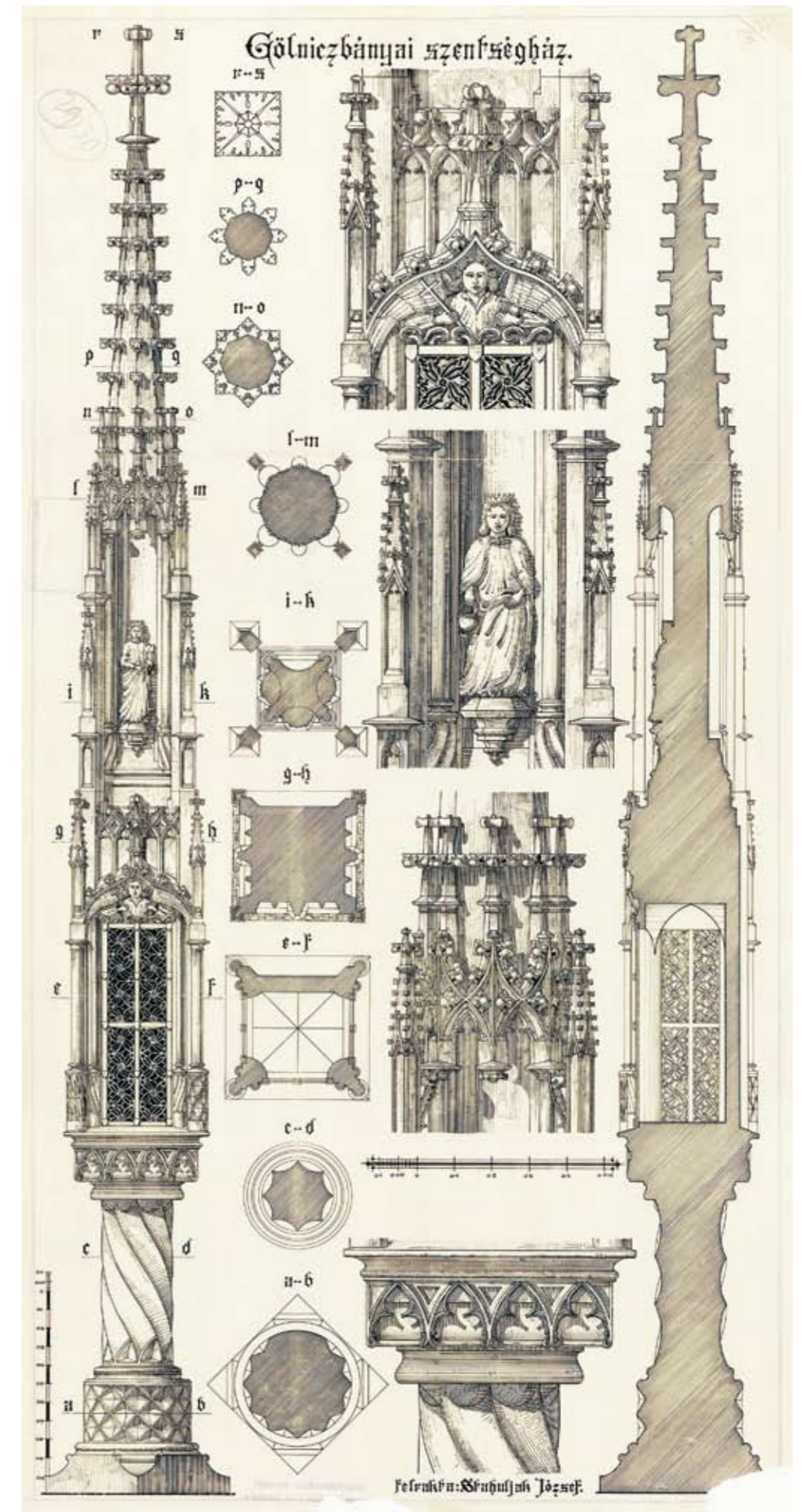
Myskovszky a következő években további szepesi és sárosi épületeket dokumentált. 1878. január 18-án 37 rajzot küldött a MOB-nak Eperjes, Rozsnyó, Késmárk (14–15. kép) és Felsősebes római katolikus templomáról, valamint a rozsnói őrtoronyról¹³⁵ [ld.: Függelék]. Meglehetősen alapos összeállításokról van szó alaprajzzal, hossz- és keresztmetszettel, homlokzattal, távlati képpel, illetve részletrajzokkal. 1879-es és 1880-as küldeményében Abauj, Gömör és Liptó mellett szintén megtaláljuk a térség emlékeit,¹³⁶ 1882-ben pedig egy majdnem tisztán szepesi-sárosi beadvánnyal jelentkezett¹³⁷ [ld.: Függelék].

A következő esztendőben egy – nem teljesen váratlan – fordulat bizonyos szempontból megtörte a kassai rajztanár pályafutását. 1882. december 10-én elküldte a MOB-nak ki-

16. A gölncibányai szentségház – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2871)

lenc épület felmérési anyagát, köztük a gölncibányai szentségház, az erdővágási és a poprádi római katolikus templom, valamint a késmárki evangélikus és a ruzsolyi görögkatolikus templom rajzaival.¹³⁸ Ám ez volt az első alkalom, hogy a bizottság nem ajánlotta automatikusan megvásárlásra munkáit, hanem az 1883. március 10-ei bizottsági ülésen hozott döntés értelmében megbírálás végett Schulek Frigyesnek és Khuen Antalnak adta át azokat.¹³⁹ Az „opponencia” rendkívül lassan született meg. Közben Myskovszky felajánlkozott a kisszebeni, a héthársi és a podolini plébániatemplom, továbbá a nedeci és a lublói vár dokumentálására, amire 1885. április 1-jén lesújtó választ kapott: „Tanár Úr részéről a bizottság számára beküldött felvételeken az alaptervek a felrajzokkal meg nem egyeznek, s a részletek nagyrészt ha-

17. A gölncibányai szentségház – Stahuljak József felmérési rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2872)

nyagul vannak kidolgozva és így az építészet kívánalmainak meg nem felelnék [...] beküldendő dolgozatai csak azon esetre lesznek díjazva, ha a rajzokon a felvétel pontossága a kivitel szabatoságával meg fog egyezni.¹⁴⁰

Ezek a sorok előrevetítették a három évvel korábban leadott rajzanyag 1885. december 21-én a bizottság elé terjesztett kritikáját, amelyben Schulek és Khuen a Myskovszky által képviselt irányt felületesnek, dolgozatait megbízhatatlannak minősítette. Többnyire objektív, nehezen vitatható állításokat fogalmaztak meg, mint hogy a felvételek során nem készített minden esetben metszetet, a méréseknél sokszor kizárólag kerek méreteket adott meg (pl. Erdővágás), ami valószínűtlen, a kismárki evangélikus templom huszártornyát pedig három rajzon háromféleképpen ábrázolta. Figurális és ornamentális részletrajzait a „fogyatékos” jelzővel illették.¹⁴¹ E megállapítás értékeléséhez vizsgáljunk meg egy olyan rajzot, amelyet a bírálók nem vettek górcső alá: a gölnicbányai szentségház felmérését¹⁴² (16. kép). Bár Myskovszky szintenkénti alaprajzokat készített a pasztofóriumról, és több méretet is felvett róla, valóban sok pontatlanságot tapasztalunk főként az arányok, illetőleg az egyes részletek tekintetében. A lábazat csavart törzse a felvételen sokkal nyúlankabb, emellett a talapzat, az orrtagos-vakmérőműves fríz, valamint a tabernákulum és a kúszóleveles toronysisak közötti kőrácok, szoborfülkék részletei is a valóságtól eltérő képet festenek. A rajz hiányosságai még élesebben kiütözköznek, ha összevetjük azzal a tollrajzzal, amit szűk három évtizeddel később Stahuljak József készített a Felső Építő Ipariskola Foerk Ernő vezette szünidei felmérése alkalmával¹⁴³ (17. kép). A függőleges és vízszintes léptékléccel ellátott felvételen a szintenkénti alaprajzok, illetve a nézetrajz mellett a szentségház metszetét, továbbá négy részletrajzát is megtaláljuk. Ez a rajz pontos képet nyújt a megörökített emlékről úgy az arányok, mint az egyes részletek tekintetében.

Schulek és Khuen azzal zárta bírálatát, hogy bár az ilyen szemléletű rajzok az intézményes műemlékvédelem megalapításakor még alkalmasak voltak az emléktanyag áttekintésére, az azóta eltelt majd' tizenöt évben megváltoztak az épületfelmérésekkel szemben támasztott elvárások. Ezért azt javasolták, hogy az ehhez hasonló munkákat a jövőben kizárólag ingyen vagy nagyon alacsony áron vegye át a hivatal.¹⁴⁴ Myskovszky nem hagyta szó nélkül a kritikát. Válaszában kifejtette, hogy a rajzok készítése módjára vonatkozó utasítás vagy normatíva hiányában azt az irányelvet követte, amit a Central-Commission kiadványaiban látott. Ott „nem annyira szigorúan a constructio építészeti, mind inkább a műtörténeti s műrégészeti szempont a mérvadó”¹⁴⁵ – noha utóbbi érvényesüléséhez nyilván szükség van az előbbire. Mindezek ellenére folytatta a munkát. Még 1886-ban elkészítette a kisszebeni plébániatemplom és a Sabina-féle ház,

a berzevicei műemlékek, a héthársi templom és a palocsai várrom rajzait, amelyek megbízhatóságát Steindl és Schulek kétségesnek tartotta, megvásárlásukat pedig csak alacsonyabb összeg fejében javasolta.¹⁴⁶ Myskovszky ezt követően is szinte minden évben új anyagot küldött a bizottságnak, amelyekben számos szepesi és sárosi épületfelmérést találunk¹⁴⁷ [ld.: Függelék], azonban a történetek okán ekkorra már elszigetelődött az intézményen belül. Rajzai, dokumentálási módszere felett eljárt az idő, így az 1890-es években befejezte szisztematikus műemlék-felmérési tevékenységét, és élete hátralevő részében akvarelleket festett történeti épületekről – alapvetően nem dokumentatív, hanem művészi célból. Mondanunk sem kell: a vizsgált térség számos emlékeről vízfestményt is készített 1900 környékén.

Myskovszky nem volt képes lépést tartani a korszak változó igényeivel. Az építészeti szemlélet, a precizitás megjelenése új irányt szabott a műemlék-felméréseknek, a kassai rajztanárt pedig leküzdhetetlen kihívás elé állította. A történeti kritika mégsem lehet kizárólag elmarasztaló munkásságával szemben. A korszak kívánalmainak hosszú időn át eleget tevő rajzai és törzsívei, publikációi megvetették az alapját a Felvidék építészetével, művészetével foglalkozó műemlékes tevékenységnek, illetve tudományos kutatásnak. Ráadásul nem egy esetben utóbb elpusztult épületet vagy épületrészletet, emellett több ízben az eredeti helyéről eltávolított liturgikus berendezési tárgyat, szobrot, egyéb tartozékot mért fel, így számos elveszett emlékeket kizárólag az ő jóvoltából ismerünk – legalább közvetve.

Érdekletes példa ebből a szempontból a malduri templom esete. 1888. január 6-án Myskovszky levélben¹⁴⁸ értesítette a bizottságot, hogy az előző év december 17-én kis híján az egész települést elpusztító tűzvész tombolt a Poprád-parti faluban, ami legfontosabb középkori épületének sem kegyelmezett; homlokzati részletei mellett teljes berendezése odalett. Ezután az *Archaeologiai Értesítő* hasábjain adott számot a veszteségről, megemlítve a tűz martalékká vált sgraffitókat, a kazettás famennyezetet (amit ugyanazon mester munkájának tulajdonított, mint a toporcit) és a stallumokat, majd az épületet a XIV. századra, a „virágzó góth stílus korszakára” helyezte.¹⁴⁹ E cikke, valamint törzsíve¹⁵⁰ és rajzai¹⁵¹ alapján néminemű képet alkothatunk az egykori templomról: ismerjük főbb méreteit (?), a hossz-ház ablakmérőműveinek záradékformáit, a torony pártázatait, valamint gyémántkvaderekből képzett sarokarmírozását. A dolog egyetlen szépséghibája, hogy a MOB-nak küldött dokumentumokon az 1888-as, illetve az 1889-es évszám szerepel, vagyis azok már a tűzvész után készültek (18–19. kép). Igaz, a hivatkozott beszámolóban azt olvashatjuk, hogy Myskovszky 1887 nyarán „pontosan felmérte és lerajzolta” a templomot,¹⁵² továbbá vázlatkönyvének tanúsága szerint

1886-ban a helyszínen megörökítette a déli homlokzatot a kapuval és az ablakokkal, a stallumot, a famennyezetet, valamint a szentségtartó falfülkét.¹⁵³ Rendelkezett tehát skiccekkal és egyéb információkkal ahhoz, hogy a már elpusztult épület tisztázott „felvételeit” elkészítse.

Dokumentációs tevékenysége során kiemelt figyelmet szentelt Myskovszky Viktor egy speciális emlékcsoportnak – Észak-Magyarország fatemplomainak.¹⁵⁴ Jelentős szerepet vállalt abban, hogy a műemlékvédelem és a művészettörténet-írás figyelmé-

18. Maldur római katolikus temploma délkelet felől – Myskovszky Viktor ceruzarajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3318)

19. A malduri római katolikus templom déli homlokzata – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3317)

nagyjából az 1910-es évekre fokozatosan kiterjedt ezekre a rendkívül könnyen pusztuló épületekre. 1874-es beadványában már megtaláljuk az andrásvágási mellett a hervartói fatemplom törzsvét és rajzait, a hivatalhoz intézett leveleiben pedig nyomatékosan felhívta a figyelmet a faépítésre. Érdeklődésében szülőföldje, illetőleg származása is közrejátszhatott. Amikor rátalált az abaujszolnoki fatemplomra, saját bevallása szerint igencsak meglepődött, hogy „délén” is vannak ilyen épületek.¹⁵⁵ A Lengyelország területén viszonylag gyakori típus jellemzően XV–XVIII. századi emlékei ugyanis – Erdély mellett – a történelmi Magyarország északi peremvidékén maradtak fenn a legnagyobb számban. Ennek megfelelően a bártfai születésű rajztanár ez irányú, szisztematikus műemlék-felmérési tevékenysége két vármegyére: Árvára és Sárosra terjedt ki. Utóbbi területén összesen tizenkét emlék dokumentációját köszönhetjük neki. Mindent lerajzolt, amit tudott, ennek ellenére még 1894-ben is úgy fogalmazott, hogy kivételesen veszélyeztetett „fatemplomaink ösmerete még elég hiányos.”¹⁵⁶

A műemlék megismerése során a dokumentálást követő, mélyebb szintet az épületről szerzett információk tudományos feldolgozása jelenti. Myskovszky helyenként ilyen jellegű törekvéseket is tett, például igyekezett megtalálni az egyes emlékek analógiáit, és különböző kapcsolatrendszerket vázolt fel a térségen belül: a dénesfalvi templom déli kapuját a szepesedelényi északi portállal rokonította,¹⁵⁷ a szepesófaluit pedig Veresklastroméval, illetve a kassai Szent Mihály-kápolnáéval.¹⁵⁸ Egyik legerősebb hipotézisét az 1882. október 6-án, Henszlmann Imrének írt levelében vázolta fel: „A kassai főoltár jelenleg bezárt ajtóinak hátlapjain lévő festményeket utóbbi időben jobban szemügyre véve, nem kis csodálkozásomra s meglepetésemre találtam néhány oly jelenetet, melyek a bártfai templomban lévő s az Úr születését ábrázoló oltáron is épp oly alakítással előfordulnak. Így a Szűz halála, a 12 éves Jézus a bölcsek közt, a betlehemi gyermekgyilkosság. Ezen jelenetek mintegy másai a bártfaiaknak, csak hogy kisebbek, mint az utóbbiak. Feltűnő, hogy a kassai betlehemi gyilkosság éppen tükörképe a bártfainak, megfordítva ugyan, de ugyanolyan alakítással.”¹⁵⁹ A hazai művészettörténet-írás a következő század folyamán lényegében ugyanerre a következtetésre jutott, ugyanakkor a kassai oltár hatáskörét az eperjesi Szent Miklós-templom főoltárára is kiterjesztette.¹⁶⁰

A műemlékvédelem két alapvető tevékenysége a megismerés és a megőrzés, vagyis a kutatás és a dokumentálás, illetve a helyreállítás és a konzerválás. Myskovszky az utóbbi tekintve sem télenkedett. Láthattuk, hogy a XIX. század utolsó harmadában a purista restaurálások rendre eltávolították a középkori eredetű templomok XVII–XVIII. századi oltárait, és új, neoromán vagy neogótikus alkotásokkal pó-

tolták őket. Példaként említhető a bártfai Szent Egyed-templom, illetve a körmöcbányai vártemplom esete, és bizonyára hasonló sors várt volna a zborói plébániatemplom 1646-ban készült, Antiochiai Szent Margit és Szent László tiszteletére felszentelt főoltárára¹⁶¹ Myskovszky közbelépése nélkül. Elmondása szerint ő hívta fel Bubics Zsigmond kassai püspök figyelmét annak kiemelkedő értékeire.¹⁶² Ez az információ nehezen ellenőrizhető, mindazonáltal tény, a püspök 1892. április 19-én azért kérte ki a MOB-tól az oltár Myskovszky által készített rajzát,¹⁶³ hogy a művet a dokumentumon látható színeket követve, „eredeti ízlésében” állíttathassa helyre.¹⁶⁴

De ismerünk ellenpéldát is, olyan felújítást, melynek során a konzerválás és a stípluralizmus elve nem érvényesül(het)et. Császka György szepesi püspök 1876-ban megbízást adott a poprádi Szent Egyed-templomban feltárt középkori falfestmények stílszerű restaurálására, amelyre a következő három év folyamán Myskovszky vezetése mellett, Daberto Félix¹⁶⁵ jóvoltából került sor. A dél-tiroli születésű, ekkor már az egyházmegye alkalmazásában álló festőnek ez volt az első szepesi munkája, amelyet számos freskó és oltárkép helyreállítása, illetve díszítőfestések megalkotása követett (megemlíthető a szepeshelyi prépostsági templom kifestése és főoltárának restaurálása, valamint a mateóci szárnyasoltár felújítása). Ugyancsak Daberto nevéhez fűződnek a bécsi Votivkirche és a diakovári székesegyház historizáló falfestményei;¹⁶⁶ azé a két épületé, amelyet a Myskovszky munkásságát is nagy mértékben meghatározó Friedrich von Schmidt tervezett. Nem csoda, hogy a korszellemet uraló, purista-historizáló felfogás a poprádi beavatkozást is meghatározta, teljességgel eltüntetve a freskók középkori karakterét. Divald Kornél szerint az általa nemes egyszerűséggel kontárnak minősített művész, aki „a régi képekhez nem is konyított, a nyolcvanas évek elején [sic!] oly vastagon festette át, oly modern vonásokkal rajzolta tele a régi elhalványult rajzokat, hogy a kép ma már csak mint a réginek lelketlen másolata van meg.”¹⁶⁷ Napjainkban viszont más a helyzet, hiszen 1992–1994 között szakrestaurátori munka keretében eltávolították a falképek XIX. századi átfestéseit, így azok újfent a középkori magyarországi művészet hiteles emlékeinek tekinthetők.¹⁶⁸

Myskovszky Viktornak a hazai műemlékvédelem történetében játszott szerepe ambivalens. Annak ellenére, hogy rengeteg felmérést készített, módszere egy idő után korszerűtlenné vált, ráadásul később sem tudta megújítani azt. Ebből a szempontból hasonló utat járt be, mint a Felvidék nyugati régióiban tevékenykedő kortársa, Könyöki József.¹⁶⁹ Munkásságának megítélését a helyreállítások vonatkozásában is ellentmondások terhelik. Bár korábban hivatkozott memorandumában elítélte a purizmus elveit, a gyakorlat-

ban mégis sokszor azokat követte. Jóllehet, ma már nehezen felfejthető, hogy az egyes beavatkozások alkalmával milyen helyi, tulajdonosi törekvésekkel kellett szembesülnie – amik esetlegesen a stíluszisztaság felé hajlították –, illetve milyen tudással bírtak azok a mesterek, akiknek a munkáját irányította.

A KIRÁLYI JÓZSEF MŰEGYETEM ÉPÍTÉSZHALLGATÓINAK SZEPESSÉGI FELMÉRÉSEI (1883)

Szepes és Sáros középkori, illetve reneszánsz épületeinek korai dokumentálása kapcsán már említettük a Wiener Bauhütte nevű együletet, amelynek tevékenysége idővel hazánkban is folytatásra lelt. Steindl Imre bécsi építészhallgató korában, Friedrich von Schmidt tanítványaként részt vett ezeken a szünidei felméréseken, később pedig a Királyi József Műegyetem oktatójaként nyári dokumentációs utakat szervezett hallgatóinak.¹⁷⁰ A Schmidt- és a Steindl-féle kiszállások között sok hasonlóságot találunk. A legfontosabb, hogy a finanszírozásból mindkét esetben részt vállalt a műemlékvédelem központi hivatala, Magyarországon a Műemlékek Ideiglenes, majd Országos Bizottsága, amely cserébe megkapta az így készült rajzokat.

A Steindl vezette hallgatói felmérések hamar célba vették Felső-Magyarországot. Az építész az előző évi szászsebesi út sikerén felbuzdulva, az 1875. július 26-ai bizottsági ülésen 3 300 forintot kért maga, illetve nyolc tanítványa számára, hogy felvételi kirándulást tehessenek a felvidéki bányavárosokba.¹⁷¹ E kiszállás alkalmával Besztercebánya, Körmöcbánya, Selmecebánya, Zólyomradvány és Zólyomszászfalu középkori épületeit keresték fel, majd 1877-ben további tíz Bars, Nyitra, Pozsony és Zólyom vármegyei emléket dokumentáltak.

Steindl 1883. május 20-án felajánlotta a MOB-nak, hogy elkészíteti hallgatóival néhány szepességi templom felmérését. A bizottság két nappal később tartott rendes ülésén megjegyezte, hogy rajztára Szepes és Abauj megye emlékeinek „felvételét már bírja, s így célszerűbb volna a kirándulást máshova, nevezetesen Beszterce vidékére tenni.”¹⁷² Steindl azonban megígérte, hogy a meglévő rajzoknál pontosabbakat készítet, és elsősorban az addig kimaradt emlékekre fordítja a figyelmet. Így, eredeti elképzelését megtartva, a későbbi és a lőcsei plébániatemplom, valamint a szepeshelyi prépostsági templom dokumentálásának szentelte az az évi kiszállást (20. kép). A műemléki gyűjtemény tervtári anyagát böngészve kiderül, hogy Myskovszky Viktor ekkorra már elkészítette e három épület tisztázott rajzait, és el is küldte azokat a bizottságnak. Steindl tehát azt szerette volna, hogy

a szünidei kirándulás korszerűbb, az építész szempontoknak maximálisan eleget tevő felvételeket eredményezzen, ami sikerült is. Myskovszky nem készített homlokzati felmérést a szepeshelyi templomról, csupán távlati képet. De az egyéb épületekről felvett rajzainak színvonalát is felülmúlják azok, amelyek a műegyetemi hallgatók nyári munkálatai alkalmával születtek: pontosabbak rajtuk az épületek arányai, emellett a legapróbb részletek is tisztán kivehetők, a szakemberű metszetek kíséretében teljes mértékben lehetővé téve a részletes áttekintést.

A TÉRSÉG KÖZÉPKORI FALKÉPEINEK DOKUMENTÁLÁSA ÉS RESTAURÁLÁSA (1900 KÖRÜL)

Az eddigiek során többször is szóba kerültek a régió középkori falképei – azok feltárása, dokumentálása, esetenként sajnálatos pusztulásuk. Az intézményes műemlékvédelem számára a kezdetektől fogva rendkívül fontosak voltak ezek az emlékek; Sáros vármegyéből egy, Szepesből hét épület hosszabb-rövidebb ideje ismert freskóinak akvarellmásolatai kerültek be ekkoriban az archívumba.¹⁷³ Olyan dokumentumokról van szó, amelyek nemcsak a későbbi tudományos kutatás számára bizonyultak pótolhatatlan forrásnak, hanem egyszersmind tájékoztatást nyújtanak jelenleg nem látható, adott esetben minden bizonnyal a mész- vagy vakolatréteg alatt megbúvó freskókról, de olyanoknak az eredeti állapotáról is, amelyeket utóbb erősen átfestettek. A következőkben néhány ilyen példát vizsgálunk meg.

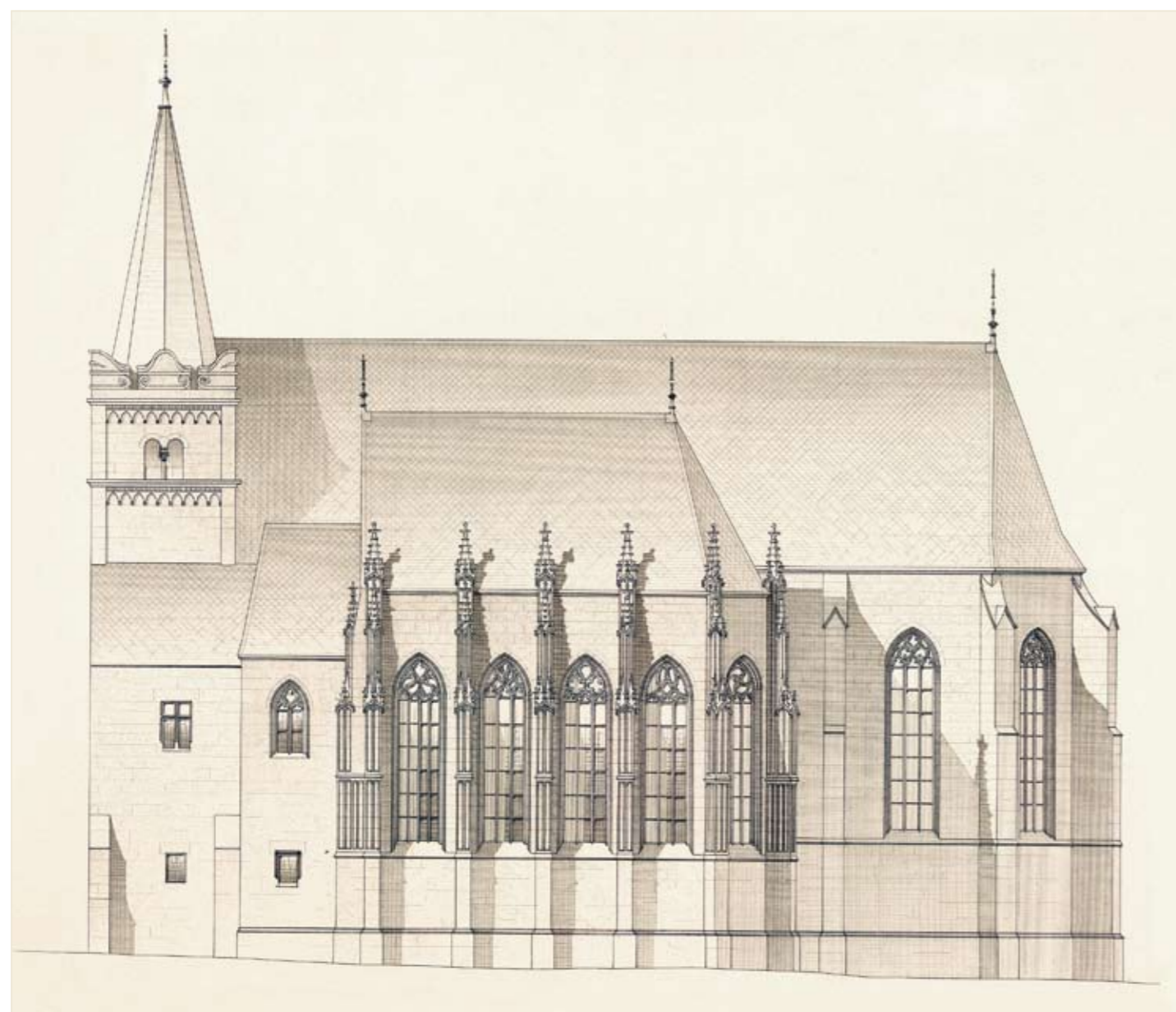
Jekelfalva Árpád-kori eredetű temploma nem sok középkori részletet őrzött meg, leszámítva a szentély keresztboltozatát, a sekrestyeajtót, valamint a korai közleményekben kiemelt helyen szereplő keresztelődmedencét és a sírkövet. Ennek ellenére az emlék hosszú ideje a művészettörténeti szakirodalom részét képezi, méghozzá egy olyan falkép jóvoltából, ami jó ideje nem látható, így ez idáig mindössze néhány szöveges és képi forrás tájékoztatott annak meglétéről.

Oravec György plébános 1871-ben Jekelfalvára invitálta Vajdovszky Jánost, hogy megmutassa neki temploma véletlenszerűen felszínre került falfestményeit. A helyszíni szemlén született beszámoló nem kis meglepetésre egy teljes egészében kifestett sekrestyéről adott hírt. A jelenetek egy részét ekkorra már feltárták, és megállapították, hogy a freskó Szent Dorottya vagy Szent Borbála mártíromságát ábrázolja.¹⁷⁴ Ez az együttes bekerült az első magyar falképkorpuszba, melynek szerzője, Rómer Flóris a templom több pontján „ékítményi természetű [...] rajz és színezésre nézve” jeles falfestményekről szolt. A sekrestyében lévőket

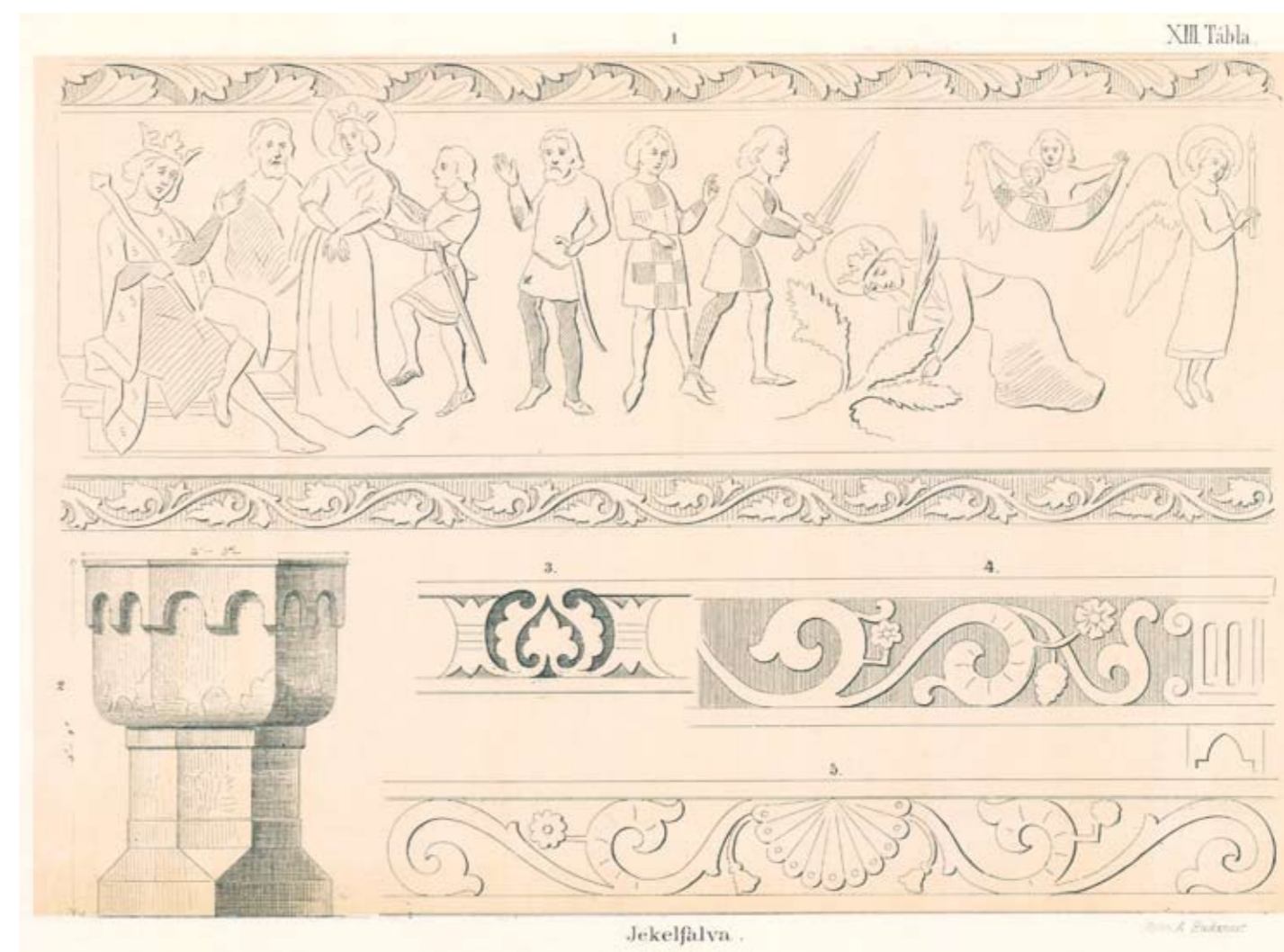

Szent Borbála legendájaként azonosította, mondván, a vértanú szüzet a déli falon egy toronyba viszik, az északon pedig kivezetik onnan.¹⁷⁵ Utóbbi falszakaszt Klimkovics Béla, majd Myskovszky Viktor színes tollrajza¹⁷⁶ is megörökítette, melyek közül a második dokumentum teljesebb képet nyújt a ciklusról (21. kép, M3). Láthatjuk a toronyból Marcianus előljáró elé vezetett nőalakot, lefejezését és lelkének mennybe emelkedését, majd temetését az angyalokkal.¹⁷⁷ Jóllehet, a későbbi publikációkban rendre felmerül a falfestmény Szent Katalin-legendaként történő azonosítása, a korabeli források és beszámolók alapján valóban Szent Borbála mártíromságáról lehet szó.¹⁷⁸ Még akkor is, ha a másolatok a női szentek legendáinak legtipikusabb jeleneteit: a kihallgatást, a lefeje-

20. A szepeshelyi prépostsági templom déli homlokzata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 7516)

zés és a temetést ábrázolják; ezen felül a torony más vértanú raboskodásának színhelyeként is megjelenhet, amint azt a süvetei körtemplom feliratok által biztosan azonosítható Antiochai Szent Margit-legendája is igazolja.¹⁷⁹ Alexandriai Szent Katalin és Szent Borbála középkori magyarországi kultusza – jelentős részben a német telepéseknek köszönhetően – leginkább a felvidéki városokban terjedt el,¹⁸⁰ utóbbi pedig a középkor végén az iglói bányász-céh védőszentje volt.¹⁸¹ A freskófestészetben többnyire egymagában vagy szentek társaságában, például Mária és a gyermek Jézus oldalán jelenik meg, kezében attribútumával, a toronnyal. Legendájával ritkán találkozunk a történelmi Magyarország középkori templomainak falain. Emellett a jekelfalvi ciklus elhelyezkedése is meglehetősen különleges, mivel – a közeli Kakaslomnic Szent László-legendájához¹⁸² hasonlóan – a sekrestyében megfestett narratív falképek csoportjába tartozik.

21. Klimkovics Béla másolata a jekelfalvi római katolikus templom keresztelomedencéjéről, falképeinek indadiszes kereteiről, valamint a sekrestye északi falának Szent Borbála-legendájáról (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2632)

Röviddel azt követően, hogy Rómer elhelyezte az emléket a középkori Magyarország falfestészetének térképén, a jekelfalvi freskók sorsa kedvezőtlen fordulatot vett. Myskovszky Viktor 1875. április 20-án még az alábbiakat jegyezte fel a Szent Borbála-legendáról: „Az arc, kezek és hajak contourja veres, az alakoké pedig fekete. Különösen szép s még határozottan románkori a szegélyzet ornamentje, bordure. Megjegyzendő, hogy a templom hajójában is észrevehetni frescokat szép bordureokkal szegélyezve, de ezek még nagyobb részt a mészréteg alatt vannak.”¹⁸³ Május 4-ei levelében viszont már a falfestmények megóvását kérte a bizottságtól, ugyanis a plébános arról értesítette, hogy a szükséges felújítási költségek hiánya miatt azokat – restaurálás helyett – vélhetően újra lemeszelik.¹⁸⁴ 1875. május 26-án Schopper György roznányi püspök elküldte a MOB-nak a templom helyreállítási tervét és költségvetését, amit a bizott-

ság nem talált kielégítőnek, ezért felkérte Myskovszkyt egy stilszerű restaurálási tervet kidolgozására.¹⁸⁵ Utóbbi még a nyár folyamán betervezte munkáját,¹⁸⁶ majd november 23-án Oravecz György egy érdekes és kulcsfontosságú levelet írt Henszlmann Imrének. Az előadó ugyanis legutóbbi ottjártakor arra kérte a plébánost, alkalomadtán tegyen egy próbát a hosszaházban is további középkori falképek reményében. A „kutatás” komoly eredményeket hozott – újabb freskók tárultak fel, melyekről Oravecz rögvést beszámolt Henszlmannnak: „Ezen falifestések egyike a szószék mellett, a szentélyt elválasztó falon van, és a szent család menekülését ábrázolja. Szent József alakja igen jól kivehető, utána a szent szűz számon a gyermek Jézussal, elég homályos, de azért kivehető arcokkal. Az alakok eme képen sokkal nagyobbak a sekrestyében lévőkénél. A melléköltár felett szinte van egy kalapácsütésekkel nagyon megrongált képcsoport,

a szögletfal másik oldalán szinte egy más. [...] A hajó déli oldalfalán, úgy közepe tájt van szinte két meztelen alak, hihetőleg Ádám és Éva. A templom szentélye szinte ki volt festve, de ennek festését igen vastag és erős vakolatréteg borítja, és fedi.¹⁸⁷ E szerint a hajó északi falán számolhatunk egy – talán a diadalív falára beforduló – krisztológiai vagy mariológiai, a délin pedig egy ószövetségi jelenetsor meglétével. Némiképp hasonló kompozícióval találkozunk az őrvideki Felsőlövő Szent Bertalan-templomában, ahol a hosszház északi falán két egymás alatti sávban kapott helyet egy Genézis-ciklus, egyebek mellett a Kiűzetés a Paradicsomból jelenetével, valamint egy Jézus gyermeksége a Szent Család Egyiptomba történő menekülésével.¹⁸⁸

A plébános jelentését követően a bizottság felkérte Klimkovics Bélát, hogy másolja le az újonnan feltárt falképeket, a kópiákat pedig küldje el rajztára részére. Ugyanakkor a templom ügye átmenetileg lekerült a napirendről, a hivatali iratanyag soron következő évfolyamaiban legalábbis nincs nyoma annak, hogy bárminemű előrelépés történt volna. A csendet Schopper György törte meg, aki 1879-ben arról

érdeklődött, vajon a bizottságnak szándékában áll-e stíluszerűen restaurálni az épületet, ám a kérdésre kiábrándító válasz érkezett: „a jekelfalusi templom csekély régészeti műbecsénél fogva inkább csak szükségleti egyháznak tekintendő, minek folytán a bizottság ezen templomnak a műemlékek csekély dotációjából való helyreállítását a nm. Minister úrnál javaslatba nem hozhatja.”¹⁸⁹ Ennek ellenére a hivatal a püspököt arra kérte, hogy a sekrestye falfestményeit okvetlenül óvja meg az enyészettől.

Úgy tűnik, a templom tervezett helyreállítása ezen a ponton hosszú időre megrekedt. Kétséges, hogy Klimkovics lemásolta-e a hosszház Oravec által kibontott falképeit (a műemléki archívum dokumentumai alapján erre nem került sor), amelyeket valószínűleg lemeszeltek,¹⁹⁰ így talán e későbbi réteg alatt a mai napig megmaradtak. A sekrestye Szent Borbála-legendája kapcsán a XIX. század végétől a beszámolók folyamatos állagromlásról szólnak. Myskovszky Ernő 1904-ben a boltozaton átszivárgó nedvességről adott hírt, ami a freskókat tovább pusztította. Divald Kornél 1906-ban már igen elhalványultként írta le a képeket, amelyeket

22. A haraszti templom délkelet felől – Huszka József akvarellje (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 263)

23. A haraszti templom főapszísának falképei – Huszka József akvarellmáslata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 253) →

24. Próféták a haraszti templom főapsziszát elvlasztó diadalív bélétfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 259)

Jozef Spirko szerint 1912-ben átfestettek. Jendrassik Borbála pedig, ahogy 1938-ban megjelent könyvében olvashatjuk, már alig látott valamit az egykori jelenekekből.¹⁹¹

Ám azok nem tűntek el nyomtalanul. 2022 májusában tett helyszíni szemlénk¹⁹² alkalmával megmutattuk a Myskovszky-féle törzsváz és az akvarell másolatát Jozef Bednárík plébános úrnak, mire néhány héttel később Peter Koreň és Juraj Gregorek restaurátorok jelenlétében elhúzták a sekrestyében lévő bútorokat az északi fal mellől, és láthatóvá váltak a freskó egyes felszínen maradt részletei. Tisztán kivehető a gyertyát tartó angyal, valamint Szent Borbála feje a toronyból való kivezetését, illetve a lefejezését ábrázoló jelenetről. A korábbi irodalomban a XIV. és a XV. század egyaránt felmerül az együttes lehetséges keletkezési idejeként, de a másolatok és az egyelőre szerény töredékek alapján a datálás aligha lehetséges.

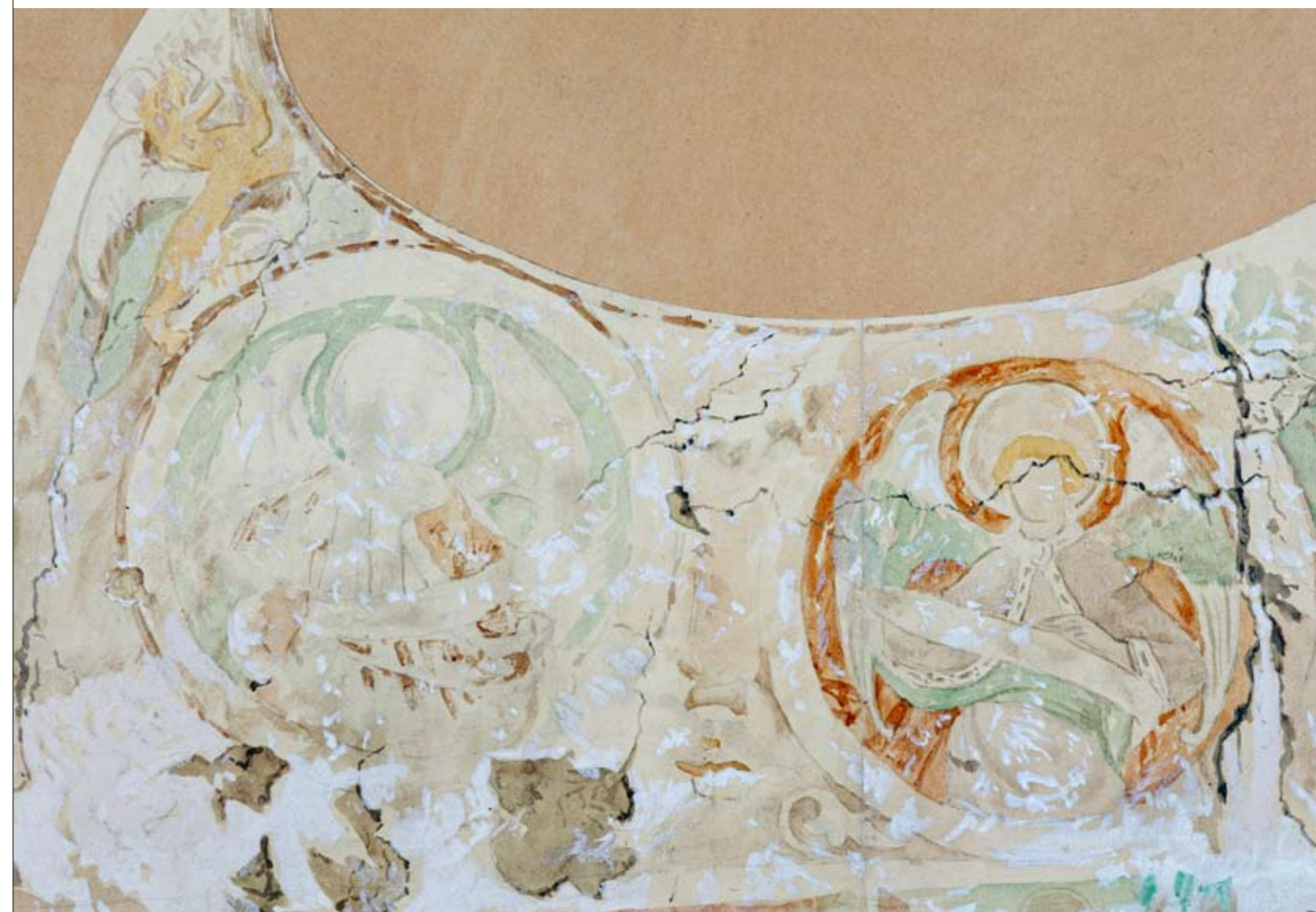
Jó negyedszázaddal később Haraszton is egy női szent vértanúságát bemutató freskó került elő, további ábrázolásokkal együtt. Először Myskovszky Viktor jelentette 1881-ben, hogy az egykori négykaréjos rotundából átépített templom (22. kép) három félköríves apszisában – s főként azok boltozatain – „réggi, valószínűleg a templommal egykorú frescoképek lappangnak a mészréteg alatt”.¹⁹³ A századfordulót követően Jozef Hanula¹⁹⁴ tárta fel a keleti apszis falfestményeit,¹⁹⁵ majd 1904. július 8-án Mays László plébános értesítette a MOB-ot, hogy a kibontott freskók mészrétege egy helyütt leomlott, alatta pedig egy korábbi falképréteg tűnt fel.¹⁹⁶ A bizottság e hír hallatán Huszka Józsefre bízta az emlék megvizsgálását és dokumentálását, aki a

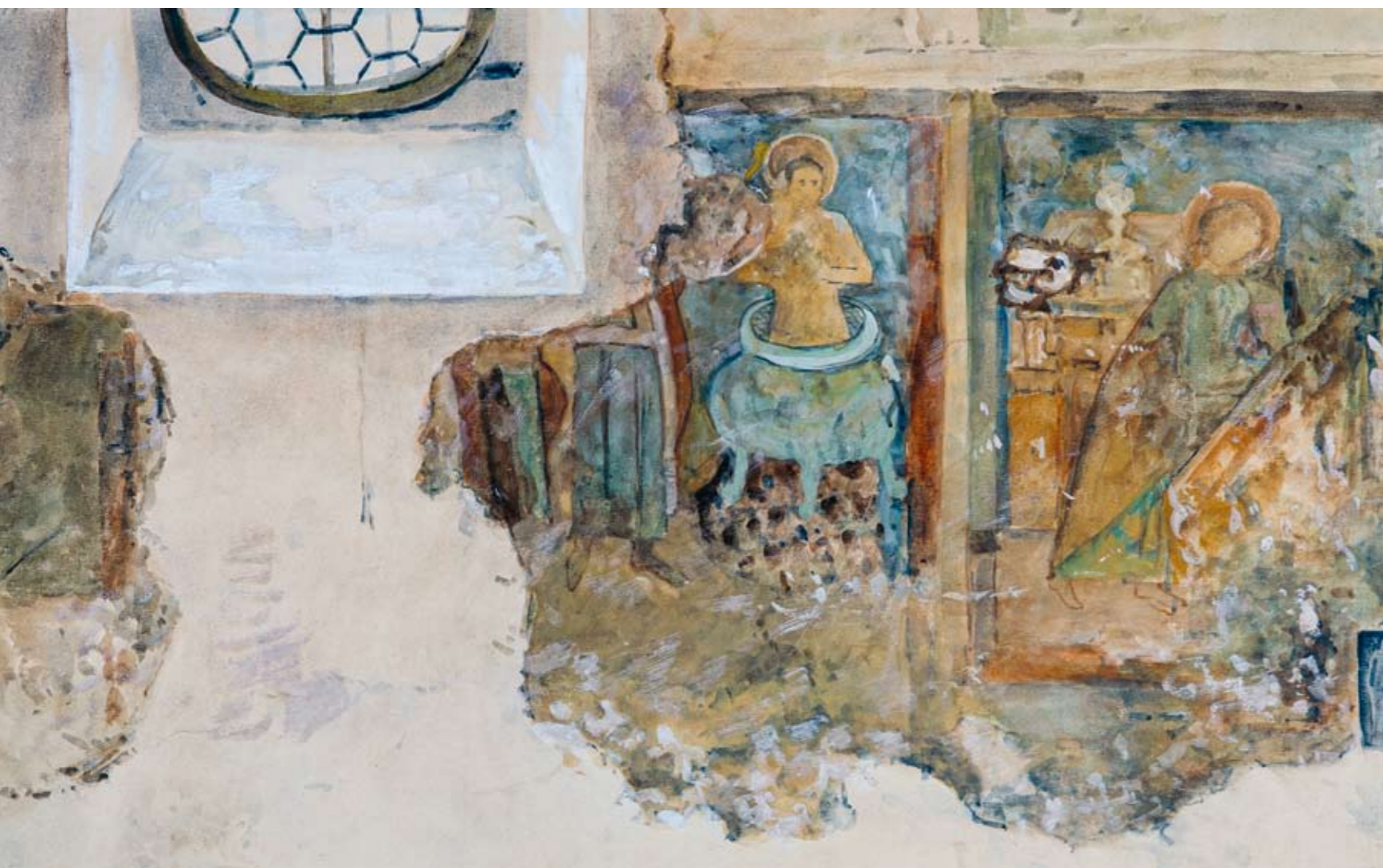
következő évben sort kerített a feladat elvégzésére. 1905. november 1-jén kelt jelentését¹⁹⁷ tizenegy akvarellmásolat¹⁹⁸ kíséretében nyújtotta be, amelyek egytől-egyig a legvékonyabb repedéseket, a legapróbb hiányokat, mészfoltokat is dokumentálni igyekvő lenyomatai az együttesnek. Az apszis összképét bemutató vízfestmény az egyes jeleneke-ábrázolások elhelyezkedését tárja elénk (23. kép), míg a többi azok részleteit örökítette meg. A magyar nyelvű publikációk zöme nem hagyta említés nélkül ezeket a dokumentumokat,¹⁹⁹ de részletesebb ismertetésükre még nem került sor. A következőkben ezt a hiányt igyekszünk pótolni, annál is inkább, mivel e kópiák, Huszka jelentésé-

25. A Pantokrátor alakja a haraszti templom főapsziszának félkupoláján – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 257)

26. A haraszti Pantokrátor alakját kísérő angyalok – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 262)

vel kiegészülve, fontos támpontot nyújtanak az eddig többnyire csupán lappangó falfestményként számon tartott emlék művészettörténeti vizsgálatához.

A diadalív északi és déli bélétfalán négy-négy, mondat-szalagot tartó próféta (?) félalakja kapott helyet négyszögű keretekben (24. kép). Huszka szerint az északi oldalon lévők egy korábbi periódusban készültek, és közvetlenül a faragott kőre festették őket. A megmaradt festésnyomok alapján négyük közül hárman biztosan szakálltalan ifjak vörös fejdővel, míg a déli bélétfal két középső figurája hajadonfőtt, szakállas, idősebb férfi.

Az apszis félkupoláját egy mennyei vízió megidézésének szentelték, középpontjában a Pantokrátor kerek, vörös-zöld-törtfehér keretes mandorlába (vagy inkább medalionba) foglalt monumentális alakjával (25. kép). A frontálisan megjelenített, szőke hajú és szakállú Krisztus feje körül keresztos nimbusz húzódik. Jobbját áldón emeli fel, baljában az élet könyvét tartja. Köpenyét és vörösös palástját hermelinprémes szegély díszíti. Mandorláját jobbról és balról egy-egy oroszlán tartja. Utóbbinak mintha szárnya is lenne, így ta-

← 27. Angyali üdvözet és Királyok imádása (?) a haraszti templom apszisának oldalfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 254)

← 28. Női szent vértanúságát ábrázoló jelenetek a haraszti templom apszisának oldalfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 260)

29. Női szent vértanúságát ábrázoló jelenet (?) és felszentelési kereszt a haraszti templom apszisának oldalfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 256)

lán nem véletlenül azonosította Jendrassik Borbála a nyelvét kiöltő sárkányként.²⁰⁰ Krisztus alakját alul négy, szőke hajú, mondat-szalagot tartó, zöld, illetve vörös háttér előtt álló angyal övezi, akik a Megváltóhoz hasonlóan hermelinprémes köpenyt viselnek (26. kép). A félkupola képmezőjének kerete és a medalionok közötti felületeket szimmetrikusan elrendezett, leveles indadiszek borítják.

Az apszis oldalfalán, az északi és a déli diadalívpillér között két, egymás alatt elhelyezett narratív ciklus fut körbe, amelyeket a szentségtartó falfülke és a keleti ablak szakít meg. Huszka dokumentumai szerint hat jelenet került a felső regiszterbe; közülük az első, a negyedik és az ötödik elpusztult, a meglévők pedig vörös, törtfehér, illetve zöld sávok alkotta keretek között, vörösös vagy zöldes háttér előtt tűnnek fel. A második képmezőben az Angyali üdvözetet, a harmadikban a Királyok imádását (?), a hatodikban az Utolsó vacsorát festhették meg, tehát ez a sáv egy krisztológiai ciklust alkothatott (27. kép). Szűz Mária és Gábiel arkangyal találkozásán jobbra egy mondat-szalagot tartó, szárnyas alak töredéke tűnik fel, míg a bal oldali figurának jószerivel csupán dicsfényvel övezett feje körvonala látható. A Huszka által „három királyokként” azonosított fragmentum két egymás

felé forduló alak részleteit őrizte meg. Közülük a jobb oldali maradt fenn épebben – eredetileg ő lehetett a középen álló király. Vörös köpenyt visel, fejét ugyanilyen színű dicsfény ragyogja körbe, kinyújtott mutatóujjú bal kezét pedig a magasba emeli.²⁰¹ E téma ábrázolásain a napkeleti bölcsek (kiváltképp a középpütt és a hátul helyet foglaló király) általában élénken gesztikulálnak, kommunikálnak egymással, ami nem mond ellent az akvarellmásolaton látottaknak. Az azonban több mint kérdéses, hogy hol festhették meg e szűknek tűnő képmezőben Máriát a gyermek Jézussal. Ez a bizonytalanság némileg megkérdőjelezi Huszka azonosítását. A felső regiszter három dokumentált jelenete közül az Utolsó vacsorát azonosíthatjuk a legbiztosabban, éspedig a téglalap alakú asztal mellett helyet foglaló glóriás figurák által, amelyek közül összesen három látható.

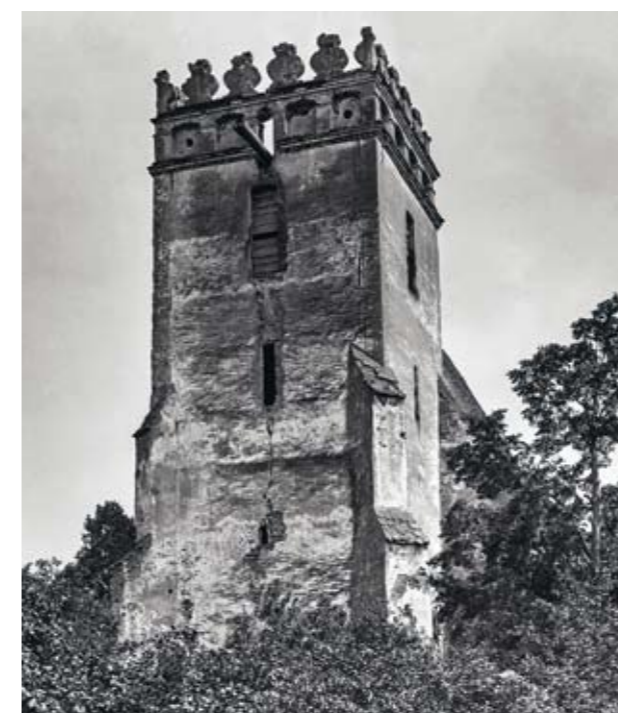
Az alsó sávban egy női szent mártíromságát festették meg, akit Huszka, majd az ő beszámolója nyomán a későbbi szakirodalom egy része²⁰² Antiochiai Szent Margitként azonosított. Előbbi az üstben fővés, illetve a bálvány Margit álta-

li megkorbácsolásának jelenetét vélte felfedezni e képsorban (28. kép). Amennyiben elfogadjuk ezt az identifikációt, némi zavar okoz, hogy a narratíva – a felső regiszterével ellentétben – jobbról balra halad. Az ablaktól északra eső jeleneten egy barna köpenyes, térdelő alak látható (29. kép). Gondolhatnánk a vértanú lefejezésére, de a zöldes háttér előtt, talán sziklás tájban elhelyezett alak sokkal inkább az Olajfák hegyét idézi. Utóbbi a hivatkozott publikációk a felső sáv részeként említik, amit a rendelkezésre álló kópiák nem támasztanak alá. Ezek az ellentmondások felhívják a figyelmet az elpusztult vagy lemeszelt falképek másolatokon alapuló elméleti rekonstrukciójának nehézségeire, veszélyeire. Nem tudjuk, pontosan mit látott Huszka a haraszi templomban, és hogy amit látott, azt miként értelmezte, illetve mennyire pontosan örökítette meg. Ha hihetünk az általa készített vízfestménynek, a szepesi épület apszisába egy szabálytalan, a Megváltó gyermekségéből és szenvedéstörténetéből vett jeleneteket ötvöző krisztológiai ciklus került, amelyben a Királyok imádatát követő harmadik jelenet már az Utolsó

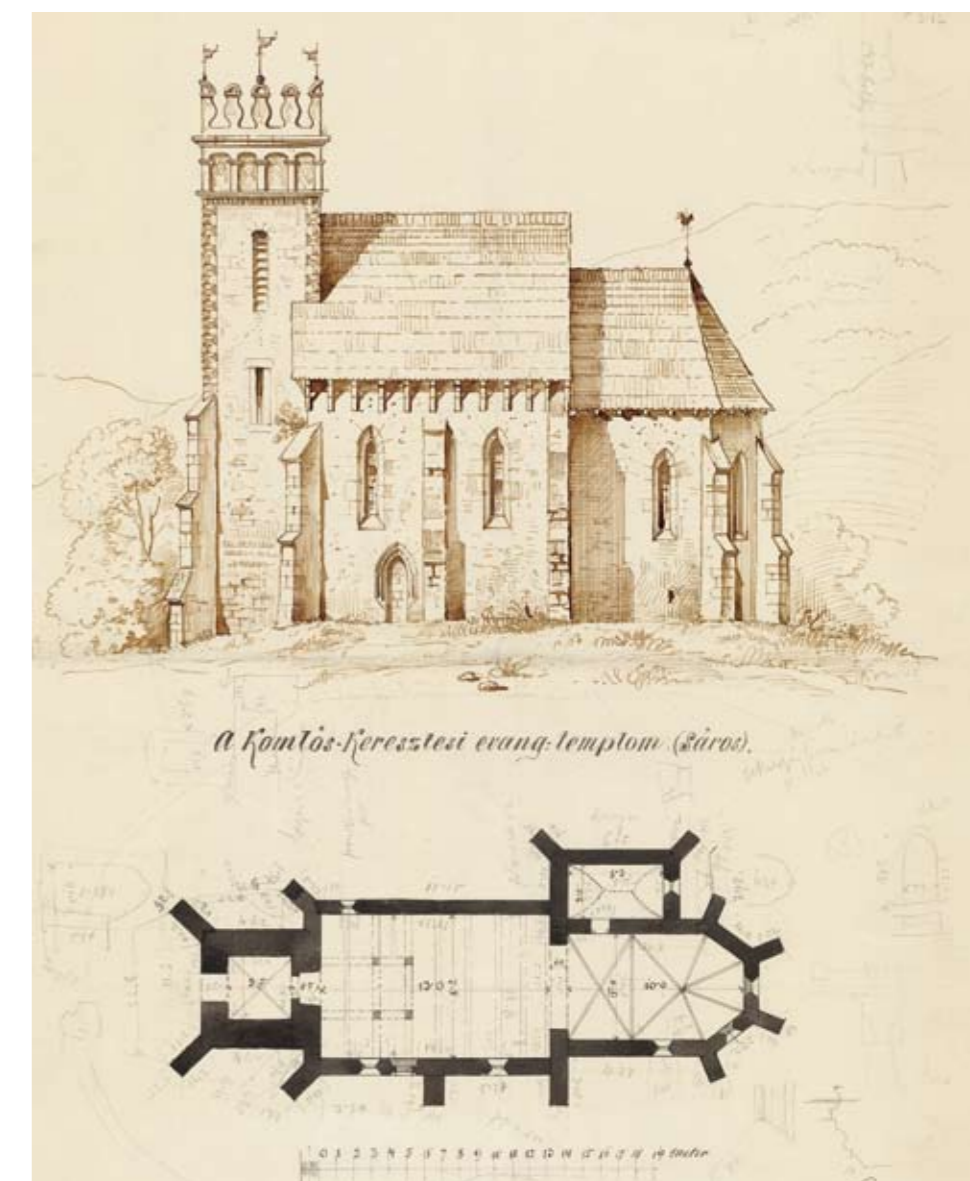
← 30. Komlós-Keresztes evangélikus templomának déli homlokzata

31. A komlós-Keresztes templom szentélyének belső összképe (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.734N)

32. A komlós-Keresztes templom tornya nyugat felől (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.735N)

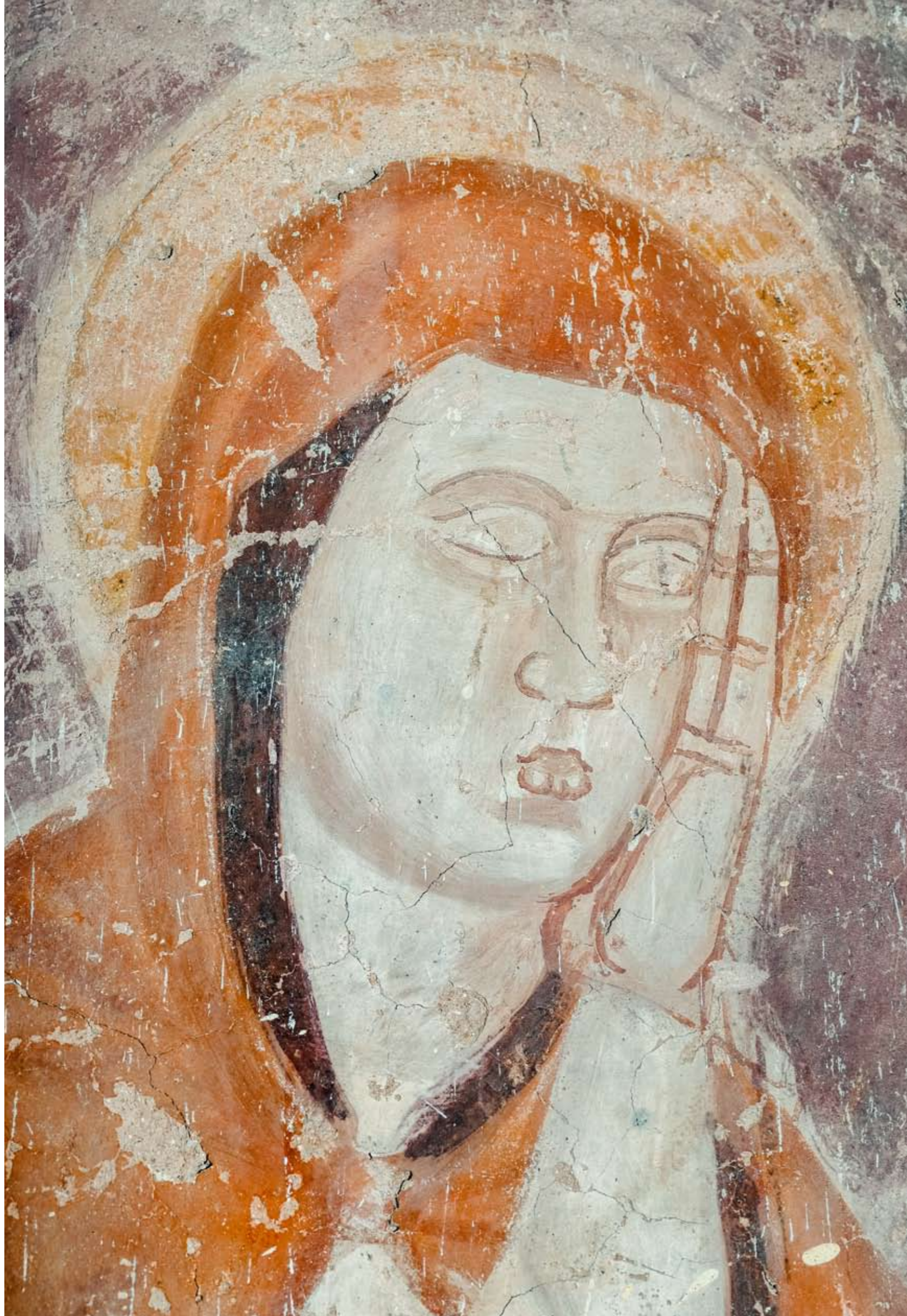
33. A komlós-Keresztes templom alaprajza és déli homlokzata – Myskovszky Viktor rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3215)

vacsorát mutatná be. Meglehetősen szokatlan összkép. Ennek ellenére a rendelkezésünkre álló dokumentáció lehetővé teszi bizonyos művészettörténeti hipotézisek megfogalmazását az együttes egészét, illetve egyes részleteit illetően.

A félkupola falképdíszének legfőbb sajátossága, hogy a hagyományosabb Maiestas Domini helyett a Pantokrátort jeleníti meg. Az összkompozíció hasonlít a porubai szentély falfestményére,²⁰³ csak épp nélküli az evangélistaszimbólumokat, a Krisztust körülvevő medalionokban pedig az egyházatyák helyett angyalok tűnnek fel. Természetesen ismerünk további apszisdekorációkat, amelyek nem a Maiestas Dominit tárták a hívek elé. A pécs-málomi szentély félkupoláján a trónoló Krisztus töredéke látható, két oldalon egy-egy angyallal, akik a mandorláját tartják;²⁰⁴ míg a csallóközi Deákiban a Pantokrátor jelenik meg a főapszis keleti és délkeleti ablaka között.²⁰⁵ Mindemellett a haraszi falkép érdekes párhuzamul szolgálhat Marosfalu szentélyboltozatának szintén akvarellmásolat, továbbá néhány fekete-fehér fénykép alapján ismert

← 34. A gyászoló Mária a komlóskeresztesi szentélyben

ítélő Krisztusa.²⁰⁶ Kizárólag harsonát fúvó angyalok láthatók körülötte, közvetlenül alatta – de még a félkupolán – pedig egy Passió-ciklus kapott helyet. Ezzel azonos kompozíciós rendszert mutatnak a Sáros vármegyei Komlóskeresztes templomnak szentélyében újonnan feltárt falfestmények (1., 30–37. kép). A záradékfal boltcikkelyében kapott helyet a mennyei hierarchia kiemelt szereplője: a Pantokrátor szívárványos mandorlában trónoló alakja. Az északkeleti boltmezőben, némileg a frontális Krisztus alatt egy további figura töredékét találjuk, maforionos feje körül bekarcolt sugarakkal díszített nimbuszal. Alatta, a szentélyzáradék északkeleti, keleti és délkeleti falán – Marosfaluhoz hasonlóan – egy krisztológiai ciklus kapott helyet, amelyből egyértelműen kivethető a gyászoló Mária alakja, valamint a Keresztlevétel és a Sírbatétel jelenete. Tartalmi szempontból nincs nagy különbség az itt felsorolt freskók között, ugyanis valamennyi

35. Kruselert viselő női arc a komlóskeresztesi szentély kereszt-boltozatának gyámkövén

36. Pantokrátor a komlóskeresztesi szentély záradékfalának boltcikkelyében

a parúzia üzenetét közvetíti, és ehhez a tartalomhoz kapcsolódnak a haraszi Krisztust kísérő mennyei figurák is. A Megváltó alatt helyet foglaló angyalok az Úr fenségének őrzőiként, az isteni ítélet végrehajtóiként vannak jelen. Figuracsoportjuk a felsőmicsinyei szentély északi falán lévő, a Deészisz alatt megfestett angyalkar ikonográfiai és kompozíciós analógiájaként említhető, amelynek monumentális

alakjai glóbuszokon állnak vagy térdepelnek.²⁰⁷ Úgyszintén az apokaliptikus tartalommal magyarázható a haraszi Krisztus medalionját tartó oroszlánok jelenléte, amelyek faragott példái általában a szent hely őrzőiként jutnak szerephez a kapu, illetve a diadalív két oldalán. A vizsgált freskó vonatkozásában hangsúlyosabb, hogy az oroszlán²⁰⁸ Júda szimbólumaként (1Móz 49,9) a törzséből származó Krisztus jelképe

37. Sírbatétel a komlóskeresztesi szentélyben

38. Feltámadás és Pokolraszállás a haraszi templomban

lett (Jel 5,5), míg Szent Jeromos szerint az állat a Megváltó feltámadására, a sötétség felett győzedelmeskedő napra utal. Ez utóbbi lehet a haraszi motívum elsődleges ikonográfiai üzenete. Az oroszlánok a jacai timpanon Krisztogramját őrző társaikhoz hasonlóan arra emlékeztették a szemlélőt, hogy Krisztus megbocsát a bűnbánatot tanúsítóknak, a bűnösöket viszont megbünteti.²⁰⁹

Ahogy azt korábban jeleztük, az oldalfal narratív ciklusainak értelmezése kapcsán számos nehézség merül fel. Az együttesnek ez a része már Huszka idejében rendkívül töredékes lehetett. Azon túl, hogy akvarelljein több ellentmondással, illetve alig értelmezhető részlettel szembesülünk, a másolatok alapján a szerző némely ikonográfiai meghatározása is kérdéses. Korántsem egyértelmű az alsó regiszter identifikációja, ugyanis az üstben fővés jelenete nem utal automatikusan Szent Margit legendájára. Más vértanút is kínoztak ily módon, amint az például a Szent Dorottya mártíromságát bemutató lőcsei²¹⁰ és a Szent Vítus (?) történetét megjelenítő szászfenesi falképen²¹¹ is feltűnik. Antiochiai Szent Margit legendáját a Kárpát-medence több templomá-

ban is megfestették. Homoródszentmárton elpusztult freskói mellett – a teljesség igénye nélkül – megemlíthetők Magyarremete, Bögző,²¹² Süvete²¹³ vagy Szalonna²¹⁴ falfestményei. A női szent majd minden esetben egy másik narratíva, legtöbbször Krisztus szenvedéstörténete vagy a Szent László-legenda alatt vagy felett, esetleg azzal szemközt jelenik meg. Az ábrázolt jelenetek nem mindig ugyanazok; az üstben fővés Bögzőben és a homoródszentmártoni másolaton tűnik fel, utóbbi esetben a bálvány megkorbácsolását követően. A bizonytalanságok mellett viszont kijelenthető, hogy Haraszton a krisztológiai ciklust és a női vértanú legendáját tudatosan komponálták egymás alá, így hangsúlyozva az egyes szereplők áldozata közötti párhuzamot. Mindez a félkupola ábrázolásával, azaz Krisztus ítéletével is kapcsolatban áll, akárcsak Marosfalfalun, illetve Komlóskeresztesen.

Huszka József jelentésében az áll, hogy hiába végzett további kutatásokat, az egykori rotunda másik két karéjában semmit nem talált. A torony falán viszont előkerült egy festésnyom, amit Kálváriaként azonosított. Néhány évvel később Gróh István egy korábbi freskórétetet is feltárt a temp-

lomban, talán ugyanazt, amelyről Mays László plébános is beszámolt, és amelyet Huszka a diadalív északi bélétfalán, közvetlenül a faragott kövekre festve fedezett fel. A keleti apszis oldalfalán felszentelési keresztet találunk, ami azt jelenti, hogy a falfestészeti dekorációnak három középkori periódusa ragadható meg.

A Huszka által dokumentált együttes az 1930-as években vakolat alá került.²¹⁵ Mária Marianová és Michal Slivka 1980-ban folytatott provizórikus festőrestaurátori kutatása nem akadt rá annak nyomaira.²¹⁶ A templomban jelenleg egyetlen középkori falfestmény látható, ami Krisztus feltámadását és pokolraszállását ábrázolja (38. kép).

A jekelfalvi és a haraszi együttesel ellentétben korántsem lehetünk bizakodók a zsegyei falképek fennmaradását illetően; akkor sem, ha a korábbi szakirodalom a mész- és vakolatréteg alatt lappangó freskók meglétével számolt.²¹⁷ Bár a feltárást követően készült akvarellmásolatok, illetve fényképek szerint több értelmezhető ábrázolás került elő a templomban, a korabeli írott források kétségessé teszik, vajon érdemes lehet-e kutatni utánuk.

Szentiványi József, a zsegyei evangélikus egyház főfelügyelője 1908. július 6-án levélben értesítette a MOB-ot az épület tervezett helyreállításáról, valamint a belsőben felfedezett freskónyomokról. Mivel utóbbiak az általa megkérd-

zettek szerint „határozottan műbeccsel” bírtak, Szentiványi leállította kibontásukat, egyszersmind megtiltotta a templomnak a hívek által egyre türelmetlenebbül sürgetett lemeszelését. Hozzáteve, hogy a műemléki hivatal által biztosított szakmai és anyagi segítségnyújtás nélkül nem garantálhatja a falfestmények fenntartását.²¹⁸ A bizottság Éber Lászlót küldte Zsegyére, aki 1909. május 26-án benyújtotta a helyszíni szemléről írt jelentését. Ennek egyik első pontjaként leszögezte, hogy a régi mennyezet eltávolítása után lapos deszkamennyezet készítené, mert az jobban megfelelne az oldalfalakat borító középkori falfestményeknek. Legszükségesebb feladatként a mészréteg által fedett együttes teljes feltárást határozta meg, mondván, annak állapota és kiterjedése befolyásolhatja a templombelső helyreállítását, például a karzatok átalakítását. Az előadó nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, milyen veszéllyel járna az egyébként is csonkán fennmaradt falképek egy részére a hosszáz déli ablakainak megnagyobbítása.²¹⁹ Ezt követően a MOB 1909. június 14-én felkérte Tary Lajost,²²⁰ hogy „késedelem nélkül” utazzon Zsegyére, és tárja fel a középkori falfestményeket.²²¹ A fővárosi születésű, az Iparművészeti Iskolában Gróh István kezei közt pallérozódott festőnek ez volt az első ilyen munkája a zsegyei-sároosi régióban, amelyet azután továbbiak követtek.

39. Szent Bertalan vértanúsága a zsegyei evangélikus templomban – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 658)

40. Szent Lőrinc mártírsága a zsegyei evangélikus templomban (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.425N)

41. Szent Lőrinc mártírsága a zsegyei evangélikus templomban – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 659)

Tary 1909. július 17-én számolt be először az általa végzett munkákról. A freskók kibontásának befejezését július 20–22. környékére tervezte, az addigi erőfeszítések kapcsán pedig kijelentette, hogy „Az eredmény oly sok fáradság után nem nagyon kielégítő.”²²² Ekkor ismét Éber küldetett a hely-

színre, aki fényképeket készített az aktuális állapotról, illetve kijelölt tizenegy falképet lemásolásra. Tary szeptember 20-án jelentést tett a fennmaradt falfestmények teljes feltárásról és a kópiák elkészültéről.²²³ Az előadó ezután újrafotózta az együttest, majd a bizottság november 17-ei ülésén összevetette az akvarelleket a fényképekkel, és meggyőződött „a másolatok kifogástalan hűségéről”.²²⁴

E tizenegy falképmásolat,²²⁵ valamint a fényképek²²⁶ megközelítőleg képet adnak a felszínre került töredékekről. Éber első jelentése alapján a hosszáz déli falán helyezkedtek el, amit a fotókon a karzat, illetve az ablak elhelyezkedése is megerősít. Ikonográfiai szempontból szemléletes,

← 42. Álló alakok töredékei a zsegnyei evangélikus templomban. Középen Szent Lénárd (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.206N)

← 43. Álló alakok töredékei a zsegnyei evangélikus templomban. Középen Szent Lénárd – Tary Lajos akvarell-másolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 657)

44. Vértanú szűz álló alakja a zsegnyei evangélikus templomban – Tary Lajos akvarell-másolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 667)

hogy igen sok női és férfi szentet festettek meg Zsegnyén, köztük olyanokat is, akiket az ismert emléktábla tanúsága szerint ritkábban ábrázoltak a középkori Magyar Királyság falfestészetében. Szent Bertalan megnyúzása (39. kép) mellett megtaláljuk itt azt a jelenetet, amint kihúzzák Szent Apollónia²²⁷ fogait (M4), de a rostélyon megsütött Szent Lőrinc²²⁸ is feltűnik (40–41. kép). Előbbi mártírsága a nógrádsápi templom freskói között is helyet kapott,²²⁹ míg II. Sixtus

pápa római diakónusának álló, attribútumát tartó alakját megtaláljuk a marosfelfalui templom egykori, szentélybéli falképéről készült másolaton.²³⁰ Azon a zsegnyei töredéken, amelyen négy álló alak vehető ki, a középső bal kezében könyvet, jobbában bilincset tart, ami alapján a Csetneken, illetve a siklói várkapolna hajójának déli falfülkéjében²³¹ is megfestett Szent Lénárddal azonosítható (42–43. kép). De – a palmaágot tartó vértanú szűzek (44. kép, M5) mellett –

← 45. Szent Ilona alakja a zsegyei evangélikus templomban (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.208N)

46. Szent Dorottya és Szent Ilona alakja a zsegyei evangélikus templomban – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 664)

47. Keresztrefeszítés töredéke a zsegyei evangélikus templomban – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 666)

olyan női szenteket is találunk Tary akvarelljein, mint Szent Dorottya vagy Szent Ilona, akikről az eddigieknél jóval több középkori freskót ismerünk (45–46. kép). Kétségtelen, hogy a Köpenyes Mária a legtöbbet idézett zsegyei falkép²³² (M6), amely mellett egy, a Keresztrefeszítést vagy a Keresztlevételt ábrázoló töredékről is készült kópia (47–49. kép).

Tary ezeket a freskótöredékeket hozta felszínre a MOB megbízásából, majd 1910. március 31-én Szentiványi József újabb levelet írt a bizottságnak. A helyi egyházközség három nappal korábban tartott közgyűlésén „elhatározta, hogy templomát most már sürgősen kijavíttatja, a mennyezetet rabitz-boltozattal csináltatja meg, a falképeket pedig újjólag bevakoltatja”.²³³ A tanácskozáson egyúttal utasították Szentiványit, hogy haladéktalanul kössön szerződést valamelyik eperjesi építő céggel, amelyik már a rá következő héten megkezdheti az egyre inkább meglazuló, már-már bedőléssel fenyegető mennyezet állapotát miatt tovább nem halogatható munkálatokat.²³⁴ Válaszában a MOB a templom azonnali bezárását javasolta az életveszélyessé vált fődém miatt, továbbá Zsegyére küldte Lux Kálmánnak az új mennyezetről készített tervét és költségvetését – Tary Lajos színvázlata kíséretében –, arra kérve az egyházi főfelügyelőt, hogy a munkálatokat e szerint fogantossák, mivel nem volna megfelelő és célszerű, „ha a szerény, de régi jellegében megbecsülendő templom oda nem illő Rabitz-boltozatot nyerne”.²³⁵ Az iránymutatás azonban sajnos elkésett. Álljanak itt szó szerint Szentiványi József szavai 1910. április 18-án írt válaszleveléből: „...legnagyobb sajnálatomra a tervek későn érkezvén, immár nem vagyok azon helyzetben, hogy

templomunk renoválását a t. Bizottság által javasolt módon rendelhessem el. [...] a mennyezetet közveszélyes volta miatt sürgősen le kellett bontani [...] Az előadó úrhoz intézett express-ajánlott levelemben a terveknek express beküldését kértem, mert így módomban lett volna a 10-ikén megtartott közgyűlésen a március hó 28-iki gyűlés határozatát megváltoztatni, s a nt. Bizottság javaslatát keresztülvinni. A tervek csak e hó 14-ikén jutottak kezemhez, amikor már a szerződő cég a munkálatokat teljes erővel megkezdte, s az egyház hívei az összes szükséges anyagot a helyszínre szállították. Határozatba menvén vasbeton-karzat építése, nemkülönben a templomnak kívül-belül való újra vakolása: a tervek kézhezvételekor már a bontási munkálatok befejeztettek, s így amikor én Zsegyére kimentem, már a falképek le is voltak verve [kiemelés – K.G.], a rabitz-boltozat pedig munkába volt véve.”²³⁶ Vagyis e dokumentum szerint az előző évben feltárt, a Kárpát-medence vonatkozásában ritka ikonográfiai megoldásokkal bíró zsegyei falképek a templom helyreállítása során elpusztultak, hiába jelezte a bizottság korábban abbéli szándékát, miszerint elengedhetetlennek tartja azok fenntartását.

A falképmásolatok nemcsak akkor tehetnek jó szolgálatot, ha az általuk dokumentált emlék elpusztult, vagy hosszú ideje mézsréteg alatt lappang, s már-már a feledés homályába merült. Épp ilyen hasznosak lehetnek egy ma is látható, ámde kisebb vagy nagyobb mértékben átfestett együttes műemléki-művészettörténeti értékelése során. A források ezekben az esetekben lehetővé teszik az eredeti részletek megragadását és a kiegészítésektől történő elválasztását, de

← 48. A zsegyei evangélikus templom keret- és felirattöredéke
– Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 663)

49. A zsegyei evangélikus templom falképtöredéke
– Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 660)

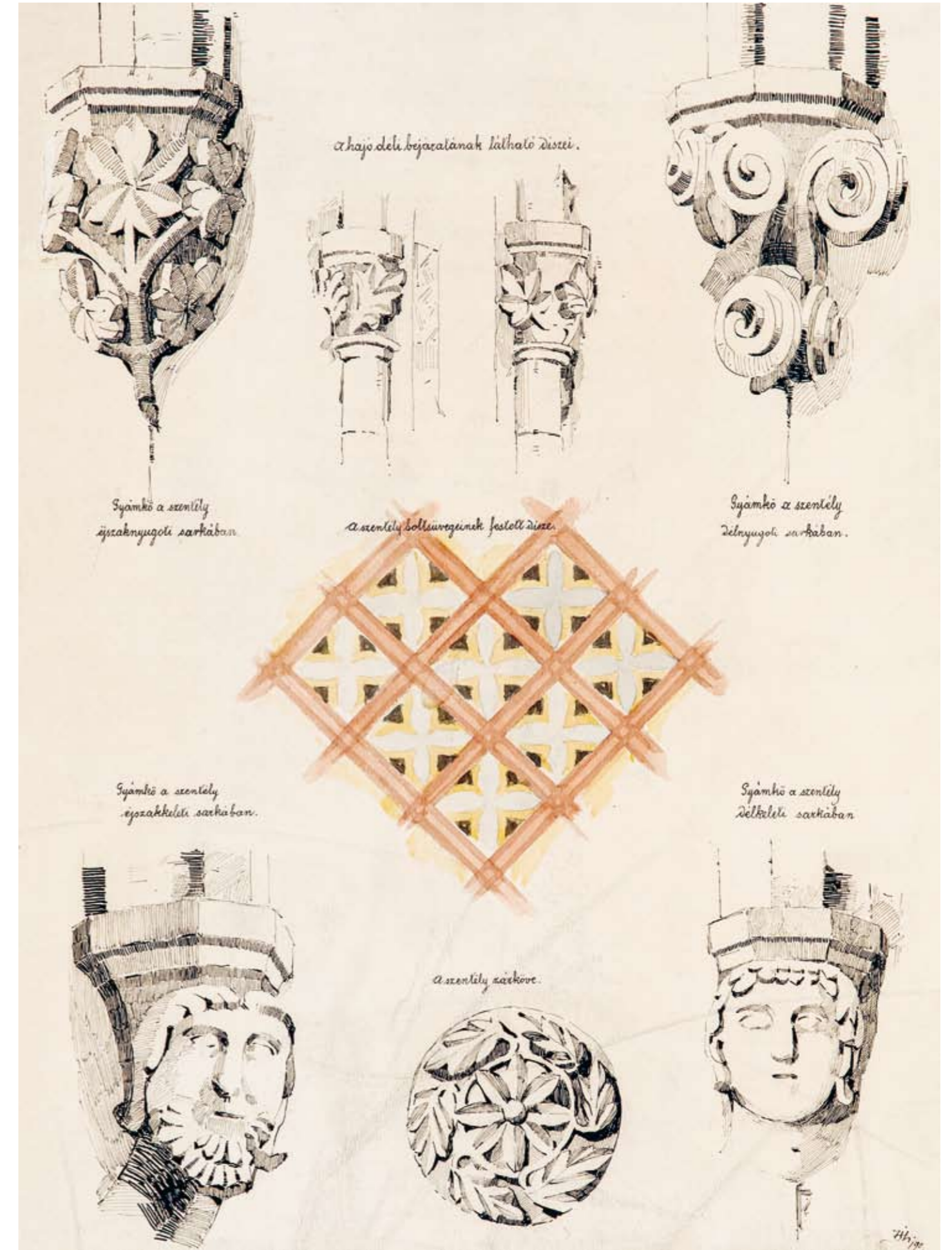

50. Keresztfalu római katolikus temploma délkelet felől – Huszka József akvarellje (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 288)

részletes képet adnak a korabeli restaurálási elvekről, azok gyakorlati érvényesüléséről is.

Az első, meglehetősen szélsőséges példánk a Szepesbélával szomszédos Keresztfalu templomának (50–51. kép) középkori freskódekorációja. Laufik Ferenc plébános 1906. november 14-én hírül adta a MOB-nak, hogy tudomása szerint a szentélyben középkori falképek rejtőznek a mészréteg alatt, majd levele végén segítséget kért azok megmentéséhez.²³⁷ Folyamodványa nem volt hiábavaló, ugyanis a következő évben sor került a freskók kibontására. 1907-ben Huszka József három akvarellmáskolatot készített a szentély északi, keleti és déli falának felszínre hozott töredékeiről.²³⁸ Nem tartható tehát Milan Tognér azon felvetése, miszerint azokat Huszka festette volna át 1898-ban,²³⁹ olyannyira nem,

51. A keresztfalú templom részletei – Huszka József rajza (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 286) →

hogy minden bizonnyal csak évtizedek múltán történt meg az ominózus rekonstrukció.

A töredékes állapotban lévő falfestmény – akárcsak Zsegnyén – nem felelt meg a helyi egyház igényeinek. Begala Sándor esperes-plébános 1910. május 27-én arra kérte a MOB-ot, hogy hozassa rendbe a freskókat, vagy meszeltesse ki a szentély oldalfalait, „mert a templom jelenlegi állapotban tovább nem maradhat”.²⁴⁰ Négy évvel később még nyomatékosabb kérés érkezett Keresztfaluról, mintegy felszólítva a bizottságot, hogy amennyiben nincs lehetősége anyagi támogatást biztosítani a falképek helyreállításához, engedélyezze azok eltávolítását.²⁴¹ Az eseményeknek az első világháború szabhatott gátat, így a rekonstrukcióra vélhetően az 1930-as években,²⁴² a haraszi együtttest feltáró Jozef

← 52. Freskótöredékek a keresztfalusi templom északi szentélyfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)
 ← 53. Freskótöredékek a keresztfalusi templom északi szentélyfalán felső regiszterében – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)

54. A Királyok imádásának töredékei a keresztfalusi templom északi szentélyfalán középső regiszterében – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)
 55. A Királyok imádásának részlete a keresztfalusi templom északi szentélyfalán középső regiszterében

Hanula keze által került sor, akit 1879-ben Császkai György püspök Szepeshelyre hívott, és ott két éven át a poprádi freskókat restauráló Daberto Félix tanítványaként-segédjeként tevékenykedett.²⁴³ Keresztfalun teljesen átfestette az eredeti kompozíciót: minden hiányt kiegészített, s helyenként még a középkori részleteket sem hagyta érintetlenül.²⁴⁴ Következésképp a művészettörténeti vizsgálat kizárólag az akvarellmásolatokra támaszkodhat, igaz, azok megbízhatósága is kétes, ugyanis Huszka elmondása szerint az „elnyűtt állapotban” talált falfestmények értelmezéséhez teljes fantáziájára szüksége volt.²⁴⁵

A szentélyt eredetileg is egy három sávban elrendezett krisztológiai ciklus díszíthette, teljesen betöltve az oldalfalakat. A kiterjedt átfestés kevés nyomát hagyta meg az eredeti technikának és a színskálának. És bár az egyes eseményeknek a Megváltó élettörténetét bemutató képsorba való beillesztése nem minden esetben követte az időbeli sorrendet, a

← 56. Freskótöredékek a keresztfalui templom északi szentélyfalának középső regiszterében – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)

← 57. Freskótöredékek a keresztfalui templom északi szentélyfalának alsó regiszterében – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)

58. Freskótöredékek a keresztfalui templom északi szentélyfalának alsó regiszterében – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285)

keresztfalui templom ma látható jeleneinek illogikus ikonográfiai elrendezése és a kronológiai ellentmondások arra engednek következtetni, hogy a Hanula-féle rekonstrukció pontatlanul értelmezte a megmaradt eredeti töredékeket.²⁴⁶ Ahhoz, hogy legalább közvetett képet alkothassunk a középkori eredetű emlékről, össze kell vetnünk a jelenlegi állapotot a freskómásolatokon látottakkal. Ennek következtében lehetőségünk nyílna az együttest érintő korábbi megállapítások pontosítására.

A diadalív bélétfalán félalakos próféták láthatók, amelyek egytől-egyig Hanula művei, akárcsak a boltozat díszítő-

festése. Hasonló a helyzet az északi falon is (52. kép). A legfelső sáv egységes képmezőt alkot, és a Passió szimbólumai, valamint a Szentlélek galambja által körülvelt trónoló Krisztust jeleníti meg. Ez a rész is teljes egészében az újrafestés eredménye, a ma látható freskó semmilyen dokumentált előzménnyel nem rendelkezik. A másolaton bal oldalt egy dicsőfényes nőalak, valamivel feljebb pedig egy kerek arc (?), jobb oldalt egy hármast csoport tűnik fel egy koronás figurával, valamint egy kisebb és egy nagyobb, glóriás alakkal (53. kép). Huszka a helyszíni megfigyelései alapján azt valószínűsítette, hogy eredetileg Krisztus körülmetélése vagy a Betlehemi gyermekgyilkosság kapott itt helyet.²⁴⁷

A középső regiszter egyetlen jelenetet, a Háromkirályok vonulását és imádását foglalja magában. A kópián bal oldalt egy egyenes, vörös vonalak alkotta részlet, talán épületkulissza látható, aminek ma már semmi nyoma. Ezzel szemben a jelenlegi középső király hosszú, vörös hajú, koronás alakja, kengyelbe dugott jobb lába, valamint lovának hátsó lábai, farka és tompora az akvarellon is feltűnik (54–55. kép). Tőle jobbra egy másik figura két lába vehető ki, méghozzá a napkeleti bölcs által viselhez hasonló, vörös harisnyában. Az itt leírt részek zöme ma már nem látható, a másolat mégis igazolni látszik, hogy e képmezőben eredetileg is az epifánia ikonográfiai témáját festették meg. Huszka e lovas töredéktől jobbra, több ponton egybefüggő, zöld fes-

59. A keresztfalui templom keleti szentélyfalának töredékes freskói – Huszka József akvarellmáslata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283)

tésnyomokat észlelt, míg a képsáv jobb szélén, a mostani Szent József helyén egy fejkendőt és vörös köpenyt viselő nőt örökített meg, előtte egy téglány alakú elemekből álló struktúrával (56. kép). Identifikációja szerfelett bizonytalan, egyvalami viszont kijelenthető: azt a feltételezést, miszerint a keresztfalui Királyok imáadásának Madonnája – a

rimabrézóihoz hasonlóan – már egy oldottabb típusú ábrázolás volna a korábbi, hieratikusabb változatokhoz képest,²⁴⁸ sem a falképmásolat, sem a jelenlegi freskó nem támasztja alá, hisz utóbbi a XX. századi kifestés műve.

Az északi fal bal alsó sarkában Huszka szerint eredetileg is az Angyali üdvözet foglalt helyet²⁴⁹ (57. kép). Akvarelljén balról mintha kivehetők lennének egy fej és egy angyalszárny körvonalai. Amennyiben helytálló a rajztanár ikonográfiai azonosítása, úgy valóban egy, a kronológiai sorrendet felborító ciklussal kell számolnunk,²⁵⁰ amelyben az inkarnáció bemutatása – többek közt a nemesludrovai falképhez²⁵¹ ha-

sonlóan – nem került kiemelt helyre, hanem a többi témával egyenrangúként jelent meg.

Huszka Jézus születéseként és az Egyiptomba való menekülésként határozta meg a keresztfalui alsó regiszter másik két jelenetét,²⁵² akvarellje azonban kevésbé erősíti meg mindezt. Előbbi esetben balra egy nő, illetve egy másik figura feje, utóbbiban a zöld háttér előtt két vöröses fa és két álló alak körvonalai vehetők ki (58. kép). Hanula semmit sem tartott meg ezekből a festésnyomokból, ehelyett más témákkal látta el a szóban forgó képmezőket. Fontos továbbá, hogy a falképmásolaton a sekrestyeajtótól balra egy kör alakú keretbe foglalt, egyszerű felszentelési kereszt is megtalálható.

60. Kálvária-falkép a keresztfalui templom keleti szentélyfalán – Huszka József akvarellmáslata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283)

61. Mária alakja a keresztfalui Kálvárián

62. Kálvária-falkép a keresztfalui templom keleti szentélyfalán

63. A keresztfalui templom keleti szentélyfalának freskója – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283)

64. Vir dolorum a keresztfalui templom keleti szentélyfalán

65. Vir dolorum a keresztfalui templom keleti szentélyfalán – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283) →

66. Mária arca a keresztfalui Vir dolorumon →

67. Krisztus arca a keresztfalui Vir dolorumon →

68. Freskótöredékek a keresztfalui templom déli szentélyfalán – Huszka József akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 284)

A szentély keleti fala őrizte meg a középkori falfestmény legtöbb eredeti részletét (59. kép). A keleti ablaktól balra egy négyszögű, valamennyi oldalán karéjosan kihalasodó keretbe foglalt, háromalakos Kálvária töredékét látjuk (60–62. kép). Milan Togner és Vladimír Plekanec szerint ez az egész együttes legkisebb mértékben újrafestett jelenete, amelyen fennmaradtak a testek erőteljes, vörös körvonalai.²⁵³ Tény, hogy Hanula az átfestés során megtartotta a középkori alapkoncepciót, beleértve a kereszt kialakítását és a vízszintes keresztoszár színösszeállítását. A ruharedek közül elsősorban Krisztus ágyékkendője, valamint Mária és Evangélista Szent János köpenyének alsó szegélye alapján alkothatunk képet a középkori mester stílusáról. Krisztus és tanítványának arca már Huszka korára elpusztult, így a mai állapot

teljes egészében a rekonstrukció műve. Különös félreértés – avagy szándékolt újinterpretálás –, hogy Hanula a függőleges keresztoszár tövében lévő halom köelemei (?) helyett a gyermekeit önnön véréből tápláló pelikánt festette meg. A Keresztrefeszítés alatt a másolaton is feltűnik két, háromszög alakú, csúcsíves orrtaggal ellátott oromzat töredéke, amelyeket a valódi – vélhetően a középkorban is meglévő – falfülkét övező, festett architektúrává egészített ki a művész.

Ügyszintén viszonylag sok autentikus részlet maradt meg az ablaktól jobbra eső jelenetből (63. kép). Ilyen a tört szalagkeret, a pártázatos várfal vagy a három alak kontúrjai. Huszka Szent Bertalan mártíromságaként írta le a freskót, amelyen a pribékek éppen megnyúzzák a deszkára fektetett vértanút.²⁵⁴ Ám sokkal inkább arról lehet szó, hogy a szakállas figurát kezéinél és lábánál fogva kivetik a várból; így módon a töredéket a Tízezer vértanú mártíromságának különleges megjelenítéseként is értelmezhetnénk.

A keleti fal jobb alsó falképe egy Vir dolorum ábrázolás, és úgy tűnik, ez a freskó maradt ránk mind közül a leghite-

69. Freskótöredékek a keresztfalui templom déli szentélyfalán – Huszka József akvarellmásolata, részlet (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 284)

lebb állapotban (64–67. kép). A középkori karakter nemcsak a ruharedekön, a drapériakezelés tekintetében, hanem – az egész együttes vonatkozásában egyedülálló módon – az arcokon is megragadható. A Megváltó kereszties dicsfénye, haja, szakállja és arcvonásai a mai napig a középkori mester keze nyomait viselik magukon, és vélhetően ez alapján került fel a falképeknek a XIV. század végére történő datálása.²⁵⁵ A fejét oldalra hajtó, nyitott szemű, feltámadt Krisztus Mária és Evangélista Szent János között jelenik meg – akár csak a Keresztrefeszítésen. Ehhez hasonló hármast kompozíciókat találunk a zselízi templom szentélyében,²⁵⁶ valamint az erdélyi Csíkszentimre Szent Margit-kápolnájának északi hosszáfalán.²⁵⁷ A keresztfalui figurák arkádok alatt állnak.²⁵⁸ Az ívsort képező oszlopok fejezeteit tornyok koro-

názzák. Krisztus mögött, derékmagasságban egy kifeszített drapéria húzódik, amely a sírját boríthatta.

A déli fal legfelső képmezőjének alsó, vízszintes kerete nagyjából az ablak magasságának felénél húzódik, és ma már nélküli középkori ornamensét (68–69. kép). Ezt a falfelületet zöld háttér előtt megjelenő, vörös színű, leveles indadísz borítja, amit Hanula a falképmásolaton tanulmányozható motívum alapján festett meg. A képsáv három figurális falfestménnyel is rendelkezett, de ezeket lemázolták. A homlokív záradékába Krisztus Szent Arca került, míg alatta, az ablaktól balra az Utolsó vacsora kapott helyet. Az előző századfordulón még látható töredéken egyértelműen megragadható az asztal és a terítő, a frontális Krisztus a fejét az ölébe hajtó Evangélista Szent Jánossal, valamint a balján egy, a jobbán pedig két további glóriás tanítványával. Az ablak másik oldalán egy nehezen értelmezhető jelenet fragmentumait tárja fel az akvarell: a képmező bal szélén egy fa látható, attól balra egy szakállas-dicsfényes férfi, illetve egy másik, nimbuszos alak körvonalai tűnnek fel. E freskó

Huszka szerint Krisztus elfogatását, Jendrassik Borbála szerint a Noli me tangere jelenetét ábrázolja.²⁵⁹

Megmaradt középkori részleteinek kiegészítését követően a középső regiszter mindhárom képe megtartotta eredeti ikonográfiáját. Az ablaktól balra a Krisztus Pilátus előtt jelenet látható. Huszka másolatán is feltűnnek a ma is meglévő vízöntő figura, továbbá a helytartó kontúrjai, például bal lába. Ezzel együtt itt is meglehetősen drasztikus átfestésre került sor; Pilátus alakjának „novecento” stílusa, markáns arcéle láttán bizonyára Aba-Novák Vilmos is elégedetten csettintett volna. Huszka kópiája elárulja, hogy Hanula az ablak jobb oldalán még több eredeti részletre alapozhatta rekonstrukcióját. A Krisztust megfosztják ruháitól jelenet pontosan kivethető a jobb oldali katona alakja és kardjának markolata, az Ostorozáson pedig az oszlophoz kötött Krisztus, a bal oldali katona két lába, valamint vörös-ezüst sávozású ruhája.

Huszka akvarellje a déli fal alsó sávján egyetlen felszentelési keresztet tüntet fel – ugyanolyan, mint amit a másik két falon is megörökített. Figurális ábrázolásokat itt már ő sem látott. Jelenleg a Keresztvitelt, a három Máriát Krisztus sirjánál, Hitetlen Tamást és Krisztus megkeresztelését találjuk a lábazat felett. Valamennyi Hanula műve, aki a Kunigunda Passionále miniatúrái alapján festhette azokat.²⁶⁰ Ezért sem érdemes a kronológiai logikátlanúság és Krisztus megkeresztelése különös elhelyezkedésének okát fejtegetni, ugyanis utóbbi egy XX. századi falfestmény, ismert középkori előzmények nélkül.²⁶¹

A másolatok készítése ideje szerint haladva a következő és egyben utolsó példánk a podolini Mária mennybevétele templom freskóegyüttese. 1803-ban esett szó először a homlokzat Szent Kristófot egy szerzetes társaságában ábrázoló falfestményéről.²⁶² Bő egy évszázaddal később pedig a szentély oldalfalain és a boltozatán is középkori falképek nyomai tűntek fel.

Napjainkban nyolc próféta félalakos ábrázolása látható a diadalív bélletfalain. Az északi és a déli diadalív pillér szentély felé eső falán Hitetlen Tamás és Szent Dorottya kapott helyet a gyermek Jézussal (70–72. kép), míg az utóbbi északi falán egy püspökszent tűnik fel.²⁶³ Az egyes képmezőket elválasztó sávokban, a boltozati bordák mentén, valamint némely további falfelületen gazdag architektonikus, geometrikus vagy növényi ornamentikát találunk.

A szentély oldalfalain egy kiterjedt krisztológiai – többnyire a Megváltó szenvedéstörténetét bemutató – ciklust festettek meg három sávban elrendezve, amely balról jobbra és fentről lefelé halad. Az északi fal első regiszterébe a Bevonulás Jeruzsálembe és az Utolsó vacsora került, majd a képsor az északkeleti falon a Lámposással folytatódik. A középső sávban a következő hét jelenet maradt ránk: Krisztus elfo-

gatása és Júdás csókja, Krisztus kihallgatása (Pilátus előtt?), Krisztust megfosztják ruháitól, Ostorozás, Krisztus Pilátus előtt, Töviskoronázás és a Keresztvitel – a keleti falon két szent alakjával kiegészülve. Az alsó sávban, az északi falon egyetlen kiterjedt Háromkirályok vonulása és imádása jelenet festettek meg, amit a falszakasz keleti végén egy keskeny képmezőbe helyezett Szent Dorottya-ábrázolás kísért (73–79. kép). Vagyis – Keresztfaluhoz hasonlóan – Podolin esetében sem egy teljesen szabályosan felépített ciklusról van szó, hiszen a Passiót megtöri egy, a Jézus gyermekébe képsorba tartozó jelenet, ami uralja a falszakaszt. Josef Krása szerint az előzmények a hajó északi falán foglalhattak helyet.²⁶⁴ Hasonló epifánia-kompozícióval találkozunk Keresztfalu és Poprad mellett például Szádok²⁶⁵ és Karaszko²⁶⁶ templomában, valamint a Felvidéken kívül Rugonfalván,²⁶⁷ Velemérben,²⁶⁸ Nagytótlakon, illetve Szentivánfán.²⁶⁹ A podolini Passió a Királyok imádása után az északkeleti falon a Krisztust felszögezik a keresztre és a Keresztrefeszítés jelenetével folytatódik, ezt követően a Keresztlevétellel és a Sírbatétellel (80. kép), majd a déli falon a Pokolraszállással, a Feltámadással, a Noli me tangere és a Mennybemenetel ábrázolásával zárul (a bibliai narratíva kronológiai sorrendjét ismét figyelmen kívül hagyva).

A szentélynégyyszög keresztboltozata valamennyi boltcikkelyében egy nagyobb és két kisebb medalion tűnik fel a leveles-rozettás indaornamentika által körülölelve. A nagyobbakban a Szentháromság, Ábrahám kebele (81–82. kép), Mária gyermekével és a Pantokrátor ábrázolása, a kisebbekben egy-egy félalakos angyal, valamint – a Világbíró Krisztus mellett – Máté és János evangélista szimbóluma foglal helyet. Lukácsé a szentély északi, Márké a déli falának homlokívébe került. A szentélyzáradék boltmezőiben zenélő angyalok láthatók (85. kép).

Az eddigi publikációk a XIV. század közepe tájára-második felére datálták a falképeket.²⁷⁰ Ikonográfiai szempontból a ciklus gazdagságát, kiterjedt mivoltát emelték ki. Az erőteljes dinamizmussal kidolgozott, rajzos stílusú jeleneteket fokozott részletgazdagság jellemzi úgy a festett architektúra, mint a viseletek, illetve az egyéb „kiegészítők” (pl. lószerszám) tekintetében.²⁷¹ A podolini és a poprádi freskók között feltételezett²⁷² stíluskapcsolatot továbbgondolva, Milan Togner és Vladimír Plekanec egyazon mesternek tulajdonította a két emléket,²⁷³ míg Josef Krása az általunk vizsgált együttes nemzetközi analógiáit a brixeni Szent János-templom falképeiben, a festett épületkulisszák kapcsán pedig a Schaffhauseni Biblia miniatúráiban vélte felfedezni.²⁷⁴ E hipotézisek ellenére valamennyi szerző leszögezte: a podolini falképek átfogó művészettörténeti értékelését megakadályozza a XX. század eleji feltárásukat követő átfestés. Ahhoz, hogy e kijelentés helyességét megítélhessük, részletesen át

70. Szent Dorottya-freskó a podolini római katolikus templom diadalívén (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.932N)

71. Szent Dorottya-freskó a podolini római katolikus templom diadalívén – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 502)

← 72. Szent Dorottya-freskó a podolini római katolikus templom diadalívén

← 73. A podolini Háromkirályok vonulása és imádása falkép részlete (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.933N)

74-75. A podolini Háromkirályok vonulása és imádása falkép részlete

76. Az angyal alakja a podolini Háromkirályok vonulása és imádása falképről

← 77. A térdeplő király,
Mária gyermekével, Szent
József és Szent Dorottya
a podolini szentély északi
falán (MÉM MDK, Fotótár,
ltsz. 009.930N)

← 78. A térdeplő király,
Mária gyermekével, Szent
József és Szent Dorottya
a podolini szentély északi
falán

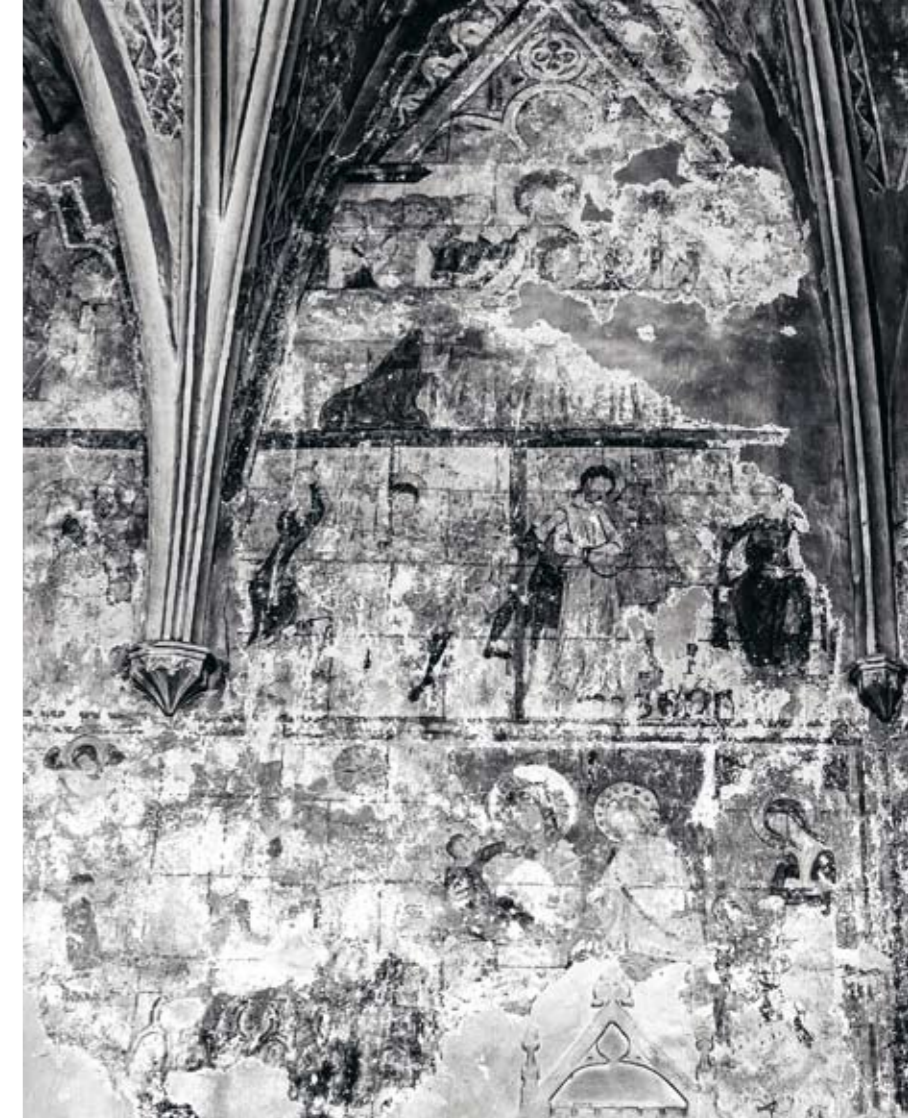

79. Szent Dorottya
a podolini szentély északi
falán

80. Sírbatétel-freskó
a podolini templom szenté-
lyében

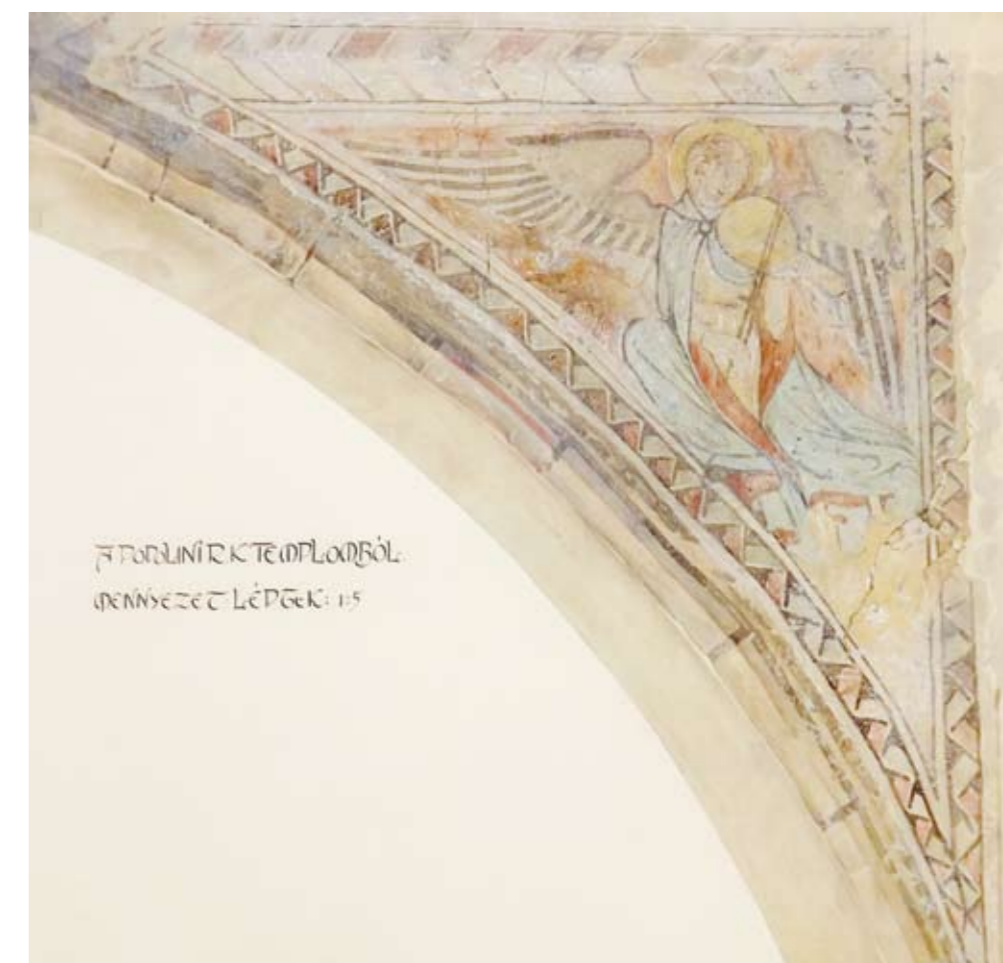

← 81–82. Ábrahám kebele a podolini szentélynégyyszög boltozatán

83. A podolini templom északi szentélyfalának freskótöredékei a feltárást követően (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.928N)

84. A podolini templom északi szentélyfalának freskótöredékei a feltárást követően (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.927N)

85. Zenélő angyal a podolini szentély boltozatán – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 496)

kell tekintenünk a helyreállítás történetét és a rendelkezésre álló forrásokat.

A szentélyben előkerült falképekről elsőként a MOB képviselőjében helyszíni szemlét tartó Éber László és Lux Kálmán adott hírt,²⁷⁵ hogy a bizottság azután Tary Lajost bízta meg azok feltárással.²⁷⁶ A ciklusról írt jelentését 1910. október 30-án terjesztette be a MOB-hoz. Az ezt követő hetekben felszínre hozta az idő és a mézsréteg által erősen megrongált falképek nagyobb részét, melyek közül a boltozaton lévők maradtak meg a legépebb állapotban. Noha a teljes feltárássra nem volt mód, Tary már ezen a ponton

← 86. Keresztrefeszítés a podolini templom északkeleti szentélyfalán – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 492)

87. A podolini Keresztrefeszítés részlete

azonosította az oldalfalak krisztológiai ciklusát, a boltozat zenélő angyalait, illetve a medalionba foglalt mellképeket. A falképek kidolgozását a láthatóvá vált részletek alapján felületesnek ítélte; továbbá hangsúlyozta, hogy a vastag kontúrokkal, élénk felfogással megfestett figurák nélkülözik a fény-árnyék hatásokat. Stílusuk, valamint architektonikus részleteik, díszítőmotívumaik alapján a XIII. századra datálta azokat.²⁷⁷

Spiritza Ferenc plébános 1910. november 7-én táviratban értesítette Éber Lászlót, hogy a képek részleges kifejtése megtörtént, és arról érdeklődött, mi történjen velük. Az előadó egy héttel később a hivatallal is közölte a fejleményeket: „Miután Tary festőművésztől is értesültem, hogy a plébános nagyon sürgeti a határozatot, és a falképek bemeszeltetésének veszélye forog fenn, hazaérkeztem után értesítettem a plébánost, hogy legközelebb a hely színére utazom. Tapasztalataim alapján leszek bátor javaslatomat a falképek fenntartásának módjára nézve előterjeszteni.”²⁷⁸ A helyzet tehát rokonítható a Jekelfalván, illetve Zsegnyén történetekkel. Hasonló esetekben a bizottság versenyt futott az idővel, és ha nem lépett azonnal, az egyház mint tulajdonos utasítására a legtöbbször visszameszelték, rosszabb esetben pedig leverték a feltárukt falképeket. A rövid reakcióidejű értékméntést egy csekély létszámú apparátussal kellett volna elvégezni, még hozzá a történelmi Magyarország teljes területén, ami sok mindent megmagyaráz többek közt a középkori falképállomány sorsának alakulását illetően is.

Éber László 1911. május 1-jén megírta jelentését a podolini együttesről, amit tíz fekete-fehér fénykép²⁷⁹ kíséretében nyújtott be.²⁸⁰ Utóbbiak a Tary által egy évvel korábban részlegesen feltárt állapotot dokumentálják. A szakvélemény újfent kihangsúlyozta a freskóciklus gazdagságát és jelentőségét. Szerzője az egyes jelenetek elhelyezkedésére nézve is készített egy összeállítást: a falszakaszok számozott vázlatrajzai, valamint a boltozat alaprajza mellett olvashatjuk az ikonográfiai meghatározásokat, amelyek többnyire helyesek.²⁸¹ A ciklust legkiválóbb falfestészeti emlékeink közé sorolta. A boltozat freskóit 1300 körülieknek gondolta, míg az oldalfalak kifestését a XIV. század közepére helyezte. Mivel az egyház még ebben az évben szerette volna rendbe hozatni templomát, Éber meghatározta a falképekkel kapcsolatos teendőik sorrendjét. Eszerint 1.) a már feltártak közül le kellett másolni a legérdekesebbeket és a legjobb állapotban lévőköt, 2.) a szentély beállványozását követően ki kellett bontani a boltozat azon falfestményeit, amelyeket még mézsréteg takart, 3.) az újonnan feltártakat is dokumentálni kellett, végül 4.) a MOB által elfogadott elvek szem előtt tartásával helyre kellett állítani az együttest. Fontosnak tartotta továbbá, hogy a bizottság a hajó kifestésére vonatkozólag is iránymutatást adjon a plébánosnak, hiszen a hosszház újonnan készítenő

dekorációjának összhangba kellett kerülnie a középkori falképeket felvonultató szentélyel. Így az csupán a hajó falfelületeinek egyszerű tónussal való bevonására szorítkozhatott, és kizárólag a boltozati bordák kiemelésénél, illetve még egy-két helyen nyílhatott lehetőség szerény ornamentika alkalmazására.

A szentély boltozati falképeinek kibontásával, illetve a teljes együttes helyreállításával újfent Tary Lajost bízták meg, aki 1912. február 29-én a MOB elé terjesztette restaurálási tervét és a költségvetést.²⁸² Ebből a dokumentumból kiderül, hogy igyekezett egyfajta középútat találni „a laikus és a műemléki” álláspontok között, azaz utóbbiak érvényesítése mellett az egyház igényeinek és a templomba betérő szemlélődők izlésvilágának is szeretett volna megfelelni. És mivel a feltárt falképek színe helyenként erősen megfakult, továbbá a repedések és a vakolatle hullások miatt egyes jelenetek már-már felismerhetetlenné váltak, elsődleges feladatának azt tartotta, hogy az egész ciklus tekintetében összhangot teremtsen, az izolált töredékeket és a homályos színtöredékeket láthatóbbá, a jeleneteket felismerhetőbbé tegye. A hiányzó, főként ornamentális részleteket (pl. a lábazati szőnyegmustrát) a meglévők alapján kívánta kiegészíteni. Úgyszintén fontos célkitűzése volt a későbbi, kváder imitáló kifestés eltüntetése.

Éber március 2-án az alábbiakat fűzte hozzá e rekonstruktív igényű és szemléletű tervhez: „A helyreállításnak természetesen csak olyan mértékűnek szabad lennie, hogy a képek jellege meg ne változzék. A követendő eljárást a hely színén apróra megbeszéltem Taryval, ki a munkával megbízható.”²⁸³ Épp ennyire beszédes a hivatalnak a minisztériumhoz írt beszámolója, ami talán még jobban megvilágítja a falfestmény helyreállításának hátterét és szemléletmódját: „Miótán a falképek kifestése következtében a szentély falai és boltozati hiányokat tüntetnek fel, és a képek egy része erősen rongált állapotban maradt fenn, a hitközség az egyházi használat szempontjából elkerülhetetlen helyreállítást, vagyis az üresen maradt falfelületeknek befestés útján a képekkel bizonyos harmóniába hozását sürgette, mi elől nem zárkozhatunk el [...] Az egyház szempontjából elkerülhetetlenül szükséges munka foganatosításával Tary Lajos festőt, ki a kifestést és másolást végezte, tartjuk megbízhatónak, és vele bizottságunk előadója a hely színén részletesen megbeszélte a teendőket oly irányban, hogy a festmények eredeti jellegének érintése nélkül a falfelületek a hasonló munkáknál ismételtelen követett eljárás szerint rendbehozassanak.”²⁸⁴

Ilyen elvektől vezelve került sor a szentélybéli falképek

teljes feltárására és restaurálására, amit Tary 1912 októberére befejezett. A MOB Benczúr Gyula egykori tanítványát, Dudits Andort²⁸⁵ kérte fel a helyreállítás véleményezésére,²⁸⁶ aki elégedettségét fejezte ki az eredményt illetően. Értékelésében kifejtette, hogy Tary eljárása „a legnagyobb gondról és kegyeletről” tanúskodik, és hogy a helyreállítás a bizottság által előírt módszernek megfelelően történt, a falfestmények pedig megtartották régi karakterüket. Véleménye szerint a „restaurátor” érintetlenül hagyta a figurális részleteket, ehelyett kizárólag a háttereket, a színtöredékeket, az ornamentákat egészítette ki, hogy az együttes egységes, harmonikus hatást keltsen. Dudits egyedüli kritikája a fekete kontúrokra vonatkozott, amelyeket helyenként olyan erősen húzott meg a festő, hogy az az összhatás rovására ment,²⁸⁷ ezért javasolta számára a már meglévő körvonalak enyhítését. A restaurálás kisebb utómunkálatai 1913 nyarán befejeződtek.²⁸⁸

Tary Lajos podolini restaurálásának értékelésekor két archív forrás csoport áll rendelkezésünkre: a részlegesen feltárt együttes fotódokumentációja, valamint a kibontott falképekről a következő évben készült akvarellmásolatok.²⁸⁹ Ezeket kell összevetnünk egymással, illetve a mai állapottal. A vizsgálat során megállapítható, hogy a restaurálási tervben említett ideális középút megtalálásának szándéka erősen befolyásolta a beavatkozást, amely nem egységes szemlélet szerint valósult meg.

Igaz, a fekete-fehér fényképek készítésekor még nem zajlott le a teljes feltárás, ezen dokumentumok alapján mégis úgy tűnik, hogy a művész az északi-északkeleti fal középső és alsó regiszterét festette át a legdrasztikusabban (83–84. kép). Ezek a jelenetek töredékesen, rossz állapotban kerültek elő. A képmezők legnagyobb részét a kváderfestés uralta, amelynek eltüntetésére Tary több felületet lemázolt, és számos részletet kiegészített. Bizonyos falképeket viszont érintetlenül hagyott; ilyen a Keresztfeszítés az északkeleti, valamint a Keresztlevétel a keleti falon – ezeken a kváderhálót is rajta hagyta (86–88. kép).

A freskók többségének helyreállítását meghatározó irány valóban egyfajta átmenetnek tűnik, teret engedve úgy a középkori emlék tiszteletben tartásának, mint a rekonstrukciós törekvéseknek. Ezt a kettősséget érzékeljük az Utolsó vacsora és a Noli me tangere jelenetén.²⁹⁰ Előbbi esetben nincs túl nagy különbség a részlegesen kibontott és az akvarell által dokumentált állapot között; értelmezhető formában kerültek elő a kúszóleveles oromzat architektonikus részletei, amelyekre támaszkodva Tary megfestette a hiányzókat (89–90. kép). Úgyszintén kiegészítés eredményei a te-

89. Utolsó vacsora a podolini templom északi szentélyfalán (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.930N)

90. Utolsó vacsora a podolini templom északi szentélyfalán – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 491)

ritő szoknyaszerűen aláomló redői, akárcsak a Noli me tangere háttérben álló fák (91–92. kép). A festő a Mária Magdolna hajfűrtjeit modelláló belső vonalakat is jelentősen meghúzta, ugyanakkor kijelenthetjük, hogy a figurális részletekhez egyik jelenet sem nyúlt (az akvarelleken mutatkozó hiányok ma is látszódnak). E két falfestmény különbözik egymástól a tekintetben, hogy utóbbit nem borította kváderezés, amelynek eltüntetése miatt az Utolsó vacsora háttér és látszatarchitektúrája teljes átfestésen esett át. Fontos továbbá, hogy az archív dokumentumok a keletkezésük óta bekövetkezett pusztulást is élénk tárják, hisz a fotón és az akvarellen még kivehetők például a Krisztus jobbán ülő tanítványok arcvonásai.

A Bevonulás Jeruzsálembe jelenetén a feltárást követően nem mutatkoztak nagyobb hiányok²⁹¹ (93. kép). A képmező kopott állapotban került felszínre. Bár nem

került rá utólagos kváderezés, Tary egy kék és egy sárga színű, vízszintes sávból álló, homogén háttérrel festett a falképnek, amelynek figuráit és számottevő részleteit azonban meghagyta hiteles állapotukban. Hasonlót tapasztalunk a boltozat falfestményein, így a Szentháromság ábrázolásán: a rekonstruktív igényű beavatkozás itt is kizárólag a háttérre és az ornamentekre koncentrált²⁹² (94–96. kép). Már az archív fényképen is sok olyan eredeti részletet találunk, amelyek épségben maradtak ránk, például a figurák körvonalait, az angyalszárnyak „pikkelyeit”, az Atyaisten köpenyének fény-árnyék hatással modellált redővetését, a Szentlélek galambját, a tört szalagkeretet vagy épp a növényi ornamentikát. A feltárást követően készült vízfestményen láthatjuk, hogy a falfelületet ekkor még apróbb mészfoltok

91. Noli me tangere a podolini templom szentélyének déli falán – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 494)
92. Noli me tangere a podolini templom szentélyének déli falán
93. A podolini szentélynégyyszög északi fala a Bevonulás Jeruzsálembe jelenetével (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.933N)

tarkították, az Atyaisten bal válla fölött jelentékeny repedés húzódott, az alsó szegély pedig töredékes állapotú volt. Tary következetesen kijavította ezeket a hibákat: átfestette a hátteret, az ornamentikát és a bordúrt, ellenben a figurákat ez esetben is meghagyta a középkor autentikus emlékeiként. Utóbbi elhatározását általában olyankor is megtartotta, amikor nagyobb kiterjedésű, ám az összkép hitelességét talán kevésbé befolyásoló részlet rekonstruálása mellett döntött. A Mennybemenetel ábrázolását dokumentáló másolaton Mária mellett számos apostol arcvonása látható – ezek mára elpusztultak²⁹³ (97–99. kép). Balról a második figura fehér köpenyének nemcsak a gyűrődést imitáló fekete vonalai, hanem a hármas csoportokba rendezett pöttyökből álló mustrája is fennmaradt, a ciklus egészét tekintve majdhogynem egyedülálló módon. Krisztus lábai, köpenye, a mennyet szimbolizáló felhő, valamint a szereplőkre irányuló fehér vonalak viszont egytől-egyik kiegészítések, amivel minden bizonnyal a könnyebb értelmezhetőség kedvéért élt a festő.

Hogyan összegezhethetjük mindezek ismeretében a podolini falképek restaurálásának történeti áttekintését? Mindenekelőtt szögezzük le, hogy ebben a beavatkozásban is meghatározó szerepet játszott a purizmus rekonstruktív igénye. Annál is inkább, mivel a freskórestaurálás terén a konzerválás lehetősége jóval később merült fel, mint az

94. A podolini szentélynégyyszög boltozati freskója: Szentháromság angyalpárral (MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.934N)

95. A podolini szentélynégyyszög boltozati freskója: Szentháromság angyalpárral – Tary Lajos akvarellmásolata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 503) →

96. A podolini szentélynégyyszög boltozati freskója: Szentháromság angyalpárral →

épülethelyreállítások esetében, köszönhetően az emléktanyag érzékenységének és a szakszerű fenntartást szavatolni képes, speciális technikai tudás hiányának. Ha teljesen elvész, minden bizonnyal a podolini szentély együttesét is megfestik újra, akár csak a keresztfalui ciklust. Sőt, a poprádi Királyok imádása kapcsán láthattuk, hogy az emlékek bizonyos esetekben elpusztulnia sem kellett a teljes átfestéshez.²⁹⁴

Ezek a szepességi falképrestaurálások a hazai műemlékvédelem országos szinten érvényesülő, korabeli tendenciáit tükrözik. Storno Ferenc a lőcsei Szent Dorottya-legenda vagy a szepeshelyi I. Károly koronázása 1870–1880-as évekbeli restaurálása²⁹⁵ során éppúgy figyelmen kívül hagyta a konzerválás lehetőségét, mint Jozef Hanula az 1930-as évek-

← 97. A Mennybemenetel ábrázolása a podolini tempom déli szentélyfalán – Tary Lajos akvarellmáslata (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 497)

← 98. A Mennybemenetel ábrázolása a podolini tempom déli szentélyfalán

99. Mária alakja a podolini Mennybemenetel-falképről

ben Keresztfalun.²⁹⁶ A podolini együttes restaurálása mégsem illik bele egészen ebbe a sorozatba. Általánosságban kijelenthető, hogy Tary azokon a pontokon élt a hiányok kiegészítésének, a kopott felületek, a színek megerősítésének eszközével, ahol az átfestés a hátterekre, a keretekre és az ornamentikára terjedt ki, a figurákra nem. A restaurálás ilyen módon igencsak harsány megjelentést kölcsönzött a falfestménynek, ám a figurális részleteket meghagyta a középkor többé-kevésbé hiteles emlékeiként. A műemlékvédelem tevékenysége során keletkezett forrásokból kiindulva megkérdőjelezhetőnek tűnik a korábbi szakirodalom egybehangzó kijelentése, miszerint a XX. század eleji beavatkozás értelmetlenné teszi az együttes művészettörténeti vizsgálatát. (Jóllehet, ez utóbbit ideálisabb lenne az átfestés esetleges eltávolítását követően lefolytatni.) Tary restaurálásának történeti megítélésekor pedig nemcsak a kváderezés eltüntetésének igényét, hanem azt is figyelembe kell vennünk, hogy az egyház elvárásai gyakorlatilag megkövetelték a részleges

rekonstrukciót. Ezzel szemben a MOB tehetetlennek bizonyult, ugyanakkor az így kötött kompromisszum korántsem a legrosszabb fajtából való volt.

A SZÁZADFORDULÓN

A XIX–XX. század fordulóján változások mentek végbe a magyar műemlékvédelemben, amelyek Szepes és Sáros vármegyei tevékenységére is hatást gyakoroltak. A védendő emlékek köre fokozatosan tágult, s immár a XVIII–XIX. századi épületek is számot tarthattak a bizottság figyelmére. Egyre nagyobb szerephez jutott a fotográfia, korábban nem tapasztalt lehetőségeket teremtve az épített örökség dokumentálása során. Mindezzel párhuzamosan új, a következő korszakot meghatározó személyek tűntek fel.

Feltétlenül ki kell emelnünk közülük Divald Kornélt, a Felvidék emléktárájának Myskovszky Viktorhoz hasonlóan fáradhatatlan kutatóját. Az ő munkásságával a Szepes és Sáros vármegyei műemlékek megóvásának egy új formája, a leletmentés is bekerül e narratívába, ugyanis a vidéket járva számos ingóságot (szobrot, liturgikus berendezési tárgyat) gyűjtött össze, majd azokat a környező városokba szállítva megvetette az alapjait több felső-magyarországi múzeum gyűjteményének. A XX. század elején felvetette a MOB-nak egy fényképekkel illusztrált, teljeskörű felvidéki műemléki topográfia szükségességét.²⁹⁷ A szisztematikus lejárást szülőföldjén, Sárosban kezdte volna, ám a Szepesmegyei Történelmi Társulat időközben megbízta a megye művészeti emlékeinek feldolgozásával,²⁹⁸ munkája eredményeit pedig három kötetben publikálta 1905–1907 között.²⁹⁹ Mindenekelőtt a gótika és a reneszánsz emlékei érdekelték, ezen belül különösen nagy hangsúlyt fordított a szárnyasoltárok megismerésére.³⁰⁰ Ismerjük Szárnyasoltárok és XV–XVI. századbeli falfaragványok a Szepességen című kéziratát,³⁰¹ valamint tudjuk, hogy a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet felkérte a Szepes és Sáros területén található szárnyasoltárok összeírására.³⁰² Többféle leíró lajstromot készített Sáros vármegye műemlékeiről,³⁰³ a hivatal pedig hiánypótló forrásanyagra tett szert, amikor sikerült megszereznie fényképfelvételeit, illetve üveglemezeit.

A helyiek mellett a MOB Budapesten tevékenykedő szakemberei is eljutottak a Felvidék északi térségébe. Möller István, a bizottság építésze 1916-ban a szepesszombati, 1918-ban a poprádi és a káposztafalvi középkori templomot, valamint a csütörtökhelyi kettős kápolnát kereste fel felmérési céllal.³⁰⁴ Vázlatfüzete az egyes részletrajzok (ablakok, profi-
lok, kőfaragójelké stb.) mellett az épületek állapotára vonatkozó feljegyzéseket is tartalmaz.

Az 1920 előtti utolsó néhány évben, amikor az intézményes magyar műemlékvédelem fennhatósága még kiterjedt a Felvidék északi részére, rendkívül sokat tett Szepes vármegye épített örökségének megismeréséért és megóvásáért Foerk Ernő. Schmidt tanítványaként aktív résztvevője volt a Wiener Bauhütte, Steindl tanársegédjeként pedig a Királyi József Műegyetem szünidei felméréseinek, majd ezt a hagyományt a Felső Építő Ipariskolában is meghonosította. 1910-től számos kiszállást szervezett az intézmény tanáraként.³⁰⁵ 1914-ben a Szepességbe utazott növendékeivel, hogy dokumentálják egyebek mellett Dénesfalva, Felka, Poprád és Szepesbéla középkori templomát. A helyszínen készült manuálék nyomán kisserkesztett rajzok születtek, amelyeket az intézmény album formájában publikált.³⁰⁶ Foerk tanítványai szakszerű és pontos, a korabeli építési kívánalmaknak maximálisan eleget tevő felméréseket készítettek. Nemcsak középkori, hanem barokk emlékeket is felkerestek. Közéjük sorolható a márkusfalvi Máriássy-kastély, amelynek Dardanellák nevet viselő kerti pavilonja nemcsak az ipariskolásokra tett komoly benyomást, hanem az 1903–1905 között vallás- és közoktatásügyi miniszterként működő, a Máriássyakkal rokonságban álló Berzeviczy Albert is hosszabb leírást közölt róla visszaemlékezéseiben: „Azután következett a kert; azzal hamar elkészültem, mert nem volt nagy; meglátszotak rajta az egykori feszes francia ízlésű parkalakítás nyomai; a nagy fenyőköröndön túl, lépcsős teraszon haladtam át, egyenes út vitt innen a rococo-pavillonhoz, amely mint egy nagyszerű kastély félbenmaradt középső része a kert háttérében, a túlsó völgyre lenézve emelkedik, s amelyet – nem tudom mi okból – hagyományosan Dardanelláknak neveztek el. Állítólag Máriássy Farkas építette, ki általán nagy építőkedvű volt ismeretes [...] A »Dardanellák«-ról nevezett kastély, alkotójának e hirtelen halála következtében befejezetlen maradt; azonban valószínű, hogy az építés tovább haladt, mint amennyit a mostani romok mutatnak, s hogy a két oldal felőli szárnyat lerombolták idővel, mert a nyitva álló kürtők kormos színe arról látszott tanúskodni, hogy az épület már lakóhelyül szolgált.”³⁰⁷ Az épületről Foerk és a birtokos, Máriássy Ödön is hosszú levelezést folytatott.³⁰⁸ E dokumentumok egyikéből kiderül, hogy a kerti pavilon barokk freskóit vélhetően Luca Giordano művei nyomán festették, s hogy a gróf már azonosította is a Párizs

ítéletét ábrázoló falfestmény feltételezett előképűl szolgáló metszetet.³⁰⁹ A következő évben az iránt érdeklődött Foerk, vajon elérhető-e a MOB rajztárában Myskovszky Viktor felvétele a márkusfalvi vár lovagtermének aajtjáról,³¹⁰ és ha igen, látszik-e rajta a régi zárpajzs, valamint a készítést datáló évszám.³¹¹ Ez az eset a műemléki gyűjtemény, azon belül is a korábbi években készült szepességi dokumentációs anyag tudatos használatának korai példája.

Foerk nem pusztán a régió műemlékeinek dokumentálásából vette ki a részét. Ő készítette el például a poprádi templom helyreállítási tervét, amely a hajó északi és déli falának elbontásával a régi templom tengelyére merőleges tájolású épületet hozott volna létre. A terv az első világháború miatt nem valósult meg, minek következtében fennmaradhattak a hosszáfalakon később előkerült középkori falképek.³¹² Az ehhez hasonló elképzelések, restaurálási tervek megítélése pedig rövidesen kikerült a magyar műemlékvédelem hatásköréből.

Jelen dolgozatnak nem lehetett célja a műemlékvédelem Szepes és Sáros vármegyei tevékenységének teljes bemutatása; ehelyett kiemelt példák, esettanulmányokon keresztül próbáltuk meg érzékeltetni a jellemző tendenciákat. Hazánk egyes régiói, közigazgatási egységei kapcsán nem beszélhetünk önálló műemlékvédelemről, hanem csupán a központi hivatal helyi tevékenységéről, amely minden esetben igazodott az adott emléktárgy sajátosságaihoz. Az általunk vizsgált térség épületállománya igencsak különlegesnek mondható. Szepes vármegye már e korai időkben némileg több és magasabb minőségű emlékekkel bírt, mint Sáros, ami magyarázatot adhat az azonnal ráirányuló figyelemre, illetve a feldolgozottság magas fokára. Fontosnak tartottuk továbbá az egyes személyek kiemelését, akik sokat tettek a térség épített örökségéért. A veszteségek felsorolása által hipotetikus képet alkothatunk az emléktárgy egykori gazdagságáról. Az épületek folyamatos és elkerülhetetlen pusztulása, valamint a dokumentumokban foglaltak szerint talán jelenleg is meglévő, ám mérsékelten alatt lappangó freskók pedig felhívják a figyelmünket arra, hogy volna még teendője e vidéken a műemlékvédelemnek.

FÜGGELÉK

I. RÓMER FLÓRIS SZEPES ÉS SÁROS VÁRMEGYEI DOKUMENTÁCIÓS ÚTJAI JEGYZETFÜZETEI ALAPJÁN³¹³

Szepes vármegye		
DÁTUM	TELEPÜLÉS, ÉPÜLET	RÓMER-JEGYZŐKÖNYV SZÁMA/OLDALSZÁM
1871. május 16.	Szepesdelény, r. k. templom Nagyszalók, r. k. templom Felka, r. k. templom	No. 31/137. No. 31/137–142. No. 31/142–149. No. 32/1–4.
1871. május 17.	Malompatak, r. k. templom Késmárk, r. k. templom Késmárk, múzeum Leibic, r. k. templom Hunfalva, r. k. templom Kakaslovec, r. k. templom	No. 32/4–10. No. 32/11–20. No. 32/21–22. No. 32/22–27. No. 32/27–29. No. 32/30–33.
1871. május 18.	Szepesszombat, r. k. templom Mateóc, r. k. templom Poprád, r. k. templom	No. 32/33–39. No. 32/40–42. No. 32/43–46.
1871. május 19.	Svábfalva, r. k. templom Lándzsásótfalu, r. k. templom Gánóc, r. k. templom Csütörtökhegy, Zápolya-kápolna Szepesdaróc, r. k. templom Lőcse, házak, városkapu és torony, városháza Lőcse, Szent Jakab-templom Szepeshely, r. k. templom	No. 32/48. No. 32/49. No. 32/49–50. No. 32/50–51. No. 32/52–54. No. 32/55., 56., 57. No. 32/57–66. No. 32/67.
1871. május 20.	Zsegra, r. k. templom	No. 32/68–74.
1871. szeptember 19.	Hanusfalva, r. k. templom	No. 34/116.
1871. október 29.	Zsegra, r. k. templom	No. 34/179.
1871. október 30.	Szepesbéla, r. k. templom Nagyfölkvár, r. k. templom Jekelfalva, r. k. templom	No. 34/179–183. No. 34/183–184. No. 34/184–187.

DÁTUM	TELEPÜLÉS, ÉPÜLET	RÓMER-JEGYZŐKÖNYV SZÁMA/OLDALSZÁM
1871. október 31.	Szepesolaszi, r. k. templom Zsegra, r. k. templom Szlavin, r. k. templom	No. 34/188.; No. 35/1–2. No. 35/7–8. No. 35/9–12.
1871. november 1.	Zsegra, r. k. templom	No. 35/13–27.
1871. november 2.	Rihnó, kápolna	No. 35/28.
1875. április 13.	Gerlachfalva, r. k. templom	No. 38/132–137.
1875. augusztus 9.	Poprád, r. k. templom	No. 38/115–128.
1875. augusztus 12.	Nagyszalók, vár	No. 38/129–131.
1877. szeptember 15.	Zsegra, r. k. templom	No. 40/8.

Sáros vármegye		
DÁTUM	TELEPÜLÉS, ÉPÜLET	RÓMER-JEGYZŐKÖNYV SZÁMA/OLDALSZÁM
1871. május 20.	Siroka, r. k. templom Vitézfalva, r. k. templom Monyhád, r. k. templom Eperjes, r. k. templom	No. 32/75–77. No. 32/77. No. 32/78. No. 32/79–80.
1871. november 2.	Bártfa, kódex (ferences)	No. 35/31.

2. RÓMER FLÓRIS LEÍRÁSA A FELKAI MONSTRANCIÁRÓL³¹⁴

A felkai róm. kath. tempom úrmutatója

Nyolclevelű talpa gyönyörű áttört pártával van ékítve, sima szára hatoldalú, gombja toronyalakú, melynek hat oldalán mennyezetek alatt apostolok és szentek szobrai foglalnak helyet, azonfelül igen szép toronyfiakkal és vízhányó szörnnyetegekkel van a gomb ékítve. Az úrmutató (Monstantia) felső része hatlapú zöld zománcos tagozaton nyugszik, mely kitűnő áttört mérmívű pártával van díszítve. Az üvegházacska kerek, melynek két oldalán csúcsíves rendszerben alkotott támpok, ívtámpok, toronyfiak és díszmennyezetek fordulnak elő. Az üvegházacska felett szép két emeletű torony foglal helyet; egyikében a Bold. Szűz kisedével áll, másikban Szent János szobra látható. A monstranciát ezüst szirmú virágból kitűnő feszület a Bold. Szűz és Sz. János alakjaival fejezi be. E nagyszabású, de az idő viszontagságától sokat szenvedett ezüst úrmutató a XV. század második feléből való, magassága 1.09 m., súlya 3.60 kg.

3. MYSKOVSKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ, GÖMÖR-KISHONT, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1874. március 24.)³¹⁵

TÖRZS-KÖNYVI ÍV SORSZÁMA	A MŰEMLEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	MELLÉKLETEK SZÁMA		
			OKMÁNY	RAJZ	FÉNYKÉP
1.	Szent Erzsébet katedrális templom Kassán	Abaúj		1	2
2.	Sz Mihály kápolnája Kassán	Abaúj		1	
3.	A domonkos zárda temploma Kassán	Abaúj		1	
4.	Sz Egyed temploma Bártfán	Sáros	2	5	
5.	A városház Bártfán	Sáros	1	2	
6.	Egy emlékoszlop Bártfán	Sáros	1	1	
7.	Sz Jakab temploma Lőcsén	Szepes		2	
8.	A lőcsei városház	Szepes		1	
9.	A Márton székesegyháza Szepesváralja	Szepes		2	
10.	Sz János temploma Kis Szebenben	Sáros		1	
11.	A késmárki paroch. templom	Szepes		1	
12.	Sz Miklós temploma Eperjesen	Sáros		1	
13.	Az evangélikus templom Csetneken	Gömör		1	
14.	Az andrásvágási orosz fatemplom	Sáros		1	
15.	A zborói r. k. templom	Sáros		1	
16.	A hervartói r. k. fatemplom	Sáros		1	
17.	A bárcai r. k. templom	Abaúj		1	
18.	A petőszinyei reformatus templom	Abaúj		1	
19.	A gecelfalvi evang. templom	Gömör		1	
20.	A zsegrai r. k. templom	Szepes	4	1 27	2

4. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ, GÖMÖR-KISHONT, SÁROS, SZEPES, TORNA ÉS ZEMPLÉM VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1875. április 4.)³¹⁶

FOLYÓSZÁM	TÖRZSKÖNYVI SZÁM	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	A RAJZTÁBLÁK SZÁMA	ÉSZREVÉTEL
1.	21.	A szepesi rk. templom	2	Abaúj megye
2.	22.	A györkei ref. templom	1	Abaúj
3.	23.	A garadnai rk. templom	1	Abaúj
4.	24.	A Krasznahorka váraljai rk. templom	2	Gömör
5.	25.	A tornai rk. templom	2	Torna
6.	26.	A nagymihályi rk. templom	2	Zemplén
7.	27.	A homonnai rk. templom	2	Zemplén
8.	28.	A jamniki rk. templom	1	Szepes
9.	29.	Az iglói rk. templom	2	Szepes
10.	30.	A markusfalvi rk. templom	2	Szepes
11.	31.	A jekelfalui rk. templom	3	Szepes
12.	32.	Az odorini rk. templom	4	Szepes
13.	33.	A danyisóci rk. templom	2	Szepes
14.	34.	A körtvélyesi rk. templom	1	Szepes
15.	35.	A töltzéki rk. templom	1	Sáros
16.	36.	Serédy Gáspár emlékkápolnája	1	Sáros
17.	37.	A Magyar Raszlavici rk. templom	2	Sáros

5. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT SÁROS, SZEPES, TORNA ÉS ZEMPLÉN VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1875. május 25.)³¹⁷

A mellékletek a következők:

1.) A richnói kápolna rom (Szepes)	1 rajztáblával
2.) A szepes olasz régi városház (Szepes)	1 rajztáblával
3.) A görögői r. k. templom (Torna)	2 rajztáblával
4.) A lapispataki r. k. templom (Sáros)	2 rajztáblával
5.) A zborói vártemplom (Sáros)	1 rajztáblával
6.) A varannói r. k. templom (Zemplén)	1 rajzlap
7.) A gálszécsi r. k. templom (Zemplén)	1 rajzlap
8.) A kis azari r. k. templom (Zemplén)	1 rajzlap

6. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ, SÁROS, SZEPES ÉS ZEMPLÉN VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1876. március 28.)³¹⁸

A TÖRZSKÖNYVI ÍV SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	A RAJZLAPOK SZÁMA	ÉSZREVÉTEL
1.	A regetói görög egy. fatemplom	1	Sáros megyében
2.	Az ondavkai g. e. fatemplom	2	Sáros megyében
3.	A felső polyankai fatemplom	1	Sáros megyében
4.	A váradkai g. e. fatemplom	1	Sáros megyében
5.	A miklovai g. e. fatemplom	1	Sáros megyében
6.	A trocsányi g. e. fatemplom	1	Sáros megyében
7.	A Komlós Keresztesi evang. templom	1	Sáros megyében
8.	A cselfalvi evang. templom	1	Sáros megyében
9.	Az orkutai róm. k. templom	1	Sáros megyében
10.	A litinyei g. e. fatemplom	1	Sáros megyében
11.	A kőszegi róm. k. templom	1	Sáros megyében
12.	A sztropkói róm. k. templom	3	Zemplén megye
13.	A tornyos németi ref. templom	1	Abaúj megye
14.	Az abaújtúri ref. templom	1	Abaúj megye
15.	A telkibányai ref. templom	1	Abaúj megye
16.	A göncruszkai ref. templom	1	Abaúj megye
17.	A hejcei róm. k. templom	1	Abaúj megye
18.	A vilmányi ref. templom	1	Abaúj megye
19.	A vizsolyi ref. templom	1	Abaúj megye
20.	A korláti ref. templom	1	Abaúj megye
21.	A szolnoki g. e. templom	2	Abaúj megye
22.	A selyebi ref. templom	1	Abaúj megye
23.	A felső Kézsmárki ref. templom	1	Abaúj megye
24.	A szikszói ref. templom	2	Abaúj megye
25.	A tamásfalvi róm. k. templom	2	Szepes megye

A TÖRZSKÖNYVI ÍV SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	A RAJZLAPOK SZÁMA	ÉSZREVÉTEL
26.	A müllenbachi róm. k. templom	3	Szepes megye
27.	A nehrei róm. k. templom	2	Szepes megye
28.	A bélai róm. k. templom	2	Szepes megye
29.	A draveci róm. k. templom	2	Szepes megye
A markusfalvi r. k. templomban lévő cimerepaissok című rajzlap a múlt évben beküldött markusfalvi templom rajzaihoz csatolandó.		1	

7. MYSKOVSKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT GÖMÖR-KISHONT, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1878. január 18.)³¹⁹

SORSZÁM	A RAJZLAP SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰTÁRGY MEGNEVEZÉSE	ÉSZREVÉTEL
<i>I. Az eperjesi parochialis templomának rajzai</i>			
1.	I.	A templom perspectivája	Kettős lap
2.	II.	A templom alaprajza	
3.	III.	Ugyanannak déli homlokzata	
4.	IV.	Ugyanannak nyugati homlokzata	
5.	V.	hosszmetszete	
6.	VI.	keresztmetszete	
7.	VII.	déli kapuzata	
8.	VII.	nyugati kapuzata	
9.	IX.	műépítészeti részletei	
10.	X.	műépítészeti részletei	
11.	XI.	boltozás kövei	
12.	XII.	kovácsolt vasrácsozata	

SORSZÁM	A RAJZLAP SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰTÁRGY MEGNEVEZÉSE	ÉSZREVÉTEL
<i>II. A késmárki parochialis templomának rajzai</i>			
13.	I.	A templom látképe campanilével	Kettős lap
14.	II.	A templom alaprajza	
15.	III.	Ugyanannak déli homlokzata	
16.	IV.	hosszmetszete	
17.	V.	nyugati homlokzata és keresztmetszete	
18.	VI.	déli dískapuzata	
19.	VII.	sekrestye ajtaja	
20.	VIII.	déli mellékajtaja	
21.	IX.	A templom szentélyháza	
22.	X.	A szentélyház keresztmetszete	
23.	XI.	A templom műrészletei	
24.	XII.	A templom műrészletei	
25.	XIII.	Egyházi székek	
26.	XIV.	Ereklyetartó és keresztelő medence	
27.	XV.	Északi kapuzat díszítményei	
<i>III. A rozsnyói dóm rajzai</i>			
28.	I.	A dóm látképe	Kettős lap
29.	II.	A dóm alaprajza	
30.	III.	Ugyanannak hosszmetzete	
31.	IV.	keresztmetszete	
32.	V.	déli dískapuja	
33.	VI.	szentségháza	
34.	VII.	műrészletei	
35.	VIII.	műrészletei és nyugat renaissance ajtaja	
36.	I.	IV. A rozsnyói városi őrtorony	
37.	I.	V. A felső sebesi r. k. templom	
			Sáros

8. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ, GÖMÖR-KISHONT, LIPTÓ, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1879. február 10.)³²⁰

FOLYÓSZÁM	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	A RAJZLAPOK SZÁMA	ÉSZREVÉTEL
1.	Kapi vár s mŰrészelei	Sáros	3	I–III.
2.	Krivei fatemplom	Sáros	1	IV.
3.	Kozsani fatemplom	Sáros	1	V.
4.	A deméthei várkastély	Sáros	2	VI–VII.
5.	A szalánci vár s mŰrészelei	Abaúj	9	VIII–XVI.
6.	A felső-regmeci ref. templom	Abaúj	4	XVII–XX.
7.	A krasznahorkai vár részleteivel	Gömör	9	XXI–XXIX.
8.	A görgői r. k. templom	Szepes	3	XXX–XXXII.
9.	A kakas lomnici templom	Szepes	2	XXXIII–XXXIV.
10.	A német-lipcsei r. k. templom	Liptó	4	XXXV–XXXVIII.
11.	A martincseki r. k. templom	Liptó	2	XXXIX–XL.

9. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ, LIPTÓ, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1880. február 26.)³²¹

SORSZÁM	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	A RAJZLAPOK SZÁMA	MEGYE
1.	A bártfai ferencendi zárdatemplom	2	Sáros
2.	A szepesszombati (Georgenburgi) templom	6	Szepes
3.	A liptó sz. mihályi templom	4	Liptó
4.	A nagybóbróci templom	3	Liptó
5.	A szentiványi templom	4	Liptó
6.	A teplai templom	3	Liptó
7.	A nagypalugyai templomrom	2	Liptó
8.	A rózsahegy templom	3	Liptó
9.	A Szentháromság-templom Kassán	3	Abaúj

10. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK FELSOROLÁSÁVAL³²²

Myskovszky Viktor a haraszi, káposztafalvi, nagyszalóki, nagysárosi templom és Szt Erzsébet kápolnának, valamint a bártfai városháza lépcsőerkélyének, a Ganzauigh ház kapuzatának s a Ferencievics ház kapuzatának, a Tökölly vár, Szatmáry György címertáblája és Corvin Mátyás címerrészletének rajzait (30 db.) megküldi.

11. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ-TORNA, GÖMÖR-KISHONT, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1882. december 10.)³²³

SORSZÁM MEGNEVEZÉSE	A MŰEMLÉK SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰTÁRGY	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
1.	I.	Crómer Ágoston síremléke Kassán	Abaúj-Torna	A domban felásatott
2.	II.	A boldogkői vár alaprajza	Abaúj-Torna	
3.	—	Ugyanannak északi oldala		
4.	—	nyugati oldala		
5.	III.	A csetneki evang. templom alaprajza	Gömör	
6.	—	Ugyanannak déli homlokzata		
7.	—	északi homlokzata		
8.	—	délkeleti látképe		
9.	—	északnyugati látképe		
10.	—	Csetneki István síremléke		
11.	—	A csetneki templom egyházi székei		
12.	—	A csetneki templom egyéb mŰrészelei		
13.	IV.	A hárskúti r. k. templom alaprajza	Gömör	
14.	—	A hárskúti templom frescói		
15.	V.	A richwaldi r. k. templom	Sáros	
16.	—	Ugyanannak mŰrészelei		
17.	VI.	A kruzsljovai g. e. fatemplom	Sáros	
18.	VII.	A kézsmárki evang. fatemplom alaprajza	Szepes	

SORSZÁM MEGNEVEZÉSE	A MŰEMLÉK SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰTÁRGY	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
19.	—	Ugyanannak északi homlokzata		
20.	—	keresztmetszete		
21.	—	északkeleti homlokzata		
22.	—	A kézsmárki templom déli oldala	—	
23.	—	Ugyanannak belső perspektívája	—	
24.	—	csillárjai		
25.		műrészletei		
26.	VIII.	A poprádi r. k. templom alaprajza	Szepes	
27.	—	Ugyanannak látképe		
28.		A poprádi campanile sgraffitói	—	
29.	IX.	A gölnicbányai szentségház	Szepes	
30.		Ugyanannak vasrácsozata		
		Összesen IX műemlék 30 darab rajzzal		

12. MYSKOVSKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT ABAÚJ-TORNA, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1887. október 28.)³²⁴

A LAP SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>I. A toporci plébániatemplom</i>	Szepes	—
1.	A toporci templom alaprajza		
2.	déli homlokzata		
3.	hosszmetszete		
4.	Gergei Kristóf és Márton síremléke		
5.	A templom műrészletei		
6–12.	fafödényének díszítményei		

A LAP SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>II. A nedeci vár</i>	Szepes	
13.	A nedeci vár földszíni alaprajza		
14.	emeleti alaprajza		
15.	alsó részének keresztmetszete		
16.	főkapuzata		
17.	nyugati oldala		
18.	délkeleti oldala		
19.	udvarának részlete		
	<i>III. A vitkóci templom</i>	Szepes	
20.	A vitkóci templom homlokzata és alaprajza		
	<i>IV. A zborói várrom</i>	Sáros	—
21.	A zborói vár alaprajza		
22.	keleti oldala		
23.	északi oldala		
24.	déli oldala		
25.	műrészletei		
	<i>V. A ferencrendi zárda templom Kassán</i>	Abaúj	—
26.	A zárdatemplom alaprajza		
27.	keleti homlokzata		
28.	déli homlokzata		
29.	hosszmetszete		
30.	fali ülőfülkéi		
31.	műrészletei		
	<i>VI. A bártfai templom gót stílusú oltárai</i>	[Sáros]	—
32.	Az Úr vacsorájának oltára		
33.	Ecce Homo oltár		
34.	Mater Dolorosa oltár		
35.	Sz. Borbála oltár		

A LAP SZÁMA	A MŰEMLEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
36.	Sz. Mária oltár		
37.	Sz. Appolonia oltár		
38.	Magyarországi Szt. Erzsébet oltár		
39.	Sz. Mária oltár		
40.	Sz. András oltár		
Mely rajzokhoz VI kiküldött törzskönyvi ív van csatolva			

13. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1889. április 10.)³²⁵

A RAJZLAP SZÁMA	A MŰEMLEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>I. Vörös Klostrom</i>	Szepes	
1.	A zárda távlati képe		
2.	A templom alaprajza		
3.	déli homlokzata		
4.	keleti homlokzata		
5.	nyugati homlokzata		
6.	hosszmetszete		
7.	keresztmetszete		
8.	refectoriuma		
9.	kapuzata		
10.	műrészletei		
11.	könyvszekrénye		
	<i>II. A krighi templom</i>	Szepes	
12.	A templom alaprajza		
13.	déli oldala		
14.	hosszmetszete		
15.	mennyezetének díszítményei		
16.	mennyezetének díszítményei		

A RAJZLAP SZÁMA	A MŰEMLEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>III. A maldúri templom</i>	Szepes	1887 ben tűzvész által elpusztult
17.	A templom alaprajza		
18.	déli homlokzata		
19.	egyházi székei		
	<i>IV. A felkai templom</i>	Szepes	
20.	A templom alaprajza és déli homlokzata		
21.	műrészletei		
	<i>V. A márkusfalvi vár</i>	Szepes	
22.	A vár alaprajza		
23.	déli homlokzata		
24.	egyik díszajtaja		
	<i>VI. A palocsai templom</i>	Sáros	
25.	A templom alaprajza		
26.	déli homlokzata		
27.	hosszmetszete		
28.	dél-nyugati oldala		
29.	szentségtartója		
	<i>VII. Serédy Gáspár emlékkápolnája</i>	Sáros	
30.	A kápolna alaprajza és homlokzata		Bártfa mellett

14. MYSKOVSZKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1891. május 20.)³²⁶

A RAJZLAPOK SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰEMLEK S RÉSZLETEINEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>I. A bódvai XII-dik századbeli basilika, jelenleg ref. templom</i>	Borsod	Románstílusú műemlék
1.	A templom távlati rajza		
2.	alaprajza		

A RAJZLAPOK SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰEMLÉK S RÉSZLETEINEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
3.	déli homlokzata		
4.	keleti homlokzata		
5.	hosszmetszete		
6.	keresztmetszete s műrészletei		
	<i>II. A hernád-büdi templom</i>	Abaúj	Románstílű műemlék
7.	A templom alaprajza s déli homlokzata		
	<i>III. A fricsi várkastély</i>	Sáros megye	Renaissance stílű műemlék
8.	A várkastély távlati képe		
9.	földszinti alaprajza		
10.	emeleti alaprajza		
11.	déli homlokzata		
12.	keleti homlokzata		
13.	északi homlokzata		
14.	hosszmetszete		
15.	keresztmetszete s műrészletei		
16.	nagy termének 2 ajtaja		
17.	A várkastély 2 ajtajának hátlapja		
18.	ajtaja		
19.	keleti homlokzatának sgrafittói, 1–10.		
20.	A déli oldali sgrafittók, 11–20.		
21.	A déli oldali sgrafittók 21–26.		
22.	A déli oldali sgrafittók 27–35.		
23.	A keleti oldal sgrafittói, 36–39, 50–51.		
24.	A keleti oldal sgrafittói, 40–43.		
25.	A keleti oldal sgrafittói, 44–49.		
26.	A keleti oldal sgrafittói, 52–61.		
27.	A nyugati oldal sgrafittói, 62–64, 65–70.		

A RAJZLAPOK SZÁMA	AZ ÁBRÁZOLT MŰEMLÉK S RÉSZLETEINEK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>IV. A zborói plébániatemplom</i>	Sáros	
28.	A templom alaprajza		
29.	déli homlokzata		
30.	hosszmetszete		
31.	keresztmetszete		
32.	A déli kápolna al stucco díszítményei		
33.	A déli kápolna al stucco díszítményei		
34.	A templom főoltára		
	<i>V. A regéci várrom</i>	Abaúj-Torna	
35.	A várrom alaprajza s nyugati oldala		
36.	donjonja		
Ezen 36 rajzlapból álló operatumhoz 5 törzskönyvi ív van mellékelve.			

15. MYSKOVSKY VIKTOR MOB-HOZ ÍRT ELŐTERJESZTÉSÉNEK RÉSZLETE AZ ÁLTALA FELMÉRT BORSOD, SÁROS ÉS SZEPES VÁRMEGYEI EMLÉKEK JEGYZÉKÉVEL (1893. március 20.)³²⁷

A RAJZLAP SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
	<i>I. A lublói várrom</i>	Szepes	
1.	A lublói vár alaprajza		
2.	déli oldala		
3.	észak-keleti oldala		
4.	észak-nyugati oldala		
5.	főkapuzata		
6.	részletei és kapui		
7.	feliratok emléktáblái		
8.	<i>II. A lublói templom műrészletei</i>	Szepes	
	<i>III. A szepes-ófalvi templom</i>		

A RAJZLAP SZÁMA	A MŰEMLÉK MEGNEVEZÉSE	MEGYE	ÉSZREVÉTEL
9.	A templom alaprajza	Szepes	
10.	délnyugati oldala		
11.	déli homlokzata		
12.	hosszmetszete		
13.	keresztmetszete		
14.	műrészletei		
15.	keresztelő medencéje		
	<i>IV. A sárosi várrom</i>	Sáros	
16.	A várrom alaprajza		
17.	Hufnaglius rajza 1617		
18.	keleti oldal		
19.	donjonja		
20.	akropolisa		
21.	főkapu tornya		
22.	kapu torony északi old.		
23.	három bástyája		
24.	A várkastély látképe		
25.	Hufnaglius rajza		
	<i>V. A szinyei templom</i>	Sáros	
26.	A templom alaprajza		
27.	délnyugati old		
28.	déli homlokzata		
29.	tornyának sgrafittói		
	<i>VI. A vámosi ref. templom</i>	Borsod	
30.	Alaprajza és homlokzata		

JEGYZETEK

1. A Felvidéken folytatott korai, XIX századi műemlékvédelmi tevékenység áttekintéséhez – Divald Kornél nyomán – ld.: KERNY 1999. 9–10.; valamint összefoglaló jelleggel: JANKOVIČ 1973a. 5–80.; CIULISOVÁ 2000. 9–128.; ORIŠKO–BUDAY 2017. A Szepességben folytatott műemlékvédelmi tevékenység áttekintéséhez újabban ld.: SZAKÁCS 2021g. 42–57. = SZAKÁCS 2022. 401–410. A műemléki gyűjteményben őrzött hagyományok alapján elsősorban Myskovszky Viktor munkássága érintette a szepesi és a sárosi térséget – vö.: JANKOVIČ 1973b. 81–221.; *Myskovszky* 1999.
2. SVÁBY 1895.; DIVÉKY 1929.
3. POTEMKIN 1863. 26. A megye társadalmi, oktatási, kulturális fellendüléséhez ld.: TÓTH S. 1912. 261–315.
4. HAJNÓCZI 1903. 104.
5. Szepesmegye műemlékeinek érdekében. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 2. 1886. 131–133.
6. KESERÜ 1993. 223.
7. *Uo.* 223., 225.: 257. kép, 230.: 263. kép.
8. Életről elsőként ld.: DIVALD 1905b. 232–242.
9. SZINYEI MERSE 1985. 35.: 5. kép, 37.: 8. kép, 41.: 16. kép.
10. Vö.: MM 2018. 183–194. (Sinkó Katalin).
11. PAPP G. 2001. 42.
12. *Johann Ender – Thomas Ender* 2001. 74.: Kat. 65., 75.: Kat. 68., 70., 76.: Kat. 79.
13. KESERÜ 1993. 223.
14. THIEME–BECKER 1923. 94–95.
15. *Az Osztrák–Magyar Monarchia* 1900. 307., 309., 311., 313. (Horvay Ede).
16. A Fejérváry-gyűjteményhez ld.: *Antiquitas Hungarica* 2005.
17. Cs. PLANK–CSENGEL 1996. 27.
18. SISA 1985. 1.; KOROMPAY 1989. 13.; SISA 1996. 178.; SISA 2004a. 139.
19. Schmidt hallgatói a császárság területén kívül eső városokba is ellátogattak, például Krakkóban, de Veronában, Bolognában, Vicenzában is jártak.
20. A leginkább Zápolya-kápolna néven ismert épületet mai tudásunk szerint Thurzó György emeltette, melyhez ld.: BALÁZSIK 1993. 173–189.
21. FARBAKY 1993. 298–300.
22. SISA 1985. 1.
23. D. MEZEY–SZENTESI 1996. 52.; SZENTESI 2012. 11.
24. MERKLA 1860. 277–283.; MERKLA 1861. 200–211.; MERKLA 1862.
25. Vö.: CSÁNKY 1938. 7–9.; TILKOVSKÝ 1961. 175–186.
26. MYSKOVSKY 1877. 55.
27. VALTER 1996. 71.
28. HENSZLMANN 1865. 97–98.
29. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek No. 31–32., 34–35. Tavaszi útját május 20-án négy sárosi emlék megtekintésével zárta, melyhez ld.: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek No. 32.
30. Rómer pozitívizmusához ld.: MAROSI 1988. 219., 221.; R. VÁRKONYI 1996. 290–308. A több tekintetben hasonló szemléletmóddal rendelkező Ipolyi Arnoldnak a pozitívizmussal szembeni kételyeit hangsúlyozza: SINKÓ 2006. 53–54.
31. Vö.: RADOCSAY 1955. 302., 385–386., 445. Rómer ikonográfiai meghatározásai helyesnek bizonyultak. Az 1480 körülre datált felkai Mária-oltár Angyali üdvözet táblaképe mellett az 1483-as évszámot is feljegyezte.
32. HENSZLMANN 1873. 141–142.
33. VAJDOVSZKY 1871a. 617–625. A szerző megemlíti, hogy Henszlmann Imre már 1870-ben meghatározta az itt-ott felbukkanó ábrázolások témáját, a következő év novemberében pedig Rómer Flóris saját kezűleg távolította el a Szent László liliosomos koronáját takaró vakolatot.
34. SOÓS 2015. 110–111. – vö.: A Magyar Történelmi Társulat 1872-ik évi kirándulása. *Századok*, 6. 1872. 549–553.; különös tekintettel: 550–551.
35. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 632.
36. Rómer a két poprádi pacifikále közül a korábbival – ami 1904-ben a Magyar Nemzeti Múzeumba került – külön is foglalkozott. Hagyatékában találunk egy rajzot a feszületről, méghozzá a talpán található ábrázolások meghatározásával: *Imago Pietatis az Arma Christivel, Mária a gyermek Jézussal, Szent Dorottya, Alexandriai Szent Katalin, Szent Borbála, Antiochiai Szent Margit.* – MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 515, no. 103. – Vö.: H. KOLBA 1980. 246–247., 255.: 12. ábra. Kehelyből is kettő maradt fenn Poprádon: a XV. századi Szent Egyed-kehely és a XVII. századi Szent János-kehely. Rómer az előbbiről készített feljegyzést, melyhez ld.: HAMPEL 1887. 128.; ÉBER 1904. 100., 103. A felkai pasztofóriumhoz és a monstranciához ld.: DIVALD 1999. 315–316.
37. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 403. Ismerünk egy rövid Sáros megyei gyűjtést, ami ennek a tételnek a pandanja: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 398.
38. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 403, no. 46. – vö.: KOVÁCS G. 2021a. 332–345.
39. A 180 darab műtárgy kiválasztásakor Henszlmann Imrével, illetve Dobóczky Ignác országgyűlési képviselővel dolgozott együtt, melyhez ld.: DEBRECZENI-DROPPÁN 2015. 37–38. A világiállítás idején vezetett kéziratos naplója (OSZK, Kézirattár, FolHung. 1358.) mellett további feljegyzéseit is ismerjük az eseményről, melyhez ld.: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek No. 23.

40. RÓMER 1867. 39–41., 42–44.
41. SZVOBODA DOMÁNSZKY 1988. 128.
42. HENSZLMANN 1873. 141.
43. HENSZLMANN 1876a. 174. Az eperjesi Szent Miklós-templom Gábiel arkangyalt ábrázoló faragványa mellett néhány lőcsei művet is sikerült megszereznie.
44. Miután a Műemlékek Országos Bizottsága rövidítése (MOB) jobban átment a köztudatba, a továbbiakban csak ezt használjuk.
45. HORLER 1996. 89–105.; BARDOLY 2012. 30–66.
46. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1872/23. Fontos, hogy „műemlék” alatt ekkor még nem a törvény által védett épületeket, hanem az épített örökség kiemelkedő értékkel bíró művészeti emlékeit értették.
47. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1872/48.
48. HENSZLMANN 1878.
49. Ehhez a könyvben tett köszönetnyilvánítások mellett ld. Henszlmann Imre levelét Myskovszky Viktornak 1878. június 25-én: MTA, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Henszlmann Imre levelei Myskovszky Viktornak, ltsz. Ms 5359/74.; továbbá Myskovszky választát július 21-én: KSZM, Levéltár, Henszlmann Imre-hagyaték, leltározatlan.
50. MYSKOVSZKY 1879–1880. Henszlmann a plébániatemplom mellett a lőcsei városfalakkal, a minorita templommal és a kolostorral, a városházával, a harangtoronnyal, valamint a Thurzó-házakkal foglalkozott. Myskovszky könyvének első kötetében a bártfai Szent Egyed-templom, a másodikban a városháza és a városfalak monográfiáját közölte.
51. Ehhez hozzá kell tenni, hogy Myskovszky – az 1875. október 10-én, Henszlmannak írt levelében foglaltak szerint – a könyv kiadásával először másutt próbálkozott: „A bártfai városházat tárgyaló, önálló archaeologiai munkám számára sem Lipcsében, sem Stuttgartban kiadóra még nem találtam. Még megpróbálom szerencsémet a közelebb fekvő bécsi könyvkiadónál, s ha ott sem leszek szerencsésebb, akkor a Magyar Tudományos Akademiához fordulok, melynek kötelessége s hivatása is tudományos hazai munkák kiadása.” – MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/114. 1876. szeptember 10-én azt írta Grünwald Bélának, hogy a bártfai plébániatemplomról és a városházáról írt munkáját német nyelven adja ki, mert „Akadémiánk ugyan hivatva lenne ily munkákat megszerezni és kiadni, de az nem tesz semmit.” – OSZK, Kézirattár, Levelestár, ltsz. Myskovszky Viktor Grünwald Bélához, 1876–1877, 4 db.
52. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/58.
53. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/11. Közölve: VAJDOVSZKY 1874a. 152–157., 178–184. (a közlemény Szepességre vonatkozó része).
54. HENSZLMANN 1873. 143.
55. HAMPEL 1873. 22. Ld. még: Cs. DOBROVITS 1970. 202–205.
56. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/123.
57. HENSZLMANN 1876b. 171–177.
58. HENSZLMANN 1886. 116–117., 335–336. Szepes vármegye: *el-sőrendű*: Igló és Szepeshely római katolikus temploma, Csütörtökhely, kettős kápolna; *jó másodrendű*: Haraszt, Késmárk és Zsegra római katolikus temploma; *másodrendű*: Danisóc, Jamnik, Jekelfalva, Kakaslomnic, Káposztafalva, Körtvélyes, Malompatak, Márkusfalva, Nagyőr, Nagyszalók, Szepesbéla, Szepesedelény, Szepesgörgő, Szepesolaszi, Szepesszombat, Tamásfalva római katolikus temploma és a csütörtökhelyi zárdatemplom; *harmadrendű*: Rihnó, kápolna; *kategorizálatlan*: Lőcse műemlékei (vö.: HENSZLMANN 1878.), a késmárki Thököly-vár és az evangélikus fatemplom, a körtvélyesi templomrom, a szepesolaszi városháza és Veresklastrom. Sáros vármegye: *jó másodrendű*: Eperjes és Kisszeben plébániatemploma; *másodrendű*: Bártfa plébániatemploma és ferences temploma, Felsősebes, Komlóskeresztes, Lapispatak, Nagysáros, Orkút, Sároskőszeg és Töltszék római katolikus temploma; *jó harmadrendű*: Andorka görögkatolikus fatemploma; *harmadrendű*: Csselfalva evangélikus temploma, Hervartó római katolikus fatemploma, Magyararaszlavica római katolikus temploma, Felsőpolyánka, Kozsán, Krive, Litinye, Miklósvölgye, Regettő, Trócsány és Váradka görögkatolikus fatemploma; *kategorizálatlan*: Andrásvágás görögkatolikus fatemploma, a nagysárosi kápolna és Héthárs római katolikus temploma.
59. GERECE 1906. 698–718., 795–840.
60. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1873/69. A templom korabeli állapotához ld.: K. K.: Szepesolaszi. *Vasárnapi Ujság*, 1863. október 18. 372. (Myskovszky Viktor rajza után).
61. MM 1987. I. 317. (Entz Géza): „A lőcsei álbazilika szerkezete mutatkozik Szepesolaszi, Igló és Gölnicbánya 14–15. században átalakított templomainak felépítésében.”
62. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1873/79.
63. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/10.
64. A szepesolaszi plébániatemplom Schulek Frigyes által készített helyreállítási terve (1874) – alaprajz, fedélszéki alaprajz, keresztmetszet, hosszmetset és nyugati homlokzat: MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 7740, K 7742–K 7744, K 7747.
65. A *Vasárnapi Ujság* által 1863-ban közölt képen a tető nem tűnik laposnak.
66. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/30.
67. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/49. Közölve: VAJDOVSZKY 1875. 233–235.
68. *Uo.* 234.
69. A zsegrai falképet az Élő Kereszt ikonográfiájának vonatkozásában, a póniki freskóval, valamint további közép-európai emlékekkel együtt tárgyalja: BURAN 2002. 1–15. A cikkben felsoroltak közül a zsegrai példán ábrázolták a keresztfát életfaként, ún. *Astkreuz* formában. Újabban a póniki falkép kapcsán megemlíti: JÉKELY 2021. 308–309.
70. A falképhez ld. Storno Kálmán 1877-es déli homlokzati rajzát, valamint Storno Ferenc akvarellmásolatát: MÉM MDK, Tervtár, ltsz. R 5489, R 5495.
71. Egyház és Zsinagóga alakja a Kárpát-medence újában feltárt falképei közül a Szeben megyei Nagydisznód Gnadenstuhl-ábrázolásán is feltűnik. Az előzményekhez ld.: KISS L. 2020. 129–141.
72. JENDRASSIK 1938. 63.; TOGNER 1988. 96.
73. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/31.
74. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1877/54.
75. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/84.
76. MYSKOVSZKY E. 1897. 159–160.; MYSKOVSZKY Viktor: *Memoandum pusztuló nemzeti műemlékeink megóvása és fenntartása érdekében*. Kassa, 1898. – újraközölve: Myskovszky 1999. 208–218.; DIVALD 1903. 413–418.; MYSKOVSZKY E. 1904. 178–182. Myskovszky Ernő kizárólag szepesi és sárosi példákat említ műemlékeink pusztulására, ahogy apja memorandumában is többségben vannak a térség épületei. Divald Kornél a Szepesség néhány ingó műemlékének: táblaképek, szobrok, ötvösművek sorsán keresztül szemlélteti a pusztulást. A felsorolt művek egy része purista beavatkozások következtében veszítette el eredeti funkcióját, és került el a templomból, de a szerző olyan restaurálásokat is említ, amelyekről a bizottság nem tud(hat)ott.
77. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/42.
78. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/43. Ld. még: Bártfa veszedelme. *Vasárnapi Ujság*, 1878. május. 5. 285–286.
79. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/109. Közölve: STEINDL 1879. 89–93.
80. Myskovszky Viktor négy évvel korábban írt dokumentációja is alátámasztja mindezt: „Bár a boltozat gyakran javított ki, sőt a főfalak vaspántokkal és falkapcsokkal ellátattak, mégis a boltozat tetemes repedéseket mutat; továbbá a főszentély déli falain a lábazati párkányzat felett ijesztő és aggodalmas nagyságú repedéseket vehetni észre. Általában véve ezen érdekes műemlék egy általános renovációt igényel.” – MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Egidiusnak szentelt róm. k. parochialis templom Bártfán*. Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4711.
81. STEINDL 1879. 92–93.
82. Összefoglaló jelleggel ld.: SISA 2004b. 305.
83. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1881/62. A bizottság által meghatározott elsődleges feladatok: boltozatok, párkányok, fedélszékek, csatornaereszek, vízvezető csövek elkészítése, melléképületek-öldalkápolnák vízszintes befedése, támpillérek, külső-belső falfelületek, mérművek kijavítása.
84. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1885/45.
85. *Századok*, 20. 1886. 561. – Vö.: RADOCSAY 1954. 114–115. Ekkor az északi mellékhajó északi falán már látható volt a Krisztus az Olajfák hegyén jelenetét ábrázoló freskó, melyhez
- ld.: MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Egidiusnak szentelt róm. k. parochialis templom Bártfán*. Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4711.
86. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1886/25.
87. LINHARD Vilmos: *Bártfa, plébániatemplom. Az északi mellékhajó keleti falának falképei*. Színes tusrajz. Bártfa, 1886. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 473.
88. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1898/113.
89. MYSKOVSZKY Viktor: *Bártfa, Szent Egyed-templom. Déli homlokzat*. Akvarellmásolat. Bártfa, 1867. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 30700. – Vö.: MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 012.115P.
90. MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Egidiusnak szentelt róm. k. parochialis templom Bártfán*. Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4711.
91. KERNY 2009. 81–88., különös tekintettel: 83–84. Myskovszky 1891. augusztus 26-án arról számolt be, hogy a freskókat a végpusztulás fenyegeti, melyhez ld. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1891/103. Kerny Terézia 1988-as helyszíni szemléjekor már szinte semmi sem látszott belőlük.
92. DIVALD 1905. 63.
93. A torony ideiglenes sisakja Myskovszky Viktor 1875-ös rajzán szemrevételezhető: MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2745.
94. MÜNNICH 1896. 526.
95. MAROSI 2002. 221.
96. SZAKÁCS 2022. 403.
97. Nyugati homlokzat és távlati kép délkelet felől: MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2115, K 2117.
98. MYSKOVSZKY Viktor: *Sz. Miklós püspök és vértanú tiszteletére szentelt róm. k. parochialis templom Eperjesen*. Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2110.
99. A bádogtetős állapotot ld. az alábbi fényképen: MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 033.807P.
100. DIVALD 1902. 401.; DIVALD 1904. 45.
101. MM 1981. 191. (Gábor Eszter). A záró ütemről folytatott levelezés: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Schulek János-hagyaték, ltsz. K 735.
102. Rokon jegyeket mutat Eperjes, Bártfa és Csütörtökhely loggiás, négy fiatornyos, faszerkezetű toronysisakja. E megoldás a magyar építészeti hagyomány egységének reprezentálását szolgálta, és erdélyi, illetve kelet-magyarországi reneszánsz fatornyok mintaképeire vezethető vissza, melyhez CTULISOVÁ 2000. nyomán ld.: MAROSI 2002. 221.
103. JANKOVIČ 1973b. 90–91.; GUTEK 1999. 19.
104. JANKOVIČ 1973b. 90–91.; GUTEK 1999. 19.; ORIŠKO–BUDAY 2017. 254.
105. GRANASZTÓINÉ 1999. 25.
106. Vö.: RADOS 1934. 68–74.; ŽÁRY 1986.
107. MTA, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, Henszlmann Imre levelei Myskovszky Viktornak, ltsz. Ms 5359/74. Ld. még: LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY 2006. 327–410.

108. Feliratmásolatainak kritikájához ld.: MIKÓ 2008. 121.
109. CAROLUS WAGNER: *Historia chronologica Scepusii et Praepositorium Capitularium ab A. 1072–1762. Cod. Saec. XVIII. pag. 126. fol.* Magyar Nemzeti Múzeum, Fol. Lat. 433.; WAGNER 1774.
110. *Schematismus Cassoviensis* 1818.
111. 1887. december 31-én Grünwald Bélának írt leveléből is kitűnik, hogy ismerhette e leváltárak anyagát: „Nem régen olvastam a napilapokban, hogy készülő tudományos műved számára adatokat gyűjtöttél Eperjesen és Miskolcon. Sajnálom, hogy ez alkalommal Kassán is meg nem állapodtál, itt az archívumban bizonyosan találtál volna a kívánt és keresett adatokat (sic!). Hát még Bártfán! A bártfai levéltár a többi közt a Te családnodra s elődeidre nézve is még számos eddig ismeretlen adatokat rejt. Hans Grünwald és Matheus Grünwald híres festőművészek valának, a bártfai templomban még meglévő festményeiken ott díszlenek MG. és HG. monogrammaik.” – OSZK, Kézirattár, Levelestár, Lt. Myskovszky Viktor Grünwald Bélához, 1876–1887, 4 db. Igaz, utóbb bebizonyosodott, hogy a bártfai városháza építéstörténetének feldolgozása során csupán szemezgetett a számadáskönyvekből és az egyéb levéltári forrásokból, melyhez legutóbb ld.: MIKÓ 2022. 413.
112. Ld.: MYSKOVSZKY 1881. – Vö.: JANKOVIČ 1973b. 117–123.; MIKÓ 2008. 120–123.
113. Ld.: MYSKOVSZKY 1887. 213–221. A kisszebeni kapu Raguzai Vince-attribúcióját elfogadja: FEUERNÉ TÓTH 1977. 220.; elveti: HORLER 1979. 37.: 11. jegyzet.
114. MYSKOVSZKY Viktor: *A bártfai városház.* Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4706. „Miótan ezen városház a XVI dik század első tizedében épült, a műépítészeti ízlés átmenetét képezi a csúcsíves styl – a renaissance stylbe. Tehát az úgynevezett kora renaissance stylben épült, azonban még a csúcsíves styl formáinak erős keverékével. Ezen körülmény miatt ezen városház mint unicum műtörténeti szempontból felette érdekes, mert itt az egyik stylből a másikba való fokozatos átmenetét mintegy megleshetni.”
115. MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Mihály tiszteletére szentelt róm. kath. templom Lapispatakon.* Törzsív. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 6253.
116. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/96.
117. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/39.
118. MYSKOVSZKY Viktor: *A bártfai városház.* Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4706.; MYSKOVSZKY 1880. 83.
119. MYSKOVSZKY Viktor: *A kézsmárki róm. k. parochialis templom.* Törzsív. Kassa, 1874. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2236.; MYSKOVSZKY 1874b. 123.; MYSKOVSZKY 1888b. 3.
120. JÁNÓ 2008. 151.
121. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/30., 52., 114.; 1876/21.
122. MYSKOVSZKY Viktor: *Az iglói r. k. templom.* Tollrajz. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2745.
123. MYSKOVSZKY Viktor: *A bélai r. k. templom.* Tollrajz. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 4499.
124. MYSKOVSZKY Viktor: *A Szt. Miklós tiszteletére szentelt eperjesi par. templom déli oldala.* Tollrajz. Kassa, 1878. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2116. A templomhoz ld. még: MYSKOVSZKY 1874a. 93–96.; MYSKOVSZKY 1878. 7–15.
125. MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Mária tiszteletére szentelt róm. kat. parochialis templom Iglón.* Törzsív. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2744.
126. MYSKOVSZKY Viktor: *Az iglói templom díszkapuzata.* Tollrajz. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2746. – Vö.: MM 1987. II. 320.: 1035. kép (Makky György).
127. MYSKOVSZKY Viktor: *Az eperjesi par. templom műrészelei.* Színezett tollrajz. Kassa, 1878. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2122. Ld. még: MYSKOVSZKY 1878. 9–10. Utóbbi leírja a három magyar szent király festett mellszobrával díszített konzolokat, amely faragványokon a „merev gót stylű felfogás” jelenlétét emeli ki.
128. MYSKOVSZKY Viktor: *Kis-Szeben. A plébániatemplom műrészelei.* Tollrajz. Kassa, 1885. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 6621.
129. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1876/42.
130. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1876/53.
131. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1876/76.
132. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1876/84.
133. RADOCSAY 1954. 156.
134. TOGNER 1988. 90.
135. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/8.
136. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1879/29.; 1880/23.
137. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1882/35.
138. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1883/15.
139. A történet összefoglalásához ld.: BORSOS 1974. 29–30. Az eset és következményeinek – Myskovszky Viktor levelezésének részleges feldolgozásán alapuló – újabb áttekintése: KOVÁCS G. 2022. 42–44.
140. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1885/6.
141. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1885/71.
142. MYSKOVSZKY Viktor: *Gölniczbánya. A plébániatemplom szentségháza.* Tollrajz. Kassa, 1882. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2871.
143. STAHLJAK József: *Gölniczbányai szentségház.* Tollrajz. Budapest, 1913 (?). MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2872.
144. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1885/71.
145. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1886/2.
146. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1886/30., 57.
147. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1887/40., 1889/29., 1891/61., 1893/25.
148. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1888/5.
149. MYSKOVSZKY 1888a. 63–64.
150. MYSKOVSZKY Viktor: *A maldúri r. k. templom.* Törzsív. Kassa, 1889. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3313.
151. MYSKOVSZKY Viktor: *A maldúri r. k. templom alaprajza.* Tollrajz. Kassa, 1888. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3316; Uő: *A maldúri templom déli homlokzata.* Tollrajz. Kassa, 1888. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3317; Uő: *A maldúri templom Szepes megyében (délekelet felől).* Ceruzarajz. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3318; Uő: *A maldúri templom egyházi széke a XVI-dik század elejéről.* Színezett tollrajz. Kassa, 1888. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 1999.
152. MYSKOVSZKY 1888a. 64.
153. Myskovszky Viktor vázlatkönyve. 1886. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 23 (utólagos leltári számok: K 12736, K 12736/2, K 12737, K 12737/2.).
154. Myskovszky faépítéssel kapcsolatos kutatásaihoz ld.: JANKOVIČ 1973b. 123–129. A témához újabb, a korábbi irodalom áttekintésével ld.: KOVÁCS G. 2022. 45–49.
155. KÁRPÁTI 1999. 678.
156. MYSKOVSZKY 1894. 239.
157. MYSKOVSZKY Viktor: *Sz. Mária tiszteletére szentelt róm. kat. templom Dénesfalun.* Törzsív. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 299.
158. MYSKOVSZKY Viktor: *A szepes-ófalui templom. (Sz. Mária tiszteletére szentelve).* Törzsív. Kassa, 1893. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 7749.
159. KSZM, Levéltár, Henszlmann Imre-hagyaték, leltározatlan.
160. CSÁNKY 1938. 42.
161. Az oltárról újabb ld.: GYULAI 2020. 176–177. Az 1655-ben felszentelt főoltárt kilenc évvel korábban, minden bizonnyal Lippay György esztergomi érsek közbenjárásával rendelte meg a bécsi egyetem akkor tizenhárom éves növendéke, Rákóczi László.
162. *Myskovszky* 1999. 209.
163. MYSKOVSZKY Viktor: *A zborói plébánia templom főoltára.* Színezett tollrajz. Kassa, 1889. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 8381. – Vö.: A zborói rk. plébániatemplom főoltára (1646). In: *Mátyás király öröksége* 2008. 139. Kat. IV-2. (Mikó Árpád). Myskovszky rajzán nemcsak a felirat („Készült 1655-ben Rákóczy László költségén.”) évszáma téves, hanem Antiochiai Szent Margit kezébe keresztet festett, miközben – valóban szokatlan módon – jogart tart.
164. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1892/53.
165. SZENDREI–SZENTIVÁNYI 1915. 349.; LAKATOS 2019. 463–482. A korabeli forrásokban Daberto Bódogként is feltűnik, ld. pl.: HRADSKY 1888. 108.
166. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1879/23.
167. DIVALD 1903. 415.
168. PROKOPP–MÉRY 2009. 63.
169. Ld.: *Az örökség hagyományozása* 2000.
170. A téma összefoglalásához ld.: KOVÁCS G. 2019. 9–21.
171. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/3.
172. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1883/36.
173. Szepes vármegye: *Haraszt, r. k. templom* – Huszka József, 1905. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 253–FM 263); *Kereszt-falu, r. k. templom* – Huszka József, 1907. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283–FM 288); *Löcse, Szent Jakab-templom* – Forberger Vilmos, 1890. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 320–FM 323); *Podolin, r. k. templom* – Tary Lajos, 1911. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 491–FM 503); *Veresklastrom (kartauzi kolostor)* – Tary Lajos, 1910. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 612–FM 618); *Vitfalva, r. k. templom* – Huszka József, 1905. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 633–FM 634); *Zsegra, r. k. templom* – Tary Lajos, 1913. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 668–FM 674). Sáros vármegye: *Zsegnye, ev. templom* – Tary Lajos, 1909. (MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 657–FM 667).
174. VAJDOVSZKY 1871b. 236–237.
175. RÓMER 1874. 72–73.
176. MYSKOVSZKY Viktor: *A jekelfalvi róm. k. templom szekrestyéjében lévő falfestmények a XIII dik századból.* Akvarellmásolat. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2634.
177. Vö.: VORAGINE 2004. Online: <http://mek.niif.hu/04600/04626/html/index.htm>. (Letöltés ideje: 2023. február 9.).
178. Szent Katalin-legendaként azonosította: HENSZLMANN 1886. 116.; VAJDOVSZKY 1888. 193.; DIVALD 1906. 17.; JENDRASSIK 1938. 61. Szent Borbála legendájaként írta le: MYSKOVSZKY 1901. 394. Teljesen eltér a többi ikonográfiai értelmezéstől Milan Togner leírása, amely szerint a sekrestyében egy krisztológiai ciklus töredékei maradtak fenn, és az egyedüli biztosan azonosítható jelenet Lázár feltámasztása: TOGNER 1988. 48. Ezt minden bizonnyal egy alig vagy nagyon nehezen kivehető részlet félreértelmezése eredményezhette.
179. TOGNER 1989. 9., 185–186. Újabb ld.: Šivetice (okr. Revúca), Kostol sv. Margity Antiochiskej. In: *Stredoveký kostol* 2015. 236–237. Kat. II. 13. (Bibiana Pomfyová–Monika Tihanyiová–Juraj Šedivý).
180. UHRIN 2017. 369–386.
181. BÁLINT 2004. Online: <https://mek.oszk.hu/04600/04656/html/unnepikio005/unnepikio005.html>. (Letöltés ideje: 2023. február 12.).
182. GERÁT 2013. 297.; JÉKELY 2015. 69.
183. MYSKOVSZKY Viktor: *A Sz. Antal apát tiszteletére szentelt róm k. parochialis templom Jekelfalván.* Törzsív. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2630.
184. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/44.
185. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/54.
186. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/95. – Vö.: MYSKOVSZKY Viktor: *A jekelfalvi róm. kat. templom újítási terve (alaprajz, déli homlokzat).* Színezett tollrajz. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2627; Uő: *A jekel-*

- falvi róm. kat. templom újítási terve (keresztmetszet, nyugati és keleti homlokzat)*. Színezett tollrajz. Kassa, 1875. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 2629.
187. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/116. A hosszházban talált freskókról valamivel korábban Rómer Flórisnak is beszámolt: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 545, no. 65.
188. LANC 2013. 20–29.
189. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1879/1.
190. A templombelső ábrázoló archív fényképen a hosszház és a szentély falfelületei egyaránt vakolt állapotban tűnnek fel: MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.582N.
191. Összefoglalja: RADOCSAY 1954. 151.
192. Jelen kötet előkészítési munkáinak keretében, 2022. május 7-én jártunk a helyszínen Kollár Tiborral és Szakács Béla Zsolttal.
193. MYKOVSKÝ Viktor: *A haraszi róm. kat. templom*. Törzsív. Kassa, 1881. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 458.
194. THIEME–BECKER 1923. 16.; BAGIN 1987. 4.
195. DIVALD 1906. 18.; JENDRASSIK 1938. 60.
196. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1904/395.
197. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1905/622.
198. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 253–FM 263.
199. DIVALD 1906. 18.; JENDRASSIK 1938. 60.; RADOCSAY 1954. 144.; KOZÁK 1978. 78.
200. JENDRASSIK 1938. 61.
201. Az egykori kompozíciónak a kópián tanulmányozható maradványa valamelyest arra – a nyugati falfestészetben igen ritka – archaizáló ikonográfiai típusra emlékeztet, amely a betlehemi csillagra mutató napkeleti bölcsek vándorlását jeleníti meg, és amelyet a Kárpát-medence emlékanyagában a gimeskosztolányi falkép fémjelez. Ehhez ld.: TÓTH M. 1974. 61.: 2. kép, 63–64. Újabb ld.: SZAKÁCS 2016. 260–261.; ILKÓ 2019. 60–61.
202. RADOCSAY 1954. 144.; KOZÁK 1978. 78.; TOGNER 1988. 47.; TOGNER–PLEKANEC 2012. 352.
203. ILKÓ 2019. 291.: 5. kép, 296.
204. KOVÁCS G. 2016. 6–13.
205. SEBESTYÉN 2013. 169.; Diakovce (okr. Šaľa), Kostol zaniknutého benediktínskeho Kláštora Panny Márie. In: *Stredoveký kostol* 2015. 380. Kat. III. 4. (Bibiana Pomfyová–Henrieta Žažová).
206. JÁNÓ 2013. 97. – Vö.: SZAKÁCS 2021f. 226.: 2. kép, 227. A marosfelfalui együttes pontosabban és biztosabban rekonstruálható, mint a szepesi emlék.
207. KOVÁCS G. 2021b. 107–110. A falképet javarészt mész és vakolat fedi.
208. LCI III. 1971. 117.; SCHILLER 1971. 133.
209. SÄUERLANDER 2004. 3–4.
210. PROKOPP–MÉRY 2009. 85.
211. WEISZ A. 2013. 247–248.
212. Homoródszentmártonhoz és Böögzhöz a Szent László-legenda kapcsán ld.: JÁNÓ 2021. 58–67., 73–86. Magyarremetéhez ld.: EMŐDI–LÁNGI 2021. 221–223.
213. TOGNER 1989. 8–9., 185–186.
214. LESZIH 1957. 141–145.; HOKKYNÉ 1981. 53–60.; UHRIN 2018. 235–244.
215. JENDRASSIK 1938. 60.
216. TOGNER 1988. 47.; TOGNER–PLEKANEC 2012. 352.
217. TOGNER 1988. 116.
218. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1908/442.
219. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1909/448.
220. Munkásságához ld.: ELKH BTK, Művészettörténeti Intézet, Lexikongyűjtemény, Magyar Művészek Lexikona, T 1–55. doboz, T₀₁₀ Tarján O.–Tat.
221. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1909/523.
222. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1909/617.
223. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1909/848.
224. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1909/1106.
225. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 657–FM 667.
226. MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 010.127N, 010.206N–010.208N, 010.425N, 010.428N.
227. LCI V. 232–236.
228. LCI VII. 374–380.
229. RADOCSAY 1977. 76–77.: 25. kép, 159.
230. JÉKELY–KISS 2008. 205.; SZAKÁCS 2021f. 237.: 14. kép.
231. JÉKELY 2007. 159–162.
232. ÉBER 1912. 312.; GOMBOSI 2008. 312.; ILKÓ 2019. 349.: 69. kép, 350.
233. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/294.
234. *Uo.*
235. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/313.
236. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/345.
237. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1906/553. Helyszíni szemlét követően Divald Kornél is falképeket valószínűsített a mészréteg alatt, melyhez ld.: DIVALD 1999. 326.
238. HUSZKA József: *Rom. kath. templom Keresztfaluban. A szentély keleti fala*. Akvarellmásolat. 1907. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 283; Uő: *Rom. kath. templom Keresztfaluban. A szentély déli fala a keresztelomedencével*. Akvarellmásolat. 1907. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 284; Uő: *Rom. kath. templom Keresztfaluban. A szentély északi fala*. Akvarellmásolat. 1907. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 285.
239. TOGNER 1988. 57.; TOGNER–PLEKANEC 2012. 305.
240. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/438.
241. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1914/209.
242. JENDRASSIK 1938. 61. TOGNER–PLEKANEC 2012. 305. szerint a déli fal freskóinak kiterjedt rekonstrukciójára 1938-ban került sor Hanula jóvoltából.
243. LAKATOS 2020. 128. Az 1886 és 1888 között a budapesti Festészeti Mesteriskolában folytatott tanulmányait követően visszatért Szepeshelyre, és Császka György megbízásából több középkori falképet restaurált, továbbá díszítőfestéseket és oltárképeket készített. 1888–1889 között újra Daberto mellett dolgozott Szepeshelyen.
244. JENDRASSIK 1938. 61.; DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978. 44.
245. JENDRASSIK 1938. 61.
246. TOGNER–PLEKANEC 2012. 305. – Vö.: GERÁT 2001. 204.
247. JENDRASSIK 1938. 62.
248. GERÁT 2001. 200.
249. JENDRASSIK 1938. 62.
250. GERÁT 2001. 191.
251. VALÁŠEK 2015. 66–73.
252. JENDRASSIK 1938. 62.
253. TOGNER–PLEKANEC 2012. 305.
254. JENDRASSIK 1938. 62.
255. TOGNER 1988. 57.; TOGNER–PLEKANEC 2012. 305.
256. ILKÓ 2019. 265–268.
257. JÉKELY–KISS 2008. 50., 54–58.
258. GERÁT 2001. 50. szerint a festett árkádok alatt elhelyezett figurák és a kompozíció itáliai példákra emlékeztet.
259. JENDRASSIK 1938. 62.
260. TOGNER–PLEKANEC 2012. 305.
261. Vö.: GERÁT 2001. 208.
262. RADOCSAY 1954. 197.
263. PROKOPP–MÉRY 2009. 74. szerint Szent Teofil.
264. DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978. 129. (Josef Krása).
265. ILKÓ 2019. 124–126.
266. PROKOPP 2007. 64.: 58. kép.
267. LÁNGI–MIHÁLY 2002. 90–91.
268. *Johannes Aquila* 1989. 24–26. kép.
269. A szentivánfai töredékek kapcsán az itt felsorolt példák legtöbbször, így a nagytótlakit is megemlíti: GAYLHOFFER–KOVÁCS 2012. 325–337.
270. JENDRASSIK 1938. 45.; MM 1987. I. 479. (Végh János): XIV. század második fele; DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978. 129. (Josef Krása): 1340–1360 körül; PROKOPP–MÉRY 2009. 74.: 1360–1380.; TOGNER–PLEKANEC 2012. 250.: XIV. század közepe.
271. TOGNER–PLEKANEC 2012. 250.
272. PROKOPP 1983. 99.
273. TOGNER–PLEKANEC 2012. 250.
274. DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL 1978. 129. (Josef Krása).
275. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/407.
276. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/505.
277. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/923.
278. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1910/940.
279. MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.927N–009.935N
280. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1911/331.
281. Éber néhány tévesztését a korabeli, részlegesen feltárt állapot és az abból fakadó félreérthetőség okozhatta. Az északi szentélyfal Krisztust megfosztják ruhától jelenetét
282. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1912/132.
283. *Uo.*
284. *Uo.*
285. ÉBER 1911. 397–403.; SZENDREI–SZENTIVÁNYI 1915. 400–402.
286. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1912/553.
287. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1912/764.
288. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1913/199., 649.
289. Kísérőlevele szerint a podolini falképekről készített tizen-négy darab akvarellmásolatot 1911 novemberében nyújtotta be a MOB-nak, melyhez ld.: ELKH BTK, Művészettörténeti Intézet, Lexikongyűjtemény, Magyar Művészek Lexikona, T 1–55. doboz, T₀₁₀ Tarján O.–Tat.
290. Utolsó vacsora: MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.930N; TARY Lajos: *Podolin, r. k. templomból. Utolsó vacsora*. Akvarellmásolat. 1911. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 481. Noli me tangere: TARY Lajos: *Podolin, r. k. templom. Noli me tangere*. Akvarellmásolat. 1911. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 494.
291. MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.933N; TARY Lajos: *Podolin, r. k. templom. Bevonulás Jeruzsálembe*. Akvarellmásolat. 1911. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 500.
292. MÉM MDK, Fotótár, ltsz. 009.934N; TARY Lajos: *Podolin, r. k. templom. Szentháromság két angvallal*. Akvarellmásolat. 1911. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 503.
293. TARY Lajos: *Podolin, r. k. templom. Mennybemenetel*. Akvarellmásolat. 1911. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. FM 479.
294. DIVALD 1903. 415–416.
295. Újabb ld.: Nástenná maľba Korunovanie Karola Róberta. Coronation of Charles Robert from Anjou. Wall-painting. 1317. In: *Katedrála sv. Martina v Spišskej Kapitule 2017*. 281–282. UH.5. (Mária Novotná). Hanula 1940-ben a szepeshelyi falkép Storno által restaurált állapotát is átfestette. A közelmúltban folytatott festőrestaurátori munkálatok megtisztították e freskót, és eltávolították róla a korábbi átfestések nyomait, melyhez ld.: MAROSI 2019. 29–30.
296. A keresztfalui kifésztés az ilyen irányú munkák egy viszonylag kései példája lehet a Kárpát-medencében, ugyanis az 1930-as évek folyamán – Gerevich Tibor és olasz kapcsolatai jóvoltából – a MOB látókörébe is bekerültek a szakszerű festőrestaurálási elvek és a megvalósításukhoz szükséges gyakorlati tudás. Ehhez ld.: *Műemlékvédelem* 2001. 92–93.; GRANASZTÓINÉ 2012. 377–378.
297. KERNY 1999. 9.
298. *Uo.* 12.
299. DIVALD 1905–1907. Az előzményekhez ld.: MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Divald Kornél-hagyaték, ltsz. K 1626.
300. VÉGH 1999. 32–43.

301. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Divald Kornél-hagyaték, ltsz. K 1626.
302. KERNY 1999. 12.
303. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Divald Kornél-hagyaték, ltsz. K 1624; DIVALD Kornél: *Sáros vármegye műemlékeinek lajstroma*. Kézirat. 1906. 280 p.; MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Divald Kornél-hagyaték, ltsz. K 1625; DIVALD Kornél: *Magyarország műemlékeinek leíró lajstroma. Első kötet. Sáros vármegye műemlékei*. Kézirat. Budapest, 1918. 354 p.; Uő: *Eperjesi házak*. Kézirat. 1917–1919. 36 p.
304. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Möller István-hagyaték, ltsz. K 353.
305. KOVÁCS G. 2019. 9–21.
306. *Felső Építő Ipariskola* 1915.
307. BERZEVICZY 1907. Online: <https://mek.oszk.hu/10800/10809/pdf/>. (Letöltés ideje: 2023. március 6.).
308. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Foerk Ernő-hagyaték, ltsz. K 2016/4/1–21.
309. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Foerk Ernő-hagyaték, ltsz. K 2016/4/19.
310. MYSKOVSKY Viktor: *A márkusfalvi vár lovagtermének aijtaja*. Színezett tollrajz. Kassa, 1888. MÉM MDK, Tervtár, ltsz. K 3239.

311. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Foerk Ernő-hagyaték, ltsz. K 2016/4/21. Myskovszky rajzán az eredeti vasalat látható, az ajtó szemöldökkövén pedig a feliratot is megörökítette: · WOLFGANGVS · MARIASSY · DE · MARKVSFALA · DESOLATAS · HAS · AEDES · REPARAVIT · 1789. DIEBVS · MAY.
312. ROZMANN 2019. 80.; SZAKÁCS 2022. 404.
313. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Rómer-jegyzőkönyvek No. 31., 32., 34., 35., 38., 40.
314. MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, Rómer Flóris-hagyaték, ltsz. K 632, no. 27.
315. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1874/39.
316. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/30.
317. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1875/52.
318. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1876/21.
319. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1878/8.
320. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1879/29.
321. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1880/23.
322. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1882/35.
323. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1883/15.
324. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1887/40.
325. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1889/29.
326. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1891/61.
327. MÉM MDK, Tudományos Irattár, MOB iratok 1893/25.

Irodalom- és rövidítésjegyzék

INTÉZMÉNYEK

ELKH	Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (Budapest)
KSZM	Východolovenské múzeum/Kelet-szlovákiai Múzeum (Košice/Kassa)
MÉM MDK	Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (Budapest)
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)
PÚ SR	Pamiatkový úrad Slovenkej republiky (Bratislava/Pozsony)
KPÚ SR Prešov	Krajský pamiatkový úrad Slovenkej republiky (Prešov/Eperjes)
AÚ SAV	Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied (Nitra/Nyitra)

A jáki apostolszobrok

1999	<i>A jáki apostolszobrok. Die Apostelfiguren von Ják</i> . Szerk.: Szentesi Edit – Ujvári Péter, Budapest: Balassi, 1999.
ANSTETT 1985	Anstett. Peter R.: <i>Kloster Maulbronn</i> , München–Berlin: Deutscher Kunstverlag, 1985.
<i>Antiquitas Hungarica</i> 2005	<i>Antiquitas Hungarica. Tanulmányok a Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény és a Liber Antiquitatis történetéről</i> . (Collegium Budapest Workshop Series no. 16.). Szerk.: Szentesi Edit, Szilágyi János György, Budapest: Collegium Budapest, 2005.
AO	<i>Anjou-kori okmánytár</i> . I–VII. Szerk.: Nagy Imre, Budapest, 1879–1920.
ÁOHeves	<i>Árpád-kori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban</i> . Szerk.: Kondorné Látkóczki Erzsébet, Eger: Heves Megyei Levéltár, 1997.
AOKl.	<i>Anjou-kori oklevéltár</i> . Szerk.: Kristó Gyula et al., Budapest–Szeged: JATE, 1990-től
ARADI 2016	M. Aradi Csilla: <i>Somogy megye Árpád-kori és középkori egyházszervezetének rekonstrukciója. Somogy megye középkori templomainak adattára</i> , Kaposvár: Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, 2016.
ÁUO	<i>Árpád-kori új okmánytár I–XII</i> . Szerk.: Wenzel Gusztáv, Pest–Budapest: MTA Történelmi Bizottsága, 1860–1874, reprint: Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2001–2003.
AVANS	<i>Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku</i>
AVENARIUS 1974	Avenarius, Alexander: <i>Historické predpoklady predrománskej architektúry (rotúnd) na Slovensku</i> , in: <i>Pamiatky a príroda VI</i> (1974), 27–29.
AVENARIUS 1992	Avenarius, Alexander: <i>Byzantská kultúra v slovanskom prostredí v VI.–XII. storočí</i> , Bratislava, 1992.
<i>Az Osztrák–Magyar Monarchia</i> 1900	<i>Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben XVIII. Magyarország VI., Felső-Magyarország II.</i> , Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda, 1900.
<i>Az örökség hagyományozása</i> 2000	<i>Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérési 1869–1890</i> . Összeáll.: Váliné Pogány Jolán, szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 2000.
BACHMANN 1955	Bachmann, Erich: <i>Dorfkirche</i> , in: <i>Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte IV</i> . 245–274. (1955) https://www.rdklabor.de/wiki/Dorfkirche
BAGIN 1987	Bagin, Anton: <i>Po stopách slovenského maliara. Ján Vlošák a Jozef Hanula</i> , in: <i>Katolícké noviny</i> 102 (1987), Čísl. 1. 4.

BAKÓ 1993 Bakó Zsuzsanna Ildikó: *Gerecze Péter fényképhagyatéka* (Forráskiadványok I), Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993.

BAKÓ 2002 Bakó Zsuzsanna Ildikó: Sztehlo Ottó (1851–1923) építész fényképfelvételei. Válogatás a hivatal archívumaiban található hagyatékból, in: *Détshy Mihály nyolcvanadik születésnapjára. Tanulmányok* (Művészettörténet – műemlékvédelem 11.). Szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2002, 601–621.

BALÁZSIK 1993 Balázsi Tamás: A csütörtökhelyi kettőskápolna, in: *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok* (Művészettörténet – műemlékvédelem 4.). Szerk.: Lővei Pál, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993, 173–189.

BALÁZSIK 2001 Balázsi Tamás: A túronyi református templom, in: *Műemlékvédelmi Szemle XI* (2001), 7–43.

BÁLINT 2004 Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium I. A Mária-ünnepek jelesebb napok a hazai és közép-európai hagyományvilágból* (december 1. – június 30.), Budapest: Neumann Kht., 2004.

BARDOLY 2012 Bardoly István: „Kellő személyzettel és némi hatalommal” – Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez III., in: *Műemlékvédelem LVI* (2012), 30–66.

BÁRDOSY 1802 Bárdosy, Johannes: *Supplementum analectorum terrae Scepusiensis*, Leutschoviae: Podhoránszky, 1802.

Barkóciho vizitácia
2017 Zubko, Peter – Žeňuch, Peter: *Barkóciho vizitácia Šarišského archidiakonátu (1749) Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*, Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2017.

BAZANT 2017 Bažant, Vojtěch: Spišians and Hungary. The Chronicle from Spišská Sobota and the Collective Identity of Spiš, in: *Studia Mediaevalia Bohemica* 9 (2017), 237–250.

BÉL 1723 Belius, Matthias: *Hungariae antiquae et novae Prodromus, cum specimine, quomodo in singulis operis partibus elaborandis, versari constituerit*, Norimbergae, 1723.

BERZEVICZY 1894 Berzeviczy Edmund: A Tarkóiek hatalmi törekvései Sárosban a XIV., XV. és XVI. század folyamán, in: *Századok XXVIII* (1894), 414–425, 520–533, 728–747, 799–806.

BERZEVICZY 1907 Berzeviczy Albert: *Régi emlékek 1853–1870*, Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részv. Társ., 1907.

Bibl.Hung. I–II. Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára: *Bibliotheca Hungarica I–II. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt* (A MTA Könyvtárának Közleményei 23, 31), Budapest: MTA Könyvtára, 1988, 1993.

BINDING–UNTERMANN
1985 Binding, Günther – Untermann, Matthias: *Kleine Kunstgeschichte der mittelalterlichen Ordenbaukunst in Deutschland*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1985.

BLAZOVICH 2005 Blazovich László: A Szepesség joga és a Szász tükör, in: *Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 35). Szerk.: Csukovits Enikő – Lengyel Tünde, Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2005, 159–186.

BORSOS 1974 Borsos Béla: A magyar műemlékvédelem hivatala és gyűjteményei az 1881. évi törvény megjelenésétől Henszlmann haláláig (1888), in: *Magyar Műemlékvédelem VII* (1974), 23–46.

BOSNOVIČOVÁ 2017 Bosnovičová, Zuzana: *Die Geschichte der deutschen Besiedlung der Zips und Anteil der deutschen Minderheit an der kulturellen Entwicklung der Slowakei vom 13. bis zum 19. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der Karpatendeutschen in der Slowakei*, Bakalárská práca, Praha, Univerzita Karlova, 2017.

BRUCKNER 1913 Bruckner Győző: *A szepesi szász nép* (Nemzetiségi Ismertető Könyvtár II. 4.), Budapest, 1913.

BRUCKNER 1922 Bruckner Győző: *A Szepesség népe*, Budapest: Kellner, 1922.

BUJÁK 2015 Buják Gábor: A szepesi és pozsonyi prépostságok korai története a szlovák historiográfiában, in: *Fons XXII* (2015), 1. sz. 3–51.

BUJÁK 2017 Buják Gábor: A szepesi prépost jogállása a középkorban, in: *A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája* (2016), *Tanulmánykötet*. Szerk.: H. Nagy Péter, Komárom: Selye János Egyetem, 2017, 641–651.

BUJÁK 2019 Buják Gábor: Stock János és a szepesi egyház kiváltságai, in: *Mátyás király és az egyház* (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10). Szerk.: Fedeles Tamás, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2019, 203–231.

BUJÁK 2021 Buják Gábor: A plébánosi testvérületek mint a plébániaszervezet alapjai a Szepességben, in: *Prépostok, apátok, vikáriusok*. Szerk.: Ribí András, Pécs: Kronosz Kiadó, 2021, 163–213.

BURAN 2002 Buran, Dušan: Az Eleven kereszt és Szent Gergely miséje. Kontinuitás vagy konkurencia? in: *Művészettörténeti Értesítő LI* (2002), 1–15.

BUZÁS 2012 Buzás Gergely: Az egri székesegyház XIII–XIV. századi gótikus épülete, in: *Archaeologia – Altum Castrum Online*, 2012 (nyomtatott kiadás: *Az Egri Vár Híradója* 38 (2006), 21–65.).

CD *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticum ac civilis* I–XI. Ed.: Georgius Fejér, Buda, 1829–1844.

CDSI *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* I–II. Ed. Richard Marsina, Bratislava: Academia Scientiarum Slovaca, 1971–1987.

CEPETIĆ 2016 Cepetić, Maja: *Čazma do 1250. godine. Od posjeda do pomoćnog sjedišta zagrebačke biskupije*, Čazma: Gradski Muzej Čazma, 2016.

CHALUPECKÝ 1967 Chalupecký, Ivan: K otázke datovania románskeho kostola v Chratí n/Hornádom, in: *Vlastivedný časopis XVII* (1967), 74–75.

CIULISOVÁ 1998 Ciulisová, Ingrid: Gotická svätyňa františkánskeho kostola Panny Márie v Bratislave, in: *Umění XLVI* (1998), 174–187.

CIULISOVÁ 2000 Ciulisová, Ingrid: *Historizmus a moderna v pamiatkovej ochrane*, Bratislava: Veda, 2000.

ČOVAN 2016 Čovan, Miroslav: *Historické nápisy zo Šariša do roku 1650* (Corpus Inscriptionum Slovaciae / Nápisy na Slovensku, 1), Martin, 2016.

CS. DOBROVITS 1970 Cs. Dobrovits Dorottya: A „Hazai műemlékek és régi épületmaradványok jegyzéke”, in: *Műemlékvédelem XIV* (1970), 202–205.

CS. PLANK–CSENGEL
1996 Cs. Plank Ibolya – Csengel Péter: A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Társasága és a magyar műemlékvédelem kezdetei, in: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok*. (Művészettörténet – műemlékvédelem 9.). Szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1996, 21–45.

CSÁKY I. *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I. Oklevelek 1229–1499*. Szerk.: Bártfai Szabó László, Budapest: Stephaneum, 1919.

CSÁNKI I–V. Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* I–III., V., Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890–1913.

CSÁNKY 1938 Csánky Miklós: *Szepesi és sárosi táblaképfestészet 1460-ig*, Budapest: Athenaeum, 1938.

CSEMEGI 1955 Csemegi József: *A budavári főtemplom középkori építéstörténete* (Magyar Műemlékek), Budapest: Képzőművészeti Alap, 1955.

D. MEZEY–SZENTESI
1996 D. Mezey Alice – Szentesi Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860), in: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok*. (Művészettörténet – műemlékvédelem 9.). Szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1996. 47–67.

DANKÓ–SZEKÉR 1994 J. Dankó Katalin – Székér György: A sárospataki ferences kolostor kutatása, in: *Koldulórendi* 1994, 359–376.

DEANOVIĆ 1995 Deanović, Ana: *Biskupska kapela Sv. Stjepana Prvomučenika u Zagrebu*, Zagreb: Institut za Povijest Umjetnosti, 1995.

DEBRECZENI-DROPPÁN
2015 Debreczeni-Droppán Béla: Rómer Flóris a Magyar Nemzeti Múzeumban, in: *Honismeret* 43 (2015), 6. sz. 34–45.

DEKLAVA 2017 Farbakyné Deklava Lilla: *Schulek Frigyes*, Budapest: Holnap, 2017.

DERCSÉNYI 1973 Dercsényi Dezső: A román kor művészete, in: *A magyarországi művészet története*. Főszerk.: Fülep Lajos. 5. kiadás, Budapest: Corvina, 1973.

DIVALD 1902 Divald Kornél: Az eperjesi Szent Miklós-templom, in: *Művészet I* (1902), 386–402.

DIVALD 1903 Divald Kornél: Művészeti emlékeink veszedelme, in: *Művészet II* (1903), 413–418.

DIVALD 1904 Divald Kornél: *Eperjes templomai*, Budapest: Singer és Wolfner kiadása, 1904.

DIVALD 1905 Divald Kornél: *Szepesvármegye művészeti emlékei I. Építészeti emlékek*, Budapest: Szepesvármegyei Történelmi Társulat, 1905.

DIVALD 1906 Divald Kornél: *Szepesvármegye művészeti emlékei II. Szobrászat és festészet*, Budapest: Szepesvármegyei Történelmi Társulat, 1906.

DIVALD 1906b Divald Kornél: Gundelfinger Gyula festőművész, in: *Művészet V* (1906), 232–242.

DIVALD 1925 Divald Kornél: *Felvidéki séták*, Budapest: Szent István Társulat, 1925. 2. kiadás: Miskolc: Felsőmagyarország, 1999.

DIVALD 1999 *A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél felső-magyarországi topográfiaja és fényképei 1900–1919* (Forráskiadványok III). Szerk.: Bardoly István, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1999.

DIVÉKY 1929 Divéky Adorján: *A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben*, Budapest: Szepesi Szövetség, 1929.

DRASKÓCZY 2016 Draskóczy István: Utak Buda és Krakkó között, in: *Közös úton. Budapest és Krakkó a középkorban*. Szerk.: Benda Judit et al., Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2016, 38–41.

ĀURIŠOVÁ–KRCHO
 2006 Āurišová, Marcela – Krcho, Ján: Komplexný pamiatkový výskum reformovaného kostola v Seni, in: *Monumentorum Tutela* XVII (2006), 63-76., 290.

DVOŘÁKOVÁ–KRÁSA–STEJSKAL
 1978 Dvořáková, Vlasta – Krása, Josef – Stejskal, Karel: *Středověká nástěnná malba na Slovensku*, Praha–Bratislava: Odeon–Tatran, 1978.

ÉBER 1904 Éber László: Két sodronyzománcos emlék a Nemzeti Múzeumban, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. XXIV (1904), 97–105.

ÉBER 1911 Éber László: Dudits Andor, in: *Művészet* X (1911), 397–403.

ÉBER 1912 Éber László: Kőpönyeges Máriaképek, in: *Archaeologiai Értesítő* XXXII (1912), 303–319.

ENGEL 1989 Engel Pál: *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből* (Új Történelmi Tár 2), Budapest: Akadémiai, 1989.

EMŐDI–LÁNGI 2021 Emődi Tamás – Lángi József: Magyarremete, in: *Lovagkirály*. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Szerk.: Isó M. Emese – Kollár Tibor – Kovács Gergely, Nyíregyháza–Kolozsvár: Kárpátok Eurorégióért Regionális Fejlesztési Közhasznú Egyesület – Iskola Alapítvány Kiadó, 2021, 221–223.

ENTZ 1994 Entz Géza: *Erdély építészete a 11–13. században*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 1994.

ENTZ 1996 Entz Géza: *Erdély építészete a 14–16. században*, Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület, 1996.

EGYHÁZY–JUROVSKÁ
 1986 Egyházy-Jurovská, Beata: Historickoarcheologický výskum v súvislosti s pamiatkovou úpravou hradu v Kežmarku, in: *Archaeologia Historica* XI (1986), 235–242.

EO *Erdélyi okmánytár*. Szerk.: Jakó Zsigmond. I. (1023–1300), Budapest: Akadémiai, 1997; II. (1301–1339), Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2004.

FABROVÁ 2008 Fabrová, Karin: Hospodarsky a urbanisticko-architektonicky rozvoj mesta Kežmarok v 13. až 15. storočí, in: *Annales Historici Presovienses* VIII (2008), 26–38.

FARBAKY 1993 Farbaký Péter: A kassai Szent Mihály-kápolna Sztmári-féle bővítése és purista restaurálása, in: *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok* (Művészettörténet – műemlékvédelem 4.). Szerk.: Lővei Pál, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1993. 287–304.

FEKETE NAGY 1934 Fekete Nagy Antal: *A Szepesség területe és társadalmi kialakulása*, Budapest: Akadémia, 1934.

FELD 2014 Feld István: Az erdőspánságok várai az Árpád-kori Magyarországon, in: *Arcana tabularii: Tanulmányok Solyomosi László tiszteletére I.* Szerk.: Bárány Attila – Dreska Gábor – Szovák Kornél, Budapest–Debrecen, 2014, 369–390.

FEUERNÉ TÓTH 1977 Feuerné Tóth Rózsa: *Reneszánsz építészeti Magyarországon*, Budapest: Magyar Helikon – Corvina, 1977.

FIALA–VALLAŠEK 1975 Fiala, Andrej – Vallašek, Adrian: Náčrt stavebného vývoja Spišskej Kapituly do konca stredoveku, in: *Vlastivedný časopis* XXIV (1975), 132–136.

FOERK 1913 Foerk Ernő: Márkusfalva, in: *Szüniidei felvételek* 2002, III. rész.

FOERK 1915 Foerk Ernő: Szepességi műemlékek, in: *Szüniidei felvételek* 2002, II. rész.

FONT–BARABÁS 2017 Font Márta – Barabás Gábor: *Kálmán (1208–1241). Halics királya – Szlávia hercege*, Budapest–Pécs: Magyar Történelmi Társulat – Kronosz, 2017.

FÜGEDI 1977 Fügedi Erik: *Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon* (Értekezések a történelmi tudományok köréből 82), Budapest: Akadémiai, 1977.

GAYLHOFFER–KOVÁCS
 2012 Gaylhoffer-Kovács Gábor: Szentivánfa már ismert és újonnan feltárt középkori falképei, in: *Műemlékvédelem* LVI (2012), 325–337.

GBKŐ I. *Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich I. Früh- und Hochmittelalter*. Hg.: Fillitz, Hermann, München–New York: Prestel, 1998.

GBKŐ II. *Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich II. Gotik*. Hg.: Brucher, Günter, München–London–New York: Prestel, 2000.

GERÁT 2001 Gerát, Ivan: *Stredoveké obrazové témy na Slovensku*, Bratislava: Veda, 2001.

GERÁT 2013 Gerát, Ivan: Pictorial Cycles of St. Ladislav – Some Problems of Interpretations, in: *Slovakia and Croatia. Vol. 1. Historical parallels and connections (until 1780)*. Ed.: Homza, Martin – Lukačka, Ján – Budak, Neven, Bratislava–Zagreb: Comenius University – University of Zagreb, 2013. 293–307.

GERECEZ 1906 Gerecze Péter: A műemlékek helyrajzi jegyzéke és irodalma, in: *Magyarország műemlékei* II (1906), 1–1413.

GEREVICH 1938 Gerevich Tibor: *Magyarország románkori emlékei* (Magyarország Művészeti Emlékei I), Budapest: Műemlékek Országos Bizottsága, 1938.

GEREVICH 1974 Gerevich László: A kora-gótika kezdetei Magyarországon, in: *A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományi Osztályának közleményei* XXIII (1974), 145–169.

GERVERS–MOLNÁR
 1972 Gervers-Molnár Vera: *A középkori Magyarország rotundái* (Művészettörténeti Füzetek 4), Budapest: Akadémiai, 1972.

GERMAN 2014 German Kinga: *Sakramentsnischen und Sakramentshäuser in Siebenbürgen. Die Verehrung des Corpus Christi*, Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2014.

Geschichte der Deutschen Kunst
 1200–1350, 1989 *Geschichte der Deutschen Kunst 1200–1350*. Hrsg. Möbius, Friedrich–Sciurie, Helga, Leipzig: Seemann, 1989.

GLATZ 1983 Glatz, Anton C.: *Gotické umenie v zbierkach Slovenskej Národnej Galérie* (Fontes 1), Bratislava: Slovenská Národná Galéria, 1983.

GLATZ 1995 *Gotické umenie z košických zbierkach*. Red. Glatz, Anton C., Košice: Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1995.

GLOD–HAVIAROVÁ
 2021 Glod, Ondrej – Haviarová, Michaela: *Kostol Nanebovzatia Panny Márie – Kostol božohrobcov v Hanušovciach nad Topľou*, Hanušovci nad Topľou: Rímskokatolícka farnosť Nanebovzatia Panny Márie v Hanušovciach nad Topľou – Krajské múzeum v Prešove, pracovisko Kaštieľ v Hanušovciach nad Topľou, 2021.

GOJDIČ–PAULUSOVÁ–ZVEDELOVÁ
 2006 Gojdič, Ivan – Paulusová, Silvia – Zvedelová, Kristína: Dominikansky kostol v Košiciach, in: *Pamiatky a múzeá* LV/4 (2006), 2–8.

GOMBOSI 2008 Gombosi Beatrix: „Kőpönyegem pedig az én irgalmasságom...” *Kőpönyeges Mária ábrázolások a középkori Magyarországon* (Devotio Hungarorum 11), Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2008.

GOSS 2004 Goss, Vladimir P.: Sv. Marija u Bapskoj – ponovo nakon trideset i pet godina, in: *Peristil* XLVII (2004), 5–14.

GOSS 2013 Goss, Vladimir Peter: Slovak and Croatian Art in the Thirteenth Century. Some Striking Analogies and Their Background, in: *Slovakia and Croatia. Historical Parallels and Connections*. Ed.: Homza, Martin – Lukačka, Ján – Budak, Neven, Bratislava–Zagreb: Comenius University – University of Zagreb, 2013, 260–268..

Gotika 2003 *Gotika* (Dejiny Slovenského Výtvarného Umenia). Ed.: Buran, Dušan, Bratislava: Slovenská Národná Galéria, 2003.

GRANASZTÓINÉ GYÖRFFY
 1999 Granasztóiné Györfy Katalin: Myskovszky Viktor műemlékvédelmi tevékenysége, in: *Myskovszky* 1999, 24–33., 242.

GRANASZTÓINÉ GYÖRFFY
 2012 Granasztóiné Györfy Katalin: Restaurálás a műemlékvédelemben, in: *Műemlékvédelem* XLVII (2003), 375–383.

GULDAN 1999a *Život a dielo Václava Mencla na Slovensku*. Ed.: Patrik Guldan, Bratislava, 1999.

GULDAN 1999b Guldan, Patrik: Život a dielo Václava Mencla na Slovensku, 1999, in: GULDAN 1999a, 11–32.

GUTEK 1999 Gutek, František: Viktor Miškovský a Bardejov, in: *Myskovszky* 1999, 18–23.

GUZSIK 1979 Guzik Tamás: Veszprém megye középkori templompépítészetének kutatási kérdései, in: *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* XIV (1979), 163–202.

GYÖRFFY I–IV. Györfy György: *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza* I–IV, Budapest: Akadémiai, 1963–1998.

GYULAI 2020 Gyulai Éva: Urak s kegyurak: A Rákóczi-család Zborón, in: *Cirkev a náboženstvo v Uhorsku v ranom novoveku / Eglise et culte a l'époque magyarszage*. Eds. Kónya, Peter – Kónyová, Annamária, Prešov: Prešovskej Univerzity, 2020, 162–199.

H. KOLBA 1980 H. Kolba Judit: Véssett gótikus talpas keresztjeink, in: *Folia Archaeologica* XXXI (1980), 239–263.

HABOVŠTIK 1985 Habovštiak, Alojz: *Stredoveká dedina na Slovensku*, Bratislava: Obzor, 1985.

HAIN 1910–1913 *Hain Gáspár löcsei krónikája*. Kiad. Bal Jeromos – Förster Jenő – Kauffmann Aurél, Lőcse, 1910–1913.

HAIN 1988 Hain Gáspár: *Szepességi avagy löcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára*. Szerk.: Véber Károly, Budapest: Magvető, 1988.

HAJNÓCZI 1903 Hajnóczy R. József: *A szepesi bányavárosok története* (A Szepesmegyei Történelmi Társulat millenniumi kiadványai, 7.), Lőcse: Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1903.

HAMPPEL 1873 Hampel József: Hazai műemlékek és régi épületmaradványok jegyzéke, in: *Archaeologiai Értesítő* VII (1873), 21–24.

HAMPPEL 1887 Hampel József: Egy fejezet hazai ötvösségünk történetéből, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. VII (1887), 97–131.

HARRACH 1976 Harrach Erzsébet, C.: Vas megye Árpád-kori építészeti emlékei nyomában, in: *Vas Megye Múltjából. Levéltári Évkönyv* I (1976), 228–261.

HAVASI 2011 Havasi Krisztina: *A középkori egri székesegyház az 1200-as évek elején*. Doktori disszertáció, Budapest, ELTE, 2011.

HAVASI 2012 Havasi Krisztina: *A gyulafehérvári székesegyház 13. századi főszentélye*, in: *A gyulafehérvári székesegyház főszentélye*. Szerk.: Papp Szilárd, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2012, 87–128.

HAVASI 2015 Havasi Krisztina: A Boldogasszony-plébániatemplom épülete IV. Béla király korában, in: *Mátyás-templom* 2015, 68–79.

HAVASI 2021 Havasi Krisztina: Néma Árpád-kori temploma, in: KOLLÁR 2021, I. 245–289.

HAVIAROVÁ–HAVIAR 2019 Haviarová, Michaela – Haviar, Tomáš: *Kostol Nanebovzatia Panny Márie, architektonicko-historický výskum č. ÚZPV 409/1, Župčany*. November 2019. <https://zupcany.sk/wp-content/uploads/2020/01/dokumentacia-krov-Zupcany.pdf>

HENSZLMANN 1865 Henszlmann, Emerich: Die mittelalterliche Baukunst in Ungarn. V. Das XIII., XIV., XV. und der Anfang der XVI. Jahrhunderts. Baudenkmäler der Abaujvárer, Schároscher und Zipser Grafschaft, in: *Österreichische Revue* III (1865), 7. sz. 147–167.

HENSZLMANN 1865b Henszlmann Imre: Archaeologiai kirándulás Abaúj és Sáros vármegyébe, in: *Archaeologiai Közlemények* V(1865), 87–106.

HENSZLMANN 1873 Henszlmann Imre: Jelentés a Szepesség alsó részére tett kirándulásról, in: *Archaeologiai Értesítő* VII (1873), 141–143.

HENSZLMANN 1876a Henszlmann Imre: *A bécsi 1873. évi világ-tárlatnak magyarországi kedvelőinek régészeti osztálya* (Monumenta Hungariae Archaeologica/Magyarországi régészeti emlékek III/2.), Budapest: MTA Könyvkiadó Hivatala, 1876.

HENSZLMANN 1876b Henszlmann Imre: *Magyarország ó-keresztény, román és átmeneti stíli mű-emlékeinek rövid ismertetése*, Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1876.

HENSZLMANN 1878 Henszlmann Imre: *Lőcsének régiségei*, Budapest: Akadémiai, 1878.

HENSZLMANN 1886 Henszlmann Imre: Honi műemlékeink hivatalos osztályozása, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. VI (1886), 116–117., 335–336.

HERRMANN 2015 Herrmann, Christofer: Schlesien, in: *Mittelalterliche Architektur in Polen*. Hg.: Herrmann, Christofer – Winterfeld, Dethard von, Petersberg: Imhof, 2015, 551–723.

Historia Scepusii 2009 *Historia Scepusii* 1. Ed. Martin Homza – Stanislaw Andrzej Sroka, Bratislava–Kraków: Katedra slovenských dejín UK FiF – Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009.

HO *Hazai okmánytár* I–VIII. Szerk.: Nagy Imre – Pauer Iván – Ráth Károly – Ipolyi Arnold – Véghegy Dezső, Győr–Budapest, 1865–1891, reprint: Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2004.

HOKKYNÉ SALLAY 1981 Hokkyné Sallay Marianne: A szalonnai református templom középkori falképei, in: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XX (1981), 53–60.

HOKI. *Hazai oklevéltár* 1234–1536. Szerk.: Nagy Imre – Deák Farkas – Nagy Gyula, Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1879.

HOLEŠČÁK 2021 Holeščák, Michal: Mongol attack on the Upper Hungary in 1285, in: *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe*. Ed. Maiorov, Alexander V. – Hautala, Roman, London: Routledge, 2021, 137–160.

HOMZA 1993 Homza, Martin: Vzťahy Spiša a Malopoľska od prichodu Slovanov po začlenenie Spiša do Uhorského štátu, in: *Archaeologia historica* XVIII (1993), 19–29.

HOMZA 2009 Homza, Martin: Včasnostredoveké dejiny Spiša, in: *Historia Scepusii* 2009, 126–327.

HORLER 1979 Horler Miklós: Módszertani adalékok a magyar késő középkori építészet kutatásához, in: *Építés-Építészettudomány* XI (1979), 35–48.

HORLER 1996 Horler Miklós: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon (1872–1922), in: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok* (Művészettörténet – műemlékvédelem 9.). Szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1996. 79–144.

HORVAT 2010 Horvat, Zorislav: Zágráb gótikus építésze, különös tekintettel a tagozatformákra, in: KOLLÁR 2010, 23–57.

HRADSKZY 1888a Hradszky József: Szepesvármegye a mohácsi vész előtt, in: *Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve* IV (1888), 1–97.

HRADSKZY 1888b Hradszky József: *Szepesvármegye a mohácsi vész előtt*, Szepesváralja: Püspöki Könyvnyomda, 1888.

HRADSKZY 1895 Hradszky József: *A szepesi „Tíz-lándsások széke” vagy a „Kisvármegye” története*, Lőcse, 1895.

HRADSKZY 1901–1902 Hradszky, Josephus: *Initia, progressus ac praesens status capituli ad sanctum Martinum E. G. de monte Scepusio, olim collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis, nunc vero cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi constituti*, Szepesváralja, 1901–1902.

HRADSKZY 1903–1904 Hradszky, Josephus: *Additamenta ad Initia, progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis*, Szepesváralja, 1903–1904.

HUDÁK 1984 Hudák, Ján: *Patrocíniá na Slovensku: súpis a historický vývin*, Bratislava: Umenovedný ústav SAV, 1984.

HUŤKA 2015 Huťka, Miroslav: *Augustiniáni na území stredovekého Slovenska (Uhorska)*, Ružomberok: Verbum, 2015.

HUŤKA 2020 Huťka, Miroslav: Majetkové pomery stredovekých augustiniánskych kláštorov tzv. spišského dištriktu, in: *Historický časopis* LXVIII/4 (2020), 17–31.

ILKÓ 2019 Ilkó Krisztina: *Nyitra-vidéki falképfestészet a középkorban*, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2019.

IPOLYI 1997 Ipolyi Arnold: *Tanulmányok a középkori magyar művészetről*, Budapest: Holnap, 1997.

JAKUBČIN 2017 Jakubčín, Pavol: *Kláštôr cistercitov v Spišskom Štiavniku* (Monasterologia Slovaca III), Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2017.

JANKOVIČ 1973a Jankovič, Vendelín: Dejiny pamiatkovej starostlivosti na Slovensku v rokoch 1850–1950, in: *Monumentorum Tutela Ochrana Pamiatok* 10 (1973), 5–80.

JANKOVIČ 1973b Jankovič, Vendelín: Viktor Myskovszky (1838–1909), in: *Monumentorum Tutela Ochrana Pamiatok* 10 (1973), 81–221.

JÁNÓ 2008 Jánó Mihály: *Színek és legendák. Tanulmányok az erdélyi falifestmények kutatástörténetéhez*, Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda: Székely Nemzeti Múzeum – Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2008.

JÁNÓ 2013 Jánó Mihály: A marosfelfalui alku, in: *Műemlékvédelem* LV (2013), 71–105.

JÁNÓ 2021 Jánó Mihály: A hitvalló lovagkirály – A Szent László-legenda falképei a székelyföldi templomokban, in: *Lovagkirály*. Második, átdolgozott és bővített kiadás. Szerk. Isó M. Emese – Kollár Tibor – Kovács Gergely, Nyíregyháza–Kolozsvár: Kárpátok Eurorégióért Regionális Fejlesztési Közhasznú Egyesület–Iskola Alapítvány Kiadó, 2021, 14–164.

JANOVSKÁ 2013 Janovská, Magdaléna: Building Activities in Spiš in the Thirteenth Century in the Context of the Hungarian Kingdom, in: *Slovakia and Croatia. Historical Parallels and Connections*. Ed.: Homza, Martin – Lukačka, Ján – Budak, Neven, Bratislava–Zagreb: Comenius University – University of Zagreb, 2013, 269–290.

JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2014 Janovská, Magdaléna – Olejník, Vladimír: Kostol sv. Tomáša v Mengusovciach, in: *Pamiatky a múzeá* LXIII (2014), 3. sz. 43–48.

JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2016 Janovská, Magdaléna – Olejník, Vladimír: Rímskokatolícky Kostol sv. Márie Magdalény v Danišovciach, príspevok k poznaniu jeho vývoja na základe realizovaného architektonicko-historického výskumu, in: *Spiš: vlastivedný zborník* VIII (2016), 11–37.

JANOVSKÁ–OLEJNÍK 2018 Janovská, Magdaléna – Olejník, Vladimír: A szepeshelyi (szepeskáptalani) Szent Márton-székesegyház, in: *Magyar Sion* LIV (2018), 77–95.

JAVORSKÝ 1981a Javorský, František: Výskumy a prieskumy. Výskumnej expedície Spiš v roku 1979, in: *Študijné zvesti AÚ SAV* 19 (1981), 67–95.

JAVORSKÝ 1981b Javorský, František: Záchranný výskum románskeho kostola pri Levoči, in: *Študijné zvesti AÚ SAV* XIX (1981), 97–112.

JAVORSKÝ 1983 Javorský, František: Záchranné výskumy a prieskumy výskumnej expedície Spiš, in: *AVANS* 1983, 96–112.

JAVORSKÝ 1988 Javorský, František: Záchranné výskumy na stavbách, melioráciách a pri opravách sakrálnych objektov, in: *AVANS* 1988, 84–89.

JAVORSKÝ 1998 Javorský, František: Archeologické výskumy pri opravách kostolov v Betlanovciach, Markušovciach a Vlkovej, in: *AVANS* 1998, 100–104.

JAVORSKÝ 1999 Javorský, František: Románska architektúra na Spiši, in: *Pamiatky a múzeá* XLVI, no. 2 (1999), 56–60.

JAVORSKÝ–CHALUPECKÝ 1980 Javorský, František – Chalupecký, Ivan: K stavebnému vývoju kostola v Chrasti nad Hornádom, in: *Vlastivedný časopis* XXIX (1980), 174–178.

JÉKELY 2007 Jékely, Zsombor: Regions and Interregional Connections. A Group of Frescoes in the Kingdom of Hungary from around 1420, in: *Ars* 40 (2007), 157–167.

JÉKELY 2015 Jékely, Zsombor: Narrative Structure of Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler: The Legend of Saint Ladislav, in: *Hortus Medievalium Artium* 21 (2015), 62–74.

JÉKELY 2021 Jékely Zsombor: Pónik, Evangélista Szent János-templom, in: JÉKELY–KOVÁCS 2021. 238–346..

JÉKELY–KISS 2008 Jékely Zsombor – Kiss Lóránd: *Középkori falképek Erdélyben*. Szerk.: Kollár Tibor, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2008.

JÉKELY–KOVÁCS 2021 Jékely Zsombor – Kovács Gergely: *Falfestészeti emlékek a középkori Zólyom vármegye területén*, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2021.

JÉKELY–LÁNGI 2009 Jékely Zsombor – Lángi József: *Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből*. Szerk.: Kollár Tibor, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2009.

JENDRASSIK 1938 Jendrassik Borbála: *Szepes vármegye középkori falképei*, Budapest: Sárkány-Nyomda Részvénytársaság, 1938.

Johann Ender – Thomas Ender		
2001	Johann Nepomuk Ender (1793–1854), Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás. Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjtemény 2001. február–május. Kiállítási katalógus. Szerk.: Papp Gábor György, Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 2001.	
Johannes Aquila 1989	Johannes Aquila és a 14. század falfestészete. Szerk.: Marosi Ernő, Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1989.	
JOOSS 2002	Jooß, Hannelore – Jooß, Rainer: <i>Esslingen am Neckar, Evang. Stadtkirche St. Dionys</i> , Regensburg: Schnell–Steiner, 2002.	
JUKIĆ 2017	Jukić, Vjekoslav: Sculptures from Zagreb, Medvedgrad and Čazma as documents of glorious times, in: <i>Anastasis</i> IV/1 (2017), www.anastasis-review.ro	
K. NÉMETH 2015	K. Németh András: <i>A középkori Tolna megye templomai</i> , Szekszárd: Wosinsky Mór Megyei Múzeum, 2015.	
KARÁCSONYI 1923–24	Karácsonyi János: <i>Szt. Ferenc rendjének története Magyarországon 1711-ig</i> I–II, Budapest: Akadémiai, 1923–1924.	
KARÁCSONYI 1995	Karácsonyi János: <i>A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig</i> , Budapest: Akadémiai, 1900–1902, reprint: Budapest: Nap, 1995.	
KÁRPÁTI 1999	Kárpáti László: Az egykori abaújszolnoki görögkatolikus fatemplom Myskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876, 1877), in: <i>A Herman Ottó Múzeum Évkönyve</i> 37 (1999), 677–695.	
Katedrála 2017	<i>Katedrála sv. Martina v Spišskej Kapitule</i> . Ed.: Janovská, Magdaléna – Olejník, Vladimír, Spišské Podhradie: Rímskokatolícka cirkev Biskupstvo Spišské Podhradie, 2017.	
KEGLEVICH 2007	Keglevich Kristóf: A szepesi apátság története az Árpád- és az Anjou-korban (1223–1387), in: <i>Fons</i> XIV (2007), 3–58.	
KELLER 1941	Keller, Harald: Blattmaske, in: <i>Reallexikon zur Deutschen Kunstgeschichte</i> II. 867–874. (1941), https://www.rdklabor.de/wiki/Blattmaske	
KERNY 1999	Kerny Terézia: Divald Kornél felső-magyarországi topográfiai útjai (1900–1919), in: <i>DIVALD</i> 1999, 8–31.	
KERNY 2009	Kerny Terézia: Magyar szent királyok középkori kompozíciói a templomok külső falain, in: <i>Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára</i> . Szerk. Tüskés Anna, Budapest: CentrArt Egyesület, 2009, 81–88.	
KESERÜ 1993	Keserü Katalin: Várábrázolások. Táj és történelem a historizmus festészetében Magyarországon, in: <i>A historizmus művészete Magyarországon</i> . Szerk.: Zádor Anna, Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1993, 223–241.	
KISS L. 2020	Kiss Lóránd: Nagydisznód és Nagysink középkori falképei. Festőrestaurátori kutatási jelentés, in: <i>In Situ</i> 1 (2020), 129–141.	
KISS L. I–II.	Kiss Lajos: <i>Földrajzi nevek etimológiai szótára</i> I–II, Budapest: Akadémiai, 1988, 2. kiadás	
KMTL	<i>Korai Magyar Történeti Lexikon (9-14. század)</i> . Szerk.: Kristó Gyula, Budapest: Akadémiai, 1994.	
Koldulórendi 1994	<i>Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon</i> . Szerk.: Haris Andrea (Művészettörténet – műemlékvédelem 7.), Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1994.	
KOLLÁR 2000	<i>A középkori Dél-Alföld és Szer</i> (Dél-Alföldi Évszázadok 13). Szerk.: Kollár Tibor, Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, 2000.	
KOLLÁR 2010	<i>Építészet a középkori Dél-Magyarországon</i> . Szerk.: Kollár Tibor, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2010.	
KOLLÁR 2011	<i>Középkori egyházi építészet Szatmárban</i> . Szerk.: Kollár Tibor, Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, 2011.	
KOLLÁR 2013	<i>Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig. Középkori templomok útja Szabolcsban, Beregben és Kárpátalján</i> . Szerk.: Kollár Tibor, Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 2013.	
KOLLÁR 2014	<i>Művészet és vallás a Felső-Tisza-vidéken</i> (Középkori templomok útja 3). Szerk.: Kollár Tibor, Nagyvárad – Nyíregyháza: Királyhágómelléki Református Egyházkerület – SZSZBMFÜ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 2014	
KOLLÁR 2021	<i>Középkori művészet a Szamos mentén</i> . Szerk.: Kollár Tibor, Kolozsvár–Budapest: Iskola Alapítvány – Möller István Alapítvány, 2021.	
KOROMPAY 1989	Korompay György: Steindl Imre és Schulek Frigyes alakja a műegytemi hagyományban, in: <i>Steindl Imre (1839–1902) építész, műegytemi tanár emlékezete</i> . Szerk. Horváth Alice, Budapest: Budapesti Műszaki Egyetem, 1989, 9–20.	
KOSZTA 2001	Kosztá László: Az egyház és intézményei a középkori Pest és Pilis megyében, in: <i>Pest megye monográfiája I/2</i> . Szerk.: Zsoltos Attila, Budapest: Pest Megye Monográfiája Kézalapítvány, 2001, 195–222.	
KOSZTA 2008	Kosztá László: 11. századi bencés kolostor a Szepességben?, in: <i>Századok</i> CXLII (2008), 339–357.	
KOVÁCS A. 2007	Kovács András: Az aranyosgerendi református templom, in: <i>uő: Épületek emlékezete</i> , Budapest: L'Harmattan, 2007, 41–48.	
KOVÁCS B. 1987	Kovács Béla: <i>Az egri egyházmegye története 1596-ig</i> (Az egri főegyházmegye sematismusa III), Eger: Egri Főegyházmegye, 1987.	
KOVÁCS G. 2016	Kovács Gergely: Pécs-Málom késő Árpád-kori falképeiről, különös tekintettel a félkupola töredékeinek ikonográfijára, valamint az együttes pécsi székesegyházhoz fűződő viszonyára, in: <i>Műemlékvédelem</i> LX (2016), 1–25.	
KOVÁCS G. 2019	Kovács Gergely: Az egykori Ruszkin település Szent Ágnes-templomáról és középkori Szent László-falképéről, in: <i>Lovagkirály</i> . Szerk.: Isó M. Emese, Nyíregyháza–Kolozsvár: Hierotheosz – Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, 2019, 277–289.	
KOVÁCS G. 2019b	Kovács, Gergely: The history of the summer survey of the Hungarian Royal Public Higher Architectural School – in the mirror of collection resources, in: <i>Ybl Journal of Built Environment</i> 7 (2019), no. 2, 9–21.	
KOVÁCS G. 2021	Kovács Gergely: Ave gratia plena. Megjegyzések a XIII–XIV. századi magyarországi falfestészethez az ördögös-füzesi Angyali üdvözet töredéke és néhány Mária-ábrázolás kapcsán, in: <i>KOLLÁR</i> 2021, I. 325–375.	
KOVÁCS G. 2021a	Kovács Gergely: Az egykori Ruszkin település Szent Ágnes-templomáról és középkori Szent László-falképéről, in: <i>Lovagkirály</i> . Második, átdolgozott és bővített kiadás. Szerk.: Isó M. Emese, Kollár Tibor, Kovács Gergely, Nyíregyháza–Kolozsvár, Kárpátok Eurorégióért Regionális Fejlesztési Közhasznú Egyesület – Iskola Alapítvány Kiadó, 2021. 332–345.	
KOVÁCS G. 2021b	Kovács Gergely: Felsőmicsinye, Szent Mihály-templom, in: <i>JÉKELY–KOVÁCS</i> 2021, 102–127.	
KOVÁCS G. 2022	Kovács Gergely: „Ma pedig már nincsenek Herkulesek” – Szemelvények Myskovszky Ernő és Schönherr Gyula levelezéséből (1903–1906), in: <i>Enigma</i> 29 (2022 [2023]), no. 112, 31–84.	
KOZACZEWSKI 1990–1994	Kozaczewski, Tadeusz: <i>Wiejskie kościoły parafialne XIII wieku na Śląsku I–IV</i> , Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 1990–1994.	
KOZACZEWSKI–KOZACZEWSKI–GOLASZ 2009	Kozaczewski, Tadeusz – Kozaczewski-Golasz, Hanna: <i>Portale trzynastowiecznej architektury na Śląsku</i> , Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2009.	
KOZÁK 1967	Kozák Károly: Keresztalakú nyílások Árpád-kori templomainkon, in: <i>A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei</i> VI (1967), 151–162.	
KOZÁK 1978	Kozák Károly: Téglából épített körtemplomaink és centrális kápolnánk a XII–XIII. században, in: <i>A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve</i> I (1974–1977), 49–89.	
KOZÁK–SEDLMAYR 1987	Kozák Károly – Sedlmayr János: <i>Az egri vár középkori kőtára</i> (Egri kiállítási katalógusok 6), Eger: Heves Megyei Idegenforgalmi Hivatal, 1987.	
KÖRMENDY 1974	Körmendy Adrienne: A soltész („more scultetorum”) telepítette falvak a Szepességben (XIII–XIV. század), in: <i>Agrártörténeti Szemle</i> XVI (1974), 305–348.	
KÖRMENDY 1986	Körmendy Adrienne: A falusi plébániák hatása a faluközösség kialakulására. A Szepesség példája, in: <i>Művelődés-történeti tanulmányok a magyar középkorról</i> . Szerk.: Fügedi Erik, Budapest: Gondolat, 1986, 117–158.	
KRISTÓ 1988	Kristó Gyula: <i>A vármegyék kialakulása Magyarországon</i> (Nemzet és emlékezet), Budapest: Magvető, 1988.	
KRISTÓ 2002	Kristó Gyula: <i>Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon</i> (A történetudomány kézikönyve), Budapest: Osiris, 2002.	
KRISTÓ 2003	Kristó Gyula: <i>Nem magyar népek a középkori Magyarországon</i> (Kisebbségkutatás Könyvek), Budapest: Lucidus, 2003.	
KUČEROVÁ 2011	Kučerová, Marta: Záchranný výskum v kostole sv. Ducha v Ľubíci, in: <i>AVANS</i> 2011, 135–137.	
KURECSKÓ–STOSSEK 1998	Kurecskó Mihály – Stossek Balázs: A Szent Sír Kanonokrend története Magyarországon, in: <i>Capitulum</i> I. Szerk.: Koszta László, Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 1998, 83–128.	
KUTHAN 1991	Kuthan, Jiří: <i>Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku</i> , Praha: Academia, 1991.	
KUTHAN 1996	Kuthan, Jiří: <i>Přemysl Ottokar II. König, Bauherr und Mäzen. Höfische Kunst im 13. Jahrhundert</i> , Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 1996.	
KUTNYÁNSZKY 2000	Kutnyánszky Ildikó: A koldulórendek és építészetük az Árpád-kori Magyarországon, in: <i>Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára</i> . Szerk.: Rostás Tibor – Simon Anna, Budapest: ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat, 2000, 83–127.	
LABANC 2011	Labanc, Peter: <i>Spišské prepošti do roku 1405</i> , Kraków–Trnava: Towarzystwo Słowaków w Polsce – Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2011.	

LABANC 2013 Labanc, Peter: *Vývoj šľachty na Spiši do začiatku 14. storočia*, Trnava–Kraków: Towarzystwo Slowaków w Polsce – Filozofická fakulta Trnavskej univerzity Trnave, 2013.

LABANC 2014 Labanc, Peter: Organizačná štruktúra Spišskej kapituly a jej členovia do konca 13. storočia, in: *Litteris ac moribus imbutus. Studia historica Tyrnaviensia XVI*. Ed. Rábik, Vladimír, Trnava–Kraków: Towarzystwo Slowaków w Polsce–Filozofická fakulta Trnavskej univerzity Trnave, 2014, 101–123.

LABANC 2015 Labanc, Peter: Sakrálna architektúra na Spiši v písomných prameňoch 13. storočia, in: *Acta musaei Scepusiensis* 2012–13 (2015), 161–179.

LABANC 2017 Labanc, Peter: Otázka existencie východného rítu v 13. a 14. storočí na Spiši, in: *Konštantínove Listy* 10/1 (2017), 198–210.

LABANC–GLEJTEK 2015 Labanc, Peter – Glejtek, Miroslav: *Spišské prepošstvo na prelome stredoveku a novoveku*, Trnava–Kraków: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2015.

LAHU 5–6 *Vas megye műemlékeinek töredékei 1–2.* (Lapidarium Hungaricum 5–6.). Szerk.: Lövei Pál, Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 2002.

LAKATOS 2019 Lakatos Adél: „À la Daberto” – Adalékok az egykori zombori vármegyeháza érszekportréit festő Daberto Félix (1829 körül – ?) életéhez és működéséhez, in: *Ars Hungarica XLV* (2019), 463–482.

LAKATOS 2020 Lakatos Adél: Hanula József: Tomori Pál a mohácsi csatamezőn. Császka György kalocsai érsek műgyűjteményének az 1896. évi országos ezredéves kiállításra készült darabja, in: *Historia Ecclesiastica* 11 (2020), 127–135.

LANC 2013 Lanc, Elga: Die malerische Ausstattung der Bartholomäuskirche in Oberschützen. Ein Beitrag zur mittelalterlichen Monumentalmalerei im Burgenland, in: *Oberschützer Museumsblätter* 8 (2013), 12–33.

LÁNGI 2013 Lángi József: Huszt, református templom, in: KOLLÁR 2013, 108–129.

LÁNGI–MIHÁLY 2002 Lángi József – Mihály Ferenc: *Erdélyi falképek és festett faberendezések I.*, Budapest, Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ, 2002.

LAVIČKA et al. 2016 Lavička, Roman et al.: *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice: Národní Památkový Ústav, 2016.

LCI III. *Lexikon der Christlichen Ikonographie. Dritter Band.* Herausgeben von †Engelbert Kirschbaum SJ, Rom–Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1971.

LCI V. *Lexikon der Christlichen Ikonographie. Fünfter Band.* Begründet von †Engelbert Kirschbaum SJ, herausgeben von Wolfgang Braunfels, Rom–Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1973.

LCI VII. *Lexikon der Christlichen Ikonographie. Siebter Band.* Begründet von †Engelbert Kirschbaum SJ, herausgeben von Wolfgang Braunfels, Rom–Freiburg–Basel–Wien: Herder, 1974.

LESZIH 1957 Leszih Andor: A szalonai templom XIII. századbeli falfestménye, in: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve I* (1957), 141–145.

Levoča 2016 *Nádorné kulturné pamiatky na Slovensku. Levoča.* Ed.: Kosová, Katarína, Bratislava: Slovart, 2016.

Lexikon 2010 *Lexikon stredovekých miest na Slovensku.* Ed. Štefánik Martin – Lukačka Ján, Bratislava: Historicky ustav SAV, 2010.

LÖVEI 2009 Lövei Pál: *Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria. Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához.* Akadémiai doktori értekezés, Budapest, 2009.

LUDKIOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY 2006 Ludková, Zuzana – Mikó Árpád – Pálffy Géza: A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700), in: *Művészettörténeti Értesítő LV* (2006), 327–410.

LUKÁČ 1993 Lukáč, Gabriel: K počiatkom stredovekého osídlenia Spiša (do konca 12. stor.), in: *Archaeologia historica XVIII* (1993), 9–18.

LUKCSICS I–II. Lukcsics Pál: *XV. századi pápák oklevelei I–II.*, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1931–1938.

MAG 2014a Mag Hella: Tereske temploma az Árpád-korban, in: *A múltnak kútja*. Szerk.: Rác Tibor Ákos, Szentendre: Ferenczy Múzeum, 2014, 203–214. és 412–414.

MAG 2014b Mag Hella: Tereske temploma a késő középkorban, in: *Archaeologia – Altum Castrum Online* 2014, <http://archeologia.hu/content/archeologia/232/tereske-mag2.pdf>

MAJOROSSY–SZENDE 2008 Majorossy, Judit – Szende, Katalin: Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary, in: *Europäisches Spitalwesen. Institutionelle Fürsorge in Mittelalter und Früher Neuzeit*. Ed.: Scheutz, Martin – Sommerlechner Andrea – Weigl, Herwig – Weiß, Alfred Stefan, München–Wien: Böhlau, 2008, 409–454.

MAREK 2006 Marek, Miloš: Neugeri na Spiši. Vyplienenie Spišskej kapituly Kumánmi kráľa Ladislava IV, in: *Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia V* (2006), 49–74.

MÁRIÁSSY *A márkusfalvi Máriássy család levéltára 1243–1803.* Szerk.: Iványi Béla, Lőcse: Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1917.

MAROSI 1984 Marosi, Ernő: *Die Anfänge der Gotik in Ungarn. Esztergom in der Kunst des 12.-13. Jahrhunderts*, Budapest: Akadémiai, 1984.

MAROSI 1988 Marosi Ernő: Rómer Flóris művészettörténete, in: *Műemlékvédelem XXXII* (1988), 214–222.

MAROSI 2000 Marosi Ernő: Az Árpád-kori művészet és a Művészettörténeti Kutató Intézet, in: *Ars Hungarica XXVIII* (2000), 5–17.

MAROSI 2002 Marosi Ernő: Historizmus és modernség a műemlékvédelemben. Szlovákia középkori egyházi építészetének helyreállítása, in: *Művészettörténeti Értesítő LI* (2002), 51. 217–223.

MAROSI 2008 Marosi Ernő: *A gótika Magyarországon* (Stílusok – korszakok), Budapest: Corvina, 2008.

MAROSI 2013 Marosi Ernő: *A romanika Magyarországon* (Stílusok – korszakok), Budapest: Corvina, 2013.

MAROSI 2017 Marosi Ernő: Restauráció és művészettörténet, in: *Építés – Építészettudomány XLV* (2017), 1–18.

MAROSI 2019 Marosi Ernő: A magyarországi műemlékvédelem stílustörténetéhez, in: *Európai műemlékvédelmi tendenciák különös tekintettel a Kárpát-medencére.* Nemzetközi tudományos konferencia I–II. Fehérvárcsurgó, 2017/2018. Szerk.: Raffay Endre – Tüskés Anna, Pécs–Fehérvárcsurgó: Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar, Képzőművészeti Intézet, 2019, 15–34.

MAROSI 2020 Marosi Ernő: „Fénylik a mű nemesen”. *Válogatott írások a középkori művészet történetéről*, Budapest: Martin Opitz, 2020.

MAROSI 2021 Marosi Ernő: Az ország közepe művészetének követése az Olttól a Szamosig, in: KOLLÁR 2021, I. 11–131.

MÁTYÁS király öröksége 2008 *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század).* Kiállítási katalógus. Szerk.: Mikó Árpád – Verő Mária, Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2008.

Mátyás-templom 2015 *Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013).* Kiállítási katalógus. Szerk.: Farbak Péter – Farbakyné Deklava Lilla – Mátéffy Balázs – Róka Nikő – Végh András, Budapest: Budapesti Történeti Múzeum – Budapest-Vári Nagyboldogasszony Főplébánia, 2015.

MENCL 1935 Mencl, Václav: Najstaršie stavebné pamiatky Spiša, in: *Slovenski Staviteľ V* (1935), 344–347.

MENCL 1937 Mencl, Václav: *Stredoveká architektúra na Slovensku I.*, Praha–Prešov: Nakladom Československej grafickej únie, 1937.

MENCL 1965 Mencl, Václav: Vztahy východného Slovenska ku gotike sliezsko-poľskej vetvy, in: *Zo starších výtvarných dejín Slovenska*. Ed.: Váross, Marian, Bratislava: SAV, 1965, 25–51.

MENCL 1968 Mencl, Václav: Gotická stavebná kultúra Spiša, in: *Vlastivedný časopis XVII* (1968), 3–14.

MENCL 1969 Mencl, Václav: Šariš v dejinách gotickej architektúry, in: *Vlastivedný časopis XVIII* (1969), 7–22.

MERKLAS 1860 Merklas, Wenzel: Die mittelalterlichen Kunstwerke der Jakobskirche in Leutschau, in: *Mittheilungen der Kaiserlichen und Königlichen Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale V* (1860), 277–283.

MERKLAS 1861 Merklas, Wenzel: Die Zipser Kathedalkirche bei Kirchrudrauf in Ungarn, in: *Mittheilungen der Kaiserlichen und Königlichen Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale VI* (1861), 200–211.

MERKLAS 1862 Merklas, Wenzel: *Die Stadtpfarrkirche S. Jacobi Maj. in der königl. Freistadt Leutschau*, Leutschau: Johann Wethmüller & Sohn, 1862.

MEZŐ 1996 Mező András: *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század)* (METEM Könyvek 15), Budapest: METEM, 1996.

MEZŐ 2003 Mező András: *Patrociniumok a középkori Magyarországon* (METEM Könyvek 40), Budapest: METEM, 2003.

MES *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–IV.* Szerk.: Knauz Nándor et al., Esztergom, 1874, 1881, 1924, 1999.

MICHLER 1998–99 Michler, Jürgen: Der Kapitelsaal des Zisterzienserklosters Maulbronn. Ein Beitrag zur Zisterziensergotik, in: *Zeitschrift des Deutschen Vereins für Kunstwissenschaft LII–LIII* (1998–99 [2001]), 299–321.

MIKÓ 2008 Mikó Árpád: Reneszánsz, magyar reneszánsz, magyarországi reneszánsz. Részletek egy stíluskorszak kutatásának történetéből, in: *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*. II. Tanulmányok. Szerk.: Mikó Árpád – Verő Mária, Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2008, 115–146.

MIKÓ 2022 Mikó Árpád: Hogyan lett a bártfai városháza a magyarországi reneszánsz építészet kanonikus műve? Műemlékvédelem és művészettörténet, in: *A haza építőkövei. Tanulmányok a 19. századi építészet köréből Sisa József tiszteletére.* Szerk.: Farbak Péter – Farbakyné Deklava Lilla, Budapest: ELKH, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, 2022, 411–419.

MM 1981 *Magyar művészet 1890–1919*, I. Szerk.: Németh Lajos, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.

MM 1987 *Magyarországi művészet 1300–1470 körül* (A magyarországi művészet története II.). Szerk.: Marosi Ernő, Budapest: Akadémiai, 1987.

MM 2013 *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet.* Szerk.: Sisa József, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris, 2013.

MM 2018 *A magyar művészet a 19. században. Képzőművészet.* Főszerk. Sisa József, szerk. Papp Júlia – Király Erzsébet, Budapest: MTA BTK – Osiris Kiadó, 2018.

MRUSEK 1976 Mrusek, Hans-Joachim: *Drei sächsische Kathedralen*, Dresden: VEB Verlag der Kunst, 1976.

Műemlékvédelem 2001 *Műemlékvédelem törvényi keretek között.* Szerk.: Tamási Judit, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 2001.

MÜNNICH 1896 Münnich Sándor: *Igló város története*, Igló: Igló városának tanácsa, 1896.

MYSKOVSZKY E. 1897 Myskovszky Ernő: Műemlékeink pusztítása, in: *Építészeti Szemle* VI (1897), 159–160.

MYSKOVSZKY E. 1904 Myskovszky Ernő: Műemlékeink pusztulása, in: *Művészet* III (1904), 178–182.

MYSKOVSZKY 1874 Myskovszky Victor: A szepesváraljai középkori műemlékek rövid ismertetése, in: *Archaeologiai Értesítő* VIII (1874), 203–214.

MYSKOVSZKY 1874a Myskovszky Viktor: Az eperjesi középkori műemlékek rövid ösmertetése, in: *Archaeologiai Értesítő* VIII (1874), 92–98.

MYSKOVSZKY 1874b Myskovszky Viktor: A kézsmárki középkori műemlékek rövid ösmertetése, in: *Archaeologiai Értesítő* VIII (1874), 118–126.

MYSKOVSZKY 1876a Miskovszky [!] Viktor: Az 1875-dik év nyarán tett régészeti utazásom eredménye, in: *Archaeologiai Közlemények* X (1876) 3.sz. 56-83.

MYSKOVSZKY 1876b Myskovszky Viktor: A markusfalvi vár-templomról, s a Máriássy család czimerészeti emlékeiről, in: *Archaeologiai Értesítő* X (1876), 269–274.

MYSKOVSZKY 1877 Myskovszky Viktor: Liptómege középkori építészeti műemlékei, in: *Archaeologiai Közlemények* XI (1877), 2. sz. 9–65..

MYSKOVSZKY 1878 Myskovszky Viktor: A „Sz. Miklóshoz” czimzett eperjesi rom. kath. plébánia templom, in: *Archaeologiai Közlemények* XII (1878), 7–15.

MYSKOVSZKY 1879–1880 Myskovszky Viktor: *Bártfa középkori műemlékei*, I–II. (Monumenta Hungariae Archaeologica/Magyarországi régészeti emlékek IV/1–2.), Budapest: MTA Könyvkiadó Hivatala, 1879–1880.

MYSKOVSZKY 1881 Myskovszky Viktor: *A renaissance kezdete és fejlődése különös tekintettel hazánk építészeti műemlékeire*, Budapest: MTA Könyvkiadó-Hivatala, 1881.

MYSKOVSZKY 1886 Myskovszky Viktor: A Szepes-szombati plébánia templom, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. VI (1886), 117–123.

MYSKOVSZKY 1887 Myskovszky Viktor: Ragusai Vince mester sárosmegyei művei, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. VII (1887), 213–221.

MYSKOVSZKY 1888a Myskovszky Viktor: Egy elpusztult műemlékünkéről, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. VIII (1888), 63–64.

MYSKOVSZKY 1888b Myskovszky Viktor: Késmárk szabad királyi város középkori műemlékei, in: *A Magyarországi Kárpátgyesület Évkönyve* XV (1888), 1–11.

MYSKOVSZKY 1893 Myskovszky Viktor: A topporczy templom Szepesmegyében, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. XIII (1893), 239–249.

MYSKOVSZKY 1894 Myskovszky Viktor: Sárosmegyei műemlékek, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. XIV (1894), 404–411.

MYSKOVSZKY 1894b Myskovszky Viktor: Adalékok régi fatemplomaink ösmertéhez, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. XIV (1894), 239–248.

MYSKOVSZKY 1901 Myskovszky Viktor: Néhány felsővidéki műemlék, in: *Archaeologiai Értesítő*, Úf. XXI (1901), 385–403.

Myskovszky 1999 *Viktor Miškovský a súčasná ochrana pamiatok v Strednej Európe/Myskovszky Viktor és a mai műemlékvédelem Közép-Európában.* Zostavil/Összeáll. Alexander Balega, ford. Kristína Markušová, Alexander Balega, Bratislava–Budapest: Pamiatkový ústav – Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1999.

NALEPA 2013 Nalepa, Jerzy: Etymologia nazwy „Spisz” (nazwa góry, grodu i krainy), in: *Terra Scepusiensis* 2013, 235–240.

NAWROT 2013 Nawrot, Judyta: *Koscioli centralne na terenie Czech i Moraw*, Rzeszów: Mitel, 2013.

NÓGRÁDY 2014 Nógrády Árpád: Sáros megye egyházas települései a 14. század elején, in: *Arcana tabularii: Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I.* Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél, Budapest–Debrecen, 2014, 415–428.

NÓGRÁDY 2022 Nógrády Árpád: *Sáros vármegye* (Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza, Új sorozat), Budapest: ELKH BTK Történettudományi Intézet, 2022.

NOVOTNÁ 2003 Novotná, Mária: Kaplnka Nanebovzatia Panny Márie (tzv. Kaplnka Zápoľskovcov) pri Kostole svätého Ladislava v Spišskom Štvrtku, in: *Terra Scepusiensis* 2003, 203–210.

ONDRUŠ 1980 Ondruš, Šimon: Pôvod názvov stovenských vrchov, hradov a stotic, in: *Studia Academica Slovaca* IX (1980), 261–283.

ORIŠKO–BUDAY 2017 Oriško, Štefan – Buday, Peter: *Pramene k umelecko-historickému bádaniu a ochrane pamiatok na Slovensku (1846–1918)*, Bratislava: Stimul, 2017.

ORTVAY I–II. Ortway Tivadar: *Magyarország egyházi földleirása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve* I–II, Budapest: Franklin, 1891–1892.

PAJOR 2016 Pajor, Piotr: Z rozważań nad genezą układu przestrzennego gotyckiego chóru katedry we Wrocławiu, in: *Katedra wrocławska na przestrzeni tysiąclecia*. Red. D. Galewski – R. Kaczmarek, Wrocław, 2016, 41–50.

Paderborner Dom 2018 *Gotik. Die Paderborner Dom und die Baukultur des 13. Jahrhunderts in Europa*. Hg. Stiegmann, Christoph, Petersberg: Imhof, 2018.

Pannonia regia 1994 *Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541*. Katalógus. Szerk.: Mikó Árpád – Takács Imre, Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 1994.

PAPP 2010 Papp Szilárd: Határtalan történet – két szentségház a Muraközéből, in: KOLLÁR 2010, 123–163.

PAPP 2011a Papp Szilárd: Bevezető a középkori Szatmár megye gótikus egyházi építészetébe, in: KOLLÁR 2011, 118–141.

PAPP 2011b Papp Szilárd: Krasznabéltek, római katolikus templom, in: KOLLÁR 2011, 366–371.

PAPP 2011c Papp Szilárd: Egri, református templom, in: KOLLÁR 2011, 376–379.

PAPP 2013 Papp Szilárd: Visk, református templom, in: KOLLÁR 2013, 94–101.

PAPP 2021 Papp Szilárd: A gyarapodás és enyészet útján: Kiszsolna középkori plébániatemploma és falfestményei, in: KOLLÁR 2021, II. 9–73.

PAPP G. 2001 Papp Gábor György: Thomas Ender építészeti tárgyú akvarelljei az MTA könyvtárának kéziratárában, in: *Johann Nepomuk Ender (1793–1854), Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás. Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjtemény 2001. február–május*. Kiállítási katalógus. Szerk.: Papp Gábor György, Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 2001, 41–51.

PASICIEL 2014 Pasiciel, Stanislaw: *Gotycka przebudowa kościoła klasztornego cysterek w Trzebnicy. Kaplica św. Jadwigi i nieukończony chór*, Gniezno: Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, 2014.

PAULER 1899 Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*, Budapest, 1899.

PAULUS 1879 Paulus, Eduard: *Die Cisterzienser-Abtei Maulbronn*. Stuttgart: Württembergische Alterthums-Verein, 1879.

PETRÓCZY I–II. Fekete Nagy Antal: A Petróczy levéltár középkori oklevelei I–II, in: *Levéltári Közlemények* VIII (1930), 190–264., IX (1931), 38–111.

PIRHALLA 1888 Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története az alapítástól a vallási forradalomig, in: *Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve* IV (1888), 98–155.

PIRHALLA 1899 Pirhalla Márton: *A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig*, Lőcse, 1899.

PITI 1998 Piti Ferenc: Megjegyzések a szepesi prépost és a szepesváraljai hospesek közötti perhez (1338-1339), in: *Fons* V (1998), 265–284.

PLAČEK–BÓNA 2007 Plaček, Miroslav – Bóna, Martin: *Encyklopédia slovenských hradov*, Bratislava: Slovart, 2007.

PODOLINSKÝ 2009 Podolinský, Štefan: *Romanesque churches*, Bratislava: Dajama, 2009.

PODOLINSKÝ 2010 Podolinský, Štefan: *Gothic Churches, rural area*, Bratislava: Dajama, 2010.

PODOLINSKÝ–PODOLINSKÁ 2022 Podolinský, Štefan – Podolinská, Alexandra: *Kostoly a ich pohnuté osudy*, Bratislava: Dajama, 2022.

POLLA 1962 Polla, Belo: *Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany)* (Archaeologica Slovaca Fontes IV), Bratislava: SAV, 1962.

POLLA 1966 Polla, Belo: Zaniknutá stredoveká osada Miloj, in: *Sborník SNM História* VI (1966), 117–160.

POLLA 1971 Polla, Belo: *Kežmarok (Výsledky historickoarcheologického výskumu)*, Bratislava: SAV, 1971

POMFYOVÁ 1998 Pomfyová, Bibiana: Zur Problematik der mittelalterlichen Zentralbauten in der Region Spiš (Zips), in: *Mittel-europa. Kunst, Regionen, Beziehungen* 3. Ed.: Oriško, Štefan, Bratislava, 1998, 17–35.

POMFYOVÁ 2000 Pomfyová, Bibiana: K niektorým otázkam hodnotenia stredovekej architektúry na Slovensku (Príklad Spiša), in: *Ars* XXXIII (2000), 33–60.

POMFYOVÁ 2000–2001 Pomfyová, Bibiana: Súčasný obraz spišskej sakrálnej architektúry do konca 13. storočia, in: *Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia* III–IV (2000–2001), 295–315.

POMFYOVÁ 2001 Pomfyová, Bibiana: *Spišská sakrálna architektúra 13. storočia. K problému počiatkov gotiky na Slovensku*. Doktorati disszertáció, Bratislava, 2001.

POMFYOVÁ 2003 Pomfyová, Bibiana: Vybrané problémy k dejinám Spišskej stredovekej architektúry, in: *Terra Scepusiensis* 2003, 177–192.

POMFYOVÁ 2014 Pomfyová, Bibiana: Kostol sv. Kríža v Kežmarku v kontexte sakrálnej topografie a historického vývoja mesta, in: *Z minulosti Spiša – Ročenka Spišského dejepisného spolku v Levoči* XXII (2014), 7–40.

POMFYOVÁ 2015 Pomfyová, Bibiana: Ranostredoveké kláštory na Slovensku, in: *Archaeologia Historica* XL (2015), 733–777.

POMFYOVÁ–SAMUEL–ŽAŽOVÁ 2014 Pomfyová, Bibiana – Samuel, Marián – Žažová, Henrieta: *Stredoveká Biňa. Archeológia – história – architektúra*, Bratislava: FO ART, 2014.

POTEMKIN 1863 Potemkin Ödön: *Sáros vármegye leírása, statistikai, földrajzi, okirati és történelmi tekintetben*, Pest: Noséda Gyula nyomdája, 1863.

PROKOPP 1983 Prokopp, Mária: *Italian Trecento Influence on Murals in East Central Europe, particularly Hungary*. Transl. by Ágnes Simon, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983.

PROKOPP 2007 Prokopp Mária: *Középkori freskók Gömörben*, Somorja: Méry Ratio, 2007.

PROKOPP–MÉRY 2009 Prokopp Mária – Méry Gábor: *Középkori falképek a Szepességben*, Somorja: Méry Ratio, 2009.

PUŠKÁROVÁ–PUŠKÁR 1979 Puškárová, Blanka – Puškár, Imrich: *Kežmarok. Pamiatková rezervácia. Historical Town Reserve*, Bratislava: Tatran, 1979.

R. VÁRKONYI 1996 R. Várkonyi Ágnes: Egy pozitivisták történése a bencés rendben. Rómer Flóris (1815–1889), in: *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*, II. Kiállítási katalógus. Szerk.: Takács Imre, Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság, 1996, 290–308.

RADÓ 1973 Radó, Polycarpus: *Libri liturgici manuscripti bibliothecarum Hungariae et limitropharum regionum*, Budapest: Akadémiai, 1973.

RADOCSEY 1954 Radocsay Dénes: *A középkori Magyarország falképei*, Budapest: Akadémiai, 1954.

RADOCSEY 1955 Radocsay Dénes: *A középkori Magyarország táblaképei*, Budapest: Akadémiai, 1955.

RADOCSEY 1967 Radocsay Dénes: *A középkori Magyarország faszobrai*, Budapest: Akadémiai, 1967.

RADOCSEY 1977 Radocsay Dénes: *Falképek a középkori Magyarországon*, Budapest: Corvina, 1977.

RADOS 1934 Rados Jenő: Szepességi gót kéthajós templomok, in: *Technika* XV (1934), 68–74.

RAFFAY 2010 Raffay Endre: *A kalocsai második székesegyház és faragványai* (Tanulmányok az 1200 körüli évtizedek magyarországi művészetéről III), Újvidék: Forum, 2010.

RATKOŠ 1985 Ratkoš, Peter: Chronologizácia architektúry a hospodárske dejiny Slovenska v 9.–13. storočí, in: *Archaeologia Historica* X (1985), 461–467.

RD *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerk.: Zsoldos Attila, Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézete, 2008.

RDSI *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae* I–II. Ed. Sedlák, Vincent, Bratislava: Academia Scientiarum Slovaca, 1980–1987.

Reg.Arp. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerk.: Szentpétery Imre et al., Budapest: Akadémiai, 1923–43, 1961, 1987.

REICHERTOVÁ 1978 Reichertová, Květa: Stavební počátky bývalého slovanského kláštora na Sázavě, in: *Umění* XXVI (1978), 134–153.

REPKA 2011 Repka, Dominik: Včasnostredoveké osídlenie Spiša. Analyza osídlenia a kritika stavu bádania, in: *Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského XVII* (2011), 107–129.

RÓMER 1867 Romer, Florian: *Catalogue des objets Hongrois de l'histoire du travail à l'Exposition Universelle de 1867, à Paris*, Paris: Typographie Auguste Marc, 1867.

RÓMER 1874 Rómer Flóris: *Régi falképek Magyarországon* (Monumenta Hungariae Archaeologica/Magyarországi régészeti emlékek III/2.), Budapest: Eggenberg-féle könyvkereskedés, 1874.

RÓMER 1876 Rómer Flóris: Román- és átmenetkoru építmények hazánk területén, in: *Archaeologiai Közlemények* X (1876), II. füzet, 1–61.

ROMHÁNYI 2000 F. Romhányi Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Budapest: Pytheas, 2000.

ROMHÁNYI 2005 Romhányi Beatrix: Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon, in: *Aetas* XX (2005), 4.sz. 91–101.

ROSTÁS 2000 Rostás Tibor: Udvari művészet Magyarországon a 13. század második negyedében és közepén, avagy a Gizellakápolna hazai kapcsolatrendszeréről, in: *Műemlékvédelmi Szemle* X (2000 [2001]), 5–52.

ROSTÁS 2010 Rostás Tibor: Három Drávántúli emlék a 13. századból, in: *KOLLÁR* 2010, 213–287.

ROSTÁS 2019 Rostás Tibor: A pöstyéni Szent István király-templom és faragványai, in: *Európai műemlékvédelmi tendenciák különös tekintettel a Kárpát-medencére*. Szerk.: Raffay Endre – Tüskés Anna, Pécs–Fehérvár: Pécsei Tudományegyetem Művészeti Kar Képzőművészeti Intézet Művészettörténet és -Elmélet Tanszék és Kutatócsoport, 2019, 135–170.

ROTH 2011 Roth, Peter: Výsledky výskumu v Podolínci, in: *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 49 (2011), 173–206.

ROZMANN 2019 Rozmann Viktor: The Turn-of-the century Monument Protection Practice in Light of Ernő Foerk's Work, in: *Ybl Journal of Built Environment*, VII (2019), 2. sz. 74–81.

RUMINSKI 1976 Ruminski, Klaus W.: Die Kirche St. Martin des Zipser Kapitels, in: *Acta Historiae Artium* XXII (1976), 21–54.

SALLAY 2000 Sallay, Dóra: The Eucharistic Man of Sorrows in Late Medieval Art, in: *Annual of Medieval Studies at CEU* VI (2000), 45–80.

SARKADI 2010 Sarkadi Márton: „s folytatva magát a régi művet” *Tanulmányok a gyulafehérvári székesegyház és püspöki palota történetéről*, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2010.

SÄUERLANDER 2004 Säuerlander, Willibald: *Romanesque Art Problems and Monuments* I., London: Pindar Press, 2004.

Schematismus Cassoviensis 1818 *Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Cassoviensis*. Erectae Sedis Episcopalis XIV., Agriae: Typis Lycei A-Episcopalis, 1818.

SCHILLER 1971 Schiller, Gertrud: *Ikonographie der Christlichen Kunst. Dritter Band. Die Auferstehung und Erhöhung Christi*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1971.

SCHMAUK 1889 Schmauk, Michael: *Supplementum analectorum terrae Scepusiensis, pars 2*, Szepesváralja, 1889.

SCHÜRER–WIESE 1938 Schürer, Oskar – Wiese, Erich: *Deutsche Kunst in der Zips*, Brünn–Wien–Leipzig: Rohrer, 1938.

SCHWARZ 2013 Schwarz, Mario: *Die Baukunst des 13. Jahrhunderts in Österreich*, Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 2013.

SEBESTYÉN 2013 Sebestyén József: Deáki, Szűz Mária – egykori bencés – templom, in: *Közös tér – Közös örökség. A Kárpát-medence megújuló épített öröksége*. Vál., összeáll. és szerk.: Sebestyén József, Budapest: Crew Kft., 2013, 168–171.

ŠEDIVÝ 2009 Šedivý, Juraj: Stredoveká písomná kultúra na Spiši, in: *Historia Scepusii* 2009, 483–520.

SINKÓ 2006 Sinkó Katalin: Ipolyi Arnold (1823–1886). „A nemzet történeti eszméje által alapította meg létét”. Megjegyzések Ipolyi Arnold történelemszemléletéhez, in: *Enigma* 13 (2006), no. 47. 51–72.

SISA 1985 Sisa, József: Steindl, Schulek und Schulcz – Drei Ungarische Schüler des Wiener Dombaumeisters Friedrich von Schmidt, in: *Mitteilungen der Gesellschaft für Vergleichende Kunstforschung in Wien* XXXVII (1985), no. 3. 1–8.

SISA 1996 Sisa József: Magyar építészek külföldi tanulmányútjai a 19. század második felében, in: *Művészettörténeti Értesítő* XLV (1996), 169–186.

SISA 2004a Sisa József: A Schmidt-iskola Budapesten, in: *Az áttörés kora. Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között (1873–1920)*. Kiállítási katalógus. Szerk.: F. Dózsa Katalin, Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2004, 137–144.

SISA 2004b Sisa József: Steindl Imre a műemlék-restaurátor, in: *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére*. Szerk.: Vadas Ferenc, Budapest: Hild-Ybl Alapítvány, 2004, 299–313.

SISA 2005 Sisa József: *Steindl Imre*, Budapest: Holnap, 2005.

SLIVKA 1982 Slivka, Michal: Výsledky výskumu kostola v Chraští nad Hornádom okr. Sp. Nová Ves, in: *Archaeologia Historica* VII (1982), 385–413.

SLIVKA 1989 Slivka, Michal: Príspevok k lokovaniu mesta Kežmarok, in: *Archaeologia Historica* XIV (1989), 181–190.

SLIVKA 1991 Slivka, Michal: Cisterciti na Slovensku, in: *Archaeologica Historica* XVI (1991), 101–117.

SLIVKA 1993 Slivka, Michal: Stredoveké rehoľné komunity na Spiši a ich význam v štruktúre osídlenia, in: *Archaeologia Historica* XVIII (1993), 53–62.

SLIVKA 1996 Slivka, Michal: Vzájomné väzby stredovekých kláštorov vo východnej časti Karpát (poľsko-slovensko-ukrajinské), in: *Archaeologia Historica* XXI (1996), 193–217.

SLIVKA 2003 Slivka, Michal: Sídľisková a cirkevná štruktúra Spiša vo včasnó až vrcholnostredovekom období, in: *Terra Scepusiensis* 2003, 419–448.

SLIVKA–JAVORSKÝ 1984 Slivka, Michal – Javorský, František: Výsledky archeologického výskumu na lokalite Poprad-Stojany. Príspevok k poznaniu centrálnych stavieb na Spiši, in: *Archaeologia Historica* IX (1984), 193–214.

ŠMILAUER 1935 Šmilauer, Vladimír: *Osídlení a národnost Spiše*, Bratislava, 1935.

SOJÁK 2006 Soják, Mariján: Archeologická topografia Popradu, in: *Z minulosti Spiša* XIV (2006), 15–42.

SOÓS 2015 Soós István: Rómer Flóris, a Magyar Történelmi Társulat alapító tagja, in: *Archaeologia és műtörténet. Tanulmányok Rómer Flóris munkásságáról születésének 200. évfordulóján*. Szerk.: †Kerny Terézia – Mikó Árpád, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 103–120.

SPIRITZA–BORODÁČ 1975 Spiritza, Juraj – Borodáč, Ladislav: *Podoby starého Spiša*, Bratislava: Pallas, 1975.

ŠPIRKO 1936 Špirko, Jozef: *Umelecko-historické pamiatky na Spiši, I. Architektúra*, Spišská Kapitula: Vlastným nákladom, 1936.

SPS I–III. *Súpis pamiatok na Slovensku* I–III. Ed.: Güntherová, Alžběta, Bratislava: Obzor, 1967, 1968, 1969.

SRH I–II. *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Szerk.: Szentpétery Imre, Budapest: Akadémiai, 1937–1938.

SROKA 1994 Sroka, Stanislaw: Az esztergomi érsek és a krakkói püspök vitája a 14. sz. első felében, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok VI* (1994), 1-2. sz. 51–55.

SROKA 1995 Sroka, Stanislaw A.: Lengyelek a szépassági káptalanban a XIV. században, in: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok VII* (1995), 1–2. sz. 55–61.

STEINDL 1879 Steindl Imre: Jelentés a bártfai templom állapotáról, in: *Archaeologiai Értesítő XIII* (1879), 89–93.

ŠTEVÍK 2016 Števík, Miroslav: K dejinám stredovekých farností na Spiši, in: *Z minulosti Spiša XXIV* (2016), 7–32.

Stredoveký kostol 2015 *Stredoveký kostol I. Historické a funkčné premeny architektúry*. Ed.: Pomfyová, Bibiana, Bratislava: FO ART, 2015.

SVÁBY 1895 Sváby Frigyes: *A Lengyelországnak elzalogosított XIII szepesi város története*, Lőcse: Reiss J. T. Könyvnyomdája, 1895.

ŚWIECHOWSKI 1955 Świechowski, Zygmunt: *Architektura na Śląsku do połowy XIII wieku*, Warszawa: Budownictwo i Architektura, 1955.

ŚWIECHOWSKI 2000 Świechowski, Zygmunt: *Architektura romańska w Polsce*, Warszawa: DiG, 2000.

SZABÓ 1969 Szabó István: *A középkori magyar falu*, Budapest: Akadémiai, 1969.

SZABÓ A. P. 2014 Szabó András Péter: Caspar Hain lőcsei krónikája – egy kompiláció forrásai, in: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Szerk. Tóth Gergely, Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2014, 169–202.

SZAKÁCS 2006 Szakács Béla Zsolt: Gerevich Tibor (1882–1954), in: *Enigma XIII* (2006), 47. sz., 178–204.

SZAKÁCS 2007 Szakács Béla Zsolt: Toronyaljak és toronyközök a magyarországi romanikában, in: *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania. Középkori egyházi építészet Erdélyben IV*. Szerk.: Szöcs Péter Levente – Rusu, Adrian Andrei, Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2007, 7–36.

SZAKÁCS 2011a Szakács Béla Zsolt: Czobor Béla és a magyarországi műemlékvédelem megújulása (1889–1904), in: *Magyar Műemlékvédelem XV* (2011), 105–113.

SZAKÁCS 2011b Szakács Béla Zsolt: Az Árpád-kori építészet határvidékén: szatmári falusi templomok, in: KOLLÁR 2011, 8–26.

SZAKÁCS 2012 Szakács Béla Zsolt: Négykaréjos templomok az Árpád-kori Magyarországon, in: *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania. Középkori egyházi építészet Erdélyben V*. Szerk.: Szöcs Péter Levente, Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2012, 7–34.

SZAKÁCS 2013a Szakács Béla Zsolt: Árpád-kori jellegű építészet a hajdani Borsova vidékén, in: KOLLÁR 2013, 32–51.

SZAKÁCS 2013b Szakács Béla Zsolt: Técső, református templom, in: KOLLÁR 2013, 303–306.

SZAKÁCS 2013c Szakács Béla Zsolt: Ikonográfia és időrend: falképek az Árpád- és Anjou-kor határán, in: *Ars Hungarica XXXIX* (2013), 202–211.

SZAKÁCS 2013d Szakács Béla Zsolt: Csaroda, református templom, in: KOLLÁR 2013, 262–269.

SZAKÁCS 2014a Szakács Béla Zsolt: Early Mendicant Architecture in Medieval Hungary, in: *Cescontento: Debates VI* (2014), 23–34.

SZAKÁCS 2014b Szakács Béla Zsolt: Berekbőszörmény református temploma, in: KOLLÁR 2014, 88–113.

SZAKÁCS 2016 Szakács Béla Zsolt: Tóth Melinda és a kosztolányi falképek kutatása, in: *Echo simul una et quina. Tanulmányok a pécsi székesegyházról. Tóth Melinda emlékére*. Szerk.: Heidl György – Raffay Endre – Tüskés Anna, Pécs: Kronosz Kiadó – Pécsi Egyházmegye, 2016, 251–266.

SZAKÁCS 2018a Szakács Béla Zsolt: Rotundák a középkori Magyarországon: mítosz és valóság, in: *Várak Kastélyok Templomok Évkönyv 2018*, 146–153.

SZAKÁCS 2018b Szakács Béla Zsolt: Gerény – Görögkatolikus templom, in: „...ideje az építésnek...”. Szerk.: Kollár Tibor, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2018, 77–90.

SZAKÁCS 2020a Szakács Béla Zsolt: Falra hányt betűk: késő gótikus falikrónikák a középkori Magyarországon, in: *Művészettörténeti Értesítő LIX* (2020), 37–56.

SZAKÁCS 2020b Szakács Béla Zsolt: A kereszthajó az Árpád-kori építészetben, in: *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania. Középkori egyházi építészet Erdélyben VI*. Szerk.: Szöcs Péter Levente, Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2020, 61–82.

SZAKÁCS 2021a Szakács Béla Zsolt: *Árpád-kori építészet a Dunántúlon*, Budapest: Martin Opitz, 2021.

SZAKÁCS 2021b Szakács Béla Zsolt: Az Árpád-kor szakrális építésze a Mezőségben és Beszterce vidékén, in: KOLLÁR 2021, I. 133–173.

SZAKÁCS 2021c Szakács Béla Zsolt: Felsőtők középkori temploma, in: KOLLÁR 2021, II. 103–131.

SZAKÁCS 2021d Szakács Béla Zsolt: Az abaújházi református templom és falképei, in: *Földvárak és templomok Felső-Magyarországon*. Szerk.: Kollár Tibor, Szabolcs: Vidék Kincse Egyesület, 2021, 55–67.

SZAKÁCS 2021e Szakács Béla Zsolt: Inventive iconography in Remote Village Churches: The Fourteenth-Century Lónya-Group, in: *IKON 14* (2021), 213–220.

SZAKÁCS 2021f Szakács Béla Zsolt: Még egyszer a marosfelfalui falképekről, in: KOLLÁR 2021, II. 224–253.

SZAKÁCS 2021g Szakács, Béla Zsolt: The Preservation of Medieval Historical Monuments in the Spiš/Szepes/Zips Region, in: *Európai műemlékvédelmi tendenciák, különös tekintettel a Kárpát-medencére. Nemzetközi tudományos konferencia III–IV. Fehérvárcsurgó, 2019/2021*. Szerk.: Raffay Endre – Tüskés Anna, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar, Művészettörténet Tanszék, 2021, 42–57.

SZAKÁCS 2022 Szakács Béla Zsolt: A középkori építészeti örökség megőrzése a Szépasságban, in: *A haza építőkövei. Tanulmányok a 19. századi építészet köréből Sisa József tiszteletére*. Szerk.: Farbak Péter – Farbakyné Deklava Lilla, Budapest: ELKH, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, 2022, 401–410.

SZAKÁCS m.e. Szakács Béla Zsolt: Urban topography and art history: notes on the origins of Kežmarok, in: *Towns as Living Spaces*. Eds. Elisabeth Gruber – Judit Majorossy, Leiden–Boston: Brill, megjelenés előtt.

SZAKÁCS m.e. 2 Szakács Béla Zsolt: The Mongol Invasion and the Early Church Architecture in the Szepes/Spiš/Zips Region, in: *The Mongols in Central Europe: The Profile and Impact of their Thirteenth-Century Invasions*. Eds. Laszlovszky József – Nagy Balázs – Papp-Reed Zsuzsa, Leiden–Boston: Brill, megjelenés előtt.

SZEBERÉNYI 2012 Szeberényi Gábor: Nemesi közösségek a Szépasságban és Túrmezőn a 13–14. században. (Szempontok a szepesi tizlándzsások és a turopoljei nemesek párhuzamának kérdéséhez, in: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Mária tiszteletére. Szerk.: Bagi Dániel – Fedeles Tamás – Kiss Gergely, Pécs: Kronosz, 2012, 439–449.

SZENDE 2016 Szende Katalin: Krakkó és Buda a középkori Európa úthálózatában, in: *Közös úton. Budapest és Krakkó a középkorban*. Szerk.: Benda Judit et al., Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2016, 31–37.

SZENDE 2018 Szende Katalin: *Trust, Authority, and the Written Word in the Royal Towns of Medieval Hungary*, Turnhout: Brepols, 2018.

SZENDREI–SZENTIVÁNYI 1915 Szendrei János – Szentiványi Gyula: *Magyar képzőművészek lexikona I. Abádi–Günther*, Budapest: Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, 1915.

SZENTESI 2012 Szentesi Edit: Az intézményes műemlékvédelem kezdetei Magyarországon, in: *Műemlékvédelem LVI* (2012), 2–29.

SZILÁGYI 2008 Szilágyi András: *A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai*, Budapest: Semmelweis, 2008.

SZINYEI MERSE 1985 Szinyei Merse Anna: Gundelfinger Gyula, egy elfelejtett magyar tájfestő (1833–1894), in: *Művészettörténeti Értesítő XXXIV* (1985), 32–47.

SZTANCS 2020 Sztancs Gábor: Sáros vármegye történelemtudományi önreprezentációja és nemzetiségpolitikai sajtóakciója a 20. század elején, in: *Fórum Társadalomtudományi Szemle 2020/1*. <https://forumszemle.eu/2020/04/06/saros-varmegye-tortenelemtudomanyi-onreprezentacioja-es-nemzetisegpolitikai-sajtoakcioja-a-20-szazad-elejen/>.

Szünnidei felvételek 2002 *A Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskola szünnidei felvételei 1912–1942*, Budapest: Terc, 2002.

SZÜCS 1993 Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok* (Historia könyvtár. Monográfiák 1), Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete, 1993.

SZVOBODA DOMÁNSZKY 1988 Szvoboda Dománszky Gabriella: A magyar művészet az 1873-as bécsi világkiállítás tükrében, in: *Tanulmányok Budapest Múltjából XXVII* (1988), 127–146.

TAJKOV 2012 Tajkov, Peter: *Sakrálna architektúra 11.–13. storočia na juhovýchodnom Slovensku*, Košice: Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach, 2012.

TAKÁCS 1996 Takács Imre: Pannonhalma újjáépítése a 13. században, in: *Mons Sacer 996-1996. Pannonhalma 1000 éve*. Szerk.: Takács Imre, Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Főapátság, 1996, I. 170–236.

TAKÁCS 2000 Takács Imre: Egy eltűnt katedrális nyomában – Újabb töredékek a 13. századi kalocsai székesegyházról, in: KOLLÁR 2000, 305–336.

TAKÁCS 2018 Takács Imre: *A francia gótika recepciója Magyarországon II. András korában*, Budapest: Balassi, 2018.

TAKÁCS 2019 Takács Imre: A pilisi apátság kórusrekesztője és művészeti kapcsolatai, in: *Művészettörténeti tanulmányok Tóth Sándor emlékére*. Szerk.: Takács Imre, Budapest: Martin Opitz, 2019, 79–108.

TARI 2018 Tari Edit: *Köbe faragott liturgia. A Kárpát-medence középkori kőkeresztelődencéi*, Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2018.

Tatárjárás 2007 *A tatárjárás (1241–42)*. Szerk.: Ritoók Ágnes, Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2007.

Terra Scepusiensis 2013 *Terra Scepusiensis: stav bádania o dejinách Spiša*. Ed. Gladkiewicz, Ryszard – Homza, Martin, Levoča – Wrocław: Klastorisko n.o. – Centrum Badań Slaskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003.

THIEME–BECKER 1923 *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zu Gegenwart. Sechzehnter Band. Hansen–Heubach.* Begr. von Ulrich Thieme, Felix Becker, hg. von. Hans Vollmer, Leipzig: Verlag von E. A. Seeman, 1923.

TILKOVSKÝ 1961 Tilkovský, Vojtech: Pál mesterről és a lőcsei főoltár keletkezéséről, in: *Művészettörténeti Értesítő X* (1961), 175–186.

TOGNER 1988 Togner, Milan: *Stredoveká nástenná malba na Slovensku, súčasný stav poznania*, Bratislava: Tatran, 1988.

TOGNER 1989 Togner, Milan: *Stredoveká nástenná malba v Gemeri*, Bratislava: Tatran, 1989.

TOGNER–PLEKANEC 2012 Togner, Milan – Plekanec, Vladimír: *Medieval wall paintings in Spiš*, Bratislava: Arte Libris, 2012.

TOMASEWSKI 1974 Tomaszewski, Andrzej: *Romańskie kościoły z emporami zachodnimi. Polski, Czech i Węgier* (Studia z Historii Sztuki XIX), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum, 1974.

TÓTH G. 2007 Tóth Gergely: *Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése.* Doktori disszertáció, Budapest, ELTE, 2007.

TÓTH G. 2015 Tóth Gergely: Bél Mátyás, a történész, in: *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon.* Szerk.: Békés Enikő – Kasza Péter – Lengyel Réka, Budapest: MTA Irodalomtudományi Intézet, 2015, 157–167.

TÓTH M. 1974 Tóth Melinda: A kosztolányi templom falképei. Ikonográfiai és datálási kérdések, in: *Ars Hungarica II* (1974), 59–74.

TÓTH S. 1909, 1910, 1912 Tóth Sándor: *Sáros vármegye monografiája I–III.*, Budapest, 1909, 1910, 1912.

TÓTH S. 1983 Tóth Sándor: A gyulafehérvári fejedelmi kapu jelentősége, in: *Építés – Építészettudomány XV* (1983), 391–428.

TÓTH S. 2010 Tóth Sándor: *Román kori kőfaragványok a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményében* (A Magyar Nemzeti Galéria szakkatalógusai I/1.), Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2010.

TÖRÖK M. 2011 Török Márta: *Az egyházi középítéskor mobilitása a szepesi káptalanban.* Doktori disszertáció, Budapest, ELTE, 2011.

UHRIN 2017 Uhrin Dorottya: Szent Katalin és Borbála, a felvidéki bányavárosok védőszentjei, in: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorból.* Szerk. Kádas István, Weisz Boglárka, Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2017, 369–386.

UHRIN 2018 Uhrin Dorottya: Antiochiai Szent Margit legendája a szalonnai református templom falképein, in: *Művészettörténeti Értesítő LXVII* (2018), 235–244.

ULIČNÝ 1990 Uličný, Ferdinand: *Dejiny osídlenia Šariša*, Košice: Východolovenské vydavateľstvo, 1990.

UNTERMANN 1989 Untermann, Matthias: *Der Zentralbau im Mittelalter. Form – Funktion – Verbreitung*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1989.

VAJDOVSZKY 1871a Vajdovszky János: A zsegrai (Szepesmegyei) templom falfestményei, in: *Uj Magyar Sion II* (1871), 617–625.

VAJDOVSZKY 1871b Vajdovszky János: Archaeologiai levelek XXIX, in: *Archaeologiai Értesítő V* (1871), 236–237.

VAJDOVSZKY 1874a Vajdovszky János: Árva, Liptó s Szepes vármegyében létező emlékszerű régi templomok lajstroma I–II., in: *Archaeologiai Értesítő VIII* (1874), 150–157, 178–184.

VAJDOVSZKY 1874b Vajdovszky János: A szepes-olaszi ker. sz. Jánosról czimzett r. kath. plébánia-templom, in: *Archaeologiai Értesítő VIII* (1874), 59–65.

VAJDOVSZKY 1875 Vajdovszky János: Egy újabban feltalált régi falfestmény a szepes-olaszi r. kath. plébániatemplomban, in: *Archaeologiai Értesítő IX* (1875), 233–235.

VAJDOVSZKY 1888 Vajdovszky János: A szepesvármegyei középkori egyházi műemlékek jellemzéséhez, in: *Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve IV* (1888), 178–199.

VALÁŠEK 2015 Valášek, Štefan: The Medieval Wall Paintings in All Saints Church in Ludrová (Slovakia): Artists and Artistic Influences in Central Europe in the First Half of the 15th Century, in: *Umění Art LXIII* (2015), 66–73.

VALLAŠEK 1999 Vallašek, Adrián: The Lost Monastery of St Martin above Spišska Kapitula, in: *Pamiatky a múzeá XLVI*, no. 2, Special issue in English (1999), 61–65.

VALTER 1985 Valter, Ilona: *Romanische Sakralbauten Westpannoniens* (Burgenland Mosaik), Eisenstadt: Roetzer, 1985.

VALTER 1996 Valter Ilona: A Magyar Tudományos Akadémia Archaeologiai Bizottsága és annak működése (1858–1872), in: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok* (Művészettörténet – műemlékvédelem 9.). Szerk.: Bardoly István – Haris Andrea, Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1996, 69–77.

VALTER 2004 Valter Ilona: *Árpád-kori téglatemplomok Nyugat-Dunántúlon* (METEM Könyvek 43.), Budapest: METEM, 2004.

VANČO 2000 Vančo, Martin: *Stredoveké rotundy na Slovensku*, Bratislava: Chronos, 2000.

VARGA 2014 Varga Bálint: Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon, in: *Történelmi Szemle LVI* (2014), 179–202.

VAT. I/1–6. *Monumenta Vaticana. Vatikáni Magyar Okirattár I/1–6*, Budapest, 1887–1891.

VÉGH 1999 Végh János: Divald Kornél a szárnyasoltárokról, in: *DIVALD 1999*, 32–43.

VERŐ 2002 Verő Mária: Spätmittelalterliche Erntaufbecken in Nordungarn: in der Zips und in Bartfeld, in: *Acta Historiae Artium XLIII* (2002), 113–190.

VIDA 2010 Vida Beáta: A ciszterci rend kezdeteinek vitatott kérdései a Szepességben, in: „*Fons, skepsis, lex*” *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk.: Almási Tibor – Révész Éva – Szabados György, Szeged: SZTE Történeti Segédtdományok Tanszék Szegedi Középkorász Műhely, 2010, 461–467.

VIDA 2017 Vida Beáta: *A karthauzi rend története a középkori Magyar Királyság területén. A néma barátok megtelepedése és berendezkedése.* Doktori értekezés, Szeged, 2017.

VOLOVÁR 2017 Volovár, Maroš: Kostol košických dominikánov a jeho kameňosochársky program, in: *Průzkumy památek XXIV/1* (2017), 187–221.

VORAGINE 2004 Jacobus da Voragine: *Legenda aurea.* Vál., az utószót, a jegyzeteket és a mutatókat készítette Madas Edit, ford. Bárczi Ildikó et al., Budapest: Neumann Kht., 2004.

VUKIČEVIĆ–SAMARŽIJA 1993 Vukičević–Samaržija, Diana: *Gotičke crkve Hrvatskog Zagorja*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1993.

WAGNER 1780 Wagner, Carolus: *Diplomatarum comitatus Sarosiensis, Posonii et Cassoviae.* Landerer, 1780.

WAGNER I–IV. Wagner, Carolus: *Analecta Scepusii Sacri et Profani I–IV.*, Viennae, 1774–1778.

WEBER 1891 Weber Samu: *Podolin város története*, Budapest, 1891.

WEBER 1892 Weber, Samuel: *Geschichte der Stadt Béla*, Igló: Schmidt, 1892; hasonmás: Budapest: Históriaantik, 2012.

WEBER 1895 Weber Samu: *Szepes vármegye történeti irodalmának bibliographiája*, Lőcse, 1895.

WEBER 1896 Weber, Samuel: *Geschichte der Stadt Leibitz*, Kesmark, 1896.

WIENBERG 2017 Wienberg, Jes: Conspicuous Architecture: Medieval Round Churches in Scandinavia, in: *Sacred Monuments and Practices in the Baltic Sea Region.* Ed.: Harjula, Janne et al., Cambridge: Cambridge Scholars, 2017, 2–31.

WEISZ A. 2013 Weisz Attila: Szászfenes középkori temploma, in: *A szórvány emlékei.* Szerk. Kollár Tibor, Budapest: Teleki László Alapítvány, 2013, 232–258.

WEISZ 2013 Weisz Boglárka: *A királyketteje és az ispán harmada. Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében* (Magyar történelmi emlékek. Adattárak), Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2013.

WIRTH 2015 Wirth, Jean: *Villard de Honnecourt, architecte du XIIIe siècle*, Genève: Droz, 2015.

ŽÁRY 1986 Žáry, Juraj: *Dvojlodové kostoly na Spiši*, Bratislava: Tatran, 1986.

ZsO *Zsigmond-kori oklevéltár I–XIV.* Szerk.: Mályusz Elemér et al., Budapest: Akadémiai, 1951–2020.

ZSOLDOS 1997 Zsoldos Attila: *Az Árpádok és alattvalóik*, Debrecen: Csokonai, 1997.

ZSOLDOS 1999 Zsoldos Attila: A nemesség határán, in: *Turul LXXII* (1999), 118–122.

ZSOLDOS 2000 Zsoldos Attila: Confinium és marchia, in: *Századok CXXXIV* (2000), 99–112.

ZSOLDOS 2001 Zsoldos Attila: Szepes megye kialakulása, in: *Történelmi Szemle XLIII* (2001), 19–31.

ZSOLDOS 2009 Zsoldos Attila: Nemes, szepesi nemes, aranyadó, in: *Történelmi Szemle LI* (2009), 419–429.

ZSOLDOS 2011 Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301* (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11), Budapest: Historia–MTA Történettudományi Intézete, 2011.

ZSOLDOS 2016 Zsoldos Attila: Hercegek és hercegnők az Árpád-kori Magyarországon, in: *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon* (Közlemények Székesfehérvár Történetéből). Szerk.: Zsoldos Attila, Székesfehérvár: Városi Levéltár és Kutatóintézet, 2016, 9–24.

ZSOLDOS 2017 Zsoldos Attila: *A Druget-tartomány története 1315–1342* (Magyar történelmi emlékek. Értekezések), Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2017.

ZSOLDOS 2018 Zsoldos Attila: Bihar urai a 14. század elején, in: *Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban. Tanulmányok Biharország történetéből* 5. Szerk.: Zsoldos Attila, Nagyvárad: Varadinum Kulturális Alapítvány, 2018, 9–71.

Helységnév-konkordancia

BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLÉGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)	BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLÉGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)
Abaújszina	Seňa (SK)	Duránd	Tvarožná (SK)
Ágostháza	Bystrany (SK)	Egri	Agriș (RO)
Apátkolos	Klížské Hradište (SK)	Eperjes	Prešov (SK)
Aranyosgerend	Luncani (RO)	Farkasfalva	Vlková (SK)
Bábfalva	Babie (SK)	Felsőmicsinye	Horná Mičiná (SK)
Bálványosvára	Unguraș (RO)	Garamszentbenedek	Hronský Beňadik (SK)
Bártfa	Bardejov (SK)	Gerény	Горяни (UA)
Bécs	Wien (AU)	Gölnic (folyó)	Hnilec (SK)
Bény	Bíňa (SK)	Gölnicbánya	Gelnica (SK)
Beszterce	Bistrița (RO)	Gömör (megye)	Gemer (SK)
Besztercebánya	Banská Bystrica (SK)	Gyulafehérvár	Alba Iulia (RO)
Betlenfalva	Betlanovce (SK)	Halics	Галич (UA)
Boroszló	Wrocław (PL)	Hernád (folyó)	Hornád (SK)
Branýszkó-hágó	Priesmyk Branisko (SK)	Horka	Hôrka (SK)
Buda	Budapest (HU)	Huszt	Хуст (UA)
Csázma	Čazma (HR)	Igló	Spišská Nová Ves (SK)
Csendespatak	Tichý Potok (SK)	Kalotaszeg (tájegység)	Țara Călatei (RO)
Cserény	Čerín (SK)	Kassa	Košice (SK)
Dés	Dej (RO)	Kerc	Cârța (RO)
Dévény	Devín (SK)	Késmárk	Kežmarok (SK)

BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLÉGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)	BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLÉGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)
Kiskerény	Kurimany (SK)	Őrisziget	Siget in der Wart (AU)
Kiskunfalva	Vlkovce (SK)	Pálmfalva	Harichovce (SK)
Kis-Lengyelország (tájegység)	Małopolska (PL)	Pekerc	Pakrac (HR)
Kisszeben	Sabinov (SK)	Petőszinye	Svinica (SK)
Kopcsány	Kopčany (SK)	Pozsony	Bratislava (SK)
Krakkó	Kraków (PL)	Pöstyén	Piešťany (SK)
Kurima	Kurima (SK)	Prága	Praha (CZ)
Kurimján, ld. Kiskerény		Prázsmár	Prejmer (RO)
Lándok	Lendak (SK)	Primfalva	Primovce (SK)
Lándzsásótfalu	Hôrka (SK)	Prószék	Prosiek (SK)
Látókő, ld. Menedékkő		Radna	Rodna (RO)
Lefkóc	Lefkovce (SK)	Rihνό	Richnava (SK)
Lehnic	Lechnica (SK)	Sáros (megye)	Šariš (SK)
Lipcse	Leipzig (DE)	Selmecbánya	Banská Štiavnica (SK)
Liptó (megye)	Liptov (SK)	Stóla	Štola (SK)
Liptószentmihály	Liptovský Michal (SK)	Strázsa	Stráže pod Tatrami (SK)
Liptószentmiklós	Liptovský Mikuláš (SK)	Szászsebes	Sebeș (RO)
Lócsé	Levoča (SK)	Szemelnye	Smilno (SK)
Magyarraszlatica	Uhorské Raslavice (SK)	Szentandrás	Svätý Ondrej (SK)
Makovica	Zborov (SK)	Szentmindszent	Kacwin (PL)
Menedékkő, Menedékszirt	Kláštorskó (SK)	Szentvid	Klenovec Humski (HR)
Mezőség (tájegység)	Câmpia Transilvaniei (RO)	Szepes (megye)	Spiš (SK)
Miklósfalva	Miklušovce (SK)	Szepesdaróc	Dravce (SK)
Nedec	Niedzica (PL)	Szepesmátyásfalva	Matiašovce (SK)
Néma	Nima (RO)	Széprét	Krásna Lúka (SK)
Nemessány	Nemešany (SK)	Szilézia (tájegység)	Śląsk (PL)
Ólócse	Stará Levoča (SK)	Szokoly	Sokol (SK)

BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLEGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)	BEVETT VAGY UTOLSÓ HIVATALOS MAGYAR NÉV	JELENLEGI HIVATALOS NÉV (ORSZÁG)
Szomolnok	Smolník (SK)	Turócszentmárton	Martin (SK)
Szucsány	Sučany (SK)	Vilkóc, ld. Kiskuncfalva	
Tapoly (folyó)	Topľa (SK)	Visk	Вишково (UA)
Tapolyhanusfalva	Hanušovce nad Topľou (SK)	Zágráb	Zagreb (HR)
Tarca (folyó)	Torysa (SK)	Zboró	Zborov (SK)
Tarkó	Kamenica (SK)	Zemplén (megye)	Zemplín (SK)
Tátraalja	Stráne pod Tatrami (SK)	Zólyom (megye)	Zvolen (SK)
Técső	Тячів (UA)		

A katalógusban feldolgozott emlékek helységnév-változatait ld. az Adattárban

Szepes vára, volutás oszlopfő a palotából (KPÚ Prešov/Eperjes)